Ex Libris

Dr. David Jeselsohn

מספרי דוד יסלזון

JB 930.5

[illegible]

[illegible] B. M. Worm

Joël Adler.

Max Adler.

אלה

אלין

תולדת אהרן

אלה סוטה מח

פ' וחד ואלה הדברים

הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן

נ' א' מ' ג' ומ' חס'

פתגמיא דמליל משה עם כל ישראל בעיברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא

יונתן בן עוזיאל

אלה הדברים

אלין פתגמי אוכחותא די מליל משה עם כל ישראל כנפינון לותיה כד הוון בעיברא דירדנא ענא ואמר להון הדא במדברא בטוורא דסיני אתיהיבת

ירושלמי

אלה הדברים

אלין פתגמיא די מליל משה עם כל ישראל הוכח יתהון עד דהינון יתיבין בעיברא דיורדנא עני משה ואמר להון

רשבם

(א) אלה הדברים לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפרש היכן בלך לך · וקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם · וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון · בסוף שופטים הנה חג לה' בשילה מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל ממזרח השמש למסלה העולה בית אל שכמה מנגב ללבונה · וכל שכן שצריך לפרש היכן נאמרו המצות כמו שכתוב וידבר

רש"י

(א) אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל · אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אלו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיבו: במדבר · לא במדבר היו אלא בערבות מואב

אבן עזרא

יש אומרים כי טעם אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר וכנה הם הלכו במדבר ארבעים שנה וזה פי' ויהי בארבעים שנה ואלה טעו כי עד קדש ברנע באו בשנה השנית רק ויהי בארבעים

ג׳ וחסרי ג׳ פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת
ד׳ ח׳ באנו׳ כ״ה וְדִי זָהָב׃ ב אַחַד עָשָׂר יוֹם
מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עַד
קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ ג וַיְהִי
ג׳ בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר
חדש

בְּמַדְבְּרָא וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ
בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵיל יַם סוּף
בְּפָארָן אִתְפַּלּוּ עַל מַנָּא
וּבַחֲצֵרוֹת אַרְגִּיזוּ עַל בִּסְרָא
וְעַל דַּעֲבַדוּ עֵיגֶל דִּדְהַב׃
ב מַהֲלַךְ חַד עֲסַר יוֹמִין
מֵחוֹרֵב אֹרַח טוּרָא דְשֵׂעִיר
עַד רְקַם גֵּיאָה׃ ג וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲסַר יַרְחִין בְּחַד
לירחא

אחרן
ודי זהב
פרכות ל׳ כ
אחד עשר
מכאות סם
ויהי
ר״פ לג

רשבם

וידבר ה׳ אל משה בהר סיני בערבות מואב וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני בארץ מצרים החדש הזה · אף כאן עושה סימן בתוך סימן וכן הוא אומר וחוזר ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצות אלה העדות החקים והמשפטים אשר דבר משה וגו׳ : בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמרי הואיל משה וגו׳ בעבר הירדן · ובאיזה עבר הירדן במדבר באותו עבר הירדן שהוא לצד מדבר שהיו בו ישראל מ׳ שנה שהוא קרוי עבר הירדן ליושבים בארץ ישראל ולא בעבר הירדן שהוא לצד ירושלים שגם הוא קרוי עבר הירדן להולכי מדבר שהיו בו ישראל : בערבה כלומר באיזה מקו׳ במדבר באותו מדבר שבערבות מואב : מול סוף שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל שנאמר ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים (וגו׳) כלומ׳ ממזרח ועד מערב והוא ים המלח שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי וגם בפרשת ואתחנן · וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה וזהו ים סוף שאצל ערבות מואב : בין פארן ובין תפל · כמו בין בית אל ובין העי : ולבן וחצרות ודי זהב הכל מקומות לפי פשוטו · ודי זהב כמו בת מי זהב שהוא שם פשוטו : (ב) אחד עשר יום מחורב זה את את הדב׳ שמתחיל לספר כי לא עכבו בדרך לבד אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע ומיד היו מזומנים ליכנס לארץ ישראל באותו הדרך שהלכו מרגלים כמו שאמר להם משה עלו זה בנגב ועלית את ההר וכמו האמור בסוף הפרשה וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר ויעפילו לעלות אל ראש ההר וגו׳ · וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום וגו׳ וגם לפנינו ועודו ותעלו ההרה כל אילו הפסוקי׳ מוכיחי׳ כי מיד

רש״י

מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו׳ : בערבה · בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשיטים בערבות מואב : מול סוף · על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברי׳ במצרים וכן בנוסעם מתוך הים שנא׳ וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין : בין פארן ובין תופל ולבן · א״ר יוחנן חזרנו על כל המקר׳ ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים : וחצרות · במחלוקתו של קרח · דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרו׳ בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום : ודי זהב · הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנא׳ וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל : (ב) אחד עשר יום מחורב · אמר להם משה ראו מה גרמת׳ אין לכם דרך קצר׳ מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י״א יום ואתם הלכת׳ אותם בשלשה ימים שהרי בעשרי׳ באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרי׳ בחד׳ וגו׳ ובכ״ט בסיון שלחו את המרגלי׳ מקדש ברנע צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשביל למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר מ׳ שנה : (ג) ויהי בארבעים שנה

אתייהיבת לכון אורייתא ובמישריא
דמואב אתפרשת לכון כמה ניסין
ופרישן עבד לכון קודשא בריך הוא
כזמן דעברתון על גיף ימא דסוף
דעבד לכון אסטרט לכל שבטא
ושבטא ואתון סטיתון מבתר
מימריה וארגזתון קדמוי בפארן על
מימרא אלליא וטפלתון עלוי מילי
שקרא ואתרעמתון על מנא דאחית
לכון חיוור מן שמיא ושיילתון בישרא
בחצרות והוייתון חמי לכון למשתיציא
מגו עלמא אלולי דדכר לכון זכות
אבהתכון צדיקיא ומשכן זימנא וארון
קיימא ומאני קודשא דחפיתון דהבא
סנינא וכפר לכון על חובת עיגל
דדהבא : ב מהלך חדסר יומין
מחורב מאורח טורא דגבלא עם
ריקם גיעא ועל די סטיתון וארגזתון
קדם יי איתחרתון ארבעין שנין : ג
והוה לסוף ארבעין שנין בחדסר ירח
הוא ירחא דשבט באחד בירחא מליל
משה

להון דהלא במדברא בטורא
דסיני אתיהיבת לכון אורייתא
ובמישרא דמואב אתפרשת
לכון כמה ניסין וגבורן עבד
לכון מימרא דיי כד הוויתון
קיימין על ימא דסוף אתבזע
ימא מן קדמיכון ואתעביד
תרי עשר אסרטין מן אסרט
חדא לכל שיבטא ארגזתון
קדמוי על ימא וסריבתון על
ימא דסוף על עסק מלליא
דישתלחון מן מדברא דפארן
גזר עליכון דלא תעלון
לארעא דישראל ובגין מנתא
דאמריתון נפשן מעיקא
בלחמא הדין דסכליה קליל
גרי בכון חיותא ובחצרות
די נפלו פגריכון על ידי
בשרא ובגין עגלא דעבדתון
אמר במימריה למשצי יתכון
אלולי דאידכר קיימא דיקיים
לאבהתכון לאברהם ליצחק
ויעקב ומשכן זימנא די עבדתון לשמיה וארון קיימא דיי עלתכון בנויה
וחפיתון יתיה בדהבא סנינא :
מהלך חד עשר יומין מן טורא דחורב אורח טורא דגבלא עד רקם
דגיעא על דחטתון וארגזתון קדמוי אתעכבתון דהליכתון יתהון
לארבעין שנין : והוה בסוף ארבעין שנין :

רשבם

אלמלא חטאו במרגלים קרובים היו ליכנס לארץ
ישראל מיד · מקדש ברנע הוא ממדבר פארן וכשנסעו
מחרב בשנה שנייה בעשרים בחדש כמו שכתוב בפ׳
בהעלותך ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים · ולמעלה
כתוב בתחלת הפרש׳ ויהי בשנה השנית וכתיב בתרי׳
ויסעו בני ישראל למסעיהם על פי ה׳ ממדבר סיני
וישכון הענן במדבר פארן ואחר כך הולך ומספר
האיך באו למדבר פארן שבתוך זך ויהי העם
כמתאוננים והתאוו תאוה שעל כך נקרא שם
המקום

וכוונו

אבן עזרא

שנה דבק עם דבר משה והישר בעיני פירושו
אלה הדברים שהם דברי המצות הכתובים בפרש׳
ראה אנכי ושופטים וכי תבא והיה כי תבא
כבר אמר אות׳ כאשר היו במדבר ויהיה דבר
משה מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא דבר משה
במדבר בערבה מול סוף מיום שנסעו משם כי׳ :
(א) בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב׳
מקומות לא נזכרו בפרשת אלה מסעי או נזכרו
בשמות אחרים כי שנה שניר יש לו ג׳ שמות
ורבים

חדש באחד לחדש דבר
משה אל־בני ישראל
י"ח ככל אשר צוה יהוה אתו
י"א כתיבא גאחור: אלהם: ד אחרי הכתו את
סיחן מלך האמרי אשר
יושב בחשבון ואת עוג מלך
י"ו מ"נ בתורה: הבשן אשר־יושב בעשתרת
נ' באדרעי: ה בעבר הירדן
ג' מ"נ בארץ מואב הואיל משה
באר את־התורה הזאת
לאמר: ו יהוה אלהינו
דבר אלינו בחרב לאמר רב־
לכם שבת בהר הזה: ז
פנו וסעו לכם ובאו הר
ג' ול' וסכניו האמרי ואל־כל־שכניו בערבה
ב"א מכהן חסר: בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד

לירחא מליל משה עם בני
ישראל ככל דפקיד יי יתיה
לותהון: ד בתר דמחא
ית סיחון מלכא דאמוראה
דיתיב בחשבון וית עוג
מלכא דמתנן דיתיב
בעשתרות באדרעי: ה
בעברא דירדנא בארעא
דמואב שרי משה פריש ית
אולפן אוריתא הדא למימר:
ו יי אלהנא מליל עמנא
בחורב למימר סגי לכון
דיתיבתון בטורא הדין: ז
אתפנו וטולו לכון ועולו
לטורא דאמוראה ולכל
מגירוהי במישרא בטורא
ובשפלתא ובדרומא ובספר

אהרן
אחרי הכתו ר"ה פס וג
הואיל פוסק נה
פנו וסעו קמה פת

רשבם

סמכו' קברות התאוה ומשם באו לחצרו' ושם נצטרע' מרים ונסגרה שם שבעת ימים ואחר נסעו העם מחצרות עד שבאו ויחנו במדב' פארן וזהו ויחכן הענן במדבר פארן שאמר למעלה וזהו אחד עשר יום מחרב שהיו הולכין דרך הר שעיר שלשה ימים כמו שכתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים ובשבעה ימים שלא נסעו עד האסף מרים הרי עשרה וביום אחד עשר יום נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן הוא קדש ברנע שמשם נשלחו המרגלים כמו שכתוב וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן אל מדבר פארן קדשה וגו' וגרם העון ונגזר׳ גזירה להשלמת עכבתם ארבעים שנה כמו שכתוב לפנינו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה עד תום כל הדור וגו' ומה שכתוב ונסב את הר שעיר ימים רבים זה היה לאחר שנסעו מקדש עד שבאו להר ההר על גבול ארץ אדום בשנת הארבעים כל זה פירשתי אני הצעיר פירוש כתב ידו של רבינו כי ר' אליעז' מבלייג"ני העידני על האמת • ועתה אשוב לפירוש רבינו שמוא' זצ"ל וכן הורה לי הרב מי חכם ויבין את זאת כי פסוק זה לא נכתב אלא לפי שכתוב לפנינו ונסע מחורב ונלך את כל המדב' הגדול והנור' דרך הר האמורי ונבא עד קדש ברנע סמוך לארץ ישרא' שמקדש ברנע שלחו מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה לכך הוא מפרש כן כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעיר דרך ישרא' היו יכולים ליכנס לארץ ישרא' באחד עשר יום עד קדש ברנע אבל לפי חטאו ונסב את הר שעיר ימים רבים עד ארבעים שנה וגו' וזהו שאמר לפנינו ונסע מחרב ונבא עד קדש ברנע בימים מועטים שאין נחשב כי אם מהלך אחד עשר יום אבל מקדש ברנע שלחתי מרגלים ונשתהיתם ארבעים שנה בחטאתיכם:

רש"י

חדש באחד לחדש • מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השני' הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני

משה עם בני ישראל ככל דפקיד יי יתיה לוותהון : ד בתר
דמחא ית סיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן
דיתיב ביתרווותא באדרעת : ה בעברא דיורדנא בארעא
דמואב שרי משה למפרשא ית פתגמי אורייתא הדא למימר : ו יי
אלהן מליל עמן ולא אנא באנפי נפשי בחורב למימר סגי לכון ואתהני
לכון עד האידנא דקבילתון בה אורייתא ועבדתון ביה משכנא ומנוי
ואקימתון רבנין עליכון ומכאן ביש לכון לאיתרחא בטוורא הדין :
ז אתפניאו וטולו לכון לערד וחורמה ועולו לטוורא אמוראה
ולות כל דיירי עמון ומואב וגבלא במישרא דחורשא בטוורא
בשפילתא ובדרומא ובספר ימא אשקלון וקיסרין ארע כנענאה עד
קלרוהי ולבנן אתר טוורי בית מקדשא עד נהרא רבא נהרא פרת :

חשון

רש"י

ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה
כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא
חבירו רואהו ומתבייש ממנו כולי כדאית' בספרי וכן
יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן
שמואל שנאמ' הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו :
(ד) אחרי הכותו ׳ אמר משה אם אני מוכיחן קוד'
שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטב
לנו איננו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח
להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון
ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן :
סיחון אשר יושב בחשבון ׳ אלו לא היה סיחון קשה
והיה שרוי בחשבון, היה קשה שהמדינ' קשה ואו היא'
עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך
קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה
קשה : אשר יושב בעשתרו' המלך קשה והמדינ' קשה :
עשתרות ׳ הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרו' קרנים
ועשתרו' זה הוא עשתרו' קרני' שהיו שם רפאי' שהכה
אמרפל שנאמ' ויכו את רפאי' בעשתרו' קרנים ועוג
נמלט מהם והוא שנא' ויבא הפליט ואומ' כי רק עוג
מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים : באדרעי ׳ שם
המלכות : (ה) הואיל ׳ התחיל כמו הנה נא הואלתי :
באר את התורה ׳ בשבעים לשון פירשה להם : (ו)
רב לכם שבת ׳ כפשוטו ויש מדרשי אגדה הרבה
גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם
משכן מנור' וכלים קבלת' תור' מניתם לכם סנהדרין
שרי אלפים ושרי מאות : (ז) פנו וסעו לכם ׳ זו דרך
ערד וחרמה : ובאו הר האמורי

אבן עזרא

ורבים כן : (ב) אחד עשר יום : הטעם שדבר
אלה הדברים באותם י"א יום : מחורב ׳ שהלכו
מחורב עד קדש ברנע וכבר הגדתי לך כי
מקדש ברנע הלכו המרגלי' ואחר שנשבע השם
שלא יכנסו לארץ לא התחדשה מצוה רק בשנת
הארבעים כי כן מצאנו והעד שאמר באר את
התור' הזאת הנה באר התורה שאמר בין פארן
ובין תפל כי רוב המצות הם בספר הזה וכן פי'
ככל אשר צוה יי' אותו אליהם בעבר הירדן
במדבר בערבה ואם תבין סוד השנים עשר גם
ויכתוב משה והכנעני אז בהר ה' יראה
גם והנה ערשו ערש ברזל תכיר האמת ׳ יש
אומרים כי באחד באדר מת משה ואמור כי
התאבלו שלשים יום וישבו שם שתי שבתות
והראיה שלהם ויהי בעצם היום הזה כי ביום
אחד קרא זה הספר אל כל ישראל ובו מת וזאת
איננה ראיה כי בעצם היום הזה הוא על השיר'
והנה כתו' אתה עובר היום את הירדן : (ד)
בעשתרו' ׳ פירשתיו בפרש' נשא : (ה) הואיל
משה באר ׳ שנים פעלים עוברים דבקים בלא
וי"ו וכן תמהר עבר והנה משה החל לפרש
לבני' שנולדו במדבר מה שאירע לאבותיהם
ואמ' להם כל המצות גם עשר הדברים ששמעו
אבותיהם מפי השם ושמעום גם הם מפי ניר
נאמן : (ו) בחורב ׳ הוא סיני כאשר אמרתי :
(ז) פנו ׳ עזבו זה המקום : וסעו לכם ׳ דרך

הלבון

כל אורייתא עד הנהר הגדל נהר פרת:
חסר כס"פ ס: ח ראה נתתי לפניכם את
הארץ באו ורשו את הארץ
ג' ב' ג' אשר נשבע יהוה לאבתיכם
נפ' ג: לאברהם ליצחק וליעקב
לתת להם ולזרעם אחריהם:
ו' חס' נתור' ט ואמר אלכם בעת ההוא
י"א לאמר לא אוכל לבדי שאת
אתכם: י יהוה אלהיכם
ג הרבה אתכם והנכם היום
ככוכבי השמים לרב: יא
ו' פ"כ חסר יהוה אלהי אבותכם יסף
י' י' ג עליכם ככם אלף פעמים
ו ויברך אתכם כאשר דבר
ו לכם: יב איכה אשא לבדי
ג' ג' ג' טרחכם ומשאכם וריבכם:
יג הבו לכם אנשים
ג' וחס' ו' חכמים ונבנים וידעים
ג' לשבטיכם ואשימם
בראשיכם: יד ותענו אתי
ותאמרו

אונקלוס

ימא ארע כנענאה ולבנן עד
נהרא רבא נהר פרת: ח
חזו דיהבית קדמכון ית
ארעא עולו ואחסינו ית
ארעא דקים יי לאבהתכון
לאברהם ליצחק וליעקב
למתן להון ולבניהון
בתריהון: ט ואמרית
לכון בעדנא ההיא למימר
לית אנא יכיל בלחודי
לסוברא יתכון: י יי
אלהכון אסגי יתכון והא
איתיכון יומא דין ככוכבי
שמיא לסגי: יא יי אלהא
דאבהתכון יוסף עליכון
כותכון אלף זמנין ויברך
יתכון כמא דמליל לכון:
יב איכדין איסובר
בלחודי טורחכון ועסקיכון
ודינכון: יג הבו לכון
גברין חכימין וסוכלתנין
ומרען לשבטיכון ואמנינון
רישין עליכון: יד
ואתיבתון יתי ואמרתון תקין
פתגמא

תולדות

אחרון
עד הנהר סנועות מז
יי' אלהי ד"ס כס
הבו לכם ערונין בדרים ב

רש"י

האמורי · כמשמעו: ואל כל שכניו · עמון ומואב והר שעיר: בערבה · זה מישור של יער: בהר · זה הר המלך: ובשפלה · זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים · אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול · מפני שנזכר עם ארץ ישראל קורהו גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דיהנא ואידהן:

(ח) ראה נתתי · בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו · אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכי' לכלי זין: לאבותיכם · למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם

אבן עזרא

הלשון כמו לך לך: (ט) לא אוכל לבדי · כטעם לא תוכל עשוהו לבדך: (י) הרבה אתכם · במצרים ונתקיימה הברכה שברך אביכם וטעם ככוכבי השמים דרך משל פעמי' עם אלף וכן מאה הפך לשון קדר: (יב) טרחכם · מגזרת היו עלי לטורח ופירוש טרחכם להבין אנשים פתאים המצות: ומשאכם · שבקשו לחם ומים ובשר כמו ולשוא את משא כל העם הזה: וריבכם · זה עם זה: (יג) הבו · מלה זרה והיה הה"א ראוי להתגועע בשוא ופתח: וידועים · שהם היו ידועים שיכירום הכל:

אדי

ח חמון די מסרית קדמיכון ית דיירי ארעא ולא תצטרכון למיטול
זיינא עולו ואחסינו ית ארעא וקבעו בה דפטיא ופלגוהא הי כמא דקיים
לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למיתן להון ולבניהון בתריהון :
ט ואמרית לכון בעידנא ההיא למימר ליתנא שבקינכון על דיינא
חד דאנא לא יכילנא בלחודי למסוברא יתכון : י מימרא דיי
אלהכון אסגי יתכון והאיתוכון יומא דין הי ככוכבי שמיא לסגי : יא
יי אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כוותכון אלף זמנין מטול ברכתי דא
ויברך יתכון בלא סכומא הי כמא דמליל לכון : יב היך אנא יכיל
בלחודיי למסבול טרחות אפקרסותכון ודמחשלין עלי בישתא ומילי
דנגבון דמספקין סלעא לאפוקי תרי : יג זמנו לכון גוברין חכימין
וסוכלתנין מרעיונהון ומרי מנדעא לשבטיכון ואמנינון רישין עליכון :
יד ואתיבתון יתי ואמרתון תקין פתגמא דמלילתא למעבד
ודברית

ראה נתתי לפניכם הק"בה אמר כן למשה לאמר לישראל אי נמי ראה מוזר על כל פ' וא' ואשימם בראשיכם • ואשמם כתיב חס' יו"ד • לומר לך כי עשר' פעמים מוזהרו על הדינין בתורה • ד"א ואשמם

חס' לומר לך כי האש' הוא בראשי' נשגא' שים נידם למחות ולינ' פוקין • בארבעים נ' במספר ויהי בארבעים • בארבעים א"ף נישרא' לומר אם יסים ת"ח אחד בין מ' אלף אין נריכין לא

רש"י

אברהם כדי לעצמו יצחק כדי לעצמו יעקב כדי לעצמו : (ט) ואמר אליכם בעת ההיא לאמר • מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הק"בה : לא אוכל לבדי וגו' • אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות ע"א שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיהם נפש : (י) והנכם היום ככוכבי השמים • וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס' ריבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים : (יא) יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים • מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הק"בה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם : (יב) איכה אשא לבדי • אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי (פ"א שאמרנו) לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הק"בה : טרחכם • מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין : ומשאכם • מלמד שהיו אפיקורוסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות ס"א מכות וחשבונו' : וריבכם • מלמד שהיו רוגני' : (יג) הבו לכם • הזמינו עצמכם לדבר : אנשי' • וכי תעלה על דעתך נשים מה ת"ל אנשים צדיקים : חכמים • כסופים : נבונים • מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסף מה בין חכמים לנבונים • חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דנרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו : וידועים לשבטיכם • שהם נכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאי זה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם : בראשיכם • ראשי' ומכובדים עליכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ויראה : ואשמם • חסר יו"ד למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה : (יד) ותענו אותי וגו' •
חלפתם

ותאמרו טוב הדבר אשר
דברת לעשות: טו ואקח
את ראשי שבטיכם אנשים
חכמים וידעים ואתן אותם
ראשים עליכם שרי אלפים
ושרי מאות ושרי חמשים
ושרי עשרת ושטרים
לשבטיכם: טז ואצוה את
שפטיכם בעת ההוא לאמר
שמע בין אחיכם ושפטתם
צדק בין איש ובין אחיו ובין
גרו: יז לא תכירו פנים
במשפט כקטן כגדל
תשמעון לא תגורו מפני
איש כי המשפט לאלהים
הוא והדבר אשר יקשה מכם
תקרבון אלי ושמעתיו: יח
ואצוה אתכם בעת ההוא
את כל הדברים אשר
תעשון: יט ונסע מחרב
ונלך את כל המדבר הגדול
והנורא ההוא אשר ראיתם
דרך הר האמרי כאשר צוה
יהוה אלהינו אתנו ונבא עד
קדש ברנע: כ ואמר אלכם באתם עד הר האמרי

אשר

ס"לס"ל נתו' · קמ"ה קרפ' כלה ני"ו · ס"חס' · ני · נ' · נ"חס' · נ' · י"חס' נליס' · י"נ חס' סלה · ח' מ"ל נתו' · נ"חס' נליס'

פתגמא דמליתא למעבד:
טו ודברית ית רישי
שבטיכון גברין חכימין ומדען
ומנית יתהון רישין עליכון
רבני אלפין ורבני מאותא
ורבני חמשין ורבני עסורייתא
וסרכין לשבטיכון: טז
ופקידית ית דיניכון בעדנא
ההיא למימר שמעו בין
אחיכון ותדונון קושטא בין
גברא ובין אחוהי ובין גיוריה:
יז לא תשתמודעון אפין
בדינא מלי זעירא כרבא
תשמעון לא תדחלון מן קדם
גברא ארי דינא דיי הוא
ופתגמא דיקשי מנכון
תקרבון לותי ואשמעיניה:
יח ופקידית יתכון
בעדנא ההיא ית כל פתגמיא
דתעבדון: יט ונטלנא
מחורב והליכנא ית כל
מדברא רבא ודחילא ההוא
דחזיתון אורח טורא
דאמוראה כמא דפקיד יי
אלהנא יתנא ואתינא עד
רקם גיאה: כ ואמרית
לכון אתיתון עד טורא
דאמוראה דיי אלהנא יהיב

אהרן
ואקח את ערובין יס נדרים פס
ואצוה את סנהד' ין' ס
ושפטתם יבמות מז סנהדרין ז
לא תכירו סוטה מז סנהדרין ז
כקטן כגדו' סנהדרין ח
לא תגורו סוטה מז סנהדרין ו
ז ח
כי המשפט סנהדרין ו
והדב' אשר סם ח
ואצוה סם

רש"י

חלטתם את הדבר להנאתכ' היה לכם להשיבו רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה

מהרה

אבן עזרא

(טו) שרי אלפים. פירשתיו: (טז) שמוע. שם הפועל כמו זכור את יום השבת והוא שמוע שמעו או שמעו שמוע: גרו. כבר פירשתיו: (יז) תכירו. להכיר הדין למי שיכיר: (יח) אשר תעשון. הם החוקים והמשפטי' שהורו': (יט) את כל המדב'. והוא אחד

נסר

טו ודברית ית רישי שבטיכון ואזכתנון במליא גוברין חכימין ומרי מנדעא וסוכלתנון מריעיוניהון לא אשכחית ומניתיתון רישי עליכון רבני אלפין רבני מאוותא רבני חמשין תריסר אלפין רבני עשורייתא שית ריבוון וסרכין לשבטיכון : טז ופקידית ית דייניכון בעידנא ההיא ית סדרי דינא למימר קבילו מן אחוכון דלא ימלל חד כל מילוי וחד מכמש מילוי ומדשמעתון מיליהון לית אפשר לכון דלא למדנהון ותדונון דינא בקשוט ופשרות שלמא בין גברא לאחוי ובין כאן דמאגר מלי דינין : יז לא תשתמודעון אפין בדינא מילי זעירא הי כמילי רבא תשמעון ולא תדחלון מן קדם עתיר ושולטן ארום דינא מן קדם יי' וחמי כל טומריא ופתגמא דיקשי מנכון תקרבון לותי ואשמעיניה : יח ופקידית יתכון בעידנא ההיא ית כל עשרא פתגמיא דתעבדון ביני דיני ממונא לדיני נפשתא : יט ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא דחמיתון חיוין ככשורין ועקרבין כקשתין וסריין רמין לקובליכון אורח טורא דאימוראה היכמא דפקיד יי' אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיעא : כ ואמרית

לכון

רואה ולא מבין כי ת"ח מנין שלוהכו חאויכיהם דאיירי התם בת"ח שנאמ' לבי לחוקקי ישראל והכא נמי כתיב בפירוש יבנין התורה שנ' הואיל משה באר את התו' הואיל ג' במס' הכא ואידך כי הואיל יי' לעשות הואיל אלון אחרי כי הודיע דאמר בין כך ובין כך קרויין בנים

על מקום נין עומין רכונו של מקום שמקיימין זאת התור' דקיימא הואיל משה ובין עונדי- ע"ש דהייכו כלן אחרי בו הואיל יי' לעשו' אתכם לו לעם · את התורה הזא' לאמר וסמיך ליה יי' אלהינו כלום הזהיר' על יחוד השם בחרב לאמר כתיב חסר שאם לא תקיימו את התורה

רש"י

מהרה : (טו) ואקח את ראשי שבטיכם · משכתי' בדברים אשריכם על מי באתם להתמנו' על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעי' חלק ונחלה וכל לשון חבה : אנשים חכמים וידועים · אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלש אנשים צדיקים חכמים וידועים : ראשים עליכם · שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס (מניתו לב"ה) ראשון : שרי אלפים · אחד ממונה על אלף · שרי מאות · אחד ממונה על מאה : ושוטרים · מניתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין : (טז) ואצוה את שופטיכם · אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים : בעת ההיא · משמניתי' אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשיו הרי אתם משועבדי' לציבור : שמע · לשון הווה אוד"נט בלע"ז כמו זכור ושמור : ובין גרו · זה בעל דינו שאוגר עליו דברים · דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחי' אפי' בין תנור לכירים : (יז) לא תכירו פנים במשפט · זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין : כקטן כגדול תשמעון · שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון · דבר אחר כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות · ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו : לא תגורו מפני איש · לא תיראו · ד"א לא תגורו לא תכנים דבריך מפני איש לשון הוגר בקיץ : כי המשפט לאלהים הוא · מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו ונמצא שהטית עלי המשפט : תקריבון אלי · על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו אמ' לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו : (יח) את כל הדברים אשר

אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃
כא ראה נתן יהוה אלהיך
לפניך את הארץ עלה רש
כאשר דבר יהוה אלהי
אבתיך לך אל תירא ואל
תחת׃ כב ותקרבון אלי
כלכם ותאמרו נשלחה
אנשים לפנינו ויחפרו לנו
את הארץ וישבו אתנו דבר
את הדרך אשר נעלה בה
ואת הערים אשר נבא אליהן׃
כג וייטב בעיני הדבר ואקח
מכם שנים עשר אנשים איש
אחד לשבט׃ כד ויפנו ויעלו
ההרה ויבאו עד נחל אשכל
וירגלו אתה׃ כה ויקחו
בידם מפרי הארץ ויורדו
אלינו וישבו אתנו דבר
ויאמרו טובה הארץ אשר
יהוה אלהינו נתן לנו׃ כו
ולא אביתם לעלת ותמרו
את פי יהוה אלהיכם׃ כז
ותרגנו באהליכם ותאמרו
בשנאת יהוה אתנו הוציאנו
מארץ

מסרה: ג' נ"ס וס' ס"ג · ג' דגש' · י"ג ה' ס"פ · ג' ס"פ י' ז' · סימן · י"ז ר"פ גסיל' · ג'

אונקלוס:
לנא׃ כא חזי דיהב יי
אלהך קדמך ית ארעא סק
אחסין כמא דמליל יי אלהא
דאבהתך לך לא תדחל ולא
תתבר׃ כב וקריבתון
לותי כולכון ואמרתון
נשלח גברין קדמנא ויאללון
לנא ית ארעא ויתיבון יתנא
פתגמא ית ארחא דניסק בה
וית קרויא דניעול להן׃
כג ושפר בעיני פתגמא
ודברית מנכון תרין עסר
גברין גברא חד לשבטא׃
כד ואתפניאו וסליקו
לטורא ואתו עד נחלא
דאתכלא ואלילו יתה׃
כה ונסיבו בידיהון
מאבא דארעא ואחיתו לנא
ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו
טבא ארעא דיי אלהנא
יהיב לנא׃ כו ולא אביתון
למיסק וסריבתון על מימרא
דיי אלהכון׃ כז
ואתרעמתון במשכניכון
ואמרתון בדסני יי יתנא
אפקנא מארעא דמצרים
למימסר יתנא בידא
דאמוראה לשיצאותנא׃
לאו

תולדות אהרן: אל תירא סנ"ן כו · ויחפרו לנו סוטה לד · וייטב בעיני סס

רשב"ם

(כז) ותרגנו כמו דברי נרגן כמתלהמי'׃ ותרגנו

רש"י

תעשון. אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונו' לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים כקורות עקרבים כקשתות: (כב) ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון אלי כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישיבו אותנו דבר. באי זה לשון הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה. אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא אליהן. תחלה לכבוש: (כג) וייטב בעיני הדבר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני
משה

יונתן בן עוזיאל

לכון אתיתון עד טוורא דאמוראה דיי אלהנא יהיב לנא : כא חמון דיהב יי אלהכון לכון ית ארעא סוקו ואחסינו היכמא דמליל יי אלהכון לא תירחלון ולא תיתברון : כב וקריבתון לותי בערבוביא כולכון ואמרתון נשדר גוברין קדמנא ויתרגנון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית אורחא דניסק בה וית קירויא דניעול לותהון : כג ושפר בעיניי פתגמא ודברית מנכון תריסר גוברין ברירין גוברא חד לשבטא : כד ואתפניו וסליקו לטוורא ואתו עד נחלא דאתכלא ותרגנו יתה : כה ונסיבו בידיהון מן איבא דארעא ואחיתו לותנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו כלב ויהושע טבא ארעא דיי אלהנא יהיב לנא : כו ולא צביתון למיסוק והמנתון לפתגמי עשרא רשיעין וסריבתון על מימרא דיי אלהכון : כז ורגינתון במשכניכון נסיבתון בניכון ובנתיכון בעיטפיכון למימר ויי לכון סגיפין סחר אתון מתקטלין מטול דסני יי יתנא אפקנא מן ארעא דמצרים למימסר יתנא בידא דאמוראה לשציותנא :

ירושלמי

וכוונו וסליקו לטורא ומטו עד נחלה סגולה ווילילו יתה :

רש"י

משה היה טוב למה אמרה בתוכחה משל לאדם שאומ' לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ובגבעות אמ' לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמ' הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בומום מיד אמ' לו טול מעותיך ואיני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם : ואקח מכם · מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם : שנים עשר אנשים · איש אחד לשבט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם : (כד) עד נחל אשכול · מגיד שנקרא על שם סופו : וירגלו אותה מלמד שהלכו בה ארבעה אומכין שתי וערב :

(כה) ויורידו אלינו · מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות : ויאמרו טובה הארץ · מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב : (כו) ותמרו · לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו : (כז) ותרגנו · לשון הרע וכן דברי נרגן אדם המוציא דבה : בשנאת יי' אותנו · והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך בשנאת ה' : הוציאנו מארץ מצרים · הוצאתו לשנאה היתה משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילום עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען :

אבן עזרא

לאן עשר יום · וטעם הר האמורי כי כן כתוב בשעיר עד חרמה · והטעם שנלא להר האמורי : (כא) רש · נחשקל שב מגורת ירושה : תחת · כמו ידל כבוד יעקב משפלי הכפל : (כב) ויחפרו · כמו לחפור את כל הארץ כי החופר יחפש מה שיש נסתר : אשר נבוא אליהן · בתחלה : (כג) וייטב בעיני הדבר · בעבור שכלכם הסכמתם על זה : (כה) ויורידו · בעבור גובה העץ והאמת בעבור היותם בנגב : (כז) ותרגנו · כמו ורוגנים ילמדו לקח והוא מבנין נפעל כמו אל תעננו

בעל הטורים

והנחתי עליכם הרנ' פנים פ"א כפולים · יש לכם לפנות מכל מעשים רעים · א"נ כנ"א שאתספוני' העננים עמכם · והנכם שנים הכא ואידך והנכם הולכים איש אחרי שרירות לבו פי' אף ע"פ שהלכתם אחרי שרירות לבכם הנכם

היום ככוכבי השמים לרוב ויברך ג' נמס' ואידך ויברך כל בשר שם קדשו שיברך אתכם יברך כל בשר שם קדשו שיאמרו ברוך שקיים הבטחתו · ואתן אותם ראשי' אותם מלא וי"ו לומר לך שהיה בהם ששה מדות שמנו נפרק המחנקין · אי זה הוא

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד
ג' הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ כח
ל' נסע' כנו אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ
הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם
גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת
ג' כ' וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי
פ'ס'ע נסם עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם׃ כט וָאֹמַר
וחס' נתורה אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־
תִירְאוּן מֵהֶם׃ ל יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא
יִלָּחֵם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃
ג' לא וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ
ל' נסד וכסלן אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ
בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם
עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
ג' לב וּבַדָּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם
ג' וכ' כתס' מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ח'ל כתר' לג הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ
מא'מ'ג'נ' וחס' לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם
בָּאֵשׁ ׀ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃
לד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל
דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
ב'נ'קמץ וס' בפס לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים
הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת
הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃ לו זוּלָתִי
כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ

כח לְאָן אֲנַחְנָא סָלְקִין
אֲחָנָא תַּבַּרוּ יָת לִבַּנָא
לְמֵימַר עַם רַב וְתַקִּיף מִנַּנָא
קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד
צֵית שְׁמַיָּא וְאַף בְּנֵי גִבָּרַיָּא
חֲזֵינָא לְתַמָּן׃ כט
וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא תִתַּבְרוּן
וְלָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃ ל
יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן
מֵימְרֵיהּ יְגִיחַ לְכוֹן כְּכֹל דַּעֲבַד
עִמְּכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃
לא וּבְמַדְבְּרָא דַּחֲזֵיתָא
דְּסוֹבְרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא
דִּמְסוֹבַר גַּבְרָא יָת בְּרֵיהּ
בְּכָל אוֹרְחָא דַּהֲלֵכְתּוּן עַד
מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃
לב וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין
לֵיתֵיכוֹן מְהֵימְנִין בְּמֵימְרָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃ לג דִּמְדַבַּר
קֳדָמֵיכוֹן בְּאוֹרְחָא לְתַקָּנָא לְכוֹן
אֲתַר בֵּית מִשְׁרֵי
לְאַשְׁרָיוּתְכוֹן בְּעַמּוּדָא
דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא לְאַחֲזָיוּתְכוֹן
בְּאוֹרְחָא דִּתְהָכוּן בַּהּ
וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא׃
לד וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת
קָל פִּתְגָמֵיכוֹן וּרְגִיז וְקַיֵּים
לְמֵימַר׃ לה אִם יֶחֱזֵי גְּבַר
בְּגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין דָּרָא בִּישָׁא
הָדֵין יָת אַרְעָא טָבְתָא דְּקַיֵּימִית
לְמִתַּן לַאֲבָהַתְכוֹן׃ לו
אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה הוּא
יִחְזֵינַהּ וְלֵיהּ אֶתֵּן יָת אַרְעָא
דִּדְרַךְ בַּהּ וְלִבְנוֹהִי חֲלָף
דְּאַשְׁלֵים בָּתַר דַּחַלְתָּא דַּייָ׃

אחרן | ערים גדולות חולין ל תמיד ב

ג' כמע' גדל אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא
אַחֲרֵי

נ' ס"פ אֱהוֹרִי יְהוָה׃ לז גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם לז אַף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּדִילְכוֹן לְמֵימַר אַף אַתְּ לָא תֵיעוּל׃

בעל הטורים

יונתן בן עוזיאל

כח לְאָן אֲנַחְנָא סַלְקִין אֲחָנָא מַסְמִיסִינוּ יַת לִיבְּנָא לְמֵימַר עַם רַב וְתַקִּיף מִנָּנָא קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָּא וְאוּף בְּנֵי עֶפְרוֹן גִּבָּרָא חֲסִינָא חֲמֵינָא תַּמָּן׃ כט וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא תִתְּבְרוּן וְלָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃ ל מֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי מְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן הוּא יַגִּיחַ לְכוֹן כְּכֹל מַה דַּעֲבַד לְכוֹן בְּמִצְרַיִם לְמֵיחְמֵיכוֹן׃ לא וּבְמַדְבְּרָא דַּחֲמֵיתָא חִיוִיָא קָלָן מַלְיָין אֶרֶס דִּקְטוֹלִין סוֹבְרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּעַנְנֵי אִיקַר שְׁכִינְתֵּיהּ הֵיכְמָא דִמְסוֹבַר גְּבַר יַת בְּרֵיהּ בְּכָל אָרְחָא דְּהַלֵּיכְתּוּן עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃ לב וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין לֵיתֵיכוֹן מְהֵימְנִין בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃ לג דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן בְּאָרְחָא לְאַתְקָנָא לְכוֹן אֲתַר בֵּית מִשְׁרוֹי לְאַשְׁרָיוּתְכוֹן בְּעַמּוּדָא דְּאִשָּׁתָא בְּלֵילְיָא לְאַנְהָרוּתְכוֹן בְּאָרְחָא דְּתְהָכוּן בַּהּ וּבְעַמּוּדָא דַּעֲנָנָא בִּימָמָא׃ לד וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יַת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן וּרְגַז וְקַיֵּים לְמֵימַר׃ לה אִין יֶחְמוּן גְּבַר בְּגוּבְרַיָּא הָאִילֵין דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין יַת אַרְעָא טַבְתָּא דְּקַיֵּימִית לְמִיתַּן לַאֲבָהַתְכוֹן׃ לו אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפוּנֶּה הוּא יֶחְמֵינָהּ וְלֵיהּ אֶתֵּן יַת אַרְעָא טַבְתָּא אַרְעָא דְּחֶבְרוֹן דִּמְטַיֵּיל בַּהּ וְלִבְנוֹי חוּלַף דְּאַשְׁלֵים בָּתַר דַּחַלְתָּא דַּייָ׃ לז אוּף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ מְטוּלְכוֹן לְמֵימַר אוּף אַנְתְּ לָא תֵיעוּל לְתַמָּן׃

בן הצעו' הכא כל מי שהוא שפל כרך עכותן שייף ועייל שייף ונפיק נייס באורייתא מקוין פירותא לנפשיה. חרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות' אחרנ' פעמים שרי כנג'ד' דגלים ושוטרים לשבטיכם ולכוהו רמז לתקלורנועה שפוה אותם שיסה׳ו מן השוטרים

שירדו אותם כתקלורנוע' ולכוה את שופטיכם בינת הקיום. כל דיין ודיין כדורו כשמש כדורו. וזה הוא את שופטיכם בינת הכית שיהי'בו ולכו' את שופטיל בינת. ראשי תיבות ושבט לוח'לנסדרין שיהא הדיין. תשמעון ב' בהשור'כקטן כגדול תשמעון. כניא אקים לך וגו' אליו

רש"י

(כח) ערים גדולות ובצורות בשמים. דברו הכתובים לשון הבאי: לא תערצון. לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרים. ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגומר: כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך אלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו' משל למהלך בדרך ובנו לפניו ובאו לסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: (לג) לראותכם. כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן לשמיע בקול תודה וכן ללכת לגיד ביזרעאל: (לו) אשר דרך בה. חברון שנאמר ויבא עד חברון: (לז) התאנף. נתמלא רוגז: (מ) פנו לכם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכין בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין

אבן עזרא

יהושע תעצבו: (כט) לא תערצון. כמו לא תפחדון והוא מגזרת ושוא מעריצכם והטעם שבר הלב בפחד: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לג) לנחותכם. איננו פעל יוצא כי לא מצאנו מזה הבנין כן: לראותכם. נפתח הלמד ללמד על האות שהוא ה"א כ"א הדעת הנעדרת: (לו) זולתי. היו"ד נוסף כי נמצא בלא יו"ד: ולו אתן את הארץ אשר דרך בה. הוא חברון: כבר ביארתי כי אפו הנו"ן מובלע בפ"א והיא בלשון ארמית נראת גם הוא מגזרת כי אנפת בי גם בי התאנף יי'. הזכיר כלב בתחלה כאשר פירשתי ואחר כן יהושע:

י׳וחס׳ גם־אתה לא־תבא שם: לח
יהושע בן־נון העמד לפניך
כ׳ י׳ ד׳ הוא יבא שמה אתו חזק כי־
ג׳ חס׳ נלא׳ הוא ינחלנה את־ישראל:
לט ותפכם אשר אמרתם
לבז יהיה ובניכם אשר לא־
ידעו היום טוב ורע המה יבאו
ס׳ שמה ולהם אתננה והם
כ׳ וח״ג יירשוה: ס ואתם פנו לכם
י״ג וסעו המדברה דרך ים־סוף:
מא ותענו ותאמרו אלי
חטאנו ליהוה אנחנו נעלה
פ׳ ונלחמנו ככל אשר־צונו יהוה
אלהינו ותחגרו איש את־כלי
ג׳ י׳ ל׳חס׳ מלחמתו ותהינו לעלת
י״כ ה׳ וסע׳ נסיפ׳ כ״ס ההרה: מב ויאמר יהוה
אלי אמר להם לא תעלו
ולא־תלחמו כי אינני
בקרבכם ולא תנגפו לפני
איביכם: מג ואדבר אליכם
ולא שמעתם ותמרו את־פי
ג׳ וחס׳ י״ג יהוה ותזדו ותעלו ההרה:
מד ויצא האמרי הישב
בהר ההוא לקראתכם
וירדפו אתכם כאשר
ג׳ וכ׳ כ׳ ג׳ תעשינה הדברים ויכתו
וחס י״ וג׳ כ׳ יש׳ י׳ ג׳ אתכם בשעיר עד־חרמה:
מה ותשבו ותבכו לפני
ד׳ י׳ ג׳ וחס׳ יהוה ולא־שמע יהוה בקלכם
ג׳ ולא האזין אליכם: מו
ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם:

ונפן

תיעול לתמן: לח יהושע אחרן
בר נון דקאים קדמך הוא
ייעול לתמן יתיה תקיף ארי
הוא יחסנינה לישראל:
לט וטפלכון דאמרתון
לביזא יהי ובניכון דלא ידעו
יומא דין טב וביש אנון ייעלון
לתמן ולהון אתנינה ואנון
ייריתונה: ס ואתון
אתפנו לכון וטולו למדברא
אורח ימא דסוף: מא
ואתיבתון ואמרתון לי
חבנא קדם יי אנחנא ניסק
ונגיח קרב ככל דפקדנא יי
אלהנא וזריזתון גבר ית מני
קרביה ושריתון למיסק
לטורא: מב ואמר יי לי
אימר להון לא תסקון ולא
תגיחון קרב ארי לית שכינתי
ביניכון ולא תתברון קדם
בעלי דבביכון: מג
ומלילית עמכון ולא קבלתון
וסריבתון על מימרא דיי
וארשעתון וסליקתון לטורא:
מד ונפק אמוראה
דיתיב בטורא ההוא
לקדמותכון ורדפו יתכון כמא
דנתזן דבריתא וטרדו יתכון
בשעיר עד חרמה: מה
ותבתון ובכיתון קדם יי ולא
קביל יי צלותכון ולא אצית
למיליכון: מו ויתבתון
ברקם יומין סגיאין כיומיא
דיתבתון:

ואתפנינא

ותשבו בקדש סנ׳וסכה

יונתן בן עוזיאל

לח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן דִּמְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית אוּלְפָּנָךְ הוּא יֵיעוּל לְתַמָּן יָתֵיהּ
תַּקִּיף אֲרוּם הוּא יַחְסְנִינָהּ יַת יִשְׂרָאֵל : לט וְטַפְלְכוֹן דַּאֲמַרְתּוּן לַעֲדִי
יְהוֹן וּבְנֵיכוֹן דְּלָא יָדְעִין יוֹמָא דֵין בֵּין טַב לְבִישׁ הִינוּן יֵעֲלוּן לְתַמָּן וּלְהוֹן
אֶתְנִינָהּ וְהִינוּן יֵירְתוּנָהּ : מ וְאַתּוּן אִתְפְּנִיוּ לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא
אוֹרַח יַמָּא דְּסוּף : מא וְאָתֵיבְתּוּן וַאֲמַרְתּוּן לִי חַבְנָא קֳדָם יְיָ אֲנַחְנָא
נִיסַּק וְנַגִּיחַ קְרָב כְּכָל דְּפַקְדָנָא יְיָ אֱלָהָנָא וַאֲסַרְתּוּן גְּבַר יַת מָאנֵי זַיְינֵיהּ
וְשָׁרֵיתוּן לְמִיסוּק לְטוּרָא : מב וַאֲמַר יְיָ לִי אֵימַר לְהוֹן לָא תִסְקוּן
וְלָא תְסַדְּרוּן סִדְרֵי קְרָב אֲרוּם לֵית שְׁכִינְתִּי מְהַלְּכָא בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְרוּן
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן : מג וּמַלֵּלִית לְכוֹן וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְסָרֵבְתּוּן עַל
מֵימְרָא דַייָ וַאֲרְשַׁעְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן לְטוּרָא : מד וּנְפַק אֲמוֹרָאָה דְּיָתֵיב
בְּטוּרָא הַהוּא לְקַדְמוּתְכוֹן וּרְדָפוּ
יַתְכוֹן הֵיכְמָא דְּחָרְדָן וְחַיְישָׁן
אוּרְעֲיָתָא וּמְחוּ יַתְכוֹן בְּגַבְלָא עַד
חָרְמָה : מה וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם
יְיָ וְלָא קַבֵּיל יְיָ צְלוּתְכוֹן וְלָא אֲצֵית
לְמִילֵיכוֹן : מו וִיתֵיבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִּיתֵיבְתּוּן :

ירושלמי

וּרְדָפוּ יַתְכוֹן הֵיךְ מַה דְּרָדִיפוּ
דְּבוֹרַיְתָא וְקַטְלוּ יַתְכוֹן
בְּגַבְלָא עַד שֵׂיעִיר :

ואתפנינא

בעל הטורים

תשיעון א"צ"פ שאני חבוה כקטן כגדול תשמעון אם בא לפניך דין של נכיא ות"ח אליו תשיעון תקיה ואומ' אלכם חסר יו"ד כי עשר' נעשים הוכיח' וי' פעמי' כתיב מיתת משה בתורה · והדבר שלשה במסור' הכא ופדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו ·

ואידך והדבר הזה לא תוכל עשהו לבדך' והדבר אשר דברנו אני ואתה · בשביל שאמר והדבר . אשר יקשה מכם בא לידי כן · שלא יד ע . מה שידעו כבוא נלפחד · וזה הוא והדבר הזה לא תוכל לעשותו · שלא יכול לעשותו ומי עשאו · והדבר אשר דברנו אני ואתה וס מיך ליה וי' יהיה פיני וניניך ונו' · כד כתיב ויקרב משה

את משפטן לפני יי' · ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר · סופי תיבות בגימ' תמתין נכל דיניך שצריך שיהיו מתונין בדין · לא תכירו פנים במשפט תנין על פ"א לומר פתח פיך לאלם · כקטן כגדול תשמעון פירו' כקטן יהא בעיניך · כ עוד שעומדין לפני' יהיו בעיניך שניהם כרשעי' · וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך שניהם כגדולי' פי' כצדיקים · כי המשפט תנין על הפ"ה · כאלו נידונם

רש"י

ים סוף לצד שעיר עתה המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעי' כל דרומו מן המערב למזרח : (מא) ותהינו לשון הנני ועליכו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הין כלומר נזדמנתם : (מב) לא תעלו · לא עלייה תהא לכם אלא ירידה : (מד) כאשר תעשינה הדבורים · מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים : (מה) ולא שמע יי' בקולכם · כביכול עשיתם מדת רחמיו כאילו אכזרי : (מו) ותשבו בקדש ימים רבים · תשע עשרה שנה שנאמר כימי' אשר ישבתם באחר המסעות והם היו שלשים ושמנה שנה תשע עשרה מהם עשו בקדש ותשע עשרה שנה הולכים ומטורפי' וחזרו לקדש כמו שנא' ויניעם במדבר כן מצאתי בסדר עולם :

רשב"ם

(מא) ותהינו · הכנו ועליכו : (מו) כימים אשר ישבתם כלומר כמו שאתם יודעים : (ג) נפונה לצד א"י כי בדרום א"י הלכו במדבר : היושבים

ונפן

אבן עזרא

(לח) העומד לפניך · הוא משרתו : (לט) אשר לא ידעו היום : כאותו היום : טוב ורע · על רובם דבר הכתוב : (מא) ותהינו · ותאמרו הן ואל תתמה איך יבא פעל כגזר מלה מדבקת כי כן מלת על גם פן שמצאנו אפוכה כאשר פירשתיו ויש אומרים שהוא מגזרת הין והטעם מדה והוא רחוק : (מד) ויצא האמורי · הוא הכנעני כאשר פירשתי : כאשר תעשינה הדבורים · כי מי שיגע אל ביתם מיד ירדפו אחריו וינשכוהו : ויכתו · פירשתיו מגזרת וכתותי : עד חרמה · מקום או שם הפעל : (מו) ותשבו בקדש · ברנע ימים רבים : כימים אשר ישבתם · ברגול הארץ ואם טען טוען והמרגלים ישבו לבדם הנה כן כמספר הימים אשר תרתם את הארץ :

אל

י"ב ב א ונפן ונסע המדברה דרך
ים־סוף כאשר דבר יהוה אלי
ונסב את־הר־שעיר ימים
רבים: ס ב ויאמר יהוה אלי
ו' חסר לאמר: ג רב־לכם סב
מ' נתורה וחסר ב' את־ההר הזה פנו לכם צפנה:
ד ואת־העם צו לאמר אתם
עברים בגבול אחיכם בני־
א' רפין ד' מ"ג ומ' עם' עשו הישבים בשעיר וייראו
מכם ונשמרתם מאד: ה
אל־תתגרו בם כי לא־אתן
פיתן לכם מארצם עד מדרך כף־
פ' נ' כ"ב רגל כי־ירשה לעשו נתתי את־
הר שעיר: ו אכל תשברו
מאתם בכסף ואכלתם וגם־
נ' מים תכרו מאתם בכסף
ושתיתם: ז כי יהוה אלהיך
ברכך בכל מעשה ידך ידע
לכתך את־המדבר הגדל
הזה זה ארבעים שנה יהוה
אלהיך עמך לא חסרת דבר:
ח ונעבר מאת אחינו בני
עשו

א ואתפנינא ונטלנא אורן
למדברא אורח ימא דסוף
כמה דמליל יי עמי ואקיפנא
ית טורא דשעיר יומין
סגיאין: ב ואמר יי לי
למימר: ג סגי לכון
דאקיפתון ית טורא הדין
אתפנו לכון לצפונא: ד
וית עמא פקיד למימר אתון
עברין בתחום אחיכון בני
עשו דיתבין בשעיר וידחלון
מנכון ותסתמרון לחדא:
ה לא תתגרון בהון ארי
לא אתן לכון מארעהון עד
מדרך פרסת רגלא ארי
כי ירושה ירותא לעשו יהבית ית טורא
כניר פא קנופין יא דשעיר: ו עבורא תזבנון
מנהון בכספא ותיכלון ואף
מיא תזבנון מנהון בכספא
ותשתון: ז ארי יי אלהך
ברכך בכל עובדי ידך ספיק
לך צורכך במהכך ית
מדברא רבא הדין דנן
ארבעין שנין מימרא דיי אלהך
בסעדך לא חסרת מדעם:
ח ועברנא מלות אחונא
בני

רשב"ם

(ד) היושבים בשעיר · לא שהם אותן אדום שיצאו בחרב לקראת ישראל שהרי באלה כתיב כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר אבל אדום לא מכרו להם דכתיב בהם ויט ישראל מעליו ז"ה פירש"ם רבינו. אבל לי הלשון אין נראין דבריו בזה · כי בני עשו היושבים בשעי' הם הם אדום כי לא מניחו להם ליישב כי אם בהר שעיר (כי אם) במקום ובכל קריה ומה שקשה לרבינו כאשר עשו לי · בני עשו אינו עוכה כי אם על מה שאמור למעלה אוכל בכסף תשבירני כאשר עשו לי בני עשו שלא לקחנו מאתם

רש"י

(א) ונפן ונסע המדברה · אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר לנכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן ממצרים שהוא במקצוע דרומי מערבי משם היו הולכים לצד המזרח : ונסב את הר שעיר · כל דרומו עד ארץ מואב : (ג) פנו לכם צפונה · סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכין את

רוח

ניהכ' פתוח מתמתיו כי המשפט לאלהים הוא וסמיך ליה והדבר אשר יקשה מכם לומר כל המקו' שרפו כנגד הדיין כאלו מקפה כנגד השכינ' ושמעתיו ואצוה אתכ' אזהרה לבנו' שתהא א' את הדיין עליהם המלך הגדול אלא וי"ו ׃

א ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף היכמא דמליל יי
לי ואקיפנא ית טוורא דגבלא יומין סגיאין ׃ ב ואמר יי לי למימר ׃
ג סגי לכון דאקיפתון ית טורא הדין איתפנו לכון לציפונא ׃ ד
וית עמא פקיד למימר אתון עברין בתחום אחוכון בנוי דעשו דיתבין
בגבלא וידחלון מנכון ותסתמרון לחדא ׃ ה לא תיתגרון בהון ארום
לא אתן לכון מארעתהון עד כמיסת פרסת ריגלא ארום ירותא לעשו
יהבית ית טוורא דגבלא מטול איקרא דעבד לאבוי ׃ ו עיבורא
תזבון מנהון בר חי בכספא ותיכלון ואוף מיא תזבנון מנהון בכספא
ותישתון ׃ ז אזדהרון דלא תעיקון להון ארום יי אלהכון בריך
יתכון בכל עובדי ידיכון סופיק צרכיכון במיהכך במדברא רבא הדין
דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהכון
בסעדכון לא חסרתון מדעם ׃ ח
ועברנא מלות אחנא בני עשו דיתבין
בגבלא

ירושלמי

ועברנו מלות אחינו בני עשו
אלין דשרין בגבלא מן אורח
מישרא

נחש שרף עקרב צמא ין ציה צלמות ׃ וכנא חסר וי"ו לומר חסרתם ו' אלף רגלי ׃ ולאמר אלכם חס' יו"ד נחסרת' על ידי מרגלים המשו וניהום 'אומ' משיו ע"רי' מרגלי' לבנכו ד' המשו את לבנכו וכנס' וימס לבבנו ׃

רש"י

רוח מזרחית וזהו שנאמר ויבאו מקדם שמש לארץ מואב ׃ (ד) ונשמרתם מאד ׃ ומהו השמירה אל תתגרו בם ׃ (ה) עד מדרך כף רגל ׃ אפי' מדרך כף רגל כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים שנא' ועמדו רגליו וגו' ׃ ירושה לעשו ׃ מאברהם עשר עממים נתתי לו שבעה לכם קני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהן לעשו והשתי' לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרי' על אשתו אחותי היא עשאו כבנו ׃ (ו) תכרו ׃ לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה ׃ (ז) כי ה' אלהיך ברכך ׃ לפיכך לא תכפו את טובתי להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמיכם עשירים ׃
ובפן

רשב"ם

מאתם שום דבר כי אם במכר כמו שאמור בענייו אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו' אבל אכל תכרו מאתם בכסף ואכלתם ׃ וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם ׃ וכן עשיתם כמו שציוה הק"בה כמו שנאמר כאשר עשו לי בני עשו דרך סיבתם אל הר שעיר שלא משה אל מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו אל ארץ ישראל ׃ ולדבר הזה לא שמע אליהם שלא רצה שיכנסו כלם יחד בארצו פן ישחיתו את הארץ ולפיכך ויצא ישראל מעליו ׃ אבל מכל מקום היו קונים משלה' דרך הליכתם מה שהיו צריכי' וזהו האמת ושים ׃ (ד) ויראו מכם ׃ מגור' ויטבו וידעו ויאמרו אבל ויראו את ה' וידעו כי שמי ה' מגוירת ואמרו והלכו וכולם לשבא הם ׃ (ה) כי לא אתן לכם מארצם וכן כתיב במואב אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תגורם כל האזהרות הללו הוצרך משה להודיע עכשיו פן ירך לבבם לאמר אם רצון הק"בה לתת לנו כחלה ויכולת בידו למה לא הורים לנו אלה האומות שעברנו דרך עליהם לכך הודיעם עכשיו שהקב"ה לא חפץ בדבר שהרי נתנה הק"בה להם ככתוב בכלם כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר כי לבני לוט נתתיה עד ירושה וגם בעמון כי לבני לוט נתתיה ירושה לכבוד אברהם שקרובים היו ׃
כאשר

אבן עזרא

(ה) אל תתגרו בם ׃ כמו יגרה מדון כסכין תכוע' ושבוש ׃ (ו) אוכל תשברו מאתם ׃ אם ירצו למכור ויש אומרים כי המלה בתימ' והטעם כי אין לכם צורך למאכל ולמשתה אלה השנים שעברו

עשו הישבים בשעיר מדרך
הערבה מאילת ומעצין גבר
ס ונפן ונעבר דרך מדבר
מואב : ט ויאמר יהוה אלי
אל תצר את מואב ואל
תתגר בם מלחמה כי לא אתן
לך מארצו ירשה כי לבני
לוט נתתי את ער ירשה :
י האמים לפנים ישבו בה
עם גדול ורב ורם כענקים :
יא רפאים יחשבו אף הם
כענקים והמאבים יקראו
להם אמים : יב ובשעיר
ישבו החרים לפנים ובני עשו
יירשום וישמידום מפניהם
וישבו תחתם כאשר עשה
ישראל לארץ ירשתו אשר
נתן יהוה להם : יג עתה
קמו ועברו לכם את נחל זרד
ונעבר את נחל זרד : יד
והימים אשר הלכנו מקדש
ברנע עד אשר עברנו את
נחל זרד שלשים ושמנה
שנה עד תם כל הדור אנשי
המלחמה מקרב המחנה
כאשר נשבע יהוה להם : טו
וגם יד יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם :

בני עשו דיתבין בשעיר
מאורח מישרא מאילת
ומעציון גבר ואתפנינא
ועברנא אורח מדברא
דמואב : ט ואמר יי לי
לא תצור על מואבאי ולא
תתגרי למעבד עמהון קרב
ארי לא אתן לך מארעיה
ירותא ארי לבני לוט יהבית
ית לחית ירותא : י
אימתני מלקדמין יתבין בה
עם רב וסגי ותקיף כגבריא :
יא גבריא מתחשבין אף
אנון כגבריא ומואבאי קרן
להון אימתני : יב ובשעיר
יתיבו חוראי מלקדמין ובני
עשו תריכנון ושיציאונון מן
קדמיהון ויתיבו באתריהון
כמה דעבד ישראל לארע
ירותתיה דיהב יי להון : יג
כען קומו ועברו לכון ית
נחלא דזרד ועברנא ית נחלא
דזרד : יד ויומיא דהלכנא
מרקם גיאה עד דעברנא ית
נחלא דזרד תלתין ותמני
שנין עד דסף כל דרא גברי
מגיחי קרבא מגו משריתא
כמה דקיים יי להון : טו
ואף מחא מן קדם יי הות
בהון לשיצאותהון מגו
משריתא

ויהי

מסרה: ב' נטע' נכס' · סימן · כלם כ"ב · סימן · ל' חס' ומ"ל ופ' חס' בלים' · ל' ומ"ל · כ"ם · ל' חס' · ב' וחס' · ג' ולמנס

תולדת אהרן: תתגר בם נזיר כג · קמא לח · הוריות יא · חולין ס · כי לבני קדושין יא

רשבם

(יב) כאשר עשה לישראל וגם כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו כלום · אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים לישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות : (ו) לא תסרת

דבר

רש"י

(ח) ונפן ונעבור · לצד צפון הפכנו פנינו להלוך רוח מזרחית : (ט) ואל תתגר בם · לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים ·

לפיכך

לחשו' לכנעני נשא לכנעני אלפים אחרים נמס לבבם מפני' כדכתיב ונשמע וימס לבבנו ע"כ היה להם לחשו' לכנעני לאו ו'א עשיתם כן אלא אחרים המסו את לבבנו ע"כ נשא לכנעני כפים וסמיך ליה סכות כאף ותרדפנו כדכתיב וירדפו אתכ'

בגבלא מאילת ומכרך תרנגולא ואתפנינא ועברנא אורח מדברא דמואב : ט ואמר יי לי למימר לא תעיקית מואבאי ולא תסדר לקבליהון סדרי קרבא ארום לא אתין לכון מארעהון ירותא ארום לבנוי דלוט יהבית ית לחיית ירותא : י אימתניא מן לקדמין יתיבו בה עם רב וסגי וחסין הי כגנבריא : יא גבריא דירתין במישר גינברי מתחשבין אוף הינון הי כגנבריא דאתמחיו בטובענא וסואבאי קרן להון אימתני : יב ובגבלא יתיבו גנוסייא מן לקדמין ובני עשו תריכונון ושיציאינון מן קדמיהון ויתיבו באתריהון היכמא דעבד ישראל לארע ירותתה דיהב יי להון : יג כדון קומו ועיברו לכון ית נחל טרוויא ועברנא ית נחל טרווייא : יד ויומיא דהליכנא מן רקם גיעא עד דעברנא ית נחל טרוויא תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא היכמא דקיים יי להון : טו ואוף מחא מן קדם יי אתגרית להון למשיציהון מגו משריתא

מישרא מן אילת ומן כרך תרנגולא וכוונן ועברנן אורח מדברא דמואב :

כיון

כאשר תעשינה הדבורים · ובמדבר אשר ראית לשון יחיד · בכל הדרך אשר הלכתם לשון רבים · שלא היה הדרך בכלם בשוה לא לכל אחד לפי מה שהי' צריך היה הענן נושא אותו' נגבוה יש' בגמון · אירכם תאזינו י"ם יו"ד שי' פעמים

עד

רש"י

לפיכ' כתי' ויגר מואב מפני העם שהיו שולל' ובוזזי' אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב : ער · שם המדינה : (י) האמים לפנים וגו' · אתה סבור שזו רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם : (יא) רפאים יחשבו וגו' · רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מרפות : אימים · ע"ש שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים לבני עשו : (יב) יירשום · לשון הווה כלומ' נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים : (טו) היתה בם · למהר ולהומם בתוך מ' שנה שלא יגרמו לבניה' עוד להתעכ' במדב' : (טז) ויהי כאשר תמו וגו' : וידבר

רשבם

דבר · כשאין מקום לקנות מזונות סיפק צרכך בלא כסף ובלא מחיר ובמקום שמצאת ליקח הספיק לך לקנות : (יד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע ממקום שילוח מרגלים שלשים ושמנה שנה · כי בשנה שנייה שלח מרגלים : אנשי מלחמה בני עשרים שנה יוצאי צבא · ואני הצעיר אומר אנשי המלחמה היו אותם שנאמר בהם ויעפילו לעלות אל ראש ההר כמו שאמר ותחגרו איש כלי מלחמתו · ומשה אמר להם אל תעלו ואל תלחמו · וכן ביהושע הוא אומר כי ארבעים שנה הלכו בני ישרא' במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה' · אשר נשבע להם לבלתי הראותם את הארץ אשר וגו' ולפיכך קורא אותם אנשי המלחמה ואינו אומר אנשי מלחמה סתם כי אם אנשי המלחמה הידועים לכן שעברו על פי הקב"ה אבל על הנשארים שנלחמו עם סיחון ועוג אינו קורא אותם אנשי המלחמה כי על פי הקב"ה נלחמו ואותם נכנסו לארץ כי לא היו בני עשרים בעת המלחמה הראשונה בשנה שנייה כשנלחמו המרגלים :

כי

אבן עזרא

והעד על כן כי יי' אלהיך ברכך : (ט) נתתי את ער · מואב ויתכן שלקחה סיחון וחזרה למואב באחרונה : (י) האמים פירשתיו ספר הכתוב כי מואב לקח ער מיד האמים : (יא) רפאים פירשתיו :

הורים

טז ויהי כאשר תמו כל־
אנשי המלחמה למות מקרב
העם: ס יז וידבר יהוה
אלי לאמר: יח אתה עבר
היום את־גבול מואב את־ער:
יט וקרבת מול בני עמון אל־
תצרם ואל־תתגר בם כי לא־
אתן מארץ בני־עמון לך ירשה
כי לבני־לוט נתתיה ירשה:
כ ארץ־רפאים תחשב אף־
הוא רפאים ישבו־בה לפנים
והעמנים יקראו להם זמזמים:
כא עם גדול ורב ורם
כענקים וישמידם יהוה
מפניהם ויירשם וישבו
תחתם: כב כאשר עשה
לבני עשו הישבים בשעיר
אשר השמיד את־החרי
מפניהם ויירשם וישבו תחתם
עד היום הזה: כג והעוים
הישבים בחצרים עד־עזה
כפתרים היצאים מכפתר
השמידם וישבו תחתם: כד
קומו סעו ועברו את־נחל
ארנן

משריתא עד דשלימו:
טו והוה כד שלימו כל־
גברי מגיחי קרבא למימת מגו
עמא: יז ומליל יי עמי
למימר: יח את עבר יומא
דין ית תחום מואב ית לחית:
יט ותתקריב לקביל בני
עמון לא תצור עליהון ולא
תתגרי לסעבר עמהון קרב
ארי לא אתן מארע בני עמון
לך ירותא ארי לבני לוט
יהביתה ירותא: כ ארע
גבריא מתחשבא אף היא
גברין יתיבו בה מלקדמין
ועמונאי קרן להון חשבני:
כא עם רב וסגי ותקיף
כגבריא ושיצינון יי מן
קדמיהון ותריכינון ויתיבו
באתריהון: כב כמא
דעבד לבני עשו דיתבין
בשעיר דשיצי ית חוראי מן
קדמיהון ותריכינון ויתיבו
באתריהון עד יומא הדין:
כג ושארי דיתבין ברפיח
עד עזה קפוטקאי דנפקו
מקפוטקיא שיצינון ויתיבו
באתריהון: כד קומו טולו
ועברו ית נחלא דארנון חזי
דמסרית

אהרן י' ויהי כאשר תענית ל' נערה קכא וידבר ה' נתרה פב אל תצרם כזיר כנ' קפט לט הוריות י"ג והעוים יא' ו' ס

נ' יו' ר'פ נחורית' נ' בתס' נ' ר'פ בו' ס'ג'ו' גמ' ג'ל'וכ כ כו' שם נ'פ' פ'נ' ב'פ'ס' ב'ג'כ נ' פס' י'ו

רשב"ם

(יט) כי לבני לוט · בשביל שהיה נכדו של אברהם וכל שכן אתם שבני אברהם אתם: (כ) ארץ רפאים תחשב אף היא כמו רפאים שניתן לאברה' בין הבתרים שכתיב שם את החתי ואת הפריזי ואת הרפאים · אף היא נחשב כרפאים ואע"פ כן נפלו לפניהם ונכחום וכל שכן שאתם תירשון: תחשב · אבל לא נקראת ארץ רפאים כי אם ממלכות עוג בבשן שכתוב בה בפנינו הבוא יקרא ארץ רפאים

רש"י

וידבר יי' אלי וגו' · אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל:
אנשי המלחמה · מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: (יח) אתה עובר היום את גבול

נסיתם אותו
איש באנשים
אחלא ס"ת
משה שגם
הוא נכלל
בשבועה
באנשים ד'
אם יראה איש
באנשים ·
ויחלו באנשי'
הזקני' זקן
בא באנשים
מלמד שהיתה
הגזירה אף
על משה
ואהרן · כתיב
באנשים
הזקני' וכתי'
זקן בא בימי'
היינו משה
ואהרן שהיו
כאיש
כאוכלא שלא
ויואלין
כאוכלא שלא
יהושע העמ'
לפניך שגדול
שמושה יותר
מלמודה ·
ירשה ב'
במסור' וחם
ירשוה · עד
עולם ירשוה
שניתנה להם
שארץ ירושת
עולם ולעול'
לא היו גולי'
ממנה אם לא
שחטאו ·
כימים ד'

עד די פסקו : טז והוה כד פסקו כל גברי מגיחי קרב עברי ביסתא
למסת מגו משריתא יז ומליל יי עמי למימר : יח אתון עברין
יומא דין ית תחום מואבאי ית לחיית : יט ותתקרבון לקביל בני עמון
לא תצור עליהון ולא תתגרי בהון לסדרי קרב ארום לא אתן לכון מארע
בני עמון ירותא ארום לבנוי דלוט מטול זכותיה דאברהם יהבתה
ירותה : כ ארע גיבריא מתחשבא לחוד היא גבריא יתיבו בה מן
לקדמין ועמונאי קרן להון זימתני : כא עמא רבא וחסינא הוי
כגינבריא ושיצינון מימרא דיי מן קדמיהון ותריכינון ויתיבו באתריהון :
כב כמא דעבד לבנוי דעשו דיתבין בשעיר דשיצי ית חוראי מן
קדמיהון ותריכינון ויתיבו באתריהון עד יומא הדין : כג ושאר
פליטת כנענאי דהוו שרן בכופרניא דרפיע עד עזת קפוטקאי דנפקו
מן קפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתריהון : כד אזדקפו טולו ועברו
ית נחלי ארנונא חמון די מסרית בידיכון ית סיחון מלכא דחשבון
ואמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה ותתגרי לסדרא לקובליה סדרי

קרבא

רש"י

מואב אל מול בני עמון · מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ רפאים תחשב · ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם : (כג) והעוים היושבים בחצרים וגו' · עוים מפלשתים הם שעמהם הם נחשבים בספר יהושע שנאמר חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוי ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם · והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם :

תחת

רשב"ם

כלומר הוא רפאים שנאמר בין הבתרים ולכך ירשום ישרא' · (כג) בפרק אלו טריפות בגמרא עוים מתיון באו ולמה נקראו עוים שעיוו את מקומם · ד"א שאיוו לאלוהות הרבה וא"ל"ף מתחלפת בעי"ן · ד"א שכל הרואה אות' אוחזתו עוית פי' חולי שמו כן · ובבראשית רבה עוים שהבלו את העולם והוגלו מן העולם וגרמו לעולם שיכוד הה"ד עוה עוה עוה אשימנה · ר' אליעזר בר' שמעון אומר שהיו בקיאין בעפרו' ככחש גווחין לחיואי עויא : כפתורים היוצאי' מכפתור השמידום וישבו תחתם אף אתם תדעו כי הק"בה יבחילכם את אשר נשבע לאבותיכ' : (כד) והתגר בו כמו והתגר': (כט) והמואבי' היושבי' בער · אבל במא' מואבי' כתי' בהן אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכן היושבים בשעיר כמו שפרשתי למעלה אבל בני עשו שקראום אדום יצאו לקראתכם בחרב ויט ישראל מעליו ויסובו את הר שעיר ימים רבים :

א' גוב

אבן עזרא

(יב) החורים · הם בני שעיר החורי : (טו) להמם · מפעלי הכפל מבנין הקל : (טז) ויהי כאשר תמו · דבק עם וידבר יי' אלי כמו ויהי ככלות משה לכתוב גם ויהי ביום דבר יי' ורבים כן והטעם ויהי כאשר תמו גם אמר השם שתעבור את גבול ער : (יט) וקרבת מול בני עמון · פירוש ונקרבך אליהם : אל תצורם · מפעלי הכפל · ואל תתגר בם · מבנין התפעל מנחי הלמ"ד ה"א : (כ) זמזומים · מלה מתוקנת על משפט לשון הקדש כמו האחשדרפנים : (כא) וישמידם יי' · סבר הכתוב כי השם השמיד אחרים מפני המואבים ונתן להם הארץ לירושה כאשר השמיד לעשו · וטעם עד זה כי

פים

אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־
סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי
ה׳ ל׳ נ׳ קמץ וה׳ פתח וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר
בּוֹ מִלְחָמָה׃ כה הַיּוֹם הַזֶּה
נ׳ ג׳ קמצין וה׳ פתח אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל־
פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם
ה׳ אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ
וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃ כו וָאֶשְׁלַח
כ׳ מ׳ מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת
נמ׳ את סר׳ ל׳ מ׳ ל׳ נתו׳ אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי
שָׁלוֹם לֵאמֹר׃ כז אֶעְבְּרָה
בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ
לֹא אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול׃ כח
נ׳ וכ׳ אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי
וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשָׁתִיתִי
רַק אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי׃ כט
כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו
ג׳ מ׳ חסר וה׳ מ׳ ל׳ הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים
הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ ל
ו׳ ר״פ וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
בסיפ׳ נ׳ וחס׳ ב׳ הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה
נתורס׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־
נ׳ לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ ס לא וַיֹּאמֶר יְהוָה
נ׳ וחסר אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ
ה׳ ל׳ נ׳ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ
קמץ וה׳ פתח לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃ לב וַיֵּצֵא
ו׳ סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ
נ׳ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ לג וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ

אהרן דִמְסָרִית בִּידָךְ יָת סִיחוֹן
מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן אֱמוֹרָאָה וְיָת
אַרְעֵיהּ שָׁרֵי לְתָרָכוּתֵיהּ
וְתִתְגָּרֵי לְסַדָּרָא עִמֵּיהּ קְרָב׃
כה יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי
אחל תת תענית כ לְמִתַּן זִיעָתָךְ וְדַחַלְתָּךְ עַל
אַפֵּי עַמְמַיָּא דִּתְחוֹת כָּל
שְׁמַיָּא דְּיִשְׁמְעוּן שִׁמְעָךְ
אשר ישמעון וִיזוּעוּן וְיִתַבְרוּן מִן קֳדָמָךְ׃
תענית סס כו וּשְׁלַחִית אִזְגַּדִּין
ממדבר מִמַּדְבְּרָא דִקְדֵמוֹת לְוָת סִיחוֹן
מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן פִּתְגָמֵי שְׁלָם
לְמֵימָר׃ כז אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ
בְּאוֹרְחָא בְּאוֹרְחָא אֵיזֵיל לָא
אֶסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא׃
אכל בכסף כח עִיבוּרָא בְּכַסְפָּא
תְּזַבֵּן לִי וְאֵיכוּל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא
תִּתֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד אֶעְבַּר
בְּרַגְלָי׃ כט כְּמָא דַעֲבַדוּ
לִי בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר
וּמוֹאֲבָאֵי דְּיָתְבִין בִּלְחַיַת עַד
דְּאֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָנָא יָהֵיב לַנָא׃ ל
וְלָא אֲבָא סִיחוֹן מַלְכָּא
דְחֶשְׁבּוֹן לְמִשְׁבְּקָנָא לְמִעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ אֲרֵי אַקְשִׁי יְיָ אֱלָהָךְ
יָת רוּחֵיהּ וְתַקִּיף יָת לִבֵּיהּ
בְּדִיל לְמִמְסְרֵיהּ בִּידָךְ כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ לא וַאֲמַר יְיָ לִי חֲזֵי
דְשָׁרֵיתִי לְמִמְסַר קֳדָמָךְ יָת
סִיחוֹן וְיָת אַרְעֵיהּ שָׁרֵי
לְתָרָכוּתֵיהּ לְמֵירַת יָת
אַרְעֵיהּ׃ לב וּנְפַק סִיחוֹן
לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ
לַאֲגָחָא קְרָבָא לְיָהַץ׃ לג וּמַסְרֵיהּ

אתו

קְרָבָא : כה יוֹמָא דֵין שָׁרֵיית לְמִיתַּן זַוְעָתָךְ וְדַחַלְתָּךְ עַל אַנְפֵּי כָּל עַמְמַיָּא דִתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא דִישְׁמְעוּן שֵׁמַע זָכְוָותָךְ הֵיךְ קָמוּן שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא אַמְטוּלְתָּךְ וּפְסַקוּן מִן לְמֵימַר שִׁירָתָא בְּמֵיסַת יוֹמָא וּפַלְגָא וְקָמוּ בִּמְדוֹרְהוֹן עַד דְאַגַּחַת קְרָבָא בְּסִיחוֹן וְיִזְעוּן וְיִרְתְּתוּן מִן קֳדָמָךְ : כו וְשַׁדָּרִית אוֹנְגִּדִין מִמַּדְבְּרָא דִסְמִיךְ לְמַדְבַּר קְדֵמוֹת לְוַת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאֵי פִּתְגָמֵי שְׁלָם לְמֵימַר : כז אֶעִיבַר בְּאַרְעָךְ בְּאוֹרְחָא דְהִיא אוֹרַח בְּבִישָׁא אֵיזִיל לָא אַסְטֵי לְהַנְזָקוּתָךְ לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא : כח עִיבוּר כַּר חַי בְּכַסְפָּא תְּזַבִּין לִי וְאֵיכוֹל וּמוֹי בְּכַסְפָּא תִּתֵּן לִי וְאֵישְׁתֵּי לְחוּד אֶעִיבַר בְּלַחוֹדֵיי : כט הֵיכְמָא דְעָבַדוּ לִי בְּנוֹי דְעֵשָׂו דְיָתְבִין בְּגַבְלָא וּמוֹאֲבָאֵי דְיָתְבִין בִּלְחָיַית עַד זְמַן דְאֶעִיבַר יַת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָנָא יָהֵיב לָנָא : ל וְלָא צָבָא סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן לְאַעֲבָרוּתָנָא בְּגוֹ תְּחוּמֵיהּ אֲרוּם אַקְשִׁי יְיָ אֱלָהָךְ יַת יִצְרָא דְרוּחֵיהּ וְאִיתַּקַּף יַת לִיבְּבֵיהּ מִן בִּגְלַל לְמִמְסְרֵיהּ בִּידָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין : לא וַאֲמַר יְיָ לִי חֲמֵי בְּאוֹרְכוּת שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא דְשָׁרֵיית לְמִמְסַר בִּידָךְ יַת סִיחוֹן וְיַת אַרְעֵיהּ שָׁרֵי לְתָרְכוּתֵיהּ לְמֵירוֹת יַת אַרְעֵיהּ : לב וּנְפַק סִיחוֹן לִקְדָמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְיָהַץ : לג וּמְסַר יָתֵיהּ יְיָ אֱלָהָנָא קֳדָמָנָא וּמְחֵינָא יָתֵיהּ וְיַת בְּנוֹי וְיַת כָּל עַמֵּיהּ :

וכבשנא

כיתים אשר ישבת' כימי' הראשונים אשר עמדתי כימים אשר כחו נהם היה זיו', ועתה כי לא כימים הראשונים נזכרים נכנואת נית שני זהו שפרש"י שישבו נקלם י"ט שנה כמו שישבו נאחר המקיצות כמו התם כימים הראשונים שהיו ימים אחרונים כראשוני'נס בכאן היו

ימלא כימי' האחרי'והת כילא כימי' הראשונים דכתיב בה ליונא ולבא אין שלוה לא כימים אשר כחו. דכתי כי זרע השלום הגתן תתן פריו וכו' על והיית' ברכה אל תראו רנ' כם שם תנין על השמ"ן ילפי שכבר את אביו שהי'בן ב' כלדתו אותם ולכן עתיד להחרי' הני שזו'פ'אמו

רש"י

(כה) תחת כל השמים · למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים : (כו) ממדבר קדמות · אף על פי שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התור' שקדמה לעולם כשבא הק"בה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואף על פי כן פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום · ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמתה לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד לשרוף את המצרים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון : (כט) כאשר עשו לי בני עשו · לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין מכר אוכל ומים : עד אשר אעבור את הירדן · מוסב על אעברה בארצך : (לא) החילותי תת לפניך · כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו : (לב) ויצא סיחון · לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכי'

זה

אבן עזרא

היא היתה לפלשתים וכבר היתה בין אברהם ובין אבימלך ברית אם תשקו' לי ולניני ולנכדי והכתוב ספר כי העוים לקחו עזה : (כד) החל רש · מירושה : (כו) מדבר קדמות · לפי דעתי היא הנקר' מדבר מתכה :(כז) בדרך · הידוע : (כח) אכל בכסף תשבירני ואכלתי · אם הוצרכתי : (כט) כאשר עשו לי בני עשו · יש מפרשים כי פירושו על אוכל בכסף תשבירני אם כן הוא מה יעשו עם יושבי ער שהם מואבים והכתוב אמר על דבר אשר לא קדמו אתכם והוצרכו לפרוש זה בעבור שאמר מלך אדום לא תעבור בי ולפי דעתי שפירושו על ט נס בדרך בדרך כלך כאשר עשו לי בני עשו שסבבו הר שעיר בדרך בדרך וכן כתוב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר רק המלך שהוא מלך אדום לא עזבם שיעברו דרך מדינתו כי מהם היה מקום ארץ כנען קרוב ולכן עברו על ער כי כן כתוב ורבים אמרו הם לא קדמו רק ישראל קנו מהם : (לא) החלותי · בפתחות ה"א הבנין בעבור אות הגרון וכן העידותיהו בגדך : (לג) ויך ז חסר נו"ן השרש :

אתו ואת־בנו ואת־כל־עמו׃
לד ונלכד את־כל־עריו
בעת ההוא ונחרם את־כל־
עיר מתם והנשים והטף לא
השארנו שריד׃ לה רק
הבהמה בזזנו לנו ושלל
הערים אשר לכדנו׃ לו
מערער אשר על־שפת־נחל
ארנן והעיר אשר בנחל ועד־
הגלעד לא היתה קריה אשר
שגבה ממנו את־הכל נתן
יהוה אלהינו לפנינו׃ לז
רק אל־ארץ בני־עמון לא
קרבת כל־יד נחל יבק וערי
ההר וכל אשר־צוה יהוה
ג אלהינו׃ א ונפן ונעל דרך
הבשן ויצא עוג מלך־הבשן
לקראתנו הוא וכל־עמו
למלחמה אדרעי׃ ב ויאמר
יהוה אלי אל־תירא אתו כי
בידך נתתי אתו ואת־כל־עמו
ואת־ארצו ועשית לו כאשר
עשית לסיחן מלך האמרי
אשר יושב בחשבון׃ ג
ויתן יהוה אלהינו בידנו גם
את־עוג מלך־הבשן ואת־כל־
עמו ונכהו עד־בלתי השאיר־
לו שריד׃ ד ונלכד את־
כל־עריו בעת ההוא לא היתה
קריה אשר לא־לקחנו מאתם
ששים עיר כל־חבל ארגב

ממלכת

יי אלהנא קדמנא ומחינא
יתיה וית בנוהי וית כל
עמיה׃ לד וכבשנא ית
כל קרוהי בעדנא ההיא
וגמרנא ית כל קרוי גבריא
ונשיא וטפלא לא אשארנא
משיזיב׃ לה לחוד בעירא
בזנא לנא ועדי קרויא
דכבשנא׃ לו מערוער
דעל כיף נחלא דארנון
וקרתא דבנחלא ועד גלעד
לא הות קרתא דתקיפת
מננא ית כולא מסר יי
אלהנא קדמנא׃ לז לחוד
לארע בני עמון לא קריבתא
כל כיף נחל יובקא וקרוי
טורא וכל דפקיד יי אלהנא׃
א ואתפנינא וסליקנא
אורח מתנן ונפק עוג מלכא
דמתנן לקדמותנא הוא וכל
עמיה לאגחא קרבא
לאדרעי׃ ב ואמר יי לי
לא תדחל מניה ארי בידך
מסרית יתיה וית כל עמיה
וית ארעיה ותעביד ליה
כמא דעבדת לסיחון מלכא
דאמוראה דיתיב בחשבון׃
ג ומסר יי אלהנא
בידנא אף ית עוג מלכא
דמתנן וית כל עמיה ומחנוהי
עד דלא אשתאר ליה
משיזיב׃ ד וכבשנא
ית כל קרוהי בעדנא ההיא
לא הות קרתא דלא נסיבנא
מנהון שתין קרוין כל בית
פלך טרכונא מלכותא דעוג

במתנן

לד וכבשנא ית כל קרווי בעידנא ההוא וגמרנא ית כל קרוויא
גובריא ונשיא וטפליא לא אשארנא משיזיב : לח לחוד בעירי בזנא
לנא ועדי קרוויא דכבשנא : לו מערוער דעל גיף נחלא דארנונא
וקרתא דמתבניא במציעות נחלא עד גלעד לא הוות קרתא דתקיפת
מננא ית כולהון מסר יי אלהנא קדמנא : לז לחוד לארע בני עמון
לא קריבתא כל אתר נחלי יובקא וקירוי טוורא בכל מה דפקיד יי אלהנא :
א ואתפנינא וסליקנא אורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן

לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא
קרבא לאדרעת : ב ואמר יי לי
לא תדחל מניה ארום בידך מסרית
יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעבד
ליה היכמא דעבדת לסיחון מלכא
דאמוראה דיתיב בחשבון : ג
ומסר יי אלהנא בידנא אוף ית עוג
מלכא דמתנן וית כל עמיה ומחינוהי
עד דלא אשתייר ליה משיזיב : ד
וכבשנן ית כל קרווייה בעידנא ההיא
לא הוות קרתא דלא נסיבנא מנהון
שתין קרווין כל תחום פלך טרכונא
מלכותא דעוג במתנן :
כל

ירושלמי

כיון דחמא משה ית רשיעא
זע ומרתתא מן קדמוי ואמר
הלא דין הוא דהוה מחסד
לאבהתן אברהם ושרה ואמר
להון אתון דמיין לאילנין
שתילין על מבועין דמיין ברם
פירין לית חנון עבדין בגין כן
אמתין ליה קודשא בריך הוא
יהי שמיה משבח אחייא יתיה
שנין סגיאין מן בגלל למחויא
יתיה לדריא דהוא מסר יתיה
ביד בנוי ואמר מימרא דיי
ליה משה לא תדחל מיניה

אדי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה היך מה
דעבדת לסיחון מלכהון דאמוראי דהוה שרי בחשבון :
כל

ויראו מכה • כתוב בגבי אדי"ן בגביל י' גרכות שמתברך יעקב • עד מדרך כף רגל עד דרך כוכב מיעקב • על סיני זמן שנאמ' פורה דרכתי לבדי • כף רגל אצת תחוט רגלם על סיניע תרמכב' רגל רגלי עני וגו' • ירשו לעשו בגימטריא בשביל מגות כבוד • ראה נתתי בידך את סיחון חלמ' שהראהו שרו של סיחון וידו כפותא • אחל ד' תרי בהאיענייב' אחל וכלה • וגלות אחל הוא • אחל רם • אחל

וכלה • שאין משנעה עממין שנא' גהם לא תחיה כל נשמה • וגלות אחל • מלמד שרמו למשה הגלו' אי כמי כי ... דכתי' הכם אחל רם י... התם כמי כתיב ירשו את ערי הנגב • וכדאיתא בתנחומא כל הנסים שעשה הק' בא במדבר עתידין לעשות לישרא' גמי... היום האה רמז שיעמוד לו שמש כשעשה כנקר' יום • בזה אפל בגימטריא נמחה • אחל ב' אחל גלך אחל תת

רש"י

זה לוט : (לג) ואת בניו • בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו : (לד) מתים • אנשים בבזת סיחון

רשב"ם

(ד) ארגב • פתרונו לפי עניינו :
כי

כאמר בזוכו לכו לשון בזה שביזה חביבה עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך כאמר בזוכו לכו לשון בזיון כך כדרש בספרי בפרשת וישב ישראל בשיטים : (לז) כל יד נחל יבוק • כל אצל נחל יבוק : וכל אשר צוה ה' אלהינו • שלא לכבוש הניחנו : (א) ונפן ונעל • כל צד צפון הוא עלייה : (ב) אל תירא אותו • ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג : (ד) חבל ארגוב • מתרגמין בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין נאדתי חבל ארגוב בפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקרא' על שמה וכן את הארגוב דמלכים אצל היכל מלך הרגו
פקם

אבן עזרא

(לד) מתים • בני אדם : (לו) שגבה • מגזרת ונשגב יי' לבדו : (לז) אל ארץ בני עמון • שהיא היום בידם כאשר פירשתיו : לא קרבת כל יד • מקום כמו יד הירדן : (ג) השאיר לו • כל אחד

ל' ממלכת עוג בבשן: ה כל-
כ'הא'ומוכי ו'ומסמן אלה ערים בצרת חומה
גבהה דלתים ובריח לבד
ב'ומסמס מ"ב מערי הפרזי הרבה מאד:
ו ונחרם אותם כאשר
פ'נוס'מס' עשינו לסיחן מלך חשבון
כח כ"מ"ל החרם כל-עיר מתם הנשים
והטף: ז וכל-הבהמה
ג' ומ"ל ושלל הערים בזונו לנו:
ח ונקח בעת ההוא את-
הארץ מיד שני מלכי האמרי
ד' אשר בעבר הירדן מנחל
ארנן עד-הר חרמון: ט
ג' ומ"ר צידנים יקראו לחרמון שרין
ב' והאמרי יקראו-לו שניר:
ט' פסו' פ' וכל וכל י כל | ערי המישר וכל-
ב' הגלעד וכל-הבשן עד-סלכה
ל' ואדרעי ערי ממלכת עוג
בבשן: יא כי רק-עוג מלך
הבשן נשאר מיתר הרפאים
ד' סבירין ומכה י"ג' הנה ערשו ערש ברזל הלה
כתי' ה' א' ג' הוא ברבת בני עמון תשע
אמות ארכה וארבע אמות
ג' רחבה באמת-איש:

מערער
ס' כל פורית' מס' יב ואת-הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער

אשר

אונקלוס

אחרן במתנן: ה כל-אלין
כל אלה קרויא כריכן מקפן שור רם
מגלה פ"ג דלהון דשין ועברין בר מקרוי
שבועות פ"ו פצחיא דסגיאן לחדא: ו
ערכין ל"ג וגמרנא יתהון כמה דעבדנא
לבר ספרי לסיחון מלכא דחשבון
מגלה ב גמרנא כל קרויא גבריא
נשיא וטפלא: ז וכל-
בעירא ועדי קרויא בזנא
לנא: ח ונסיבנא בעדנא
ההיא ית ארעא מיד תרין
מלכי אמוראה דבעברא
דירדנא מנחלא דארנון עד
טורא דחרמון: ט
צידונאי קרן לחרמון סריון
ואמוראי קרן ליה טור
צידונים תלגא: י כל קרוי
יקראו מישרא כל גלעד וכל מתנן
חולין ס עד סלכה ואדרעי קרוי
מלכותיה דעוג במתנן:
יא ארי לחוד עוג מלכא
דמתנן אשתאר משאר
גבריא הוא ערסיה ערסא
דברזלא הלא היא ברבת בני
עמון תשע אמין אורכה
וארבע אמין פתיה באמת
מלך: יב וית ארעא
הדא יריתנא בעדנא ההיא

רשב"ם

(יא) כי רק עוג מלך הבשן וגו' · לכך אמר לו הקב"ה אל תירא אותו · הנה ערשו. עריסה של קטן כשהיה תינוק בי ר"יל בל"א. ערש ברזל לפי שכשהי' קטן היה חזק מאד ובבעטתו היה משבר ערש של עץ לכך עשאוהו של ברזל כי לאדם גדול שיש בו דעת לא היה צריך כך: הלא היא ברבת בני עמון

עדיין

רש"י

פקח לפקחיה בן מנחם למדתי שכך נקראת שם ההפרכיא: (ה) ערי הפרזי · פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן פרזות תשב ירושלם: (ו) החרם · לשון הווה הלוך וכלות: (ח) מיד · מרשות: (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו' · ובמקום אחר בפרשת ואתחנן הוא אומר

עד

יונתן בן עוזיאל

ה כָּל אִילֵּין קִירְוִין תַּקִּרָא מַקְפַּן
שׁוּרִין רָמִין אֲחִירָן בְּתַרְעִין וְנַגְרִין בַּר
מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא סַגִּי לַחֲדָא : ו
וְגַמַּרְנָא יַת קִירְוֵיהוֹן הֵיכְמָא דַּעֲבַדְנָא
לְסִיחוֹן מַלְכָּא דְּחֶשְׁבּוֹן הֵיכְדֵין גַּמַּרְנָא
יַת כָּל קִרְוֵי גּוּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא :
ז וְכָל בְּעִירֵי וְעַדְיֵי קִרְוַיָּא בַּזּוֹנָא
לָנָא : ח וּנְסִיבְנָא בְּעִידָנָא הַהִיא
יַת אַרְעָא מִן רְשׁוּת תְּרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי דִּבְעִיבְרָא דְּיוֹרְדְּנָא
מִנַּחְלֵי אַרְנוֹנָא עַד טַוְּרָא דְּחֶרְמוֹן : ט צִידוֹנָאֵי הֲווֹן קָרַן לְחֶרְמוֹן
טַוְּרָא דְּמַסְרִי פֵּירוֹי וֶאֱמוֹרָאֵי קָרַן לֵיהּ טוּר תַּלְגָא דְּלָא פָּסֵיק מִנֵּיהּ תַּלְגָּא
לָא בְּקַיְיטָא וְלָא בְּסִיתְוָא : י כָּל קִירְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל גִּלְעָד וְכָל מַתְנַן
עַד סַלְווֹקִיא וְאֶדְרֶעַת קִרְוֵי מַמְלְכוּתָא דְּעוֹג בְּמַתְנַן : יא אֲרוּם לְחוּד
עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנַן אִשְׁתְּאַר מִמּוֹתַר גִּבָּרַיָּא דְּאִשְׁתֵּיצִיו בְּטוֹבְעָנָא דְּהָא
שִׁיוְויֵיהּ שְׁוִויָא דְפַרְזְלָא הָא הִיא יְהִיבָא בְּבֵירַת אַרְכֵיוָן בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן
תְּשַׁע אַמִּין אוּרְכַּהּ וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָהּ בְּאַמְתָא דְּגַרְמֵיהּ : יב וְיַת
אַרְעָא הָדָא יְרִיתְנָא בְּעִידָנָא הַהִיא מֵעֲרוֹעֵר וְעַד כֵּיף נַחְלָא וּפַלְגוּת

טוורא

ירושלמי

כָּל אִלֵּין קִרְוִין תְּרִילִין מַקְפַּן
שׁוּרִין רָמִין תַּרְעִין וְנַגְרִין :
צִידוֹנָאֵי קָרֵן לְחֶרְמוֹן אַרְעָא
מַסְרֵי פֵּירוֹהִי וֶאֱמוֹרָאֵי קָרֵן
אַרְעָא סָרְבֵי פֵּירֵי אִילָנָא :
הֲלָא הִיא יְהִיבָא בְּאַפַּרְכִיוֹן
דִּבְנֵי עַמָּא :

כל

בעל הטורים

פתלך׳ ולא אתל את שם קדשי זהו שדרשו שעשל׳, אתה לחשם כתו שעשדה ליהושע • ומנא לן דאיירי בעמידת החמה דכתיב גאת שם קדשי אודיע ולא אחל שם קדשי עוד • ובעמידת החמה נודע שם קדשו בכל הארץ • רק הבהמה רין מיעוטא הוא • רק הבהמות • אגל בפת י׳ ראשי׳ החרם תקרי׳ ככו לוי׳ • דרך הנסן על שם שן שנדל לו כד חיתה בהרוחה • נמצה דלתי׳ ונריחי סופי תיבות חמה׳ דכתיב ערים בצורות בשמים • כזופו לכו תחלה את׳ בזוכו לכו • ומתחלה היתה הנזה חבינה בעיניהם ולבסוף היתה כל כך עד שהיתה בזויה בעיניהם וזהו בזוכו לכו הלה היא

רש״י

עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבע׳ מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא : שניר הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען : (יא) מיתר הרפאים • שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט והוא עוג : באמת איש • באמת עוג : ההוא יקרא ארץ רפאים • היא אותה שנתתי לאברהם : (יג) ואת הארץ הזאת • האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון • ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון •

אינו

רשב״ם

עדיין מונחת שם במקום שנתגדל בקטנותו לתמוה שהיה גדול בקטנותו כל כך אבל מיטת אדם גדול אין רגילין להצניע במקום אחד כי בהרבה מקומות יש לו מטות : באמת איש שהגדיל כל גרכו : (יג) ההוא יקרא ארץ רפאי׳ שמוכ׳ בברי׳ בין הבתרי׳ כמו שפירש למעל׳ ואבי שמעתי לכך אומר הלא היא • ברבת בני עמון מפני ששמע שחשה בגטוה מפני הגבורה אל תצרם ואל תתגר בם על בני עמון • דאפילו אבנוריא לא הורשו ישראל על בני עמון וידע שישראל ילחמו עליו לכך הקדים ונתן ערשו ומיטתו בתוך העיר ברבת בני עמון ושיא היתה עיר מלוכ׳ כדמפר׳ בספ׳ שמוא׳ כדי שלא יכוהו ישרא׳ על מיטתו כי ידע שלא הורשו לבא שמה מאבותם :

וזה יסוד של רבינו שמואל

ואתחנן

אבן עזרא

מישראל והוא פעל עבר : (ד) חבל ארגב • דברי המתרגם ארמית ידועים ויש אומרים שהוא שם אדם היה בחלקו מירושת אביו זה החבל ויש אומרים כי האל״ף נוסף והוא מגזרת ורגבים ידובקו בדרך רחוקה : (יא) באמת איש • באמת כל אדם והנה הוא כפל ולא יתכן להיות באמתו

כי

אשר־על־נחל ארנן וחצי הר־
הגלעד ועריו נתתי לראובני
ולגדי: יג ויתר הגלעד
וכל־הבשן ממלכת עוג נתתי
ב׳ וכל ויא׳ חצ זכל נס״ב: לחצי שבט המנשה כל חבל
הארגב לכל־הבשן ההוא
ב׳ ה׳ ו׳ ד״פ יקרא ארץ רפאים: יד יאיר
בן־מנשה לקח את־כל־חבל
ארגב עד־גבול הגשורי
והמעכתי ויקרא אתם על־
שמו את־הבשן חות יאיר עד
היום הזה: טו ולמכיר
נתתי את־הגלעד: טז
ל׳ ולראובני ולגדי נתתי מן
הגלעד ועד־נחל ארנן תוך
הנחל וגבל ועד יבק הנחל
ב׳ גבול בני עמון: יז והערבה
ט״אם גל״ם ל׳ והירדן וגבל מכנרת ועד ים
הערבה ים המלח תחת
אשדת הפסגה מזרחה:
ג׳ יח ואצו אתכם בעת ההוא
לאמר יהוה אלהיכם נתן
לכם את־הארץ הזאת
לרשתה חלוצים תעברו לפני
אחיכם בני־ישראל כל־בני־
ג׳ חיל: יט רק נשיכם וטפכם
ג׳ נסב ומקנכם ידעתי כי־מקנה רב
ב׳ לכם ישבו בעריכם אשר
נתתי לכם: כ עד אשר־
יניח יהוה לאחיכם ככם
וירשו גם־הם את־הארץ
אשר

מערוער דעל נחלא דארנון
ופלגות טורא דגלעד וקרוהי
יהבית לשבטא דראובן
ולשבטא דגד: יג ושאר
גלעד וכל מתנן מלכותא
דעוג יהבית לפלגות שבטא
דמנשה כל בית פלך
טרכונא לכל מתנן ההוא
מתקרי ארע גבריא: יד
יאיר בר מנשה נסיב ית כל
בית פלך טרכונא עד תחום
גשוראה ואפקירוס וקרא
יתהן על שמיה ית מתנן
כפרני יאיר עד יומא הדין:
טו ולמכיר יהבית ית
גלעד: טז ולשבט
ראובן ולשבט גד יהבית מן
גלעד ועד נחלא דארנון גו
נחלא ותחומא ועד יובקא
דנחלא תחומא דבני עמון:
יז ומישרא וירדנא
ותחומיה מגינוסר ועד ימא
דמישרא ימא דמלחא תחות
משפך מרמתא מדינחא:
יח ופקידית יתכון בעדנא
ההיא למימר יי אלהכון יהב
לכון ית ארעא הדא
למירתה מזרזין תעברון קדם
אחיכון בני ישראל כל מזרזי
חילא: יט לחוד נשיכון
וטפלכון ובעירכון ידענא
ארי בעיר סגי לכון יתבון
בקרויכון דיהבית לכון:
כ עד דיניח יי לאחיכון
כותכון ויירתון אף אינון ית
ארעא דיי אלהכון יהיב להון
בעברא דירדנא ותתובון
גבר

טֻוורָא דְגִלְעָד וְקִירְוֵי יְהָבִית לְשֵׁבֶט רְאוּבֵן וּלְשֵׁבֶט גָּד : יג וּשְׁאַר
גִּלְעָד וְכָל מַתְנַן מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג יְהָבִית לְחֵצִי שֵׁיבַט מְנַשֶּׁה כָּל תְּחוּם בֵּית
פֶּלֶךְ טַרְגוֹנָא וְכָל מַתְנַן הַהוּא מִתְקְרֵי אֲרַע גִּיבָּרַיָּא : יד וְיָאִיר בַּר
מְנַשֶּׁה נְסִיב יַת כָּל תְּחוּם פֶּלֶךְ טַרְגוֹנָא
עַד תְּחוּם קוֹרְזֵי וְאַנְטִיקִירוֹס וּקְרָא
יַתְהוֹן עַל שְׁמֵיהּ יַת מַתְנַן כַּפְרָנֵי יָאִיר
עַד יוֹמָא הָדֵין : טו וּלְמָכִיר
יְהָבִית יַת גִּלְעָד : טז וּלְשֵׁיבַט
רְאוּבֵן וּלְשֵׁיבַט גָּד יְהָבִית מִן גִּלְעָד
וְעַד נַחֲלֵי אַרְנוֹנָא מְצִיעוּת נַחְרָא
וּתְחוּמֵיהּ וְעַד יוּבְקָא דְנַחְלָא תְּחוּמָא
דִבְנֵי עַמּוֹן : יז וּמֵישְׁרָא וְיוֹרְדְנָא
וּתְחוּם מִגְּנֵיסַר וְעַד יַמָּא דְמֵשְׁרָא וְקַרְתָּא טַבַרְיָה דִסְמִיכָא לְיַמָּא דְמִלְחָא
תְּחוּם שַׁפְכוּת מַיָּא מְרָמָתָא מַדִינְחָא : יח וּפַקֵּידִית יַתְכוֹן
שֵׁיבַט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וּפַלְגוּת שֵׁיבַט מְנַשֶּׁה בְּעִידָנָא הַהִיא לְמֵימַר יְיָ
אֱלָהָכוֹן יְהִיב לְכוֹן יַת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתָהּ מְזַיְינִין תַּעַבְרוּן קֳדָם אֲחוּכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי חֵילָא : יט לְחוֹד נְשֵׁיכוֹן טַפְלֵיכוֹן וּבְעִירֵיכוֹן
יַדַעְנָא אֲרוּם בְּעִיר סַגִּי לְכוֹן יִתְבוּן בְּקִירְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית לְכוֹן : כ
עַד זְמַן דְיָנִיחַ יְיָ לַאֲחוּכוֹן כְּוָותְכוֹן וְיֵירְתוּן אוּף הִינוּן יַת אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן
יָהֵב לְכוֹן וּתְתוּבוּן גְּבַר לִירוּתְתֵיהּ דִיהָבִית לְכוֹן :

ירושלמי

כָּל תְּחוּם אַטְרְכוֹנָא עַד
תְּחוּם קִירְיַית אַפִּיקֶרֶס וּקְרָא
יַתְהוֹן עַל שְׁמֵיהּ :
וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְנָא וּתְחוּמָא מִן
גִּנּוֹסַר וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא
דְמִלְחָא תְּחוֹת בֵּית שְׁפִיכוּת
קִיטְמָא מִן מַדִינְחָא :

נה"א כתיב
ינוח מי
שחלן הנ"ה
שכים וזוח
דור חמישי
שלחון כועז
עוגל ישי
דוד • ויקח
הערים
הללו • ד"א
אשה שהיא
כ"א ה"א אמ'
ודלג י' אמה
וכלי מלחמתו
י' אמה
והכהו
בקרסוליו
שהוא י'
אמה :

רש"י

אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על כתתי לראובני ולגדי אבל לעבין ירושה עד הר חרמון היה : (יג) תוך הנחל וגבול • כל הנחל ועוד תעבר לשפתו כלימר עד ועד בכלל ויותר מכאן : (יז) כנרת • מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שנאמר והירדן וגבול הירדן ומעבר לו : (יח) ואצו אתכם • לבני ראובן וגד היה מדבר : לפני אחיכם • הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע אף קדקד :

אבן עזרא

כי מה בא הכתוב ללמד ועוד שלא יהיה בכלל אדם כלל : (יד) יאיר בן מנשה • פירשתיו שהוא מבני יהודה : הגשורי והמעכתי • שני גוים : (טו) ולמכיר • מפורש : (טז) תוך הנחל וגבול • שלו וכן והירדן וגבול : (יח) ואצו אתכם • עם בני ראובן וגד ידבר בעבור שהיו בכלל ישראל אמר אתכם ולא אותם והפך זה ויצו משה את הלוים לקום את ספר התורה כי אנכי ידעתי את מריך איננו מדבר עם הלוים רק עם כל ישראל ובעבור היות הלוים בכלל דבר אליהם :

חסלת אלה הדברים

חסלת אלה הדברים

ואתחנן ואתחנן ויח

ב׳ נסע׳ אשר יהוה אלהיכם נתן
בספ׳ ב״ס׳ להם בעבר הירדן ושבתם
ב׳ למטע׳ איש לירשתו אשר נתתי
ב׳ מ״ג לכם׃ כא ואת יהושוע
פ׳ צויתי בעת ההוא לאמר
ב׳ ספר עיניך הראת את כל אשר
עשה יהוה אלהיכם לשני
המלכים האלה כן יעשה
יהוה לכל הממלכות אשר
אתה עבר שמה׃ כב לא
ג׳ מ״ג וא׳ תיראום כי יהוה אלהיכם
חסר׃ הוא הנלחם לכם׃

ק׳ פסוקי׳ פ׳ סימן
ומפטירין תהלים ישעיהו נחמו · בסימן א׳׃

ס ס ס

ג׳ כג ואתחנן אל יהוה בעת
ההוא לאמר׃
ל׳ כתיבין כ״ו ב׳ ב׳ מ״ג כד אדני יהוה אתה החלות
להראות את עבדך את
גדלך ואת ידך החזקה אשר
מי אל בשמים ובארץ אשר
נ׳ וג׳ חסר יעשה כמעשיך וכגבורתך׃ כה אעברה נא ואראה
גלוס׳ פ׳ את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה
והלבנן

גבר לרותה דיהבית לכון׃
כא וית יהושוע
פקידית בעדנא ההוא למימר
עינך חזאן ית כל דעבד יי
אלהכון לתרין מלכיא האלין
כן יעביד יי לכל מלכותא
דאת עבר לתמן׃ כב
לא תדחלון מנהון ארי יי
אלהכון מימריה מגיח לכון׃

ס ס ס

כג וצליתי קדם יי
בעדנא
ההוא
למימר׃ כד יי אלהים
את שריתא לאחזאה ית
עבדך ית רבותך וית ידך
תקיפתא דאת הוא אלהא
דשכינתך בשמיא מלעלא
ושליט בארעא ולית דיעבד
כעובדך וכגבורתך׃ כה
אעבר כען ואחזי ית ארעא
טבתא דבעברא דירדנא
טורא טבא הדין ובית
מקדשא

ואתחנן ברכות ל״ג
ארני אלהים סוטה ל״ג
ברכות ל״ג
אעברה נא ברכות סה
ההר הטוב ברכות מח
גטין נו

רשבם

(כג) ואתחנן החלות כדכתיב למעלה היום הזה אחל תת פחדך׃ החלות ההי״ת גורמת לה׳ פת״ח · וכן העירתי מצפון · וכי העדותי בכם היום · החלות כיום מדין · אבל כשאינו שם אותיות אה״עה יאמר הראות הקירות הטיבות כולם חטופין׃ ואתחנן בילמדינו פרשת שלח לך ואל תשאל לו בשעת כדרו שניין מקשה כשאמר לישראל שמעו נא המורים בשבע

רש״י

(כג) ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם · אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיה׳ הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן · ד״א זה אחד מעשרה לשונו׳ שנקראת תפלה כדאיתא בספרי׃ בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר

כא וְיַת יְהוֹשֻׁעַ פַּקֵּידִית בְּעִידָּנָא הַהִיא לְמֵימַר עֵינָךְ חַמְיָין יַת כָּל דַּעֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִילֵין הֵיכְדֵין יַעֲבֵיד יְיָ לְכָל מַלְכְוָותָא דְּאַנְתְּ עָבַר לְתַמָּן : כב לָא תִידַחֲלוּן מִנְּהוֹן אֲרוּם מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן מְגִיחַ לְכוֹן :

ס ס ס

ואתחנן כג וּבְעֵית רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ בְּעִידָּנָא הַהִיא לְמֵימַר : כד בְּבָעוּ בְּרַחֲמִין מִן קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים אַנְתְּ שָׁרִיתָא לְאַחֲזָאָה יַת עַבְדָּךְ יַת רְבוּתָךְ וְיַת גְּבוּרַת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא

וְצַלִּית וּבָעִית רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ אֲמַר מֹשֶׁה בְּשַׁעְתָּא הַהִיא לְמֵימַר : בְּבָעוּ בְּרַחֲמִין מִן קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שְׁרִיתָא :

דְּאַתְּ הוּא אֱלָהָא וְלָא אִית בַּר מִינָךְ דִּשְׁכִינְתָּךְ שַׁרְיָא בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא לָא דְּיַעֲבֵיד כְּעוֹבָדָךְ וְכִגְבוּרְתָךְ : כה אֶעִיבַר כְּדוֹן וְאֶחְמֵי יַת אַרְעָא טַבְתָּא דִּבְעִיבְרָא דְּיוֹרְדְנָא טַוְורָא טָבָא דְנָן דְּבֵיהּ מִתְבְּנִיָא

ואתחנן

לעיל כתיב לא תראום חזקתי את ישראל אולי ירחם עלי · ואתחנן בגי' שירה שאמר לפניו שירה כדי שישמע תפלתו סמך ה' אלהיכם לואתחנן לומר שיתי ה' לנגדי תמיד · החלות שני' במשו' אתה החלות · אתה החלות

לנפו' לפניו

אתה החלות להראות · נתה שנכנס לפני סיחון ועוג · וזהו שהלות לנפו' לפניו נמה שהתחלת לגמול · תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות רמוז משה · ותחיל הפסוק נתי"ו ומסיים נתי"ו לפי שלא זכה ליכנס בארץ

רשב"ם

כשנע הק"בה שלא יכנס לארץ שנאמר לכן לא תביאו גו' אמר משה שעת כעס ושעת שבועה הוא איני אדבר עכשיו שמתין שגה ואחר כך התחיל להתחנן לפניו שנא' ואתחנן אל ה' · אמר הקדוש ברוך הוא בשביל שהמתנתה שאר המתים יורדים לשאול ואתה תעלה שנאמר עלה לראש הפסגה ותראה משם :

ונשב

רש"י

בועד ההלל : לאמר · זה אחד מג' מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו : (כד) ה' אלהים · רחום בדין · אתה החילות להראות את עבדך · פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזירה אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי עושות עכשיו : את גדלך · זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה' : ואת ידך · זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם : החזקה · שאתה כובש ברחמים את מדת הדין בחזקה : אשר מי אל וגו' · אינך דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצין וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך ולפי פשוטו אתה החילות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החלותי תת לפניך הראני מלחמת ל"א מלכים : (כה) אעברה נא · אין נא אלא לשון בקשה :

ההר

אבן עזרא

(כג) ואתחנן הטעם וכבר התחננתי כי כאשר הזכיר יהושע ואמר לויתיו בעבור כי איננו עובר עמכם כי התחננתי לשם לעבור עמכם בעבור כי לגדולת השם אין חקר והדפים לנקרים רבה אמונתך · (כד) אמר חכם מהחכמי' אתה החלות להראו' את גדלך בשמי' ובארץ במעשי' שכוכב בעולם הם : ואת ידך החזקה · באותות שנעשו על ידו עד שנודע בעולם כי אין אל כי אם הוא לבדו והטעם תקיף בשם ה שהשם הנוראים והנבאה והארץ שהם החיות ובני אדם · כמעשיך · שהם כולם בחכמה : וכגבורותיך · ביכולת וטעם זו הפרשה לחבב את ארץ ישראל ואם הארץ תהיה תביב' ישמרו מצות השם שלא יגלו ממנה :

עלה

והלבנן: כו ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: כז עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה: כח וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה: כט ונשב בגיא מול בית פעור: פ

ד א ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם: ב לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם: ג עיניכם הראות את אשר עשה יהוה בבעל פעור כי כל האיש אשר

הלך

מקדשא: כו והוה רגז מן קדם יי עלי בדילכון ולא קביל מני ואמר יי לי סגי לך לא תוסף למללא קדמי עוד בפתגמא הדין: כז סק לריש רמתא וזקוף עינך למערבא ולציפונא ולדרומא ולמדנחא וחזי בעינך ארי לא תעבר ית ירדנא הדין: כח ופקיד ית יהושע ותקפהי ואלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסין יתהון ית ארעא דתחזי: כט ויתיבנא בחילתא לקביל בית פעור:

א וכען ישראל שמע לקימיא ולדיניא דאנא מליף יתכון למעבד בדיל דתיחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי אלהא דאבהתכון יהיב לכון: ב לא תוספון על פתגמא דאנא מפקיד יתכון ולא תמנעון מניה למטר ית פקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד יתכון: ג עיניכון חזאן ית דעבד יי בפלחי בעלא פעור ארי כל גברא דהליך בתר בעלא פעור שיציה יי אלהך מבינך:

ואתון

מסרה: ס״ל מ״ג וקמ״ס׳ | ס״מ״ג בליש׳ ס׳ | ג׳ ס״ג מ״ג וכ׳ פסר | ו׳ | ג׳ | ב׳ בגרפה וחזקהו | ס״ג מ״ג נתו׳ | ג׳ | ב׳ פס׳ | ס׳ | ס׳ | ד׳ ג׳ מ״ג וג׳ חס׳ דפס׳

תולדות אהרן: ויאמר ה׳ סוטה יג אל תוסף ברכות לב עלה ראש כס | וצו את קידושין כט | לא תוספו ערובין כו ר״ה כח זבחים פ פג מ חות ס ולא תגרעו ערובין ק ר״ס כח ונקים ק

רשב״ם

(כט) ונשב בגיא עד עתה מול בית פעור בערבות מואב ומשה הראית׳ כלן יש לכם ללמוד כמו שמפרש והולך: (ג) עיניכם הרואות את אשר עשה בבעל פעור

רש״י

ההר הטוב הזה זו ירושלים: והלבנון זה בית המקדש: (כו) ויתעבר ה׳ נתמלא חימה: למענכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבור׳ם: רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן מפציר. ד״א רב לך הרבה

מתבניא קרתא דירושלם וטור ליבנן דביה עתיד למשרי שכינתא : כו ורגיז יי עלי בגללכון ולא קביל צלותי ואמר יי לי סגי לך דרא הוסיף למללא קדמי תוב בפתגמא הדין : כז סוק לריש רמתא וזקוף עינך למערבא ולציפונא ולדרומא ולמדינחא וחמי בעינך ארום לא תעיבר ית יורדנא הדין : כח ופקיד ית יהושע ותקיפוהי ואליכוה ארום הוא יעיבר קדם עמא הדין והוא יחסין יתהון ית ארעא דאנת חמי : כט ושרינן בחילתא בכיין על חובינן דאזדווגן דפלחי טעוות פעור : א וכדון ישראל שמעו לקיימיא ולדינייא דאנא מליף יתכון למעבד מן בגלל דתחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי אלהא דאבהתכון יהיב לכון : ב ליתכון רשאין למוספא על פתגמא דאנא מפקיד יתכון ולא תבצרון מניה מן לא לסנטור ית פקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד יתכון : ג עיניכון חמיתון ית דעבד מימרא דיי בפלחי טעוות פעור ארום כל בר נש דטעא בתר טעוות פעור

ירושלמי

ושרינן בחילתא בכיין על חובינן ומתודין על חטינן על דאדבקינן לפלחי טעוותא בעל פעור :

בעל הטורים: שהיה ארבע מאו' פרסה על ארבע מאו' פרסה להראות תג על הרי"ם הראיתני אף מה שלא בקשתיך • להראות בלשה · מ' להראות את ענקן ואידך להראות העתים והשרים את יפיה אשר נתן בנוסן להשמידם נתן לו להראות את אבתרי ז"ו שדרשו שהראה לו ה"ס נחשב כ"מה שאירע לישרא' היאך ישבו בשלות' ועל המזיקין שעתיד לשניך לשן • וזה הוא להראות העתים והשרים את יפיה היאך הם ניוסין וגם ותן • להשמידם נתן להם להראות שהראהו המזיקין להם • את ענקן שאמרת לו

שציית

רש"י

(כז) ‏וראה בעיניך. בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנאמר ויראהו יי' את כל הארץ : (כח) וצו את יהושע. על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות : וחזקהו ואמצהו. בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל : כי הוא יעבור. אם הוא יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין : (כט) ונשב בגיא וגו'. ונצמדתם לע"א ואעפ"כ ועתה ישראל שמע אל החוקים ושכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי : (ב) לא תוסיפו. כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו :

אבן עזרא

(כז) עלה ראש הפסגה. הוא הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה : (כט) ונשב בגיא. טעמו וככר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש הפסג' כי משם נסעו אל ערבות מואב והגיא הוא בסוף העברים כי כן מפורש ועתה החל לדבר על המצות ובעבור שהיו מול בית פעור החל לדבר בע"ז : (א) מלמד אתכם לעשות. כי עקר הלמוד לעשות המצות : למען תחיון. כי עובדי פעור נשמדו : וירשתם. בעבור שנח ונעלם היו"ד בספר הוי"ו נשבר עי"ן הפעל ואפס על משקלו : (ב) לא תוסיפו. מדעתכם ותחשבו כי היא עבודה לשם גם כן לא תגרעו ואשר אמרתי למען תחיו אין צורך לעדים כי עיניכם הרואות : (ג) בבעל פעור. בעבור בעל פעור ורבים כן ומי שלא עבד בעל פעור הנו חי • וטעם למדתי אתכם אחר שאמר אשר אנכי מלמד אתכם להוסיף כאשר צוני יי' כי המצות הם מצותיו שתעשו בארץ שיתן לכם השם לירושה ועוד כי יש לכם תפארת במצותיו על כל הגוים והטעם כי

ושמרתם

עיקר כל המצות יביאם המשכיל וידע למה כתבו :

הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר
הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃
ג׳ ד וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃
ה רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי
יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ו
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא
ג׳ חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי
ס׳ הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק
ס״פ נ׳ נתור׳ עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל
הַזֶּה׃ ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל
אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו
ג׳ ב׳ וחס׳ כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ
אֵלָיו׃ ח וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־
לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם
כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
ג׳ אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ ט
רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ
מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים
כ׳ ב׳ מ״ג אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ
מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
ג׳ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃
י יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי
ג׳ וחס׳ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר
ג׳ יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם
ל׳ ס׳ וחד ס״ג וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־
ג׳ ב׳ הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃
ותקרבון

ד ואתון דאדבקתון
בדחלתא דיי אלהכון קימין
כולכון יומא דין׃ ה חזו
דאליפית יתכון קימין ודינין
כמה דפקדני יי אלהי למעבד
כן בגו ארעא דאתון עלין
תמן למירתה׃ ו ותטרון
ותעבדון ארי היא חוכמתכון
וסוכלתנותכון לעיני עממיא
דישמעון ית כל קימיא
האלין ויימרון לחוד עם
חכים וסוכלתן עמא רבא
הדין׃ ז ארי מן עם רב
דליה אלהא קריב ליה לקבלא
צלותיה בעדן עקתיה כיי
אלהנא בכל עדן דאנחנא
מצלן קדמוהי׃ ח ומן
עם רב דליה קימין ודינין
קשיטין ככל אוריתא הדא
דאנא יהיב קדמיכון יומא
דין׃ ט לחוד אסתמר
לך וטר נפשך לחדא דלמא
תתנשי ית פתגמיא די
חזאה עינך ודלמא יעידון
מלבך כל יומי חיך
ותהודעינון לבנך ולבני בנך׃
י יומא דקמתא קדם יי
אלהך בחורב כד אמר יי לי
כנוש קדמי ית עמא
ואשמעינון ית פתגמי דילפון
למדחל קדמי כל יומיא
דאנון קימין על ארעא וית
בניהון ילפון׃
וקריבתון

אהרן
ואתם
כתובות קי״א
סנהדרין סד
ג
ראה לפרשי
נדרים לז
בכורות כט
ושמרתם
שבת עה
כי מי
ברכות ו
מגלה יח
סנהדרין לח
כה׳ אלהינו
ר״ה יח
יבמו׳ מט קה
ופני נוי
ברכות סח
רק השמר
ברכות לב
שבועות לו
מנות מ
מנחות נט
ופן יסורו
מנות סח
והודעתם
ברכות כב כו
מ״ק טו
קדושין ל
יום אשר
ברכות סס
מ״ק סס
קדושין סס

שַׁצְיֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ : ד וְאַתּוּן דִּדְבַקְתּוּן בִּדְחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן
קַיָּימִין כּוּלְכוֹן יוֹמָא דֵין : ה חֲמוֹן דְּאַלֵּיפִית יַתְכוֹן קְיָימִין וְדִינִין
הֵיכְמָא דְּפַקְדַנִי יְיָ אֱלֹהִים לְמֶעְבַּד הֵיכְנָא בְּגוֹ אַרְעָא דְּאַתּוּן עָאלִין לְתַמָּן
לְמֵירְתָהּ : ו וְתִנְטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יַת אוֹרַיְיתָא אֲרוּם הִיא חָכְמַתְכוֹן
וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְמִיחְמֵי עַמְמַיָּא דְּיִשְׁמְעוּן יַת כָּל קְיָימַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן
לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן עַמָּא רַבָּא
הָדֵין : ז אֲרוּם הֵידָא אוּמָּא רַבָּא
דְּאִית לֵיהּ אֱלָהָא קְרִיב לְוָתֵיהּ בְּשׁוּם
מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָן אוֹרְחֵיהוֹן דְּעַמְמַיָּא
נַטְלִין דַּחַלְתְּהוֹן עַל כַּתְפֵּיהוֹן וְדַמְיָין
קְרִיב לְהוֹן וְהֵינוּן רְחִיקִין מִטוּל דְּלָא
שָׁמְעִין בְּאוּדְנֵיהוֹן בְּרַם מֵימְרָא דַּיְיָ יָתִיב עַל כּוּרְסְיֵהּ רָם וּמְנַטַּל וְשָׁמַע
צְלוֹתָנָא בְּכָל עִידָן דַּאֲנַן מְצַלַּיִין קֳדָמֵיהּ וְעָבִיד בָּעוּתָן : ח וְהֵידָא
אוּמָּא רַבָּא דְּלֵיהּ קְיָימִין וְדִינִין תְּרִיצִין בְּכָל אוֹרַיְיתָא הָדָא דַּאֲנָא סָדַר
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין : ט לְחוֹד אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן וְטוּרוּ נַפְשָׁתֵיכוֹן לַחֲדָא
דִּלְמָא תִתְנַשׁוֹן יַת פִּתְגָּמַיָּא דַּחֲמִיתוּן בְּסִינַי בְּעֵינֵיכוֹן וְדִלְמָא יַעְדּוּן מִן
לִבְּכוֹן כָּל יוֹמֵי חַיֵּיכוֹן וְתַלְּפוּנוּן לִבְנֵיכוֹן וְלִבְנֵי בְנֵיכוֹן : י וְתִדְכְּרוּן
גְּבוּרָתָא דְּאִתְגְּלֵי לְכוֹן בְּמַעֲמַדְכוֹן ...
בְּרַמֵיכוֹן בְּמַעַסְקְכוֹן בָּהּ הֵי כְּיוֹמָא דְקַמְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּחוֹרֵב בִּזְמַן
דְּאָמַר

ירושלמי

אֲרוּם הֵיידָא אוּמָּא רַבָּא דְּאִית
לֵהּ אֱלָהָא דִּיקְרִיב לְוָתֵהּ כַּיְיָ
אֱלָהָן בְּכָל שָׁעָה דִּי אֲנַן קָרְיִין
לֵיהּ וְהוּא עָנֵי יָתָן :

בעל הטורים

כן עגלי פסח. בפסו' מתחיל באלף ומסיים בכף. ויש בו כ"א תיבות כנגד אך טוב לישראל וכו' נגד אחיב אצנרה כא. הירדן ב' אתה לא אעבור אלא פיה אתה הלבנון חסר וי"ו יגל שם שם דברי' שבזאת שתור' לעולם למנח' למטה' לאחם למלותים ולנחמשלמי' מן ואתחנן על והלבנון מ' תיבות לומר זכור לי מ' יום שעמדתי לפניך בהר לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל. מכאן למשה"ז את גדלך זו האל הגדול ואת ידך החזקה זה אתה גבור אשר מי אל בשמים כנגד אתה קדוש אעברה נא ש ישאל אדם צרכיו בשלש' ראשונות. ירב לך. פירוש אתה התחלת לספר בשבחי' רב הוא אלך וגדול ממך מלספר בו. ד"א הרב שלך ונדול ממך והוא אדם הראשון על ידו נקנסה מיתה לכל ולא אפשר לך ליכנס ממנו. ד"א רב לך שרבה פעמי' עשית כנגדי אמרת שלא כאביר תאלא. ולמה הרעות. האמן ונקר. והסלע. אי אפשר לי לסבול לך יותר. ד"א אפילו בדבר המועט שאתה שלא כהוגן הוא רב לך לפי חכמתך. ד"א בזוסיודיע שרב לך כי אני רבך כי במה פעמים נבחתני ועתה לא תוכל לנבחני. ד"א רב לך אתה יש לך רב. של אכיאין לירד שיתיר שנשעתי לכן לא תביאו. ד"א הגיע השעה שיש לך רב כי כבר הגיע זמנו של

רש"י

(ו) ושמרתם. זו משנה : ועשיתם כמשמעו : כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים : (ח) חקים ומשפטי' צדיקי'. הגונים ומקובלים : (ט) רק השמר לך פן תשכח את הדברים. או כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים : (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא של מעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים : ילמדון. ילפון לעצמם :

רשב"ם

פטור : (ד) ואתם הדבקי' וגו' בכל קראינו אליו כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם. ופרעה הקריב ויצעקו בני ישראל אל ה'. ומה תצעק אלי דבר אל בני ישראל. וכן במן וכן בשלו וכן במים :

ותקרבון

ואותי

אבן עזרא

(ז) כי מי גוי גדול. שיש לו אלהים שיהיה קרוב אליו שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו בחכמה גם אין גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים בשקול הדעת כמו ישראל. וטעם גוי גדול בעבור חכמי לב יראי השם : (ט) רק השמר לך. הטעם אם תשכח כל דבר אל תשכח יום אשר עמדת בסיני : אשר ראו עיניך. זהו וכל העם רואים את הקולות. וטעם כל הימים אשר הם חיים על האדמה כי השם ידע שלא יוכלו לעשות מצותיו כראוי רק בארצות המוחלים בהם :

יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת
הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב
הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃
יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם
שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים
זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם
אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃
יד וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת
הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ טו וְנִשְׁמַרְתֶּם
מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא
רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר
יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ׃ טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת
כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ
נְקֵבָה׃ יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר
כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃ יח
תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה
תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ יט וּפֶן־תִּשָּׂא
עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־
הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־
הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֹתָם

יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן
בְּשִׁיפוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר
בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא
חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא׃
יב וּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ
אֶשָּׁתָא קָל פִּתְגָמִין צַיְתִין
שְׁמַעְיָן וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזַן
אֱלָהֵין קָלָא׃ יג וְחַוִּי לְכוֹן
יָת קְיָמֵיהּ דְּפַקֵּיד יָתְכוֹן
לְמֶעְבַּד עַסְרָא פִתְגָמִין
וּכְתַבִינּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא׃ יד וְיָתִי פַּקֵּיד יְיָ
בְּעִידָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן
קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן
בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ טו וְתִסְתַּמְרוּן
לַחֲדָא לְנַפְשָׁתְכוֹן אֲרֵי לָא
חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּ בְּיוֹמָא דְּמַלֵּיל
יְיָ עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃
טז דִּלְמָא תְּחַבְּלוּן
וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צַלְמָא דְּמוּת
כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ
נוּקְבָא׃ יז דְּמוּת כָּל
בְּעִירָא דְּבְאַרְעָא דְּמוּת כָּל
צִפַּר גַּדְפָּא דְּפָרַח בַּאֲוִיר
רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ יח דְּמוּת
כָּל רִחֲשָׁא דִּבְאַרְעָא דְּמוּת
כָּל נוּנֵי דִּבְמַיָּא מִלְּרַע
לְאַרְעָא׃ יט וְדִלְמָא
תִזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי
יָת שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת
כּוֹכְבַיָּא כָּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי
וְתִסְגּוֹד לְהוֹן וְתִפְלְחִינּוּן
דְּפַלֵּג יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכָל
עממיא

אחרון
ואותי צוה נדרים לז סנהדרין כב
ונשמרתם ברכות לב
תשחית ן סנהדרין נז
הארץ ... חולין
אשר חלק

דַאֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יַת עַמָּא וְאַשְׁמוֹעִינוּן יַת פִּתְגָמֵי דִילְפוּן לְמִדְחַל
מִן קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָא דְהִינוּן קַיְימִין עַל אַרְעָא וְיַת בְּנֵיהוֹן יַאַלְפוּן : יא
וְקָרֵיבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁיפּוּלֵי טוּרָא וְטוּרָא דָלִיק בְּאֶשָּׁתָא וְשַׁלְהוֹבֵיהּ מָטֵי
עַד צֵית שְׁמַיָא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וְאַמִיטְתָא : יב וּמַלֵיל יְיָ עִמְכוֹן בְּטוּרָא
מִגוֹ אֶישָׁתָא קָל דִבִּירָא אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּ לָא חֲמִיתוּן אֱלָהֵן קָל מְמַלֵל
יג וְתַנִי לְכוֹן יַת קְיָמֵיהּ דְפַקֵיד יַתְכוֹן לְמֶעְבַּד עֲשַׂרְתֵּי דִבּוּרַיָא
וּכְתַבִינוּן עַל לוּחֵי סַמְפִּירִינוֹן : יד וְיָתִי פָּקִיד יְיָ בְּעִידָנָא הַהִיא
לְאַלָפָא יַתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יַתְכוֹן בְּאַרְעָא דְאַתּוּן עָבְרִין לְתַמָן
לְמֵירְתָהּ : טו וְתִסְתַּמְרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתְכוֹן אֲרוּם לָא חֲמִיתוּן כָּל
דְמוּ בְּיוֹמָא דְמַלֵיל יְיָ עִמְכוֹן בְּחוֹרֵב מִגוֹ אֶשָּׁתָא : טז הֲווֹ זְהִירִין
דְלָא תְחַבְּלוּן עוֹבָדֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֵלֶם דְמוּ דְכָל טַעֲוָן דְמוּ דִדְכַר אוֹ
דְנוּקְבָא : יז דְמוּ דְכָל בְּעִירָא דִי בְאַרְעָא דְמוּ דְכָל צִיפַּר גַפָּא דְפָרְחָא
בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָא : יח דְמוּ דְכָל
רִיחֲשָׁא דְבְאַרְעָא דְמוּ כָּל נוּנֵי
דְבְמַיָא מִלְרַע לְאַרְעָא : יט
וְדִלְמָא תִתְלוּן עֵינֵיכוֹן לְצֵירַת שְׁמַיָא
וְתֶחֱמוּן יַת שִׁמְשָׁא וְיַת זִיהֲרָא וְיַת רֵישֵׁי כוֹכְבַיָא כָּל חֵילֵי שְׁמַיָא וְתִטְעוּן
ותסגדון

ירושלמי

דְמוּת כָּל נוּנַיָא דְאִית בְּמַיָא
מִתְחוֹת לְאַרְעָא :

אל יהושע • ואין רבכותי ניכר בעוניך חי • ד"א אל תירא מפלאן תמות כי הדכ פלך יעסיק לך • ד"א רב לך • הרבה טוכו׳ מתוקניסלך מה רב טובך אשר צפנת ליראיך • ס"ח אתכם לעשות • שכתליהוד פיזה לידי תעשה • וחזקהו ב׳ וני את יהושע וחזקהו • החוק

אותו ... אל שעיר והרסת ותחזקהו ניואלב כמו ... שר הכנס • קנסים יהושע שר צבא אקנתיו מצה כמי להחזיק כמו שתחזרם נפלאות עם ק׳ ולא תגרעו מתכו ... את ב"ת תרי"ג. אשר אנכי מצוה אתכם וסמיך ליה עיניכם הרואו׳ שאין לדיין אלא מה שעיניו

רש"י

(יד) ואותי צוה ה׳ ללמד אתכם • תורה שבע"פ :
(טו) סמל • צורה : (יט) ופן תשא עיניך • להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם : אשר חלק להם • להאיר להם : ד"א לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא :

רשב"ם

(יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר וגו׳ דכתי׳ ויצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר • כל גבוה אצל נמוך הגבוה קרוי על והנמוך תחת • ישב פתח האהל נצבים עליו • וכן תחת ההר לפי שהם נמוכים וההר גבוה מהם והוצרך לכתוב כאן כמו שכתוב לפנינו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וגו׳ : (טז) פסל בקנאה
כור

שתקנא • ענייו אליל : (יד) ואותי צוה ללמד עשרת הדברים : (יט) אשר חלק להאיר • ולפי עיקר פשטו אשר הניח אותם לכל העמים לעובדם כי אינו חושש בהם אבל אתכם לקח ה׳ ויוציא אתכם להיות לו לעם נחלה ולעובדו והוא יהיה לכם לאלהים :

את

אבן עזרא

(יא) לב השמים • באמצע כנגד הרואים וכן בלב ים : (יב) זולתי קול • שמעתם כי הקול איננו נראה בעין וכבר פירשתי וכל העם רואים את הקולות • וטעם ואותי צוה יי׳ כי בסיני צוה השם למשה את כל החקים והמשפטים רק הגידם לישראל בשנה השנית ופעם אחרת ובשנת הארבעים ואחר שלא ראיתם כל תמונה השמרו לכם פן תשחיתון מה שראיתם והטעם האמת או דרכיכם : (טז) פסל • דבר נקלב כמו ויפסלו : זכר או נקבה • אומי׳ ידועים • גם יש גוים סוגדים ,ועובדים כל בהמה שיפגעו בתחלת יומו ויש אומרים להוריד כח עליונים כצורת עקרב לנשוך והצירות הארבעים ושבעה הנסתרות : (יט) השמש והירח • שהם המאורים הגדולים ואחר שאמר ואת הכוכבים נאר בשם כלל
כל

אתם לכל העמים תחת כל-
השמים: כ ואתכם לקח
ד' וחס' יו"ד יהוה ויוצא אתכם מכור
הברזל ממצרים להיות לו
לעם נחלה כיום הזה: כא
ויהוה התאנף בי על דבריכם
וישבע לבלתי עברי את-
הירדן ולבלתי בא אל הארץ
הטובה אשר יהוה אלהיך
ד' נתן לך נחלה: כב כי אנכי
מת בארץ הזאת אינני עבר
את הירדן ואתם עברים
כ' מריתא וירשתם את הארץ הטובה
הזאת: כג השמרו לכם
פן תשכחו את ברית יהוה
אלהיכם אשר כרת עמכם
ועשיתם לכם פסל תמונת כל
אשר צוך יהוה אלהיך: כד
ס' כי יהוה אלהיך אש אכלה
הוא אל קנא: פ כה כי
ג' פסוקים תוליד בנים ובני בנים
את נכון ונושנתם בארץ והשחתם
תרין מלין ועשיתם פסל תמונת כל
ועשיתם הרע בעיני יהוה
אלהיך להכעיסו: כו
ג' מ' ג' העידתי בכם היום את
י"ג השמים ואת הארץ כי אבד
ד' תאבדון מהר מעל הארץ
אשר

אחרן עממיא דתחות כל שמיא:
כ ויתכון קריב יי
לדחלתיה ואפיק יתכון
מכורא דפרזלא ממצרים
למהוי ליה לעם אחסנא
כיומא הדין: כא ומן
קדם יי הוה רגז עלי על
פתגמיכון וקיים בדיל דלא
למיעבר ית ירדנא ובדיל
דלא למיעל לארעא טבתא
דיי אלהך יהיב לך אחסנא:
כב ארי אנא מאית
בארעא הדא לית אנא עבר
ית ירדנא ואתון עברין
ותירתון ית ארעא טבתא
הדא: כג אסתמרו לכון
דלמא תתנשון ית קימא דיי
אלהכון דגזר עמכון ותעבדון
לכון צלם דמות כולא דפקדך
יי אלהך: כד ארי יי
אלהך מימריה אשא אכלא
הוא אל קנא: כה ארי
תולדון בנין ובני בנין
ותתעתקון בארעא ותחבלון
ותעבדון צלם דמות כולא
ותעבדון דביש קדם יי אלהך
לארגזא קדמוהי: כו
אסהדית בכון יומא דין ית
שמיא וית ארעא ארי מיבד
תיבדון בפריע מעל ארעא
די אתון עברין ית ירדנא
לתמן למירתה לא תורכון
יומין עלה ארי אשתיצאה
תשתיצון

כו ת' / כתו' ו' קים / פוסקים / סמ"לים / כל גס / כי תוליד / מגלה לא / נטין פסח / ונושנתם / גיטין כב / סנהדרין לח

רשב"ם

(כו) את השמים ואת הארץ. ועכשיו את השמים. והאדמה לא תתן את יבולה:

ועכשיו

רש"י

(כ) כור. הוא כלי שמזקקין בו את הזהב:
(כא) התאנף. נתמלא רוגז: על דבריכם.

על

ותסגדון להון ותפלחינון דפליג יי אלהכון בהון דעתהון דכל עממיא דתחות כל שמיא : כ ויתכון נסיב מימרא דיי לחולקיה ואנפיק יתכון מניר פרזלא ממצרים מטול למהוי ליה לעם אחסנא כיומא הדין : כא ומן קדם יי הוה רגז עלי על פתגמיכון דאתרעמתון על מיא וקיים דלא אעיבר ית יורדנא ודלא אישול לארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא : כב ארום אנא שכיב בארעא הדא לית אנא עבר ית יורדנא ואתון עברין ותירתון ית ארעא טבתא הדא : כג אסתמרו לכון דלמא תתנשון ית קיימא דיי אלהכון דגזר עמכון ותעברון לכון צלם דמות כולא דפקדינכון יי אלהכון דלא למעבר : כד ארום יי אלהכון מימריה אישא אכלא אישא הוא אלהא קנאי ומתפרע בקנאה : כה ארום תולדון בנין ותתעתקון בארעא ותחבלון עובדיכון ותעברון לכון צלם דמות כולא ותעברון דביש קדם יי אלהכון לארגזא קדמוי : כו אסהידית בכון יומא דין סהדין קיימין ית שמיא וית ארעא ארום מיבד תובדון

כסרהוביא

ירושלמי

למהוי עם חביבין היך סגולה ביומא הדין : ארום יי אלהכון אשא דאכלא אשא הוא אלהא קנאן ומתפרע בקנאין הוא :

רש"י

על אודותיכם על עסקיכם : (כב) כי אנכי מת וגו' · אינני עובר · מאחר שמת מהיכן יעבר אלא אף עצמותי אינם עוברים : (כג) תמונת כל · תמונ' כל דבר : אשר צוך יי' · אשר צוך שלא לעשות : (כד) אל קנא · מקנא לנקום אנפרדמו"כט בלע"ז מתחר' על רוגזו לפרע מעובדי ע"ז : (כה) ונושנתם · רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמנה מאות וחמשים ושתים שנה כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמנה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לונושנת' כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר וישקוד יי' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי' אלהינו צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה : (כו) העדותי בכם · הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם :

ועבדתם

אבן עזרא

כל צבא השמים ככבי לכת שבעה ככבי אור וכל המזלות והצורות : ונדחת · כאדם שידחה ויפול : אשר חלק · דבר מנוסה הוא כי יש לכל עם ועם ככב ידוע ומזל וכן יש מזל לכל עיר ועיר והשם שם לישראל מעלה גדולה להיות השם יועצם ולא ככב להם והנה ישראל נחלת השם · וטעם ויי' התאנף כי בעבור שאמר ויוציא אתכם להיותכם לו לעם נחלה בארץ שתעבדוהו רק אני לא אראה בטובה הזאת : (כא) על דבריכם · אתם סבבתם שלא אכנס לארץ כאשר פירשתי : (כג) השמרו לכם ועשיתם פסל · וכבר אמר כזה והטעם להוסיף אש אוכלה על כן אנכי מצוך : תמונת כל · כל דבר : אשר צוך · כאשר צוך או מלת צוך שלא לעשות כמו ועל העצים אבוה ויש אומר על צורת הכוכבים וזה רחוק בעיני : (כד) אש אוכלה הוא · בלי כ"ף הדמות והטעם כאש אוכלה הוא : אל קנא . לע"ז וקנאתו תאכל כאש שלא תעזוב שורש וענף : (כה) כי תוליד בנים · אחר אל קנא ואחר כן באר מה יקרה להם אם יעשו פסל : ועשיתם הרע · באר המצות כמו לרצוח ולנאוף : העידותי בכם היום · יש אומרים כי טעם עדות שמים וארץ המלאכים ובני אדם ואחרים אמרו על דגמת כטעם את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה והנכון בעיני להיותם עדים שיראום תמיד הם ובניהם

בעל הטורים

לוחות : ואתם הדבקים תנין על הקוף · רמז לק' ברכות שצריך לב"ך בכל יום · כלכם היום וסמיך ליה למדתי אתכם · השמיעה עציה גלות' כשמש וזהו היום למדתי ויעוד כלכם היום · שזכות ברכים היא מסייעת למדתי אתכם שנאמר ט"ו פעמים למדתי במשנ' תורה

ושמן ס"ו לתשנה · באים שמה לרשתה · ושמרתם כדכתי' ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו הלה ואמרו רק עם ס"ת מקוה ר"ת ערוה למה ערות אחות אסורה · וערות בת אחיו מותר' ולמה מקוה מ' סאה מעשר ואם חסר קרטוב אינו מטהר' רק מיעוטא הוא שאינם יודעי' טעם

אשר אתם עברים את הירדן
ט׳ גע״ע שמה לרשתה לא תאריכן
ימים עליה כי השמד
ג׳ תשמדון: כז והפיץ יהוה
אתכם בעמים ונשארתם
ב׳ מתי מספר בגוים אשר ינהג
יהוה אתכם שמה: כח
ג׳ ימיד׳ ובספר תהלים ועבדתם שם אלהים
מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר
ג׳ ב׳ לא יראון ולא ישמעון ולא
ג׳ ג׳ וב׳ יאכלון ולא יריחן: כט
ג׳ ובקשתם משם את יהוה
ל׳ אלהיך ומצאת כי תדרשנו
בכל לבבך ובכל נפשך:
י׳ דוקפין ג׳ ל בצר לך ומצאוך כל
הדברים האלה באחרית
פ׳ הימים ושבת עד יהוה
אלהיך ושמעת בקלו: לא
ג׳ פסו׳ כתו׳ ב׳ נתורס כי אל רחום יהוה אלהיך לא
ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח
את ברית אבתיך אשר
נשבע להם: לב כי שאל
ל׳ נא לימים ראשנים אשר היו
ו׳ לפניך למן היום אשר ברא
ט׳ בפסו׳ אלהים אדם על הארץ
ב׳ ולמקצה השמים ועד קצה
פ״ם ג׳ נתו׳ השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו:
ב׳ לג השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש
י׳ וקמצין ג׳ כאשר

תשתיצון: כז ויבדר יי יתכון ביני עממיא ותשארון עם דמנין בעממיא די ידבר יי יתכון לתמן: כח ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא עובד ידי אנשא אעא ואבנא דלא חזן ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין: כט ותתבעון מתמן ית דחלתא דיי אלהך ותשכח ארי תבעי מן קדמוהי בכל לבך ובכל נפשך: ל כד ייעוק לך וישכחנך כל פתגמיא האלין בסוף יומיא ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקביל למימריה: לא ארי אלהא רחמנא יי אלהך לא ישבקינך ולא יחבלינך ולא יתנשי ית קימא דאבהתך דקיים להון: לב ארי שאל כען ליומיא קדמאי דהוו קדמך למן יומא דברא יי אדם על ארעא ולמסיפי שמיא ועד סיפי שמיא ההות כפתגמא רבא הדין או האשתמע דכותיה: לג השמע עמא קל מימרא דיי ממליל מגו אשתא כמא דשמעת את ואתקיים:
את

כי שאל נא חגיגה יא
למן היום חגיגה יב סנהדרין לח

רשבם

(כח) ועבדתם שם כתרג׳ ולא יריחון כלבר ואין רוח בפיהם:

רש״י

(כח) ועבדתם שם אלהים · כתרגומו משעבדתם עבדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם

ויוציאך

כלאים ופרה וכיונה בהשי ושמור נפשך כר אלהים נשמת אדם נרך בידי וכרי בידך אם תשמור נרי אשמור נרך והודעתם לבניך ולבני בניך ב' נונין הפוכין לומ' שכל מי שרבו ובן בנו ת"ח שוב אין התור' פוסק' מזרעו ויונ' ד' במ' ויונא אתכם מכור הברזל ויונא עמו בששון

כסף חוביא מעליי ארעא דאתון עברין ית יורדנא תמן למירתה לא תורכון יומין עלה ארום מישתיציא תישתיצון : כו ויבדר יי יתכון ביני עממיא ותשתותרון בעם קליל ביני עממיא דיבדר יי יתהון תמן בגלותא: כח ותיתעוקון למפלח תמן לפלחי טעוותא עובד אידיהון דבני נשא מן קיסא ואבנא דלא חמיין ולא אכלין ולא מריחין : כט ותתבעון מתמן למיתב לדחלתא דיי אלהכון ותשכחון רחמין ארום תבעון מן קדמוי בכל לבכון ובכל נפשכון : ל כד תיעוק לכון ויארעון לכון כל פתגמיא האלין בסוף יומיא ותתובון עד דחלתא דיי אלהכון ותקבלון למימריה : לא ארום אלהא רחמנא יי אלהכון לא ישבקינכון ולא יחבלכון ולא יתנשיית קיימא דאבהתכון דקיים להון : לב ארום שייל כדון לדריא דמן יומי שירויא דהוו קדמך למן יומא דברא יי אדם על ארעא ולמסייפי שמיא ועד סייפי שמיא ההוא היך פתגמא רבא הדין או האשתמע דכוותיה : לג האפשר דשמע עמא קל מימרא דיי אלהא קיים דממלל מגו אישא היכמא דשמעתון אתון

ירושלמי

או היידא אומא ומלכודי שמעת :

אי

ויונא כוזלים מסלע ויונא את בן המלך ויונא אתכם מכור הברזל ויונא עמו בששון בכא' ובני ישראל יונאים ביד רמה והונבי' לבם נוזלים מסלע והיצתיהו מלך' ויהי ביסורין מלך כי יי' אלהיך אם אוכלה הוא ל קנא כי תוליד' רמז לאח' כ"י ב' שנה אחרי מותו' יעבדו ע"ז פסל

רש"י

לכם : (לא) לא ירפך · מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפרים אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו שלא ננקד ארפנו כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה תן לה רפיון הרף ממני התרפה ממני : (לב) לימים ראשונים · על ימים ראשונים : ולמקצה השמים · וגם שאל לכל הברואי' אשר מקצה אל קצה · זהו פשוטו · ומדרשו מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה : הנהיה כדבר הגדול הזה · ומהו הדב' הגדול השמע עם וגו':

הנסה

אבן עזרא

ונכיהם כי הם עומדים כטעם כימי השמים על הארץ וכן שמעו הרים את ריב יי' וכן האבן הזאת תהיה בנו לעדה ושמא יטעון טוען כי שמים כעשן נמלחו ותבירו בטוען ער ולנו ישן : (כו) תאבדון · כמו תלמדון כענור שאיננו סמוך : (כז) מתי מספר · פירשתיו: (כח) ירלאון וישמעון · הזכיר הארבעה הרגשות ואין צורך להזכיר החמישית כי ס א שנה מכולם ועוד כי היא ש רם חיי הגוף ואל תתמה על מלת ובקשתם ומצאת כי ידבר לרבים ולגוי אחד או לאדם אחד : (כט) בכל לבבך · עוד אפרשנו: ירפך · ירפך יחזקך :

(לב) כי שאל נא לימים · שאל עתה : למן היום · הלמ"ד נוסף וכן רבים או היא דרך נחות: ולמקצה השמים · רמז לאויר כאשר פירשתי שיש לו קצות : הנהיה · בימיו : או הנשמע כמוהו · ומה הוא שנשמע עם : (לד) או הנסה אלהים · יש אומרים שהוא לשון חול וחלילה חלילה רק לשון קודש : הנסה · כדרך בן אדם כדי שיהיה כן כמו מטעים : במסות · שם כלל או טעמו במסות שהיו באותות כמו ויעש האותות לעיני העם : ובמופתים · עשר מכות וכתיב ומטה ואהרן עמו : ובמלחמה · יחכן על הר בת הבכורים ושפטים באלהי מצרים : וביד חזקה · שילאו ישראל ביד רמה ובזרוע נטויה על טעם בעמוד אש וענן: ובמוראים גדולים · טביעת פרעה וחילו עם בקיעת הים לישראל : במצרים · באנשי מצרים : (לה) הראית · מבנין שלא נקרא שם פועלו והטעם כי כל אלה הראך האלהים עד אשר תדע כי הוא האלהים לבדו · וטעם אין עוד כאשר

כאשר שמעת אתה ויחי׃
לד או הנסה אלהים
לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי
במסת באתת ובמופתים
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע
נטויה ובמוראים גדלים ככל
אשר עשה לכם יהוה
אלהיכם במצרים לעיניך׃
לה אתה הראת לדעת כי
יהוה הוא האלהים אין עוד
מלבדו׃ לו מן השמים
השמיעך את קלו ליסרך
ועל הארץ הראך את אשו
הגדולה ודבריו שמעת
מתוך האש׃ לז ותחת כי
אהב את אבתיך ויבחר
בזרעו אחריו ויוצאך בפניו
בכחו הגדל ממצרים׃ לח
להוריש גוים גדלים ועצמים
ממך מפניך להביאך לתת
לך את ארצם נחלה כיום
הזה׃ לט וידעת היום
והשבת אל לבבך כי יהוה
הוא האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד׃
מ ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך
היום

מסרה: ג׳ · ג׳ מלאים · ג׳ ג׳ פ״ל · ג׳ · ז׳ ר״פ · ג׳ ר״פ · ג׳ מלאים · ה׳ · ג׳ ר״פ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳

לד או ניסין עבד יי
לאתגלאה למפרק ליה עם
מגו עם בנסין באתין
ובמופתין ובקרבא ובידא
תקיפא ובדרעא מרממא
ובחזונין רברבין ככל דעבד
לכון יי אלהכון במצרים
לעיניכון׃ לה את
אתחזיתא למדע ארי יי הוא
אלהא לית עוד בר מניה׃
לו מן שמיא אשמעך
ית קל מימריה לאלפותך
ועל ארעא אחזיך ית אשתיה
רבתא ופתגמוהי שמעת מגו
אשתא׃ לז וחלף ארי
רחים ית אבהתך ואתרעי
בבניהון בתריהון ואפקך
במימריה בחילה רבא
ממצרים׃ לח לתרכא
עממין רברבין ותקיפין מנך
מן קדמך לאעלותך למתן
לך ית ארעהון אחסנא
כיומא הדין׃ לט ותידע
יומא דין ותתוב ללבך ארי יי
הוא אלהא דשכינתיה
בשמיא מלעילא ושליט על
ארעא מלרע לית עוד׃
מ ותטר ית קימוהי וית
פקודוהי דאנא מפקיד לך
יומא

תולדות אהרן: או הנסה ברכות עא מנחות · אתה הראת ר״ה לב · אין עוד סנהדרין סז חולין ז · וידעת היום ר״ה פב גטין נו

רשב״ם

(לז) ויוציאך בפניו · ועברתי בארץ מצרים וה׳ הולך לפניהם יומם׃ (לח) כיום הזה · שכבר התחלתם לירש את ארץ סיחון ועוג׃

רש״י

(לד) הנסה אלהים · הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו׳ כל הה״ן הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח הה״א בנסתם הנסה הפמע׃ במסות · על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון׃ באותות · בסימנין להאמין
שהוא

אתוון ואתקיים: לד או היך ניסא
דעבד יי לאתגלאה למפרשא ליה
אומא בפיצתא מגו עם אוחרי בניסין
באתין ובתמהין ובסדרי נצחני קרבין

או ניסייא דעבד מימרא דיי
למיעל למבשר ליה אומא
מגו אומא:

ובאדרע מרמם ובחזוני רברבין הי ככל מה דעבד לכון יי אלהכון
במצרים ועיניכון חמיין: לה אנת אתחמיתא ית פרישתא האלין
מטול למנדע ארום יי הוא אלהא לית רתוב בר מיניה: לו משמי
מרומא אשמעינכון ית קל מימריה למכסנא יתכון באולפניה ועלוי
ארעא אחמינכון ית אישתיה רבתא ופתגמוי שמעתון מגו אישתא:
לז וחולף דרחים ית אבהתכון אברהם ויצחק ואתרעי בבנוי דיעקב
בתרוי ואפקינכון באפי ריעותיה בחיליה רב ממצרים: לח לתרכא
עממין רברבין ותקיפין מנכון מן קדמיכון לאעלותכון למיתן לכון ית
ארעהון אחסנא כיומא הדין: לט ותנדעון יומא דין ותתובון על
ליבכון ארום יי אלהים דשכינתיה שריא בשמיא מלעילא ושליט על
ארעא מלרע לית חורן בר מניה: מ ותנטרון ית קיימוי וית פקודוי
דאנא מפקיד לכון יומא דין דיוטב לכון ולבניכון בתריכון ומן בגלל
דתינגדרון

מיכה · העידותי מלא יו"ד · חייתי ניה י' לפרסומי למילתא · נעתים נגי' נין הכנלויים נגזים גני' ונחריינהנ נגימ' נינן · שמה נגימ' מרומיים · הרי רמוזים כאן ד' גליות ועגדתם שם אחים ואינו אומר אלהי' אחרים כמו בכל מקום · רמז ישראל שנתונה לארץ עובדי

ע"ז נטהרה הם · לא הכנסה בזה הפסוק יש האלפא ביתא שרלה הק"בה ליתן להם התורה במצרים אלא שאמר' מלת האין כסה אותסתחלם לכן הכנסה ב במ' הכא ואילך הכנסה דבר אליך תלאה שאמרה מלת הדין כסה אותם קודם שתשתיעם ;

רש"י

שהוא שלוחו של מקום · כגון מה זה בידך :
מופתים · הם נפלאות שמביא עליהם מכות
מופלאות: במלחמה · בים שנא' כי יי' נלחם להם:
(לה) הראת · כתרגומו איתחזיתא כשנתן הקב"ה
את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע
את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא
יחידי לכך נאמר אתה הראית לדעת : (לז)
ותחת כי אהב · וכל זה תחת אשר אהב : ויוציאך
בפניו · כאדם המנהיג בנו לפניו שנא' ויסע מלאך
האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם · ד"א ויוציאך
בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה
פלא ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי
כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו : (לח)
ממך מפניך · סרסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים
גדולים ועצומים ממך : כיום הזה · כאשר אתה
רואה היום : אז

אבן עזרא

רמזתי בפירוש קהלת בפסוק וגבוהים עליהם
על כן מלת אין עוד ומלת אלהים פירשתיה
בפרשת וישמע יתרו כתוב וידבר אלהים
והאלהים יעננו בקול בא האלהים אשר שם
האלהים כי המדבר הוא אלהים כי יש מי שלא
יבין דרך קצרה והוא סוד עמוק : (לו)
ליסרך · על כן השמיעך את קולו שתירא
ממנו כאשר אמרו ואל ידבר עמנו אלהים פן
נמות והנה פחדת בעבור העינים והאזנים
ועוד לדבר אחר השמיעך את קולו בעבור כי
אהב את אבותיך הם השלשה : (לז) ויבחר
בזרעו · רמז ליעקב כי אם אמר בזרעם יכנסו
עמנו שמנה גוים : ויוציאך בפניו · בכעס
שכעס על מצרים ויש אומרים כמו ומלאך
פניו הושיעם ולפי דעתי שהוא כמו ופניך
הולכים בקרב : (לח) כיום הזה · קרוב
מהיו' הזה והאמת שהוא רמז על אשר נחלו ארץ שני מלכי האמורי כי ראובן וגד וחצי שבט מנש' ישרא'
יקראו וכן כתוב כאשר עשה ישרא' לארץ ירושתו ואינו דבר עתיד כאשר פירשוהו רבים והעד למכה
מלכים גדולים במזמור הודו ליי' כי טוב ולא הזכיר רק סיחון ועוג ואחר נחלה לישראל עבדו ואחר
שאמר כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו אמר טעם נכבד כי הראשון הראיה ממראה העין ומשקול
הדעת ובחכמת הלב תדע כי השם הוא לבדו אלהים בשמים ממעל שהם ממעל בן אדם ועל הארץ
שפיא

הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ
מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ
עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה
שָׁמֶשׁ׃ מב לָנֻס שָׁמָּה
רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ
בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ
מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת
מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃ מג
אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת
בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן
לַמְנַשִּׁי׃ מד וְזֹאת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מה אֵלֶּה הָעֵדֹת
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ מו בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר
בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־
אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃
מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־
שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר
שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה
ועד

יוֹמָא דֵין דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָךְ
בָּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין
עַל אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ
כָּל יוֹמַיָּא׃ מא בְּכֵן
אַפְרֵישׁ מֹשֶׁה תְּלָת קִרְוִין
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּנְחָא
שִׁמְשָׁא׃ מב לְמֶעְרַק
לְתַמָּן קָטוֹלָא דְּיִקְטוֹל יָת
חַבְרֵיהּ בְּלָא מַדְּעֵיהּ וְהוּא לָא
סָנֵי לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי
וְיֶעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ מג יָת
בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאֶרַע מֵישְׁרָא
לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְיָת רָאמוֹת
בְּגִלְעָד לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן
בְּמַתְנַן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃
מד וְדָא אוֹרָיְתָא דְּסַדַּר
מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מה אִלֵּין סַהֲדְוָתָא
וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּמַלֵּיל מֹשֶׁה
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם׃ מו בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית
פְּעוֹר בְּאֶרַע סִיחוֹן מַלְכָּא
אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן
דִּמְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃ מז
וִירִיתוּ יָת אַרְעֵיהּ וְיָת אַרְעָא
דְּעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן תְּרֵין
מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּבְעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃
מח מֵעֲרוֹעֵר דְּעַל כֵּיף
נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא
דְּסִיאוֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ מט
וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא
מדנחא

ו' זוקפין קמצין
ו' מ' קמצין
ב' פסר
ב' מ' נ'
ז' פסר
ס' בלשון חז'
י' ר"פ בספ'
ב' כת' ק'
ג' י' זו' ר"פ
ט' ו'
ו' זמ' נ' נפו'
ט' ו'
נ'
יו' ב' ז'

אהרן
או יבדיל
מכות י
לנס שמה
סופס מט
כס' רין לג
והוא לא
מכות י
ונס אל
נס נה
את בצר
וזא' התורה
יומא עב
מכות ט
הלולים ב
מנחות בב

דְתִיגְרוּן יוֹמָא דֵין עַל אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהִיב לְכוֹן כָּל יוֹמָא : מא הָא בְּכֵן אַפְרַשׁ מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְיוֹרְדְנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא :

מב לְמֵעֲרוֹק לְתַמָּן קָטוֹלָא דְיִקְטוֹל יַת חַבְרֵיהּ וְלָא אִתְכַּוַּן וְהוּא לָא שָׂנֵי לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעִירוֹק לְחָדָא מִקִּרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיֵּם : מג יַת בָּוְתִירִין בְּמַדְבְּרָא בְּאַרַע מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא רְאוּבֵן וְיַת רָמְתָא בְגִלְעָד לְשִׁבְטָא גָד וְיַת דַבְרָא בְּמַתְנַן לְשִׁבְטָא מְנַשֶּׁה : מד וְדָא אַחֲוָיַת אוֹרָיְתָא דִי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן מִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם :

מו וּתְנָנוּן מֹשֶׁה בְּעִבְרָא דְיוֹרְדְנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרַע סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאֵי דְיָתֵיב בְּחוּשְׁבָּנָה דִמְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם : מז מח מֵעֲרוֹעֵר דְעַל גֵּיף נַחֲלֵי אַרְנוֹן וְעַד טוּרָא דְסִיאוֹן הוּא טוּר תַּלְגָּא : מט וְכָל מֵישְׁרָא עִיבְרָא דְיוֹרְדְנָא מַדִינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא :

ירושלמי

דִי יִקְטוֹל יַת חַבְרֵיהּ בִּתְכוּף דְלָא יָדַע וְהוּא לָא הֲוָת סָנֵי לֵיהּ מִדְּאִתְמוֹל וּלְאַרְקְדָמוֹי : וְדָא אַחֲוָיַת אוֹרָיְתָא דְשַׁוִּי מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : מִן לְחַיָּית דְאִית עַל גֵּיב נַחַל אַרְנוֹנָא וְעַד טוּרָא דְסִירְיוֹן הוּא טוּר תַּלְגָּא :

רש"י

(מא) אז יבדיל · נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה : בעבר הירדן מזרחה שמש · באותו עבר שבמזרחו של ירדן · מזרחה שמש · לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש בחטף מזרח של שמש מקום זריחת השמש : (מד) וזאת התורה · זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו : (מה) אלה העדות אשר דבר · הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים דבר להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהיא במזרח שבעבר השני היה במערב מזר ושנא' להם :

לא

רשב"ם

(מא) אז יבדיל משה · למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה בנתים · אלא לפי שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצות שאיך ביאר את התורה הזאת · והוא צריך לומר בשפטים ושוטרים שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נותן לך · ואם ירחיב לעתיד לבא ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ועל שלש ערים שצוה לו הקב"ה באלה משעי לעשות בעבר הירדן לא הזכיר להם ולא צוה משה לישראל לכך כתיב כאן כי משה הבדילם כבר ולכך לא ציוה לישראל · (ה) לאחר מוסב למעלה :

פנים ויקרא

אבן עזרא

שהיא תחתיו והעד כי כן פירש והיו סמיך אשר על ראשך כחשת ואחר הראית הנוראות והטבות אל לבבך אתה חייב לשמור מצותיו גם הוא טוב לך ולבניך אחריך : (מא) אז יבדיל משה · הטעם ביום שיבדיל משה אלה הערים אז אמר דברי הברית : (מו) בעבר הירדן בגיא · את הר העברים קודם נשעם אל ערבות מואב אף על פי שהר העברים הוא בארץ מואב :

ויקרא

בעל הטורים

דצריך · והפסוק מתחיל באלף ומסיים בכף אך טוב לישראל והוא עולה כשם אהיה אשר נגלה בו למשה להוציאם ממצרים ובו מכה לאומות ואך אותך ט' דברים מוזכרים כאן נסיות אותות מופתים במלחמה ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים כנגד ז' ימים שמש זה כל

מכה ומכה וכנגד ז' ימי' של פסח · במצרים לעיני' ושמיך ליה אתה הראית כשעשית שפטי' במצרים ובאלהיהם ידעתם כי אני ה' הראי' ג' את' הראית לדעת· כאשר הראית כה' שהראה להם שמים ושמי השמים וראו שאין אלא רשות אחד · הראך את אשו הגדולה וסמיך ליה ותחת כי אהב

ד׳ ועד ים הערבה תחת אשדת
ה הפסגה: פ א ויקרא
משה אל כל ישראל ויאמר
אלהם שמע ישראל את
ל׳ החקים ואת המשפטים אשר
אנכי דבר באזניכם היום
ולמדתם אתם ושמרתם
ד׳ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל לעשתם: ב יהוה אלהינו
כרת עמנו ברית בחרב: ג
בול׳ חס׳ וי״ו במ״ח לא את אבתינו כרת יהוה
את הברית הזאת כי אתנו
אנחנו אלה פה היום כלנו
ג׳ חיים: ד פנים בפנים דבר
יהוה עמכם בהר מתוך האש:
ה אנכי עמד בין יהוה
וביניכם בעת ההוא להגיד
ג׳ לכם את דבר יהוה כי יראתם
ג׳ מפני האש ולא עליתם בהר
י״ג לאמר: ס ו אנכי יהוה
ג׳ ומ״ל אלהיך אשר הוצאתיך מארץ
מצרים מבית עבדים: ז
לא יהיה לך אלהים אחרים
על פני: ח לא תעשה לך
פסל כל תמונה אשר
בשמים ממעל ואשר בארץ
מתחת ואשר במים מתחת
לארץ: ט לא תשתחוה
ל׳ להם ולא תעבדם כי אנכי
י״ג יהוה אלהיך אל קנא פקד
עון אבות על בנים ועל
ט׳ שלשים ועל רבעים לשנאי:

ועשה

מישרנא ועד ימא דמישרא אחרן
תחות משפך מרמתא:
א וקרא משה לכל
ישראל ואמר להון שמע
ישראל ית קימיא וית דיניא
דאנא ממליל קדמיכון יומא
דין ותלפון יתהון ותטרון
למעבדהון: ב יי אלהנא ולמדתם
גזר עמנא קים בחורב: אותם
ג לא עם אבהתנא גזר ימות קט
יי ית קימא הדין אלהן עמנא
אנחנא אלין הכא יומא דין
כולנא קימין: ד ממלל
עם ממלל מליל יי עמכון
בטורא מגו אישתא: ה
אנא הויתי קאים בין מימרא
דיי וביניכון בעדנא ההיא
לחואה לכון ית פתגמא דיי
ארי דחילתון מן קדם
אישתא ולא סליקתון בטורא
למימר: ו אנא יי אלהך
דאפקתך מארעא דמצרים
מבית עבדותא: ז לא
יהוי לך אלה אוחרן בר מיני:
ח לא תעביד לך צלם
כל דמות דבשמיא מלעלא
ודבארעא מלרע ודבמיא
מלרע לארעא: ט לא אשר
תסגוד להון ולא תפלחנון בשמים
ארי אנא יי אלהך אל קנא ר׳ ה׳ כל
מסער חובי אבהן על בנין
מרדין על דר תליתאי ועל
דר רביעאי לשנאי כד
משלמין בניא למחטי בתר
אבהתהון:

ועבר

א וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמעו ישראל ית קיימיא וית
דיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא דין ותילפון יתהון ותינטרון
למעבדהון: ב יי אלהנא גזר עמנא קיים בחורב: ג לא עם
אבהתנא גזר יי ית קיימא הדין אלהין עמנא אנחנא אלין הכא יומא דין
כולנא חיין וקיימין: ד ממלל קביל ממלל מליל יי עמכון בטורא
מגו אישתא: ה אנא הוית קאים בין מימרא דיי וביניכון בעדנא
ההיא למתניא לכון ית פתגמא דיי ארום דחלתון מן קדם קל מימרא
דיי דמשתמע מגו אישתא ולא סליקתון בטורא כד אמר: ו עמי
בני ישראל אנא הוא יי אלהכון די פרקית ואפיקית יתכון פריקין מן
ארעא דמצראי מבית שעבוד עבדיא: ז עמי בני ישראל לא יהוי
לכון אלה אוחרן בר מיני ולא תעבדון לכון צלם וכל דמו דבשמיא מלעיל
ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא: ט לא תסגדון להון
ולא תפלחון קדמיהון ארום אנא הוא יי אלהכון אלה קנאן ופורען
ומתפרע בקנאה מדכר חובי אבהן רשיען על בנין מרודין על דר
תליתאי ועל דר רביעאי לסנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון:

ונטיר

את אבותינו לומר כל מה שהראה למשה הראהו בזכות האבות ותחת ב' ותחת כי אהב את אבותיך. ותחת רגליו וזהו שאמרו האבות הן הן המרכבה וזהו גם כן מתוך האש. ותחת כי אהב. לומר ששם תיק האש של שכינה. אין עוד. ולעיל כתוב ואין עוד וי"ו יתירה. וכן ו' פעמים כתיב ואין עוד בקריי ששה פעמים אדון כל הארץ כנגד וקצוות ו' מעלה ומטה וד' הרוחות סתן וסחרת את חקיו ואת מצותיו לא יבדיל. לומ' שתורה ותנות קולטות. רוכח מלא וי' מרגת האדם

רש"י

(ג) לא את אבותינו בלבד כרת יי' וגו'. כי אתנו פנים בפנים. א"ר ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: (ה) לאמר. מוסב על דבר יי' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי עומד בין יי' וביניכם: (ז) על פני. בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם. ד"א כל זמן שאני קיים: עשרת הדברות כבר פירשתים:

שמור

רשב"ם

פנים בפנים. דבר יי' עמכם לאמר: אנכי יי' אלהיך. (ז) על פני נראה לי אפי' אתה מאמין כי לא יהיה לך אלהים אחרים לקסום בהם קסמים כתרפים של לבן שקרא אותם אלהי שאינו אלא לקסום קסם. וכן לא תעשון אתי אלהי כסף. אע"פ שאתם מאמינים בי. וכן בלתי ליי' לבדו ולא לו ולאחרים:

שמור

אבן עזרא

(א) ויקרא משה אל כל ישראל. כאשר פירשתי להשמיע דברי הברית את הבנים: (ב) בחורב. הוא סיני: (ג) לא את אבותינו. לבדם: כי אתנו. אנחנו והטעם כי גם אתנו כמו לא יקרא שמך עוד יעקב או טעמו לא כרת עם אבותינו שהיו במצרי' רק אתנו כרת הברית כי רבים יש במחנה ששמעו הברית מפי השם על כן אמר אנחנו אלה שהם פה היום חיים והעד על יושר זה הפירוש שאמר עמכם וביניכם: (ד) פנים בפנים. בלא אמצעי והטעם כאשר ישמיע המשמיע קולו לאחר ופניו אל פניו ואם לא יראנו: אנכי. עומד בין יי' וביניכם. פירשתיו: כי יראתם מפני האש. ואם לא עליתם בהר. ומלת לאמר דבקה עם דבר יי' עמכם בהר מתוך האש לאמר ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין יי' אחר מעמד הר סיני והטעם שהוא דבר עמכם פנים בפנים ומאותו היום הייתי אני עומד בין יי' וביניכם כי יראתם כאשר יפרש. (ה) ולא עליתם. בהר כאשר עליתי אני ומשה נגש אל הערפל ואל תשים אל לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה כי כן רבים והמדבר לא הפסיק הפסוקים ולא הפרשיות גם אל תשית לב אל המלית כי הם כגופות והטעמים כרוחות והכורת בשני כלים זה כמו זה במעשה מעשה אחד הוא על כן שוא ושקר כי הם אחי' וכל שקר שוא וכבר פירשתי זכור שהוא כמו שמור. והוסיף כאשר צוך יי' אלהיך והטעם במעמד הר סיני:

ושורך

י ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשמרי מצותו :
ס יא לא תשא את־שם־
יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה
יהוה את אשר־ישא את־שמו
לשוא : יב ס שמור את־יום
השבת לקדשו כאשר צוך
יהוה אלהיך : יג ששת
ימים תעבד ועשית כל־
מלאכתך : יד ויום השביעי
שבת ליהוה אלהיך לא־
תעשה כל־מלאכה אתה
ובנך ובתך ועבדך ואמתך
ושורך וחמרך וכל־בהמתך
וגרך אשר בשעריך למען ינוח
עבדך ואמתך כמוך : טו
וזכרת כי־עבד היית בארץ
מצרים ויצאך יהוה אלהיך
משם ביד חזקה ובזרע נטויה
על־כן צוך יהוה אלהיך לעשות
את־יום השבת : ס טז כבד
את־אביך ואת אמך כאשר
צוך יהוה אלהיך למען יאריכן
ימיך ולמען ייטב לך על
האדמה אשר־יהוה אלהיך
נתן לך : ס יז לא תרצח : ס ולא תנאף : ס
ולא

ג' כס' בסגול | מצותי ק' | ג' פ' לנחו' | כל' פס' | כפ"ח פ' | ג' פס' דחס'

אונקלוס

י ועבד טיבו לאלפי דרין
לרחמי ולנטרי פיקודי :
יא לא תימי בשמא דיי
אלהך למגנא ארי לא יזכי יי
ית דיימי בשמיה לשקרא :
יב טר ית יומא דשבתא
לקדשותיה כמא דפקדך יי
אלהך : יג שתא יומין
תפלח ותעביד כל עבידתך :
יד ויומא שביעאה
שבתא קדם יי אלהך לא
תעביד כל עבידא את ובנך
וברתך ועבדך ואמתך ותורך
וחמרך וכל בעירך וגיורך
דבקרויך בדיל דינוח עבדך
ואמתך כותך : טו
ותדכר ארי עבדא הויתא
בארעא דמצרים ואפקך יי
אלהך מתמן בידא תקיפא
ובדרעא מרממא על כן
פקדך יי אלהך למעבד ית
יומא דשבתא : טז יקר
ית אבוך וית אמך כמא
דפקדך יי אלהך בדיל
דיורכון יומך ובדיל דיוטב לך
על ארעא דיי אלהך יהיב לך :
יז לא תקטול נפש :
ולא תגוף :
ולא

שמור ברכות כ
ר"ה כו
שבועות כ
כאשר צוך
שבת פו
סנהדרין מ

ושורך
קמא נד
וגרך אש
יבמות מח
למען ינוח
קמא נד

למען
קדושין ל"א
קמא נה
חולין קמא

רשב"ם

(יב) שמור את יום השבת · כבר פירש' בדברות הראשונים למה כאמר כאן זכור וכאן שמור ; כאשר צוך יי' אלהיך · כלומר מה שמפרש בדברות הראשונים כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו' ;

רש"י

(יב) שמור ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו : כאשר צוך · קודם מתן תורה במרה : (טו) וזכרת כי עבד היית וגו' · על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור

י ונטיר חסד וטיבו לאלפי דרין לרחמי צדיקיא ולנטרי פקודי
ואורייתי : יא עמי בני ישראל לא ישתבע חד מנכון בשום מימריה
דיי אלהכון על מגן ארום לא מזכי יי ביום דינא רבא ית כל מאן
דמשתבע בשמיה על מגן : יב עמי בני ישראל הוו נטרין ית יומא
דשבתא למקדשא יתיה הי כמא דפקיד יתכון יי אלהכון : יג שיתא
יומין תפלחון ותעברון כל עיבידתכון : יד ויומא שביעאה שבי ונייח קדם יי
אלהכון לא תעברון כל עיבידתא אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון
ואמהתיכון ותוריכון וחמריכון וכל בעיריכון וגיוריכון די בקרויכון מן
בגלל דינוחון עבדיכון ואמהתיכון כוותכון : טו והוון דכירין ארום
משעבדין הויתון בארעא דמצרים ופרק ואפיק יי אלהכון יתכון מתמן
בידא תקיפא ובדרע מרמם בגין כן פקדך יי אלהך למעבד ית יומא
דשבתא : טז עמי בני ישראל הוו זהירין גבר ביקרא דאבוי
וביקרא דאימיה הי כמא דפקידכון יי אלהכון מן בגלל דיורכון יומיכון
ומן בגלל דייטיב לכון על ארעא דיי אלהכון יהיב לכון : יז עמי בני
ישראל לא תהוון קטולין לא חברין ולא שותפין עם קטולין ולא יתחמי
בכנישתהון דישראל עם קטולין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון
להון הינון למהוי עם קטולין ארום בחובי קטוליא חרבא נפיק על עלמא :
עמי בני ישראל לא תהון גיורין לא חברין ולא שותפין
עם גיורין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם גיורין דלא יקומון בניכון
מן בתריכון וילפין להון הינון למהוי עם גיורין ארום בחובי גיוריא מותא
נפיק

שנגלה בששי ונגלה על לא תרצח שהוא דבור ששי · ואת גולן בבשן וסמיך ליה וזאת התור' רמז הוי גולה למקום תורה · גולן חסר וי"ו ששמה אינן גולין · כגון אב המכה לבנו · והרב לתלמיד כדאיתא במס' מכות · אלה העדות בגי' תלמוד · פנים בפני' פ"א כפולה לומר בפנים אחירות בפנים מסבירות · פסל כל תמונה ·

ובדברות הראשונות כתיב וכל תמונה וי"ו יתירה כנגד ו' דורים · תבנית זכר או נקבה · תבנית כל בהמה · תבנית כל צפור · תבנית כל רמש · תבנית כל דגה · סמך אל קנא ללא תשא שכל הנשבע לשקר כאלו עובד ע"ז · ולשומרי מצותו ללא תשא שאפי' בשמירת מצוה יש משום לא תשא · שהעושה מצוה שלא

רש"י

מצותיו : (טז) כאשר צוך · אף על כבוד אב ואם
נצטוו במרה שנא' שם שם לו חוק ומשפט : (יז)
לא תנאף · אין לשון ניאוף אלא באשת איש :
לא

אבן עזרא

(יד) ושורך וחמורך וכל בהמתך · פרט
ואחר כך כלל ונתחלה כלל זה וזה שוה: למען
ינוח · הוסיף לבאר טעם עבדך ואמתך וזכרת
כי עבד היית והכית עבדך על כן צוך יי' אלהיך
לעשות כן ביום השבת והטעם למכות העבד ויש אומרים כי העבד לא ינוח והנה השם הוציאך
מעבדות וצוך שתנוח למען תזכור כי היית עבד ובצווי הכל כאשר צוך כאשר פירשתי : (טז) ולמען
ייטב לך · יש אומרים רמז לעולם הבא וסוד העולם הבא ארמזנו בפסוק אני אמית ואחיה : ימיך ·
באחר שיהיו טובים · על פי דעת כל הקדמונים כי הדבור הראשון הוא אנכי ואם יש לשאול למה
הפסיק המפסיק לא יהיה לך וכבר פירש עשרת הדברים כי סמכתי על דעתם רק היושר בעיני שמלת
אנכי איננה מהעשרה כי דבור אנכי הוא המצוה ועקר המצות כאשר פירשתי כבר · ומלת חמד בלשון
הקדש מתפרשת לשני טעמים האחד גזל ועושק ולקחת של אחרים בחזקה ובאונס וכן ו"א יחמוד איש
את ארצך כי אם אין פירושו כן הנה תהיה הארץ רעה ולא בא הכתוב אלא לשבח והטעם השני לשון
תאוה בלב ולא תצא לפועל והנה לא תחמוד בית רעך הדבור התשיעי ולא תחמוד אשת רעך הדבור
העשירי ויהיה בית רעך ואשת רעך כדבקים זה עם זה או בית רעך כלל והעד שאמר משה בספר הזה
שבאר את התורה תחת לא תחמוד אמר לא תתאוה ורבים אמרו כי אין עון במחשבת הלב ואין עליהם
שכר ועונש ויש ראיות רבות להשיב עליהן ולא אאריך רק אראה להם לב חורש מחשבות און והטיבות
כי היה עם לבבך ולישרים בלבותם ומשה אמר בסוף בפיך ובלבבך לעשותו ועיקר כל המצות ליישר

וְלֹא תִּגְנֹב׃ ס
וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃
ס יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית
רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ
שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ״פ קרי
יט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן
וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף
וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים
וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ כ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם
אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ
וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן
אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם
וְזִקְנֵיכֶם׃ כא וַתֹּאמְרוּ הֵן
הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־
כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ
שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־
הָאָדָם וָחָי׃ כב וְעַתָּה לָמָּה
נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀
אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כג כִּי
מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל
אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־
הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ כד קְרַב
אַתָּה וּשֲׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר
יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
ידבר

וְלָא תִגְנוֹב׃
וְלָא תַסְהֵיד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא׃ יח וְלָא
תַחְמֵיד אִתַּת חַבְרָךְ
וְלָא תֵירוֹג בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵיהּ
וְעַבְדֵּיהּ וְאַמְתֵיהּ תּוֹרֵיהּ
וַחֲמָרֵיהּ וְכֹל דִּלְחַבְרָךְ׃
יט יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
מַלֵּיל יְיָ עִם כָּל קְהָלְכוֹן
בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא
וְאַמִּטְתָּא קָל רַב וְלָא פְסַק
וּכְתַבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא וִיהַבִנּוּן לִי׃ כ
וַהֲוָה כַּד שְׁמַעְתּוּן יָת קָלָא
מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעֵיר
בְּאֶשָּׁתָא וּקְרֵבְתּוּן לְוָתִי כָּל
רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן׃
כא וַאֲמַרְתּוּן הָא
אַחֲזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵיהּ
וְיָת רְבוּתֵיהּ וְיָת קָל מֵימְרֵיהּ
שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא
הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי מַלֵּיל יְיָ
עִם אֱנָשָׁא וּמִתְקַיָּים׃
כב וּכְעַן לְמָה נְמוּת אֲרֵי
תֵיכְלִינָנָא אֶשָּׁתָא רַבְּתָא
הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא
לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָנָא עוֹד וּמָיְתִין אֲנַחְנָא׃
כג אֲרֵי מַן כָּל בִּשְׂרָא
דִשְׁמַע קָל מֵימְרָא דַיְיָ קַיָּמָא
מְמַלֵּיל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא
כְּוָתַנָא וְאִתְקַיַּם׃ כד
קְרַב אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דְּיֵימַר
יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִמָּנָא
יָת כָּל דִּימַלֵּיל יְיָ אֱלָהָנָא
עִמָּךְ וּנְקַבֵּיל וְנַעֲבֵיד׃
ושמיע

קול גדול סוס׳ פנסורין

נאם שמים · כאלו נואף עם שמים משלש · פי שמי שמוזיר שלא ליגע'על לא תנאף בעני'שמיר' מנזה · שסרי כשנע' לקי'שתזוה במקשנת ללא תנאף שכשניהם כאחר מלול · לא תגנב בשתי לשקר וחללת · מחלליה מות יומת שמור את יום השבת · רמזי תיבות שליה וסופי תיבו' רתס · לומר לך שנדונין בשלים ובחלי רתס כוסין השבת · סמך כבד את אנין לשבת · שגם כשבת כתי' וכבדתו וצריך לכבדו במאכל

נְפִיק עַל עָלְמָא : עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן גַנָבִין לָא חַבְרִין וְלָא
שׁוּתָפִין עִם גַנָבִין וְלָא יִתְחֲמֵי בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עַם גַנָבִין אֲרוּם
בְּחוֹבֵי גַנָבַיָא כַּפְנָא נָפִיק עַל עָלְמָא : עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן
סַהֲדִין סַהֲדִין דְשִׁיקְרָא לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם מַסְהֲדֵי סַהֲדוּ דְשִׁיקְרָא
וְלָא יִתְחֲמֵי בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם מַסְהֲדִין סַהֲדוּ דְשִׁקְרָא אֲרוּם בְּחוֹבֵי
מַסְהֲדֵי שִׁקְרָא עֲנָנֵי סַלְקִין וּמִטְרָא לָא נָחִית וּבַצּוֹרְתָא אָתֵי עַל עָלְמָא :
יח עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן חַמוֹדִין לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם
חֲמוֹדִין וְלָא יִתְחֲמֵי בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם חֲמוֹדִין דְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן
מִן בַּתְרֵיכוֹן וְיַלְפִין לְחוֹד אִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם חֲמוֹדִין וְלָא יַחְמוֹד חַד מִנְכוֹן יַת
אִנְתְּתֵיהּ דְחַבְרֵיהּ וְלָא יַחְמוֹד חַד מִנְכוֹן יַת בֵּיתֵיהּ דְחַבְרֵיהּ וְלָא חַקְלֵיהּ וְלָא
עַבְדֵיהּ וְלָא אַמְתֵיהּ וְלָא תוֹרֵיהּ וְלָא חַמְרֵיהּ וְלָא כָּל מַאן דְאִית לְחַבְרֵיהּ
אֲרוּם בְּחוֹבֵי חֲמוֹדַיָא מַלְכוּתָא מִתְגָרְיָא בְּנִכְסֵיהוֹן דִבְנֵי נָשָׁא לְמִסַב יַתְהוֹן
וְגָלוּתָא אַתְיָא עַל עָלְמָא : יט יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין מַלֵיל יְיָ עִם כָּל
קְהָלְכוֹן בְּטוּרָא מִגוֹ אִשָּׁתָא עֲנָנָא וְאַמִּיטְתָא קָל רַב דְלָא פָסִיק וַהֲוַת קָל
דִבִּירָא מִתְכַּתֵּיב עַל תְּרֵין לוּחֵי מַרְמְרִין וִיהָבִינוּן לִי : כ וַהֲוָה כַּד
דִשְׁמַעְתּוּן יַת קָל דִבְּרָא מִגוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא דָלִיק בְּאִשָּׁתָא וְקָרֵיבְתּוּן
לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְחַכִּימֵיכוֹן : כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְמֵי יַתְהוֹן
מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא יַת שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְיַת רְבוּת תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ וְיַת קָל
מֵימְרֵיהּ שְׁמַעְנָא מִגוֹ אִשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲמֵינָא אֲרוּם מְמַלֵיל יְיָ עִם בַּר
נַשׁ דְרוּחַ קוּדְשָׁא בֵּיהּ וּמִתְקַיֵים : כב וּכְדוּן לְמָא נְמוּת אֲרוּם
תֵיכְלִינָנָא אִשָּׁתָא רַבְּתָא אִין מוֹסִיפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע יַת קָל מֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָנָא תוּב וּמָיְתִין אֲנַחְנָא : כג אֲרוּם הֵידֵין כָּל בַּר בִּישְׂרָא דִשְׁמַע
קָל מֵימְרָא דֶאֱלָהָא קַיָים מְמַלֵיל מִגוֹ אִשָּׁתָא בְּוָותָנָא וְאִתְקַיֵים : כד
קְרֵיב אַתְּ וּתְשַׁמַע יַת כָּל מַה דְיֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַנְתְּ תְּמַלֵיל עִמָּנָא יַת כָּל

דימליל

וכסות · ומזון ייעט לך תנין על הט"ית סעורתו ואמו תזנם חושי' ואמו ואמו נזהרו מתשע' מהן' באחורות כנדרי', וזה סימנם אסנ"פ משנע"ח · נוטריקון נכי אנוסה נכי שנואה נכי נדה נכי תמורה נכי אריתה נכי ממרו' נכי גרושה הלב בגיערגונגיא כני שנופהו פירוש נכי אנוסה אין צרין לומר שאם אנס אחה והוליד ממנה בן · לא אפי'סיא אשתו לתשמיש, וכן שניכו נחשב' כלה מפני

רשב"ם

(יט) ולא יסף · עוד לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו כי כל יסף לשון תוספת · אם יספים אנחנו אבל ספו תמו מן בלהות מגזיר' האף תספה :

ואתה

רש"י

(יח) לא תתאוה · לא תירוג אף הוא לשון חמדה כמו נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי : (יט) ולא יסף · מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים לעולם · דבר אחר לא יסף לא הוסיף להראות באותו' פומבי :
(כד) ואת תדבר אלינו · התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי אתכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמד ממני :

יו'

אבן עזרא

שלב ורובם זכר והמזיד והשוגג יוכיחו' : (יט) את הדברים האלה · הטעם עשרת הדברים ולא הדבורים : קול גדול · שלא שמעו כמוהו : ולא יסף · כי זה היה כטעם אמת וכן כמו ביאר למה לא יסף ועוד ויהי כשמעכם : (כא) את כבודו · מראה האש : ואת גדלו · קולות וברקים וקול שופר :

ואת

ידבר יהוה אלהינו אליך
ושמענו ועשינו: כה וישמע
יהוה את־קול דבריכם
ג' בדברכם אלי ויאמר יהוה
אלי שמעתי את־קול דברי
ג' העם הזה אשר דברו אליך
היטיבו כל־אשר דברו: כו
מי־יתן והיה לבבם זה להם
ליראה אתי ולשמר את־כל־
מצותי כל־הימים למען ייטב
ל"פ חסר להם ולבניהם לעלם: כז
לך אמר להם שובו לכם
לאהליכם: כח ואתה פה
עמד עמדי ואדברה אליך
את כל־המצוה והחקים
והמשפטים אשר תלמדם
ט' ועשו בארץ אשר אנכי נתן
להם לרשתה: כט ושמרתם
לעשות כאשר צוה יהוה
ל' חסר אלהיכם אתכם לא תסרו
ל' חסר ימין ושמאל: ל בכל־הדרך
אשר צוה יהוה אלהיכם
ג' אתכם תלכו למען תחיון
ל"ס וטוב לכם והארכתם ימים
ג' בארץ אשר תירשון:
ו י"ו ר"פ א וזאת המצוה החקים
והמשפטים אשר צוה יהוה
אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים
שמה

כה ושמיע קדם יי ית
קל פתגמיכון במללותכון
עמי ואמר יי לי שמיע קדמי
ית קל פתגמי עמא הדין
דמלילו עמך אתקינו כל
דמלילו: כו לווי דיהי
לבא הדין להון למדחל
קדמי ולמטר ית כל פיקודי
כל יומיא בדיל דייטב להון
ולבניהון לעלם: כז איזיל
אימר להון תובו לכון
למשכניכון: כח ואת
הכא קום קדמי ואמליל
עמך ית כל תפקידתא
וקימיא ודיניא דתלפינון
ויעבדון בארעא דאנא יהב
להון למירתה: כט
ותטרון למעבד כמה דפקיד
יי אלהכון יתכון לא תסטון
לימינא ולשמאלא: ל
בכל אורחא דפקיד
אלהכון יתכון תהכון בדיל
דתיחון וייטב לכון ותורכון
יומין בארעא דתירתון:
א ודא תפקידתא קימיא
ודיניא דפקיד יי אלהכון
לאלפא יתכון למעבד
בארעא דאתון עברין תמן
למירתה:

בדיל

אהרן
מי יתן והיה הל' ניס ד
למען ייטב סס ה
לך אמור שבת פו
נוכה ס
מ"ק ט"ו
יבמות סב
סנהדרין נט
הל' יס ה
ואתה פה
ס' ת סס
מגלה כא
יבמות סס
נתרא קי
וזאת קמא פו

רשב"ם

(כח) ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך ועשו בארץ וגו' זהו שאמר משה למטה ואנכי עומד בין יי'

בעת

אבן עזרא

ואת קולו · עשרת הדברות ויש בדברי יחיד מדבור אנכי לבדו אמר המס: (כג) קול
אלהים

דִּימַלֵּיל יְיָ אֱלָהָנָא לָךְ וּנְקַבֵּל וְנַעֲבֵיד : כה וּשְׁמַע קֳדָם יְיָ יַת קַל פִּתְגָמֵיכוֹן בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יַת קַל פִּתְגָמֵי עַמָּא הָדֵין דְּמַלִּילוּ עִמָּךְ אוֹטִיבוּ כָּל מַה דִּי מַלִּילוּ : כו לְוַאי דִּיהֵי יִצְרָא דְּלִבְּהוֹן שְׁלִים בִּרְעוּת דֵּין לְכוֹן לְמִדְחַל מִן קֳדָמַי לְמִנְטוֹר יַת כָּל פִּקּוּדַיי כָּל יוֹמַיָּא מִן בִּגְלַל דְּיוֹטִיב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלַם : כז אִיזַל אֵימַר לְהוֹן שָׁרֵי לְכוֹן לְאִזְדַּוְּוגָא עִם נְשֵׁיכוֹן דְּאִתְפְּרַשְׁתּוֹן דְּנַן תְּלָתָא יוֹמִין : כח וְאַנְתְּ פְּרַשׁ מִן אִנְתְּתָךְ מְטוּל דִּבְסַנְהֶדְרֵי דִּלְעֵיל אַנְתְּ קָאֵי לְנַבִּי וְאֶמַלֵּיל עִמָּךְ יַת תַּפְקֵידְיָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּתַלְּפוּן יַתְהוֹן וְיַעַבְדוּן בְּאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְכוֹן לְמֵירְתַהּ : כט וּכְדוֹן טוּרוּ לְמֶעֱבַד הֵיכְמָא דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהָכוֹן יַתְכוֹן לָא תִסְטוּן לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא : ל בְּכָל אָרְחָא דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהָכוֹן יַתְכוֹן תְּהָכוּן מִן בִּגְלַל דְּתֵיחוּן וְיוֹטֵב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דְּתֵירְתוּן : א וְדָא אַחֲוַיַית תַּפְקֵידְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַלָּפָא יַתְכוֹן לְמֶעֱבַד בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ :

ירושלמי

אֲלַוְוי מִי יִתֵּן וִיהֵוֵי לִיבָּא טָבָא הָדֵין לְהוֹן :

מן

בעל הטורים

מה הווין ליה לאדם בנים בעלי מומין מפני שתובעה ולשתו אינה נתבעת לו . פירו' אינה מתרצה לו . ורבי יהודה אומר מפני שאומרת לו בשעת תשמיש אכוסה אני ואיכא ביישנו רוצה ואינה רוצה . וכן איתא בנידרונין כל המפפסתו לדבר מצוה

נקרא חוטא שנא' נס נלא דעת נפש לא טוב . נתגא כי האוהם אפו' אף כאשתו . אלא האסורא צריך לאותו מעשהיפייס ואחר כך יבעול . בני שבואה . כמשמעה . והיא : שבואה בשעת תשמיש אף על פי שהיא שבואה שרי בני נדוי בני נדה אע"פ שאינו מאוד מן התורה .

ויש מפרשים שהיא אף בנדוי שאסורין בתשמיש המטה . והוא הדין נמי אם אחד מהם אבל . בני תמורה שהיה מכוין לערוה ונזדמנה לו אשתו ויש מפרשים אפילו שתי נשים שנתכוון לזו ונזדמנה לו האחרת . בני מורדת דאמרה ליה לא בעינא לך ואף על פי כן הוא משמש עמה . והרי היא אצלו כזונה . ואפי' אם הו' תלעתה . ולכנוסה אחרינא בני מריבה שהם מתקוטטים ביחד

רשבם | אבן עזרא

בעת ההיא ללמד וגו' . לעשותכם אותם בארץ : אלהים חיים . לשון רבים כאשר פירשתי . ה' אלהינו וטעם חיים על דעתי להפריש בין אלהים ובין הנבא כי לא יתנועע הוא מעצמו : (כד) ואת תדבר אלינו . כמו אם ככה את עושה לי ושם מפורש : (כה) הטיבו . פעל עבר מהשניים הנראים : (כו) מי יתן . אין הכתוב אומר מי יתן לי רק מי יתן להם על כן נכתב להם אחר והיה לבבם זה ודע כי שורש כל המעשים והתנועות גזרות השם וכל הנמצאים תחת השמים כחם ותולדותם כפי המערכת העליונה עם השרשי' למטה וכן עם המורכבים וכן כפי תנועתם יום יום ועת ועת כי לעולם יהיה שנוי כאשר פירש בעל ספר יצירה והחלקי' יקבלו מהכללים בפי תולדתם ובעבור כח הכללים יוכלו לשנות מעט בתולדת וזה טעם ויחזק יי' את לב פרעה ובמקום אחר ויכבד לבו הוא ועבדיו והכל אמת על כן אומר ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו ואומר למה תתענו יי' מדרכך ומשה אמר ובחרת בחיים ואחר שהשם לא ימנע טוב הנה הוא אוהב להטיב ואמר הכתוב בלשון בני אדם מי יתן : (כז) לך אמור להם . הטעם שירד :
(כח) ואתה פה עמוד עמדי . הטעם שישוב וכן כתוב ואדברה אליך את כל המצות החקים והמשפטים והנה רוב התורה משיני נאמרה למשה רק משנה אמרה במדבר סיני ונאותם אחד עשר יום שנסעו מסיני כפי דעתי : (כט) ושמרתם לעשות . לאוסיף ולא תסורו ימין ושמאל : (ל) בכל הדרך . פירש ימין ושמאל וזו המצוה והחקים והמשפטים עקרם למען תירא אתה ובנך ובן בנך והנה עקר כל המצות אמונת הלב וכאשר תירא השם זה כל האדם ובעבור זה נברא האדם כדברי קהלת ועוד יאריכון ימים עם הכל על האדמה ועם היסיד בעולם הבא (ס"א הזה) :

ושמרת

שמה לרשתה: ב למען
תירא את יהוה אלהיך
לשמר את כל חקתיו
ומצותיו אשר אנכי מצוך ל' ואת רפי ואחד דגש
אתה ובנך ובן בנך כל ימי
חייך ולמען יארכן ימיך: ל' חס' נקב'
ג ושמעת ישראל ושמרת
לעשות אשר ייטב לך ואשר י"ג פסוקי' נג לן ג'
תרבון מאד כאשר דבר יהוה
אלהי אבתיך לך ארץ זבת
חלב ודבש: פ ד
שמע ישראל יהוה אלהינו ע' עין רבתי
יהוה אחד: ה ואהבת ד' דלת רבתי
את יהוה אלהיך בכל לבבך
ל' ובכל נפשך ובכל מאדך: ו והיו הדברים האלה
אשר

סנה' ט יג כותם לג לג חרבים כותה לג

ב בדיל דתדחל ית יי אלהך למטר ית כל קימוהי ופקודוהי דאנא מפקיד לך את וברך ובר ברך כל יומי חייך ובדיל דיורכון יומך: ג ותקביל ישראל ותטר למעבד דייטב לך ודתסגון לחדא כמה דמליל יי אלהא דאבהתך לך ארעא עבדא חלב ודבש: ד שמע ישראל יי אלהנא יי חד: ה ותרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך ובכל נכסך: ו ויהון פתגמיא האלין דאנא מפקיד לך יומא דין

אהרן
שמע ישראל ברכות ו יא
יג טו יו
שבת עג
פסחים נו
ר"ה לב
מגלה יז ב
סוטה ג
סוטה לג עא
גיטין כו
סנהדרין סו
מנחות לו
חולין כא
ואהבת את ברכות נד סב
יומא פו
בכל לבבך ברכות סו
ובכל מאדך פסחים כה
יומא פב
סנהדרין עד
והיו ברכות יג

רשב"ם

(ד) ה' אלהינו ה' אחד ה' הוא לבדו אלהינו ואין לנו אלהי אחר עמו. וכן בדברי הימים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו. כלומר ה' אלהינו ולא העגלים שאתם משתחוים להם. ה' אחד לו לבדו נעבוד ולא נצרף לעביד עמו אל אחר אפילו לקסום קסמים כמו שפירשתי למעלה: (ה) ובכל נפשך. לפי פשוטו אפילו נוטלין את נפשך שהרי כבר אמר בכל לבבך וסכנתם

רש"י

(ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: (ה) ואהבת. עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך. בשני יצריך. דבר אחר בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום. ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך. בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך. דבר אחר בכל מאודך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגומר צרה ויגון אמצא וגומר: (ו) והיו הדברים. מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו. אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה דיוטגמא

אבן עזרא

(ג) ושמרת לעשות. והטעם אליך שתשמור אשר ייטב לך: ארץ זבת חלב. דבק' עם רשתה והטעם הוא רחוק ממנו או יהיה חסר בי"ת כמו הנמצא בית יי': ומה שהעתיקו קדמונינו ז"ל

ב מן בגלל דתדחל קדם יי' אלהך למינטור כל קימוי ופיקודוי דאנא מפקיד לך אנת וברך ובר ברך כל יומי חייך ומן בגלל דיורכון יומך : ג ותקביל ישראל ותנטור למעבד מטול דיוטב לך ודתסגון לחדא היכמא דמליל יי' אלהא דאבהתך לך ארע דפירהא שמינן כחלב וחליין כדבש : ד והוה כיון דמטא זמניה דיעקב אבונן לאתכנשא מגו עלמא הוה מסתפי דילמא אית בבנוי פסולא קרא יתהון ושיילינון דילמא אית בליבכון עקמנותא אתיבו כולהון כחדא ואמרו ליה שמע ישראל אבונן יי' אלהנא יי' חד עני יעקב ואמר בריך שום יקריה לעלמי עלמין : ה אמר משה נביא לעמא בית ישראל איזילו בתר פולחנא קשיטא דאבהתכון ותרחמון ית יי' אלהכון בתרי יצרי ליבכון ואפילו נסב ית נפשכון ובכל ממונכון : ו ויהון פתגמיא האילין דאנא מפקד יתכון יומא דין כתיבין על לוח ליבכון :

ירושלמי

ארעא עבדא פירין טבין נקיין כחלבא וחליין וטעימין כדובשא והוין דימטא קיצא דאבונן יעקב לסתלקא מגו עלמא קרא לתרי עשר שבטיא בנוי ואקים יתהון חוזר חוזר לדרגשא עני אבונן יעקב ואמר להון דילמא לטעותא דהוי תרח אבוי דאברהם פלח ארתון פלחין דילמא לטעותא דהוה לבן אחוי דאמהא פלח אתון פלחין או לאלהא דיעקב אתון פלחין ענין תרי עשר שבטיא כחדא בלב שלים ואמר

ותגמרינה

שמע בנן ישראל אבונן יי' אלהנא יי' חד עני יעקב ואמר יהי שמיה רבא מברך לעלם :

לא

בעל הטורים

ביחד בכל פעם דהויא ביאה זו כמו זנות כאן שאינו מתוך אהבה • בני שכורה שהוא או שיא שבנדים בני גרושת שלב שבלבו לגרשה • אפי' אין בלבו שנאה כגון שאותן שכופין להוציא ונמר בלבו לגרשה ואחר כך בא עליה • בני ערבוביא שהמש עם אשתו ונתן דעתו על אחרת אפי' ששתיהן היו נשיו • בני מנופה שתובעתו נפה והרי היא כזונה • שמסר נקייה אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברים של רצוי ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה של זו אדרבה שיוצאים ממנה בנים חכמים ונבונים כלאה שינה ממנה יששכר • וכל אלו החטיאו יחזות אפי' לפרי' ורביה כגון שאינה מינוקת אפי' הרי בכל אלו שמדות פוגם הולד ונקרא פושעי וצריך לבכר' נתמע' ודרי' מאכיל ומלביש וכו' כדאית' בנ"ק דקדושין יו"ד תינו' יתרות

דברות אחרונות יש פרשיות כמנין טוב וזהו שכתוב כאן למען ייטב לך שאין בראשונות • כאשר צוך יי' אלהיך • בגימטריא בפ"מ מרה • על האדמה אשר יי' אלהיך נותן לך • וסמיך ליה לא תרצח • משום דכתיב ולארץ לא יכופר לדם • וסמך לא תנאף לרציחה בכתית

אבן עזרא

ז"ל על קריאת שמע הוא האמת ואין צורך לחפש • דע כי זה השם הנכבד הוא שם העצם ואם כן מה טעם לאמרו פעם שנית והתשובה כי אדם שם עצם ושם מקר' שאיננו כן ואם הוא נקרא מתנגם באדמה וכן זה וסגל השם שהוא סמוך אל צבאות או העקר הוא אלהינו וככפל כמו כן לומר אחד והטעם לבדו וראיות על אין חקר יש כי השם אחד והפסוק שאמר ביום ההוא יהיה יי' אחד על התשבות בני אדם והנכון בעיני שהוא דבק עם מלך כי כן כתוב והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' מלך אחד ושמו אחד כטעם כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה והנה כל העולם ידברו שפה אחת על כן יהיה שם יי' אחד : (ה) ואהבת • ואחר שאין לנו אלוה אחר רק הוא לבדו חייב אתה שתאהבנו כי אין לנו אלוה אחר : בכל לבבך ובכל נפשך • שלב הוא הדעת והוא כנוי לרוח המשכלת כי היא המרכבה הראשונה וכן חכם לב קונה לב : נפשך • היא הרוח שבגוף והיא המתאוה וכמה נראה בכבד : מאודך • מטעם מאד מאד והטעם לרוב אהוב אותו בכל מה שתוכל ותהיה אהבה גמורה בלב : (ו) והיו הדברים האלה • אמרו שהמכתבים על עשרת הדברות ועליהם נאמר וכתבתם על מזוזות ביתך והאמת כל המצות :

ושננתם

ג׳ ו אשר אנכי מצוך היום על־
לבבך: ז ושננתם לבניך
ודברת בם בשבתך בביתך
ג׳ ג׳ ובלכתך בדרך ובשכבך
ג׳ ג׳ ובקומך: ח וקשרתם
ג׳ וחסר לאות על־ידך והיו לטטפת
בין עיניך: ט וכתבתם
על־מזזות ביתך ובשעריך: י
ס והיה כי־יביאך יהוה
אלהיך אל־הארץ אשר
נשבע לאבתיך לאברהם
ליצחק וליעקב לתת לך
ג׳ מל׳ וחסר ערים גדלת וטבת אשר
ד׳ לא־בנית: יא ובתים מלאים
י״ח בליש׳ כל־טוב אשר לא־מלאת
ג׳ מל׳ וחסר וברת חצובים אשר לא־
חצבת כרמים וזיתים אשר
לא־נטעת ואכלת ושבעת:
יב השמר לך פן־תשכח
את־יהוה אשר הוציאך
מארץ מצרים מבית עבדים:
יג את־יהוה אלהיך תירא
ג׳ ג׳ ואתו תעבד ובשמו תשבע:
יד לא תלכון אחרי אלהים
אחרים מאלהי העמים אשר
ג׳ מ׳ נתו׳ סביבותיכם: טו כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך פן־

יתרה

חולין קלח • ובשעריך יומא סט • ובתים חולין יז • השמר לך סוטה ה:

אונקלוס

ויהון על לבך: ז ותתנינון
לבנך ותמליל בהון במתבך
בביתך ובמהכך בארחא
ובמשכבך ובמקימך:
ח ותקטרינון לאת על
ידך ויהון לתפלין בין עינך:
ט ותכתבינון על
מזוזין ותקבעינון בספי
ביתך ובתרעך: י ויהי
ארי יעלינך יי אלהך
לארעא דקיים לאבהתך
לאברהם ליצחק וליעקב
למתן לך קרוין רברבן וטבן
דלא בניתא: יא ובתין
מלן כל טוב דלא מליתא
וגובין פסילן דלא פסלתא
כרמין וזיתין דלא נצבתא
ותיכול ותשבע: יב
איסתמר לך דילמא תתנשי
ית דחלתא דיי דאפקך
מארעא דמצרים מבית
עבדותא: יג ית יי
אלהך תדחל וקדמוהי תפלח
ובשמיה תקים: יד לא
תהכון בתר טעות עממיא
מטעות עממיא דבסחרניכון:
טו ארי אל קנא יי אלהך
שכינתיה ביניך דילמא
יתקף רוגזא דיי אלהך בך
וישיצינך

תולדת אהרן

אשר אנכי
ברכות יג יו
על לבבך
שם טו יו
פסחים נו
מגלה כ
ושננתם
ברכות יד
קדושין ל
ודברת בם
ברכות יג
יומא יט
בשבתך
ברכו׳ יא יו
שבת כה
ובלכתך
ברכות יא
ובשכבך
שם כ דיא
וקשרתם
גטין מה
מנחות לג
לה לו לז מב
ערכין ג
על ידך
מנחות לז
ערכין יט
לטטפת
זבחים לז
מנחו׳ לד לז
ערכין ג
בין עיניך
מנחות לז
וכתבתם
ברכו׳ יד טו
שבת קב
גטין מה
מנחות לג
לד לז מב מר
על מזוזת
שם לד
ביתיך
יומא יא
מנחות שם

רשבם

(ו) ושננתם לשון חדוד לפרש היטב כמו אשר שננו כחרב לשונם: וכשל

רש״י

דיוטגמא מצות המלך הכתב במכתבו: (ז) ושננתם לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך אלו התלמידים מצינו בכל

בכל

ז ותתנינון לבנך ותהוון הגיין בהון במותביכון בבתיכון בזמן
מיעסוקכון בחיתונכון ובמיהכיכון באורחכון ובפניא סמיך למשכביכון
ובצפרא סמיך למקימיכון : ח ותקטורינון לאתין כתיבון על ידך
דשמאלא ויהוון לתפילין על מוקדך כלו קביל על עינך : ט
ותכתובינון על מזוזין ותקבעינון בתולתא לקביל תקי על סיפי ביתך
ובתרעך סיטינא בסיטלך : י ויהי ארום יעילינך יי אלהך לארעא
דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למיתן לך קירוין רברבין וטבן
דלא אשתלהית למבני : יא ובתין דמליין כל טובא דלא עסקת
למימלי ובירין פסילן דלא לעית למפסל כרמין וזיתין דלא טרחת
למינצב ותיכול ותיסבוע : יב אסתמרו לכון דלמא תתנשון
דחלתא דיי אלהכון דפרק ואפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים מן בית
שעבוד עבדיא : יג מן קדם יי אלהכון תהוון דחלין וקדמוי תפלחון
ובשום מימרי יי בקשוט תומון : יד לא תהכון בתר טעוות עממיא
מנחלת עממיא דבחזרניכון : טו ארום אלהא קנאן ופורען יי
אלהכון שכינתיה שריא ביניכון דלמא יתקוף רוגזא דיי אלהכון בכון
וישיצינון בסרחוביא מעילוי אפי ארעא :

מלכתי' רבות ונאוף. וכן המוצי' שכבת זרע לבטלה כאלו שופך דמים וכאן כתב ולא תנאף וי"ו יתירה כנגד ו' פעמים מהררים ששה פעמים מרי' דכתיבי בפרש' סוטה וסמך לו ולא תגנוב שסוף מים גנובים ימתקו וכת' בו עוד וי"ו יתירה כנגד ו' דברים דכתיבי' בריש משלי.

כהורגה לדם כנפנה לנקי חנם. וסמך לו ולא תענה ברעך שהגונב מעי' עדות שקר בעצמו שנודע לו נימכר כעבד והוסיף בו וי"ו שבעבודתו לוקה העולם שנברא בו' ימים. וסמך לו ולא תחמו' שלא יחמוד אשת חבירו ויעיד בו עדות שקר לומר שמת כדי שישא אשה

רש"י

בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר בני עתה אל תשלו וכשם שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו': ודברת בם. שלא יהא עקר דבורך אלא בם עשם עקר ואל תעשם טפל: ובשכבך. יכול אפילו שכב בחצי היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עומד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה: (ח) וקשרתם לאות על ידך. אלו תפילין שבזרוע: והיו לטוטפות בין עיניך. אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיה' נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים: מזוזות ביתך. מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת: ובשעריך. לרבות שערי חצרות ושערי מדינו' ושערי עיירות: (יא) חצובים. לפי שהיו מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: (יב) מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים: (יג) ובשמו תשבע. אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע: (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר:

עמי

אבן עזרא

(ז) ושננתם. מגזרת חץ שנון וידוע איך ישונן החץ הנה. נראה כי עיקר כל האדם עבוד השם ועבודתו להכיר פעליו והמעתיקי' העתיקו שעת קריאת שמע וכלנו נסמוך עליהם: בשבתך. דבק עם ודברת בם: ובשכבך. לישן כי אין מצוה על הישן ושכב ודברת בם בפה ובלב: (ח) וקשרתם לאות על ידיך. מפורש: לטוטפות. אין למלה הזאת ריע במקרא והמכחשים אמרו שהוא מגזרת והטף אל דרום וזה לא יתכן כי שרש הטף נטף וזה חסר נו"ן ונכפל הטי"ת: וכתבתם. גם אמרו שהוא כמו קשרם ואחר שקבלו אבותינו האמת כעזוב אלה הבודאים מלבם: (יא) כל טוב. בשורק תחת חולם כי יתחלפו כי איננו

ג' יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ
וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
ס טז לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם
בַּמַּסָּה׃ יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן
אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ל' וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ יח
ל' וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי
יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ
וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃
יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ
מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה
בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כב
וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים
ג' גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם
בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃
כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם
לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵינוּ׃ כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
ל' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ כה
וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הזאת

וִישֵׁיצְנָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃
טז לָא תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דְּנַסֵּיתוּן
בְּנִסֵּיתָא׃ יז מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת פִּקּוּדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
וְסָהֲדְוָתֵיהּ וּקְיָמוֹהִי דְּפַקְּדָךְ׃
יח וְתַעְבֵּיד דְּכָשַׁר
וְדְתָקִין קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיֵיטַב
לָךְ וְתֵיעוֹל וְתֵירַת יָת אַרְעָא
טָבְתָא דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ׃
יט לְמִתְבַּר יָת כָּל
בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ כְּמָא
דְּמַלֵּיל יְיָ׃ כ אֲרֵי
יִשְׁאָלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר לְמֵימַר
מָה סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא
דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהַנָא יָתְכוֹן׃
כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִּין
הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם
וְאַפְּקַנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא
תַקִּיפָא׃ כב וִיהַב יְיָ
אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְרְבִין וּבִישִׁין
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל
אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ לְעֵינָנָא׃
כג וְיָתָנָא אַפֵּיק מִתַּמָּן
בְּדִיל לְאַעָלָא יָתָנָא לְמִתַּן
לָנָא יָת אַרְעָא דְּקַיֵּים
לַאֲבָהָתָנָא׃ כד וּפַקְּדָנָא
יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא
הָאִלֵּין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא
לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא
לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
כה וּזְכוּתָא תְּהֵי לָנָא
אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל
תַּפְקֵידְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ
אלהנא

אחרן
לא תנסו תענית ט
ועשית הישר

טז עַמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲווֹ זְהִירִין דְּלָא תְנַסּוּן יַת יְיָ אֱלָהָכוֹן הֵיכְמָא
דְּנַסֵּיתוּן בְּמַשְׁרָתֵי נִסְיוֹנַיָּא : יז מִינְטוֹר תִּנְטְרוּן יַת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ
אֱלָהָכוֹן וְסָהִידְוָותֵיהּ וּקְיָימוֹי דְּפַקִּיד לְכוֹן : יח וְתַעֲבֵיד דְּתַקִּין
וְרִכְשַׁר קֳדָם יְיָ מִן בְּגַלַל דְּיֵיטִיב לְכוֹן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא טַבְתָּא
דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהַתְכוֹן : יט לְמִידְחֵי יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ
הֵי כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ : כ אֲרוּם יִשְׁאֲלִינָךְ בְּרָךְ מְחַר לְמֵימַר מָה סָהִידְוָתָא
וּקְיָימַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יַתְכוֹן : כא וְתֵימְרוּן לִבְנֵיכוֹן
מְשַׁעְבְּדִין הֲוֵינָן לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם וְאַפְּקָנָא מֵימְרָא דַיְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא
תַקִּיפְתָא : כב וְגָרֵי מֵימְרָא דַיְיָ אָתִין וְתִמְהִין רַבְרְבִין וּמַכְתְּשִׁין
בִּישִׁין בְּמִצְרַיִם וּבְפַרְעֹה וּבְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ וַהֲוֵינָא חָמְיַין בְּעֵינָנָא :
כג וְיָתָנָא אַפֵּיק פְּרִיקִין מִן בְּגַלַל לְאַעֲלָא יָתָנָא לְמִיתַּן לָנָא יַת
אַרְעָא דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָן : כד וּפַקִּיד עֲלָנָא יְיָ לְמֶעֱבַד יַת כָּל קְיָמַיָּא
הָאִלֵּין לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא לְקַיָּימוּתָנָא כִּזְמַן
יוֹמָא הָדֵין : כה וּזְכוּ יְהֵי נְטִיר לָנָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲרוּם נִנְטַר
לְמֶעֱבַד יַת כָּל תַּפְקֵידְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא הֵי כְּמָא דְפַקְדָנָא :
ארום

הפרשה תוסיף כאן שכנגד הניעו קרוב לארצי והיה להם פדות׳ ואת תדבר בקול פתוך כאשה בענין שכוכל לשכול׳ ואת תדבר נגיח׳ שתגה דברו׳ ואתה פה תנין על פ״א רמוז ליה שיעמוד בפריצות ונעהרה׳ ד״א ואתה בן פ׳ שנים והחיה פתכין עמו׳ שניס עמדי יו״ד כפופים שתעמוד בפיתה לפני כפוף׳ ד״א כשנילך ירדתי׳ ירידות ונתתי לך עשר דברות י״ו פעמים כתיב זבת חלב ודבש נתורה כנגד לדידיה אזי חלב ודבש דכל ישראל והיו י״ו ברכאות׳ כאשר דבר יי אלהי אבותיך לך׳ ובפתין ניה שמע ישראל׳ שהזכיר אלו השמות כנגד האבות׳ יי׳ כנגד אברהם דכתיב ביה אנכי יי׳ אלהין׳ אלהינו כנגד יצחק דכתיב ביה אנכי אלהי אברהם אביך׳ יי׳ אחד כנגד יעקב׳ שנא׳ בו אנכי א׳ עי״ן דשמע גדולה׳ שע׳ שמות יש לישראל׳ ונתן להם תורה שיש לה ע׳ פנים ונדרשת בע׳ פנים להבדיל בין ע׳ אומות׳ ויש פסקין בין יי׳ לאלהינו׳ לומר אף על פי שראיתם כמה שניונות׳ ואף על פי שאני בא עם זה במדת הדין ועם זה במדת רחמים אף על פי כן הכל אחד׳ אחד דלי״ת גדולה לומר לך שתמליכהו

רש״י

(טז) במסה׳ כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שנא׳ היש יי׳ בקרבנו : (יח) הישר והטוב׳ זו פשרה לפנים משורת הדין : (יט) כאשר דבר׳ והיכן דבר והמותי את כל העם וגו׳ : (כ) כי ישאלך בנך מחר׳ יש מחר שהוא אחר זמן :

אבן עזרא

אינכו סמוך׳ וטעם מבית עבדים שלא היו לך פרים ובתים מלאים : (יג) תירא׳ שלא תעשו מצות לא תעשה : תעבוד׳ בעשות מצות עשה : ובשמו תשבע׳ לא בשם אלהים אחרים להקים דבר ולכרות ברית וכן תשבע כל לשון רק באמת והטעם שלא יהיה לך אלוה וכשל שתשבע בשמו רק שם השם לבדו על כן כתוב אחריו לא תלכון אחרי אלהים אחרים : ולא תנסו׳ (טז) במסה׳ שם מקום כנזכר ויקרא שם המקום מסה ונפתח הבי״ת כמוזבח וצלמוכע בקרקר ויפקדם בטלאים ושם פירשתיו והטעם שאמרו היש השם בקרבנו ואם הוא נעבדנו רק אין לך צורך לנד שתשמור מצותיו ואם אתה תעשה הטוב בעיניו יעשה לך כל טוב ויהדוף את כל אויביך :(יט) ה״א להדוף שורש והעד הדפו (כ) מה העדות׳ הטעם למה זה היגע עלינו דינות בני אדם ואחרת כי השם פדנו מבית עבדים והנה עשה לנו זאת הטובה והנה חייבים אנחנו לירא את שמו כי הנה הכרנו כי הוא הטיב לנו ועוד ייטיב לנו להחיותנו כי מצותיו חיים הם למוצאיהם : (כה) וצדקה תהיה לנו׳ יש אומרים שכאן רמז לשכר המצות לעולם הבא ולפי הפשט כי מדרך הצדקה חייבים אנחנו לשמור את רצונו כי הוא אדננו והנכון בעיני כי כל הגוים יראו שאנחנו צדיקים בשמרנו מצותיו וחקיו שהם צדיקים כי כן כתוב : (א) ונשל׳ כמו״ן שורש והוא מגזרת כי ישל זיתיך :
(ד) כי יסיר את בנך׳ שב אל בנו הנזכר והוא שלא תתן בתך לבנו או לא תקח הבת הנזכרת :
(ה) כי אם׳ רק כה עשו להם כטעם כי עם קדוש אתה ולא תתגאל בדברי הכותיים המצוירות במצבות

הזאת לפני יהוה אלהינו
ז פ' כאשר צונו: ס א כי
יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ
אשר־אתה בא־שמה
ג' לרשתה ונשל גוים־רבים
מפניך החתי והגרגשי
והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי שבעה גוים רבים
ל"מ"ל כתו' ועצומים ממך: ב ונתנם
וכל ככיא' וכתו' דכו' יהוה אלהיך לפניך והכיתם
מ"ל כמנ חס': ג' וס"ל החרם תחרים אתם לא־
תכרת להם ברית ולא תחנם:
ג"ז ר"פ ג ולא תתחתן בם בתך
כסיפ'ן לא־תתן לבנו ובתו לא־תקח
פ' וס"ל לבנך: ד כי־יסיר את־בנך
מאחרי ועבדו אלהים אחרים
וחרה אף־יהוה בכם
והשמידך מהר: ה כי־אם־
ג' כ' מ"ל וא' חס' כה תעשו להם מזבחתיהם
תתצו ומצבתם תשברו
ואשירהם תגדעון ופסיליהם
תשרפון באש: ו כי עם קדוש
ב' זוגין אתחלפין אתה ליהוה אלהיך בך בחר
יהוה אלהיך להיות לו לעם
סגלה מכל העמים אשר על־
ג' פני האדמה: ז לא מרבכם
כ' מכל־העמים חשק יהוה בכם ויבחר בכם כי־אתם המעט

מכל

אונקלוס

אלהנא כמא דפקדנא:
א ארי יעלינך יי אלהך
לארעא דאת עליל לתמן
למירתה ויתריך עממין
סגיאין מן קדמך חתאי
וגרגשאי ואמוראי וכנענאי
ופריזאי וחיואי ויבוסאי
שבעה עממין סגיאין ותקיפין
מנך: ב וימסרינון יי
אלהך קדמך ותמחינון
גמירא תגמר יתהון לא־תגזר
להון קים ולא תרחם עליהון:
ג ולא תתחתן בהון
ברתך לא־תתן לבריה
וברתיה לא־תיסב לברך:
ד ארי יטעין ית־ברך
מבתר פולחני ויפלחון
לטעות עממיא ויתקף
רוגזא דיי בכון וישיצינך
בפריע: ה ארי אם־כדין
תעבדון להון אגוריהון
תתרעון וקמתהון תתברון
ואשריהון תקוצצון וצלמיהון
תוקדון בנורא: ו ארי
עם קדיש את קדם יי אלהך
בך אתרעי יי אלהך למהוי
ליה לעם חביב מכל עממיא
דעל אפי ארעא: ז לא
מדסגיאין אתון מכל עממיא
צבי יי בכון ואתרעי בכון

ארי

תולדות אהרן

ולא תחנם האלילים כ
ולא תתחתן יבמות עו קדושין סח האלילים לו
כי יסיר את יבמות סג קדושין סח האלילים לו
ואשריהם סוטה ה האלילים מה
לא מרובכ' חולין פט

רשב"ם

(א) ונשל. והשליך כל דבר שנעקר ממקום שהוא אדוק וקבוע בו. וכן כי ישל זיתיך. ונשל הברזל מן העץ: (ה) כי אם כה תעשו להם

רש"י

(א) ונשל. לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל: (ב) לא תחנם. לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה נכרי

א ארום יעילינך יי אלהך לארעא דאת עליל לתמן למירתא ויגלי
עממין סגיאין מן קדמך חתאי וגרגשאי ואימוראי וכנענאי ופריזאי
וחיואי ויבוסאי שבעתי עממין סגיאין ותקיפין מנך : ב וימסרינון
יי אלהכון קדמיכון ותמחינון גמרא תגמרון יתהון בשמתא דיי לא
תגזרון להון קיים ולא תרחמון עליהון : ג לא תתחתנון בהון בנתיכון
לא תתנון לבניהון ובנתיהון לא
תסבון לבניכון דכל מאן דמתחתן
בהון כמתחתן בטעוותהון : ד
ארום יטעיין בנתיהון ית בניכון מן בתר פולחני ויפלחון לטעוות
עממיא ויתקוף רוגזא דיי בכון וישיצינכון בסרהוביא : ה ארום אין
כדין תעבדון להון איגוריהון תסתרון וקמתהון תתברון ואילני סיגדיהון
תקצצון וצלמי טעוותהון תוקדון בנורא : ו ארום עמא קדישא
אתון קדם יי אלהכון ובכון אתרעי יי אלהכון מטול למהוי ליה לעם חביב
מן כלהון עממיא דעל אנפי ארעא : ז לא מן בגלל דאתון גיוותנין
מן כלהון אומיא צבי יי בכון ואתרעי בכון אלהין דאתון מכיכי רוחא
ועינוותנין

ירושלמי

לא תתערבון :

בעל הטורים

שתמליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. וגם שלא תטעה כרי"ש. וכן רי"ש דלא תשתחוה לאל אחר. הרי"ש גדולה שלא תטעה בדלי"ת. ד"א עי"ן ודלי"ת גדולה. הרי על זהו ואתם עדי נאם יי וגם הקב"ה הוא עד לישראל דכתיב והייתי עד ממהר. שמע בגימ' ת"י שת"י שנה עמד בית ראשון הפסוק מתחיל בשי"ן ומסיים בדלי"ת הרי שד שהשדים בורחים מהקורא שמע בכוונה ואהבת אותיות האבות. בכל לבבך כאברהם שנא' בו ומצאת את לבבו. בכל נפשך כיצחק. שמסר נפשו להקב"ה. ובכל מאודך כיעקב. דכתיב ביה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. ובקומך תגין על הקוף. לומר כשיעמוד בבקר יתפלל ק' ברכות. ויבטל מצ"ח קללות. ועוד שתים עם כל חולי וכל מכה. טטפת ט' תגין כנגד ט' איברים שנראים. ידך בגימ' גובה היד. סמך והיה כי יביאך לפרשת שמע לומר לך שבזכות

רשבם

לכם. תגדעון. גידוע נופל באילן: (ז) לא מרובכם מכל העמים. אנס"י לב"ב יבי"נו ויתמ"הו וכי משה רבינו היה סבור שישראל היו טועים בזה הדבר שיהיו מרובים מכל האומות שבעולם שהוצרך לאמר לא מרובכם. ועוד שאמר חשק ה' בכם. וכי בשביל שהם מרובים יאהב ה' אותם. אלא כך פירושו לפי שאמר למעלה ונשל גוים רבים מפניך החיתי וגו' שבעה גוים רבים ועצומים ממך ושמא תאמרו אנו מרובים מאותן שבע עממים ובעוצם ידינו נגרש אותם. לא מרובים אתם מכל אותן שבעה עממים. ולא מרובכם חשק ה' בכם לבער אותם אלא אתם המעט מכל אותם עממים. אלא מאהבת ה' אתכם בשביל שבועתו לאבותיכם. ונשל אותם מפניך :

וידעת

רש"י

זה. ד"א לא תתן להם חנייה בארץ : (ד) כי יסיר את בנך מאחרי. בנו של נכרי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגומר: (ה) מזבחותיהם. של בנין : מצבותם. אבן אחת : ואשיריהם. אילנות שעובדין אותן : ופסיליהם צלמים : (ז) לא מרובכם. כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם. כי אתם המעט. הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה לא כנבוכד נצר שאמר אדמה לעליון וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות וחירם אמר אני מושב אלהים ישבתי: כי אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהא:

כי

אבן עזרא

במצבות ואשרים : (ו) סגלה. פירשתיו והוא דבר נחמד לא ימצא בכל מקום כמוהו וכן וסגולת מלכים : (ז) חשק בכם ויבחר בכם. ולא באחרים :

ושמרו

מִכָּל־הָעַמִּים׃ ח כִּי מֵאַהֲבַת
יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־
הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם
ג' ל בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים
מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃
ט וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ז' הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן
שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו
מצותיו ק' וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו לְאֶלֶף דּוֹר׃
ג' י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו
לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ
נ' חס' י' אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ יא
וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
ל' הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
ו' ג' מ' ו' ג' חסר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם׃

קי"ק עוניאל: סימן:
ומפטירין נחמו נחמו עמי · בישעיה בסימן מ'

והיה

ארי אתון זעירין מכל עממיא: ח ארי מדרחם יי יתכון ומדנטר ית קימא דקיים לאבהתכון אפיק יי יתכון ביד תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה מלכא דמצרים: ט ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלף דרין: י ומשלם לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבון דאנון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון: יא ותטר ית תפקידתא וית קימיא וית דיניא דאנא מפקיד לך יומא דין למעבדהון: ויהי

ולשומרי סוטה לא
ומשלם ערובין כב
לא יאחר
אנכי מצוך
פת' ...

רשב"ם

(ט) וידעת כי ה' אלהיך הוא וגו'. כלומר ושמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ למה הוצרכנו לשמור מצותיו כי יעשה מה שהבטיח מכל מקום. על זאת אני משיב לכם כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ והוא לא יעבור על שבועתו כי זו היא מדותיו שומר וממתין את הברית וה חסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלף דור לאותו דור שיהיו אוהביו ושומרי מצותיו וזהו שאמר לפנינו ומקיים את דבריו והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. לך ישמרנה ולא ימתין עד אלף דור ומשלם לשנאיו אל פניו: גמול מעשיו אל פניו בחייו לו לבניו עד דור רביעי. זהו לא יאחר או בחייו או עד רביעים. זהו פשוטו וזו היא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות שעל החטאים לא ייענש מרביעי ואילך אבל גמול החסדים אע"פ שאוהבין מאה דורות צריך אחד תמיד לצדקתו אף לדור אחרון של אלף דור שימצא תמים: (יא) ושמרת כמו שפרשתי לך טעמו של דבר. (היום לעשותם. בהגדה
ילמדם

רש"י

(ח) כי מאהבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלא. לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את השבועה. מאשר שמרו את השבועה: (ט) לאלף דור. ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא אומר לאלפים: אוהביו. אלו העושים מאהבה: שומרי מצותיו. אלו העושין מיראה: (י) ומשלם לשונאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא: (יא) היום לעשותם. ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם:
והיה

וְעִינְוְתָנִין מִכָּל עַמְמַיָּא : ח אֲרוּם מִן בִּגְלַל דְּרָחִים יַתְכוֹן וּמִן דְּנָטִיר יַת קְיָמָא דְקַיֵּים לְאַבְהַתְכוֹן אַפֵּיק יַתְכוֹן פָּרִיקִין בִּידָא תַּקִּיפְתָּא וּפַרְקְכוֹן מִבֵּית שִׁעְבּוּד עַבְדַיָא מִן יְדָא דְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם : ט וְתִנְדְּעוּן אֲרוּם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא דַיָּינָא תַּקִּיפָא וּמְהֵימְנָא נָטִיר קְיָמָא וְטִיבוּ לְרַחֲמוֹי צַדִּיקַיָּא וּלְנָטְרֵי פִּקוּדוֹי לְאַלְפִין דָּרִין : י וּמְשַׁלֵּים לְסַנְאוֹי אַגַר עוֹבְדֵיהוֹן טָבַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן בִּגְלַל לְמוֹבָדָא יַתְהוֹן לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלָא מְשַׁהֵי לְסַנְאוֹי אַגְרָא עַד דְּהִינוּן בְּחַיִין בְּעָלְמָא הָדֵין מְשַׁלֵּים לְהוֹן גּוּמְלֵיהוֹן : יא וְתִנְטְרוּן יַת תַּפְקֵידְתָּא וְיַת קְיָמַיָּא וְיַת דִּינַיָּא דַאֲנָא מְפַקֵּד יַתְכוֹן לְמֶעֱבַדְהוֹן :

והיה

ירושלמי

וּמְשַׁלֵּם לְשַׂנְאוֹי אֲגַר מִצְוָון קַלִּילָן דְּאִית בִּידֵיהוֹן בְּעָלְמָא הָדֵין מִן בְּגַלַל לְמֵשֵׁיצָיָיא יַתְהוֹן לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלָא מְשַׁהֵי לְמְשַׁלְמָא לְשַׂנְאוֹי אֲגַר מִצְוָון קַלִּילָן דְּאִית בִּידֵיהוֹן בְּעָלְמָא הָדֵין :

שנזכרת תורה תפילין ומזוזה • שנכנסו לארץ והסדר חסר וי"ו כי הגרגשי עמד ופנה • דנכלל ובכל גוים שנים • ובכל הנו' מפניך ובכל הגדול מן העד • שלא שמשו ישראל לא היו צריכין לכלי זיינו והן ובכל

גוים ובכל הברזל תירא בנים' ת'ח • המצות הואת לפני יי' אלהינו מלמד שהגלו' כאו' ומצידון לפני יי' • ופ"א ולפני כפולה לומר שנכנסו לפני ולפני' שאחד כנגד כיידעתן בשבר המצות לא מרבכם • כתיב חסר לומ' מרבבות שנכנס שאתם ממעיטים עצמכם • ה

ואם פותח ה' פעמי • כ"ו מצוות נפרשת פנחס וה' כנגד קרים ס"ס • ובשתכרף עמבש ה' כנגד כנגד יהיו שבעים :

והיה

רשב"ם

ילמדנו בענין כי מי גוי גדול אמר ר' אושעיא מי כאומה זאת שיודעת אופי של אסי"ה יודעים מה הוא מנקם להם והם עושים יודעים האיך הוא מתנבו וכו' פי' הערוך אופי דעתו • תוספ"ת' : בשוחר טוב פרשת לתכלה בגניבות • אמר ר' זעירי אדם יש לו בן בית פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה • שנייה על הכסא שלישית על ספסל רביעית אומר כמה פלוני דוחק עלי ומטריחני אבל הק"בה כל ישראל דוחקין אותו בתפלה והוא שומע ושמח לכך נאמר מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו • א"ר ינאק בשם ר' יהודה ע"א נראת קרובה שנאמר ישאוהו על כתף יסבלוהו ושיא רחוקה לנסוף אף יצעק אליו ולא יענה • אבל הק"בה נראה רחוק כמה דאת אמר מן הארץ עד לרקיע • חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע וכו' ואדם נכנס לבית הכנסת ולוחש והק"בה שומע תפלתו הה"ד בכל קראינו אליו • בילמדנו פרש' אם שמר תשמרון רמ"ח תיבות יש בק"ש משמרת רמ"ח איברים • ועוד בילמדנו ובפסיקתא דשור או כשב משל למלך שהלה פרוודוגמ' שלו למדי' כה'נסלו' ועמדו על רגליה' ופרעו את ראשיהם וקראו אותה באימה ברתת ובזיעה • כך אמר הק"בה לישראל קריא' שמע פרוודוגמא שלי • וכן בפסיקת' דבחודש השליש' יהו דברי אגדה של תורה בעיניך בפרוודוגמא ישנה • פי' בערוך פרוודוגמא אגרת) :

אבן עזרא

(ח) ומשמרו • שם הפעל • (ט) הוא האלהים • הטעם זה הוא האלהים באמת שיש לו כח והוא נאמן והטעם בעבו' השבועה כי יש נאמן ואין בו כח לתלאת שבועתו • ויש בעל כח שאיננו נאמן : שומר הברית והחסד לאוהביו • אין למעלה מהם : ושומרי מצותיו • אבריהם או פירושו אוהביו בלב הם שומרי מצותיו בפה ובפעל : לאלף דור • טעם האומר כי נשלמו אלף ושנת אלפים ישוב גלגל המזלות כי הנה כמנאה המעלה בשבעים שנה וטעם אלף עד אין קץ : (י) ומשלם לשונאיו • לכל אחד משונאיו כמו ונדיקים ככפיר יבטח : אל פניו : הטעם לעצמו ויש אומרים כמו בפניו בכעסו והטע' כי ישלם לשונאיו בעבור ששנאו האמת : להאבידו ולא יאחר לשונאיו • יש אומרים כי הטעם ישלם לרשע גמול טוב שעשה בעולם הזה ולא יאחר לתת לו בעולם הבא והנכון בעיני שהוא כנגד אוהביו שהם עומדי' לאלף דור ושונאיו יאבדו והוסיף לא יאחר שיקשוב שיעמוד בנו או בן בנו כטעם על שלשי' ועל רבעי' : (יא) ושמרת • הטע' כאשר השם שומר הברי' שמור אתה מצותיו :

פ פ פ פ פ פ פ

ל' יב והיה עקב תשמעון את
המשפטים האלה
ושמרתם ועשיתם אתם
ושמר יהוה אלהיך לך את
ל' הברית ואת החסד אשר
ל' נשבע לאבתיך: יג ואהבך
ל' וברכך והרבך וברך פרי
בטנך ופרי אדמתך דגנך
ותירשך ויצהרך שגר אלפיך
ועשתרת צאנך על האדמה
אשר נשבע לאבתיך לתת
לך: יד ברוך תהיה מכל
העמים לא יהיה בך עקר
ל' ועקרה ובבהמתך: טו
ל' והסיר יהוה ממך כל חלי וכל
מדוי מצרים הרעים אשר
ל' ידעת לא ישימם בך ונתנם
בכל שנאיך: טז ואכלת
את כל העמים אשר יהוה
ל' בספר אלהיך נתן לך לא תחוס
ל' עינך עליהם ולא תעבד את
אלהיהם כי מוקש הוא לך:
ס יז כי תאמר בלבבך
רבים הגוים האלה ממני
ל' איכה אוכל להורישם:
יח לא תירא מהם זכר
תזכר את אשר עשה יהוה
אלהיך לפרעה ולכל מצרים:
יט המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאתת והמפתים
והיד

יב ויהי חלף דתקבלון ית
דיניא האלין
ותטרון ותעבדון
יתהון ויטר יי אלהך לך ית
קימא וית חסדא דקיים
לאבהתך: יג ויתרחמינך
ויברכינך ויסגינך ויברך
ולדא דמעך ואבא דארעך (וברך פרי ברכות כא)
עבורך וחמרך ומשחך בקרי
תורך ועדרי ענך על ארעא
דקיים לאבהתך למתן לך:
יד בריך תהי מכל (ועשתרת חולין פד)
עממיא לא יהי בך עקר
ועקרא ובבעירך: טו
ויעדי יי מנך כל מרעין וכל (לא יהיה בכורות מד)
מכתשי מצראי בישיא
דידעת לא ישוינון בך (והסיר יי' מציעא קז)
ויתנינון בכל סנאך: טז
ותגמר ית כל עממיא דיי
אלהך יהיב לך לא תחוס
עינך עליהון ולא תפלח ית (ואכלת את קמא קיא)
טעותהון ארי לתקלא יהון
לך: יז ארי תימר בלבך
סגיאין עממיא האלין מני
אכדין איכול לתרכותהון: (ולא תעבד סנה קלו)
יח לא תדחל מנהון
אדכרא תדכר ית דעבד יי
אלהך לפרעה ולכל
מצראי: יט נסין רברבין
דחזאה עינך ואתיא ומופתיא
וידא תקיפתא ודרעא
מרממא דאפקך יי אלהך כן
יעביד

פ פ פ

יב והיה עקב ויהי חולף די תקבלון ית דיניא האלין ותנטרון
ותעבדון יתהון וינטר יי אלהכון לכון ית קיימא וית חסדא
די קיים לאבהתכון: יג וירחמינכון ויברכינכון
ויסגינכון ויברך ולדי מעיכון ופירי ארעכון עיבורכון חמריכון ומשחיכון
בקרת תוריכון ועדרי ענכון על ארעא דקיים לאבהתך למיתן לך:
יד בריכין תהוון מן כל עממיא לא יהוון בכון גוברין עקרין ונשין
עקרן ולא בעיריכון עקרן מעמר וחלב וטלוי: טו ויעדי יי מינך כל
מרעין וכל מכתשיא בישיא דגרי יי על מצרים בישיא דידעת לא ישוינון בכון
ויגרינון בכל סנאיכון: טז ותגמר ית כל עממיא דיי אלהך יהיב לך
לא תיחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעוותהון ארום לתוקלא תהון לך:
יז דלמא תימר בליבך סגיאין עממיא האלין כמי היכדין אית די
יוכלא לתרכותהון: יח לא תידחלון מנהון הוון דכירין ית נסיא
דעבד יי אלהך לפרעה ולכל מצראי: יט ניסין רברבין דחמיתון
בעיניכון אתיא ותמהיא וגבורת ידא תקיפתא וניצחנות אדרע מרממא
כד אפקכון יי אלהכון פריקין חורין יעבד יי אלהכון לכל עממיא דאנת
דחיל

והיה עקב. לעיל פרשה יב כתיב היום לעשותם וסמיך ליה עקב כלומר היום לעשותם אבל שכרם נעקב. פי' בסוף. עקב תיבות יש בעשרה דברות וזהו בשמם עקב. רב' אם תשמר עקב תזכה למה רב טובך אשר צפנת. עקב עשה תחת תקיעת עקב ענוה למוד מן העקב הזה שהולך אחר שרגל דרך ענוה ולפיכך שכר ענוה כינה כמו הכניעות הרגלים. המשפטים פ"א כפולים שיש פשטם ולחקור אחרי עומק הדין. תשמעון ושמרתם ועשיתם ג' כנגד מקרא משנה תלמוד. ושמר יי' אלהיך לך את עקב.

רשב"ם

והיה עקב: (יב) ושמר יי' לך. כי לדור כשר הוא שומר הבטחת חסד אבות ואם לא תשמור המצות לא ישמור לך אלא לדור אחר: (יד) עקר כולו קמץ כמו מן חכם יאמר חשה חכמה מן שפל שפלה איככה כן מן עקר עקרה וכן מצאתי בכל ספרי ספרד:

ובמס

רש"י

(יב) והיה עקב תשמעון. אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון. ושמר יי' וגו' ישמור לך הבטחתו: (יג) שגר אלפיך. ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה: עשתרות צאנך. מנחם פירש אבירי בשן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ותרגום אוקלום ועדרי ענך ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן: (יד) עקר. שאינו מוליד: (יז) כי תאמר בלבבך. על כרחך לשון דילמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו סוף לא תירא מהם: (יט) המסות. נסיונות: האותות. כגון ויהי לנחש והיו לדם ביבשת: המופתים. המכות המופלאות: היד החזקה. זה הדבר: והזרוע הנטויה. זו החרב של מכת בכורות:

הצרעה

אבן עזרא

(יב) עקב כמו לעולם עקב שכר באחרונה וטעם הפסוק הראשון שומר הברית שנשבע לאברהם ואתם אם תהיו מאוהביו ישמור עוד הברית ואם היית מאוהביו ואהבך וברכך והרבך זה פירוש הברית והחסד: (יג) פרי בטנך הבנים ובטן רמז: ופרי אדמתך. הזכיר דגן תירוש ויצהר שהם עקר: שגר. פירשתיו: אלפיך. כמו אלופנו מסובלים: ועשתרות. כמו עדרים ומפרש גדול היה בספרד והוציא טעם למה קראו העברי' הבקר בשם אלף והצאן בעשתרות וכן היה מפרש הבעלים ועשתרות בעל המזל השור והעשתרי ועוד לא די שיברך פרי בטנך כי לא יהיה בך עקר שאין זרעו מוליד וכן בבהמתך ועוד שיהיה בריא מכל מין חולי ידוע להיות כמנהג

ג' כ' כ' וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה
אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא
מִפְּנֵיהֶם׃ כ וְגַם אֶת־
ג' י' הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים
ג' י' כל לשון עריצה חסר במ"ג פ"ל וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ כא לֹא
תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל
וְנוֹרָא׃ כב וְנָשַׁל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ
מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם
מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת
הַשָּׂדֶה׃ כג וּנְתָנָם יְהוָה
ב' פ' קמ' וס' פתח אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ כד
וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ
אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד
ב' מס' נ"ס הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ כה פְּסִילֵי
ג' אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־
תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם
וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃

י"ג ג' י' נ' י' כל ל"פ פתח ז במ"ס כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ
שַׁקֵּץ ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב ׀ תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא׃

יַעֲבֵיד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא צאהרן
דְּאַתְּ דָּחֵיל מִן קֳדָמֵיהוֹן׃
כ וְאַף יָת עִרְעִיתָא יְגָרֵי
יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד דְּיֵיבְדוּן
דְּאִשְׁתְּאָרוּ וּדְאִטַּמַּרוּ מִן
קֳדָמָךְ׃ כא לָא תִתְּבַר
מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא
וּדְחִילָא׃ כב וִיתָרֵיךְ יְיָ
אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִן
קֳדָמָךְ זְעֵיר זְעֵיר לָא תִיכּוֹל
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ דִּלְמָא
תִסְגֵּי עֲלָךְ חַיַּת בָּרָא׃
כג וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ
קֳדָמָךְ וִישַׁגְּשִׁינּוּן שִׁגּוּשׁ רַב
עַד דְּיִשְׁתֵּיצוֹן׃ כד
וְיִמְסַר מַלְכֵיהוֹן בִּידָךְ וּתְאַבֵּיד
יָת שׁוּמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא
יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ עַד
דְּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃ כה
צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן
לא תחמוד המ"ל כ"א תמורה כח בְּנוּרָא לָא תַחְמֵיד כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא דִּי עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב לָךְ
ולא תביא פסחים מח דִּלְמָא תִתְּקַל בֵּיהּ אֲרֵי מְרַחַק
סוטה ד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃ כו
מכות כב וְלָא תָעֵיל דִּמְרַחַק לְבֵיתָךְ
המ"ל טו והיית חרם וּתְהֵי חֶרְמָא כְּוָתֵיהּ שַׁקָּצָא
קדושין כח תְּשַׁקְּצִינֵּיהּ וְרַחָקָא
המ"ל כג תְּרַחֲקִינֵּיהּ אֲרֵי חֶרְמָא הוּא׃
חולין קח
תמורה ל
שקץ
שבת פג
המ"ל יסמ

כל

רשבם

(כג) והמם מהומה גדולה · על כרחך והמם כמו וסבב · שמם מן שממה · על כר ליון שמם וממי"ן כפולים ופרושו והרעים קול מהומה גדולה במלחמה

רש"י

(כ) הצרעה · מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם : (כא) פן תרבה

עליך

יונתן בן עוזיאל

דְחֵיל מִן קֳדָמֵיהוֹן : כ וּלְחוֹד יַת מַתְרַת אוּרְעֲיָיתָא מְרִיקַיָא יְגָרֵי יְיָ
אֱלָהָכוֹן בְּכוֹן עַד דִיהוֹבְדוּן מַה דְמִשְׁתּוֹתְרִין וּמַה דְמִיטַמְרִין מִן קֳדָמֵיכוֹן :
כא לָא תִיתְבְּרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרוּם שְׁכִינַת יְיָ אֱלָהָכוֹן בֵּינֵיכוֹן אֱלָהָא
רַבָּא וּדְחִילָא : כב וִיגַלֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן יַת עַמְמַיָא הָאִלִין מִן קֳדָמֵיכוֹן
קְלִיל לָא תֵיכוּל לְשֵׁיצִיוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ דִלְמָא יִסְגֵי עֲלֵיכוֹן חֵיוַת בָּרָא כַּד
יֵיתוּן לְמֵיכוּל גוּשְׁמֵיהוֹן : כג
וְיִמְסְרִינוּן יְיָ אֱלָהָכוֹן קֳדָמֵיכוֹן
וִישַׁגְבִינוּן עִירְבוּב רַב עַד דְיִשְׁתֵּיצוּן :
כד וְיִמְסוֹר מַלְכֵיהוֹן בְּיֶדְכוֹן
וְתוֹבְדוּן יַת שׁוּמְהוֹן מִדוּכְרָנָא תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָא לָא יִתְעַתַּד אֱנַשׁ
קֳדָמֵיכוֹן עַד דְיִתְשֵׁיצֵי יַתְהוֹן : כה צַלְמֵי טַעֲוָוֽתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא
לָא תַחְמְדוּן כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דַעֲלֵיהוֹן וְתִסְבוּן לְכוֹן דִלְמָא תִיתַקְלוּן בְּהוֹן
אֲרוּם מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא : כו וְלָא תֵיעֲלוּן דִיחוּקֵי טַעֲוָותָא
וְתַשְׁמִישָׁהָא לְבָתֵּיכוֹן דְלָא תֶהֱוֹן שַׁמִיתִין כְּוָותְהוֹן שַׁקָצָא תְּשַׁקְצִינוּן
הֵיךְ מְאוּב שִׁקְצָא וְרַחֲקָא תְּרַחֲקִינוּן מְטוּל דְשַׁמְתִין הִינוּן :

כל

ירושלמי

וִיעַרְבֵּב יַתְהוֹן עִירְבוּב רַב עַד
וְמַן דְיִשְׁתֵּיצוּן :

תשמעון יסמור לך הנרי' שנא' נאמרה' עקב חסר שמע אגרה' בקול' וישמור . ושמ' בנימט' לעתיד לבא . ולהכך נזכו' אגרה' שנא' בו זרע אגרה' או בני וברכך בזכות יצחק שנא' ג' בו ויברך אלהים את יצחק . וברכך בזכות יעקב שנא' בו פרה ורבה . וברך ג' הבא חד

ותרי כפר' משפטים . הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בכף . וכן ויתן לך האלהים מטל השמים . הברכות שנידן יצחק ליעקב מתחילין בוי"ו ומסיימי' בכף שיהיו לך כל אותן הברכו' ברוך תהיה מכל העמים . הפסוק מתחיל בבית ומסיים בכף לומר בזכות

התורה שיש בה כ"ב אותיות . לא יהיה בך עקר ועקרה בגימטריא בדברי התורה . כל חלי . עולה ב"ח . שיסיר ממך ל"ח קללות .
נכר תזכר . חסר וי"ו לומר שתזכור מה שעשה לשם מלות דכב נחור . המכות הגדולות כל האלפא ביתא בזה הפסוק חוץ מני"ם
רמז

רש״י

עליך חית השדה : ואלא אם עושין רצונו אין מתיראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטא : (כג) והמם . נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונ' מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל והמם גלגל' שגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל שלש אותיות :

כל

רשב״ם

במלחמה עד השמדם ואילו היה פירושו של מ"ם אחרונה כמו אותם היה לכתוב והממם . אבל מגזרת המה . המה לבי אומר והמם והמה אותם כמו מן עשה עשני עשם . ומן כאשר ראה יעקב ויאמר יעקב כאשר ראם ראה אותם והמם מגזרת המה יתפרש המם אותם : ואם תאמר לפרש גם את זו כמו והממה אותם אי אפשר לומר כן לפי שלשון המיון נתלה בגוף האדם . לבי כבנור יהמה מעצמו ואם היה המיון עושה לאחרים צריך להדגישו והימם . כמן כלה מאדי מעצמי כלה את אחרים . ישנה את הכתם בשנות מעצמו לפיכך רפי : ולאחרים יאמר ושכא בת בגדי כלאו . וישנה ואת נערותיה :

למען

אבן עזרא

השלם וכל מדוי שהיו חוץ מהכתב : (טו) ואכלת . מגזרה הוא לכלותם כאוכל לחם והעד לא תחוס עינך : כי מוקש הוא לך . כל אחד מאלהיהם : (כ) הצרעה . חולי בגוף מגזרת צרעת . לא תערוץ מפניהם . רק תערוץ מהשם שהוא אל גדול ונורא . אמר הגאון כי פן תרבה עליך סימן לזמן שינצחו' ואין צורך וכבר פירשתיו : (כד) השמידך . שם הפעל ואם הוא לחרק ויתכן היות כמוהו השאיר לו שריד והעד אותם שהוא הפעול כסף וזהב שעליהם או ממונך תקח לעזרם : (כה) תוקש . הוי"ו תחת יו"ד יקושתי לך :

כל

ח

סי' כל המצוה תורה אלא י' מצוך אנכי כיוסרת מצוך נמלך נמ"ח פושנת עד י' אלהיך וכל אנכי מא ח אנכי כמלך שמם נמסרת

פ א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם
וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃
ב וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר
לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת
אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר
מִצְוֹתָו אִם־לֹא׃ ג וַיְעַנְּךָ
וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן
אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא
עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם
כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה
יִחְיֶה הָאָדָם׃ ד שִׂמְלָתְךָ
לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא
בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ה
וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר
יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ ו וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ ז
כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־
אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם
עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה
וּבָהָר׃ ח אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־
זֵית

א כָּל תַּפְקֵידְתָּא דַּאֲנָא
מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין תִּטְּרוּן
לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוּן
וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן׃ ב
וְתִדְכַּר יָת כָּל אוֹרְחָא
דְּדַבְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ דְּנָן אַרְבְּעִין
שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא בְּדִיל
לְסַגָּפוּתָךְ לְנַסָּיוּתָךְ לְמִדַּע
יָת דִּבְלִבָּךְ הֲתִיטַּר פִּקּוֹדוֹהִי
אִם לָא׃ ג וְעַנְּיָךְ וְאַכְפְּנָךְ
וְאוֹכְלָךְ יָת מַנָּא דְּלָא יְדַעְתָּ
וְלָא יְדַעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל
לְהוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא עַל לַחְמָא
בִּלְחוֹדוֹהִי מִתְקַיַּים אֱנָשָׁא
אֲרֵי עַל כָּל אַפָּקוּת מֵימַר מִן
קֳדָם יְיָ חַיֵּי אֱנָשָׁא׃ ד
כְּסוּתָךְ לָא בְלִיאַת מִנָּךְ
וּמְסָאנָךְ לָא יְחֵפוּ דְּנָן אַרְבְּעִין
שְׁנִין׃ ה וְתִדַּע עִם לִבָּךְ
אֲרֵי כְּמָא דִּמְאַלֵּיף גַּבְרָא
לִבְרֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מְאַלֵּיף לָךְ׃
ו וְתִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ
אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן
קֳדָמוֹהִי וּלְמִדְחַל יָתֵיהּ׃
ז אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מַעֲלָךְ
לְאַרְעָא טָבְתָא אֲרַע נַגְדָא
נַחְלִין דְּמַיִּין מַבּוּעֵי עֵינָוָן
וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעָן
וּבְטוּרִין׃ ח אֲרַע חִטִּין
וְסַעֲרִין וְגֻפְנִין וְתֵאנִין וְרִמּוֹנִין
אַרְעָא

ויענך כת' ות' תו סנהדרין נט
כי כאשר ברכות ה
כי ה' שם
ארץ חטה שם אח פל ערוכין ד סוכה ס מנחות כל

רשב"ם

(ג) למען ענותך · זהו עינוי שאין פת בסלך ואייך תלוים למחוס בכל יום : (ז) כי ה' אלהיך מביאך אל

רש"י

(א) כל המצוה · כפשוטו ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת במצוה

א כָּל תַּפְקֵידְתָּא דַאֲנָא מְפַקֵּידְכוֹן יוֹמָא דֵין תִּטְרוּן לְמֶעְבַּד מִן
בְּגִלַל דְתֵיחוּן וְתִיסְגוּן וְתֵעֲלוּן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא דְקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהַתְכוֹן :
ב וְתֶהֱווֹן דְּכִירִין יַת כָּל אָרְחָא דְדַבַּרְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין
בְּמַדְבְּרָא מִן בְּגִלַל לְסַגְּפָכוֹן וּמִן בְּגִלַל לְנַסְּיוּתְכוֹן לְמִידַע הֲתִנְטְרִין אַתּוּן
פִּקוּדוֹי אִין לָא : ג וְסַגְּפָךְ וְאַכְפְּנָךְ וְאוֹכְלָךְ יַת מַנָּא דְּלָא יְדַעְתּוּן וְלָא
יְדָעוּן אֲבָהָתָךְ מִן בְּגִלַל לְהוֹדָעוּתָךְ
אֲרוּם לָא עַל לַחְמָא בִּלְחוֹדוֹי חַיֵּי בַּר
נָשָׁא אֲרוּם עַל כָּל מַה דְּאִתְבְּרֵי עַל
מֵימְרָא דַיְיָ חַיֵּי בַּר נָשָׁא : ד
כְּסוּתְכוֹן לָא בְלַת מֵעִילַוֵי גּוּשְׁמֵיכוֹן
וְרִיגְלֵיכוֹן לָא הֲלִיכוּ מְיַחְפִין דְּנַן
אַרְבְּעִין שְׁנִין : ה וְתִנְדְּעוּן עִם
רַעְיוֹנֵי לִבְּכוֹן אֲרוּם הֵיכְמָא דִמְסַקֵּר גַּבְרָא יַת בְּרֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מְסַקֵּר יַתְכוֹן :
ו וְתִנְטְרוּן יַת פִּקוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן לִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹי
וּלְמִדְחַל יָתֵיהּ : ז אֲרוּם יְיָ אֱלָהָכוֹן מָעִיל יַתְכוֹן לְאַרְעָא מְשַׁבְּחָא
בְּפֵירְהָא אַרְעָא דְנַגְדָּא נַחְלִין דְמַיִין צְלִילִין מַבּוּעֵי עֵינְוָון חֲלִיין וְתַהוֹמִין
דְלָא מְיַבְּשִׁין נָפְקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּרִין : ח אַרְעָא דְמַרְבְּיָיא חִינְטִין
וּשְׂעוֹרִין וּמַלְבְּלְבָא גוּפְנִין דְּמִנְהוֹן נָפִיק חֲמַר חַל וְחָרִיף וּמַרְבְּיָא תֵּינִין
וְרוּמָנִין אַרַע דְּמַן זֵיתָהָא עָבְדִין מְשַׁח וּמִן תּוּמְרֶיהָא עָבְדִין דְּבַשׁ :
ארעא

ירושלמי

אֲרוּם לָא עַל מַנָּא
לִבְלְחוֹדוֹי :
אַרְעָא דְמִן זֵיתָהָא עָבְדִין
מְשַׁח וּמִן תַּמְרָהָא עָבְדִין
דוּבְשָׁא :

רש״י

כמצוה שלא על שם בגומרה שנ' ואת עצמו' יוסף אשר
העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה
לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק
לגומרם וגמרוה ישראל נקראת על שמם : (ב)
התשמור מצותיו · שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו : (ד) שמלתך לא בלתה · ענני כבוד היו שפים
בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם
כלבוש הזה של חומט שגדל עמו : לא בצקה · לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות :
(ח) זית שמן · זתים העושים שמן : גדולים

רשב״ם

אל ארץ טובה וגו' ולבסוף ורם לבבך ושכחת ·
לכך אני מצווך לזכור את הדרך וספוק
צרכיך משמים · וידעת כי בלא כח יגבר איש :
אשר

אבן עזרא

(א) כל המצוה · הטעם אם רציתם לשמור המצות למען תחיו וזכרו את הדרך : (ב) למען ענותך
לנסותך לדעת · פירשתיו : (ג) ויענך · בדרך : וירעיבך · קודם בא המן או במן בעצמו בעבור
שהיה קל על לבם וזה לא יתכן ויתכן מתאוות אחרות : ידעון · בנו"ן וכן נקון לחם גם ויחכון בעבר
ארכון · הודיעך · שם הפעל : הלחם · שאדם תדיר בו : מוצא פי יי' · כמו מה שגזר כחו הדבר יצא
מפי המלך והטעם כי על הלחם לבדו לא יחיה האדם רק בכח או עם בכח הבא מהעליונים במצות
השם וזה פי' מוצא פי יי' והעד שלא אכלתם לחם וחייתם : (ד) שמלתך · יש אומרים דרך אות
ואחרים אומרים כי הוציאו מלבושי' רבים ממצרים ויתכן שאין כתולדת המן להוליד זיעה : לא בצקה ·
מגזרתו ותפו את הבצק כי מנהג רגל האורח שהלך רגלי דרך רב שיבצקו רגליו ויתכן שנתן להם השם
כח או הוליכם לאט : (ה) וידעת עם לבבך · שידע בתאוות לבו שהוא העיקר ובעבור שהטעם אל
האלוה

בעל הטורים

רמז
כי עוד יוצאה
פעם שנית
כפלאו' כימי
צאתך מארץ
מצרים · את
המצוה ·
בגימטריא
שתים היו ·
עד אבד הם'
וי"ו · וצוה
שבעה שלא'
שבעה אותות
מפניך פ"א
כפולה לומר
מפניך ומפני
שלוחך · אל
גדול ונורא ·
ולא אמר
גבור · אלא
הזכיר גדול
כנגד אברהם
דכתיב ביה
האדם הגדול
ונורא כנגד
יעקב דכתיב
ביה מה נורא'
המקום הזה

והאביר אלא
שמכינו
שגלחתו
אברהם עם
המלכים
ויעקב כנגד
לבן ועשו ·
אבל לאמר כנ
ביצחק
שנלחם ·
והמס שנים
כח' והמס
מהומ' גדולה
והמס גלגל
עגלתו וגו'
אלמד שעשה
להם כזו
למצרי' דכתי'
בהו ויסר
את אופן
מרכבותיו ·
פסילי אלהיה'
תשרפון כאש
וסמי' כי
חרם הוא ·
ולכן דקיסוס'
את עכן
שעבר על

זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃ ס אֶרֶץ
אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־
בָּהּ לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ
אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל
וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃
י וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ
הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ יא
הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר
מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו ס וְחֻקֹּתָיו
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ יב
פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים
טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ יג
וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף
וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ
יִרְבֶּה׃ יד וְרָם לְבָבֶךָ
וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים׃ טו הַמּוֹלִיכֲךָ
בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀
שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר
אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם
מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃ טז
הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר
לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ
וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ
בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ יז וְאָמַרְתָּ
בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי
אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃ יח וְזָכַרְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל

אַרְעָא דְּזֵיתָהָא עָבְדִין
מִשְׁחָא וְהִיא עָבְדָא דְבַשׁ׃
ט אַרְעָא דְּלָא בְּמִסְכֵּינוּ
תֵּיכוּל בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר
כָּל מִדְּעַם בַּהּ אַרְעָא
דְּאַבְנַהָא בַּרְזְלָא וּמִטּוּרַהָא
תִּפְסוּל נְחָשָׁא׃ י וְתֵיכוּל
וְתִשְׂבַּע וּתְבָרֵיךְ יָת יְיָ אֱלָהָךְ
עַל אַרְעָא טַבְתָּא דִּיהַב לָךְ׃
יא אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִתְנְשֵׁי
יָת דַּחַלְתָּא דַייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל
דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וְדִינוֹהִי
וּקְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ
יוֹמָא דֵין׃ יב דִּילְמָא
תֵּיכוּל וְתִשְׂבַּע וּבָתִּין שַׁפִּירִין
תִּבְנֵי וְתִתֵּיב׃ יג וְתוֹרָךְ
וְעָנָךְ יִסְגּוֹן לָךְ וְכַסְפָּא
וְדַהֲבָא יִסְגֵּי לָךְ וְכֹל דִּלָךְ
יִסְגֵּי׃ יד וְיָרִים לִבָּךְ
וְתִתְנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַייָ אֱלָהָךְ
דְּאַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ טו
דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא
וּדְחִילָא אֲתַר חִיוָן קָלָן
וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַהֲוָנָא אֲתַר
דְּלֵית מַיָּא דְּאַפֵּיק לָךְ מַיָּא
מִטִּנָּרָא תַּקִּיפָא׃ טז
דְּאוֹכְלָךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דְּלָא
יְדַעוּ אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנּוֹיָךְ
וּבְדִיל לְנַסּוֹיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ
בְּסוֹפָךְ׃ יז וְתֵימַר בְּלִבָּךְ
חֵילִי וּתְקוֹף יְדִי קְנוֹ לִי יָת
נִכְסַיָּא הָאִלֵּין׃ יח
וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי הוּא
יָהֵיב לָךְ עֵיצָה לְמִקְנֵי נִכְסִין
בדיל

למען

מסרה: י"ג ר"פ · ג' וחסר · ג"כ' קמצין וס' פתח · ג' · ג' חסר · פס"ק סימן · ד' · ה' קמ' בליש' · ג' וחסר · ה' כספר · ג' · כל א"ר ויתי · ה' חולין · ל' · ג' וחסר · ל' [illegible] · ג' ס' חסר

תולדות: אהרן · ארץ אשר ברכ' לו חס · לא תחסר יומא פח · סוכה לה · ארץ אשר תענית ז · ואכלת ברכות כא · מח כא · פסחים מט · סוטה לג · מגילה קיד · ערכין ג · ורם לבבך ברכות לג · סוטה לה · המוציאלך ברכות לח · המאכילך יומא עו

ט אַרְעָא דְלָא בְּחוּסְרָנָא תֵיכְלוּן דִי אַבְנָהָא בְּרִירָן כְּפַרְזְלָא
בָּהּ לַחְמָא לָא תְהֶסַר כָּל מִדַעַם בָּהּ וְטוּרַיָא חַכִּימִין בְּנְחָשָׁא:
אַרְעָא דִי חַכִּימַהָא גְזִירִין גְזִרָן בְּרִירָן
הֵי כְּפַרְזְלָא וְתַלְמִידָהָא שַׁאֲלִין שְׁאִילָן מְסַיְמָן בִּנְחָשָׁא: י וְתֶהֱווֹן
זְהִירִין בְּזִמַן דְאַתּוּן אָכְלִין וְשָׂבְעִין הֱווֹן מוֹדִין וּמְבָרְכִין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל
כָּל פֵּירֵי אַרְעָא מְשַׁבַּחְתָּא דִיהַב לְכוֹן: יא אִסְתַּמְרוּן לְכוֹן דִילְמָא
תִתְנַשׁוּן יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן מִן בִּגְלַל דְלָא לְמִנְטַר פִּקוּדוֹי וְדִינוֹי
וּקְיָימוֹי דַאֲנָא מְפַקִּיד לְכוֹן יוֹמָא דֵין: יב דִלְמָא תֵיכְלוּן וְתִשְׂבְּעוּן
וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנוּן וְתִיתְבוּן: יג וְתוֹרֵיכוֹן וְעָנֵיכוֹן יִסְגוּן וְכַסְפָּא
וְדַהֲבָא יִסְגֵי לְכוֹן וְכָל דִילְכוֹן יִסְגֵי: יד וְיִתְרָם לִבְּכוֹן וְתִתְנַשׁוּן יַת דַחַלְתָּא
דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דְאַפִּיקְכוֹן פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית שִׁעְבּוּד עַבְדַיָא: טו
דְדַבְּרָךְ בְּרַחֲמִין בְּמַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא אֲתַר מְלֵי חִיוִון קַלְיָן וְעַקְרַבִּין
עַקְצִין וּבֵית צַהֲוָונָא אֲתַר דְלֵית מוֹי דְאַפִּיק לָךְ מוֹי מִשְׁמִיר טִנָרָא:
טז דְאוֹכְלָךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דְלָא יַדְעוּן אֲבָהָתָךְ מִן בִּגְלַל לְסַגְפוּתָךְ
וּמִן בִּגְלַל לְנַסִיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ: יז חֲווֹ זְהִירִין דְלָא תֵימְרוּן
בְּלִבְּכוֹן חֵילַנָא וְתָקוֹף יְדָנָא קְנוֹ לָנָא יַת נִכְסַיָא הָאִלֵין: יח וְתֶהֱווֹן
דְכִירִין יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרוּם הוּא דְיָהִיב לְכוֹן מַלְכָּא לְמִקְנֵי נִיכְסִין מִן בִּגְלַל
לְקַיְימָא יַת קְיָימֵיהּ דְקַיֵים לַאֲבָהָתְכוֹן בְּזִמַן יוֹמָא הָדֵין:

ויהי

הפרס נשרפה. כי חרס הוא וסמיך ליה כל המצוה לומר שהעובר על החרס מעובר על כל המצות וחרס אותיות רמ"ח שנפרעין מרמ"ח אבריו: ואם יחזיר בתשובה יהיה רפסו"ג מהו ברונו רמס תזכורו לאבותיכם וסמיך ליה וזכרת את כל הדרך לומר שתזכו' דרך שהלכו בו אבותיך ותלכו גם אתם. ויאכילך את המן. למען הודיעך. מלמד שבאכילת המן כיתן להם דעה. וכן בעזרא הוא אומר ומנך נתת להשכילם וזהו לא כיתנ' תורה אלא לאוכלי המן. על הלחם כ' לא על הלחם לבדו יחיה האדם. והקרבתם על הלחם שבזכות הקרבנות שעולם כיון. יחיה האדם וסמיך ליה שמלתך לא בלתה רמז למה שאמרו שעומדין בלבושיהן ק"ו מחטה. וזהו כשיחיה האדם שמלתך לא בלתה. ארבעים שנה וסמיך ליה וידעת עם לבבך. רמז על ארבעים שנה. לא קם אינש אדעתא דרביה. וכן בן ארבעים לבינה. ולבבו יבין לבבו עולה ארבעים. וכן גם בן בלב גאמנע פב ופ. כמו מ"ס שהיא באמצע. מיסרך תגין על א"ס. לומר שהנשמה נוצרה במ' יום. והתורה נתנה למ' יום ואם לא תשמור התורה שנתנה במ' יום. מיסרך ונוטל ממך נשמתך שנוצרה במ' יום. ללכת בדרכיו בגימ' בלימוד תורה. וליראה אותו ואה כי יי' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ולא תהיה כפוי טובה. ארץ חטה ושעורה י' תיבות בפסוק. לכך צריך ליתן י' אצבעות בפת בשעת ברכה. ועוד כנגד י' מצות שנעשו בפת. לא תחרוש. לא תזרע כלאים. לקט שכחה פאה לא תחסום. תרומה. ומעשר ראשון. ושני. וחלה ואכלת וברכת היכן ברכת מזון. ומנין שצריך לברך לפניו. פירוש ואכלת ושבעת וברכת כבר. אמאמר ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה שנא' ליי' הארץ ומלואה. אבל לאחר שבירך הוא משלו שנא' והארץ נתן לבני האדם וזהו אמרת ליי' יי' אתה טובתי בל עליך. שכיון שהודתי ליי' אין הטובה משלך. ואכלת בגימ' זהו בכזית. תחסר ג' לא תחסר כל בה. ופתחת השמן

רשב"ם

(ט) אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. כלומר לא תאכל פת חריבה כדרך עני ומסכן. שהרי מלבד החטים והשעורה שהוא לחם יהיה לך גפן ותאנה ורימון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים:

עקב

אבן עזרא

הפלוה המוסר אותך ואם הרעיבך ליסרך ויענך כדרך בגמא שכרך שיביאך אל הארץ הטובה: (ח) ארץ חטה. הזכיר המולידים הדם: ודבש. פירותיו: (ט) במסכנות. בדלות ועניות וכן ילד מסכן וחכם: (יג) ירבין. היו"ד תחת ה"א ואין זה דעת ר' משה הכהן הספרדי: (יד) ורם לבבך. ושכחת כי עבד היית בשפלות לב ותשכח העני והרעב והצמא שהיה לך במדבר ואף על פי כן השם כלכל אותך:
(טו) במדבר. מוסף עצמו ואחר עמו ובן הוא במדבר הגדול שהוא ארוך ורחב והנורא שהוא מדבר שרף: החלמיש. הצור התקיף: (יז) החיל הזה. הממון וכן ועזבו לאחרים חילם והטעם יגיעם וכחם: (יח) וזכרת. הטעם אם עלה על לבבך לאמר כחי ועוצם ידי זכור הנותן לך כח

עקב

למען הקים את בריתו אשר
נשבע לאבתיך כיום הזה׃
פ יט והיה אם שכח
תשכח את יהוה אלהיך
והלכת אחרי אלהים אחרים
ל' קמצין ועבדתם והשתחוית להם
ס' חסר העדתי בכם היום כי אבד
ל' ג' תאבדון׃ כ כגוים אשר
יהוה מאביד מפניכם כן
ל' תאבדון עקב לא תשמעון
בקול יהוה אלהיכם׃ פ
ט א שמע ישראל אתה עבר
ל' חסר היום את הירדן לבא לרשת
גוים גדלים ועצמים ממך
ערים גדלת ובצרת בשמים׃
ב עם גדול ורם בני ענקים
אשר אתה ידעת ואתה
שמעת מי יתיצב לפני בני
ענק׃ ג וידעת היום כי
יהוה אלהיך הוא העבר
ל' וחד לפניך אש אכלה הוא
ומלא ישמידם והוא יכניעם לפניך
והורשתם והאבדתם מהר
כאשר דבר יהוה לך׃ ד
אל תאמר בלבבך בהדף
ל' יהוה אלהיך אתם מלפניך
ג' ל' לאמר בצדקתי הביאני יהוה
לרשת את הארץ הזאת
ל' וברשעת הגוים האלה יהוה
מורישם מפניך׃ ה לא
ל' בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי

בריל לקימא ית קימיה דקיים
לאבהתך כיומא הדין׃
יט ויהי אם אתנשאה
תתנשי ית דחלתא דיי
אלהך ותהך בתר טעות
עממיא ותפלחינון ותסגוד
להון אסהדית בכון יומא דין
ארי מיבד תיבדון׃ כ
כעממיא דיי מוביד מן
קדמיכון כן תיבדון חלף דלא
קבילתון במימרא דיי אלהכון׃
א שמע ישראל את
עבר יומא דין ית ירדנא
למיעל למירת עממין רברבין
ותקיפין מנך קרוין רברבן
וכריכן עד צית שמיא׃
ב עם רב ותקיף בני
גבריא דאת ידעת ואת
שמעת מן ייכול למיקם קדם
בני גבריא׃ ג ותידע
יומא דין ארי יי אלהך הוא
עבר קדמך מימריה אשא
אכלא הוא ישיצינון והוא
יתברינון קדמך ותתריכינון
ותובידינון בפריע כמא
דמליל יי לך׃ ד לא
תימר בלבך כד יתבר יי
אלהך יתהון מן קדמך
למימר בזכותי אעלני יי
למירת ית ארעא הדא
ובחובי עממיא האלין יי
מתריך יתהון מן קדמך׃
ה לא בזכותך ובקשיטות
לבך את עליל למירת ית
ארעהון ארי בחובי עממיא
האלין

ברשעת

יט והוי אין מינשא תינשון ית דחלתא דיי אלהכון ותהכון בתר
טעוות עממיא ותפלחונון ותסגדון להון אסהדית עליכון יומא דין
ארום מיבד תיבדון: כ הי כעממיא דיי מגלי מן קדמיכון היכדין
תיבדון חולף דלא קבלתון למימרא דיי אלהכון: א שמעו ישראל
אתון עברין יומא דין ית יורדנא למיעול למירות עממין רברבין
ותקיפין מנכון קירוין רברבן וכריכן עד צית שמיא: ב עם חסין
וגיוותן הי כגבריא דאתון ידעתון ואתון שמעתון מן ייכול למיקם קדם
בנוי גיבריא: ג ותנדעון יומא דין ארום אלהכון שכינת יקריה
מטילא קדמיכון מימריה אישא אכלא הוא ישיצינון והוא יתריכינון מן
קדמיכון ותתריכינון ותובדינון בסרהוביא היכמא דמליל יי אלהכון לכון:
ד לא תימרון בליבכון כד ידחי יי אלהכון יתהון מן קדמיכון למימר
בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האילין יי
מתריכהון מן קדמיכון: ה לא מטול זכוותכון ובתריצות ליבכון
אתון עללין למירות ית ארעהון ארום בחובי עממיא האילין יי אלהכון
מתריך יתהון מן קדמיכון ומן בגלל לקיימא ית פתגמא דקיים

פסמן לא / תחסר יגעתן / רשעים / תחס' אנ'פ / מה כאמר / כארץ / סדיקי' נכל / מקו לא / תחסר לא כ / שהרי אלו / הלך נדרפית / וזה אמר לה / לא תחסר / אנל הר ע' / נכל מקום / תחסר לסם / ונתי' ארנע' / במסו' ו תיס / טונ' תנכ' / נתים מ' אי' / וכל טוג / ומאדוסלנת

ר וגולו ונתים / ונסחו / ונתים דלין / אלס / אם / ת מור / תנותין / תחנא נתי' / מלאים כל / טו י נ תיס / טונים תנכ' / אנל אס רם / לכנך ותנחו / סדות ונתים / אזו תי' / פאין אדם / לא תחסר / תני'על ריס / לגזר סהיא / רלס עפרות / תנג' ולכלת / וזגע' וסמין / ניה לא / תשכח

שצרין להזכיר יום המיתה בברכת המזון ול"כ תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה • ונקרן וכלנך ירבין וכסף וזהב • פחך כסך וזהב לכאן • ואמר לך הו נ ה פיעשיר יעסוק בו התה לקח • וכל מקום דכתיב ירבין חסר זו ואמר שאם מריצה בעדות אחר זה כ כסין מתמוטטין • נחש שרף ועקרב וצמאון • בגימטריא נכסלים נפרס מקלון ונשעיר : כגוים ב' כגוים אשר יי' מאביד אם לא תהיה כגוים • ויקטירו שם כגוים מלהשכגל מדה בגוי ויקטירו שם כגוים ואחרו אם לא כהים כגוים ע"כ כגוים אשר יי' מאביד מפניכם כן תאבדון • הניאני ל' במס' בכלקתי הביאני יי' במראות אלהים • הביאני אל ארץ ישראל • הביאני אל בית היין • הביאני הי"ן חדריו והו שדרשו ז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל • וזהו במראות אלהים הביאני • שכולם היו נביאים ונכנסו לארץ • וכן כמתן תורה הביאני אל בית היין ופי' לפני הר סיני ונתן לי התורה שנדרשת

רש"י

(א) גדולים ועצומים ממך • אתה עצום והם עצומים ממך : (ד) אל תאמר בלבבך • בצדקתי ורשעת הגוים גרמו : (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים • הרי כי משמש בלשון אלא : (ט) ואשב בהר • אין ישיבה אלא לשון עכבה : (י) לוחות • לוחת כתיב שמתיהן שוות :

ואתכפל

רשב"ם

(כ) עקב לא תשמעון • זהו סיום כל תחלת הפרשה • והיה עקב תשמעון תנחלו את הארץ • ועקב לא תשמעון תאבדו ממנה • (ג) והאבדתם מהר • כל מלחמות שתלחמו בהם תנצחום במהירות בלא טורח סוללה ומצודת ימים רבים ומכל מקום לא תוכל לכלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה • כי לא אניח לכם להלחם על כולה בפעם אחת : (ד) אל תאמר בלבבך • כשיהדוף ה' אלהיך אותם מלפניך • שני דברים גרמו לי לנחול הארץ הזאת אילו האומו' נתחייבו להתגרש ברשעם מן הארץ ומה שאני זוכה בה יותר מאומה אחרת בצדקתי הביאני ה' יותר משאר אומות הואיל כי ברשעת הגוים האלה מורישם : (ה) לא בצדקתך וביושר לבבך שהרי זכור לא תשכח את אשר הקצפת וגו' אפס אחד משני דברים אמת כי ברשעתם הפסידו נחלתם • ומה שאתה זוכה בה לא בצדקתך • אלא למען הקים את השבועה וגו' :

ואספרם

אבן עזרא

(כ) עקב • שכר באחרית לטוב או לרע : (א) אתה עובר היום • בזמן שזה או טעמו חשוב כי אתה

בִּרְשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
ו' יתיראין אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן
הָקִים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: ו וְיָדַעְתָּ
כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כל אורייתא נֹתֵן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
ול' כמ"נ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם קְשֵׁה
ו' פס' עֹרֶף אָתָּה: ז זְכֹר אַל
ג' תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ
ד' אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן
הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצָאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם
הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם יְהוָה:
ג' ח וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת
יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם
ג' חס' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: ט בַּעֲלֹתִי
י"ג ל' הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים
כ' לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת
ד' יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא
שָׁתִיתִי: י וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי
ל' אֶת שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים
כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם
כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
בְּיוֹם הַקָּהָל: יא וַיְהִי מִקֵּץ
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
כ' נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת הַבְּרִית:
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ

בְּאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרֵךְ לְהוֹן
מִן קֳדָמָךְ וּבְדִיל לְקַיָּמָא יָת
פִּתְגָּמָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
ו וְתִידַע אֲרֵי לָא בְזָכוּתָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ יָת אַרְעָא
טָבְתָא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרֵי
עַם קְשֵׁי קְדָל אַתְּ: ז
הֱוִי דְכִיר לָא תִנְשֵׁי יָת
דְּאַרְגֵּזְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּמַדְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי
נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין
מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ:
ח וּבְחוֹרֵב אַרְגֵּזְתּוֹן קֳדָם
יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ בְּכוֹן
לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן: ט
בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי
אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ
עִמְּכוֹן וִיתֵיבִית בְּטוּרָא
אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא
אִשְׁתֵּיתִי: י וִיהַב יְיָ לִי יָת
ואשב בהר מגלה כא תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּתִיבִין
בְּאֶצְבְּעָא דַּיְיָ וַעֲלֵיהוֹן כְּכָל
פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן
בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא
דִקְהָלָא: יא וַהֲוָה מִסּוֹף
אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
ועליהם פס יא יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא
לוּחֵי קְיָמָא: יב וַאֲמַר יְיָ
לִי קוּם חוּת בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרֵי
חַבִּילוּ עַמָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא
ממצרים

אשר

אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ
מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם
עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה׃ יג וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־
הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־
עֹרֶף הוּא׃ יד הֶרֶף מִמֶּנִּי ט׳ י׳ ל׳
וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ
לגוי

אונקלוס

מִמִּצְרָיִם סְטוֹ בִּפְרִיעַ מִן־
אָרְחָא דְּפַקֵּדְתִּנּוּן עֲבַדוּ לְהוֹן
מַתְּכָא׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי
לְמֵימַר גְּלֵי קֳדָמַי יָת עַמָּא
הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁה קְדָל הוּא׃
יד אֲנַח בָּעוּתָךְ מִן
קֳדָמַי וְאֲשֵׁיצֵינוּן וְאֶמְחֵי יָת
שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וְאַעְבֵּיד
יָתָךְ לְעַם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן׃
ואתפניתי

תולדות אהרן
חרף פסוקי ברכות ז׳ לג

יונתן בן עוזיאל

יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְתִנְדְּעוּן אֲרוּם לָא בְּזָכוּתְכוֹן
יְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן יָת אַרְעָא מַשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרוּם עַם קְשֵׁי
קְדַל אַתּוּן׃ ז הֱווּ דְּכִירִין לָא תִתְנַשׁוּן יָת דְּאַרְגֵיזְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן
בְּמַדְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּנְפַקְתּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא
הָדֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ׃ ח וּבְחוֹרֵב אַרְגֵּזְתּוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה רוּגְזָא
מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ ט כַּד סְלֵיקִית לְטוּרָא לְמִיסַב לוּחֵי
מַרְמִירָא לוּחֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן וּשְׁהֵיית בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין
וְאַרְבְּעִין לֵילָוָון לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא אִשְׁתֵּיתִי׃ י וִיהַב יְיָ לִי יָת
תְּרֵין לוּחֵי מַרְמִירָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַּיְיָ וַעֲלֵיהוֹן כְּתִיב הֵי כְּכָל
פִּתְגָּמַיָּא דְּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹם כְּנִישַׁת קְהָלָא׃
יא וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָון יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי
מַרְמִירָא לוּחֵי קְיָמָא׃ יב וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם חוֹת בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרוּם
חַבִּילוּ אָרְחַתְהוֹן עַמָּא דְּאַתְחַרְיָין עַל שְׁמָךְ
דְּאַפֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם סְטוֹ בִּפְרִיעַ מִן
אוֹרְחָא דְּפַקֵּידְתִּינוּן בְּסִינַי לָא תַעַבְדוּן לְכוֹן צְלַם וּצְוּרָה וַעֲבַדוּ לְהוֹן
מַתְּכָא׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר גְּלֵי קֳדָמַי סוֹרְחָנוּת עַמָּא הָדֵין וְהָא
עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא׃ יד אֲנַח בָּעוּתָךְ מִן קֳדָמַי וְאֲשֵׁיצֵינוּן וְאֶמְחֵי יָת
שׁוּמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וְאַעְבֵּיד יָתָךְ לְעַם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן׃
וכוונית

בעל הטורים

ט בהרסת
נשבעים
פני׳ ה׳ יאמי
בלרין
ו׳ זרקאי
השמים ושמי
השמי׳ את
לאסר
סקלנת פ״ח
כפולה לומר
קנף אחד
קנף ואחב
נהר גנ׳
לתלרעדו
ועליהם ככל
הדורי׳ גנ׳
זה תלמוד
הע׳ית
ממגרים פי׳
מהעיר נוצן
וגבל מקום
לגזור מהרץ
סבגים פי׳
מכל הארץ
ואשלכם
חסר יא״ל
ספרין ו׳
הדנרו׳ מסם
ינגרתי ׳
כי ינגרתי
מפני האף
והחמה
העיר
חרפתי אש
יום תי׳
ואמר ינגרתי
ינה לי
ינגרתי כל
עגבתי
ידעתי כי לא
הבקני
ינגרתי מפני
האף והחמה
ונתפללתי
שתעגירו
חרפתי פן
יאמרו הארץ
ג׳ ולם ר
ינגדתי ואת
לפי לו
נגדי כי
סע״פ
ססתנת
ספותי על
ישראל לא תבקני ותמיתני יחלכו ע״א אכבה לארץ • לעפר ג׳ נמסורת אשר דק לעפר ודק לעפר • אלק לעפר כיאסיף כעפר

רשב״ם

(יז) ואשברם ׳ כי לא עברתי כא כמו שפרשתי
בפרשת כי תשא: (יט) גם בפעם ההיא מלמד שכמה
פעמים התפלל עליהם:
ואתנפל

אבן עזרא

עובר היום: (ג) אש אוכלה ׳ במהירות על
כן אמר מהר ׳ לא״ד לאן היום נוסף וכן רבים ׳
(ז) במדבר׳ אחר שנסעו מחורב:
(י) באצבע ׳ מפורש: (יא) מקץ ׳ בסוף או קחה
ארבעים ופה פרשה כי ביום שכתבו הלוחות לשה כעשה העגל:
ואתנפל

ס׳ קמצין לגוי עצום ורב ממנו : טו
ג׳ ואפן וארד מן ההר וההר
בער באש ושני לוחת
הברית על שתי ידי : טז
וארא והנה חטאתם ליהוה
אלהיכם עשיתם לכם עגל
מסכה סרתם מהר מן הדרך
אשר צוה יי אתכם : יז
ואתפש בשני הלחת
ואשלכם מעל שתי ידי
ואשברם לעיניכם : יח
ואתנפל לפני יהוה כראשנה
ארבעים יום וארבעים לילה
לחם לא אכלתי ומים לא
שתיתי על כל חטאתכם
אשר חטאתם לעשות הרע
בעיני יהוה להכעיסו : יט
כי יגרתי מפני האף והחמה
אשר קצף יהוה עליכם
להשמיד אתכם וישמע יהוה
אלי גם בפעם ההוא : כ
ובאהרן התאנף יהוה מאד
להשמידו ואתפלל גם בעד
אהרן בעת ההוא : כא ואת
חטאתכם אשר עשיתם את
העגל לקחתי ואשרף אתו
באש ואכת אתו טחון היטב
עד אשר דק לעפר ואשלך
את עפרו אל הנחל הירד
מן ההר : כב ובתבערה
ובמסה ובקברת התאוה מקצפים הייתם את יהוה :

ובשלח

טו ואתפניתי ונחתית
מן טורא וטורא בער
באשתא ותרין לוחי קימא על
תרתין ידי : טז וחזית והא
חבתון קדם יי אלהכון
עבדתון לכון עגל מתכא
סטיתון בפריע מן אורחא
די פקיד יי יתכון : יז
ואחדית בתרין לוחיא
ורמיתנון מעל תרתין ידי
ותברתנון לעיניכון : יח
ואשתטחית קדם יי
כד בקדמיתא ארבעין יממין
וארבעין לילון לחמא לא
אכלית ומיא לא שתיתי על
כל חובתכון די חבתון
למעבד דביש קדם יי לארגזא
קדמוהי : יט ארי דחילית
מן קדם רוגזא וחימתא די
רגיז יי עליכון לשיצאה יתכון
וקביל יי צלותי אף בזמנא
ההיא : כ ועל אהרן הוה
רגז מן קדם יי לחדא
לשיצויותיה וצליתי אף על
אהרן בעדנא ההיא : כא
וית חובתכון דעבדתון ית
עיגלא נסיבית ואוקדית יתיה
בנורא ושפית יתיה בשופינא
יאות עד דהוה דקיק לעפרא
ורמית ית עפריה לנחלא
דנחית מן טורא : כב
ובבית יקדתא ובניסיתא ובקברי
דמשאלי מרגזין הויתון
קדם יי :

וכד

טו וְכַוְונִית וּנְחָתִית מִן טוּוְרָא וְטַוְורָא דָלִיק בְּאֶישָׁתָא וּתְרֵין לוּחֵי קְיָימָא עַל תְּרֵין יְדָיי : טז וַחֲמִית וְהָא סְרַחְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עֵיגַל מַתְכָּא סְטֵיתוּן בִּבְרִיעַ מִן אָרְחָא דְפַקִיד יְיָ יַתְכוֹן : יז וַאֲחָדִית בִּתְרֵין לוּחַיָא וּטַלַקְתִּינוּן מֵעִלָּוֵי תַּרְתֵּין יְדָיי וְתַבַּרְתִּינוּן וְאַתּוּן חָמְיַין כַּד לוּחַיָא מִיתַּבְּרִין וְאַתְוָותָא פָּרְחִין : יח וּבָעֵית רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ כַּד בְּקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָון לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמוֹי לָא אִשְׁתֵּיַית מְטוּל כָּל חוֹבֵיכוֹן דְחַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָזָא קֳדָמוֹי : יט אֲרֵי הִיא זִמְנָא אִשְׁתַּלְהוּן מִן קֳדָם יְיָ חַמְשָׁתֵי מַלְאֲכַיָא מְחַבְּלָא לְחַבָּלָא יַת יִשְׂרָאֵל אַף וְחֵמָה וְקֶצֶף וּמַשְׁחִית וְחָרוֹן כֵּיוָן דִישְׁמַע מֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְיִשְׂרָאֵל אָזַל וְאַדְכַּר שְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא וְאוֹקִים מִקַּבְרֵיהוֹן אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב וְקָמוּן בִּצְלוֹתָא קֳדָם יְיָ וּמִן יַד אִתְכְּלִיאוּ תְלַת מִנְּהוֹן וְאִשְׁתְּיָירוּן תְּרֵין אַף וְחֵימָא בָּעָא מֹשֶׁה רַחֲמִין וְאִתְכְּלִיאוּ אוּף תַּרְוֵיהוֹן וַחֲפַר שִׁיַּח בְּאַרְעָא דְמוֹאָב וּטְמַרְנוּן בִּשְׁבוּעַת שְׁמָא רַבָּא וּדְחִילָא דְהָכִין כְּתִיב אֲרוּם דְחֵילִית מִן קֳדָם רוּגְזָא וְחֵימְתָא דִרְגַז יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁיצָאָה יַתְכוֹן וְקַבֵּל יְיָ צְלוֹתִי אוּף בְּזִמְנָא הַהִיא : כ וְעַל אַהֲרֹן הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲרָבָא לְשֵׁיצָיוּתֵיהּ וְצַלֵּיתִי אוּף עַל אַהֲרֹן בְּעִידָנָא הַהִיא : כא וְיַת סוּרְחַנְתְּכוֹן דַעֲבַדְתּוּן יַת עֶגְלָא נְסֵיבִית וְאוֹקֵידִית יָתֵיהּ בְּנוּרָא וְשָׁפֵיית יָתֵיהּ בְּשׁוֹפִינָא טָבָאוּת עַד דַהֲוָה דַקִּיק כְּעַפְרָא וּטְלַקִית יַת עַפְרֵיהּ לְנַחְלָא דְנָחִית מִן טוּוְרָא : כב וּבְבֵית יְקִידְתָּא וּבְנִיסֵיתָא וּבְקִבְרֵי תַחֲמוּדְתָּא מַרְגִיזִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ :

ירושלמי

וְתַפְשִׁית בִּתְרֵין לוּחַיָא וּטַלְקֵית יַתְהוֹן :

ירושלמי

וּבְקִבְרַיָא תַחֲמוּדְיָא :

ובזמן

רש"י

(יח) ואתנפל כראשונה מ' יום. שנא' ואתה אעלה אל ה' אולי אכפרה באותה, עלייה עכבתי מ' יום נמצאו כלים בכ"ט באב שהוא עלה בי"ח בתמוז בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות עשה עוד ארבעי' יום נמצאו כלים בי"הכ בו ביום נתרצה הק"בה לישרא' בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדבריך לכך הוקבע למחיל' ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס : (כ) ובאהרן התאנף ה'. לפי ששמע לכם : להשמידו. זה כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל : ואתפלל גם בעד אהרן. והועילה תפלתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים : (כא) טחון. לשון הווה כמו הלוך וכלות מולא"כט בלעז : (כה) ואתנפל וגו'. אלו הן עצמן האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגומר :

אבן עזרא

(יח) ואתנפל. זהו שאמר ועתה אעלה אל יי' וטעם ואתנפל על פניו ארצה : (יט) גם בפעם ההיא. כי כבר התפלל בעדם בהיותם על הים והעד מה תצעק אלי ועוד ויצעק אל יי' ויורהו יי' עץ : (כא) ואת חטאתכ'. נקרא העגל חטאת על כן הוסיף לבא' ואמר את העגל : ואכת לעפ' דק כעפ' הארץ : (כב) ובתבערה. יתכן להיותו שם

בעל הטורים

שנשבר מע"ז והיינו דאמרי' ג"ז מפרר וגו' ה לרגלי מחרי' הייתם פסוק מתחיל בנ"ס ומסיי' בנ"ס נ"כ לומר לך של מ' שנה שהייתם במדבר היית' ממרים . אלכי יהושע תשחת אלקינו על ונזרעך הכתוב שקה סוף התפלה כ"ח תיבות שמנה מן לפניו ונחש תפלתו . שהוא נורא ביג שפתים כנ"ג כתיב בני ישראל נסעו מנאורות וכי יעקב מוסרה שם מת אהרן סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות . לומר לך קשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות . ונם תלמיד חכם שמת הכל כשרין קרוביו . וצריכין לקרוע עליו כמו על ספר תורה שנשרף ועוד סמך לאפים ה' ואות באהרן אבל מיתת אהרן לומר ספר תורה שבלה קוברין אותו'

כג ובשלח יהוה אתכם
מקדש ברנע לאמר עלו
ורשו את הארץ אשר נתתי
לכם ותמרו את פי יהוה
אלהיכם ולא האמנתם לו
ולא שמעתם בקלו׃ כד
ממרים הייתם עם יהוה מיום
דעתי אתכם׃ כה ואתנפל
לפני יהוה את ארבעים היום
ואת ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי אמר יהוה
להשמיד אתכם׃ כו
ואתפלל אל יהוה ואמר אדני
יהוה אל תשחת עמך
ונחלתך אשר פדית בגדלך
אשר הוצאת ממצרים ביד
חזקה׃ כז זכר לעבדיך
לאברהם ליצחק וליעקב אל
תפן אל קשי העם הזה ואל
רשעו ואל חטאתו׃ כח פן
יאמרו הארץ אשר הוצאתנו
משם מבלי יכלת יהוה
להביאם אל הארץ אשר
דבר להם ומשנאתו אותם
הוציאם להמתם במדבר׃
כט והם עמך ונחלתך אשר
הוצאת בכחך הגדל ובזרעך
הנטויה׃ פ א בעת ההוא
אמר יהוה אלי פסל לך שני
לוחת אבנים כראשנים ועלה
אלי ההרה ועשית לך ארון עץ׃ ב ואכתב על הלחת

כג וכד שלח יי יתכון
מרקם גיאה למימר סקו
ואחסינו ית ארעא דיהבית
לכון וסרבתון על גזירת
מימרא דיי אלהכון ולא
הימנתון ליה ולא קבילתון
למימריה׃ כד מסרבין
הויתון קדם יי מיומא
דידעית יתכון׃ כה
ואשתטחית קדם יי ית
ארבעין יממין וית ארבעין
לילוון דאשתטחית ארי אמר
יי לשיצאה יתכון׃ כו
וצליתי קדם יי ואמרית יי
אלהים לא תחביל עמך
ואחסנתך דפרקתא בתוקפך
דאפקתא ממצרים בידא
תקיפא׃ כז אדכר
לעבדך לאברהם ליצחק
וליעקב לא תתפני לקשיות
עמא הדין ולחוביהון
ולחטאיהון׃ כח דילמא
יימרון דיירי ארעא
דאפקתנא מתמן מדלית
יוכלא קדם יי לאעלותהון
לארעא דמליל להון ומדסני
יתהון אפיקינון לקטלותהון
במדברא׃ כט ואנון עמך
ואחסנתך דאפקתא בחילך
רבא ובדרעך מרממא׃
א בעדנא ההיא אמר
יי לי פסל לך תרין לוחי
אבניא כקדמאי וסק לקדמי
לטורא ותעביד לך ארונא
דאעא׃ ב ואכתוב על
לוח א

את

כג ובזמן דשלח יי יתכון מרקם געא למימר סוקו ואחסינו ית ארעא
דיהבית לכון וסריבתון על מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון ליה ולא
קבלתון למימריה : כד מסרבין הויתון קדם יי מן יומא דחכימית
יתכון : כה ואשתטחית בצלו קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין
לילוון דאשתטחית בצלו ארום אמר יי לשיצאה יתכון : כו וצליית
קדם יי ואמרית בבעו ברחמין מן קדמך יי אלהים לא תחבל עמך
ואחסנתך דיפרקת בתוקפך די אפיקתא ממצרים בגבורת אידא
תקיפתא : כז הוי דכיר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב ולא
תסתכל לקשיות לב עמא הדין לחישתיהון ולסורחנותהון : כח
דלמא יימרון דיירי ארעא דאפקתנא מתמן מדלית חילא מן קדם
יי לאעלותהון לארעא דמליל להון ומדסני יתהון אפיקינון לקטלותהון
במדברא : כט והינון עמך ואחסנתך דאפיקתא בחילך רבא
ובדרעך מרממא : א בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרי לוחי
מרמירא כצורתהון דקמאי וסוק לקדמי לטוורא ועיבד לך ארונא
דקיסא : ב ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי

אנ' תלמיד חכם ונתיל לומר קיים זה מה שכתו' כוזה ויקבר ויכהן תחתיו צדיקים מכפר' כנגדו כאנכה ימים נסעו מגדגדה ספסרן מתקיל ופסיים גם לומר שכל ארבעי' שנה שנאמר עתהם יבעת התיא הכלוני יי' את שבט לוי' סתן כאן לומ'

שלשים תזרו את ישראל סמך מים לשלח את אחר שנשברו לומר שטעון ליטול ידיו כדי ליטא כפיו לא אנה נ' לא אנה יי' השחיתך לא אנה לי לא אנה יגמי קרי ניב לא אנה אלא יגמי כדכתיבי כי לא תלמ ישראל שאמרו קוס לך למסעי שלשה

דייתשר

רש"י

(א) בעת ההיא. לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי בירידתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה :

ובני

רשב"ם

(כה) ואתנפל לפני ה' ארבעים וגו' ואתפלל אל ה' ואומר וגו'. מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת הארבעים יום. וכן דרך המקרא לכפול דבר ולומר דעו לכם שכשנפלתי לפני ה' ארבעי' יום כך וכך נתפללתי אתם חכמה גדולה בא להודיע לישראל שמה תאמר ובלא חטא גדול במעשה העגל הועילה תפלתו של משה וכיצלנו. אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפלות הנביאים. אמר להם לא תועי' לכם תפלו' בארץ ישרא' כי עתה נתכפר להם כדי שלא יתחלל שמו שהרי כאן התפלל כך זכור לעבדיך וגו' פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלתי יכולת ה' להביאם. ולכך לא נתחייבתם מיתה באדם. אבל לאחר שיהרוג שלשים ואחד מלכים וינחילכם את הארץ אז יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ שאין כאן חילול השם לאמר לאומות מבלתי יכולת ה'. אלא יאמרו הגוים ישרא' חטאו לו כמו שמפורש באתם נצבים ויאמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי האף וגו' ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם וגו' ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה :

ובני'

אבן עזרא

שם מקום ולא חנו שם כי אם יום אחד על כן לא הזכירו' באלה מסעי והוא אחד משלשים מסעים שנסעו מהר סיני עד קברות התאוה כאשר פירשתי. וטעם לחבר תבערה עם מסה כי היו העם מתאוננים כמו מנסי' לשם והזכיר תבערה קודם מסה כי במסה לא אירע להם כלום וים אומרים כי בא עמלק בעבור שנסו השם ועל כן הזכיר בתירת אם השם בהם ותגע בעמלק ומכת הר התאוה מוכיח

בגי זלם

אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־
הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר
שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ ג
וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל
שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת
בְּיָדִי׃ ד וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת
כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃ ה
וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם
אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי
יְהוָה׃ ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ
מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן
אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז מִשָּׁם
נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה
יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם׃ ח
בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־

שבט

מסרה: ב' ובפלוריי' / פרי מקנה / ל' / י"ג / פל' אורייתא / מ"ל נמ"י / ב' חסר / ג' נגפ הוך

אונקלוס

לוחיא ית פתגמיא דהוו על־
לוחיא קדמאי דתברתא
ותשוינון בארונא׃ ג
ועבדית ארונא דאעי שיטין
ופסלית תרין לוחי אבניא
כקדמאי וסליקית לטורא
ותרין לוחיא בידי׃ ד
וכתב על־לוחיא ככתבא
קדמאה ית עשרא פתגמין
דמליל יי עמכון בטורא מגו
אשתא ביומא דקהלא
ויהבינון יי לי׃ ה ואתפניתי
ונחתית מן־טורא ושויתי ית־
לוחיא בארונא דעבדית והוו
תמן כמה דפקדני יי׃ ו
ובני ישראל נטלו מבארות
בני־יעקן למוסרה תמן מית
אהרן ואתקבר תמן ושמיש
אלעזר בריה תחותוהי׃ ז
מתמן נטלו לגודגוד ומן־
גודגוד ליטבת ארעא נגדא
נחלין דמיין׃ ח בעדנא ההוא
אפריש יי ית־שבטא דלוי
למטל ית־ארון קימא דיי
למיקם קדם יי לשמשותיה

ולברכא

תולדות: אהרן / אש' שברת / מכחות מט / ושמתם מט / בעת ההיא / תמחים קל / סוריות יג

רשב"ם

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן וגו'. וכי תאמרו לי אתה אומר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא בתחלת הארבעים והלא אנו יודעים שאהרן מת וא"כ מה הועילה תפלתך. אמר להם משה לא בתחלת הארבעים מת במעשה העגל אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר באותו זמן כשנסעו מבארת בני יעקן שבאו שם ממוסרות כדכתיב במסעות ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל ויכהן אליעזר בנו תחתיו שלבש שם בגדי אביו ודרך גדולה ובמד מת. על פי ה' זהו דרך פשוט

שברי

רש"י

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות וגו' ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת לא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני

לוי

דיהון תשר הילך דהברתנון ותשוינון בארונא : ג ועבדית ארונא
דקיסי שטיא ופסלית תרין לוחין מרמירא כצורת קמאי וסלקיה לטוורא
ותרין לוחיא בידי : ד וכתב על לוחיא היכ כתבא קמא ית עשרתי
דביריא דמליל יי עמכון בטוורא מגו אישתא ביומא דאתכנשו קהלא
ויהבינון יי לי : ה וכוונית ונחתית מן טורא ושויית ית לוחיא
בארונא דעבדית והוו תמן צניעין היכמא דפקדני יי : ו ובני
ישראל נטלו מן כופרני בירי בני יעקן למוסרה תמן אגח עמהון עמלק
כד מלך בערד דשמע דמית אהרן ואסתלקו ענני יקרא וסרעמת על
ישראל על מרבא ההיא בעו למתוב למצרים והרדי שית מטלין רדפו
בני לוי בתריהון וקטלו מנחון תמני גניסן והדרו לאחוריהון אף מבני
לוי אתקטילו ארבע גניסן אמרו דין לדין מאן גרם לנא קטולא הדין
אלא על דאתרשלנא במספדא דאהרן חסידא וקבעו תמן מספדא בל
בני ישראל כאלו תמן מית אהרן ואתקבר תמן ובכן שמיש אלעזר בריה
באתרוי : ז מתמן נטלו לגודגוד מן גודגוד ליטבת ארע נגדא נחלין
דמיין : ח בעדנא ההיא אפריש יי ית שבטא דלוי מטול דקניאו
לשמיה דאתקטלא בגין יקריה למסוברא ית ארון קיימא דיי דמיקום
קדם

תניינא קוף שאזכור להם זכות אברהם שאמרתי לו קום התהלך בארץ לארכ' ולרחבה כי לך אתננה אשר נשבעתי לאבת' לתת להם וסמיך ליה ועתה ישרא' מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה לומר לך שהאבות היו יראי יי' מה יי' אלהיך שואל מעמך מה כאת גם אין ששואל

ממקו' ברכו' בכל יום ויש בפסוק ק' אותיות אבן מאן עולה ק' ו ונתתם ישראל כ' דסמיכי הכא ואידך ועתה ישראל שמע אל החקים ו כנגד כ' תורה תורה שבכתב ותור' שבעל פה הן ליי' אלהיך הפסוק מתחיל ומסיי' בה"א לומר שנ"ה אל כברא העול' וכנגד ה' חומשי תורה

רשבם

שהרי אין כאן ובני ישראל נסעו העם מחצירות ולא כתיב ויחנו בחצירות • ובני ישראל מבארות בני יעקן שאצל מוסר' או כלך לדרך זו מבארות בני יעקן כשבאו ממוסר' ורבותינו דרשו משיבוי המקרא מה שדרשו : (ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי • בעת של מעשה העגל שמצאו חן כדכתיב ויאספו אליו כל בני לוי • ולברך בשמו הכהנים לישראל: את

רש״י

לוי והרגו מהם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד : (ז) ומן הגדגדה וגו' : ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שנראה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך מסע תוכחה זו לשיבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שאתכו ראש לפרוש מקנו כיום שעשו בו את העגל : (ח) בעת ההיא הבדיל ה' וגו' • מוסב לענין הראשון : בעת ההיא • בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא תשו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם : (י) ואנכי עמדתי בהר • לקבל לוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה זו חזר והתחיל בה : (ח) לשאת ארון • הלוים : לעמוד לשרתו ולברך בשמו • הכהנים והוא נשיאות כפים : על

אבן עזרא

שתלה הקשה ויש אומרים כי תבערה היא מסה כמו מראש שניר וחרמון והנכון מה שפירשתי : (כג) לא האמנתם • בלבואלת שמעתם במעשה ושב לבאר התפלה שהתפלל : (כט) עמך ונחלתך בעבו' אבותם • וטעם הם עמך ידוע כי הם עמך בעבור שהוצאתם בכחך הגדול שהראית בעולם : (א) בעת ההיא • בארבעים היום הנזכרי' : ארון עץ • אמרו המעתיקים ז"ל כי ארון אחר עשה משה בתחלה והעד ועשה ארון ואחר כך אמר ואפסול ואמר ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי ודעתם רחבה מדעתנו כי היה נר' לנו כי ושכון כבוד יי' דבק עם הכבוד שראו הזקנים ולא כלע מתי

 מט עלה

י"ז שבט הלוי לשאת את ארון
ברית יהוה לעמד לפני יהוה
י' לשרתו ולברך בשמו עד
היום הזה: ט על כן לא
ג' היה ללוי חלק ונחלה עם
אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר
דבר יהוה אלהיך לו: י
ט'ר'פ י' דגשי' ואנכי עמדתי בהר כימים
הראשנים ארבעים יום
וארבעים לילה וישמע יהוה
ג' אלי גם בפעם ההוא לא אבה
יהוה השחיתך: יא ויאמר
ז' יהוה אלי קום לך למסע לפני
ר'פין י' ג' כתורה העם ויבאו ויירשו את הארץ
אשר נשבעתי לאבתם לתת
להם: פ יב ועתה ישראל
מה יהוה אלהיך שאל מעמך
כי אם ליראה את יהוה
אלהיך ללכת בכל דרכיו
ולאהבה אתו ולעבד את
יהוה אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך: יג לשמר
מ ג'ל'כ את מצות יהוה ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב
לך: יד הן ליהוה אלהיך השמים ושמי השמים הארץ

ולברכא בשמיה עד יומא
הדין: ט על כן לא הוה
ללוי חולק ואחסנא עם אחוהי
מתנן דיהב ליה יי אנון
אחסנתיה כמא דמליל יי
אלהך ליה: י ואנא הויתי
קאים בטורא כיומיא קדמאי
ארבעין יממין וארבעין לילון
וקביל יי צלותי אף בזמנא
ההיא לא אבי יי לחבלותך:
יא ואמר יי לי קום איזיל
למטול קדם עמא ויעלון
ויירתון ית ארעא דקיימית
לאבהתהון למתן להון: יב
וכען ישראל מה יי אלהך תבע
מנך אלהין למדחל קדם יי
אלהך למהך בכל אורחן
דתקנן קדמוהי ולמרחם
יתיה ולמפלח קדם יי אלהך
בכל לבך ובכל נפשך:
יג למטר ית פקודיא דיי
וית קימוהי דאנא מפקיד לך
יומא דין דיטב לך: יד
הא דיי אלהך שמיא ושמי
שמיא ארעא וכל דבה:
לחוד

תולדת אהרן
לשרתו תענית כו סוטה לט זבחים יח ערכין יא
ואנכי מגלה כא
וישמע ה' ברכות לב
ועתה מה סנהדרין? שבת לא מגלה כה סוטה יא מנחות מג כלים יז
הן לה' חגיגה יב

וכל

רש"י

(ט) על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו: נוטל פרס מזומן מבית המלך: (י) כימים הראשונים. של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: (יא) ויאמר ה' אלי וגו'. אף על פי שסרתם מאחריו ותעיתם בעגל
אמר

אבן עזרא

עלה משה כי היה נראה בדרך הפשט כי משה לא התענה כי אם שמונים יום. כי פירוש אנכי עמדתי בהר כימים הראשונים הוא שנוי והטעם כאשר עמדתי בהר אותם הארבעי' יום שמע יי' אלי ואמר לך למסע והנה לך נחה את העם והנה יהיה ארון עץ בגלוי והוא הארון שעשה בצלאל: (ג) ואעש ארון. בגלוי
ויהיה

יונתן בן עוזיאל

קדם יי לשמשותיה ולברכא בשמיה עד זמן יומא הדין : ט בגין כן
לא הוה לשבטא דלוי חולק ואחסנא עם אחוהי מתנן דיהב ליה יי הינון
אחסנתיה היך כמא דמליל יי אלהכון ליה : י ואנא הוית קאי
בטוורא כיומיא קדמאי ארבעין יממין וארבעין לילוון
וקביל יי צלותי אוף בזמנא ההיא לא צבא יי לחבלותך : יא ואמר
יי לי קום איזל לתייר קדם עמא ויעלון ויירתון ית ארעא דקיימית
לאבהתהון למיתן להון : יב וכדון ישראל מה יי אלהכון בעי מנכון
אלהן למדחל מן קדם יי אלהכון למהך בכל ארחן דתקנן קדמוי ולמרחם
יתיה ולמפלח קדם יי אלהכון בכל ליבכון ובכל נפשכון : יג למנטור
ית פיקודוי דיי וית קיימוי דאנא מפקיד יתכון יומא דין מטול דיוטב
לכון : יד הא דיי אלהכון שמיא ושמי שמיא וביתי מלאכיא דבהון
למשמשין קדמוי ארעא וכל דאית בה :

בעל הטורים

כ' תיבות נפסוק לומר לא ירדה שכינה למטה מעשרה · הארון וכל אשר בה · וסמיך ליה רק באבותך לומ' שהארון וכל אשר בה לא נבראת אלא בזכות האבות · רק באבותיך תיעוט הוא פנס עליהם

קצר הטורים

יש דין · אברהם שנאמ' אליע · יצחק אהב את עשו · יעקב את' נסתרה דרכי מיי' · סמך לרק באבותיך ומלתם לומר שמולו ערלת הלב כמו שעשו האבות · ואוהב ג' · ואוהב גר · ורשע ואוהב חמס שנאה

רש"י

(יב) ועתה ישראל · אע"פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו' · רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים : (יג) לשמר את מצות ה' · ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר : (יד) הן לה' אלהיך · הכל ואעפ"כ רק באבותיך חשק ה' מן הכל : (טו) בכם · כמו שאתם חשוקים מכל העמים היום הזה :

ערלת

אבן עזרא

לחור

ויהיה פי' ויקהל משה וכבר הקהיל משה וכבר הראיתיך רבים כן וכל זה בעבור שאמר ויהי שם כאשר צוני יי' והנו וכתב ש הארון את העדו' · גם יתכן להיות פירושו על ועשית לך ארון עץ והקבלה תכנה : (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה · בכנס זה הפסוק במקום הזה בעבור שאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ואמר כי לא מת אהרן רק בשנת הארבעים והעד שכן פירושו שאמר בעת ההיא הבדיל יי' את שבט לוי וזה היה בהר סיני כאשר פירשתי בפרשת וידבר וקדמונינו אמרו שנסעו לאחור ומה נעשה במלתם מת אהרן ויקבר שם ורב יצחק אבן גיאת ז"ל הספרדי פי' שם כמו אז וכמוהו משם רועה ואין צורך רק לפי דעתי כי מבארות בני יעקן אינכו בני יעקן גם מוסרה אינכו מוסרות רק קדם יקרא בארות בני יעקן ושם מדבר הר ההר מוסרה ורבים כן הלא תראה הכתוב אמר מדבר שור ובפסוק אחר מדבר איתם משם נסעו הגדגדה אינכו חור הגדגד רק הוא שם כלל צלמונה גם פונון ואובות ויטבתה הוא המקו' הנקרא באר כי כן כתוב ומשם בארה וזה טעם ארץ נחלי מים כי במסעותם כרו הנדיבים ויצאו המים וזה הפסוק שהוא ומשם נסעו הגדגדה לדק עם ויכהן אלעזר והנה פירשתי לך כי ישראל לא הקריבו זבחים אחר נסעם מהר סיני ויתכן שהקריבום בבואם אל צלמונה ופונון והיתה תחלת כהונת אלעזר בכהונה גדולה באותם המקומות בראש השנה ושם במקום הנקרא באר ביום הכפורים והנה הפי' כן ויכהן אלעזר כאשר נסעו אל מקום פלוני ולמה כהן אלעזר כי השם הבדיל בעת עבוד' העגל את שבט הלוי לשאת את הארון לעמוד לפני השם : (ח) לשרתו · בני לוי עם בני אהרן : ולברך בשמו · כי אלעזר היה נושא את כפיו : (ט) יי' הוא נחלתו · כטעם יי' מנת חלקי וכוסי וזו היא עבודת השם : (י) ואנכי עמדתי בהר : פירשתיו : (יא) למסע · שם הפועל : (טו) ויבחר בזרעם · והם אתם וזה טעם בכם : (טז) ומלתם את ערלת לבבכם · להתרחק מהתאוות הרעות והכבדות בערלה גם יתכן להיות פירושו לטהר הלב עד שיבין האמת : וערפכם · פירשתיו ועוד

בעבור

וכל־אשר־בה׃ טו רק
באבתיך חשק יהוה לאהבה
אותם ויבחר בזרעם
אחריהם בכם מכל־העמים
כיום הזה׃ טז ומלתם את
ערלת לבבכם וערפכם לא
תקשו עוד׃ יז כי יהוה
אלהיכם הוא אלהי האלהים
ואדני האדנים האל הגדל
הגבר והנורא אשר לא־ישא
פנים ולא יקח שחד׃ יח
עשה משפט יתום ואלמנה
ואהב גר לתת לו לחם
ושמלה׃ יט ואהבתם את־
הגר כי־גרים הייתם בארץ
מצרים׃ כ את־יהוה
אלהיך תירא אתו תעבד ובו
תדבק ובשמו תשבע׃ כא
הוא תהלתך והוא אלהיך
אשר־עשה אתך את־
הגדלת ואת־הנוראת
האלה אשר ראו עיניך׃ כב
בשבעים נפש ירדו אבתיך
מצרימה ועתה שמך יהוה
אלהיך ככוכבי השמים
יא לרב׃ א ואהבת את יהוה
אלהיך ושמרת משמרתו
וחקתיו ומשפטיו ומצותיו
כל־הימים׃ ב וידעתם
היום כי לא את־בניכם אשר
לא־ידעו ואשר לא־ראו את־מוסר יהוה אלהיכם את־

טו לחוד באבהתך צבי
יי למרחם יתהון ואתרעי
בבניהון בתריהון בכון מכל
עממיא כיומא הדין׃ טז
ותעדון ית טפשות לבכון
וקדלכון לא תקשון עוד׃
יז ארי יי אלהכון הוא
אלה דיינין ומרי מלכין אלהא
רבא גברא ודחילא דלית
קדמוהי למסב אפין ואף לא
לקבלא שוחדא׃ יח עביד
דין יתם וארמלא ורחים
גיורא למתן ליה מזון וכסו׃
יט ותרחמון ית גיורא
ארי דיירין הויתון בארעא
דמצרים׃ כ ית יי אלהך
תדחל וקדמוהי תפלח
ובדחלתיה תתקרב ובשמיה
תתקיים׃ כא הוא
תושבחתך והוא אלהך דעבד
עמך ית רברבתא וית
חסינתא האלין דחזאה עינך׃
כב בשבעין נפשן נחתו
אבהתך למצרים וכען שוייך יי
אלהך ככוכבי שמיא לסגי׃
א ותרחם ית יי אלהך
ותטר מטרת מימריה
וקימוהי ודינוהי ופיקודוהי
כל יומיא׃ ב ותדעון
יומא דין ארי לא ית בניכון
דלא ידעו ודלא חזו ית
אולפנא דיי אלהכון ית
רבותיה ית ידיה תקיפתא
ודרעיה מרממא׃

מסרה: ב' לא תרגכם · ס"ג לס"ן בתורה · ג' · ו' מפקין א' · ב' כליש · ג' חסר · ל' · ג' · ג' וחסר · ג' לאורייתא · ב' כ בפ"ד · ה' ב' זוגין מתחלפין · ז' · א' ב' כ · א"ס ב' פי פסן · קפ"ג סימן · פתחין

תולדות: עמלתם את שבת קח פסח כב · כי ה' מגלה לא · האל הגדול יומא סט · אשר לא ברכות כ · מגלה לא · ר"ה יז · כדה · את ה' פסחים כב · קדושין נז · קמא מא · סנהדרין כו · מנחות מב · בכורות ו · תמורה ד · ובו תדבק תמורה ג

גדלו

וית

נפשו· אומר את הגר אבל סאן זב חמס שכאה נפשו· את ה' אלהיך תיר' אבני' תורה · נשבעי' נפש הפסוק מתחיל גופייס בני"ת נומר טיעקנ פוזירס שינכקו איש כניתו ולא יתערבו במצרי' ולכך נקראו בית יעקב · ויאנלס כ'

טו לחוד באבהתכון צבא יי חשל למרחם יתכון ואתרעי בבניהון
בתריהון כוותכון מכל עממיא דעל אנפי ארעא כזמן יומא הדין :
טז ותעדון ית טפשות לבכון וקדלכון לא תקשון תוב : יז
ארום יי אלהכון הוא אלהא דיינא ומארי מלכין אלהא רבא גברא
ודחילא דלית קדמוי מיסב אפין ואוף לא לקבלא שוחדא : יח עבד
דין ייתם וארמלתא ורחים גיורא למיתן ליה מזון ואסטולא : יט
ותרחמון ית גיורא ארום גיורין הויתון בארעא דמצרים : כ מן קדם
יי אלהכון תדחלון וקדמוי תפלחון ובדחלתיה תתקרבון ובשמיה
תומון : כא הוא תושבחתכון והוא אלהכון דעבד עמכון ית
רברבתא וית חסינתא האלין דחמיתון בעיניכון : כב בשובעין
נפשתא נחתו אבהתכון למצרים וכדון שוינכון יי אלהכון הי ככוכבי
שמיא לסגי : א ותרחמון ית יי אלהכון ותינטרון מטרת מימריה
וקיימוי ודינוי ופקודוי כל יומיא : ב ותנדעון יומא דין ארום לא
עם בניכון דלא ידעון ולא חמון ית אולפן אורייתא דיי אלהכון ית
רבותיה וית ידיה תקיפתא ודרעיה מרמם :

ויאנדס ס' עד היום · מסניא לנויס ויאנדס טיס במדרש סנלחה לפריגה לסוסיא כ קנה כלי לתחכו ניס לאגדו זהו חסגיה לנוי' ויאנדס : פרעית

וית

רש"י · רשב"ם

(יז) ערלת לבבכם · אוטם לבבכם וכיסויו : (ג) את מוסר כדכתיב לעיל · כי כאשר
(יז) ואדוני האדונים · לא יוכל שום אדון יייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך :
להציל אתכם מידו : לא ישא פנים · אם תפרקו כי
עולו : ולא יקח שוחד · לפייסו בממון : (יח) עושה משפט יתום ואלמנה · הרי גבורה ואצל גבורתו
אתה מוצא ענותנותו : ואוהב גר · לתת לו לחם ושמלה ולדבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו
על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : (יט) כי גרים הייתם · מום שבך אל תאמר לחברך :
(כ) את ה' אלהיך תירא · ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע :
(ב) וידעתם היום · [illegible] לב לדעת [illegible] ולקבל תוכחתי · כי לא עם בניכם אני מדבר שכשיו
[illegible] לא ידעו ולא ראינו בכל זה :

בקרב

[illegible]רא

[illegible] האלהים · פירשתיו : ואדוני האדונים · כי
[illegible] אלא המדות הוא מול לב : (יח) עושה משפט ·
[illegible] להם עוזר כטעם אבי יתומים וכן הגר
[illegible]בים שתאהבוהו : (כ) את
[illegible]ו תעבוד · במצות עשה : ובו תדבק · בלב :
[illegible] הלתך · הטעם כי יש לך להתהלל בו כי עשה
[illegible] שהוא הרבה אתכם חייבים אתם לאהוב אותו
[illegible]טובה היא כי עיניכם הרואות והטעם כי אלה
[illegible]ם אותם : את גדלו ואת ידו החזקה וזרועו
[illegible] ופתים לפרעה שהוא עקר : (ד) אשר הציף ·
[illegible]א קמו עוד בניהם תחתיהם להיות כמוהם :
ואשר

גָּדְלוֹ וְאֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ
הַנְּטוּיָה: ג וְאֶת־אֹתֹתָיו
וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ
מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
ולְכָל־אַרְצוֹ: ד וַאֲשֶׁר
עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו
וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי
יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם
אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: ה וַאֲשֶׁר עָשָׂה
לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־
הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וַאֲשֶׁר עָשָׂה
לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב
בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ
אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־
בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת
כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם
בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: ז כִּי
עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת־כָּל־
מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר
עָשָׂה: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם
וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:
ס י כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ
מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ

מסרה: ג' ר"פ ס' / ג' / ג' / ב' מסוי"א לג' וס' / ב' / ג' / ב' וס' / ד"ג פ"ג וכ' חסר' / ב' ר"פ בתו' / ג' / ב'

ג וְיָת אָתוֹהִי וְיָת
עוֹבָדוֹהִי דַעֲבַד בְּגוֹ מִצְרַיִם
לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְכָל
אַרְעֵיהּ: ד וּדַעֲבַד
לְמַשְׁרִית מִצְרָאֵי לְסוּסְוָתְהוֹן
וְלִרְתִיכְהוֹן דְּאַטֵּיף יָת מֵי
יַמָּא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן
כְּמִרְדַּפְהוֹן בָּתְרֵיכוֹן וְאוֹבְדִינוּן
יְיָ עַד יוֹמָא הָדֵין: ה
וּדִי עֲבַד לְכוֹן בְּמַדְבְּרָא עַד
מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין:
ו וּדַעֲבַד לְדָתָן וְלַאֲבִירָם
בְּנֵי אֱלִיאָב בַּר רְאוּבֵן דִּפְתַחַת
אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלַעְתִּנּוּן
וְיָת אֱנָשׁ בָּתֵּיהוֹן וְיָת
מַשְׁכְּנֵיהוֹן וְיָת כָּל יְקוּמָא
דְּעִמְּהוֹן בְּגוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל:
ז אֲרֵי עֵינֵיכוֹן חָזְיָן יָת
כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דַעֲבַד:
ח וְתִטְּרוּן יָת כָּל
תַּפְקֵידְתָּא דַאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ
יוֹמָא דֵין בְּדִיל דְּתִתַּקְפוּן
וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
דְּאַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:
ט וּבְדִיל דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין
עַל אַרְעָא דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא
עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ: י
אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ לָא כְאַרְעָא
דְמִצְרַיִם הִיא דִּי נְפַקְתּוּן
מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע יָת זַרְעָךְ
וּמַשְׁקֵית לֵיהּ בְּרִגְלָךְ כְּגִינַּת
יַרְקָא

תולדת: אהרן / ואת כל / פסחים קיט / סנהדרין קי

ג ואת אתוותיה וית עובדוי דעבד בגו מצרים לפרעה מלכא דמצרים
ולכל יתבי ארעיה : ד ודעבד למשריית מצרים לסוסוותהון
ולארתיכיהון די אטיף ית מוי דימא דסוף על אפיהון כד רדפו בתריכון
ואבידינון יי עד זמן יומא הדין : ה ודעבד לכון במדברא עד זמן
מיתיכון עד אתרא הדין : ו ודעבד לדתן ולאבירם בני אליאב בר
ראובן דפתחת ארעא ית פומה ובלעתנון וית אינש בתיהון וית כל
טרייתא דהוו עמהון בגו כל ישראל : ז ארום בעיניכון אתון חמיין
ית כל עובדא דייי רבא די עבד : ח ותנטרון ית כל תפקידתא דאנא
מפקיד לכון יומא דין מן בגלל דתתקפון ותיעלון ותירתון ית ארעא
דאתון עברין לתמן למירתה : ט ומן בגלל דיסגון יומיכון על
ארעא דקיים יי לאבהתכון למיתן להון ולבניהון ארעא דפירהא
שמינין כחלב וחליין כרבש : י ארום ארעא דאנת עליל תמן
למירתה לא כארעא דמצרים היא דנפקתון מתמן דתזרע ית זרעך

ומשקיית

רש"י

(ו) בקרב כל ישראל · כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי ר' יהודה א"ל רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה א"ל ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה : ואת כל היקום אשר ברגליהם · זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו :

(ז) כי עיניכם הרואות · מוסב על המקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי עם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו' :

רשב"ם

(ז) כי עיניכם · אלא עיניכם רואות : (י) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשת לא כ[...] מצרים · בן שיטת פרשיות הללו צריכים אתם לשמור מצות ה' · כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומר מצותיו · ורעה מכל ארצות ללא שומרם · כי הארץ אשר אתה בא שמה איננה כארץ מצרים שאין צריכים למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם· אבל ארץ ישראל אם אתם שומרי' מצות עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחריתה :

והיה

(י) לא כארץ מצרים היא · אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו · יכול בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה וגו' אדם אחד בנאן ואם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא בונה בשני ובכל מקום החביב קודם · הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנ' כגן ה' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקבורת מתים ואף על פי כן היא יפה מצוען ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא שמבונה פי אחד משבעה

בצוען

אבן עזרא

(ה) ואשר עשה לכם במדבר · דבר המן : (ו) ואת בתיהם · הם נשיהם ובניהם : ואת כל היקום · שם כלל : אשר ברגליהם · בעבורם או כמשמעו ואחר שעיניכם ראו את כל אלה השמרו שתשמרו מצות השם : (ח) וירשתם · סבור הרי"ש בעבור שבר הוי"ו כי הארץ הנה טעם אחר שאתם חייבים לשמור מצותיו כי הארץ איננה כארץ מצרים רק יש לה צורך כל השנה לשום השם עינו

עליה

ג' שלעי' ו' והשקית ברגלך כגן הירק :
ה'ר'פ יא והארץ אשר אתם
עברים שמה לרשתה ארץ
ל' חסר הרים ובקעת למטר השמים
תשתה מים : יב ארץ
אשר יהוה אלהיך דרש אתה
תמיד עיני יהוה אלהיך בה
ל' חס' אלף מרשית השנה ועד אחרית
ג' שנה : ס יג והיה אם
ל' חסר שמע תשמעו אל מצותי אשר
ל' אנכי מצוה אתכם היום
לאהבה את יהוה אלהיכם
ב' בטע' ולעבדו בכל לבבכם ובכל
ו' רפין נפשכם : יד ונתתי מטר
ארצכם בעתו יורה ומלקוש
ואספת דגנך ותירשך
ויצהרך : טו ונתתי עשב
בשדך לבהמתך ואכלת
ושבעת : טז השמרו לכם
ג' פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם

יא וארעא דאתון עברין תמן למירתה ארע טורין ובקען למטר שמיא שתיא מיא : יב ארעא דיי אלהך תבע יתה תדירא עיני יי אלהך בה מרישא דשתא ועד סיפא דשתא : יג ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי דאנא מפקיד יתכון יומא דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל נפשכון : יד ואתן מטר ארעכון בעדניה בכיר ולקיש ותכנוש עיבורך וחמרך ומשחך : טו ואתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותשבע : טז אסתמרו לכון דילמא יטעי לבכון ותסטון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון :

ויתקוף

אהרן
והשקית
שבת פס
למטר
תענית ט
נתרא יס
חסור עיני
ברכות נס
ר"ה יו
פרשית
ר"ה ז
והיה אם
סכס סו
סוטה מב
מנחות לב
לאהבה
תענית ב
בכל
ברכות טו
ונתתי מטר
תענית סס
יורה
סס ו
ואספת
ברכות לה
ונתתי עשב
ברכו מ תג
גטין סב
ואכלת
יומא עט
גטין כה
ועבדתם
ברכות טו
סנהד' קיג

רשבם

(יג) והיה אם שמוע תשמעו · אם שמעת בישן תשמע בחדש וכן אם שכח תשכח · בתחלת לשכח סופו לשכוח · כך שנויה באגדת שמואל במגילת חסידים מצאו כתוב אם תעזביה יום יומים תעזבך משל לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורי ופגעו זה בזה בחדא משכונא והסיחו זה עם זה ופרשו זה מזה זה הולך מיל וזה הולך מיל נמצא זה רחוק מזה שני מילין · תוספות : והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ותאכלו לשובע בלא שורח ואם לא גוער את השמים ולא יהיה מטר :

כימי

רש"י

כגוען : אשר יצאתם משם · אפי' ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנא' במיטב הארץ וגו' אף היא אינה כארץ ישראל : והשקית ברגלך · ארץ מצרים היית מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת : כגן הירק · שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף : (יא) ארץ הרים ובקעות · משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור תמצא חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו : ובקעות · בין מישור : (יב) אשר ה' אלהיך דורש אותה · והלא

כל

יונתן בן עוזיאל

ומשקיית ליה בגרמך הי כגינת ירקא : יא וארעא דאתון עברין לתמן למירתה ארע טורין ובקען מן מטרא דנחית מן שמיא שתיא מוי : יב ארעא דיי אלהך תבע יתה בסימריה לאוטבותה תדירא עיני יי אלהך מסתכלין בה מן שירויא דשתא ועד סופא דשתא : יג ויהי אין קבלא תקבלון לפקודיי דאנא מפקיד יתכון יומא דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוי בכל לבכון ובכל נפשכון : יד ואתן מטרא דארעכון בעידניה בכיר במרחשוון ולקיש בניסן ותכנשון עיבוריכון חמריכון ומישחכון : טו ואיתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותסבע : טז אסתמרו לכון דלמא יטעי יצרא דלבכון ותסטון ותפלחון לטעוות עממיא ותסגדון להון :

ירושלמי

ארעא די יי אלהכון תבע יתה בתדירא :

ויתקף

בעל הטורים

מרבית השנה אותיות מתשרי סמך עיני ה' אלהיך נה לוהיה לומר אם שמוע תשמע עיני ה' אלהיך נה · כי כתים בפני' לפנים עד אחרית השנה והיה אם שמוע לומר אם תשמעו על אחרי' השנה יתן הגשמים נזמנם · ונמקו' שנריך להם ואם היו נדיקים בתחלת השנ' והק"בה גזר עליהם גשמים וסרם ומורידן במדברות וניחים · בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר · לומר שאי' נענין על המטר אא אם כן יכוונו להתפלל בכל לבי · בעתו בגימ' בלילות · לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם ז' מחי"ן כנ"ת · וכנגדן פתחי' אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי ז' יודי"ן כס"ת לומר כל הזורם בע"ז ככופר בז' הדברות שכתנו לא"יוס וכן ז' מתין כי ז' מוזי' כתיבי בע"ז פ"ב להם ולא ידנרו וגו' :

רשי

כל הארצות הוא דורש שנא' להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדרשה דורש את כל הארצות עמה : תמיד עיני ה' אלהיך בה · לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות עתים לטובה עתים לרעה כו' כדאיתא בר"ה · מראשית השנה · מר"ה נידון מה יהא בסופה : (יג) והיה אם שמוע · והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים : והיה אם שמע תשמעו · אם תשמע בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה כתיב במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך : מצוה אתכם היום · שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום : לאהבה את ה' · שלא תאמר הרי אני למד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה וסוף הכבוד לבא : ולעבדו בכל לבבכם · עבודה שהיא בלב וזו היא תפילה שהתפלה קרויה עבודה שנא' אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו' · וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך : בכל לבבכם ובכל נפשכם · והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור : (יד) ונתתי מטר ארצכם · עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי : בעתו · בלילות שלא יטריחו אתכם · דבר אחר בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם : יורה · היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים : מלקוש · רביעה היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיו העטופים ללבן לקישיא · ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין : ואספת דגנך · אתה תאספנו אל הבית ולא אויביך כענין שנא' אם אתן דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל וגו' : (טו) ונתתי עשב בשדך · שלא תצטרך להוליכה למדברות · ד"א שיהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומטיל לפני בהמתך

אבן עזרא

עליה והטעם בדרך משל כאדם שיראה כל מה שהיא צריכה ויתן הכל בעתו : (יב) מרשית · בלא אל"ף ורבים כן על כן כתוב והיה אם שמע תשמע ונתתי מטר ארצכם וזהו עיני ה' אלהיך בה : (יד) יורה · גשם שיורה על שנה טובה והוא בתחלת השנה : ומלקוש · ידוע : (טו) ואכלת ושבעת · שב אל דגנך ותירושך לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך :

יבולה

ואתה

והשתחויתם להם: יז וחרה
ג' אף־יהוה בכם ועצר את־
השמים ולא־יהיה מטר
ה' והאדמה לא תתן את־יבולה
ואבדתם מהרה מעל הארץ
הטבה אשר יהוה נתן לכם:
יח ושמתם את־דברי אלה
על־לבבכם ועל־נפשכם
וקשרתם אתם לאות על־
ל' ג' ידכם והיו לטוטפת בין
עיניכם: יט ולמדתם אתם
את־בניכם לדבר בם בשבתך
בביתך ובלכתך בדרך
ובשכבך ובקומך: כ
וכתבתם על־מזוזות ביתך
ובשעריך: כא למען ירבו
ימיכם וימי בניכם על האדמה
אשר נשבע יהוה לאבתיכם
לתת להם כימי השמים על־
הארץ: ס כב כי אם־
שמר תשמרון את־כל־
המצוה הזאת אשר אנכי
ש' ושטין מצוה אתכם לעשתה
לאהבה את־יהוה אלהיכם ללכת בכל־דרכיו ולדבקה־

יז ויתקוף רוגזא דיי בכון
ויתור מן שמיא ולא יהי
מטרא וארעא לא תתן ית
עללתה ותיבדון בפריע מעל
ארעא טבתא דיי יהיב לכון:
יח ותשוון ית פתגמי
אלין על לבכון ועל נפשכון
ותקטרון יתהון לאת על
ידכון ויהון לתפלין בין
עיניכון: יט ותלפון יתהון ית
בניכון למללא בהון במתבך
בביתך ובמהכך באורחא
ובמשכבך ובמקימך:
כ ותכתבינון על מזוזין
ותקבעינון בסיפי ביתך
ובתרעך: כא בדיל
דיסגון יומיכון ויומי בניכון
על ארעא דקיים יי לאבהתכון
למתן להון כיומי שמיא על
ארעא: כב ארי אם מטר
תטרון ית כל תפקידתא
הדא דאנא מפקיד יתכון
למעבדה למרחם ית יי
אלהכון למהך בכל אורחן
דתקנן קדמוהי ולאתקרבא
לדחלתיה:
ויתריך

ועצר את תענית ג' ו' ז' ח' סנהדרין ס ואבדתם ברכות טו תענית ו ושמתם ערכות יא קדושין ל מנחות לו על לבבכם ברכות טו וקשרתם שם יד לטטפת זבחים לז ולמדתם ברכות טו קדושין כט ל בתרא כא לדבר בם ברכות יג וכתבתם שם יד שבת לב מנחות מד על מזוזות מנחות לג למען ירבו ברכות ח א שבת לג קג יומא יא קדושין לד בתרא קי חולין קלו אשר נשבע סנהדרין ג כיסי שם שם

לאהבה כאונות קי״א

כו

רשב״ם רש״י

(כא) כימי השמים על הארץ · כלומר אשר מן ואתה מוצא ידך ממכה שלשים יום קודם לקציר
השמים והאדמה תתן יבולה: אסר ואינה פותחת מדגנה: ואכלת ושבעת: הרי זו
ברכה אחר שאבא ברכה מצוי׳ בפת בתוך המעיים. ואכלת ושבעת: (יז) השמרו לכם · כיון שתהיו אוכלי׳
ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהק״בה אלא מתוך שביעה שנא׳ פן תאכל ושבעת
ובקרך וצאנך ירבוין מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם · לפרוש מן התורה ומתוך כך
ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע״א וכן דוד אומר כי גרשוני
היום מהסתפח בנחלת ה׳ לומר לך עבוד וגו׳ ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה
הריני

יז ויתקף רוגזא דיי בכון ויחוד ית ענני שמיא ולא יחתון מטרא וארעא לא תתן עללתא ותיבדון בסרהוביא מעילוי ארעא משבחא דיי יהיב לכון: יח ותשוון ית פתגמי אילין על לבכון ועל נפשכון ותקטרון יתהון בר תנת בתיבין על תפילא לאת דשמאלא עד רוכב ידכון שמאליתא ויהון לתפילין קבל סוקריבוי בין עיניכון: יט ותלפון יתהון ית בניכון למגרסא בהון במיתביכון בבתיכון עם חירתיכון ובמהכבון באורחא ובפניא סמיך למשכבכון וגצפרא סמיך למקימיכון: כ ותכתובינון בסגילתא על מזוזין ותקבעינון בתולתא קבל תקי בסיפי בתיכון ובתרעיכון: כא מן בגלל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא דקיים יי לאבהתכון למיתנא להון כסכום יומין דקיימין שמיא על ארעא: כב ארום אין מנטור תנטרון ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקד יתהון למעבדה למרחם ית יי אלהכון למהך בכל ארחן דתקנן קדמוי ולמטול למתקרבא לדחלתיה

ירושלמי

ומדמכבון ובקימכון:

וכתבתם על מזוזות ביתך וסמיך ליה למען ירבו שעל ידי המזוזה לא יצא המשחי' אל בתיכם וסמיך ליה אם שמור תשמרון על שם ה' שומרך ה' צלך על ימינך · על הארץ ש' בעמים על הארץ כזה כספר · כנגד ש' שנים'שכתבו

חלק שנגדר לירדן · כי אם שמר כנית' תורה כל המקום אשר תדרוך ונ יהושע כל מקום אשר ת"ח · שה"פ שבטים לא הודים יהושע · ומוראכם ב' פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם · ומוראכם והתכסיתם על כל פני

רש"י

הריכי קרוב לעבוד אלהים אחרים: שפי' אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: (יז) את יבולה · אף מה שאתה מוביל לה כענין שנא' זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה · על כל שאר הייסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטא · משל למלך ששולח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח בנן הוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיב' נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין: מהרה · איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנא' והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד. (יח) ושמתם את דברי · אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים · (יט) לדבר בם · משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו': (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם · אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו: לתת להם · לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתי' מן התורה · (כב) שמור תשמרון · אזהרת שמירות הרבה להזהר בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו · הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים: ולדבקה בו · אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו:

אבן עזרא

(יז) יבולה · פירשתיו: ואבדתם מהרה · שיגלו מהנה האובדים נרעב אחר שהיתה הארץ טובה על כן אתם חייבים שתשימו אלה הדברים על לבבכם: (יח) לטוטפות · מפורש: ואם תשימון על לב לא תאבדון מעל הארץ רק תאריכו ימים כימי השמים על הארץ: (כב) כי אם שמור תשמרון · הטעם זה שאמרתי לכם שתאבדון מהרה מעל הארץ הטובה דעו כי לא תכנסו שם בתחל' ולא תכנסו אם לא תשמרו מצות ה': לאהבה · בלב: ללכת בכל דרכיו · שלא ישנה ולא יהפוך: ולדבקה בו: בסוף והוא סוד גדול:

ראה

וסורים

נ׳ כו : כג והוריש יהוה את־
ג׳ כל־הגוים האלה מלפניכם
וירשתם גוים גדלים ועצמים
פ׳ ר״פ מכם : כד כל־המקום אשר
ס׳ וחכר תדרך כף־רגלכם בו לכם
פ׳ יהיה מן־המדבר והלבנון מן־
הנהר נהר־פרת ועד הים
ג׳ האחרון יהיה גבלכם : כה
לא־יתיצב איש בפניכם
ג׳ ג׳ ג״מ״ג פחדכם ומוראכם יתן ׀ יהוה
אלהיכם על־פני כל־הארץ
אשר תדרכו־בה כאשר
דבר לכם :

קי״א · א״ק · יע״נא · סימן :
מפטירין עניה סוערה · בישעיה בסימן מ״ט :

ס ס ס

ו׳ כו ראה אנכי נתן לפניכם
היום ברכה וקללה :
ו׳ ר״פ נפט׳ כז את־הברכה אשר
ה׳ תשמעו אל־מצות יהוה
י״א אלהיכם אשר אנכי מצוה
אתכם היום : כח והקללה
אם־לא תשמעו אל־מצות
יהוה אלהיכם וסרתם מן־
י״א הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי
אלהים

אונקלוס

כג ויתריך יי ית כל־
עממיא האלין מן קדמיכון
ותירתון עממין דרברבין
ותקיפין מנכון : כד כל
אתרא דתדרוך פרסת
רגליכון ביה דילכון יהי מן
מדברא ולבנן מן נהרא נהר
פרת ועד ימא מערבאה יהי
תחומכון : כה לא
יתעתד אינש קדמיכון
דחלתכון ואימתכון יתן יי
אלהכון על אפי כל ארעא
דתדרכון בה כמא דמליל
לכון :

ס ס ס

כו חזו דאנא יהיב
קדמיכון יומא דין
ברכן ולוטין : כז ית
ברכן אם תקבלון לפקודיא
דיי אלהכון דאנא מפקד
יתכון יומא דין : כח
ולוטין אם לא תקבלון
לפיקודיא דיי אלהכון ותסטון
מן אורחא דאנא מפקיד
יתכון יומא דין למהך בתר
טעוות עממיא דלא ידעתון :
ויחי

רשבם

(כד) אשר תדרך כף רגליכם להלחם בשבעת עממי׳ · מן המדבר · דרום · נהר פרת צפון · עד הים האחרון · ממקום שאתם עומדים עכשיו בקן [illegible]מית מזרחית של ארץ ישראל עד הים האחרון במערב : (כה) לא יתיצב איש בתוך התחומין

רש״י

(כג) והוריש ה׳ · עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי : ועצומים מכם · אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח הזה שמשבח את האמוריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים מאד באומות

לרחלתיה : כג ויתריך מימרא דיי ית כל עממיא האלין מן קדמיכון
ותירתון עממין רברבין ותקיפין מנכון : כד כל אתרא די תדרוך
פרסת רגליכון ביה דילכון יהי מן מדברא וטוור לבנן הינון טוורי בית
מקדשא מן נהרא רבא נהרא פרת עד ימא דאוקינוס תינון מי בראשית
ספר מערבא יהי תחומיכון : כה
לא יתעתד בר נש באפיכון דחלתכון
ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל
יתבי ארעא דתדרכון בה היכמא דמליל לכון :

ירושלמי

לא יקום רב ושליט קדמיכון
ואימתכון ודחלתכון :

ס ס ס

כו ראה אמר משה נביא חמון דאנא מסדר קדמיכון יומא דין בירכתא
וחילופה : כז ית בירכתא אין תקבלון לפקודיא דיי
אלהכון דאנא מפקיד לכון יומא דין :
כח וחילופה אין לא תקבלון
לפיקוריא דיי אלהכון ותטעון מן
ארחא דאנא מפקיד יתכון יומא דין למטעי בתר טעוות עממיא דלא
ידעתון :

ירושלמי

וחילופיהון אין לא תשמעון :

ויחי

ארץ' מלמד שבכנסו ישראל היה מוראם אף על חית הארץ כדכתיב ושלחתי חיה רעה מן הארץ כענין שנא' לימות המשיח ונער קטן נוהג בם :

ראה אנכי אמר לשון יחיד ופי' ראה אחד לכל אחד וא' וי"מ ליהושע אמר ראה אנכי ואחריו לברך את ישראל כשיעברו את הירדן • ויש מפרשים לפי שקללות וברכות שנמסרה תורה כלם באמרו בלשון יחיד • ד"א

ראה אנכי • ראשי עשרת הדברות שפתח באנכי ותקיים אותם כיכל המצות בלולות בהם • ד"א ראה אנכי פי' ממניתראו וכן תעשו • ד"א ראה לשון יחיד • לפניכם לשון רבים • והיינו דאמרינן כיצד סדר המשנה • משה שונה לאהרן פרקו • ואח"כ נכנסו בניו וכו' • כדאית' בעירובין • ד"א לעיל כתיב להם • וסמיך ליה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה •

רש"י

האומות והם גבורים מכם : (כה) לא יתיצב איש וגו' • אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום אם כן מה תלמוד לומר איש אפילו כעוג מלך הבשן : פחדכם ומוראכם • והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים • פחד • לשון בעיתת פתאום • מורא • לשון דאגה מימים רבים : כאשר דבר לכם • והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך וגו' :

רשב"ם

התחומין האלה :

חסלת עקב מיסוד רבינו שמואל

(כו) ראה אנכי נתן לפניכם היום מצות ברכה וקללה כמו שמפרש והולך ונתת את הברכה על הר גריזים • ואת הקללה וגו' : את

חסלת והיה עקב

(כו) ראה אנכי • ברכה וקללה • האמורות בהר גריזים ובהר עיבל : (כז) את הברכה • על מנת אשר תשמעו : מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו' • הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו המודה בע"א ככופר בכל התורה

אבן עזרא

(כו) ראה לכל אחד ידבר : (כו) את הברכה • אשר תשמעו • כי בשמעכם הנה אתם מבורכים והברכה תוספת טובה והקללה מגרעת והוא מגזרת קלה :

ונתת

אלהים אחרים אשר לא־
ידעתם: ס כט והיה כי
יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ
אשר־אתה בא־שמה
לרשתה ונתתה את־
הברכה על־הר גרזים ואת־
הקללה על־הר עיבל: ל
הלא־המה בעבר הירדן
אחרי דרך מבוא השמש
בארץ הכנעני הישב בערבה
מול הגלגל אצל אלוני מרה:
לא כי אתם עברים את־
הירדן לבא לרשת את־
הארץ אשר־יהוה אלהיכם
נתן לכם וירשתם אתה
וישבתם־בה: לב ושמרתם
לעשות את כל־החקים ואת־
המשפטים אשר אנכי נתן
יב לפניכם היום: א אלה
החקים והמשפטים אשר
תשמרון לעשות בארץ אשר
נתן יהוה אלהי אבתיך לך
לרשתה כל־הימים אשר־
אתם חיים על־האדמה:
ב אבד תאבדון את־כל־
המקמות אשר עבדו־שם
הגוים אשר אתם ירשים
אתם את־אלהיהם על־
ההרים הרמים ועל־הגבעות

כט ויהי ארי יעלינך יי
אלהך לארעא דאת עליל
תמן למירתה ותתן ית
מברכיא על טורא דגריזין וית
מלטטיא על טורא דעיבל:
ל הלא אנון בעברא
דירדנא אחורי אורח מעלני
שמשא בארע כנענאה
דיתיב במישרא לקביל
גלגלא בסטר מישרי מורה:
לא ארי אתון עברין ית
ירדנא למיעל למירת ית
ארעא דיי אלהכון יהיב לכון
ותירתון יתה ותתבון בה:
לב ותטרון למעבד ית
כל קימיא וית דיניא דאנא
יהיב קדמיכון יומא דין:
א אלין קימיא ודיניא
דתטרון למעבד בארעא
דיהב יי אלהא דאבהתך לך
למירתה כל יומיא דאתון
קימין על ארעא: ב
אבדא תאבדון ית כל אתריא
דפלחו תמן עממיא דאתון
ירתין ויתהון ית טעותהון על
טוריא רמיא ועל רמתא
ותחות כל אילן עבוף:
ג ותתרעון ית אגוריהון
ותתברון ית קמתהון
ואשריהון תוקדון בנורא
וצלמי טעותהון תקצצון
ותובדון ית שומהון מן אתרא
ההוא:
לא

ותחת כל־עץ רענן: ג ונתצתם את־מזבחתם
ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש
ופסילי

כט ויהי ארום יעיל יתכון יי אלהכון לארעא דאתון עללין לתמן
למירתה ותתנון שית שבטין על טורא דגריזים ושית שבטין על טורא
דעיבל מברכיא יהון הפכין אפיהון לקבל טורא דגריזים
ומלטטיא יהון הפכין אפיהון לקביל
טורא דעיבל: ל הלא אינון יהיבין מלהלא ליורדנא אחורי אורח
מטמעא דשמשא בארע כנענאה דשרי במישרא כלו קבל גלגלא
בסטרי חזוי ממרא: לא ארום אתון עברין ית יורדנא למיעל למירות
ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה ותיתבון בה: לב
ותטרון למעבד ית כל קימייא וית דינייא די אנא יהיב קדמיכון יומא
דין: א אלין קימייא ודינייא דתנטרון למעבד בארעא דיהב יי אלהא
דאבהתכון לכון למירתה כל יומיא דאתון קיימין על ארעא: ב
אבדא תאבדון ית כל אתריא די פלחו תמן עממיא דאתון ירתין יתהון
ית טעוותהון על טוורייא רמייא ועל גלימתא ותחות כל אילן דריויה
שפיר: ג ותסתרון ית אגוריהון ותתברון ית קמתהון ומרחקתהון
תוקדון בנורא וצלמי טעוותהון תקצצון ותשיצון ית שומהון מן

ואתרא

רשב"ם

(כט) את הברכה. שתהיה על הר גריזים על ידי תנאי אשר תשמעו אל מצות ה' וגו': (ל) אחרי דרך. הרי הם כמו שני פשוטות. אבל בשביל שטעמו של דרך באות ראשונה כטעם שופר מהפך. מבוא השמש. שקיעת השמש כלומר אחרי דרך המערב: (ב) אשר עבדו שם את אלהיהם. הגוים אשר אתם יורשים אותם:

לא

רש"י

התורה כולם: (כט) ונתת את הברכה. כתרגומו ית מברכיא את המברכים. על הר גריזים. כלפי הר גריזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'. כל הארורי' שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך ואח"כ הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: (ל) הלא המה. נתן בהם סימן: אחרי. אחר כעברת הירדן הרבה והלאה למרחוק. וזהו לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא: דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקודו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במהפך והוא לגם ואם הי' אחרי דרך דבור אח' היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך רפה: מול הגלגל. רחוק מן הגלגל: אלוני מורה. שכם הוא שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה: (לא) כי אתם עוברים את הירדן וגו'. נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ: (ב) אבד תאבדון. אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"א שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה תאבדון מהם את אלהיהם אשר על ההרים: (ג) מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והיא בימוס שמכינו במשנה אבן שהכנה מתחלתה לבימוס: אשרה. אילן הנעבד: ואבדתם את שמם. לכנות להם שם לגנאי בית גלייא קורין לה בית כריא עין

כל

אבן עזרא

(כט) ונתת את הברכה. בפה כמו ונתן אותם על ראש השעיר: (ל) מעבר הירדן. כנגד המדבר: אחרי דרך מבוא השמש. וטעם שהלכו אחרי דרך מערב ותמצאו'. בארץ הכנעני היושב בערבה. כי יש כנעני יושב בהר: מול הגלגל. וההרים ארוכים והנה נגב כאי זה מקום מההרים. מול הגלגל

כמו

ג׳ ופסילי אלהיהם תגדעון
ואבדתם את שמם מן
המקום ההוא: ד לא
ל׳ תעשון כן ליהוה אלהיכם:
ה כי אם אל המקום אשר
יבחר יהוה אלהיכם מכל
ג׳ שבטיכם לשום את שמו
שם לשכנו תדרשו ובאת
שמה: ו והבאתם שמה
ל׳פסו׳ סס עלתיכם וזבחיכם ואת
מעשרתיכם ואת תרומת
ידכם ונדריכם ונדבתיכם
ובכרת בקרכם וצאנכם:
ז ואכלתם שם לפני יהוה
אלהיכם ושמחתם בכל
משלח ידכם אתם ובתיכם
אשר ברכך יהוה אלהיך:
ח לא תעשון ככל אשר
אנחנו עשים פה היום איש
כל הישר בעיניו: ט כי
ד׳ לא באתם עד עתה אל
המנוחה ואל הנחלה אשר
יהוה אלהיך נתן לך: י ועברתם
את הירדן וישבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל
אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח:

והיה

אונקלוס

ד לא תעבדון כדין קדם יי אלהכון: ה אלהן לאתרא דיתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון לתמן: ו ותיתון לתמן עלותכון ונכסת קודשיכון וית מעשריכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתיכון ובכורי תורכון ועניכון: ז ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידכון אתון ואינש בתיכון דברכך יי אלהך: ח לא תעבדון ככל דאנחנא עבדין הכא יומא דין גבר כל דכשר בעינוהי: ט ארי לא אתיתון עד כען לבית נייחא ולאחסנתא דיי אלהך יהיב לך: י ותעברון ית ירדנא ותיתבון בארעא דיי אלהכון מחסין יתכון וינייח לכון מכל בעלי דבביכון מסחור סחור ותיתבון לרוחצן:

ויהי

מסרה: ג׳ | ל׳ | ג׳ | ל׳פסו׳ סס ססס | כו״ס״לנס״ח וסיס הפסו׳ אל ינחל | יו׳ | פיון | ג׳ ומטע׳ כיס | י״ל | ד׳ | נ׳ ופ׳נ

תולדות אהרן: ואבדתם שבת קכ סנהדרין נ מכות כב הל׳ יום מב תמורה כח | לא תעשון שבת סס ספרים מח סנהדרין נו ע״א מכות כב | לשכנו סנהדרין יא | ובאת שמה ר״ה דו מגילה ז | והבאתם חגיגה סס זבחים ס בכורות נג מעשרות כ׳ חולין קלו | ובכורות סס קלס קלו בכורות נא | לא תעשון זבחים קיז קיז | איש כל סס קיז קיח | כי לא מגלה י׳ זבחים קיח

רשב״ם

(ד) לא תעשון כן לזבוח לה׳ בכל מקום: (ח) איש כל הישר בעיניו בכל מקום שאנו חונים שם במדבר אנו מקריבים במשכן המטלטל ממקום למקום:

רש״י

כל מין קוץ: (ד) לא תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר. ד״א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב: (ה) לשכנו

תדרשו

אתרא ההוא : ד ליתיכון רשאין למחקא כתב שמא דיי אלהכון :
ה אלהן בארעא דיתרעי מימרא דיי אלהכון מן כל שבטיכון
לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון תמן : ו
ותייתון תמן עלוותכון ונכסת קודשיכון וית מעשרתכון וית אפרשות
ידיכון ונדריכון וניסכתיכון וביכורי תוריכון ועניכון : ז ותיכלון תמן
קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידיכון אתון ואינש בתיכון
דיברכיכון יי אלהכון : ח ליתיכון רשאין למעבד הכמא דאנן עבדין
הכא יומא דין גבר כל דכשר בעינוי : ט ארום לא אתיתון עד כדון
לבי מוקדשא דהוא בית נייחא ולאחסנת ארעא דיי אלהכון יהיב לכון :
י ותעברון ית יורדנא ותיתבון בארעא דיי אלהכון מחסן יתכון
ויניח לכון מכל בעלי דבביכון מחוור חוור ותבנון בית מוקדשא ומבתר
כדין תיתבון לרוחצן : יא ויהי אתרא דיתרעי ביה מימרא דיי
לאשראה שכינתיה תמן לתמן תייתון ית כל קורבניא וביכוריא
ומעשריא דאנא מפקיד יתהון תמן תקרבון עלוותכון ונכסת קודשיכון
תמן תיכלון מעשרכון ואפרשות ידיכון וכל שפר נדריכון דתידרון קדם
יי

ונקללה מו"ו ועל ה"א מוחםלא תשמעו על ניד מצוה נקללה אמר אם לא תשמעו · ונברכה אמ' אשר תשמעון ולא אמר אם בלשון ספק ולא' אשר בלשון אשרי שנ' אשרי אדם שומע לי. את הברכ' אשר תשמעו ס"ת תור' שנזכות התור' יבואו

הברכו' הלא הזה כעיר הירדן ס"ת אהרן. לפי' זעד עתה היו עננים על ידו שהי מרחים להם הירדן ועתה פסקו העננים. לכן צריך ליתן להם סימן לידע הזרן · הפסוק דמתחיל ומסיי' בה"א שבוה להם לעשות ה' דברי' · ונתנתם

שנרתם תשרפון תגדעון ואבדתם · וכן אמר לשם ה' דברים לסימן · שלא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל
אלוני מורה · תשרפון ג' כמ' בהאי ענינא · והיינו דתנן ג' אשרות הן וזהו ואשיריה' תשרפון ג' ואבדתם את שמם לא תעשון
כן אזהרה למוחק השם לא תעשון
כן

רש"י

תדרשו · זה משכן שילה : (ו) וזבחיכם · שלמים של חובה : מעשרותיכם · מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפני' מן החומ' : תרומת ידכם · אלו הבכורי' שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך : ובכורות בקרכם · לתתם לכהן ויקריבום שם : (ז) אשר ברכך יי' · לפי הברכה הבא : (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו' · מוסב למעלה על כי אתם עוברי' את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה כל י"ד שנה של כיבוש וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבי' פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבו' שאתם מתנדבים על ידי הישר בעיניכם להביא' ולא על ידי חובה אותם תקריבו בבמה : (ט) כי לא באת' · כל אותן י"ד שנה : עד עתה · כמו עדיין : אל המנוחה · זו שילה : נחלה · זו ירושלים : (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ · שתתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו : והניח לכם · לאחר

כבוש

אבן עזרא

כמו וירדוף עד דן או דרך כנואה או שני שמות: מול' כמו נכח: אלוני מורה · הוא הנזכר בימי אברהם · והברכה והקללה עוד יפרשם: (לא) כי אתם עוברים · הטעם כן תחלו לעשו' ותהיה הארץ לעולם לנחלה לכם: (ב) אבד תאבדון את כל המקומות · אמר רבי יונה המדקדק כי את אלהיהם חסר וי"ו והטעם ואת אלהיהם ולא אמר כלום רק הוא דבק עם מלת אשר עבדו שם : רענן ושאנן לעולם בשני נונ"ין והטעם כמו רטוב : (ג) ואשריהם · הם עצים: ואבדתם את שמם · שלא יזכרו : (ד) לא תעשון כן · הטעם שלא תזבחו על הגבעות וההרים רק אל המקום שיבוא שמו : (ה) לשום את שמו · כמו אזכיר שמי : לשכנו תדרשו · והוא הארץ והטעם מקום משכן כבודו : (ז) ואכלתם שם · הכהנים והלוים : (ח) ואתם לא תעשו ככל אשר אנחנו עושים פה בעבור שהיו נוסעים ממסע אל מסע ויש מי שיקריב עולה במסע שירצה אחר מות אהרן ויש מי שיתן בכור ללוי ויש מי שלא יתן כי המצוה תלויה בארץ

יא והיה המקום אשר־יבחר
יהוה אלהיכם בו לשכן שמו
שם שמה תביאו את כל־
אשר אנכי מצוה אתכם
עולתיכם וזבחיכם
מעשרתיכם ותרמת ידכם
וכל מבחר נדריכם אשר
תדרו ליהוה׃ יב ושמחתם
לפני יהוה אלהיכם אתם
ובניכם ובנתיכם ועבדיכם
ואמהתיכם והלוי אשר
בשעריכם כי אין לו חלק
ונחלה אתכם׃ יג השמר
לך פן־תעלה עלתיך בכל־
מקום אשר תראה׃ יד כי
אם־במקום אשר־יבחר יהוה
באחד שבטיך שם תעלה
עלתיך ושם תעשה כל אשר
אנכי מצוך׃ טו רק בכל־
אות נפשך תזבח ואכלת
בשר כברכת יהוה אלהיך
אשר נתן־לך בכל־שעריך
הטמא והטהור יאכלנו כצבי
וכאיל׃ טז רק הדם לא
תאכלו על־הארץ תשפכנו
כמים׃ יז לא־תוכל לאכל
בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך
וצאנך

מסרה: ו' פסוקי' פס פסק · ג' וקס' · לפני סיון חלוף נעמם דעגין קדמ' ואתנח פס · לפני · נאכלתם · בפסוק פס · גרויש לפני · בפסט' תניכ' · ופיסת' לפני · ושמחתם · גרגיעי לפני · גארקא וסי' · לפני יתיר · פסוי מרקא · ג' פסו' פסע' בענין · כל ליש' מכר · כמ' ל בני · בפר ישתו · תירשך

אונקלוס

יא ויהי אתרא דיתרעי
יי אלהכון ביה לאשראה
שכינתיה תמן לתמן תיתון
ית כל דאנא מפקיד יתכון
עלותכון ונכסת קודשיכון
מעשריכון ואפרשות ידכון
וכל שפר נדריכון דתידרון
קדם יי׃ יב ותחדון קדם
יי אלהכון אתון ובניכון
ובנתכון ועבדיכון ואמהתכון
וליואה דבקרויכון ארי לית
ליה חולק ואחסנא עמכון׃
יג אסתמר לך דלמא
תסיק עלותך בכל אתר
דתחזי׃ יד אלהין
באתרא דיתרעי יי בחד
משבטך תמן תסיק עלותך
ותמן תעביד כל דאנא
מפקיד לך׃ טו לחוד
בכל רעות נפשך תכוס
ותיכול בשרא כברכתא דיי
אלהך דיהיב לך בכל קרוך
מסאבא ודכיא יכלניה כבשר
טביא ואילא׃ טז לחוד
דמא לא תיכלון על ארעא
תשדיניה כמיא׃ יז
לית לך רשו למיכל בקרוך
מעשר עבורך חמרך ומשחך
ובכורי תורך ועאנך וכל נדרך
דתידר ונדבתך ואפרשות
ירך

תולדות אהרן: והי המקום סנהדרין כ סבחר כריתות ת השמר לך זבחים קו קיח שם תעלה סנהדרין זבחים קו קיח קיט רק בכל בכור תטו ו תמורה כצבי בכורות על הארץ פסחים כג חולין לה עדו לא תוכל פסחים לו יבמות עג פו חגיגה תכות יז זבחים סו ין סח כריתות דגנך גטין מנחות חולין קלו כב רות

רשב״ם

(טו) בכל אות נפשך · בגבולין שאין שם
מקום להקריב שם תאכל חולין בכל שעריך :
כל

רש״י

כבוש וחלוק ומכוחה מן הגוים אשר הניחה
לכנוס בה את ישראל ואין זו אלא בימי
דוד אז : (יא) והיה המקום וגו' בו לכנס
הבחירה בירושלי' וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו

יב ותחדון קדם יי אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון
ואמהתכון וליואה דבקירויכון ארום לית ליה חולק ואחסנא עמכון :
יג אסתמרון לכון דלמא תסקון עלוותכון בכל אתרא דאתון חמיין :
יד אלהן לאתרא דיתרעי יי באחסנת חד מן שבטיכון תמן תסקון
עלוותכון ותמן תעבדון ית כל מה דאנא מפקיד לכון : טו לחוד
בכל רעוות נפשכון תיכסון ותיכלון בישרא היך כברכתא דיי אלהכון
דיהב לכון בכל קירויכון דמסאבין מן למיקרב לקודשיא ודכיין למקרב
לקודשיא בחדא ייכלון יהיה כבשריה דטביא ואיילא : טז לחוד
באדמא הוו זהירין על ארעא תישדוניה היך כמוי : יז ליתיכון
רשאין למיכול בקירויכון מעשרי עיבוריכון חמריכון ומשחיכון ובכורי
תוריכון ועניכון וכל נדריכון דתידרון ונסבתיכון ואפרשות ידיכון :
אלהן

כן בנים' / אזהרה על / כל מתוק שם / אל המקום / גא' תנם ת"ך / ניד פי נבי' / זה ירושלם / מקום נבים' / לנייון ואכלת / שמה ב' במס' / לשכנו / תדרשו / ואכלת שמה / ואכלת שמה / וראה שם / יפוא נענין

אלישע שבוה / למחות יהוא / לאלף מה / מאין במסורה / אף כל ענין הקרבנו' / במסורה / הכני' אינן / מתקדשי' / אלא במסור' / וכהן גדול / במסורה / עולותיכם / ונדריכם

רש"י

איביו מסביב ויאמר המלך אל נתן ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו' למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ומשמת שמואל חרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים: מבחר נדריכם מלמד שיביא מן המובחר: (יג) השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר: בכל מקום אשר תראה אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר הכרמל: (יד) באחד שבטיך בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: (טו) רק בכל אות נפשך במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר רק: תזבח ואכלת אין לך בהן היתר גיזה וחלב אלא אכילה אלא על ידי זביחה: הטמא והטהור לפי שבאו מכח קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלים בקערה אחת: כצבי וכאיל שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה: (טז) רק הדם לא תאכלו אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים לומר לך שאין צריך כסוי ד"א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים: (יז) לא תוכל בא הכתוב ליתן לא תעשה על הדבר: לא תוכל רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאי לפי

אבן עזרא

ואין זאת דעתי רק טעמו שלא היו כולם ירא השם ובעבור שאמ' אנחנו הנה שם אלית רבות כשלו' תלוי' כאדרבי כן כתו' המכוה שלא ישעו שם ובניהם וזה טעם נחלה והלאת שפי' מנוחה והמיח לכם והנחלה וישבתם בטח: (יא) מבחר נדריכם מגו' הנדר מן המובחר והנה עוד תוס' ושמחתם והלוי חייבים אתם לשמחו כי אין לו נחלה כאשר יש לך. וטעם לומר פעם שנית בכל מקום אשר תראה להורו' בשר תאוה בעבור שהשלמי' הם קדש ויש כרת על טמא שאכל בשר קודש אמ' על בשר תאוה בטמא והטהור: (טו) כצבי וכאיל. שאינו קרב על המזבח וחלב הצבי גם חלב האיל מותר והנה תמיד לדברי רק סומכנו על קבלת אבותינו: (יז) לאכול בשעריך מעשר דגנך. עם הלוים ידבר גם עם ישראל במעש' שני על דעת רבים ובכורות בקרך וצאנך עם הכהנים ידבר כי הלוים גם הכהנים הם בכלל ישראל כמו ואלו אתכם שידבר עם שני שבטים וחצי וכן אך פדה תפדה עם ישרא' ידבר

וטעם

וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר
וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ יח
כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח
יָדֶךָ׃ יט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־
תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־
אַדְמָתֶךָ׃ ס כ כִּי־יַרְחִיב
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ
אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ
לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת
נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ כא כִּי־
יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם
שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ
וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ
בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃
כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־
הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ
הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ כג רַק חֲזַק לְבִלְתִּי
אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־
הַבָּשָׂר

מסרה:
כול' מלעיל בת"א הסמך והספקט :
י"ז קמץ קמצין בתורה
כ"ג
ג' פסוקים מטעי'

אונקלוס:
יְדָךְ׃ יח אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּיהּ בְּאַתְרָא
דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּיהּ אַתְּ
וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ
וְלֵיוָאָה דִּבְקִרְוָךְ וְתֶחֱדֵי קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃
יט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא
תִשְׁבּוֹק יָת לֵיוָאָה כָּל יוֹמָךְ
עַל אַרְעָךְ׃ כ אֲרֵי יַפְתֵּי
יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא
דְּמַלֵּיל לָךְ וְתֵימַר אֵיכוֹל
בִּשְׂרָא אֲרֵי תִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ
לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת
נַפְשָׁךְ תֵּיכוֹל בִּסְרָא׃ כא
אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא
דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ
וּמֵעָנָךְ דִּיהַב יְיָ לָךְ כְּמָא
דְּפַקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָךְ
בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ׃ כב
בְּרַם כְּמָא דְמִתְאֲכִיל בְּסַר
טַבְיָא וְאַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִנֵּיהּ
מְסָאַב וּדְכֵי כַּחֲדָא יֵיכְלִנֵּיהּ׃
כג לְחוֹד תְּקַף בְּדִיל
דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְמָא
הוּא נַפְשָׁא וְלָא תֵיכוֹל נַפְשָׁא
עִם בִּשְׂרָא׃
לא

תולדות אהרן:
ותרומת פסחים לו מכות יז מנחות עו חולין קל מעילה טו
כי ירחיב חולין יז פד
כי ירחק קדושי' נז חולין יז תמורה יב
וזבחת יומא עה חולין כח לב עז פה קכ
אך כאשר חולין יז כח בכורו' טו לג
רק חזק פסחי' יו סב כבה רינכט מכות כג חולין קכ
כי הדם זבחים לה
ולא תאכל פסחים כג חולין קכ

רשב״ם

(יט) כל ימיך על אדמתך · כל הימים אשר אתם
חי על האדמה: (כ) כי ירחיב ותהיה רחוק מן
המקום: (כג) רק חזק לבלתי אכול הדם · לפי
שהדם מובלע בכל האיברים צריך להתחזק ולדקדק יפה להוציאו :

רש״י

שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת
המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא
על

בעל הטורים

פ' דנריס
מוזכריסכאן
ככנדח'
פעמים פני
יי' דכתיבי
ברגל •
מנחכו
פנשים פה
היום ס"ת
נניא' שלוים
כי עתה
הלוי' כנשאי'
וכשתעברו
הירדן לא
ישאו אותו •
לשכנשאו שם
שמה • רמז
לשני מחיצו'
אחת לקדשי
הקדשים
ואחת
לקדשי' קלים

עלתיך בכל
מקום אשר
תראה ס"ת
הכרמל • בכל
בגימ' אליהו
רמז לאליהו
שעלה
עולות בהר
הכרמל •
שנפין בני'
שבט יהודה•
שם תעלה
עולותיך
ר"ת תשע •
ט' דנרים
אתה עולה
על המזבח
עולה חטאת
אשם שלמים
מנחה שמן
לנוכה יין
מים • כברכת

יונתן בן עוזיאל

יח אלהן קדם יי אלהכון תיכלוניה באתרא דיתרעי יי אלהכון ביה
אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון וליואי דבקירויכון ותחדון
קדם יי אלהכון בכל אושטות ידיכון : יט אסתמרו לכון דלמא
תימעלון על ליואי כל יומיכון דאתון שרן על ארעכון : כ ארום
יפתי יי אלהכון ית תחומכון היכמא דמליל לכון ותימר איכול בישרא
ארום תירוג נפשך למיכול בישרא בכל רגוג נפשך תיכול בישרא :
כא ארום יתרחק מנכון אתרא דיתרעי יי אלהכון לאשראה
שכינתיה תמן ותכסון מן תוריכון ומן ענכון דיהב יי אלהכון לכון
היכמא דפקידית יתכון ותיכלון בקירויכון בכל ריגוג נפשיכון : כב
ברם היכמא דמתאכל בישרא דטביא
ואילא היכדי תיכלוניה דמסאב
למקרב לקודשיא ודדכי למקרב
לקודשיא בחדא תיכלון : כג
להוד איתוקפון ביצריכון מטול דלא למיכול אדמא ארום אדמא הוא
קיום נפשא ולא תיכלון אדמא דביה קיום נפשא עם בשרא :

ירושלמי

דמרחק מן קודשיא ודדכי מן
קודשיא בחדא תיכלון :

לא

רש"י

על שם העיר שמה יבוס כך מפורש בפרקי דרבי
אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים
והפסחים צלמים שכתבו עליהם את השבועה :
ובכורות בקרך • אזהרה לכהנים : ותרומת ידך •
אלו הבכורים : (יח) לפני ה' • לפנים מן החומה :
והלוי אשר בשעריך • אם אין לך לתת לו מחלקו כגון
מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני
הזמינהו על שלמיך : (יט) השמר לך • ליתן לא תעשה
על הדבר : על אדמתך • אבל בגולה אינך מוזהר עליו
יותר מעניי ישראל : (כ) • כי ירחיב וגו' • למדה
תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא
מתוך רחבת ידים ועושר : בכל אות נפשך וגו' • אבל
במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים : (כא) כי ירחק ממך המקום •
ולא תוכל לבא ולעשות שלמים בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך עמכם : וזבחת כאשר צויתיך •
למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני : (כב) אך כאשר יאכל
את הצבי וגו' אינך מוזהר לאכלן בטהרה אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר ת"ל אך :
(כג) רק חזק לבלתי אכול הדם • ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך
הוצרך לומר חזק דברי רבי יהודה • רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך
עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך
לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות : ולא תאכל הנפש עם הבשר • אזהרה לאבר מן החי :
(כד) לא תאכלנו • אזהרה לדם התמצית : (כה) לא תאכלנו • אזהרה לדם האיברים :
למען ייטב לך וגו' • צא ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו
זוכה

אבן עזרא

והטעם מי שהוא חייב לפדו' וכן לאכול בשעריך
לפני ה' אלהיך תאכלנו מי שהוא חייב לאכלו
והמכחשים אמרו כי הם שנים בכורים האחד
בכור פטר רחם והשני בכור עדר ואין צורך
להשיב על הבליהם גם אחרים אמרו כי הבכור
והמעשר יאכלם הישראל ואם היה במקום
הנבחר וזה הפך הכתוב ואמר כי תאוה לאכל
בשר פי' אם תאוה נפשך לאכול בשר והנה
הזכיר זה להוסיף כי ירחק ממך המקום וגם זה
הכתוב על מקום שאיכנו מארץ כנען ומשפטו
כמשפט שעריך : (כג) כי הדם הוא הנפש •
פירשתיו : למען

פ׳ ב׳ פסו׳ הַבָּשָׂר׃ כד לֹא תֹּאכְלֶנּוּ
עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃
כה לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב
לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כו רַק
קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ
תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה׃ כז וְעָשִׂיתָ
בו״ל חסר עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־
פ״ו נמ״א מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ
יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ג׳ ל׳ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ כח שְׁמֹר
וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ
לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
ד׳ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב
וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ס כט כִּי־יַכְרִית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם
פ׳ וס״ן בתחם׃ מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ
בְּאַרְצָם׃ ל הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן
תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי
פ׳ הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ
ל׳ין לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה
יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃
ג׳ לא לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה
אשר

אונקלוס

כד לָא תֵיכְלִנֵּיהּ עַל
אַרְעָא תֵּשְׁדְּיִנֵּיהּ כְּמַיָּא׃
כה לָא תֵיכְלִנֵּיהּ בְּדִיל
דְּיִיטַב לָךְ וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ אֲרֵי
תַעְבֵּיד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃
כו לְחוֹד מַעְשַׂר קוּדְשָׁךְ
דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרָךְ תִּטּוֹל וְתֵיתֵי
לְאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ׃ כז
וְתַעְבֵּיד עֲלָוָתָךְ בִּסְרָא וּדְמָא
עַל מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ וְדַם
נִכְסַת קוּדְשָׁךְ יִתְשַׁד עַל
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ וּבִסְרָא
תֵּיכוֹל׃ כח טַר וּתְקַבֵּיל
יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דַּאֲנָא
מְפַקֵּיד לָךְ בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ
וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ עַד עָלְמָא אֲרֵי
תַעְבֵּיד דְּתָקֵין וּדְכָשַׁר קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ׃ כט אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ
אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דְּאַתְּ עָלֵיל
לְתַמָּן לְמֵירַת יָתְהוֹן מִן קֳדָמָךְ
וְתֵירַת יָתְהוֹן וְתֵיתֵב בְּאַרְעֲהוֹן׃
ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא
תִתָּקֵל בָּתְרֵיהוֹן בָּתַר
דְּיִשְׁתֵּיצוֹן מִן קֳדָמָךְ וְדִלְמָא
תִתְבַּע לְטַעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר
אֵכְדֵין פָּלְחִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין
יָת טַעֲוָתְהוֹן וְאַעְבֵּיד כֵּן אַף
אֲנָא׃ לא לָא תַעְבֵּיד כֵּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי כָל דִּמְרַחַק
קדם

תולדות אהרן

לא תאכלנו חולין קטו
רק קדשיך כזיר כה
בכורות יד
תמורה יז
תשא ובאת
נזיר כט
תמורה יח
ועשית
נזיר כט
זבחים כז
פסחים קל
חולין כ
תמורה יז
ודם זבחיך
פסחים עז
סנהדרין ז
זבחים ו
לז ונ קז
והבשר
פסחים ע
איכה
סנהדרין סג
האלהים כג
זבחים קו

רשבם

(כט) כי יכרית ה׳ אלהיך מוסב על כי יכרית׃
(ל) פן תנקש כמו ינקש נושה לא ללא נקשן לא תטלטל לנוע ולנוד ולרכוב אחריהם׃
ובא

רש״י

זוכה לו ולבניו אחריו ק״ו לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם׃ (כו) רק קדשיך. אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה׃

כד לָא תֵיכְלוּנֵיהּ עַל אַרְעָא תֵשְׁדוּנֵיהּ הֵי כְּמַיָא: כה לָא תֵיכְלוּנֵיהּ
מִן בִּגְלַל דְיֵיטַב לְכוֹן וְלִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן אֲרוּם תַעַבְדוּן דְכָשֵׁר קֳדָם יְיָ:
כו לְחוֹד בְּעִירֵי מַעֲשַׂר קוּדְשֵׁיכוֹן דִיהֲווֹן לְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן תִיטְלוּן
וְתֵיתוּן לְאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ: כז וְתַעֲבֵד כַּהֲלָכְתָא עֲלָוָתָךְ בִּסְרָא
וְאַדְמָא עַל מַדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וְאַדַם שְׁאַר נִכְסַת קוּדְשָׁךְ יִשְׁתְּפֵיךְ עַל
מַדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּבִשְׂרָא אִתְכְּשַׁר לְמֵיכוּל: כח טוּרוּ וְקַבִּילוּ יַת
כָּל פִּתְגָמַיָא דְאָנָא מְפַקֵיד לְכוֹן מִן בִּגְלַל דְיֵיטַב לְכוֹן וְלִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן
עַד עַלְמָא אֲרוּם תַּעַבְדוּן דְתַקִין כָּשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן: כט אֲרוּם
יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן יַת עַמְמַיָא דְאַתּוּן עָלְלִין לְתַמָן לְתָרְכוּתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן
וְתֵירְתוּן יַתְהוֹן וְתֵיתְּבוּן בְּאַרְעֲהוֹן: ל אִסְתַּמְרוּ לְכוֹן דִלְמָא תִיתּוֹקְלוּן
בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן מִן בָּתַר דְיִשְׁתֵּיצוּן מִן קֳדָמֵיכוֹן אוֹ דִלְמָא תִתְבְּעוּן
לְטַעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר הֵיכְדֵין פָּלְחִין עַמְמַיָא הָאִלֵין לְטַעֲוָתְהוֹן וְנַעֲבֵיד כְּדֵין
אוּף אֲנַן: לא לָא תַעַבְדוּן פּוּלְחָנָא כְּדֵין לַייָ אֱלָהָכוֹן אֲרוּם כָּל דִמְרַחֵק יְיָ

כ' תזנח / ואכלת בשר / כ' רכת יי' י / כ' ברכת יי' / אלהיך אשר / נתן לך י' גבי / עולת ראייה / והיינו דתנן / מי שיש לו / אוכלין מרובין / מביא עולות / מרובין ושל' / תזנח ואכלת / בשר י' תזנח / דהיינו עול' / ואכלת בשר / דהיינו שלמי' / הכל תרגם / לפי ברכ' יי'

א' היין אשר / נתן לך י' / תרומת ידיך / וסמיך ליה / לפניי' / כתרגו' ידיך / היינו בכורי' / פן תעזוב / הלוי י' וסמיך / ליה כי ירחיב / לומ' שמן / אלה ירחי' לו / תאכל בשר / וסמיך ליה כי / ירחק לומר / שיתרחק / האדם לאכול / בשר כדאית' / בפר' כסוי / דסכי

רש"י

הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית עולותיך. אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל. עוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: (כח) שמור זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שניתה אפשר שתשמע ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה: את כל הדברים. שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה: הטוב. בעיני השמים. והישר. בעיני אדם: (ל) פן תנקש. אנקלוס תרגום לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הכופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו: אחרי השמדם מפניך. אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבדו. לפי שלא ענש על ע"א אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחוא' כמו שכתוב בלתי לה' לבדו דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של ע"א לעובדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב: (לא) כי גם את בניהם. גם לרבות את אבותם ואמותיהם אמר רבי עקיבא אני ראיתי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו:

אבן עזרא

(כה) למען ייטב לך. שלא יאכל נפש בהמה שתשבה נפשו גם הנפש והבורה בדמות האב על כן לבניך אחריך: (כו) רק קדשיך. עולות ושלמים ונדרים: תשא. והטעם תביאם אל המקו' הנבחר: (כז) והבשר תאכל. עם הכהן ידבר אם הוא בכור או חטאת או אשם והשוק והחזה ואם שלמים יאכל רבם הישראלי. וטעם שמור ושמעת על הדם שישפך על גבי המזבח: (כט) כי יכרית. גם זאת הפרשה דבקה עם כי ירחיב כי אם לא ינצח ואת הגוים לא ירחיב גבולו. מלת ופן דרך קצרה שתעשה כמעשיהם: (ל) ואעשה כן גם אני. לעבודת שמם ותחשוב כי תעשה טוב לא תעשה כן

ל׳ אשר שנא עשו לאלהיהם כי
ה׳ מס׳ וי״ו גם את בניהם ואת בנתיהם
ישרפו באש לאלהיהם׃
יג א את כל הדבר אשר אנכי
י״ט ל׳ מצוה אתכם אתו תשמרו
לעשות לא תסף עליו ולא
תגרע ממנו׃ פ ב כי
יקום בקרבך נביא או חלם
ה׳ גל״ש חלום ונתן אליך אות או
י״ו ר״פ מופת׃ ג ובא האות
ג׳ והמופת אשר דבר אליך
לאמר נלכה אחרי אלהים
ל׳ אחרים אשר לא ידעתם
נ׳ ונעבדם׃ ד לא תשמע אל
דברי הנביא ההוא או אל
נ׳ ופ״ג חולם החלום ההוא כי מנסה
יהוה אלהיכם אתכם לדעת
נ׳ כו״ן הישכם אהבים את יהוה
ספר וי״ו אלהיכם בכל לבבכם
ובכל נפשכם׃ ה אחרי
יהוה אלהיכם תלכו ואתו
ג׳ תיראו ואת מצותיו תשמרו
ל׳ ובקלו תשמעו ואתו תעבדו
ג׳ ר״פ ובו תדבקון׃ ו והנביא
ל׳ וגל״ה ק׳ ההוא או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה על
ל׳ זכו׳ נ׳ פ״ן וסס׳ יהוה אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך

קדם יי דסני עבדין לטעותהון ארי אף ית בניהון וית בנתהון מוקדין בנורא לטעותהון׃ א ית כל פתגמא דאנא מפקיד יתכון יתיה תטרון למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מניה׃ ב ארי יקום בינך נביא או חלים חלמא ויתן לך את או מופתא׃ ג וייתי אתא ומופתא דמליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא דלא ידעתינין ונפלחינון׃ ד לא תקביל לפתגמי נביא ההוא או לחלים חלמא ההוא ארי מנסי יי אלהכון יתכון למדע האיתיכון רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון׃
ה בתר פולחנא דיי אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פקודוהי תטרון ולמימריה תקבלון וקדמוהי תפלחון ובדחלתיה תתקרבון׃
ו ונביא ההוא או חלים חלמא ההוא יתקטיל ארי מליל סטיא על יי אלהכון דאפיק יתכון מארעא דמצרים

אהרן
אחרי ה׳ סוטה יד ע״א
והנביא סנהדרין פט

מבית

רשב״ם

(ג) ובא האות והמופת שיודעים עתידות ע״י רוח טומאה ותרפים ואוב וידעונים׃ (ד) כי מנסה ה׳ וגו׳ נתן כח בכשפים לדעת הנולדות לנסו׳ ולזכות ישראל שבתורה בכם לא יהיה בך מעונן ומנחש ומכשף וגו׳ עד תמים תהיה עם ה׳ אלהיך ואם לא יאמינו בע״ז הוא היא זכותן׃

רש״י

(א) את כל הדבר · קלה כחמורה׃ תשמרו לעשות · ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה

יפיתך

דסני עבדין לטעוותהון ארום אוף ית בניהון וית בנתיהון כפתין וטוקדין
בנורא לטעוותהון : א ית כל פתגמיא דאנא מפקיד יתכון יתיה
תטרון למעבד לא תוספון עלוי ולא תבצרון מניה : ב ארום יקום
ביניכון נבי שקרא או מרי חלים חלמא דזדנותא ויתן לכון את או תמהא :
ג וייתי אתא או תמהא דמליל עמכון למימר נהך בתר טעוות
עממיא דלא חכימתנון ונפלוח קדמיהון : ד לא תקבלון לפתגמי
נבי שקרא ההוא או מן חלים חילמא ההוא ארום מנסי יי אלהכון יתכון
למנדוע האיתיכון רחמין ית יי אלהכון בכל לבבכון ובכל נפשכון :
ה בתר פולחנא דיי אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פקודוי
תנטרון ולמימריה תקבלון וקדמוי תצלון ובדחלתיה תתקרבון :
ו ונבי שקרא ההוא או חלים חילמא זדנא ההוא יתקטל בסייפא
ארום מליל סטיא על יי אלהכון דאפיק יתכון מארעא דמצראי
ודיפרקכון

כלס • כי
ירפק הפסו'
מתחיל
נוסיי' בכ"ף
ונחר אע"פ
שחט כרין
להכנים נו
כף ידו
ולנדון
הריאה •
כאשר
נותין נבי'
זהרוב
כאשר נעוף
נרונ שכים
בנהמה •
כאשר

נוטריק'
רו"ו של אחד
ככולו • אך
כאשר יאכל
הצבי ואיל
אין מיעוטא
הוא שלימא
חייב
במתנות •
עם הבשר
בגימ' כבשר
מן החי •
תשככנו
בגימ' פטור
מלכסותו •
ונדריך ב'
במס'י
ונדרין תפא
ונאת •

ונדרין תשלם והיינו דתנן לנדרים אם מתו או נגנבו חייב באחריותן וזהו ונדרין תשלם היאך ונדרין תפא • ואתם חייב
באחריותן עד שתביאם כדאמרינן כיון דאמר עלי כמאן דטעין ליה אכתפיה דמיה • והבשר תאכל וסמיך ליה שמור ושמעת
לומר עם הארץ אסור לאכול בשר כדאיתא בפסחים שמור ושמעת אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד • כי תעשה הטוב
והישר בעיני ה' וסמיך ליה כי יכרית לומר שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים שעושים הטוב והישר • לרשת אותם ולא למס' •
אותם • ולא שאר אומות • כי יקום בקרבך • בקרבך בגימ' זו האשה • בערת הרע מקרבך וסמיך ליה כי יסיתך • שאין
טוענין

רש"י

בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין
לוקין על השמר של עשה : לא תוסף עליו •
חמשה טוטפות חמשה מינין בלולב ארבע ברכות
לברכת כהנים : (א) ונתן אליך אות •
בשמים כענין שנאמר בגדעון ועשית עמדי אות
ואומר יהי נא חורב על הגיזה וגו' : או מופת •
בארץ • אף על פי כן לא תשמע לו ואם תאמר
מפני מה נותן לו הקדוש ברוך הוא ממשלה לעשות
אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם : (ד) ואת
מצותיו תשמרו • תורת משה : ובקולו תשמעו •
בקול הנביאים : ואתו תעבודו • במקדשו : ובו
תדבקון • הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור
מתים בקר חולים כמו שעשה הקדוש ברוך הוא :
סרה • דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא
ולא צויתיו לדבר כן דישטו"רנא בלע"ז : והפדך
מבית עבדים • אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיו :
כי

אבן עזרא

כן כי כל מעשיהם יתעב השם והעד כי גם את
בניהם : את הדבר אשר צויתי אתכם אותו
תשמורו : (ב) כי יקום בקרבך נביא • טעם
בקרבך כי אין נביא כי אם מישראל וזאת הפרשה
דבקה בעבור ע"ז כי שרפת הבנים ע"ז נביא
שיאמר כי בהקיץ דבר השם או שלוחו עמו או
בחלום ויש אומרים כי יתכן להיות הנביא
ממגנבי דבר השם ופי' שאמר נביא האמת
שיהיה אות כך להצדיקו ושמע השומע והגידו
להיות אות לנפשו ויש אומרים כי אפי' בא האות
והמופת אין להאמין בו כי הוא דבר הפך שקול
הדעת ולפי דעתי שיש אות גם מופת כמו סימן
והעד דברי ישעיה שאמר הנה אנכי והילדים
אשר נתן לי יי' לאותות ולמופת ואות הנביא
כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ואותות
בניו שמותם על דבר המקרה שיהיה בימיהם
והם עמנו אל מהר שלל חש בז ושאר ישוב ובמכות
והיו לך לאות ולמופת וכן רבים • וטעם כי מנסה בעבור שעזבו ולא המיתו ונסיון השם להראות
צדקת המנוסה : (ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו • שתעשו על פי יכלתכם במעשיו ותרדפו אחרי
נתיבותיו : ואותו תיראו • מלשאול למה זה : ואת מצותיו תשמורו • שהם העיקר : ובקולו תשמעו •

מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ׃ ז ס כִּי יְסִיתְךָ
אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־
בִתְּךָ אוֹ ׀ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ
אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר
נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים
אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃
ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ
הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ
וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ ט לֹא־
תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו
וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־
תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃
י כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־
בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־
הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ יא וּסְקַלְתּוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ
לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים׃ יב וְכָל־
יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־
יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע
בחרא
הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ יג ס כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר
יהוה

ז׳ וא״ג
ט׳ וחלות ענפים
כ גל׳ חס׳ בת״ס
ט׳ ג׳
ג׳ נסב׳
י׳ וח׳ ל כסס׳ אמן ח׳ ח״ג
נ׳
ו׳ כ׳ ג

דְּמִצְרַיִם וּדְפָרְקָךְ מִבֵּית
עַבְדוּתָא לְאַטְעָיוּתָךְ מִן
אוֹרְחָא דְּפַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לִמְהָךְ בַּהּ וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ
מִבֵּינָךְ׃ ז אֲרֵי יִמְלְכִינָּךְ
אֲחוּךְ בַּר אִמָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ
בְרַתָּךְ אוֹ ׀ אִתַּת קְיָמָךְ אוֹ
חַבְרָךְ דִּכְנַפְשָׁךְ בְּסִתְרָא
לְמֵימַר נֵהָךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא דְּלָא יְדַעְתְּ אַתְּ
וַאֲבָהָתָךְ׃ ח מִטַּעֲוַת
עַמְמַיָּא דִּבְסַחֲרָנֵיכוֹן דְּקָרִיבִין
לָךְ אוֹ דִּרְחִיקִין מִנָּךְ מִסְּיָפֵי
אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא׃
ט לָא תֵיבֵי לֵיהּ וְלָא
תְקַבֵּיל מִנֵּיהּ וְלָא תְחוּס עֵינָךְ
עֲלוֹהִי וְלָא תְרַחֵים וְלָא
תְכַסֵּי עֲלוֹהִי׃ י אֲרֵי
מִקְטַל תִּקְטְלִנֵּיהּ יְדָךְ תְּהֵי
בֵיהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵיהּ
וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא׃
יא וְתִרְגְּמִנֵּיהּ בְּאַבְנַיָּא
וִימוּת אֲרֵי בְעָא לְאַטְעָיוּתָךְ
מִדַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ דְּאַפְּקָךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא׃ יב וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן
לְמֶעְבַּד כְּפִתְגָמָא בִישָׁא הָדֵין
בֵּינָךְ׃ יג אֲרֵי תִשְׁמַע

אחרן
מן הדרך שם פט ב
ללכת שם פט
ובערת סו ין׳קח
כי יסיתך קדושים
סנהדרין כח סח
האלילים לג
סו״ין ז
מאלהי סנהדרין סא
לא תאבה שם ב
לא תחמול שם כט לג
לו פה מכות יב
כי הרוג סנהדרין לג כה
וכל ישראל שם סג
באחת סנהדרין יו
עריך קמח סג סנהדרין יו

רשבם

(ז) יסיתך • כל עלה שסופה פורענות קורא הסתה ותסיתני לבלעו חנם ׳אשר הסתה אותו איזבל אשתו • ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד : (י) כי הרג תהרגנו • ולא

רש״י

(ז) כי יסיתך • אין הסתה אלא גרוי שנאמר כי אם יי׳ הסיתך בי אמיטר״א בלע״ז שמסיאו לעשות כן : אחיך מאב או בן אמך מאם : חיקך • השוכבת בחיקך ומחקה בך

אפקיי״דא בלע״ז וכן מחיח הארץ מיסוד התקוע בארץ׳ : אשר כנפשך • זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין

וְדִיפַרְקְכוֹן מִבֵּית שִׁעְבּוּד עַבְדַיָּא לְאַטְעָיוּתְכוֹן מִן אָרְחָא דְפַקֵּידְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן לְמִהֲלָכָא בָהּ וּתְפַלּוֹן עָבְדֵי בִישְׁתָּא מִבֵּינֵיכוֹן : ז אֲרוּם יַטְעֵינָךְ מִילְכָא בִישָׁא אָחוּךְ בַּר אִימָּךְ כָּל דְּכֵן בַּר אִיבָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ בְרַתָּךְ אוֹ אִתְּתָךְ דְּדַמְכָא בְּעוּבָךְ אוֹ חַבְרָךְ דְּחָבִיב עֲלָךְ כְּנַפְשָׁךְ בְּרָז לְמֵימַר נְהָךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַות עַמְמַיָּא דְּלָא חֲכִימְתָּא אַנְתְּ וַאֲבָהָתָךְ : ח מִטַּעֲוַות שִׁבְעָתֵי עַמְמַיָּא דִּבְחֵזְרָנוּתְכוֹן דְּקָרִיבִין לְכוֹן אוֹ מִן שְׁאַר עַמְמַיָּא דִּרְחִיקִין לְכוֹן מִן סַיְפֵי אַרְעָא וְעַד סַיְפֵי אַרְעָא : ט לָא תִיצְבוֹן לְחוֹן וְלָא תְקַבְּלוֹן מִנֵּיהּ וְלָא תֵיחוֹס עֵינֵיכוֹן עֲלוֹי וְלָא תְרַחֲמוּן וְלָא תְכַסּוּן בְּטוּמְרָא עֲלוֹי : י אֲרוּם מִקְטַל תִּקְטְלִינֵיהּ יְדֵיכוֹן יִתּוֹשְׁטַן בֵּיהּ בְּשֵׁירוּיָא לְמִקְטְלֵיהּ וִידֵיהוֹן דְּכָל עַמָּא בְּסוֹפָא : יא וְתִאַטְלוּן יָתֵיהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת אֲרוּם בְּעָא לְאַטְעָיוּתְכוֹן מִדַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ דְּאַפֵּיקִיתְכוֹן פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית שִׁעְבּוּד עַבְדַיָּא : יב וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינֵיכוֹן : יג אֲרוּם תִּשְׁמְעוּן בְּחַדָּא מִן קִרְוֵיכוֹן דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן לְמִיתַב תַּמָּן לְמֵימַר :

ירושלמי

אֲרוּם יְסַטֵּי יָתָךְ אָחוּךְ בְּרָא דְאִמָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ בְרַתָּךְ אוֹ אִתְּתָא דְדַמְכָא עִמָּךְ :

מִטַּעֲוַות שִׁבְעָתֵי עַמְמַיָּא

נפקו

רש"י

מקבילין לך ק"ו לאחרי' : בסתר · דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בכסף בערב יום באישון לילה ואפלה : אשר לא ידעת אתה ואבותיך · דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך : (ח) הקרובים אליך או הרחוקים · למה פרט קרובים ורחוקי' אלא כך אמר הכתוב מטבן של קרובים אתה למד טבן של רחוקי' כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקי' : מקצה הארץ זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכים מסוף העול' ועד סופו : (ט) לא תאבה לו · לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב ולא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב : ולא תחוס עינך עליו · לפי שנא' לא תעמוד על דם רעך ע"ז לא תחוס : ולא תחמול · לא תהפוך בזכותו : ולא תכסה עליו · אם אתה יודע לו לחובה אינך רשאי לשתוק : (י) כי הרוג תהרגנו · יצא מב"ד חייב אל תחזירהו לזכות : ידך תהיה בו בראשונה · מצוה ביד הנרצח להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו' : (יג) לשבת שם · פרט לירושלם שלא נתנה לדירה : כי תשמע לאמר · אומר כן יצאו וגו' :

אבן עזרא

מה שהם זכר לעיקר : ואותו תעבודו · במעשה : ובו תדבקון · בלב בראש ובסוף : (ו) כי דבר סרה · תחסר מלת דבר כמו וברוב יועצי' תקום וטעם סרה שהשם צוה לסור מע"ז או הוא מגזרת סורר ומורה והוא הנכון והיה הרי"ש ראוי להדגש · המוציא אתכם והפודך כפול בטעם לחזוק : ובערת · פירשתיו : (ז) כי יסיתך אחיך · הטעם אפי' אחיך וטעם בן אמך שהייתם בבטן אחת והאם כגוף והאב כצורה והצורה לא יבינוה כי אם מתי מעט : (ט) לא תאבה לו · באמונת הלב : לא תשמע אליו · במעשה : ולא תחוס עינך · להרגו : ולא תכסה · שתניחנו רק תגלה הדבר עד שישמעון העדים מפיו כי כן כתוב ואז תהרגנו : (י) ידך תהיה בו · היה נראה כי הוא

מסנים

בני

טוענין לאסית · וספלך פ"א כפולה פליה אחר פליה · כי יסיתך אחיך בן אמך וגו' · כי יסיתך ר"ת בנים' ביהול רמז ליהול מן התורה · כנפשך ב' נמסור' אחר נפשך · כנפשך שנעקי היכו דאיתא נמולין אין הפסה נדבריס והא כתיב כי יסיתך שסוא נמי באכילה ונתיס והיכו כנפשך כמו

כנפשך שנעך דהיכו אכילה אשר לא ידעת אתה ואבותיך · כתי' במסי' לפי שרעך כנפשך · דהיכו אבי מסית אות גומר לא תלמד לעשו' ת אתבתין שהוא אבי אבין ולא תלמד מאנין ולא תחוס עינך עליו · בנים' אין טוענין לאסית · ולא תכסה ב' · ולא תכסה עליו ולא תכסה על

יהוה אלהיך נתן לך לשבת
ג׳ר״פ שם לאמר׃ יד יצאו
אנשים בני־בליעל מקרבך
וידיחו את־ישבי עירם לאמר
נלכה ונעבדה אלהים אחרים
אשר לא־ידעתם׃ טו
ודרשת וחקרת ושאלת
ט׳ היטב והנה אמת נכון הדבר
ט׳ נעשתה התועבה הזאת
ג בקרבך׃ טז הכה תכה
את־ישבי העיר ההוא לפי־
חרב החרם אתה ואת־כל־
אשר־בה ואת־בהמתה לפי־
חרב׃ יז ואת־כל־שללה
חס׳ חסר תקבץ אל־תוך רחבה ושרפת
ג׳פסו׳ נלת באש את־העיר ואת־כל־
לת ולת שללה כליל ליהוה אלהיך
והיתה תל עולם לא תבנה
י״ו ר״פ עוד׃ יח ולא־ידבק בידך
בנ׳ פסו׳ מאומה מן־החרם למען ישוב
יהוה מחרון אפו ונתן־לך
רחמים ורחמך והרבך
ג׳ כאשר נשבע לאבתיך׃ יט
כי תשמע בקול יהוה אלהיך
ב לשמר את־כל־מצותיו אשר
אנכי מצוך היום לעשות
הישר בעיני יהוה אלהיך׃
יד ס א בנים אתם ליהוה
ג׳ וכ׳ אלהיכם לא תתגדדו ולא־
ג׳ תשימו קרחה בין עיניכם למת׃

בחדא מקרוך דיי אלהך יהיב
לך למתב תמן למימר׃
יד נפקו גברין בני רשעא
מבינך ואטעיו ית יתבי
קרתהון למימר נהך ונפלח
לטעוות עממיא דלא
ידעתון׃ טו ותתבע
ותתבוק ותשאל יאות והא
קושטא כיון פתגמא
אתעבידת תועבתא הדא
בינך׃ טז ממחא תמחי
ית יתבי קרתא ההיא לפתגם
דחרב גמר יתה וית כל דבה
וית בעירה לפתגם דחרב׃
יז וית כל עדאה תכניש
לגו פתאה ותוקיד בנורא ית
קרתא וית כל עדאה גמיר
קדם יי אלהך ותהי תל חרוב
לעלם לא תתבני עוד׃
יח ולא ידבק בידך
מדעם מן חרמא בדיל דיתוב
יי מתקוף רוגזיה ויתן לך
רחמין וירחם עלך ויסגינך
כמא דקיים לאבהתך׃
יט ארי תקבל למימרא
דיי אלהך למטר ית כל
פקודוהי דאנא מפקד לך
יומא דין למעבד דכשר קדם
יי אלהך׃ א בנין אתון
קדם יי אלהכון לא
תתחממון ולא תשוון מרט
בין עיניכון על מית׃

ארי

יצאו אנשי׳ נדרים לה כתובות סח נדרים י סנהד׳ קיא מקרבך סנהדרין יג וידיחו סם קיב ודרשת סנהדרין מ והנה סם חכה תכה סנהדרין לא סנהד׳ קיא לפי חרב סנהדרין נג ההרת סם קיא קיב ואת בחמתה סם קיב תאו סם ואת כל סנהדרין עא קיא קיב חולין פט תמורה סט ושרפת סנהד׳ קיא קיב כל ל׳ לה׳ סם קיא קיב והיתה תל סם קיא ולא ידבק סוטה ב פסחים מט סנהד׳ קיא מכות כג הולי׳ יס מג מג מד מה ונתן לך סנת קט ביצה לב יבמות עט בנים אתם קדושין לו נדרים י מכות כ

כי

הו וני׳ וזהו שדרשו נמסי׳ שאם יצא מבית דין חייב אין מאירין אותו לזכותו וזהו לא תכסה על הו ניה • פי׳ על מי שינ׳ליהרג ודרשת וחקרת היטב לפי שבא׳ כי תשמע באחת עריך בשמיעה בעלמא לכך מזהיר או׳ תן שתדרוש ותחקור היטב • ורחמך

והרנך׳ שלא תלאנ לואר חרבתי עיר ויושביה לכן מבשרך לומר שלא תלאג דיפרך וירנך׳ לעג׳ היסר בעיני יי וסמיך ליה בנים אתם דבזמן שעושין רצונו של מקום קרויין בנים ונותן לך רחמים ורחמך׳ וסמי׳ ליה בנים אתם לומר לך שכל מי שיש בו רחמים ומרחם על הבריות

יד נְפַקוּ גוּבְרִין זֵידָנִין מֵאוּלְפָנָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן דַחֲכִימַיָא דְבֵינֵיכוֹן
וְאַטְעִיאוּ יַת יַתְבֵי קַרְתֵּיהוֹן לְמֵימַר נְהָךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוָות עַמְמַיָא דְלָא
חַכִּימְתּוֹן : טו וְתִתְבְּעוּן וְתִבְדְּקוּן יַת סַהֲדַיָא וְתִשְׁיילוּן טַבְאוּת וְהָא
קוּשְׁטָא בֵיוָן פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֵיבְתָא הָדָא בֵּינֵיכוֹן : טז מִמְחָא
תִמְחוּן יַת יַתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לְפִתְגָּם דְחָרֶב גַמְרָא יָתָהּ וְיַת כָּל דְבָהּ וְיַת
בְּעִירָהּ לְפִתְגָּם דְחָרֶב : יז וְיַת כָּל עֲדָאָה תִכְנְשׁוּן בְּבִצַע פְּלַטְיָרְתָא
וְתוֹקְדוּן בְּנוּרָא יַת קַרְתָּא וְיַת כָּל עֲדָאָה גְמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן וּתְהֵי תַּל
חָרוּב לְעָלַם לָא תִתְבְּנֵי תוּב : יח וְלָא אִידְבַּק בִּידֵיכוֹן מִדַעַם מִן שַׁמְתָּא
מִן בְּגַלַל דִיתוּב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וְיִכְמוֹר עֲלֵיכוֹן רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלֵיכוֹן
וְיַסְגִּינְכוֹן הֵיכְמָא דְקַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן :
יט אֲרוּם תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרָא
דַיְיָ אֱלָהָכוֹן לְמִנְטוֹר יַת כָּל פִּיקוּדוֹי
דַאֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד
דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן : א הֵיךְ
כִּבְנִין חֲבִיבִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לָא
תִגְּרוּן בִּבְשַׂרְכוֹן וְלָא תְּשַׁוּוּן כְּלִיל
דִיסְעַר עַל בֵּית אַפֵּיכוֹן עַל נְפַשׁ דְמִית:
כי

ירושלמי

בְּנִין חֲבִיבִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהָכוֹן לָא תַעַבְּדוּן חֲבוּרִין
חֲבוּרִין לְפִילְחָנָא נוּכְרִיתָא
וְלָא תְשַׁוּוּן קְרָחָה עַל בֵּית
אַפֵּיכוֹן לְטַמֵּי נַפְשָׁא דְמִית :
מסקנ

רשב״ם

(א) ולא תתגודדו • כדכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים • כמו גודו אילנא :
למען

רש״י

(יד) בני בליעל • בלי עול שפרקו עולו של מקום : אנשים • ולא נשים : יושבי עירם • ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה : (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב • מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא כאן יש שלש דרישה וחקירה והיטב ושאלת איכו מן המנין וממכו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ובמקום אחר הוא אומר ודרשת היטב ולמדו היטב היטב לגזירה שוה ליתן האמור של זה בזה : (טז) הכה תכה • אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת : (יז) לה׳ אלהיך • לשמו ובשבילו : (יח) למען ישוב ה׳ מחרון אפו • שכל זמן שע״ז בעולם חרון אף בעולם : (א) לא תתגודדו • לא תתנו גדיד ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריי׳ עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים : בין עיניכם • אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם

אבן עזרא

משנים עדים לולי הקבלה : (יא) וסקלתו • פירש מה תהיה מיתתו : (טו) ודרשת וחקרת ושאלת • אלה המלות היטב מפורשות בדברי רז״ל : (יז) כליל • כלה לה׳ אלהיך בעבור כבוד השם תשרפנה באש : תל • מגזרת הר גבוה ותלול : (יח) למען ישוב ה׳ מחרון אפו • ולא ישחיתך בעון העיר • וטעם כי תשמע כן תעשה אם בקשת לעשות הישר בעיניו • והסמיכה פרשת בניט אתם לה׳ בעבור המסיתים אח או בן או אב או אנשי עיר הנדחת ואסור להתאבל עליהם אף כי להתגודד כי הכה אסר הוא על כל מת : (א) תתגודדו • כטעם ושרט לנפש מגזרה על כל ידים גדודות : ולא תשימו קרחה • כמשפט הגוים עד היום הזה • וטעם בנים אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב
לכן

ב כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה
ג' וחנין אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה פתחלפין
לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃ ס ג לֹא תֹאכַל
כָּל־תּוֹעֵבָה׃ ד זֹאת
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר
ל' ל' שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים׃ ה
ג' י' ג' ל' אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן נתורס
וּתְאוֹ וָזָמֶר׃ ו וְכָל־בְּהֵמָה
מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע
שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה
בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ז
אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ
ג' כתי' יו' י' מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי כתורס
ג' ומ"ל הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־הַגָּמָל
וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־
ג' כון קמץ מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא כמ"ם
הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ פתחין
ח וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס
פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא
הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא
תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ׃
ג' ד"ס ס ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ וסיע'

אונקלוס

ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ אִתְרְעֵי יְיָ
לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל
עַמְמַיָּא דְּעַל אַפֵּי אַרְעָא׃
ג לָא תֵיכוֹל כָּל דְּמְרַחַק׃
ד דָּא בְעִירָא דְּתֵיכְלוּן
תּוֹרִין אִמְּרִין דְּרַחְלִין וְגַדְיָן
דְּעִזִּין׃ ה אַיְלָא וְטַבְיָא
וְיַחְמוּרָא וְיַעֲלָא וְרֵימָא
וְתוֹרְבָּלָא וְדִיצָא׃ ו
וְכָל בְּעִירָא דִּסְדִיקָא פַרְסָתָא
וּמְטַלְפָן טִלְפִין תַּרְתֵּין
פַּרְסָתָא מַסְקָא פִּשְׁרָא
בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃
ז בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן
מִן מַסְקֵי פִשְׁרָא וּמִסְדִיקֵי
פַרְסָתָא כְּטִלְפַיָּא טִלְפַיָּא יָת
גַּמְלָא וְיָת אַרְנְבָא וְיָת טַפְזָא
אֲרֵי מַסְקֵי פִשְׁרָא אִנּוּן
וּפַרְסָתְהוֹן לָא סְדִיקָא מְסָאֲבִין
אִנִּין לְכוֹן׃ ח וְיָת חֲזִירָא
אֲרֵי סְדִיק פַּרְסָתָא הוּא וְלָא
פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן
מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן
וּבִנְבֵלַתְהוֹן לָא תִקְרְבוּן׃
ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל
דִּבְמַיָּא כֹּל דְּלֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִין
תֵּיכְלוּן

תולדת אהרן

כי עם קדוש קדושין ל"ה
לא תאכל הא' ילים פו חולין קי"ד
זאת הבהמה זבחים ל' חו' ין פא' עת בכורות ז
איל וצבי זבחים ל' חולין יג' וכל בהמה חולין נט' עו בבחמה פס ק
השסועה פס ס סב בכורות ו נדה כל
את הגמל בכורות פס פ יז
ואת הארנבת מגלה ט
ואם השפן בכורות ו
ואת החזיר פס

סנפיר

רש"י

בראשם לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי עם קדוש אתה. קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה': (ג) כל תועבה. כל שתעבתי לך כגון צרם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו. בא ולמד כאן שלא ישחוט ויאכל על אותו המום. בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה

אבן עזרא

לכן אל תתגודדו על כל מה שיעשה כי כל אשר יעשה לטוב הוא ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו כן תעשו גם אתם כי עם קדוש אתה ואינך כשאר כל הגוים על כן לא תעשה כמעשיהם. וטעם הסמך פרשת לא תאכל כל תועבה כי אתה עם קדוש בלב ובפה ותהיו מובדלים מן העמים

בקב"ה מרחם עליו כאב על הבן שאין את לעי' הכלתת לומר לך שע"ז חשובה כמת · וגם שהיו מתגודדים לפני ע"ז כמו על מת · בנים אתם בפסוק הזה יש שנים עשר תיבות בנגד שנים עשר שבטים שנקראו בנים לה' · שכל העמים אשר על פני האדמה · וסמיך ליה לא תאכל כל

ב ארום עם קדיש אתון קדם יי אלהכון ובכון אתרעי יי אלהכון
למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי ארעא: ג לא תיכלון
כל מרחק דרחיקית מנכון: ד דא היא בעירא דתיכלון תורין ואימרי
בני רחילין ולא בני מסאבין וגדיי בני עזין ולא עירובי טמיין: ה
אילין וטביין ויחמורין יעלין ורימנין ותורי בר ודיצין: ו וכל בעירא
דסדיקא טלפייא ולה קרנין וסדיק
סדקא מסקא פישרא בבעירא יתה
תיכלון: ז ברם ית דין לא תיכלון
ממסקי פישרא וממסדיקי פרסתא
שלולא דליה תרין רישין ותרתין
שדראין הואיל וליה בזיניה חוי
למתקיימא ית גמלא וית ארנבא וית טפזא ארום מסקי פישרא הינון
ופרסתהון לא סדיקן מסאבין הינון לכון: ח וית חזירא ארום סדיק
פרסתא הוא ולית בנפיקתיה דסדיק ולא פשר מסאב הוא לכון
מבישרהון לא תיכלון ובנבילתהון לא תקרבון: ט לחוד ית דין
תיכלון מן כל דבמיא כל דליה ציצין למפרח וחרספיתין על מושכיה
ואין נתרון ואשתייר חד תחות ליסתיה וחד תחות צ ציציה וחד תחות

ירושלמי

מסקן גרדא בבעירא יתה
תיכלון:
ארום מסקי גרדא הינון
ופרסתהון לית היא סדיקה:

תועבה · לומר לך שלא יתערבו עם הכותים · והכותים נמשלו לבהמות בבהמות שתיר שבעה בהמות וג' חיות כנגד עשרת הדברות · עזים · וסמיך ליה איל · רמזלפא דאיתא בחולין שהוא דברכנו מין חיה הוא · טמאים הם לכם וסמיך ליה ואת שחזיר לומר לך שאסור

גונביה

רש"י

בהמה: (ה) איל וצבי ויחמור · למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט: אקו · מתורגם יעלא יעלי סלע הוא אשטנבו"ק: ותאו · תורבל"א תור היער בא"לא יער בלשון ארמי: (ו) מפרסת · סדוקה כתרגומו: פרסה פלנט"ה: ושוסעת · חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה: בבהמה · משמע מה שנמצא בבהמה אכול מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו: (ז) השסועה · בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו לא נשנו בבהמ' מפני השסועה ובעופו' מפני הראה שלא נאמרו בת"כ: (ח) ובנבלתם לא תגעו · רבותינו פי' ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהו מוזהרים בכל השנה ת"ל אמור אל הכהנים וגו' ומה טומא' המת חמורה כהנים מוזהרי' ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן: (יא) כל צפור טהורה תאכלו ·

להתיר

אבן עזרא

פעמים וכל רואיכם יכירו אתכם כי לא תקרחו על מת ולא תאכלו כל חי ואם אתה עם קדוש אין ראוי שתאכל טמא ותטמא הנפש: (ג) כל תועבה · כלל דבר שהוא נתעב לנפש הטהורה כמו שרץ הארץ: (ד) שור שה כשבים · חסר וי"ו שה מן כבש או עז: (ה) איל וצבי · ידועים והחמשה האחרים צריכים לקבלה: (ח) ולא גרה · תחסר מלת יגר דרך קצרה או מלת לו: (ט) סנפיר וקשקשת · פירשתיו: (יא) כל צפור טהורה תאכלו · הנה צפור שם כלל ותור וגוזל על השני תיכן שהם תחת צפור וכן דיה ואיה תחת דאה כי עתה הוסיף לבאר: (כ) כל עוף טהור · כארבה: (כא) לא תאכלו כל נבלה · מהעוף ומהבהמה: לגר אשר בשעריך · ואינו מתיהד כאשר פירשתי או מכור לנכרי שאיננו דר בארצך · וטעם הסמך לא תבשל גדי כי הוא בשר וכבר פירשתיו:

עשר

סנפיר וקשקשת תאכלו :
י וכל אשר אין לו סנפיר
וקשקשת לא תאכלו טמא
הוא לכם : ס יא כל צפור
טהרה תאכלו : יב וזה
אשר לא תאכלו מהם הנשר
והפרס והעזניה : יג והראה
ואת האיה והדיה למינה :
יד ואת כל ערב למינו : טו
ואת בת היענה ואת
התחמס ואת השחף ואת
הנץ למינהו : טז את הכוס
ואת הינשוף והתנשמת :
יז והקאת ואת הרחמה
ואת השלך : יח והחסידה
והאנפה למינה והדוכיפת
והעטלף : יט וכל שרץ
העוף טמא הוא לכם לא
יאכלו : כ כל עוף טהור
תאכלו : כא לא תאכלו
כל נבלה לגר אשר
בשעריך תתננה ואכלה או
מכר לנכרי כי עם קדוש
אתה ליהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו :
פ כב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא

אונקלוס

תיכלון : י וכל דלית ליה
ציצין וקלפין לא תיכלון
מסאב הוא לכון : יא כל
ציפר דכי תיכלון : יב
ודין דלא תיכלון מנהון
נשרא ועזא ועזיה : יג
ובת כנפא וטרפיתא ודיתא
לזנא : יד וית כל עורבא
לזניה : טו וית בת
נעמיתא וציצא וציפר
שחפא ונצא לזנוהי : טז
וקריא וקפופא ובותא :
יז וקתא וירקריקא
ושלינונא : יח וחוריתא
ואבו לזנה ונגר טורא
ועטליפא : יט וכל
ריחשא דעופא מסאב הוא
לכון לא יתאכלון : כ
כל עופא דכי תיכלון :
כא לא תיכלון כל
נבילה לתותב ערל דבקרוך
תתנינה וייכלינה או
תזבנינה לבר עממין ארי עם
קדיש את קדם יי אלהך לא
תיכלון בשר בחלב :
כב עשרא תעשר ית
כל עללת זרעך דיפיק חקלא
שתא

תולדות אהרן

כל צפור קדושין נז חולין קמ
וזה אשר קדושין סט חולין סג
והראה חולין כג בכורות ו
וכל שרץ מכות יז
לא תאכלו שבת קמ קל פסחים כא כתובות כ סז חולין קיג קיד קיז בכורות כג כריתות כא
כי עם פסחים כב קדושין נז מנחות קא חולין קטו נזיר בכורות י
לא תבשל שבת קל קדושין נז
עשר תעשר שבת קיט סכה לו ר"ה ח תענית ט סוטה מא מציעא פח בכורות נג

רש"י

להתיר מסולחת שבמצורע : (יב) וזה אשר לא תאכלו · לאסור את השחוטה : (יג) הראה והאיה · היא ראה היא איה היא דיה ולמה נקראת שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר

אומר

הישרה

אבן עזרא

(כב) עשר תעשר · ונסמכה זאת הפרשה כי אסור לאכול כל עוף טמא ובהמה טמאה ונבלה והנה בבשר ובדגן אסור לאכול ההקדש כי אם במקום הנבחר : היוצא השדה שנה שנה · אמר רבי יהודה הלוי הספרדי נ"ע כי הוא דבק עם זרעך והטעם הזרע שהוצאת אל

השדה

לנלן חזירים שמן מכשרים לא תאכלו לאת זה תאכלו מכל אשר במים כלומר אע"פ שאסרתי לאכול מכשרים אשר מהם במים תאכלו דאמר' דיואש ערי ד"א לא תאכלו את זה תאכלו לומר שקרני דגים אין לוקחין אלא מן המומחה דקרי ביה לא תאכלו אלא אם כן יאמר זה הוא שלקחתי מפלוני ביד וכשר הוא ובכך לתסלא

תגעו ובמין לוא את זה תאכלו • לומרשים ככל' שתאכל ממכה כנין כנלה מוסרחת שאיכה ראויה לגרי לא תנצו בנימ' חייב ליטהר ברגל תאכלו וסמין ושל חסר אין לו' לאתיר לג טסו' שכתכא בתוך לג טמא • טמא הוא לכם • סמין ליה כל כפור לרבות כפור משולחת של מצורע • סבסר סתחי' כנכר

גונביה יתיה תיכלון : י וכל דלית ליה ציצין וחרספיתין לא תיכלון
מסאב הוא לכון : יא כל ציפר דכיא דאית ליה ופק וקורקבניה קליף
ואית ליה צבעא יתירא ולא דרים
תיכלון : יב ודין דלא תיכלון
מנהון נשרא ועוזא ובר גיזא : יג
ודייתא חיוורא ואוכמתא דהיא איבו
ודייתא לזנה : יד וית כל בני
עורבא לזניהון : טו וית ברת
נעמיתא וית חט פיתא וית ציפר
שחפא וית בר נצצא לזנוי : טז
ית קפופא וית שלי נונא מן ימא וית צדיא : יז וקקא חיוורתא
ואיכמתא ושרקרקא : יח ודייתא חיוורתא ואוכמרתא לזנה ונגר
טורא ועטפרא : יט וכל דיבביו ויכודי וזיזי דטלופחי ופולי דפשרי
מן אוכלא ופרחין חי כעופא מסאבין אינון לכון לא יתאכלון : כ
כל גובא דכיא תיכלון : כא לא תיכלון כל דמיקלקלא בניכסא
לגיור ערל דבקירויכון תיתנונה ויכלונה או תזבין לבר עממין ארום
עם קדיש אתון קדם יי אלהכון לית אתון רשאין למיבשלא כל דכן
למיכול בשר בחלב תרויהון מערבין
בחדא : כב הוו זהירין לעשרא
פירוכון מן דאתון מפקין וכנשין מן
חקלא

ירושלמי

ודין דלא תיכלון מנהון
נישרא ועריא ובר גזא :
ודתא וית איבו ודייתא לסינה:
ודייתא חיוורתא ואכנירתא
לסינה וית נגר טורא וית
הרפתא :

ירושלמי

עמי בית ישראל מעשרא
תעשרון ית כל עללת
זרעיכון

רש"י

אומר זו דאה שהיא איה שהוא ווו לא אסר הכתוב • ובעופות: פרט לך הטמאים ללמד שהעופות טהורים מרובים מטמאים לפיכך פרט את המועט: (טו) התנשמת • קלב"א שורין :(יז) שלך • השולה דגים מן הים : (יח) דוכיפת • הוא תרנגול הבר ובלעז הרופ"א וכרבלתו כפולה : (יט) שרץ העוף • הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין ונרעים וחגבים טמאים הם קרויים שרץ : (כ) כל עוף טהור תאכלו • ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה וכן בבהמ' אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה : (כא) לגר אשר בשעריך • גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות : כי עם קדוש אתה לה' • קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם : לא תבשל גדי • שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה : לא תבשל גדי : (כב) עשר תעשר • מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרי' מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן שנא' ושדפה לפני קמה וכן לענין בכורים: שנה שנה • מכאן שאין מעשרין מן החדש

אבן עזרא

השדה ולפי דעתי שהוא כפשוטו וטעמו על התבואה מה שיוצאת השדה ואם ישעון טוען כי הכתוב אמר היוצא והוא מהפעלים שאינם יוצאים לאחרים הראינו לו שעיר היוצאת אלף והעד תשאיר מאה וחז"ל אמרו שהוא מעשר שני ודע אם תחל ממעל הנה האחד ראש ואם ממטה הנה העשירי וזה סוד הבכור והמעשר ודע כי האחד איננו בחשבון וכן העשירי כי הוא כנגד האחד כי הוא ראש למחברת השנית וסוף

ג׳ הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה׃ כג
וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן
ב׳ שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ
ג׳ ר״פ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת
בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מ׳ ר״פ כָּל־הַיָּמִים׃ כד וְכִי־יִרְבֶּה
מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל
שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ב׳ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כה וְנָתַתָּה
ב׳ בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ
וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ כו
וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־
תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן
ב׳ ה׳ וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר
תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם
ב׳ ר״פ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ
אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כז וְהַלֵּוִי
אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ
כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃
ג׳ ר״פ ס כח מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים
תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ
י״ג ר״פ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כט וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ
והגר

מסרה: מ׳ ר״פ בספר והוא פד מן חסה מן חד חד פסוק וכי עלית דכו׳ ; ג׳ ראשית דגנך

אונקלוס

שַׁתָּא שַׁתָּא׃ כג וְתֵיכוֹל
קֳדָם ׀ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא
דְּיִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ
תַּמָּן מַעֲשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ
וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ וְעָנָךְ
בְּדִיל דְּתֵילַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ כָּל־יוֹמַיָּא׃ כד
וַאֲרֵי־יִסְגֵּי מִנָּךְ אוֹרְחָא אֲרֵי
לָא תִיכוֹל לְמִטְלֵיהּ אֲרֵי
יִתְרְחֵק מִנָּךְ אַתְרָא דְּיִתְרְעֵי
יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ
תַּמָּן אֲרֵי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃
כה וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא וְתָצוּר
כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהָךְ לְאַתְרָא
דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּיהּ׃
כו וְתִתֵּן כַּסְפָּא בְּכֹל
דְּיִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא
וּבַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וּבְכֹל
דְּתִשְׁאֲלִנָּךְ נַפְשָׁךְ וְתֵיכוֹל
תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחְדֵּי
אַתְּ וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ כז
וְלֵיוָאָה דִּבְקִרְוָךְ לָא
תִשְׁבְּקִנֵּיהּ אֲרֵי לֵית לֵיהּ
חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ׃ כח
מִסּוֹף ׀ תְּלָת שְׁנִין תַּפֵּיק יָת
כָּל־מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא
הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָךְ׃
כט וְיֵיתֵי לֵיוָאָה אֲרֵי
לֵית לֵיהּ חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ
וגיורא

תולדות

אחרון שנתגבשנת בכורות נג כד
ואכלת חגיגה פח יומא עג ר״ה ה מכות יח יט שבועות כב זבחים כט מנחות זא תמורה כא כריתות ד למען תלמד יבמות נג
כי לא פסחים לו חגיגה כג סנהד׳ קיב מכות יט
כי ירחק מכות פס
וצרת הכסף ברכות מו שבת קכח ערוכין לב פסחים לב סוכה מא קדושין יא קמא נח מגילה מב מז בכורו׳ כא
ונתתה יומא עג נזיר לה קמא סב חגיגה טו שבועות כו
בבקר ערוכין כו
ושמחת יבמות סב סוכה כו

רשבם

(כג) למען תלמד ליראה׳ כשתראה מקום שכינה והכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם׃ (כז) והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו

רש״י

על סיטן׃ (כג) ואכלת וגו׳. זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר אחר ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו׳ ונתן להם רשות לאכלו

יונתן בן עוזיאל

חקלא בכל שתא ושתא ולא פירי שתא
על פירי שתא אוחרי : כג ותיכלון
מעשרא תניינא קדם יי אלהכון
באתרא דיתרעי לאשראה שכינתיה
תמן מעשר עיבוריכון חמריכון
ומשחכון ובכירי תוריכון ועניכון
מן בגלל דתילפון למידחל מן קדם יי
אלהכון כל יומיא : כד וארום יסגי מנכון אורחא ארום לא תיכול
למסוברא ית מעשרא ארום יתרחק מנכון אתרא דיתרעי יי אלהכון
לאשראה שכינתיה תמן ארום יברכינך יי אלהך : כה ותחלל
בכספא ויהון פריטי צרירין בידך ותהך לאתרא דיתרעי יי אלהכון ביה :
כו ותיתי כספא בכל דיתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת
ועתיק ובכל דתשאלינך נפשך ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון
אתון ואנש בתיכון : כז וליואה דבקרויכון לא תשבקוניה ארום
לית ליה חולק ואחסנא עמכון : כח מסוף תלת שנין תפקון ית כל
מעשר עללתכון בשתא ההיא ותצנעון בקרויכון : כט וייתי
ליואה ארום לית ליה חולק ואחסנא עמכון וגיורא ויתמא וארמלתא
דבקירוויכון

ירושלמי

זרעיכון מה דהוי אתון זרעין
באפי ברא וכנשין עללין כל
שנא שנא עמי ישראל לית
אתון רשעין למעשרא
ולמיכול מן פירי שנא ועד
פירי שנא :

בעל הטורים

מפני שהוא
אלקטעיפות
בגא׳ אם על
פיך ינ״יה
נער׳ אם על
פיקס״ת
אלך׳ יצנה
שתענה
נניה ואינה
מרחמת
עליהם׳ וכן
העורב
אכזרי על
בניו לכך
סמכו לה׳
לא תבשל
גדי׳ בניה׳
איסו׳ אכילה
ובשול
והנאה׳
עשר תעשר׳
סמך היינה
הסד׳ סל׳ סל׳
נבשר בחלב
ואשר כסס

שתעבור׳
נשרוח׳ב
אכור קנ״ב
אכור׳
כתערובת
של כלאים
בשדה׳ ואם
תשמור מן
התערובת
אז אכשל
פירותיך
בזמנן
תתעשר׳
וסמך בחלב׳
אתו לשנה
שנה׳ לומר
שמינקת
חבירו לא
תעשה תוך
ב׳ שנים
ויהיה חולב
בחלב אמו ב׳
שנים׳ וצרת
ג׳ נמסרים
וצרת הכסף

רש״י

לאכלו בכל מקום שנא׳ ואכלתם אותו בכל מקום
על כרחך זה מעשר אחר הוא : (כד) כי יברכך׳
שתהא התבואה מרובה לשאת : (כו) בכל אשר
תאוה נפשך׳ כלל׳ בבקר ובצאן וביין ובשכר׳ פרט׳ ובכל אשר תשאלך נפשך׳ חזר וכלל מה
הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו׳ : (כז) והלוי לא תעזבנו׳ מליתן לו מעשר
ראשון : כי אין לו חלק ונחלה עמך׳ יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן
כמוך ואינן חייבין במעשר : (כח) מקצה שלש שנים׳ בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה
ראשונה ושנייה לשנה זו מצריך לבערם מן הבית בשלישית : (כט) ובא הלוי׳ ויטול מעשר ראשון :
והגר

רשב״ם

תעזבנו׳ אלא תשמחהו עמך ותיטיב לך ולו׳
(כח) מקצה שלש שנים שנת מעשר עני׳
כי

אבן עזרא

וסוף למחברת הראשונה וכל פרש בחשבון סמוך אליו מפניו ומאחריו ובעבור היות האחד והעשרה
עיקריים והאמצעיים חמשה וששה הם הנקראים עגולים על כן אותיות הנה הם אלה הארבעה ומהם
אותיות השם הנכבד והנורא : (כג) ובכורות בקרך׳ יאכלם מי שהוא ראוי לאכלם כאשר פירשתי׳
למען תלמד׳ הטעם כי כאשר תלך אל מקום הכבוד שם ילמדוך וטעם שנית להיות למען תלמד כטעם
עגלה מלומדה והטעם רגילות והוא הישר בעיני : (כה) ונתת בכסף׳ שב אל המעשר : בידך׳
שהוא מופקד בידך : (כו) ובשכר׳ משקה מדבש ותמרים מחטה ושעורים : אשר תשאלך׳
פירות : אתה וביתך׳ אתה ובניך חיוב וביתך רשות כי מצות שלש פעמים על הזכרים והאשה תהלכת
למקום הנבחר כנשי אלקנה יש לבן שכר : (כז) והלוי אשר בשעריך׳ והטעם על בית הלוי שאתה
מקבל שכר שלא תעזבנו רק תתן לו כפי מתנת ידך : והקרוב כי על המעשר הראשון ידבר בעבור
שהזכיר משפט שני אמר לא תחשוב כי תצא ידי חובה במעשר השני לבדו׳ וטעם אשר בשעריך כי
לאשר

והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך ואכלו ושבעו למען
ד' וכל תגלות דפני' יברכך יהוה אלהיך בכל
מעשה ידך אשר תעשה :

טו ס א מקץ שבע שנים
כ"נר"פ תעשה שמטה : ב וזה
ל' ומ"ל דבר השמטה שמוט כל בעל
ג' משה ידו אשר ישה ברעהו
ל' וחסר לא יגש את רעהו ואת אחיו
כי קרא שמטה ליהוה : ג
ל' וחסר את הנכרי תגש ואשר יהיה
ג' לך את אחיך תשמט ידך :
ד אפס כי לא יהיה בך
אביון כי ברך יברכך יהוה
בארץ אשר יהוה אלהיך
נתן לך נחלה לרשתה :
ה רק אם שמוע תשמע
בקול יהוה אלהיך לשמר
לעשות את כל המצוה
הזאת אשר אנכי מצוך היום :
ו כי יהוה אלהיך ברכך
ל' וכתי' כן כאשר דבר לך והעבטת
גוים רבים ואתה לא תעבט
ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו : ס

אונקלוס

אהרן וגיורא ויתמא וארמלתא
דבקרוך וייכלון וישבעון
בדיל דיברכינך יי אלהך
בכל עובדי ידך דתעביד :
א מסוף שבע שנין
מקץ שבע ערכין כח תעביד שמטתא : ב
וזה דבר מ"ק ב ודין פתגם שמטתא
גיטין לו דישמט כל גבר מרי רשו
קדושין לח דירשי בחבריה ולא יתבע
לא יגוש מן חבריה ומן אחוהי ארי
בתרא פח קרא שמטתא קדם יי :
שבת ג ג מן בר עממין תתבע
כי קרא ודיהי לך עם אחוך תשמט
קדושין לח ידך : ד לחוד ארי לא
אפס כי לא יהי לך מסכינא ארי ברכא
תענית כה יברכינך יי בארעא דיי אלהך
מגילה ו לג יהיב לך אחסנא למירתה :
סנהדרין סד ה לחוד אם קבלא תקבל
למימרא דיי אלהך למטר
למעבד ית כל תפקידתא
הדא דאנא מפקיד לך יומא
דין : ו ארי יי אלהך
ברכך כמא דמליל לך ותוזיף
לעממין סגיאין ואת לא
תזיף ותשלוט בעממין
סגיאין ובך לא ישלטין :
ארי

רשב"ם

(ג) כי קרא שמיטה לה' · כלומר כי הגיע זמן שמיטה כמו מקראי קדש קרא עלי מועד קראו כוס כלם לשון זמן : (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון · אם תשמט הקב"ה ישלם לך : (ה) אם שמע תשמע והעבט תתקח משכנותם בעל כורחם על הלוואותיך : כי

רש"י

והגר והיתום · ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו : ולא תאכלנו · אתה בירושלם כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים : ואכלו ושבעו תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלם במעשר של שנה ראשונה ושנייה שבבית ומתודה בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר : (א) מקץ שבע שנים · יכול
שבע

יונתן בן עוזיאל

דבקירויכון וייכלון ויסבעון מן בגלל דיברכינכון יי אלהכון בכל עובדי ידיכון דתעבדון : א מסוף שבע שנין תעבדון שמיטתא : ב ודין אחוויית הילכת שמיטתא אשמיטו כל בר נש מרי מוזפתא דיזוף בחבריה לית רשו למרחקא בחבריה למתבוע אוזפותיה ולא מן אחוי בר ישראל ארום קרא בית דינא שמיטתא קדם יי : ג ית בר עממין תרחוק ודינא די יהוי לך עם אחוך תשמיט ידך : ד לחוד אין אתון עסיקין במצוותא דאורייתא לא יהוי בכון מסכנא ארום ברכא יברככון יי בארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא למירתה : ה לחוד אין קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון למינטור ולמיעבד ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד לכון יומא דין : ו ארום יי אלהכון בירככון היכמא דמליל לכון ותמשכנון עממין סגיאין ואתון לא תתמשכנון ותשלטון בעממין סגיאין ובכון לא ישלטון :

ואין

בעל הטורים

בידך' וצרת אותם בכנפיך · והיינו דתנן המפקיד מעות אצל חבירו צררן והפשילן לאחור חייב ומפרש טעמא אחר קרא וצרת הכסף בידך אף על פי שצרורין יהיו בידך והו אע"פ שצרת אותם בכנפיך יהיו בידך · יברכך יי' אלהיך בכל מעשה ידך וסמיך ליה וזה דבר השמטה שמוט · שצריך לומר לו משמט אני · ישה ב' · אשר ישה ברעהו · כי ישה לך מלוה מעונך שאם תשמט ישם לך מעונך

רש"י

שבע שני' לכל מלוה ומלוה ת"ל קרבה שנת השבע ואם אתה אומר ז' שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קריבה הא למדת שבע שנים למנין השמטה : (ב) שמוט כל בעל משה ידו · שמוט את ידו של כל בעל משה : (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון · ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקו' אביונים באחרים ולא בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם · אביון · דל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר : (ה) רק אם שמוע תשמע · אז לא יהיה בך אביון : שמוע תשמע · שמע קמעא משמיעין אותו הרבה :

(ו) כאשר דבר לך · והיכן דבר ברוך אתה בעיר : והעבטת · כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית : והעבטת גוים · יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט : ומשלת בגוים רבים · יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו :

כי

אבן עזרא

לאשר הוא בשעריו יתן המעשר הראשון ולא יאמר יהיה עמי ואני אוליכנו ללוי אחר או כבר נתתיו : (כח) מקצה שלש שנים · זה מעשר שלישי ולא יוציא בשנה הזאת מעשר שני ויש אומרים כי יוציא שלשתם והמכחישי' אמרו כי מלות עשר תעשר הוא המעשר הראשון · וטעם וצרת הכסף בידך עם הלוי ידבר וכן ובכורות בקרך עם הכהן ידבר ואין שם מעשר שני רק זה שהוא לשלש שנים : מקצה · תחלה וזה של שלש שנים יקרא מעשר עני ואנחנו נסמוך על קבלת אבותינו · וטעם מקץ שבע שנים תעשה שמטה בתחלת השנה כאשר פירשתי והעד הקהל את העם ונדבקה זאת הפרשה בעבור שאמר כי מעשר עני הוא ללוי ולגר וליתום ולאלמנה אמר וכן דבר השמיטה והטעם כמו שמטוה והניחוה ותפול : (ב) משה · במשקל מטה והוא שם לפי דעתי ולפי דעת רבים הוא פועל ובעל כמו והחכמה תחיה בעליה את נפש בעליו יקח והטעם מי שהדבר ברשותו : ישה · פועל יוצא והלוקח יקרא נושה בו : יגוש · ילחץ כמו וכל עצביכם תנגושו והנה נראה הנו"ן בפעלי העתיד מבעלי הנו"ן : שמטה ליי' · לכבוד השם שנתן לו הממון וטעם הסמך המלה לשם בעבור שבת היא ליי' : (ג) את הנכרי תגוש · רשות : (ד) אפס · הטעם דע כי זה שצויתיך שלא תגוש את אחיך אין צורך אם היו כל ישראל או רובם שומעים בקול השם אז לא יהיה בך אביון שהוא צריך להיותך מלוה אותו רק כלכם תעבוטו גוים רבים והטעם תקחו עבוטו שהוא משכון בעבור ממון שתתן לו שהוא צריך אליו לסחור בו : (ו) ומשלת · ובהיותכם עשירים תהיו עוד מושלים על הנכרים רק המצוה כי יהיה בך אביון על כן

אמר

ז כי יהיה בך אביון מאחד
אחיך באחד שעריך בארצך
אשר יהוה אלהיך נתן לך
לא תאמץ את לבבך ולא
תקפץ את ידך מאחיך
האביון: ח כי פתח תפתח
את ידך לו והעבט תעביטנו
די מחסרו אשר יחסר לו:
ט השמר לך פן יהיה דבר
עם לבבך בליעל לאמר
קרבה שנת השבע שנת
השמטה ורעה עינך באחיך
האביון ולא תתן לו וקרא
עליך אל יהוה והיה בך חטא:
י נתון תתן לו ולא ירע
לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך יהוה
אלהיך בכל מעשך ובכל
משלח ידך: יא כי לא יחדל
אביון מקרב הארץ על כן
אנכי מצוך לאמר פתח
תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאבינך בארצך: ס
יב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש
שנים

ז ארי יהי בך מסכינא
חד מאחך בחד קרוך
בארעך דיי אלהך יהיב לך
לא תתקף ית לבך ולא
תקפוץ ית ידך מאחוך
מסכינא: ח ארי מפתח
תפתח ית ידך ליה ואוזפא
תוזפניה כמסת חסרוניה
דיחסיר ליה: ט אסתמר
לך דלמא יהי פתגמא עם
לבך ברשע למימר קריבת
שתא שביעתא שתא
דשמטתא ותבאש עינך
באחוך מסכינא ולא תתן
ליה ויקרי עלך קדם יי ויהי
בך חובא: י מתן תתן
ליה ולא יבאש לבך במתנך
ליה ארי בדיל פתגמא הדין
יברכינך יי אלהך בכל עובדך
ובכל אושטות ידך: יא ארי
לא יפסוק מסכינא מגו ארעא
על כן אנא מפקדך למימר
מפתח תפתח ית ידך לאחוך
לענך ולמסכינך דבארעך:
יב ארי

רשב"ם

(ח) כי פתוח תפתח את ידך. אלא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כלומר דבר שבוא של רשעים כמו דבר בליעל יצוק. שפתרונו כן:
(יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא:
(יב) אחיך העברי בגבירתו או העברייה שמכרה אב בקטנותה לאמה. ובגיעו שם שנים לשמיטה כי אדם הבאת סימנים:
(יא) כי פתוח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא:

רש"י

(ז) כי יהיה בך אביון. התאב התאב קודם: מאחד אחיך. אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך: שעריך. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ. יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ: מאחיך האביון. אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: פתוח תפתח. אפי' כמה פעמים: והעבט תעביטנו. אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה

יונתן בן עזיאל

ז וְאִין לֵית כוֹן עַסְקִין בְּמִצְוָתָא דְאוֹרַיְיתָא וְיֶהֱוֵי בְכוֹן מִסְכְּנָא מִחַד
אֲחֵךְ בְּחָדָא מִן קִרְוֵיךְ בְּאַרְעָךְ דַיְיָ אֱלָהָךְ יְהִיב לָךְ לָא תַתְקֵיף יַת לִבָּךְ וְלָא
תִמְנַע יַת אִידָךְ מֵאָחוּךְ מִסְכְּנָא : ח אֱלָא מִפְתַּח תִּפְתְּחוּן יַת אִידָךְ לֵיהּ
וְסוֹזְפָא תוֹזְפִינֵיהּ הֵי כְמִסַּת חוּסְרָנֵיהּ דְיִתְחַסַר לֵיהּ : ט אִסְתַּמְרוּ
לְכוֹן דִלְמָא יְהֵי פִתְגַם עִם לִבְּכוֹן דְזָדְנוּתָא לְמֵימַר קְרִיבַת שַׁתָּא
שְׁבִיעֲתָא שַׁתָּא דְשְׁמִיטְתָא וְתִבְאַשׁ
עֵינֵיכוֹן בְּאָחוּכוֹן מִסְכְּנָא וְלָא תִתְּנוּן
לֵיהּ וְיִקְבּוֹל עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ וִיהֵי בְכוֹן
חוֹבָא : י מִתַּן תִּתְּנוּן לֵיהּ וְלָא
יִבְאַשׁ לִבְּכוֹן בְּמִתַּנְכוֹן לֵיהּ אֲרוּם
מְטוּל פִּתְגָמָא הָדֵין יְבָרֵכִנְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן
בְּכָל עוֹבָדֵיכוֹן וּבְכָל אוֹשָׁטוּת יְדֵיכוֹן :
יא אֲרוּם מְטוּל דְלָא צַיְיתִין בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוָתָא דְאוֹרַיְיתָא לָא
פָסְקִין מִסְכְּנִין מִגוֹ אַרְעָא בְּגִין כֵּן אֲנָא
מְפַקֵּידְכוֹן לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתְּחוּן יַת
יְדֵיכוֹן לְקָרִיבֵיכוֹן וּלְעַנְיֵי שִׁיבְבוּתְכוֹן
וּלְמִסְכֵּינֵי אַרְעֲכוֹן : יב אֲרוּם
יִזְדַבַּן לְכוֹן אֲחוּכוֹן בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת
יִשְׂרָאֵל

ירושלמי

מִתַּן תִּתְּנוּן לֵיהּ לָא יִבְאַשׁ
בְּאַפֵּיכוֹן כְּמִן תִּתְּנוּן לֵיהּ :
אִין נַטְרִין הִינוּן יִשְׂרָאֵל
מִצְוָתָא דְאוֹרַיְיתָא לָא יֶהֱוֵי
בְהוֹן מִסְכְּנִין בְּרַם אִין שָׁבְקִין
הִינוּן מִצְוָתָא דְאוֹרַיְיתָא אֲרוּם
לָא פָסְקִין מִסְכֵּנַיָא בְּגוֹ אַרְעָא
בְּגִין כֵּן אֲנָא מְפַקֵּד יַתְכוֹן
לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתְּחוּן יַת
יְדֵיכוֹן לַאֲחֵיכוֹן מִסְכֵּינַיָא
וְלִצְרִיכַיָא דְאִית בְּאַרְעֲכוֹן :
מִזְוָרָא תְזַוְּורוּן לֵיהּ :

רש"י

שהלואה : די מחסורו ואי אתה מצווה לעשרו : אשר יחסר לו אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו : לו זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו : (ט) וקרא עליך יכול מצוה ת"ל ולא יקרא : והיה בך חטא מכל מקום אפי' לא יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא : (י) נתון תתן לו אפילו מאה פעמים : לו בינו ובינך : כי בגלל הדבר אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה : על כן מפני כן : (יא) לאמר עצה לטובתך אני משיאך : לאחיך לעניך לאיזה אח לעני לעניך ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל עניייך בשני יודי"ן שני עניים : (יב) כי ימכר לך על ידי אחרים במכרוהו בית דין בגניבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה

אבן עזרא

אמר כי לא יחדל אביון כי יודע כי יבא דור שלא יהיה רובו זכאי : (ז) לא תאמץ את לבבך לדבר על לבו דברים טובים : תקפוץ תסגור וכן קפצה פיה קפץ באף יקפצו מלכים פיהם והוא פעל קל : האביון יש אומרים שהוא מגזרת ולא אבה כי הוא במשקל עליון וחביון והגיון שהפרש עלה חבה הנה והטעם שהוא מתאוה לכל דבר בעבור חסרונו : (ח) פתח תפתח שם הפעל וכל מקום שאיננו כתוב הוא דרך קצרה גם הדרש יפה : את ידך לו לאשר אין לו כלום : והעבט תעביטנו תתן לו משכון על עבוטו והנה תעביטנו תקח עבוטו : (ט) בליעל שם ויש אומרים שהיא מלה מורכבת כגון תפלה שלא יעל ולא יגדל ולא יחיה : ורעה עינך כמו וטבה אל בית אביה והמלה משניים הנראי' : (י) בגלל כמו סבה לבעבור סבב כי הכל הוא בחלקים בחלקי הכל שהוא הגוף : נתן תתן הטעם כי אם תתן לו יוסיף השם על ממונך : (יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ כאשר פרשתי : לאחיך הקרוב אליך בתחלה

בעל הטורים

פתח פתח ידך אפס פי' מיע עת הוא שאם יש אשכון כידן ואינו שמטו אביונך כרך תרכן והיכ' דכתיב ני אנפיד ניתן אביונו פתח פ"א כפולה לומר פתח לו ידך ונם פיך לשלו בדברים ד"א הראוי לפתח לו פתח הרלוי לאעלנים תן לו מעלנים תפק לו בכל מיני מתיקה ד"א פתח תפתח אם הוא מתנייש שיאלו לו ופתחו ד"א פתח תפתח כפי' הדבר כן תתן תתן לו העניק תעניק לומ' שאין שיעור לחשבקה את תתן ותחזיר ותתן פתח חסר ני"ו מגוה ניום ו' ליתן פת לעניים תקכת עזרא פתח נ' במס'כ' כהאי עניינא ואידך פתוח הפתחו לו שערי שמים לומר שאם תפתח לו ידך יפתח לך שערי שמים כדי

שנים ובשנה השביעת
תשלחנו חפשי מעמך : יג
ה' ר"פ בסי' וכי־תשלחנו חפשי מעמך
לא תשלחנו ריקם : יד
ל' ומ"ל· ג' העניק תעניק לו מצאנך
ג'· ג' ומגרנך ומיקבך אשר ברכך
יהוה אלהיך תתן־לו : טו
וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים ויפדך יהוה אלהיך
על־כן אנכי מצוך את־הדבר
הזה היום : טז והיה כי־
יאמר אליך לא אצא מעמך
ג' כי אהבך ואת־ביתך כי־טוב
לו עמך : יז ולקחת את־
המרצע ונתתה באזנו
ל' וכ' לעיל עולם ובדלת והיה לך עבד עולם
ואף לאמתך תעשה־כן :
ו' חס' בליש' יח לא־יקשה בעיניך
בשלחך אתו חפשי מעמך כי
משנה שכר שכיר עבדך שש
שנים וברכך יהוה אלהיך
בכל אשר תעשה : פ

כל

יזדבן לך אחיך בר ישראל או
בת ישראל ויפלחינך שית
שנין ובשתא שביעתא
תפטרניה בר חורין מעמך :
יג וארי תפטרניה בר
חורין מעמך לא תפטריניה
ריקן : יד אפרשא תפריש
ליה מענך ומאדרך
וממעצרתך דברכך יי אלהך
תתן ליה : טו ותדכר
ארי עבדא הויתא בארעא
דמצרים ופרקך יי אלהך על
כן אנא מפקיד לך ית
פתגמא הדין יומא דין :
טז ויהי ארי יימר לך לא
אפוק מעמך ארי רחימך וית
אינש ביתך ארי טב ליה
עמך : יז ותסב ית
מרצעא ותתן באודניה
ובדשא ויהי לך עבד פלח
לעלם ואף לאמתך תעביד
כן : יח לא יקשי בעינך
במפטרך יתיה בר חורין
מעמך ארי על חד תרין
כאגר אגירא פלחך שית שנין
ויברכינך יי אלהך בכל

דתעביד

אהרן

לא תשלחנו קדושין יז
ריקם שם יז
העניק שם יז
מציעא פא
מצאנך קדושין יז
אשר ברכך שם ג
כי אהבך שם כב
כי טוב לו כתובות נז
קדושין טו כ כב
ערכין כט'
ולקחת קדושין כא
שבועות ד
המרצע קדושין שם
שבועות שם
בכורות לז
כא
באזנו קדושין כב
ואף לאמתך קדושין יז
כי משנה שם טו כא
ערכין ל

רשב"ם

(טו) כי עבד היית והוציאך ברכוש גדול : (יז) ואף לאמתך תעשה כן להענקה : (יח) לא יקשה בעיניך· כשתשלחנו חפשי מעמך כמה שאתה נותן לו משנה וכפילות שכר שכיר בעבודת שש שנים שעבד אותך שאתה מעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אלבד שכירות של קניין שש שנים שקנית אותו שהרי יברכך ה' בכל אשר תעשה והרי פי' פסוק זה דוגמת לא ירע לבבך בתתך לו וכן תרע עינו באיש חיקו ובבנו ובבתו מתת לאחד מהם כי רועה העין וקשיות הלב מדבר על נתינת ממון לאחרים

רש"י

תקנ' עבד עברי ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה' אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב"ד שאין האשה נמכרת בגניבת' שנא' בגנבתו ולא בגנבת' אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא ועוד חדש כאן הענק תעניק : (יד) הענק תעניק· לשון עדי בגובה ובמראית העין שיהא דבר ניכר שהטיבות לו וי"מ לשון הטענה על צוארו: מצאנך מגרנך

ומיקבך

ישראל ויפליתנכון שית שנין ובמעלי שביעתא המטרוניה לבר חורין
מגביכון: יג וארום אין תפטרוניה בר חורי מגביכון לא הפטרוניה ריקנא:
יד מרחרא תרחרון ליה מן ענכון מן אידריכון ומן מעצרתכון
דבריכיכון יי אלהכון תתנון ליה: טו ותהוון דכירין ארום משעבדין
הויתון בארעא דמצרים ופרקכון יי אלהכון מטול כן אנא מפקדכון
למעבד ית פתגמא הדין יומא דין: טו ויהי ארום יימר לך לא
אפוק מן גבך ארום רחמך וית אינש ביתך ארום טב ליה דמתהני עמך:
יז ותסב ית מחטא ותנעוץ באודניה ובתרע בית דינא ויהי לך עבד
פלח עד יובלא ואוף לאמתך תכתוב גט חירו ותתן לה: יח לא
יקשי בעינך במפטרך יתיה לבר חורין מן גבך ארום בכופלא על אגר
אגירא פלחך שית שנין ויברכך מטוליה יי אלהך בכל מה דתעבד:
כל

שיקנלו תפלתו ואם לאו לא יפתחו לך שנא' אוטם אזנו מזעקת דל וגו' ׳ מחסורו אשר יחסר ר"ת דמאי שמאכילין העניים דמאי כתון שלא ור"ו שווכה לו׳ ברכות כלאיתא בפ"ק דננא נתרא׳ נתתקלו כ׳ ולאידך נתתן לו לחשוקרב גבירוד ואמר שבריך ליתן לכל א׳ לפיתה שבוא נריך כתו שכתן לדולאם ונם הרב׳ העניק מלא יו"ד כי ב׳
מכות הענקתיך ב׳ דברים כליכסף וכלי זהב ושמלות לכן העניקהו מג׳ דברים מצאנך מגרנך ומיקבך והיינו דכתיב וזכרת כי עבד היית ׳ תשלחנו וכי תשלחנו לא תשלחנו ב׳ פעמים ליונה תוך שם ונסיף שם ויונה ניונבל׳ הזה סיום וסמין ליה והיה כי

רשבם

לאחרים וכאשר הורגלו לפרש לא יקשה בעיניך על מה שאתה משלחו חפשי לסוף שש שנים הרבה עבדך שש שנים כלומ׳ יותר משאר שכירים׳ שטו"ת הוא בידם (וכי) למה יקשה בעיניו בשילוח חפשי והלא לא קנאו מתחלה אלא לפי עבודת שש שנים שהכל יודעים שבשביעית יצא ועוד לא היה לומר משנה שכר שכיר אלא משנה שכיר׳ ויש מפרש משנה שכיר שש שנים הם לפי שסתם שכיר שלש שנים כדכתיב בשלש שנים בשני שכיר׳ גם זה הבל׳ כי במקום אחר כתי׳ בעוד שנה כשנה שכיר וכקלה כבוד מואב׳ ופירוש בשני שכיר׳ שלש שנים מצומצמות בשני שכיר שהיא שנה מצומצמות: תקדיש

רשי

ומיקבך יכול אין לו אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במסכת קידושין בג"ש כמה נותן לו מכל מין ומין: (טו) וזכרת כי עבד היית׳ והענקתי ושניתי לך מבזת מצרים ובזת הים אף אתה הענק ושנה לו: (יז) עבד עולם׳ יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל: ואף לאמתך תעשה כן׳ הענק לה יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל אם אמור יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת: (יח) כי משנה שכר שכיר׳ מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון: כל

אבן עזרא

בתחלה: ולעניך׳ לעניי משפחתך ואביון ארצך קודם לאביון מקום אחר׳ וטעם הדבק כי ימכר לך אחיך העברי בעבור הענק תעניק לו: (יב) אחיך העברי׳ פירשתיו: או העבריה׳ והוא כי ימכור איש את בתו לאמה: (יג) ריקם׳ פירשתיו: (יד) העניק תעניק לו׳ הטעם עשה לו תפארת מגורת וענקים לגרגרותיך או יהיה פירוש המלה כפי המקום בלא אח: (יז) באזנו ובדלת׳ פירשתיו וטעם להזכיר זה כי אתה חייב לתת לו בצאתו חפשי רק אם לא ירצה לצאת תרצע אזנו: ואף לאמתך׳ תעשה כן׳ דבק עם העניק תעניק לו ואם הוא רחוק כמו שלש ישלש אם אין לו ואם שלש אלה ורבים כן כי אין אמה נרצעת: (יח) לא יקשה בעיניך׳ מצאנו כתוב שלש שנים כימי שכיר וזו ראיה כי אין רשות לאדם שישכיר עצמו יותר משלש שנים ג"כ לשוכר אותו בנותן שכרו וזה טעם משנה כמו

יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד
בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר
תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא
תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז
בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃ כ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כא וְכִי־יִהְיֶה
בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם
רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
כב בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא
וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃
כג רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל
עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ טו
פ א שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ
טז הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב
הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם
לָיְלָה׃ ב וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃

מסרה: פ״ג נתג׳ · ג׳ ופסו׳ · בז׳ מ״ג · בפ״א חס׳ · ד׳ ר״פ · ג׳ · ה״ו · פ׳ בס״פ׳ · ג״א בתי׳

אונקלוס:
דְתִתְעֲבִיד׃ יט כָּל בּוּכְרָא דְיִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דִכְרִין תַּקְדֵישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא דְתוֹרָךְ וְלָא תֵגוֹז בּוּכְרָא דְעָנָךְ׃ כ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵיכְלִנֵיהּ שַׁתָּא בְשַׁתָּא בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ כא וַאֲרֵי יְהֵי בֵיהּ מוּמָא חֲגִיר אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם בִּישׁ לָא תִכְסְנֵיהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ כב בְּקִרְוָךְ תֵיכְלִנֵיהּ מְסָאֲבָא וְדִדְכֵי כַּחֲדָא כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא׃ כג לְחוֹד יַת דְמֵיהּ לָא תֵיכוֹל עַל אַרְעָא תִשְׁפְּכִנֵיהּ כְּמַיָא׃ א טַר יַת יַרְחָא דַאֲבִיבָא וְתַעֲבֵיד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם וַעֲבַד לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא׃ ב וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי עָנָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא מִן תּוֹרֵי בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ

תולדות אהרן: כל הבכור מגלה ל״א חולין קל״ח · אשר יולד נדה מ׳ · בבקרך חולין קל״ח ק״ה · הזכר נדרים י״ב נזיר ד׳ בכורות י״א מ״ו מ״ב ערכין כ״ט · לא תעבוד חולין קל״ו בכורו׳ט כ״ה · ולא תגוז חולין קל״ח קל״ו תמורה י״א · לפני ה׳ פ״ב ת״ס בכורות כ״ו כ״ח תמורה כ״א · שנה בשנה בכורות כ״ו כ״ח ערכין ל״א תמורה כ״א · וכי יהיה בכורות ל״ז נ״ט

בשעריך יבמות ע״ג · מכות י״ט · הטמא בכורות ל״ג · כצבי פסחים ל״ג
רק את פסחים ע״ו · שמור ר״ה ז׳ כ״א · סנהדרין י״ג · זבחים ו׳ · הוציאך ה׳ ברכות ט׳ · וזבחת פסחים ע׳ · זבחים ז׳ ס׳ · מכות כ״ב

לא

רשב״ם

(יט) תקדיש לה׳ אלהיך · כלומר נהוג בו דין שלא תעבוד בו ולא תגז · ומה שכתיב לא יקדיש איש אותו בכור פירשתיו לא יקדיש איש אותו בכור פירשתיו לא יקדיש איש אותו לקרבן אחר · כאן ובקר חכמים פירשוהו · כתרגומו · כי לפי פשט גם כדריה׳ ונדבותיהם ברגלים היו מביאין כמו שכתוב בפרשת שור או כשב ובפנחס ׃

ובשלת

רש״י

(יט) כל הבכור תקדיש · ובמקום אחר הוא אומר אל תקדיש שנאמר אך בכור אשר יבוכר לה׳ וגו׳ הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר ומכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה׳ ד״א א״א לומר הקדש שכבר נאמר אל תקדיש וא״א לומר ש׳ תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדשו עליו ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו ׃ לא תעבד בבכור שורך ולא תגוז וגו׳ · אף החילוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה ׃ לפני ה׳ אלהיך תאכלנו · לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנאמר

ובשרם

יט כל בוכרא דאתיליד בתורך ובענך דוכריא תקדש קדם יי אלהך
לא תפלוח בבכורי תוריכון ולא תיגוז בכורי עניכון : כ קדם יי
אלהכון תיכלוניה שנא בשנא באתרא דיתרעי יי אתון ואינש בתיכון :
כא וארום יהי ביה מומא חגיר או סמי כל סדעם ביש לא תכסיניה
קדם יי אלהכון : כב בקרויכון תיכלוניה דמסאב מן למקרב לקודשיא
ודדכי למקרב לקודשיא כחדא הי כבשר טביא ואילא : כג לחוד אדמיה
לא תיכלון על ארעא תישרוניה היך כמיא : א הוון זהירין למנטור
זמני מועדיא לעבורי שתא ולמנטר תקופתא בירחא דאביבא למעבד
ביה פסחא קדם יי אלהכון ארום בירחא דאביבא אפיק יתכון יי אלהכון
ממצרים ותיכלון יתיה בליליא : ב ותיכסון פסחא קדם יי אלהכון
ביני שימשתא ועאן ותורי למחר בכרן יומא לחדות חגא באתרא
דיתרעי יי לאשראה שכינתיה תמן :

כי יאמר אין לומ' שרבים ביום ולא בלילה שמך כל הבכור לפרשת עגל לומר כשם שאני אוסר לך לעבוד בבכור כך לא תעבוד בעגל עבודת עגל וכשם שהמום פוסל בבכור כך המום פוסל

כרביעה : וזבחת פסח וסמיך ליה לא תאכל עליו חמץ לומר לגמלין שוחטין הפסח על החמץ :

רש"י

ובשרם יהיה לך וגו' : שנה בשנה · מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו : שנה בשנה · אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת לחד שנאכל לשני ימים ולילה אחד : (כא) מום · כלל : פסח ועור · פרט : כל מום רע · חזר וכלל מה שפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר : (כג) רק את דמו לא תאכל · שלא תאמר הואיל וכולו היתר בא מכלל איסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא כדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר תלמוד לומר רק את דמו לא תאכל : (א) שמור את חדש האביב · מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה : ממצרים לילה · והלא ביום יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנא' ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו' : (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן · שנא' מן הכשבים ומן העזים תקחו : ובקר · תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאין עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע עוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה :

לא

אבן עזרא

כפל וכן והיה משנה הוא משנה למלך שם משנה למלך תחר המם גם הוא מגזרת שנים כאשר פירשתי והנה זה הכתוב יפרש כי ובשביעית יצא לחפשי חנם בתחלת השנה גם יש ראיה משנת השמטה גם מיום השבת : וברכך . פועל עתיד ולא עבר כי אין הפרש ביניה' רק מטעם המקום : (יט) כל הבכור · הזכירו בעבור לא תעבוד בבכור שורך : (כ) תאכלנו · מי שהוא ראוי לאכלו כאש' פירשתי והזכיר זה פעם שני' לבאר משפט בעל מום : אתה וביתך · בית הכהן : (כא) כל מום רע · הנזכרים :

(כב) בשעריך תאכלנו · י"א הכהן יאכלנו חוץ למקדש יש אומרים אחר שיש בו מום הוא לישראל וזה רחוק בעיני : הטמא והטהור · שב אל תאכלנו והטעם כמו קריאה אתה הטמא או הטהור והטע' בין שיהיה טמא או טהור הוא מותר לאכלו בעבו' כי בשר קדש אם אכלו טמא הוא נכרת ובעבור שהזכיר שנה בשנה הזכיר שלש פעמי' ועוד בעבור הבכור שיאכל במקדש וכן הפסח יאכל במקדש ולא חוץ ממנו :

(א) את חדש האביב . נקרא כן בעבור שהיה בו אביב בצאתם ממצרים והמכחישים אמרו כי לא נעשה פסח בלא אביב וכבר השיבותי על דבריהם גם אנחנו נודה כי בית דין היה מסתכל לאביב ודע כי אין לחדשי' בלשון הקדש שמות כי ניסן סיון גם כסליו גם טבת גם אדר

ג לא־תאכל עליו חמץ
שבעת ימים תאכל־עליו
ג' וס"ג מצות לחם עני כי בחפזון
יצאת מארץ מצרים למען
תזכר את־יום צאתך מארץ
חדין ל' מצרים כל ימי חייך: ד ולא־
יראה לך שאר בכל־גבלך
שבעת ימים ולא־ילין מן־
הבשר אשר תזבח בערב
ביום הראשון לבקר: ה לא
תוכל לזבח את־הפסח
באחד שעריך אשר־יהוה
אלהיך נתן לך: ו כי אם־
אל־המקום אשר־יבחר יהוה
אלהיך לשכן שמו שם תזבח
את־הפסח בערב כבוא
השמש מועד צאתך
ממצרים: ז ובשלת ואכלת
במקום אשר יבחר יהוה
אלהיך בו ופנית בבקר
והלכת לאהליך: ח ששת ימים תאכל מצות וביום
השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה: ס

אונקלוס

שכינתיה תמן: ג לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין תיכול עלוהי פטיר לחים עני ארי בבהילו נפקתא מארעא דמצרים בדיל דתדכר ית יום מפקך מארעא דמצרים כל יומי חייך: ד ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא דתכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא: ה לית לך רשו למכס ית פסחא בחדא מקרויך דיי אלהך יהיב לך: ו אלהין באתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא במיעל שמשא זמן מפקך ממצרים: ז ותבשל ותיכול באתרא דיתרעי יי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך לקרווך: ח שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כניש

תולדות אהרן

לא תאכל פסחים כח לה סנ נא מנחות ט לחם עוני נדרי' לח פסחים לו נח קטו סכה לה מנחות עא חולין קב למען ברכות יב פסחים קיו לא ילין מן פסחים עא חגיגה י לא תוכל פסחים נא זבחים קיו שם תזבח ברכות ט פסחים נט זבחים יב ופנית פסחי' פ נה סוכה מז ר"ה ה חגיגה יז זבחים נז ששת ימים פסחים נז קכ בו"ה פח חגיגה יח מנחות סו

עצרת לה' פסחים סח קב חגיגה יח מגלה יג :

רש"י

(ג) לחם עוני. לחם המזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו': למען תזכור. על ידי אכילת הפסח והמצה יום צאתך: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שהפסיק הכתוב מענינו של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש באי זו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים השחוטים כל שבעה בכל מותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון. דבר

אחר

רשב"ם

(ז) ובשלת צלי. ופנית בבוקר. אינך צריך להתעכב כל ימי הפסח:

מהאל

יונתן בן עוזיאל

ג לָא תֵיכְלוּן עַל פִּסְחָא חֲמִיעַ שׁוּבְעָא יוֹמִין תֵּיכְלוּן לִשְׁמֵיהּ פַּטִּיר
לַחְמָא עַנְיָיא אֲרוּם בִּבְהִילוּ נְפַקְתּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִן בִּגְלַל דְתִידְכְּרוּן
יַת יוֹם מִפַּקְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כָּל יוֹמֵי חַיֵּיכוֹן : ד וְתִזְדַּהֲרוּן מִקַּמֵּי
פִּסְחָא דְלָא יִתְחֲמֵי לְכוֹן חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמְכוֹן שׁוּבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית בַּר
מִן בִּישְׂרָא דְתִכְּסוּן בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַמָּאָה לְצַפְרָא : ה לֵית לְכוֹן
רְשׁוּ לְמִכּוֹס יַת פִּסְחָא בְּחָדָא מִן קִרְוֵיכוֹן דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהִיב לְכוֹן : ו
אֱלָהֵן בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן תִּיכְּסוּן יַת
פִּסְחָא וּבְרַמְשָׁא בְּמֵיעֲלֵית שִׁמְשָׁא תֵּיכְלוּנֵיהּ עַד פַּלְגוּת לֵילְיָא זְמַן שֵׁירוּת
פּוּרְקָנְכוֹן מִמִּצְרַיִם : ז וְתִטְווּן וְתֵיכְלוּן בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן
בֵּיהּ וְתִתְפְּנֵי בְּצַפְרָא מִמַּפַּק חַגָּא וְתֵהָךְ לְקִרְוָךְ : ח בְּיוֹמָא קַמָּאָה
תְּקָרְבוּן יַת עוּמְרָא וְתֵיכְלוּן פַּטִּירֵי מֵעַלַלְתָּא עַתִּיקְתָּא וְשִׁיתָא יוֹמִין
דְאִשְׁתָּיֵירוּ תְּהוֹן מָרְשָׁן לְמֵיכוּל פַּטִּירֵי מֵעַלַלְתָּא חַדְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה

בעל הטורים

שבע שבועות תספר לך שתי ספירות בפסוק לומר לך דמנוה למנני יומי ומנוה למנני שבועי. ושמחת ב', מסח' קדשם ואידך מהם' התרומה. דהיינו העות' שהיא ראשי' למנחות כתרומה

שהיא ראשית בקמה תחל לספור יקר. ניה בקומה סנדין לנרך העומר מעותל. ושמחת לא נאמר בפסח בפסח שהתבואה עדין בשדה ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין הפירות בנפנים

רש״י

אחר בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעו של מקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב שראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר וכך היא שנויה במסכת פסחים : (ו) בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים · הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה : (ז) ובשלת : זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול : ופנית בבקר · לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב : (ח) ששת ימים תאכל מצות · ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים שבעה מן הישן וששה מן החדש · ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר בערב תאכלו מצות : עצרת לה' אלהיך · עצור עצמך מן המלאכה · דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך ·

מסחל

אבן עזרא

ההוא

שהם נזכרים במקרא הם לשון כשדים על כן אמר הוא חדש ניסן רק מצאנו זיו ואיתני' וכול' וטעם ראשון כאשר ימצא האביב הנו חדש הראשון כי משם יחל לספור החדשים אם היתה שנה שעברה שנים עשר חדש או שלשה עשר לא נחוש על זה וזה טעם ראשון רק קדמונינו ז"ל העתיקו עם האביב דברים אחרי' וכל דבריהם אמת : לילה · הוציאך מתחת רשות פרעה והקרוב עוד אפרשנו : (ב) צאן · לחיוב הפסח : ובקר · לשלמי' והעד ובקר שלשת אלפים אחר שאמ' הכל לפסחים על כשבים ובני עזים וכן נתנו לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש מאות והנה זכר הפסח קוד' הבקר וכן אתה וביתך וי"א כי במצרים אמ ר כבש או עז ועתה בקר אם יוכל והראשון הוא הנכון : (ג) לא תאכל עליו חמץ · שלא ימצא חמץ בעת שחיטת הפסח : לחם עוני' לזכרון : כל ימי חייך · בכל שנה : (ד) אשר תזבח בערב · שהוא בשר הפסח : (ו) בערב כבא השמש · פירשתיו : מועד צאתך ממצרים · שב אל פסח כי מועד חדש האביב יצאו ממצרים ואיננו דבק עם כבא השמש : (ז) ובשלת · פירשתיו באש וכן ויבשלו את הפסח באש והזכיר ובשלת שלא יאכלנו חי : ופנית בבקר · אמרו המכחישים כי ילך ביום קדם אל ביתו ואמרנו ואנחנו לא נסמוך על דעתנו במצות כי אם על מעתיקי התורה והנה מצאנו

ט שבעה שבעת תספר־
לך מהחל חרמש בקמה
תחל לספר שבעה שבעות׃
י ועשית חג שבעות
ליהוה אלהיך מסת נדבת
ידך אשר תתן כאשר יברכך
יהוה אלהיך׃ יא ושמחת
לפני ׀ יהוה אלהיך אתה
ובנך ובתך ועבדך ואמתך
והלוי אשר בשעריך והגר
והיתום והאלמנה אשר
בקרבך במקום אשר יבחר
יהוה אלהיך לשכן שמו שם׃
יב וזכרת כי־עבד היית
במצרים ושמרת ועשית את־
החקים האלה׃ פ יג חג
הסכת תעשה לך שבעת
ימים באספך מגרנך ומיקבך׃
יד ושמחת בחגך אתה
ובנך ובתך ועבדך ואמתך
והלוי והגר והיתום והאלמנה
אשר בשעריך׃ טו שבעת
ימים תחג ליהוה אלהיך
במקום אשר־יבחר יהוה כי
יברכך יהוה אלהיך בכל
תבואתך ובכל מעשה ידיך
והיית אך שמח׃ טז שלוש
פעמים בשנה יראה כל־
זכורך את־פני ׀ יהוה אלהיך
במקום אשר יבחר בחג
המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את־פני

כניש קדם יי אלהך לא אחרן
תעביד עבידא׃ ט שבעא
שבועין תמני לך משריות
מגלא בחצד עומרא
דארמותא תשרי למסני
שבעא שבועין׃ י ותעביד
חגא דשבועיא קדם יי אלהך
מסת נדבת ידך דתתן כמא
דיברכנך יי אלהך׃ יא
ותחדי קדם יי אלהך את
ובנך וברתך ועבדך ואמתך
וליואה דבקרוך וגיורא
ויתמא וארמלתא דבינך
באתרא דיתרעי יי אלהך
לאשראה שכינתיה תמן׃
יב ותדכר ארי עבדא
הויתא במצרים ותטר
ותעביד ית קימיא האלין׃
יג חגא דמטליא תעביד
לך שבעא יומין בסכנשך
מאדרך וממעצרתך׃
יד ותחדי בחגך את
ובנך וברתך ועבדך ואמתך
וליואה וגיורא ויתמא
וארמלתא דבקרוך׃ טו
שבעא יומין תחוג קדם יי
אלהך באתרא דיתרעי יי ארי
יברכנך יי אלהך בכל
עללתך ובכל עובדי ידך
ותהי ברם חדי׃ טז
תלת זמנין בשתא יתחזי
כל דכורך קדם יי אלהך
באתרא דיתרעי בחגא
דפטיריא ובחגא דשבועיא
ובחגא דמטליא ולא יתחזון
קדם

יהוה

חגא תהוון בנישין בתושבחא קדם יי אלהכון לא תעבדון עיבידתא :
ט שובעא שבועין תימנון לכון מזמן דתשרון למשלח מגלא
למחצור בחקלא בתר חצד עומרא תישרון למימני שובעא שבועין :
י ותעבדון חדוות חגא דשבועיא קדם יי אלהכון חי כמסת נדבת
ידיכון היכמא דבריכיכון יי אלהכון : יא ותיחדון בחדוות חגא קדם
יי אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון וליואי די בקרויכון
וגיורא ויתמא וארמלתא די ביניכון באתרא דיתרעי יי אלהכון לאשראה
שכינתיה תמן : יב ותהוון דכירין ארום משעבדין הויתון במצרים
ותיטרון ותעבדון ית קימיא האלין : יג חגא דמטליא תעבדון לכון
שובעא יומין במשלמכון למכנוש עללתא מאידיכון וחמרא מן
מעצרתיכון : יד ותיחדון בחדוות חגיכון בשאובתא וחליליא אתון
ובניכון ובנתיכון ואמהתיכון וליואה וגיורא ויתמא וארמלתא די
בקרויכון : טו שובעא יומין תחגון קדם יי אלהכון באתרא דיתרעי
יי ארום יבריכנכון יי אלהכון בכל עללתכון ובכל עובדי אידיכון ותהוון
ברם חדיין באצלחותא : טז תלת זימנין בשתא יתחמון כל דכוריכון
קדם יי אלהכון לאתרא דיתרעי בחגא דפטירא ובחגא דשבועיא ובחגא
דמטליא וליתיכון רשאין למתחמיא קדם יי אלהכון ריקנין מכל
מצוותא

נאמר שמחה אחת ו' ונסכות שבכל דגית נאמר בו ג' שמחות · החקים האלה כתיב בעצרת לפי שנתנה בו תור' הסכות תעשה לך באספך מגרנך · רמז

לגויי סוכה עטרה בגמטרי' כל זכורך בגי' גדולים וקטנים אחד פנים א' כפולה לומר פנים בפנים וכמו שבאו לראות כך נא לירלות ·

רש"י

(ט) מהחל חרמש בקמה · משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר : מסת נדבת ידך · די נדבת ידך הכל לפי הברכה הביא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול : (יא) לוי גר יתום ואלמנה · ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך : (יב) וזכרת כי עבד היית וגו' · על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החקים האלה : (יג) באספך · בזמן האסיף שאתה מכנים לבית פירות הקיץ · ד"א באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב : (טו) והיית אך שמח · לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה : (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם · אלא הבא עולת ראייה ושלמי חגיגה :

רשב"ם

(ט) מהחל חרמש כתרגומו · כי העומר נקרא ראשית קצירכם : (י) מסת · די לפי רוח נדבת ידך · וכן פתר דונש ופשר מסת די :

כברכת

אים

אבן עזרא

מצאנו ביום השמיני שלח את העם והוא יום קדש וכתוב אחר וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם יש אומרים כי הפירוש לאהליהם כאשר הוא וביום החול לארצם והלכת לאהליך סביב לירושלם ומשם ילך אל ארצו בחול : (ח) ששת ימים · אמרו הקדמונים מהחל חרמש ויתכן להיות ביום השביעי דבק עם ששת ימים והבדילו מפאה אל פאה אחרת להזהיר לא תעשה מלאכה ולא אמר כל מלאכה והטעם כל מלאכת עבודה ובמקום שאמר כל מלאכה שם כתוב אך וכאשר הזכיר הפסח שהוא חייב לבא אל מקום הכבוד הזכיר החג השני גם השלישי ולא הזכיר יום תרועה ויום העשור כי אין הצבור מתחבר במקדש : (י) מסת · דגשות הסמ"ך להתבלע הנו"ן והמלה מגזרת כם כטעם הרמת יד : נדבת ידך · לעולה ולשלמים : (יב) וזכרת כי עבד היית ·

דבק

ג׳ יהוה ריקם: יז איש כמתנת
ג׳ ידו כברכת יהוה אלהיך
אשר נתן לך:

קכ״ו : פלחים ׳ סימן :
ופטירין עניה סנגרה • ניסעיה נבי׳כ״ל •

ס ס ס

כל ליש׳ ספ׳ כת״ס יח שפטים ושטרים תתן
לך בכל
ויועציה שעריך אשר יהוה אלהיך
שמו״ר דד״ה ד׳געים נתן לך לשבטיך ושפטו את
ספפר׳ ג׳ העם משפט צדק: יט לא
ג׳בנירין ולא תטה משפט לא תכיר פנים
ולא תקח שחד כי השחד
ג׳ יעור עיני חכמים ויסלף דברי
כלסכ׳כ כמא צדיקם: כ צדק צדק
ויסלף דברי צדיקים תרדף למען תחיה וירשת
למשפטים את הארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך: ס כא
כו׳ לס׳ כמא לא תטע לך אשרה כל עץ
אצל מזבח יהוה אלהיך אשר
תעשה

קדם יי ריקנין: יז גבר
כמתנת ידיה כברכתא דיי
אלהך דיהב לך:

ס ס ס

יח דינין ופורענין
תמני
לך בכל
קרוך דיי אלהך יהיב לך
לשבטך ויהון ית עמא דין
דקשוט: יט לא תצלי דין
לא תשתמודע אפין ולא
תקביל שוחדא ארי שוחדא
מעור עיני חכימין ומקלקל
פתגמין תריצין: כ
קושטא קושטא הוי רדיף
בדיל דתיחי ותירת ית
ארעא דיי אלהך יהיב לך:
כא לא תצוב לך
אשרה כל אילן בסטר
מדבחא דיי אלהך דתעביד
לך:
ולא

אהרן ריקם בכורות כא
איש כמתנ׳ חגיגה ח
שופטים סנהדרין ז יו׳ האלילים נג
שעריך מכות ז
כי השחד כתובות קה
צדק צדק פסח יא כתובות קה סנהדרין לב
לא תטע סנהדרין ז האלילים נג תעניה כח

רשב״ם

(יז) כברכת אל שדי. כלי כח ידו במתן נדרים והמלחמה משא של מס. סוף אמם: (יג) באספך מגרנך כמו שפרשתי הטעם על כי בסכות הושבתי את בני ישראל:

רש״י

(יז) איש כמתנת ידו. מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:

חסלת ראה מיסוד רבינו שמואל

(י) שופטים ושוטרים. השופטים מצוים לשוטרים המסרבים בדברי השופטים: (כא) אצל מזבח. כי שם היו הגוים בכל זיב בגדעון ואת האשרה אשר עליו תכרת. שוכר בנישה מזבחותם: ואשריהם כל עץ רענן: (כא) לא תטע לך אשרה. שום אילן שלא יבואו לעבדו

חסלת ראה אנכי

שופטים ושוטרים. שופטים דיינין הפוסקים את הדין: ושוטרים. הרודין את העם במקל וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. בכל עיר ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך: לשבטיך.
מלמד

מִצְוָותָא : יז גְּבַר הֵי כְּמִסַּת מוֹהֲבוּת יְדֵיהּ הֵי כְּבִרְכְתָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן דִיהַב לְכוֹן :

ס ס ס

יח שׁוֹפְטִים דַיָּינִין קְשִׁיטִין וְסַרְכִין אַלִּימִין תְּמַנּוּן לְכוֹן בְּכָל קִרְוֵיכוֹן דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהִיב לְכוֹן לְשִׁבְטֵיכוֹן וִידוּנוּן יַת עַמָּא דִין קְשׁוֹט : יט לָא תֵיצְלוֹן דִינָא וְלָא תִסְבוּן אַפִּין וְלָא תְקַבְּלוּן שׁוּחֲדָא אֲרוּם שׁוּחֲדָא מְסַמֵּי עֵינֵי חַכִּימַיָּא דְנָסְבִין לֵיהּ דְּגָרִים לְהוֹן טִפְשׁוּתָא וּמְעַרְבֵב מִלִּין זַכָּאִין בְּפוּם דַיָּינַיָּא בְּשַׁעַת דִינֵיהוֹן : כ דִין קְשׁוֹט וְדִין שְׁלָם בִּקְשׁוֹט תְּהֵי רָדִיף מִן בִּגְלַל דְתֵיחוֹן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵב לְכוֹן : כא הֵיכְמָא דְלֵית לְכוֹן רְשָׁאִין לְמִנְצוֹב אֲשֵׁירְתָא לִסְטַר מַדְבְּחָא דַיְיָ הֵיכְדֵין לֵית לְכוֹן רְשָׁאִין לְמִזְוְוגָא בְּדִינָא גַבְרָא טַפְשָׁא עִם דַיָּינַיָּא חַכִּימַיָּא לְמַלְּפָא לְכוֹן יַת דְתַעְבְּדוּן לְכוֹן :

ירושלמי

דַיָּינִין וְסַרְכִין : לָא תִסְטוּן דִינָא וְלָא תִסְבוּן אַפִּין וְלָא תִסְבוּן שׁוֹחַד דְמָמוֹן אֲרוּם שׁוֹחֲדָא מְסַמֵּי עֵינוֹי דְחַכִּימַיָּא וּמְחַלְחַל מִילֵּיהוֹן דְזַכָּאִין בְּשַׁעַת דִינֵיהוֹן :

רש"י

מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר : ושפטו את העם וגו' · מנה דיינין מומחי' וצדיקים לשפט בצדק : (יט) לא תטה משפט · כמשמעו · ולא תכיר פנים · אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענותיו : ולא תקח שוחד · אפי' לשפוט צדק : כי השוחד יעור · משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבבו אצלו להפוך בזכותו : דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת : (כ) צדק צדק תרדוף · הלך אחר בית דין יפה : למען תחיה וירשת · כדי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן : (כא) לא תטע לך אשרה · לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה : ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח

אבן עזרא והיכמא

דבק עם עבד' ואמתך: באספך מגרנך ומיקבך· על כן נקרא חג האסיף : (טו) תחג · תזבח סוכה והטעם על הבכור או טעם תחוג ליחיד לעשות עולות ושלמים והעד כי יברכך והטעם תעשה זה בעבור שברך אותך השם והוסיף בכל תבואת' לבאר על ברכת התבואה שהוציאה הארץ: מעשה ידיך· בסחורה ואומנות : והיית אך שמח · מצוה לשמוח בחג הסוכות וי"א כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח : וטעם אך כי לא תהיה כי אם כן : (טז) ולא יראה· זהו משת נדבת ידך : את פני ה' · פרשתיו :

אע פ שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה יש כדמות דרש להדבק הפרשיות · וטעם שופטים אע"פ שאתה חייב ללכת שלשה פעמים למקום הכהנים משרתי המקדש ושם תשאל מהחקים והמשפטים זה לא יספיק לך

עד שיהיו לך שופטים בכל שעריך ושוטרים הם כמוש ה' מגזרת שוטר ומושל וכן משטרו בארץ והטעם כי השופט ישפוט יהשוטר יכריח המעוות : (יח) בכל שעריך · וכן מלאכו שעשה יהושפט : לשבטיך · בכל שער שבט ושבט : ושפטו את העם · שב אל השופטים : (יט) לא תטה משפט ·

שופטים שופך שפטי' ושטרים לגלגלים לומר שהרגלים על פי השופטי' ועוד כי הם נעשו' להנאת הנלרים נרגלים · כדאמר אזהרה לב"ד שיעשון · ועוד כי השופטים מזהירים העם שלא לטעות נרגלים כדאמר סק נא דבת' רינלא כנרנת ה' אלהין אשר נתן לך שפטים · שהשופטים היו מגויין לתת למי שהוא עני · ד"א אשר נתן לך שפטים · כלומר ליתן לשפטים כענין שנא' לתת מנת למחזיקים בתורת השם איש כמתנת ידו שפטים רא' שמתשכנין על הצדקה · של"ש פעמים וסמיך שופטי' שנג' מקומות בנהדרין

תעשה־לך: כב ולא־תקים
לך מצבה אשר שנא יהוה
אלהיך: ס א לא־תזבח
ליהוה אלהיך שור ושה אשר
יהיה בו מום כל דבר רע כי
תועבת יהוה אלהיך הוא:
ס ב כי־ימצא בקרבך
באחד שעריך אשר־יהוה
אלהיך נתן לך איש או־אשה
אשר יעשה את־הרע בעיני
יהוה־אלהיך לעבר בריתו:
ג וילך ויעבד אלהים אחרים
וישתחו להם ולשמש ׀ או
לירח או לכל־צבא השמים
אשר לא־צויתי: ד והגד־
לך ושמעת ודרשת היטב
והנה אמת נכון הדבר
נעשתה התועבה הזאת
בישראל: ה והוצאת את־
האיש ההוא או את־האשה
ההוא אשר עשו את־הדבר
הרע הזה אל־שעריך את־
האיש או את־האשה
וסקלתם באבנים ומתו:

כב ולא תקים לך קמא
דרחיק יי אלהך: א לא
תכוס קדם יי אלהך תור
ואמר דיהי ביה מומא כל
מדעם ביש ארי מרחק קדם
יי אלהך הוא: ב ארי
ישתכח בינך בחדא מן קרויך
דיי אלהך יהיב לך גבר או
אתתא דיעביד ית דביש
קדם יי אלהך למעבר קימיה:
ג ואזל ופלח לטעות
עממיא וסגיד להון ולשמשא
או לסיהרא או לכל חילי
שמיא דלא פקידית: ד
ויתחוי לך ותשמע ותתבע
יאות והא קושטא כיון
פתגמא אתעבידת תועבתא
הדא בישראל: ה ותפיק
ית גברא ההוא או ית
אתתא ההיא דעבדו ית
פתגמא בישא הדין לתרע
בית דינך ית גברא או ית
אתתא ותרגמינון באבניא
וימותון: ו על מימר
תרין סהדין או תלתא סהדין
יתקטיל דחיב קטול לא
יתקטיל על מימר סהיד
חד:
ירא

לא תזבח
ונכיסלו
בכורות יו
שעריך
כתובות מה
וילך ויעבד
מגלה ט
סנהדרין ס
והגד לך
פס ט
והוצאת
סוטה כב
סנהדרי' עט
מה ס קיא
אל שעריך
כתובות מה
על פי
נרכות יט
סנהדרין ל
מכות ו
שבועות ל
לא יומת
מכות ו

ו על־פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא
יומת

רשבם

לעובדו כמנהג הגוים: (כב) ולא תקים לך מצבה. לשמים להקטיר בשעת איסור הבמות מאחר שיהיה לך מזבח קבוע לאחר ירושה כדכתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו' להקריב בכל מקום וכדכתיב בדברי הימים אך הבמות לא סרו ומפרש שם לא היו מקטירים כי אם לה': (ג) אשר לא צויתי. לעבדם:

רש"י

מזבח ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית: (כב) ולא תקים לך מצבה. מצבה אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים: אשר שנא. מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה
לעשות
בין

כב וְהֵיכְמָא דְלֵיתֵיכוֹן רַשָׁאִין לְמִקְמָא קָמָא הֵיכְדֵין לֵיתֵיכוֹן רַשָׁאִין לְמַנָאָה לְפַרְנָסָא גַבְרָא זֵידָנָא דְרַחֵקֵיהּ יְיָ אֱלָהָכוֹן : א לָא תִכְסוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן תּוֹר וְאִימַר דִי בֵיהּ מוּמָא אוֹ כָּל מִדַעַם בִּישׁ דִגְזִיל וְאָנִיס אֲרוּם מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא : ב אֲרוּם יִשְׁתְּכַח בֵּינֵיכוֹן בְּחָדָא מִן קִרְוֵיכוֹן דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן גְבַר אוֹ אִיתְּתָא דְיַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לְמֶעְבַּר עַל קְיָמֵיהּ : ג וַאֲזַל בָּתַר יִצְרָא בִישָׁא וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילָא שְׁמַיָא דְלָא פַקֵידִית : ד וְאִתְחַוָא לְכוֹן וְתִשְׁמְעוּן וְתִתְבְּעוּן יַת סַהֲדַיָא טַבָאוּת וְהָא קוּשְׁטָא כֵּיוָן פִּתְגָמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בֵּינֵיכוֹן : ה וְתַפְקוּן יַת גַבְרָא הַהוּא אוֹ יַת אִתְּתָא הַהִיא דְעָבְדוּ יַת פִּתְגָמָא בִישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִינֵיכוֹן יַת גַבְרָא אוֹ יַת אִתְּתָא וְתַאֲטְלוּנוּן בְּאַבְנַיָא וִימוּתוּן : ו עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקְטִיל דְמִתְחַיֵיב קְטוֹל לָא יִתְקְטִיל עַל מֵימַר סָהִיד חָד :

ידא

יושבין בסדר בני' ובעזר' ונלשכת הגזית • וכן ג' שורות של תלמידים יושבין לפני סנהדרין • יראה כל זכורך ובפיך ליה שופטים שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל • שופטים בגימטר' ע' סנהדרין • שפטים בגי' מכסף •

שמענדין מכסף נעלי כספים סיולעים לנעל סכספים * סופטי' תגין למעלה ולמטה ... הדיין כלא חרב אלמעלה וגיהנם פתוחה תחתיה • תתנלך ו... לגויס ... דברין ליעקב חקיו ומשפטיו

לישראל • חקיו ומשפטיו • בגימ' דיוקי משפטיו • בכל שעריך • בכל מה שאתה משער ... הן לאסיים הן להטיל צדקה • לשבטיך ושפטו • לומר שמצוה לשבט לשפוט שבטו • ושפטו אותיות ושוטו • יהי מנין עליו דין של פסוק לדקדק כדין של קין חנס • שפטים ושפטו משפט הרי ג' שדיני ממונות בג' • שפירה בגי' דיין שאינו הגון • כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח • אשרה כל עץ אצל מזבח בגימ' רשע אצל צדיק • אשר עשה ה' אלהיך ושתין לא תזבח • לרבות רובע ונרבע מוקצה ונעבד • כל דבר רע כי תועבת לומר לך כל המבטל את עינו בקרא תועבה ושנוי • כל דבר רע גבתריה איש או אשה אשר יעשו הרע :

וילך

רש"י

לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע"א : (א) לא תזבח כל דבר רע • אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע • ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים : (ב) לעבור בריתו • אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים : (ג) אשר לא צויתי • לעבוד : (ד) נכון • מכוון העדות : (ה) והוצאת אל שעריך את האיש ההוא וגו' • המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בה אף שעריך האמור למטה שער שעבד בה • ותרגומו לקירוך : (ו) שנים או שלשה אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדו' אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין

על

אבן עזרא

עם כל אחד מהשופטים ידבר : תכיר • פירשתיו בפסוק לא תכירו פנים במשפט : (כ) צדק צדק • עם בעלי הריב ידבר וטעם שני פעמים לדבר צדק שירויח בו או יפסיד או פעם אחר פעם כל ימי היותך או לחזוק : למען תחיה • עם הבאים אל הארץ ידבר : וירשתה • עם בניהם ידבר והטע' שתעמוד לך זו הירושה והדבר שיתחיל השופט לדקדק הוא על עבודה זרה המפורסמת בתחלה כמו לא תטע לך אשרה כי כן משפט עבודה זרה אחר אחת בתוך : (כב) ולא תקים לך מצבה • לע"ז והעד אשר שנא רק מצבה שלא לע"ז איננה אסורה והעד הכאמן בפרשת וישלח יעקב : (א) לא תזבח ליי' אלהיך • הנה כאשר הזכיר האשרה והמצבה הזכיר כי גם הוא אסור לזבוח לשם כל בעל מום : כל דבר רע • פירוש מום : כי תועבת • כטעם הקריבהו נא לפחתך ויש עוכם לזובחו ואין עוכם לאשר איננו זובח כלל חוץ מהחיוב :

(ג) כי ימצא בקרבך • ואחר שהזכיר האשרה אצל המזבח שהיא בפרהסיא לכל שב להזהיר על היחיד

על

יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃ ז
יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה
לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם
בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ׃ פ ח כִּי יִפָּלֵא
מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם
לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע
לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ
וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
ט וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים
הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת
דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃ י וְעָשִׂיתָ
עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ
מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ יא עַל־פִּי
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃
יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן
הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִיִּשְׂרָאֵל׃

מסרה: ה׳ כטע׳ בסיפ׳ · ט״ו דגש׳ · ל׳כ״כ חס׳ ח״ו · ב׳ נטע׳ מ׳רע י״ג · י״ד וקפ״ז בתורה · י״ל וקפין · כ׳ וכ״ל · מטעי׳ כיס ולא · ל׳חס׳ ו״ו · וכל ברא״פית דבו׳ ה״נ · חס׳ ול׳ פ״ל · ל׳ נטע׳ נטי׳ ן

ז יְדָא דְסָהֲדַיָּא תְּהֵי בֵיהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵיהּ
וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא
וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְבִישׁ מִבֵּינָךְ׃
ח אֲרֵי יִתְכַּסֵּי מִנָּךְ
פִּתְגָמָא לְדִינָא בֵּין דַּם לְדַם
בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין מַכְתַּשׁ
סְגִירוּ לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ פִּתְגָמֵי
פְּלוּגַת דִּינָא בְּקִרְוָךְ וּתְקוּם
וְתִסַּק לְאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ בֵּיהּ׃ ט וְתֵיתֵי
לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵיוָאֵי וּלְוָת דַּיָּנָא
דִּיהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתִתְבַּע
וִיחַוּוֹן לָךְ יָת פִּתְגָמָא דְדִינָא׃
י וְתַעְבֵּד עַל מֵימַר
פִּתְגָמָא דִּיחַוּוֹן לָךְ מִן אַתְרָא
הַהוּא דְּיִתְרְעֵי יְיָ וְתִטַּר
לְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּילַפְּנָךְ׃
יא עַל מֵימַר אוֹרָיְתָא
דִּילַפְּנָךְ וְעַל דִּינָא דְּיֵימְרוּן
לָךְ תַּעְבֵּיד לָא תִסְטֵי מִן
פִּתְגָמָא דִיחַוּוֹן לָךְ לְיַמִּינָא
וּשְׂמָאלָא׃ יב וְגַבְרָא
דְיַעְבֵּיד בִּרְשַׁע בְּדִיל דְּלָא
לְקַבָּלָא מִן כָּהֲנָא דְקָאֵים
לְשַׁמָּשָׁא תַמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אוֹ לְוָת דַּיָּנָא וְיִתְקְטִיל גַּבְרָא
הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְבִישׁ
מִיִּשְׂרָאֵל׃

וכל

תולדות: יד העדים סנהדרין מה · כי יפלא סס פה פו · הוריות ד · נדה יט · וקמת סוטה מה · קידושין סו · סנהדרין יז פו · זבחים נז · ובאת אל ר״ה כה · סוטה מה · קדושין סו · סנה רין יז · בח כב · אשר יגידו סנהדרין פו · חולין קח · מן המקום סס פו · על פי מנחות · סוטה יט · סנהדרין פו · לא תסור ברכות יט · שבת כג · סוכה מו · הוריות ד · מנחות לח · והאיש סנהדרין פו

רשב״ם

(ח) בין דם לדם · לפי פשוטו בין רציחה לרציחה בין שוגג למזיד · בין דין לדין · דיני ממונות · נגע · נגע צרעת :

חים

רש״י

עד שיזומו כלם : (ח) כי יפלא · כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך : בין דם לדם · בין דם טמא לדם טהור : בין דין לדין · בין דין זכאי לדין חייב : בין נגע לנגע · בין נגע טמא לנגע טהור : דברי ריבות · שיהיו חכמי העיר חולקים

יונתן בן עוזיאל

ז יְדָא דְסָהֲדַיָא תְהֵי בֵּיהּ בְּשֵׁירוּיָא
לְמִקְטְלֵיהּ וִידָא דְכָל עַמָא בְּבַתְרֵיתָא
וּתְפַלּוֹן עָבֵיד דְבִישׁ מִבֵּינֵיכוֹן : ח
אֲרוּם יִתְפְּרַשׁ מִנְכוֹן פִּתְגָמָא לְדִינָא
בֵּינֵי אֲדַם סְאוּב לְאַדַם דְכֵי וּבֵינֵי דִינֵי
נַפְשָׁתָא לְדִינֵי מָמוֹנָא בֵּינֵי מַכְתַּשׁ
צוֹרְעָא לְמַכְתַּשׁ נַתְקָא מִלֵי פְלוּגְתָּא
בְּבֵית דִינְכוֹן וּתְקוּמוּן וְתִסְקוּן לְאַתְרָא
דְיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן בֵּיהּ: ט וְתֵיתוֹן
לְוַת כַּהֲנַיָא דְמִשִׁיבַט לֵוִי וּלְוַת דַיָינָא דִי יְהֵי בְּיוֹמַיָא הָאִנוּן וְתִתְבְּעוּן
מִנְהוֹן וִיחַוּוּן לְכוֹן יַת הִלְכַת דִינָא : י וְתַעַבְדוּן עַל מֵימַר הִלְכַת
אוֹרַיְתָא דִיחַוּוּן לְכוֹן מִן אַתְרָא הַהוּא דְיִתְרְעֵי יְיָ וְתִטְרוּן לְמֶעֱבַד כְּכָל
דְיַלְפוּנְכוֹן : יא עַל מֵימַר אוֹרַיְתָא דְיַלְפוּנְכוֹן וְעַל הִלְכַת דִינָא
דְיֵימְרוּן לְכוֹן תַּעַבְדוּן לָא תִסְטוּן מִן פִּתְגָמָא דִיחַוּוּן לְכוֹן יַמִינָא וּשְׂמָאלָא:
יב וְגַבְרָא דְיַעֲבֵד בְּזָדְנוּתָא בְּדִיל דְלָא לְמֵיצַת מִן כַּהֲנָא דְקָאִים
לְשַׁמָשָׁא תַמָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן אוֹ מִן דַיָינָא וְיִתְקְטֵיל גַבְרָא הַהִיא וּתְפַלּוֹן
עָבֵיד

ירושלמי

אֲרוּם יִתְכַּסֵי מִנְכוֹן פִּתְגָם
לְסַדֵר דִין בֵּין דַם דִקְטוֹלִין בֵּין
דַם דִפְתוּלִין בֵּין מַכְתַּשׁ
צָרַעְתָּא בֵּין מַכְתַּשׁ נִתְקָא
מִלִין דִמְצוּלְקִירְיֵיכוֹן וּתְקוּמוּן
וְתִסְקוּן לְאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָכוֹן בֵּיהּ :

בעל הטורים

וילך ויעבוד אלהים אחרי' לומ' שהידנו' והמחשבה בע"ז מצטרפין למעשה ויצא. פי שנים עדים פ"א כפולה לומר דוקא תפיסה ולא מפי כתבם. יומת המת הרשעי' בחייהם נקראו מתי'. כי יפלא פ"א כפולה ינקומ' לומ' במופלא שבבית ד ואינו חייב כי אם בתור' שבעל פה.

ב' פעמים השופט בפרשה שהם נגד ש"שבעי' סנהדרין שצריך שימר' על בית דין הגדו'. וכל העם ישמעו וייראו וסמיך ליה אשימה עלי מלך שכן כתיב במלך וכל איש אשר ימרה את פיך. ולא יזידון עוד וסמיך ליה אשימה עלי מלך. שכן אמר דוד להכרית מעיר יי' כל פועלי און

כי תבוא בגימ' בימי שמואל. וירשתה מלא ה"א לאחר ס' דורות שא' ו מלך. ככל הגוים אשר סביבותי. ולכן שא' ומלך בימי שמואל כי עד עתה לא היו לפלשתים מלך אלא סרנים. ואחר פרשת ע"ז ואשרה כתיב פרשת מלך לומר שהמלך מצוה להספיד האשירות

רשי

בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה : וקמת ועלית. מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות : (ט) הכהנים הלוים. הכהנים שיצאו משבט לוי : אל השופט אשר יהיה בימים ההם. ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך : (יא) ימין ושמאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל :

וכל

אבן עזרא

על עבודה זרה : לעבור בריתו. הפך להעמידו. דקדוק ויפתחו בספר היסוד : (ג) אלהים אחרים. פסילים מעשה בני אדם : ולשמש ולירח ולצבא השמים. שהם מעשה אלהים : אשר לא צויתי. לעבדם ואם הם מעשי : (ד) ודרשת היטב. מאד מאד וכן היטב חרה לי והוא מעט רחוק מגזרת טוב : (ה) וסקלתם באבנים. זה או זאת כמו באש ישרפו אותו ואתהן ובעבור שאמ' והוגד לך בסתר ושמעת הדבר בגלוי הוצרך לפרש אף על פי שהוגד לך ושמעת לא יומתו רק על פי שנים עדים : (ו) או שלשה עדים. מקבלים עדות שנים על דעת הגאון והנה לא פורש בתורה אם תקובל עדות העבד והאשה ועדות אויב המת ויש אומרים אם היו שני עדים מכחשי' שנים עדים השלישי יכריע לזכות או לחובה ויש אומרים שנים עדים מהחכמים ושלשה מהאחרים וגם אנחנו צריכים בעל כרחנו לדברי הקבלה : (ז) יד העדים. יד כל אחד מהעדים וכן וישם לבב העם ורבים כן : ובערת. פירשתיו : (ח) כי יפלא ממך דבר. עם השופט ידבר בעבור היות עדות שנים להמית המת וזה פי' בין דם לדם בין דם נקי לדם חייב. ומלת יפלא כמו היפלא מיי' דבר ושם מפורש : בין דין לדין. בממון : בין נגע לנגע. כמו פצע וחבורה והכלל דברי ריבו' : וקמת ועלית. פירשתיו : (ט) הכהנים הלוים. כאשר פירשתי כי יש כהני' שאינם מייחוס לוי : ואל

השופט

מישראל : יג וכל־העם
ג׳ ומ״ג ישמעו ויראו ולא יזידון עוד :
י׳ ו חסר ס יד כי־תבא אל־הארץ
ג׳ וסי׳ אכג פלכא כס!א אשר יהוה אלהיך נתן לך
ג׳ ומ״ג וירשתה וישבתה בה ואמרת
ג׳ ומ״ל י״ד אשימה עלי מלך ככל־
ב׳ חסר הגוים אשר סביבתי : טו
ב׳ שום תשים עליך מלך אשר
יבחר יהוה אלהיך בו מקרב
אחיך תשים עליך מלך לא
תוכל לתת עליך איש נכרי
אשר לא־אחיך הוא : טז
רק לא־ירבה־לו סוסים ולא־
כ״ד · כ״פ ישיב את־העם מצרימה
למען הרבות סוס ויהוה אמר
פ׳ לכם לא תספון לשוב בדרך
י׳ זר״פ בתורה : הזה עוד : יז ולא ירבה־לו
נשים ולא יסור לבבו וכסף
וזהב לא ירבה־לו מאד : יח
ג׳ על כסאו והיה כשבתו על כסא
ל׳ ממלכתו וכתב לו את־משנה
התורה הזאת על־ספר
י״ג מלפני הכהנים הלוים : יט
והיתה עמו וקרא בו כל־ימי
חייו למען ילמד ליראה את־
יהוה

אונקלוס

יג וכל־עמא ישמעון
וידחלון ולא ירשעון עוד :
יד ארי תיעול לארעא
דיי אלהך יהיב לך ותירתה
ותתיב בה ותימר אמני עלי
מלכא ככל־ עממיא
דבסחרני : טו מנאה
תמני עלך מלכא דיתרעי יי
אלהך ביה מגו אחך תמני
עלך מלכא לית־לך רשו
למנאה עלך גבר נוכרי דלא־
אחוך הוא : טז לחוד
לא יסגי ליה סוסון ולא יתיב
ית־עמא למצרים בדיל
לאסגאה סוסון ויי אמר לכון
לא תוספון למתב באורחא
הדין עוד : יז ולא יסגי־
ליה נשין ולא יסטי לביה
וכספא ודהבא לא יסגי־ליה
לחדא : יח ויהי כמתביה
על כורסי מלכותיה ויכתוב
ליה ית פתשגן אוריתא הדא
על ספרא מן קדם כהניא
ליואי : יט ותהי עמיה
ויהי קרי ביה כל יומי חיוהי
בדיל דיילף למדחל קדם יי
אלהיה למטר ית כל פתגמי
אוריתא הדא וית קימיא
האלין למעבדהון :
בדיל

אחרן · וכל העם · פספט · ואמרת · פסכ · שום תשים · יבמות פה · קנ · כתובות ז · סוטה מא · קידושין לג · שופטים · קדושין ע · קיא פח · נתרא ג · סנהדרין יו · כ כב · לא תוכל · סוטה מא · לא ירבה · סנהדרין כא · לא תסיפון · סכה נא · ולא ירבון · מגילה קט · סנהדרין יו · וכסף וזהב · סנהדרין כא · וכתב לו · פס כג · והיתה · פס כא · למען ילמד · הוריות יא

רשב״ם

(טו) איש נכרי · להלחם מלחמותיכם אשר לא אחיך הוא · כי יסיתכם לעבוד ע״א : (יח) משנה התורה זקיני פירשו בדברי הימים שני ספרי התורה ותרגום׳ פתשגן · ואינו מגזרת ושנכתם :

רש״י

(יג) וכל העם ישמעו · מכאן שממתינין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל : (טז) לא ירבה לו סוסים · אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנא׳ בשלמה ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה : (יז) ולא ירבה לו נשים · אלא שמונה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד

וכי

עביד דביש מישראל : יג וכל עמא ישמעון ויתחלון ולא ירשעון
תוב : יד ארום תיעלון לארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה
ותיתבון בה ותימרון נמני עלן מלכא ככל עממיא דבחזרנותי :
טו תתבעון אולפן מן קדם יי ומבתר כדין תמנון עליכון מלכא
לית לכון רשו למנאה עליכון גבר חילוני דלא מן אחוכון הוא : טז
לחוד לא יסגון ליה על תרין סוסון דלמא ירכבון רברבנוי עליהון
ויתגאון ויתבטלון מפתגמי אורייתא ויחובון חובת גלותא למצרים ויי
אמר לכון לא תוספון למתוב בארחא הדין תוב : יז ולא יסגון ליה
נשין על תמני עסרי דלא יטעין ליביה וכספא ודהבא לא יסגי ליה דלא
יתרורם ליביה לחדא וימרוד באלה שמיא : יח ויהי אין נייח רעוא
במצוותא דאורייתא יתיב לרוחצן על כורסי מלכותיה ויכתבון ליה
סביא ית פרשגא אורייתא הדא על סיפרא מן קדם כהניא דמן שיבט לוי :
יט ותהי נביה ויהוי קרי ביה כל יומי חיוי מן בגלל דיליף למדחל
מן קדם יי אלהיה למנטר ית כל פתגמי אורייתא הדא וית כל קימיא
האילין למעבדהון :

כאסירות ולנער ע"ז מקרב אחיך שנים' משנה יהודה. סוס תשים עליך בגית' שלשים בעלו'. לומר שהמלכות בקנית כל' מעלות . לבלתי רום לבבו מאחיו בפסוק מתחיל ומסיים בלמ"ד. רמז שינא מלכות שיסולק משמו עולה ל' ול' מעלו' מלכות .

והוד בן ג' שכה כמ' לכת ולבן אחר שירה שמתחלת בל' וסיים למכבת לענכל ה' לדוד . למען יאריך ימים שלן שתלך בן ג' יאריך ימין ולא שאול. ולכך שאין לא יהיה לכהנים ואחריו פרשת לא דאסו' מעשה דבוב עיר סנהכים

מטול

רש"י

שם נשים וכאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה : וכסף וזהב לא ירבה לו מאד · אלא כדי ליתן לאכסניא : (יח) והיה כשבתו · אם עשה כן כדי הוא שתתקיים מלכותו : את משנה התורה · שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאה עמו ואנקלוס תרג' פתשגן פתר משנה לשון שנון ודבור : (כ) דברי התורה · כמשמעו : לבלתי

אבן עזרא

השופט · הוא המלך שכתב משנה התורה מיד הכהנים : ואל השופט · במקום שיהיה : (יא) על פי התורה אשר יורוך · בדבר המופלא : (יב) ומת האיש ההוא · בית דין ימיתוהו והטעם וכל ישראל ישמעו ויראו וכאשר הזכיר השופט באר המשפטים שהוא חייב לשמרם : (טו) שום תשים · רשות אשר יבחר על פי נביא או משפט האורים והטעם לא אשר תבחר אתה : לא תוכל · מדרך האמת לא אחיך שאיננו ממשפחת ישראל ולא אדומי אע"פ שכתוב בו אחיך ובעבור כי הסוסים בימים ההם היו מוציאים ממצרים והעד דברי שלמה ותצא מרכבה ממצרים והנה יצטרך למען הרבות סוסיו שיחטיא העם לשוב אל מצרים וזה דבר ברור כי השם גאלם משם ובשובם יחללו השם ואוריה הנביא בסכנת הנפש ברח לשם גם ירמיהו בעל כרחו הלך לשם : (טז) לא תוסיפון · מצוה היתה ולא נכתבה ויש אומרים מטעם לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ואת דרך אחרת : (יז) ולא יסור לבבו · כי ילך אחרי תאותו : וכסף וזהב לא ירבה לו · שלא יענים את ישראל והנה שלמה שנתן הכסף כאבנים בירושלם מרוב אהבתו לממון התרעמו עליו ישראל ואמרו אביך הכביד את עולינו ויש אומרים בעבור הנכריים התרעמו ואין זה אמת כי הגרים בנו הבית כי כן כתוב והנה אדונירם שהיה על המס רגמוהו במותו : והיה כשבתו · בתחלת מלכותו : משנה · נסחה שנית : (יט) והית' עמו התורה : וקרא בו · בספר : ליראה · הוא בעצמו : לשמור את כל דברי · כי הוא יתקן המעוותים בכחו : (כ) לבלתי רום לבבו · אם היה חפשי מהמצות : ולבלתי סור · כי אם לא ילמד לא ידע מה המצוה ושכרו למען יאריך ימים : (א) לא יהיה לכהנים הלוים · כאשר הזכיר משפטי המלך שהוא השופט הזכיר גם משפט הכהנים שהם מורי התורה ואחר שאמר שאין להם נחלה יקחו את המתנה הזרוע והלחיים והקיבה שהזרוע מהגוף והלחיים שהלשון ביניהם

מהראש

יהוה אלהיו לשמר את כל
דברי התורה הזאת ואת
החקים האלה לעשתם: כ
לבלתי רום לבבו מאחיו
ולבלתי סור מן המצוה ימין
ושמאל למען יאריך ימים
על ממלכתו הוא ובניו
יח בקרב ישראל: ס א
לא יהיה לכהנים הלוים כל
שבט לוי חלק ונחלה עם
ישראל אשי יהוה ונחלתו
יאכלון: ב ונחלה לא יהיה
לו בקרב אחיו יהוה הוא
נחלתו כאשר דבר לו:
ס ג וזה יהיה משפט
הכהנים מאת העם מאת
זבחי הזבח אם שור אם שה
ונתן לכהן הזרע והלחיים
והקבה: ד ראשית דגנך
תירשך ויצהרך וראשית גז
צאנך תתן לו: ה כי בו
בחר יהוה אלהיך מכל
שבטיך לעמד לשרת בשם
יהוה הוא ובניו כל הימים: ס ו וכי יבא הלוי מאחד

כ בדיל דלא ירום
לביה מאחוהי ובדיל דלא
יסטי מן תפקידתא ימינא
ושמאלא בדיל דיוריך יומין
על מלכותיה הוא ובנוהי בגו
ישראל: א לא יהי
לכהניא ליואי כל שבטא
דלוי חולק ואחסנא עם
ישראל קורבניא דיי
ואחסנתיה ייכלון: ב
ואחסנא לא יהי ליה בגו
אחוהי מתנן דיהב ליה
יי אנון אחסנתיה כמה דמליל
ליה: ג ודין יהי דחזי
לכהניא מן עמא מן נכסי
נכסתא אם תור אם אימר
ויתן לכהנא דרעא ולועא
וקבתא: ד רישית
עבורך חמרך ומשחך וריש
גיזת ענך תפריש ליה:
ה ארי ביה אתרעי יי
אלהך מכל שבטך למיקם
לשמשא בשמא דיי הוא
ובנוהי כל יומיא: ו
וארי ייתי ליואה מחדא
מקרוך מכל ישראל דהוא
דר תמן וייתי בכל רעות
נפשיה

אחרון · למען יאריך סס · כריתות ה · הוא ובניו הוריות סס · כריתות סס · וזה יהיה חולין קל · מאת העם סס קלב · מאת זבחי סס קלו · אם שור סס קלב · ונתן סס קלו · הזרוע סס קלד · ראשית פסחים לג · מנחות פה · ראשית חולין קלז · וראשית גז סס קלז · קלז קלח · תתן לו · פסחים לג · חולין קלח · קי · כי בו בחר · סנהדרין · לעמוד · סוטה לה · זבחים כג · חולין קלו · קלח · הוא ובניו · סוטה סס

חולין ק"ח מאחד סוכה כה שעריך

רשב"ם

(ו) וכי יבא הלוי · כהן שאינו מאותה משמרה שעובדת היום בירושלים בעזרה: לבד

רש"י

(כ) לבלתי סור מן המצוה · אפילו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים · מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולה וכתיב ויוחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת כאשר לא שמעת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו · מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: (א) כל שבט לוי · בין תמימין בין בעלי מומין: חלק · בביזה: ונחלה

כ מְטוּל דְּלָא יָנִיס לִבֵּיהּ יַתִּיר מִן אַחוֹי וּמְטוּל דְּלָא יִסְטֵי מִן תַּפְקֵידְתָּא
לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא מִן בִּגְלַל דְּיִנְגּוֹר יוֹמִין עַל מַלְכוּתֵיהּ הוּא וּבְנוֹי בְּגוֹ
יִשְׂרָאֵל : א לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא דְּמִן שִׁבְטָא לֵוִי הוּלָק וְאַחְסַנְתָּא עִם אַחוֹי
קוּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ וּבְאַחְסַנְתְּהוֹן יֵיכְלוּן : ב וְאַחְסָנַת חֲקִיל וּכְרַם לָא תְּהֵי
לֵהּ בֵּינֵי אַחוֹי עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע מוֹהֲבוּתָא דִּכְהוּנְתָּא דִּיהַב לֵיהּ יְיָ הִינוּן
אַחְסַנְתֵּיהּ הֵיכְמָא דְּמַלֵּיל לֵיהּ : ג וְדֵין יְהֵי חוּלְקָא דְּחַמֵּי לְכָהֲנַיָּא מִן
עַמָּא מִלַּת דִּנְכַס נִכְסַת אִין תּוֹר אִין אִימַּר וְיִתְּנוּן לְכָהֲנָא אֶדְרָעָא דְּיַמִּינָא
וְלוּחַיָּא אַרְעָיָא וְלוּחַיָּא דְּרַקִּיתָא וְקִבְתָּא : ד שֵׁירוּי עִיבּוּרְכוֹן
חַמְרֵיכוֹן וּמִשְׁחֵיכוֹן וְשֵׁירוּי גִּיזַת עָנֵיכוֹן כְּמִסַּת קְטוֹרָא תִּתְּנוּן לֵיהּ :
ה מְטוּל דְּבֵיהּ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן מִכָּל שִׁבְטֵיכוֹן לִמְקוּם לְשַׁמָּשָׁא
בִּשְׁמָא דַּיְיָ הוּא וּבְנוֹי כָּל יוֹמַיָּא : ו וַאֲרוּם יֵיתֵי לֵיוָאָה מֵחָדָא מִן
קִרְוֵיכוֹן מִן כָּל יִשְׂרָאֵל דְּהוּא דַּיַּיר תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּכָל כְּרוּךְ דְּרַעֲוָא נַפְשֵׁיהּ
לְאַתְרָא

ומשום שמאל נאמר בתרל ממלכתו ולא יהי' לכהנים סמך לפרשת מלך כי ינ' עי' כהן גדול שמלך הוא נחשב ו והקדי' מ"ך שגדול הוא ממנו ו גדול רמז שעל הכנסיה יהיה העילה והחכמה והכסף ועדר שה כהן גלוי

נוטלין מעשר כך המלך ולאכל' יעשו' אשי יי' ונחלתו וכתי' בתריה וזה יהיה משפט הכהנים דכהנים משלחן גבוה קא זכו ו הלוי' נניחט' השם כאלקי יהוה וזהו יי' הוא נחלתו ראשי' דגנך נניחט' משתמרקוגו

רש"י

ונחלה · בארץ : אשי ה' · קדשי המקדש : ונחלתו · אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר : (ב) בקרב אחיו · זו נחלת חמשה ואיני יודע מה היא וכנראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן והילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סיחון ועוג שהי עממין אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קני וקניזי וקדמוני · וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגומר להזהיר על קני וקניזי וקדמוני · שוב מצאת בדברי ר' קלונימוס הכי גרסינן בספרי : ונחלה לא יהיה לו · אלו נחלת שבעה : בקרב אחיו · אלו נחלת חמשה נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרי' נטלו מאיליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבע' לבד : כאשר דבר לו · בארץ' לא תנחל אני חלקך : (ג) מאת העם · ולא מאת הכהנים : אם שור אם שה · פרט לחיה : הזרוע · מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפלד"ון : הלחיים · עם הלשון דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד שנאמר ויקח רומח בידו : לחיים · תחת תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל : והקיבה · תחת האשה אל קבתה : (ד) ראשית דגנך · זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנאמר וששיתם את האיפה מחומר החטים ששית האיפה חצי סאה כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחת מששים שהכור שלשים סאין : וראשית גז צאנך · כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש שיעור ורבותינו נתנו בה שעור אחד מששים וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר וחמש צאן עשויות רבי עקיבא אומר ראשית הגז שתים גז צאנך ארבעה תתן לו הרי חמשה : (ה) לעמוד לשרת · מכאן שאין שירות אלא מעומד : (ו) וכי יבא הלוי · יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין ראויין לשירות

אבן עזרא

שהראש והקיב' מהקרב ודרך דרש כי הכהן הוא שוחט השלמים הזרוע שכר זרועו בשחיטה והלחיים שכר הברכה והקיבה שכר הבדיקה ועל דרך הפשט כי אלה טובים משאר הבשר גם הזכיר דבר לוי כי גם הם יורו התורה בשערים והעד דברי הימים :

לבד

שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
י׳ הוּא גָר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת
נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
ג׳ יְהוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם
הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃
פ׳ וא׳ ספלק ח חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד
מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס
ט כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת
הַגּוֹיִם הָהֵם׃ י לֹא־יִמָּצֵא
בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ
קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ
ג׳ וחד חבר חברים ל׳ נג׳ וּמְכַשֵּׁף׃ יא וְחֹבֵר חָבֶר
וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־
הַמֵּתִים׃ יב כִּי־תוֹעֲבַת
יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל

התועבת

נפשיה לאתרא דיתרעי יי׃
ז וישמש בשמא דיי
אלהיה ככל אחוהי ליואי
דמשמשין תמן קדם יי׃
ח חולק כחולק ייכלון
בר ממטרתא דייתי
בשבתא דכן אתקינו
אבהתהא׃ ט ארי את
עליל לארעא דיי אלהך יהיב
לך לא תילף למעבד כתועבת
עממיא האנון׃ י לא
ישתכח בך מעבר בריה
וברתיה בנורא קוסם קסמין
מעונן ומנחש וחרש׃
יא ורטין רטן ושאיל
בידין ודכורו ותבע מן
מן מיתיא׃ יב ארי
מרחק יי כל עביד אלין ובדיל
תועיבתא האלין יי אלהך
מתריך יתהון מן קדמך׃
שלים

אהרן
ובא בכל
קמא קט
מנחות עד
ושרת בשם
סכה שם
קמא שם
מנחות שם
ערכין יא
העומדים
זבחים כג
חלקכחלק
סכה נו
לא תלמד
שבת עה
ר״ה כד
סנהדרין סח
הא׳ יל״ס יט
מג
לא ימצא
סנהדרין נו
סד
סנהדרין סה
מנחש שם
וחובר חבר
שם נו שם
כריתות ג
ודורש אל
סנהדרין סה
כי תועבה
סנהדרין נו

רש״י

ובא בכל אות נפשו ושרת. ללמד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפי' במשמר שאינו שלו. ד״א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואף על פי שאין המשמר שלהם: (ח) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובשר שעירי חטאות יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות. אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהן כמה הם מקולקלים ולהורות

לבניך

רשב״ם

(ח) לבד ממכריו על האבות. לפי הפשט כמו איש אשר מכרו אם יש לו שום קרוב מאבותיו שיתן לו קרבנו לעשותו הוא יש לו רשות להקריבו אע״פ שאינו ממשמרה זו: (יא) וחבר חבר. הניגון בבי״ת כמו מן החר״ב תאכל החר״ב וזה מוכיח וחובר חברים מחוכם. כמו מן מלך מלכים. וכמו מן עבד עבדים. כן יאמר מן חבר חברים. ואלו היה חבר טעמו בבית כמו חבר אנכי לכל אשר יראוך. ירך גדר כתף וגזל שטעמם למטה היה לו לומר וחובר חבר מן ירך ירכו גזלו. חברים מקשיבים לקולך ובחי״ת מצאתי אחרי כן בספרי ספרד כדברי: (יב) מורים אותם. כי אינם חושבים לדרוש את הקב״ה ואת נביאי האמת. כי סומכים על תועבותיהם המגידים להם ברוח הטומאה:

תמים

יונתן בן עוזיאל

לְאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ : ז וִישַׁמֵשׁ בְּשׁוּם מֵימְרָא דַייָ אֱלָהֵהּ הֵי כְּכָל אָחוֹי לֵיוָאֵי דִמְשַׁמְשִׁין תַּמָן קֳדָם יְיָ : ח חוּלַק כָּל קֳבֵל חוּלַק בְּשָׁוְּוֹה יֵיכְלוּן בַּר מִמוֹתְבֵי קוּרְבָּנַיָא דְיֵיכְלוּן כָּהֲנַיָא דְאוֹרִיתוּ לְהוֹן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר אֲבָהַתְכוֹן : ט אֲרוּם אַתּוּן עָלְלִין לְאַרְעָא דַייָ אֱלָהָכוֹן יָהִיב לְכוֹן לָא תִילְפוּן לְמֶעֱבַד כְּרִיחוּקֵי עַמְמַיָא הָאִינוּן : י לָא יִשְׁתְּכַח בְּכוֹן מַעְבְּרִין בְּנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן בְּנוּרָא לָא קַסוּמֵי קוּסְמִין וְלָא חֲרוֹרֵי עֵינַיִן וְלָא נַטוּרֵי נַחֲשִׁין וְלָא חַרְשִׁין : יא וּמְחַבְּרִין וְאַסְרִין חִוְוין וְעַקְרַבִין וְכָל מִינֵי רַחֲשִׁין וְשָׁאֲלִין אִיבָא טְמֵיָא וּגְרַם יָדוּעַ וְתָבְעִין מֵיתַיָא : יב אֲרוּם מְרַחַק קֳדָם יְיָ עָבֵיד אִלֵין וּמְטוּל תּוֹעֵיבָתָא הָאִלֵין יְיָ אֱלָהָכוֹן מְתָרֵיךְ יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן :

ירושלמי

וְיִתְבַּר זְכוּתֵיהּ דְזַבִּינוּ לֵיהּ עַל אֲבָהָתָא :

לָא אִשְׁתְּכַח בְּכוֹן מַעֲבַר בְּרֵיהּ וּבְרַתֵּיהּ בְּנוּרָא לְאַקְסוֹמֵי קִסְמִין וְלָא חֲרוֹרֵי עֵיינִין וְלָא נַטוּרֵי נַחְשִׁין וְחָרְשִׁין :

וְחַבּוּרֵי חֲבוּרָא בִּישִׁין וְאַסְרֵי חִיְוָא וְעַקְרְבִין וְכָל מִינֵי רַחֲשִׁין וְשָׁאֲלֵי אוֹבָא וּמַסְקֵי זְכוּרִין וְתָבְעִין אוּלְפַן מִן מֵיתַיָא :

שלמין

רש״י

לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הככרים : (י) מעביר בנו ובתו באש • היא עבודת המולך עושה מדורת אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם : קוסם • אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו : מעונן • רבי עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים : מנחש • פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו : (יא) וחובר חבר • שמצרף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד : ושואל אוב • זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו : וידעוני • מכנים עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות : ודורש אל המתים • כגון מעלה בזכורו והנשאל בגלגלת : (יב) כל עושה אלה • עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפי׳ אחת מהן

תמים

אבן עזרא

(ח) לבד ממכריו • יש אומרים שהוא כמו מאת מכריהם בדרך רחוקה מעט ולא הבה הדקדוק רק הוא מגזרת וכי תמכרו ממכר והטעם כי אם מכר ביתו שירש מאבותיו כאשר כתוב ויגאל ממכר בית ועיר אחוזתו וזה פירוש על האבות לא יאמר לו הכה יש לך לא תאכל עוד אלא חלק כחלק יאכלו וכאשר השלים להזכיר דבר השופט והכהן הזכיר דבר הנביא : (י) ומעביר בנו • ע״א היתה כי יש גם היום ביניכו גוים רבים עובדי האש : קוסם קסמים • יתכן היותו שם כלל ופירושו הותכי משפט האומרים כי כן יהיה בלא ספק וכן נחרין וקרוב ממנו קסם על שפתי מלך והפרט מעונן ומנחש ומכשף גם יתכן היותו שם פרט להוברי שמים וטעם קסמים שיש במשפטי הככבים הנקראים ראשונים ושניים : מעונן ומנחש • פירשתים : ומכשף כן : (יא) וחבר חבר • אלה האומרים שיחברו השדים : אוב וידעוני • פירשתיו : ודורש אל המתים • ההולכים אל בית הקברות ולוקחים עצם אדם מת ובעבור מחשבתו ושגעונו תראה לו דמות צורות בחלום גם בהקיץ וכל אלה תועבות השם כי האמת להיות לב האדם תמיד תמים עם בוראו וכאשר ישען על חכמתו לבקש האמת ומה שיהיה הוא מהשם הנה לבו חמר כי

בעל הטורים

ב׳ נחם׳ גו זאנך׳ נמטר על בזאהיכו דאמרינן שצריך ליתנו לו כשפולו מלוכן וזהו כמטר על גו שיהא מלוכן ולא נמגי׳ אם ראשי׳ גו זאנקתתן י׳ וכי יבא הלוי בגים׳ וזהו הבהן׳ כא״ק ב׳ במם חלק כחלק יאכלו פחלק היוסף על הכליש דאמרי׳ כהן בעל מום חולק מקדשים

אך על פי שהסול נעבודה והיינו לפי שיושב על הכלים • כי אתהבגא • ססק כאן שואל אוב לומר שאת׳ך שאל גבירים ולא נאיד • קוסם קסמי׳ מעונן ומנחש קסם שנים׳ אותו במקלו • מעונן נגד אוחזי העינים • מנחש כוס יקין מפי נפלה

התועבת האלה יהוה אלהיך
מוריש אותם מפניך: יג
תמים תהיה עם יהוה אלהיך:
יד כי הגוים האלה אשר
אתה יורש אותם אל־
מעננים ואל־קסמים ישמעו
ואתה לא כן נתן לך יהוה
אלהיך: טו נביא מקרבך
מאחיך כמני יקים לך יהוה
אלהיך אליו תשמעון: טז
ככל אשר שאלת מעם יהוה
אלהיך בחרב ביום הקהל
לאמר לא אסף לשמע את־
קול יהוה אלהי ואת־האש
הגדלה הזאת לא־אראה
עוד ולא אמות: יז ויאמר
יהוה אלי היטיבו אשר דברו:
יח נביא אקים להם מקרב
אחיהם כמוך ונתתי דברי
בפיו ודבר אליהם את כל־
אשר אצונו: יט והיה האיש
אשר לא־ישמע אל־דברי
אשר ידבר בשמי אנכי
אדרש מעמו: כ אך הנביא
אשר יזיד לדבר דבר בשמי
את אשר לא־צויתיו לדבר
ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא:
כא וכי תאמר בלבבך איכה נדע את־הדבר אשר לא־

דברו

יג שלים תהי בדחלתא דיי אלהך: יד ארי עממיא האלין דאת ירית יתהון מן מעונניא ומן קסמיא שמעין ואת לא כן יהיב לך יי אלהך: טו נביא מבינך מאחך כותי יקים לך יי אלהך מניה תקבלון: טז ככל דשאלתא מן קדם יי אלהך בחורב ביומא דקהלא למימר לא אוסיף למשמע ית קל מימרא דיי אלהי וית אשתא רבתא הדא לא אחזי עוד ולא אמות: יז ואמר יי לי אתקינו דמלילו: יח נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן פתגמי נבואתי בפומיה וימליל עמהון ית כל דאפקדיניה: יט ויהי גברא דלא יקבל לפתגמי דימליל בשמי מימרי יתבע מניה: כ ברם נביא דירשע למללא פתגם בשמי ית דלא פקדתיה למללא ודימליל בשום טעות עממיא ויתקטיל נביא ההוא: כא וארי תימר בלבך אכדין נדע ית פתגמא דלא מלליה יי:

דימליל

רשב״ם

(יג) תמים תהי' וגו' וממנו תדרוש ולא מן המתים · ולפי כי מכסה הק"בה כס את ישראל נתן כח ברוח בטומאה

רש״י

(יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך · התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר

יונתן בן עוזיאל

יג שַׁלְמִין תְּהוֹן בִּדְחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן : יד אֲרוּם עַמְמַיָּא הָאִלֵּין
דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְמֵירוֹת יַתְהוֹן לְחַרוֹרֵי עֵינָא וּלְקִיסוּמֵי קָסְמַיָּא צַיְיתִין
וְאַתּוּן לָא כְּוָותְהוֹן אֱלָהֵן כַּהֲנַיָּא שָׁיְילִין אוּרַיָּא וְתוּמַיָּא וּנְבִיָּא תְרִיצַיָּא
יְהַב לְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן : טו נְבִיָּא
מִבֵּינֵיכוֹן מִן אַחוּכוֹן דִּדָמֵי לִי בְּרוּחַ
קוּדְשָׁא יָקִים לְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן מִנֵּיהּ
תְּקַבְּלוּן : טז כְּכָל דִּשְׁאֵילְתּוּן מִן
קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּחוֹרֵב בְּיוֹמָא דְּאִתְכַּנְשׁוּ שִׁבְטַיָּא לְמִקַבְּלָא אוֹרַיְיתָא
לְמֵימַר לָא נוֹסִיף לְמִשְׁמַע יַת קָל דִּיבּוּרָא מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיַת אֶשָּׁתָא
רַבְּתָא הָדָא לָא נֶחְמֵי תוּב דְּלָא נְמוּת : יז וַאֲמַר יְיָ לִי אַתְקִינוּ מָה
דְּמַלִּילוּ : יח נְבִיָּא אָקִים לְהוֹן מִבֵּינֵי אֲחוּהוֹן דְּרוּחַ קוּדְשָׁא בֵּיהּ
כְּוָותָךְ וְאֶתֵּן פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמֵיהּ וִימַלֵּיל עִמְּהוֹן יַת כָּל דְּאֲפַקְּדִינֵּיהּ :
יט וִיהֵי גַּבְרָא דְּלָא יְקַבֵּל פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי דִּימַלֵּיל בִּשְׁמִי מֵימְרִי יִתְפְּרַע
מִנֵּיהּ : כ בְּרַם נְבִי שִׁקְרָא דְּיַרְשַׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָּמָא בִּשְׁמִי יַת דְּלָא
פַּקֵּידְתֵּיהּ לְמַלָּלָא וְדִי יְמַלֵּל בְּשׁוּם טַעֲוַות עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא הַהוּא
בְּסַיְפָא : כא וַאֲרוּם תֵּימְרוּן בְּרַעֲיוֹנֵיכוֹן הֵיכְדֵין נִידַּע יַת פִּתְגָּמָא

ירושלמי

וְיַת בַּר וְכוּנֵיהּ דְּזָבִינוּ לֵיהּ עַל אַבְהָתָא :

בעל הטורים

תמימה שלי ד"א מקלי כתם חלדה שועלי. תמים תי"ו בי גולה שאם תלך בתמימות כלו קיימת מאף ועדתי'ו. נבי' מקרבך ספסוק מתוזל ומסיי'בנו"ן נומר סילת כ' סיגרי גיגה. וים נן י' תיבו' לומ' שמשמ"צ לו כמו ולינסרת הדברות. כמוני בנית' מגו' תשמעון ב' נחס' אליו תשמעון. כקטן כגדול תשמעון. לומ' אחד קטן ואחד גד לשמע אליו. ככל אשר שאלת. ככל עגלה ע' לומר שזמינתי לשאלתך וששתי עליהם ע' זקנים. וגם אני כאשר אלו ישראל ואתן להם נביאי' נביא אקים להם נביא' זהו

רש"י

אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו : (יד) לא כן נתן לך ה' הקב"ה לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים : (טו) מקרבך מאחיך כמוני · כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא : (כ) אשר לא צויתיו לדבר · אבל צויתי לחבירו : ואשר ידבר בשם אלהים אחרים · אפילו כיון את הלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר : ומת · בחנק ג' מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמ' לו ונאמר לחברו והמתנבא בשם ע"א אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא והעוב'על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנא' אנכי אדרוש מעמו : (כא) וכי תאמר בלבבך · עתידין אתם לומ' כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד וכוח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו :

רשב"ם

הטומאה להגיד על פי השעירים : (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני שיצוה לך מצות שבתורה ולא כנביא וחולם חלום שיאמר לך לעבוד ע"ז · ומה שכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הרי פירושו כמו שמפרש אשר ידעו ה' פנים אל פנים · אבל להאמין להקב"ה יהא כמותך ולדבר אמת מאתו ולא כנביא הנותן לישרא' הנותן אות ומופת לעבוד ע"ז ולא יהיה הדבר ולא יבא וכגון שאין תשובה ומעשי' טובים שיבאם הקב"ה בשבילם הרי חזקיה תפילה הועילה לו · ולנכוה כי שבו מדרכם הרעה :

אבן עזרא

בוא משובש והרוצה לדרוש ידרוש מהשם על פי הנביא על כן כתוב אחריו נביא מקרבך זה יהושע והעד שאמ' אליו תשמעון וכתו' וישמעו אליו בני ישראל ועוד ראיה אחרת כי לא מצאנו נביא שנכנס עם ישראל לארץ כי אם יהושע גם יתכן להיות זה כלל לכל נביא שיקום אחר משה : (טו) כמוני · שהוא נביא השם לא מנחש : (יט) אנכי אדרוש מעמו · והנה מיתתו בידי שמים והעד האיש אשר

ג' וכתבין דברו יהוה: כב אשר ידבר
הנביא בשם יהוה ולא יהיה
הדבר ולא יבא הוא הדבר
מ' ד' וא' אשר לא דברו יהוה בזדון
ג דברו הנביא לא תגור ממנו:
יט ס א כי יכרית יהוה
אלהיך את הגוים אשר יהוה
אלהיך נתן לך את ארצם
וירשתם וישבת בעריהם
ל' מ' נתו' ובבתיהם: ב שלוש ערים
תבדיל לך בתוך ארצך אשר
יהוה אלהיך נתן לך
לרשתה: ג תכין לך
ג' הדרך ושלשת את גבול
ארצך אשר ינחילך יהוה
אלהיך והיה לנוס שמה כל
פו' ג' חסר רצח: ד וזה דבר הרצח
שא' ד' כ' ג ר"פ ג אשר ינוס שמה וחי אשר
יכה את רעהו בבלי דעת
ל' מס' כנ"ס והוא לא שנא לו מתמל
פ' סוריה שלשם: ה ואשר יבא
חסר נא"כ מ"ע ג' וא' את רעהו ביער לחטב עצים
ג' ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ
ג' ונשל הברזל מן העץ ומצא
את רעהו ומת הוא ינוס אל
אחת הערים האלה וחי:
ו פן ירדף גאל הדם אחרי
כ"פ' קמץ פ' הרצח כי יחם לבבו והשיגו
פתח: כי ירבה הדרך והכהו נפש
ולו

אונקלוס

כב דימליל נביא בשמא
דיי ולא יהי פתגמא ולא
יתקים הוא פתגמא דלא
מלליה יי ברשע מלליה נביא
לא תרחל מניה: א ארי
ישיצי יי אלהך ית עממיא
דיי אלהך יהיב לך ית
ארעהון ותירתנון ותיתב
בקרויהון ובבתיהון: ב
תלת קרוין תפריש לך בגו
ארעך דיי אלהך יהיב לך
למירתה: ג תתקין לך
אורחא ותתלית ית תחום
ארעך דיחסנך יי אלהך
ויהי למערק לתמן כל
קטולא: ד ודין פתגם
קטולא דיערוק לתמן ויתקים
דיקטול ית חבריה בלא
מדעיה והוא לא סני ליה
מאתמלי ומדקמוהי: ה
ודיעול עם חבריה בחורשא
למקץ אעין ותתמריג ידיה
בברזלא למקץ אעין
וישתליף ברזלא מן אעא
וישכח ית חבריה וימות הוא
יערוק לחדא מן קרויא
האלין ויתקים: ו
דילמא ירדוף גאיל דמא
בתר קטולא ארי יחם ליביה
וידבקיניה ארי תסגי אורחא
ויקטליניה נפש וליה לית
חובת דין דקטול ארי לא סני
הוא ליה מאתמלי
ומדקמוהי:
על

אהרן
תכין לך
נת אק
מכות ט י
לנוס שמא
סנהדרין יח
וזה דבר
שביעית חו
מכות ס יג
בבלי דעת
נדרים פח
קמא פו
מכות ט
ואשר יבא
נדרים סם
קידושין סם
מכות ח ט
העץ
מכות ז
ונשל סם
ומצא אא
סם ח
ערכין ל
הוא ינוס
מכות ג

רשבם

(ה) ונשל הברזל הוא הגרזן שקרוי ברזל ׳ כדכתיב

רש"י

(כב) אשר ידבר הנביא ׳ ויאמר דבר זה עתיד
לבא

דלא מלליה יי: כב מה דימלל נבי שיקרא בשמא דיי ולא ייתי פתגמא ולא יתקיים הוא פתגמא דלא מלליה יי בזדנותא מלליה נבי שיקרא לא תדחלון מניה: א ארום ישיצי יי אלהכון ית עממיא דיי אלהכון יהיב לכון ית ארעהון ותירתונון ותיתבון בקירויהון ובבתיהון: ב תלת קרוין תפרשון לכון בגו ארעכון דיי אלהכון יהיב לכון למירתה: ג תכוונון לכון ארחא ותתלתון ית תחום ארעכון דיחסנכון יי אלהכון ויהי למערוק לתמן כל קטולא: ד ודין הילכת קטולא די ערוק לתמן וייחי דיקטול ית אחיה בלא מתכוון ליה והוא לא נטר ליה סנא מאתמלי ומדקדמוי: ה ומאן דעליל עם חבריה בחורשא למקטע קיסין ותרתח אידיה בסיקוריא למקטע קיסא וישמוט פרולא מן קתא וישכח ית חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן קירויא סימניא האלין וייחי: ו דלמא ירדוף תבע אדמא בתר קטולא ארום ירתח עלוי לביה בעקתיה וידבקיה ארום תסגי ארחא ויקטליניה נפש וליה לא אית חובת דין דיקטול ארום לא סני הוא ליה מאתמלי ומדקדמוי:

ירושלמי

ודיעול עם חבריה בחורשא למקטוע קיסין ויתקוף בה בסיקורא למקטע קיסין וישמיט פרזלא מן קיסא ויערע ית חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן קירייתא האלין ויחי:

ארום ירתע לביה ויארע:

ירמיהו · זה הכיתן וזה הוכיתן וכו' בדאיתא בפסיקתא ושלשת ג' במסרת · ושלשת את גבול ארצך · ושלשת תרל אמד · רמז למה שאמרו דרך ירידה גולה · דרך עליה אינו גולה · וזהו תרד שהרגו דרך ירידה אוושלשת סילק אל ערי מקלט · הערים לומר שחוקו' מינ' וערי מנכר שלא יבא עליהם גואל הדם נקיל · סמך

לא תשיג גבול רעך לרוצח שלא תאמ' הואיל ורשות להרגו הרוצח השיג גבולו שלא יהא ממונם חמור עליו מנפשו · מישראל ושוב לך לא תשיג לכנען תשיג גבול לחרב הבית היס מניע בית בבית · לא

כגין

רש"י

לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו ואם תאמר זה מתנבא על העתידות הרי בא ואמר עשו כך וכך ומפי הקב"ה

ואם

רשב"ם

כדכתיב אם קהה הברזל שיוצא הגרזן מתוכו בקעת מן העץ:

ושלשת

אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפריצה לכך נאמר אליו תשמעון: לא תגור ממנו · לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו: (ג) תכין לך הדרך · מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך · שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו · כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה למקטע ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ כי משמו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: ונשל הברזל מן העץ · יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: (ו) פן ירדף גואל הדם · לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים:

ואם

אבן עזרא

לא שמע אל דברי הנביא שאמר הנני כה ושם כתוב בדבר ה' וכבר היה הנביא נודע: (כב) אשר ידבר הנביא · ג"כ דברי ירמיהו נבא דבר הנביא בזמן שיאמר ואחר שהשלים לבאר דברי המעוננים שהיו בארץ והיא דרך ע"ז הזהיר שלא ישפך דם נקי בארץ והטעם שתהיה הארץ טהורה מתועבת המעוננ'

גם

ולו אין משפט מות כי לא
כל תורית׳ שנא הוא לו מתמול שלשום:
ספ׳ י כול׳ ז על כן אנכי מצוך לאמר
ס״ל נמ״ד שלש ערים תבדיל לך: ח
כ״מ״ל נתור׳ כל ניס״מ״ל ואם ירחיב יהוה אלהיך את
גבלך כאשר נשבע לאבתיך
ונתן לך את כל הארץ אשר
דבר לתת לאבתיך: ט כי
תשמר את כל המצוה הזאת
לעשתה אשר אנכי מצוך
היום לאהבה את יהוה אלהיך
ו׳ וללכת בדרכיו כל הימים
ויספת לך עוד שלש ערים
נ׳ י״ו ר״פ על השלש האלה: י ולא
ישפך דם נקי בקרב ארצך
אשר יהוה אלהיך נתן לך
נחלה והיה עליך דמים: פ
ד׳ ר״פ נפי׳ יא וכי יהיה איש שנא
לרעהו וארב לו וקם עליו
והכהו נפש ומת ונס אל אחת
ח׳ גלופן חול הערים האל: יב ושלחו
זקני עירו ולקחו אתו משם
ונתנו אתו ביד גאל הדם
ומת: יג לא תחוס עינך
נ׳ עליו ובערת דם הנקי
מישראל וטוב לך: ס יד
נ׳ לא תסיג גבול רעך אשר
ח׳ גבלו ראשנים בנחלתך אשר
תנחל בארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך לרשתה:
נ׳ ס טו לא יקום עד אחד

ז על כן אנא מפקד
לך למימר תלת קרוין
תפריש לך: ח ואם
יפתי יי אלהך ית תחומך
כמא דקיים לאבהתך ויתן לך
ית כל ארעא דמליל למתן
לאבהתך: ט ארי
תטר ית כל תפקדתא הדא
למעבדה דאנא מפקיד לך
יומא דין למרחם ית יי אלהך
ולמהך בארחן דתקנן
קדמוהי כל יומיא ותוסיף לך
עוד תלת קרוין על תלת
אלין: י ולא ישתפיך
דם זכאי בגו ארעך דיי אלהך
יהיב לך אחסנא ויהי עלך
חובת דין דקטול:
יא וארי יהי גבר
סני לחבריה ויכמן ליה ויקום
עלוהי ויקטלניה נפש
וימות ויערוק לחדא מן
קרויא האלין: יב
וישלחון סבי קרתיה וידברון
יתיה מתמן וימסרון יתיה
ביד גאל דמא וימות:
יג לא תחוס עינך
עלוהי ותפלי אשדי דם זכאי
מישראל וייטב לך:
יד לא תשני תחומא
דחברך דתחימו קדמאי
באחסנתך דתחסן בארעא
דיי אלהך יהיב לך למירתה:
טו לא יקום סהיד
חד בגבר לכל עוין ולכל
חובין בכל חט דיחטי על
מימר תרין סהדין או על
מימר

אהרן
ולו אין ספ׳ י
כי לא ספ׳
וארב לו
כתו׳ ות׳ טו
קמ״ג סה פו
סנהדרין עט
ושלחו
מכות י
לא תסיג
שבת פה
נדה כו
לא יקום
סוטה ב לא
סנהדרין ל
שבועות מ

ז בנין כן אנא מפקיד לכון יומא דין תלת קירוין תפרשון לכון :
ח ואין יפתי יי אלהכון ית תחומכון היכמא דקיים יי לאבהתכון
ויתן לכון ית כל ארעא דקיים למיתן לאבהתכון : ט ארום תנטרון
ית כל תפקידתא הדא למעבדה דאנא מפקדכון יומא דין למרחם ית
יי אלהכון ולמהך באורחן דתקנן קדמוי כל יומיא ותוספון לכון תוב תלת
קירוין על תלת אילין : י ולא יתשד אדם זכאי בארעכון דיי אלהכון
יהיב לכון אחסנא ויהי עליכון חובת דין קטולא : יא וארום יהי גבר
סני לחבריה ויכמון עליה בטומרא ויקום עלוי ויקטליה נפש וימות
ויעירוק לחדא מן קרויא האילין : יב וישדרון חכימי קרתיה וידברון
יתיה מתמן וימסרון יתיה ביד תבע ארמא ויתקטל : יג לא תיחוס
עיניכון עלוי ותפלון שדיי דם זכאי מישראל וייטב לכון : יד לא
תשנון תחום חבריכון דאתחימו קמאי באחסנתכון דתחסנון בארעא
דיי אלהכון יהיב לכון למירתה : טו לא יתקיים סהדו דחד בגבר לכל
סורחן נפש ולכל חוב ממון ולכל חט דיחטי ברם על מימרא דיי
למתפרשא על טוזריא על מיא סהיד חד יומי למכפור ית מה דמסריתיה
עלוי ועל מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקיים פתגמא :

ארום

לא תסיג
גבול מזהרה
לבית דין
שלא ישליכו
אחת מעדי
אקלט בעיר
אחרת ·
לרשתה
ושמיך ליה
לא יקום עד
אחד באיש
שאינו יכול
להעיד על
כאן נגול
תחוין
דהיינו ממוני
לא עין ·
היינו
נפשות ·
לכל הטאת
היינו קרבן

למעלה
כתיב על פי
שנים עדים
דהכא איירי
בממון · ואין
מאיימין
עליהם אלא
כן כשנ'
בנפשות ·

רש"י

(ח) ואם ירחיב · כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקניזי וקדמוני : ויספת לך עוד שלש · הרי תשע שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא : (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו · על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגומר שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש : (יג) לא תחוס עינך · שלא תאמר הראשון כבר נהרג מה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים : (יד) לא תסיג גבול · לשון נסוגו אחור כשמחזיר סימן חלוקות הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו למען הרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומ' לא תסיג למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ ת"ל בנחלתך אשר תנחל וגומר בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול : (טו) עד אחד · זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד : לכל עון ולכל חטאת · להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה · אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו וחייב

אבן עזרא

גם לא תהיה טמאה בדם נקי : (ג) תכין לך הדרך · להיות הערים במקום שיהא דרכו מוכנת ומיושבת : ושלשת · תחלק הארץ לשלש או תשים בשלישית הארץ : (ד) את רעהו · עם וכן רבים : (ה) ונדחה · מבנין נפעל והקל כדחי ישראל יכנס : בגרזן · ברזל שיכרתו בו העץ מגזרת נגזרתי : ונשל הברזל · כמו ונשא מגזרת כי ישל זיתיך רק זה בשל פעל עומד ונשל גוים רבים יוצא וכן קול גדול ולא יסף עם יסף יי' ינון על דעת מדקדק גדול כי על דעתי שניהם יוצאים : (ו) והכהו נפש · דרך קצרה והכהו מכת נפש במקו' שתצא נפשו : (ח) ואם ירחיב יי' אלהיך · אם ישמרו כל התורה על כן כתוב כי תשמור את כל המצוה הזאת והיא שלש ערי' : (ט) וללכת בדרכיו כל הימים · בלי הפסק ביניהם : (יד) לא תסיג גבול רעך · תסיג ידוע וכן אל תסג גבול עולם

והוא

באיש לכל עון ולכל חטאת
בכל חטא אשר יחטא על
פי שני עדים או על פי
שלשה עדים יקום דבר:
טז כי יקום עד חמס באיש
לענות בו סרה: יז ועמדו
שני האנשים אשר להם
הריב לפני יהוה לפני הכהנים
והשפטים אשר יהיו בימים
ההם: יח ודרשו השפטים
היטב והנה עד שקר העד
שקר ענה באחיו: יט
ועשיתם לו כאשר זמם
לעשות לאחיו ובערת הרע
מקרבך: כ והנשארים
ישמעו ויראו ולא יספו
לעשות עוד כדבר הרע הזה
בקרבך: כא ולא תחוס
עינך נפש בנפש עין בעין שן
בשן יד ביד רגל ברגל: ס
כ א כי תצא למלחמה על
איבך וראית סוס ורכב עם
רב ממך לא תירא מהם כי
יהוה אלהיך עמך המעלך
מארץ מצרים: ב והיה
כקרבכם אל המלחמה ונגש
הכהן

מסרה: ד' וחד [illegible] / בתמלופין / קמצא יתיר / אות וחסר / ה' [illegible] / חסר אות / ו' תיר תלפ / ד' / ג' בטעם / ד' / י' ג' חסר / ז' חסר / י' זו"פ בסיפ' / ז' חס' בליש / כ' חסר / י' / ג' / ג'

אונקלוס:
מימר תלתא סהדין יתקים
פתגמא: טו ארי יקום
סהיד שקר בגבר לאסהדא
ביה סטיא: יז ויקומון
תרין גבריא דלהון דינא קדם
יי קדם כהניא ודיניא דיהון
ביומיא האנון: יח
ויתבעון דיניא יאות והא
סהיד שקרא סהדא שקרא
אסהיד באחוהי: יט
ותעבדון ליה כמא דחשיב
למעבד לאחוהי ותפלי עביד
דביש מבינך: כ
ודישתארון ישמעון וידחלון
ולא יוספון למעבד עוד
כפתגמא בישא הדין בינך:
כא ולא תחוס עינך
נפשא חלף נפשא עינא
חלף עינא שנא חלף שנא
ידא חלף ידא רגלא חלף
רגלא: א ארי תפוק
לאגחא קרבא על בעלי
דבבך ותחזי סוסון ורתיכון
עם סגי מנך לא תדחל
מנהון ארי יי אלהך
מימריה בסעדך דאסקך
מארעא דמצרים: ב ויהי
כמקרבכון לאגחא קרבא
ויתקרב כהנא וימלל עם
עמא:

וימר

תולדות אהרן: על פי / מ' חיים קי / ר"ה כא / יבמות קא / סוטה ג לא / גיטין ל / קדושין סו / כתובות קס / סנהדרין ע / יקום דבר / קמא ע / בתרא בו / לענות בו / מכות ה / ועמדו שני / בתרא קכה / סנהד' ו' יט / שבועות ל / ודרשו / סנהדרין מ / והנה עד / קמא עה / מכות ה / ועשיתם לו / כתובות לג / קמא כד / פל פח / סנהדרין י / בא ב / מכות ב ה / חולין יא / ובערת / קמא פח / סנהדרין עא / והנשארים / סנהדרין פט / מכות ד / נפש בנפש / פס ס / יד ביד / כתובות לג / יד ביד רגל / קמא פד

והיה בקרבכם סוטה מב:

רש"י

להשבע לו: על פי שני עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינים: (טז) לענות בו סרה. דבר שסרה העד הזה מכל העדות כיצד שאמרו לבם והלא עמנו הייתם אותו

היום

אבן עזרא

והוא קרוב מהססית: ראשונים. שחלקו הארץ ונסמכה פרשה זו כי הסגת גבול מביא לידי ריב ומכות ורציחה על כן כתיב אחרי זאת נפש בנפש עין בעין שן בשן והטוען כי קברו הסיג גבולו יביא עדים: (טו) על כן

לא

טו ארום יקומון סהדין שיקרין בבר נש לאסהדא ביה סטיא :
יז ויקומון תרין גוברין דלהון תיגרא קדם יי קדם כהניא ודייניא דיהון ביומיא האינון : יח ויתבעון דייניא לסהדין דמזמין יתהון טבאות והא סהדו דשקר בפום סהדין שקרא אסהידו באחוהון :
יט ותעבדון להון היכמא דחשיבו למעבד לאחוהון ותפלון עבדי דביש מביניכון : כ ודישתיירון ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד תוב כפתגמא בישא הדין ביניכון : כא ולא תיחוס עיניכון נפשא חלופי נפשא דמי עינא חולף עינא דמי שינא חולף שינא דמי ידא חולף ידא דמי ריגלא חולף ריגלא : א ארום תפקון לסדרי קרבא על בעלי דבביכון ותיחמון סוסון ורתיכין עם זג ותקוף אלימין מנכון לא תדחלון מנהון ארום כולהון חשיבין כסוסיא חד וכרתיכא חד קדם יי אלהכון מימריה בסעדכון דאפקכון פריקין מארעא דמצרים : ב ויהי בזמן דאתון קריבין לאגחא קרבא ויתקרב כהנא דממליל עם עמא :

הריב ב' ׳ לפני
אשר להם שתגלע
הריב. לפני הריב נטוה :
שתגלע
גדיג נטופי
זהו שאמר
מסב אלפניך
הדין ולחה
יודע להיכן
הדין נוטה
אי אתה
ושאי לנגוע
דאשעמדו
האנשי' אשר
להם הריב ׳
ודרשו
ה' שופטים
וכו' שישפטו
ניניכם אבל

רש"י

ביוש במקום פלוני : (יז) ועמדו שני האנשים׳ בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד : אשר להם הריב׳ אלו בעלי הדין : לפני ה'׳ יהי דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנאמר בקרב אלהים ישפוט : אשר יהיה בימים ההם׳ יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד : והנה עד שקר׳ כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר : (יח) ודרשו השופטים היטב׳ על פי המזימין אותם ובודקים וחוקרים את הבאים להזימם בדרישה ובחקירה׳ (יט) כאשר זמם׳ ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין : לעשות לאחיו׳ מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינו בשריפה אלא במיתת הבועל שהיא בחנק שנ' באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשו' לאחותו אבל בכל שאר מיתות האמור׳ בכתו' אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין׳ וזוממי איש כגון שהעידוה שהרג את הנפש שחלל את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהן הזמה במיתת הבועל : (כ) ישמעו ויראו׳ מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בב"ד . (כא) עין בעין׳ ממון וכן שן בשן וגו' : (א) כי תצא למלחמה׳ סמך הכתו' יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמ' ד"א לומ' לך אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמ' אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי : על אויביך׳ יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליה' כי לא ירחמו עליך : סוס ורכב׳ בעיני כלם כסוס אחד וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה : עם רב ממך׳ בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב : (ב) כקרבכם אל המלחמה׳ סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם : ונגש הכהן׳ המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה : ודבר אל העם׳ בלשון הקדש :

ויאמר אבן עזרא

לא יקום עד אחד בין לרוצח בין למכה בין לממון. בין לכל דבר רק על פי שני עדים לו לך קנרה כי במקום אחר על פי שנים עדים : (טז) לענות בו סרה׳ כמו ע"ז : (יח) ענה׳ כמו העיד גם כן במכות ובעונש והטעם לא תחוס עינך על עד שקר : (א) כי תצא למלחמה׳ דבקה עם לא תחוס עינך עם מי שהוא חייב רק לצאת למלחמה יש לך לחוס על מארש ובונה ונוטע ורך הלבב : (ב) ונגש הכהן׳ משוח מלחמה :

אל

הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם׃ ג
וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה
עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־
תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם׃ ד כִּי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם
לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם
לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ ה וְדִבְּרוּ
הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־
הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ
וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ
פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ
אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ ו וּמִי־הָאִישׁ
אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃
ז וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ
אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב
לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה
וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ ח
וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־
הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא
וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ
ולא

ג' / מלעיל חס' / י"י ג' / ג' : פ"ו / פ"ו / ש' רפין / ג' לית דגש' / ג'

ג וַיֵּימַר לְהוֹן שְׁמַעוּ
יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מִתְקָרְבִין יוֹמָא־
דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי־
דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּעַ לִבְּכוֹן לָא־
תִדְחֲלוּן וְלָא תִתְבַּעֲתוּן וְלָא־
תִתַּבְרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן׃
ד אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מְדַבַּר
קֳדָמֵיכוֹן לְאַגָּחָא לְכוֹן קְרָב־
עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרַק
יָתְכוֹן׃ ה וִימַלְּלוּן סָרְכַיָּא
עִם עַמָּא לְמֵימַר מָן גַּבְרָא
דִבְנָא בֵּיתָא חַדְתָּא וְלָא
חַנְכֵיהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ
דִּלְמָא יִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר
אוּחֲרָן יְחַנְכִנֵּיהּ׃ ו וּמָן
גַּבְרָא דִנְצִיב כַּרְמָא וְלָא
אַחְלֵיהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ
דִּלְמָא יִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא וּגְבַר
אוּחֲרָן יַחְלִנֵּיהּ׃ ז וּמָן
גַּבְרָא דַאֲרֵס אִתְּתָא וְלָא
נַסְבַהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ
דִּלְמָא יִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא
וּגְבַר אוּחֲרָן יִסְבִנַּהּ׃
ח וְיוֹסְפוּן סָרְכַיָּא
לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מָן
גַּבְרָא דְדָחֵיל וּתְבִיר לִבָּא
יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ וְלָא
יִתְּבַר יָת לִבָּא דַאֲחוֹהִי
כלביה

אהרן / ודבר אל / שם כ / ואמר / שם / אל ירך / שם / כי יי' שם / ודברו / שם מג / לאמר מי / שם מג מד / ולא חנכו / שם מג / ומי האיש / שם מג מד / ומי האיש / סוטה מג מד / פן ימות / קדושין ל"ג / ויספו / סוטה מג מד / מי האיש / שם מד / ורך הלבב / סוטה מג

רשב"ם

(ג) ונלחמת פן ירדוף : (ח) ואם ירחיב לתת לך כל העשרת עממים שניתנו לאברהם בין הבתרים :

לא

רש"י

(ג) שמע ישראל . אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם : על אויביכם . אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם . אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישום מן השלל וילבישום וינעילום ויאכלום וישקום ויסוכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה

ג וְיֵימַר לְהוֹן שְׁמַעוּ יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מִתְקָרְבִין יוֹמָא דֵין לְסִדְרֵי קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּחַ לִבְּכוֹן לָא תִדַּחֲלוּן וְלָא תִרְתְּתוּן וְלָא תִתְּבְרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן : ד אֲרוּם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שְׁכִינְתֵיהּ מִדַּבְּרָא קֳדָמֵיכוֹן לְאַגָחָא מְטוּלְכוֹן עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרוֹק יַתְכוֹן : ה וִימַלְּלוּן סַרְכַיָא עִם עַמָּא לְמֵימַר מַאן גַבְרָא דִי בְנָא בֵּיתָא חַדְתָּא וְלָא קְבַע בֵּהּ מְזוּזְתָא לְשַׁכְלָלוּתֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא וְיִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יְשַׁכְלְלִינֵיהּ : ו וּמַאן גַבְרָא דִינְצַב כַּרְמָא וְלָא פָרְקֵיהּ מִן כַּהֲנָא וְאַחֲלֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא דְלָא פָרְקֵיהּ וְיִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יַחְלִינֵיהּ : ז וּמַאן גַבְרָא דְקַדֵּישׁ אִתְּתָא וְלָא נַסְבָהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא דְלָא חַדֵּי בְּאִנְתְּתֵיהּ וְיִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יִסְבִינַהּ : ח וְיוֹסְפוּן סַרְכַיָא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מַאן הוּא גַבְרָא דְדָחִיל מֵחוֹבוֹהִי וְלִבֵּיהּ תְּבִיר יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִתְקַבְּלוּן אֲחוֹי בְּחוֹבוֹי וְיִתְּבַר לִבְּהוֹן הֵיךְ לִבֵּיהּ :

ירושלמי

וְלָא יִפְרַג יָתֵיהּ :

שירא כ' נשמו' הירא ורך הלבב · הירא את דבר יי' · וזהו שאמר הירא מעבירות שבידו כלתי' הירא את דבר יי' · יד ביד רגל ברגל · ואסמיך ליה כי תצא למלחמה ·

גוזר מחוסרי אבר אין יוכלין למלחמה ·

רש״י

למלחמה : אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו · ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים מגיפין בתריסים כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדן וינוסו ודומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול : אל ירך לבבכם · מצהלת סוסים : אל תיראו · מהגפת התריסין : ואל תחפזו · מקול הקרנות : ואל תערצו · מקול הצווחה : כי ה' אלהיכם וגומר · הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום. פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו : ההולך עמכם · זה מחנה הארון : (ה) ולא חנכו · לא דר בו · חנוך לשון התחלה : ואיש אחר יחנכנו · ודבר של עגמת נפש הוא זה : (ו) ולא חללו · לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים : (ח) ויספו השוטרים · למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע : הירא ורך הלבב · ר' עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה : פן ימות במלחמה · ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדי הוא שימות

אבן עזרא

(ג) אל תיראו · פלב : אל תחפזו · לנוס : אל תערצו · במעשה : (ה) חנכו · כמו חנכת המזבח · וכן חנוך לנער ומזה למדו רבותינו ז״ל מחנכין את הנפטרים · והטעם כי בנו וכל תאותו לחנוך ביתו והנה בנו לביתו לא למלחמה על כן יגוס ויכים אחרים : (ו) חללו · מגזרת הלולים כי מנהגם היה לחלל בכרמים : (ז) ארש אשה ולא לקחה · בנשואין והנה זה הכתוב לאות כי ים מי שיגוע בלא יומו רק הוא במלחמה מת בלא יומו על כן אמר דוד או במלחמה ירד ונספה : (ח) הירא · להכות אחר : רך הלבב · לסבול מכת אחר

פרי

י ולא ימס את לבב אחיו
כ'· נ"פסר כלבבו: ט והיה ככלת
השטרים לדבר אל העם
ג'· נ"פ ופקדו שרי צבאות בראש
העם: ס י כי תקרב אל
עיר להלחם עליה וקראת
אליה לשלום: יא והיה
ג' אם שלום תענך ופתחה לך
והיה כל העם הנמצא בה
יהיו לך למס ועבדוך: יב
נ'ומ"נ· ו"נ ואם לא תשלים עמך
בתורס: ועשתה עמך מלחמה וצרת
עליה: יג ונתנה יהוה
פ'נטעס אלהיך בידך והכית את כל
מלרע: זכורה לפי חרב: יד רק
הנשים והטף והבהמה וכל
מסעי' ג'ה אשר יהיה בעיר כל שללה
וכל: תבז לך ואכלת את שלל
איביך אשר נתן יהוה אלהיך
לך: טו כן תעשה לכל
הערים הרחקת ממך מאד
אשר לא מערי הגוים האלה
הנה: טז רק מערי העמים
האלה אשר יהוה אלהיך
ג' נתן לך נחלה לא תחיה כל
נשמה: יז כי החרם
סימן לחוי וסיפי: תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי
כאשר

כלביה: ט ויהי כד ישיצון ספריא למללא עם עמא וימנון רבני חילא בריש עמא: י ארי תקרב לקרתא לאגחא עלה קרב ותקרי לה מלין דשלם: יא ויהי אם שלם תענינך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך למסקי מסין ויפלחונך: יב ואם לא תשלים עמך ותעביד עמך קרב ותצור עלה: יג וימסרינה יי אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב: יד להוד נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקרתא כל עדאה תבוז לך ותיכול ית עדאה דסנאך דיהב יי אלהך לך: טו כן תעביד לכל קרויא דרחיקין מנך לחדא דלא מקרוי עממיא האלין אנון: טז לחוד מקרוי עממיא האלין דיי אלהך יהיב לך אחסנא לא תקיים כל נשמתא: יז ארי גמרא תגמרינון חתאי ואמוראי כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי כמא דפקדך יי אלהך:
בדיל

אהרן
ולא ימס סוטה מד
והיה סס
לא תחיה
כזשט ג
סנהדרין סז

רשב"ם

(יד) לא תסיג כמו נסוגו אחור ממשיך את המצר אחור להרחיק את השכן מכמות שגבלו אותו ראשונים: (ה) ילך וישוב לביתו אם ירך לבבו

רש"י

(ט) שרי צבאות שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו
זקפין

ט ויהי כד פסקין סרכיא למללא עם עמא ויסנון רברבני חילין
ברישׁ עמא : י ארום תקרבון לקרתא לסדרא עלה סדרי קרבא
ותשדרון לוותה פולין למקריה
לשלם : יא ויהי אין מלין דשלם תתיב
לכון ותפתח לכון פילוותה ויהי כל
עמא דמשתכח בה יהון למסקי מסין
ויפלחונכון : יב ואין לא תשלים
עמכון ותעביד עמכון קרבא ותקפון עלה : יג ומסרינה יי אלהכון
בידיכון ותמחיית כל דכורה לפתגם דחרב : יד לחוד נשיא וטפלא
ובעירא וכל דיהי בקרתא כל עדאה תיבזון לכון ותיכלון ית עדי
סנאיכון דיהב יי אלהכון לכון : טו היכמא תעבדון לכל קרויא
דרחיקין מנכון לחדא דלא מקירוי שבעתי עממיא האלין הינין :
טו לחוד מקרוי עממיא האלין דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא לא
תקיימון כל נשמה : יז ארום גמרא תגמרינון חיתאי ואמוראי
כנענאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי היכמא דפקידכון יי אלהכון :

ירושלמי

ויהוי אין מילין דשלם תעני
לך ותפתח לכון פילוותא
ויהוי כל עמא דמשתכחין :

רש"י

זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכ' לזקוף את הנופלי' ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה : (י) כי תקרב אל עיר · במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו' : (יא) כל העם הנמצא בה · אפי' אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם : למס ועבדום · עד שיקבלו עליה' מסי' ושעבו': (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה · הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך : וצרת עליה · אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים : (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך · אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך : (יד) והטף · אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים : (יז) כאשר צוך · לרבות את הגרגשי :

למען

רשב"ם

מן

לבבו וירא מזלו פן ימות במלחמה וגו' שיש נותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך את ביתי או את אשתי או את כרמי ולכך גרם מזלי ללכת עתה למלחמה ומתוך ירא למות ושלשה מעשים הזכיר בית ואשה וכרם · ולבסוף כולל כל הדברים מי האיש הירא ורך הלבב בין באלו שאמרנו בין בדברים אחרים · וכן בקהלת חוכה שלשה דברים וחוזר וכולל מה יתרון לאדם · הלא גרוע הוא מכל דבר שהרי דור הולך ודור אחר בא שאין הבנים בדמות אבות. ואין זה זכרון · אבל והארץ לעולם עומד' כמו בששת ימי בראשי' וכן השמש וחוזר וכולל· כל הדברים יגיעים · כל מעשה העולם כך הם כולם כמששת ימי בראשית אבל טורח ויגיעה הוא להזכיר כולם · ולא יוכל איש לדבר ולא תוכל אזן משמוע אם יספרו לו אלא זה הכלל אין כל חדש ולכולם יש זכרון · אבל אין זכרון לראשוני' שאין הילוד דומה למוליד : (טו) לא תחיה כל נשמה · כשתבא להלחם עליהם לא תקרא להם לשלום כמו שפרשתי לך בשאר אומות · אבל אם יבאו אליך מדעתם להיות עבדיך קודם שתלך עליהם כמו גבעונים יכול אתה להחיותם :

כי

אבן עזרא

אחיו : את לבב · הנה את ירא נוסף רק טעמו כאשר פירשתיו שזאת כפעם הדבר : (ט) ופקדו · מגזרת פקיד : (י) וקראת · קרא אליה מנוה ויתכן שהוא רשות : (יב) תשלים · תעשה שלום : (טו) הרחוקות ממך · שאינם משבעה גוים :

לא

כאשר צוך יהוה אלהיך:

ב׳ יח למען אשר לא ילמדו
אתכם לעשות ככל
ג׳ תועבתם אשר עשו לאלהיהם
וחטאתם ליהוה אלהיכם:
ג׳ חד כפת יקרם תמור ס יט כי תצור אל עיר
ימים רבים להלחם עליה
ג׳ לתפשה לא תשחית את
עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו
י״ו תאכל ואתו לא תכרת כי
ט׳ פס׳ האדם עץ השדה לבא
מפניך במצור: כ רק עץ אשר
תדע כי לא עץ מאכל הוא
אתו תשחית וכרת ובנית
י״ו מצור על העיר אשר הוא
ג׳ קמץ · עשה עמך מלחמה עד
י״פ נסיב׳ ס״פ רדתה: פ א כי ימצא
כא חלל באדמה אשר יהוה
אלהיך נתן לך לרשתה נפל
בשדה לא נודע מי הכהו:
ג׳ רפין · ב׳ ב ויצאו זקניך ושפטיך
ג׳ ומדדו אל הערים אשר
ב׳ סביבת החלל: ג והיה העיר הקרבה אל החלל

ולקחו

יח בדיל דלא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון דעבדין לטעותהון ותחובון קדם יי אלהכון: יט ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא תחביל ית אילנהא לארמא עלוהי ברזלא ארי מנה תיכול ויתיה לא תקוץ ארי לא כאנשא אילן חקלא למיעל מן קדמך בציירא: כ לחוד אילן דתדע ארי לא אילן דמיכל הוא יתיה תחביל ותקוץ ותבני כרכומין על קרתא דהיא עבדא עמך קרב עד דתכבשה: א ארי ישתכח קטילא בארעא דיי אלהך יהיב לך למירתה רמי בחקלא לא ידיע מן קטליה: ב ויפקון סבך ודינך וימשחון לקרויא דבסחרנות קטילא: ג ותהי קרתא דקריבא לקטילא ויסבון סבי קרתא ההיא עגלת תורין

דלא

למען אשר סוטה לו
לא תשחית סנהדרין ק
כי ממנו תענית ו
מכות כב
כי החרם תענית שם
רק עץ ב״ק נא
אותו תענית שם
עד רדתה שבת יט
כי ימצא יומא כב
סוטה מד מה
לרשתה סוטה מה
ב״ק פב
לא נודע יומא כב
סוטה מו
ויצאו י״מ שם
סוטה מד מה
סנהדרין יד
ויצאו סוטה מה

רשבם

(יט) כי תצור אל עיר ימים רבים ותצטרך לחתוך אילנות לבנות כרים דיק וסוללות: כי ממנו תאכל פירי צריכים לך לאכול לאחר שתתפוש העיר ותהי׳ שלך: ואותו לא תכרות אותו עץ מאכל שאינו חוץ ומבצר לאנשי העיר כגון הרחוקים אותם לא תכרות: כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור כל כי שאחרי לא תתפרש אלא אותו לא תכרת את עץ השדה לבא האדם מפניך במצור אותו תכרות ·

רש״י

(יח) למען לא ילמדו · הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם: (יט) ימים · שנים: רבים · שלשה · מכאן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת ולמד שפותח שלום שנים או שלשה ימים וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר: כי האדם עץ השדה · הרי כי משמש בלשון דילמא שמא

האדם

יח מן בגלל דלא ילפין יתכון למעבד ככל מרחקתהון דעבדו
לטעוותהון ותתובון קדם יי אלהכון : יט ארום תקפון על קרתא
כל יומי שבעתא לאגחא קרבא עלה למכבשה בשבתא לא תחבלון
ית אילניהא למישריא עלוי מן דפרזלא ארום מפירוי תיכלון ויתיה לא
תקוצון ארום לא כבר נש אילן דאנפי ברא למטמרא מקמיכון בציירא :
כ לחוד אילן דתנדעון ארום לא אילן עביד פירי מיכל הוא יתיה
תחבלון ותקטעון ותבנון קרקומין על קרתא מרדא דעבדא עמכון
קרבא עד דתכבשנוה : א ארום ישתכח קטילא בארעא דלא טמיע
באוגרא בארעא דיי אלהכון יהיב לכון למרתה רמי ולא צלוב בקיסא
בחקלא ולא טאיף על אנפי מיא לא אשתמודע מאן קטליה : ב
ויפקון מבי דינא רבא תרין מן חכימיך ותלת מן דיינך וימשחון מארבע
טריגונין ית קרויא די בחזרנות קטילא : ג ויהי קרתא דקריבא
לקטילא מתחשדא נסבי בי דינא רבא מפטרין ויסבון חכימי סבי קרתא
ההיא עיגלת ברת תורין דלא עירובין ברת שתא דלא אתפלח בה ולא
נגדת

מלחמה עד רדתה • בגימט' אף זהו שבת • כי ימצא חלל • סמך לפרשת מלחמה • שעשית מלחמה דרך למצות חללי׳ • באדמה בגימט' בגלוי ומדדו ב' ומדדו את הערים • ומדדו את תכנית • שמודדין מראשו שהוא עיקר תכונ' האדם אשר אותיו' רא"ש שמודדין מראשו • אשר סביבות החלל בגימטר' בראשו של הרוג •

רש"י

האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו : (כ) עד רדתה • לשון רדוי שתהא כפופה לך : (ב) ויצאו זקניך • מיוחדים שבזקניך סנהדרי גדולה : ומדדו • ממקום שהחלל שוכב של הערים אשר סביבות • לכל צד לידע אי זו קרוב' :
אל

רשב"ם

שם הקרובים לעיר שנסתרים בהם אנשי העיר הבורחים מפניך ובאים בתוך העיר כדכתיב ותבא העיר במצור • כי האדם אלא האדם • עץ השדה אלא עץ השדה האדם לבא מפניך במצור שגורם את האדם לבא מפניך במצור • רק עץ אשר תדע וגו' אילן סרק בין קרוב לעיר בין רחוק מעיר תשחית לבנות מצור אבל עץ מאכל הרחוק לא תכרות כי אם הקרוב לעיר שמעכב את החיל להתקרב לחומה : (כ) אשר תדע • אשר תכיר : עד רדתה • עד רדת חומותיה • כדכתיב עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות :
ונגשו

אבן עזרא

(טו) לא תחיה • אסור שיאכילם או ישקם והכלל חייב להמיתם אם יוכל ולא הזכיר הגרגשי כי הוא המעט והקטן שבהם : (יט) כי האדם עץ השדה ، כבר ביארתי בספר היסוד כי יתכן בכל לשון לקצר לאחוז דרך קצרה כמו חמור לאם רק מלת לא לא יתכן להיותה נחסרת כי הטעם יהיה להפך ומדקדק גדול ספרדי אמר כי חסר ה"א וכן הוא הכי האדם עץ השדה וזה הטעם איננו נכון בעיני כי מה טעם לאמר לא תשחית עץ פרי׳ כי איננו כבני אדם שיוכל לברוח מפניך ולפי דעתי שאין לנו צורך לכל זה וזה פירושו כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה והטעם כי חיי בן אדם הוא עץ השדה וכמוהו כי נפש הוא חובל כי חיי נפש הוא חובל ואותו לא תכרות דבק עם לבא מפניך במצור הנה לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו כדי שתבא העיר מפניך במצור והעד על זה שפירוש שהוא נכון שאמר וכרת ובנית מצור : (כ) עד רדתה • כי לולי שהיתה נשגבה לא אמר הכתוב ימים רבים : (א) כי ימצא חלל • כאשר הזכיר המלחמה על האויב אמר ואם אדם ילחם עם אחד ונמצא חלל בארץ ישראל ולא נודע מי הכהו : (ג) זקניך : זקני הערים הקרובות והשופטים :

ולקחו זקני העיר ההוא עגלת
ג׳ בקר אשר לא עבד בה אשר
לא משכה בעל׃ ד
ג׳ חסר יו״ד והורדו זקני העיר ההוא את
העגלה אל נחל איתן אשר
ל׳ לא יעבד בו ולא יזרע וערפו
שם את העגלה בנחל׃
ה ונגשו הכהנים בני לוי
כי בם בחר יהוה אלהיך
ל׳ לשרתו ולברך בשם יהוה
ג׳ ועל פיהם יהיה כל ריב וכל
ב׳ נגע׃ ו וכל זקני העיר
ההוא הקרבים אל החלל
ירחצו את ידיהם על
ג׳ העגלה הערופה בנחל׃
ג״מ ל׳ שפכו קרי ז וענו ואמרו ידינו לא שפכה
את הדם הזה ועינינו לא ראו׃
ח כפר לעמך ישראל
ג׳ אשר פדית יהוה ואל תתן
דם נקי בקרב עמך ישראל
ל׳ ונכפר להם הדם׃ ט ואתה
ג׳ תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יהוה׃

מפטירין אנכי אנכי בישעיה ׃ נ״א סימן ׃ ג״ו ׳ ס״א ׳ סימן ׃

דלא אתפלח בה דלא נגדת
בניר׃ ד ויחתון סבי
קרתא ההיא ית עגלתא
לנחל בייר דלא יתפלח ביה
ולא יזדרע ויניפון תמן ית
עגלתא בנחלא׃ ה
ויתקרבון כהניא בני לוי ארי
בהון אתרעי יי אלהך
לשמשותיה ולברכא בשמא
דיי ועל מימרהון יהי כל
דין וכל מכתש סגירו׃
ו וכל סבי קרתא ההיא
דקריבין לקטילא יסחון ית
ידיהון על עגלתא דנקיפא
בנחלא׃ ז ויתיבון ויימרון
ידנא לא אשדא ית דמא
הדין ועינגא לא חזאה׃
ח כהניא יימרון כפר
לעמך ישראל דפרקתא יי
ולא תתן חובת דם זכאי בגו
עמך ישראל ויתכפר להון
על דמא׃ ט ואת תפלי
אשדי דם זכאי מבינך ארי
תעביד דכשר קדם יי׃

אהרן
ולקחו
מכות י
אשר לא
פסחים כו
סוטה מו
חגיגה ג
אשר לא
משכה
סוטה מו
אל נחל
סס מו
מגות כב
וערפו שם
תענית ז
חולין כט
חולין כב
בכורות י
כריתות ו
בנחל
סוטה מו
ונגשו
גיטין נט
ועל פיהם
סנהדרין לו
בכורות לה
נדה כ
וכל זקני
סוטה מו
הערופה
פסחים כו
זבחים ע
חולין מ
קידושין
כריתות ו
וענו
סוטה מו
מה מו
ועינינו לא
סס מו

כפר לעמך סס מו הוריות ו כריתות כו ואתה תבער כתובות לז סנהדרין כז׃

רשב״ם

(ה) ונגשו הכהנים בני לוי ׳ וענו ואמרו כפר לעמך ישראל׃ (ט) תבער הדם אם תמצא הרוצח ׳ אחרי כן יהרג ׳ כי תעשה מה שיושר בעיני ה׃

חסלת שופטים מיסוד רבינו שמואל

רש״י

(ד) אל נחל איתן ׳ קשה שלא נעבד׃ וערפו ׳ קוצץ ערפה בקופיץ אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות׃ (ז) ידינו לא שפכה ׳ וכי עלתה על לב שזקני

לא עבד בה · ולא משכה בעול · לא יעבד ולא יזרע הרי ד' מנות לכפר על ד' רוחות העולם וכן ד' פעמים חלל ואריע פעמי' ענלה נפרסה · לא משכה כתיב בה"א · שלא נענו בו נחתשה אכנעות יונו ועוד כי הכפש יש לה משה מגמת ולכן נתן דוד ליואב ה' קללות

נַגְרַת בְּנִיר : ד וְיַחְתוּן חַכִּימֵי קַרְתָּא הַהִיא יַת עֶיגְלְתָא לְחַקִיל בַּיִר דְּלָא יִתְעֲבִיד בֵּיהּ פּוּלְחַן אַרְע וְלָא יִזְדְרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יַת עֶגְלְתָא בְּקוּפִיץ מִבַּתְרָהָא בִּמְצַע חַקְלָא : ה וְיִקְרְבוּן כַּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרוּם בְּהוֹן אִתְרְעֵי מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָכוֹן לְשַׁמְשׁוּתֵיהּ וּלְבָרְכָא יַת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמֵיהּ וְעַל מֵימַר פּוּמְהוֹן יְהֵי מִתְדַּן כָּל דִּין וְכָל מַכְתָּשׁ צוֹרְעָא לְמִסְגּוּד וּלְמִחְלוּט : ו וְכָל חַכִּימֵי קַרְתָּא הַהִיא דְּקָרִיבִין לְקְטִילָא יַשְׁזְגוּן יַת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא דִּנְקִיפָא בְּחַקְלָא : ז וְיִתִיבוּן וְיֵימְרוּן גְּלֵי קֳדָם יְיָ דְּלָא אֲתָא לִידַנָא וּפְטַרְנֵיהּ מִן דְּשַׁדָא יַת אַדְמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חָמוּן : ח כַּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּפְרַקְתָּ יְיָ וְלָא תְּשַׁוֵּי חוֹבַת אֲדַם זַכַּאי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּגְלֵי מַן קַטְלֵיהּ וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא וּמִן יַד נַפְקִין נְחִיל דְּמוֹרְנִין מִגּוֹ פַּרְתָּהּ דְּעֶגְלְתָא נַגְדִין וְאָזְלִין עַד אַתְרָא דְּקְטִילָא תַּמָּן וְסַלְקִין עֲלוֹי וְאַחְדִין בֵּי דִינָא יָתֵיהּ וְדָיְינִין יָתֵיהּ : ט וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל תְּפַלּוֹן מַשְׁדֵי דַם זַכַּאי מִבֵּינֵיכוֹן אֲרוּם תַּעַבְדוּן דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ :

ירושלמי

וְעֵינָנָא לָא חֲמַן דְּמַן דִּין דִּישְׁפַּךְ יָתֵיהּ :

כסרת · אנכר · זה ומזרע וכו' כפר לעמך ישראל · אכאן שכל ישראל ערבין זה לזה כפר לעמך ישראל · זה אשר פדית ר"ת נגי' זה הכהנים :

רש"י

בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל : (ח) ונכפר להם הדם : הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון : (ט) ואתה תבער · מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה' :

חסלת שופטים ושוטרים

כי

אבן עזרא

(ג) עגלת בקר אשר לא עובד בה · לחרוש : ולא משכה בעול · להביא אבנים כמנהג העגלו': (ד) איתן תקיף · וערפו שהוא סירו עורף העגלה : (ה) הכהנים בני לוי · שהם בברור מבני לוי : ועל פיהם יהיה · עונש כל ריב וכל נגע : (ו) וכל זקני העיר · וזהו ויגאו זקניך · ה"א שפכה תחת סימן הרבים כמו שפכה אשורי ועל דרך דרש שישוב לאחת כי היד לשון נקבה ברוב : (ז) ועינינו לא ראו · ויתכן שהשם צוה לעשות כן : העיר הקרובה · כי לולי שעשו עבירה כדומה לא לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם והמחשבות השם עמקו ונבהו לאין קץ אצלנו : וענו ואמרו · כמו ועניית ואמרת ושם אפרשנו : (ח) כפר לעמך · שענגו ולא שמרו הדרכים המסוכנים · ונכפר · חסר ת"ו כמו ונוסרו כל הנשים והם שנים בניינים בנין התפעל עם בנין נפעל · וטעם זכר אשר פדית כאשר פדיתם ממצרים למען תבדיל כן פדם מזה הדם ועונשו : (ט) ואתה תבער הדם הנקי · פירושו את דם הדם הנקי או יהיה הדם דם הנקי ויש אומרים אתה חייב לבער שפיכות דמים והנכון בעיני הוא אשר הזכרתי כי לא ישפך דם נקי בארצך אם תעשה הישר בעיני ה' כסוד שכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה :

חסלת שופטים ושוטרים

ס ס ס ס ס ס

י כי תצא למלחמה על־
ג׳ איביך ונתנו יהוה
ג׳ ומטעם ח״ג אלהיך בידך ושבית שביו:
יא וראית בשביה אשת
כל׳ חסר יפת תאר וחשקת בה
ולקחת לך לאשה: יב
ג׳ והבאתה אל תוך ביתך
ז׳ וגלחה את ראשה ועשתה
ג׳ וג״נ את צפרניה: יג והסירה
את שמלת שביה מעליה
וישבה בביתך ובכתה את־
פ׳ אביה ואת אמה ירח ימים
כ׳ ואחר כן תבוא אליה
ובעלתה והיתה לך לאשה:
כול׳ חס׳ יד והיה אם לא חפצת
ג׳ וחסר בה ושלחתה לנפשה ומכר
ב׳ לא תמכרנה בכסף לא־
תתעמר בה תחת אשר
ג׳ עניתה: ס טו כי תהיין
לאיש שתי נשים האחת
כול׳ פ״ג אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה
והשנואה

י ארי תפוק לאגחא קרבא
על בעלי דבבך
וימסרנון יי אלהך
בידך ותשבי שביהון: יא
ותחזי בשביא אתתא שפירת
חיזו ותתרעי בה ותסברת
לך לאנתו: יב ותעלינה
לגו ביתך ותגלח ית רישה
ותרבי ית טופרהא: יג
ותעדי ית כסות שביה מנה
ותתב בביתך ותבכי ית
אבוהא וית אמה ירח יומין
ובתר כן תיעול לותה
ותבעלינה ותהי לך לאנתו:
יד ויהי אם לא
תתרעי בה ותפטרינה
לנפשה וזבנא לא תזבנינה
בכספא לא תתגר בה חלף
דעניתה: טו ארי
תהוין לגבר תרתין נשין
חדא רחימתא וחדא שנואתא
וילדן ליה בנין רחימתא
ושנואתא ויהי ברא בוכרא
לשנואתא

פרשת כי תצא
ושבית סוטה לה
וראית קדושין כא
וחשקת שם
והבאתה שם כב
וגלחה את יבמות מח
ובכתה את שם מז שם
ואחר כן קדושין סח
כי תהיין יבמות כג
קדושין סח
וילדו לו שם
בתרא קכו
קמב
בכורות מו

רשב״ם

כי תצא (יג) והסירה את שמלת שביה. כדי לנוולה: (יד) לא תתעמר. סחורת אדם המכור נופל בו לשון זה. וכן לפניו והתעמר בו ומכרו. אשר עניתה. ביאת נישואין. לפי הפשט:

כי

רש״י

כי תצא (י) למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו. לרבות כנעניים שבתוכה ואע״פ שהן משבעה אומות: ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב״ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו׳ וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו: אשת. אפי׳ אשת איש: ועשתה את צפרניה. תגדלם כדי שתתנוול: (יג) והסירה את שמלת שביה. לפי שהם

נאים

ס ס ס

י כי תצא ארום תפקון לסדרי קרבא על בעלי דבביכון
ויססרינון יי אלהכון בידיכון ותשבי שביתא מנהון :
יא ותיחמון בשביתא איתא שפירת ריווי ותתירעון בה ותסבונה
לכון לאינתו : יב ותעלינה לגו ביתך ותספר ית מזייא דרישהּ ותיצמי
ית טופרייהא : יג ותשני ית כסית שבייתא מנה ותטבלינה ותגיירינה
בביתך ותבכי על טעוות בית אבהּ ואמהּ ותשהי תלת ירחין די תידע
אין היא מעברא ומן בתר כדין תיעול
לותה ותפרין יתה ותהוי לך לאנתו :
יד ויהי אין לא תתרעי בה
ותפטרינה לבלחודה בגיטה וזבנא לא
תזבנינה בכספא לא תתגר בה בתר
דשמשת עמה : טו ארום תהוויין
לגבר תרתין נשין חדא רחמתא ליה

וחרא

ירושלמי

אין לא אתרעי את בה
ותשלח יתה ברשות נפשה
ומזבנא לא תזבין יתה בכסף
לא תתגר בה די יהיבת
רשותך עלה :

כי תצא

למה כתב פרשת עגל' ערופה בין שתי מלחמות הקדים לה מלחמה שאם יאמ' הסובא הרוג כי עת מלחמה ויאחרו האויבים סרגוהו במלחמה נכתי' מלחמ' אחריה לומר שבער דם נקי להרוג הרוג' ואח"כ

תלך במלחמ' ותבנא ולא היו יוכיחין לילך מוכחים במלחמ' ניאל שאא יהרגו זה לשם במלחמה כי תעשה הישר וסמי' ליה כי תצא למלחמ' שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים ויי' וסמיך ליה כי תצא למלחמ' לומ' שהשם יוצא עמך כעבין שנא' וי"י יי' זנלחם כנוי', כי תצא נא

אליהם לא תניחם לבא אליך, פן ישחיתו הארץ, על אויביך חסר יו"ד, שבא' חמת יחיד הכתוב מדבר, שכיו נבימט' ואם יהיו רעניים, חשת, ובנית' כשר כנילה מאוסה כמו שדרשו חכמי' מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות, לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך, ואמר לאחר שתגייר אותה ותהיה לך לאשה ולא לבניותה, וגלחה את ראשה, לפי שבטיג' ראשה לפתותך, ועשתה את צפרני', לפי שרמזו לך בהם לפתות, ירח ימים ולא אחר חדש, לומר לך מה ירח אורו פנום כנגד אור השמש אף כ תי' מאוסה הוא כנגד בת ישראל, ושלחתה בה שה בנים' לנפשה לא בבית יצ"א וי' עבית' בית אין לומ' לך שלא יענה אות' בהויות של ביאה, שתי בשים האחת האהוב' והאחת שנוא' מרב' בשי' מרבה בשפי', לומר לך בין שיש לו שתי נשים האחת עושה בכשפיה כדי שישנא השנייה, והיה

רשי

נאים שהככרים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם : וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בוולה שתתגנה עליו : ובכתה את אביה כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת : (יד) והיה אם לא חפצת בה מבשרך שסופך לשנאתה : לא תתעמר בה לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושמוש עימרא"ה מיסודו של ר' משה דרשן למדתי כן :
פי

אבן עזרא

כי תצא (י) זו הפרשה דבקה עם כי תצור אל עיר ונכנסה בינים פרשת עגלה ערופה בעבור החלל הנמצא בארץ ישראל : ולא כן חוצה לארץ ואף כי במלחמה : (יא) אשת . ככר דרשוהו חז"ל : יפת תאר בעיניו : וחשקת בה שתחשקנה לקחתה לאשה כי אחרי כן יאמר ובעלתה וכמוהו ואקח אותה לי לאשה : (יב) והבאתה אל תוך ביתך וגלחה יש אומרים שמא בעבור שערה חשק בה על כן תגלח : ועשתה תגדל כדי להיותה מאוסה בעיניו : (יג) והסירה את שמלת שביה שמא בעבור יופי מלבוש חשק בה : ובכתה . כדי להסיר שמחתו בה : ירח ימים אולי יקל חשקו ויש אומרים וגלחה בעבור היותה טמאה וכן משפט המצורע : ועשתה תקון ותקונה לכרות העודף וכן לא עשה שפמו ותחת מעשה מקשה והתקון עיקר כל מעשה במקרא חוץ אם בא אחריו דבר מגונה גם יהיה רע שלם : והסירה שמלת . כי היא מטונפת : וישבה בביתך ובכתה והטעם תשב בביתך ירח ימים לבכות את אביה ואת אמה אם קרוב יש אומרים כי זה בוכי על אביה ועל אמה שלא התיהדו ולפי דעתי שחייב כל אדם בשקול הדעת לכבד את אביו ואת
אמו

כול' מ"ג והשנואה והיה הבן הבכר
לשניאה: טו והיה ביום
הנחילו את בניו את אשר
יהיה לו לא יוכל לבכר את
בן האהובה על פני בן
השנואה הבכר: יז כי
את הבכר בן השנואה יכיר
לתת לו פי שנים בכל אשר
ימצא לו כי הוא ראשית אנו
לו משפט הבכרה: ס יח
כי יהיה לאיש בן סורר
ומורה איננו שמע בקול אביו
ובקול אמו ויסרו אתו ולא
ישמע אליהם: יט ותפשו
בו אביו ואמו והוציאו אתו אל
זקני עירו ואל שער מקמו:
כ ואמרו אל זקני עירו בננו
זה סורר ומרה איננו שמע
בקלנו זולל וסבא: כא
ורגמהו כל אנשי עירו
באבנים ומת ובערת הרע
מקרבך וכל ישראל ישמעו
ויראו

לשנואתא: טז ויהי ביומא דיחסין ית בנוהי ית דיהי ליה לית ליה רשו לבכרא ית בר רחומתא על אפי בר שנואתא בוכרא: יז ארי ית בוכרא בר שנואתא יפריש למתן ליה תרין חולקין בכל דישתכח ליה ארי הוא ריש תוקפיה ליה חזיא דינא דבכירותא: יח ארי יהי לגבר בר סטי ומרוד ליתוהי מקביל למימר אבוהי ולמימר אמיה ומלפין יתיה ולא מקביל מנהון: יט ויחדון ביה אבוהי ואמיה ויפקון יתיה לקדם סבי קרתיה ולתרע בית דין אתריה: כ ויימרון לסבי קרתיה ברנא דין סטי ומרוד ליתוהי מקביל למימרנא זליל בסר וסבי חמר: כא ויגמוניה כל אנשי קרתיה באבניא וימות ותפלי עביד דביש מבינך וכל ישראל ישמעון וידחלון

ויהי אהרן — והיה הבן בתרא קכו — והיה ביום פס קיג קכג קל — סנהדרין לז — יכיר ונמות מו — קדושין עד עח — בתרא קכו — בכורות מו — לתת לו פי קדושין עח — בתרא קכג — יקכז בכורות כב — בכל אשר בתרא קיח וקכז — בכורות כב — ראשית יבמות סב — קדושין כט — בתרא קיח — בכורות מז — כתובות כב — ויסרו אותו — כתובות מו — סנהדרין עא — ותפשו בו — סנהדרין מה — וזקני עירו — מכות י — בננו זה — פסחים קיז — סנהדרין עא

איננו שומע סנהדרין עא זולל וסבא

רשב"ם

(יז) כי את הבכור. אלא כי הוא ראשית אונו כי הוא ראוי ראשית לירש ממנו. כמו מצאתי און לי. ודיוו תשובבה אונו: (יח) מורה. מקנטר. מלשון ממרים הייתם. זולל וסובא. כדכתיב אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו:

כי

רש"י

(יז) פי שנים. כנגד שני אחים: בכל אשר ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק: (יח) סורר. סר מן הדרך: ומורה. ממרה בדברי אביו לשון ממרים: ויסרו אותו. מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו: בן סורר ומורה. אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו: מכאן שצריך הכרזה

והיה הבן הבכור לשניא׳ והיינו בני השנוא׳ שהוא מנכי עשר שדות שמכה נשארים׳ לכן סמך לו בן סורר ומורה שיהיה והבן סורר ומו׳ יהי׳ לשני אם איתיות לנשאיה לומ׳ ששנואה ננשואי׳ שהם נפסלין ׳

וְתֶהֱוֵי סְנֵיתָא לֵיהּ וִילִידַן לֵיהּ בְּנִין רְחוּמְתָּא וּסְנוּתָא וִיהֵי בִּיר בּוּכְרָא לִסְנֵיתָא׃ טו וִיהֵי בְּיוֹם אַחְסְנוּתֵיהּ יַת בְּנוֹי יַת נִכְסִין דִּיהֵי לֵיהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְמִתַּן חוּלַק בְּכוּרוּתָא לְבַר רְחִימְתָּא עַל אַנְפֵּי בִּיר סְנֵיתָא דְּהוּא בוּכְרָא׃ יז אֲרוּם יַת בּוּכְרָא בִּיר סְנֵיתָא יְהוֹדַע לְכוּלָּא דְּהוּא בוּכְרָא לְמִתַּן לֵיהּ תְּרֵין חוּלְקִין בְּכָל מַה דְּמִשְׁתְּכַח גַּבֵּיהּ אֲרוּם הוּא שֵׁירוּי תוּקְפֵּהּ לֵיהּ חֲזְיָא בְּכֵירוּתָא׃ יח אֲרוּם יְהֵי לִגְבַר בִּיר סוֹרְהַבָן וּמְרוֹד דְּלֵיתוֹי מְקַבֵּל לְמֵימַר אֲבוּי וּלְמֵימְרָא דְּאִמֵּיהּ וְיַכְסְנוּן יָתֵיהּ וְלָא מְקַבִּיל אוּלְפַן מִנְהוֹן׃ יט וְיַחְדוּן בֵּיהּ אֲבוּי וְאִמֵּיהּ וְיַפְּקוּן יָתֵיהּ לִקְדָם חַכִּימֵי קַרְתָּא לִתְרַע בֵּי דִינָא דְּבְאַתְרֵיהּ׃ כ וְיֵימְרוּן לְחַכִּימֵי קַרְתָּא עֲבָרִינַן עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּייָ בְּגִין כֵּן אִתְיְלִיד לָנָא בְּרָנָא דֵּין דְּהוּא סוֹרְהַבָן וּמְרוֹד לֵיתוֹי צַיֵּית לְמֵימְרָנָא גַּרְגְּרָן בְּבִשְׂרָא וְשַׁתַּאי בְּחַמְרָא׃ כא וִיהֵי אִין דָּחִיל וּמְקַבֵּל עֲלוֹי אוּלְפָנָא וּבָעַן לְקַיְּמוּתֵיהּ מְקַיְּמוּנֵיהּ וְאִין תָּאִיב וְסָרִיד יְאַטְלוּנֵיהּ

נמדר׳ דורש לאיש ׳ זה הק׳נה ׳ אהובה אלו ומאומות שמראה להם פנ׳ים ׳ ואם אלו ישראל שמסתי׳ אהם פנים ׳ ביום הנחיל׳ לעתיד לבא לא יכנר כי אסנכי בכורי ישראל׳ ביום הנחילו את בניו ס״ת מותו׳ רמז

למאן דאמר רב יהודה שלשה שככתבו לנקר החולה ביום רבו כותבין ׳ רבו עושין דין ׳ בלילה כותבין ואין עושין דין וזה מה שמצוה בשעת מיתה אם הוא ביום יש לו תורת דין ׳ את אשר יהיה לו בני׳ מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק ׳ את אשר יהיה לו ס״ת תורה של׳ זיכתיל לני ור״ע לדברי תורה ׳ לא יתן לאחד נלבו ׳ ירו זה לא את׳כלום מפני שהתנה על מה שכתו׳ בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בה ורם אין בדבריו כלום ׳ לתת לו פי שנים ׳ יש כאותיות של כנו׳ עגין כפי ות ׳ והני״ת כפולה על האות שלפניה ׳ וכן הכ״ף על היו״ד שלפניה וכן הרי״ש וה״וו ככתבת כפולה שנותנין אותה שני ו״ן ׳ יכיר בנים׳ לאחר כלדרשין יכירנו לאחרים ׳ בכ לאשר ימצא לו כים ס״ת ראוי ׳ ול״ד דבכל וא׳ק דאשר הוא לא׳ והיינו לא ראוי ׳ שאין הבכור נוטל פי שני בראוי ׳ ראשית אונו כל ראשית הוא מובחר ׳ ראשית דגנך קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה ׳ לו משפט הבכורה ׳ כי יהיה לאיש וזר משפט בכן ה׳ לאיש ואין משפט בכורה לאשה ׳ סורר בגי׳ זה אכשלו בן דוד ׳ בכנו חסר יו״ד כאלו עבר על עשרת הדברות ׳ ומרה חסר ו׳ וכי תרה יהיה לו באחרונה ׳ ובערת הרע מקרבך וכל ישראל וסמיך ליה וכי יהיה באיש חטא לומר לך שכל ישראל ערבים זה לזה לנער

אבן עזרא

אמו בחיים ובמות ׳ וטעם ובכתם שתתאבל עליהם כמשפט ישראלית כי היא מתייהדת אם כתרגו כאשר כשבת ואין צריך להזכיר תרחץ כי היא צריכה למי נדה כי כבר נכתב אתם ושביכם וחז״ל אמרו עד שלשה חדשים ואף על פי שאין צורך לחזוק הנה העד ויהי כמשלש חדשים והוא הזמן שיחל הולד להתנועע ואסור לשכב עם אשה בספק אם היא הרה בעבור הולד כי יש מי שיולד בחסרון שני׳ חדשים כמנהג ג״כ ביתרון רק הוא המעט ; ירח ימים ׳ כמו חדש ימים וכבר פירשתיו ונקרא החדש ירח כי עקרו הירח : (יד) ושלחתה לנפשה ׳ תעשה רצונה ; ומכור לא תמכרנה בכסף ׳ דבר הכתוב במנהג הרב והטע׳ בשום דבר ; לא תתעמר בה ׳ כמו והתעמר בו ומכרו ואין להם שלישי ופירושו לפי מקומו בטעם רמאות (טו) אהובה ׳ בעיניו ולא לשם : לשניאה ׳ תאר השם ונסמכה זו הפרשה בעבו׳ וחשקת בה ולא חפצת בה : (טז) ביום הנחילו את בניו ׳ בבריאו׳ גופו או ביום מותו והוא שכיב מרע או ב״ד ינחילו : לבכר ׳ בדיבור ובמעלה ׳ וטעם לא יוכל כחבריו : יכיר ׳ יעשה לו הכרה או שיודה לפני אחרים מי שהוא בכור אם היה במקום שלא יודעו או הוא חייב מבתחלה שיכיר מי שהוא הבכו׳ מבניו אם היו תאומים : (יז) לתת לו פי שנים ׳ שיקח שני חלקים אם היו שלשה שיחשבו שהם ארבע׳ ויקח שני חלקים ואם שני בנים יחשבו שלשה וכן הכל ולפי דעתי שכן פירוש ויהי נא פי שנים ברוחך אלי כאשר פירשתי במקומו ; כי הוא ראשית אונו ׳ הנודע עם היושר ידבר וכל ישראל בחוק ישרים : (יח) סורר ומורה ׳ כנגד השם וכנגד האבות אם היו יראי השם ; סורר ׳ כמו כפרה סוררה שלא ישמור מצות עשה ; ומורה ׳ במצות לא תעשה ; ויסרו אותו ׳ בפני עדים מצוה שהם יתפשוהו ויוציאוהו ודברי הקבלה אמת : זולל ׳ מפורש והוא זולל בשר רק הוא שם כלל לכותן בכל מה שיתאוה כל מה שיבוקש ממנו : וסובא ׳ מרבה לשתות והוא המשתכר והנה זה כמו אפיקורוס כי לא יבקש

וירגמו ד' ויראו: ס כב וכי־יהיה
באיש חטא משפט־מות
והומת ותלית אתו על־עץ:
כג לא־תלין נבלתו על־
ג' ומ"ג העץ כי־קבור תקברנו ביום
ג' ההוא כי־קללת אלהים
ג' תלוי ולא תטמא את־
אדמתך אשר יהוה אלהיך
כב נתן לך נחלה: ס א לא־
תראה את־שור אחיך או
ג' את־שיו נדחים והתעלמת
מהם השב תשיבם לאחיך:
ב ואם־לא קרוב אחיך
ב אליך ולא ידעתו ואספתו אל־
י"ג נתור' תוך ביתך והיה עמך עד
דרש אחיך אתו והשבתו
לו: ג וכן תעשה לחמרו
ה' וכן תעשה לשמלתו וכן
תעשה לכל־אבדת אחיך
ג' אשר־תאבד ממנו ומצאתה
לא תוכל להתעלם: ס
ד לא־תראה את־חמור
אחיך

וידחלון: כב וארי יהי
בגבר חובת דין דקטול
ויתקטיל ותצלוב יתיה על
צליבא: כג לא תבית
נבילתיה על צליבא ארי
מקבר תקבריניה ביומא
ההוא ארי על דחב קדם
יי אצטליב ולא תסאיב ית
ארעך דיי אלהך יהיב לך
אחסנא: א לא תחזי ית
תורא דאחוך או ית אימריה
דטען ותתכביש מנהון
אתבא תתיבינון לאחוך:
ב ואם לא קריב אחוך
לותך ולא ידעתיה
ותכנשיניה לגו ביתך ויהי
עמך עד דיתבע אחוך יתיה
ותתיבניה ליה: ג וכן
תעביד לחמריה וכן תעביד
לכסותיה וכן תעביד לכל
אבידתא דאחוך דתיבד מניה
ותשכחינה לית לך רשו
לאתכסאה: ד לא תחזי
ית חמרא דאחוך או תוריה
רמן באורחא ותתכביש מנהון
אקמא תקים עמיה:
לא

וכי יהיה | יבמות ו | סנהדרין מו | פס יו | והומת | סנהדרין מו | ותלית | סוטה כב | סנהד' ו מו | לא תלין | יבמות עט | סנהד' מו | כי קבר | פס מו | כי קללת | סנהד' מה מו | את שור | מציעא כו | השב | קמא כו | מציע' כו לא | חולין פו | והיה עמך | מציע' כו כח | והשבותו | קמא פא | מציעא כח | סנהדרין עג | וכן תעשה | נשין מז | לכל אבדת | קמא קיג | מציע' כו לא | אשר תאבד | מציע' כב כו | לא תוכל | מציעא כו

רשב"ם

(כג) כי קללת אלהים תלוי · כשרואין בני אדם את התלוים רגילין לקלל את הדיינים או קרובים של הרוג או שאר בני אדם לפי ספעמי' על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש והקב"ה אמר לא תקלל לפי שרגילין בני אדם לקלל ולכך לא תלין נבלתו אלא קבר תקברנו שלא תטמא את אדמתך · שאם היה נקבר יטמאו בו כוגע או מאהיל : לא

רש"י

הנרוה בב"ד פלוני נסקלן על שהיה בן סורר ומורה : (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות · סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד : ותלית אותו על עץ · ורבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנא' כי קללת אלהים תלוי והמברך ה' נסקל : (כג) כי קללת אלהים תלוי · זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי כל קללה שבמקרא לשון הקל

יַאֲטְלוּנֵיהּ כָּל אַנְשֵׁי קַרְתֵּיהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת וּתְפַלּוּן עָבִיד דְּבִישׁ מִבֵּינֵיכוֹן
וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן : כב וַאֲרוּם אִין יְהֵי בִּגְבַר חוֹבַת דִּין
קְטוֹל וְיִתְחַיֵּיב אַטְלוּת אַבְנִין וּבָתַר
כְּדִין יִצְלְבוּן יָתֵיהּ עַל קֵיסָא : כג
לָא תְבִית נִבְלַת גּוּשְׁמֵיהּ עַל קֵיסָא
אֲרוּם מִקְבַּר תִּקְבְּרוּנֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא
אֲרוּם קִילוּתָא קֳדָם אֱלָהָא לְמִצְלוֹב
גְּבַר אֶלָּהֵין חוֹבוֹי גָּרְמוּ לֵיהּ וּמִן בְּגִלַל
דִּבְדִיוּקְנָא דַּיְיָ אִתְעֲבַד תִּקְבְּרוּנֵיהּ
עִם מִטְמוֹעַ שִׁמְשָׁא דְּלָא יְקִילוּן
בְּרִיָּיתָא בֵּיהּ וְלָא תְטוּפוּן בְּנִבְלַתְהוֹן דְּחַיָּיבַיָּא יַת אַרְעֲכוֹן דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן
יְהֵיב לְכוֹן אַחְסָנָא : א לָא תֶחְמוּן יַת תּוֹרָא דְּאַחוּכוֹן אוֹ יַת אִמְּרֵיהּ
טָעֲיָין וּתְפַלְּגוּן דַּעְתְּכוֹן מִנְּהוֹן אָתָבָא תְּתִיבוּנוּן לֵיהּ : ב וְאִין לָא
קְרִיבָא דַּעְתָּא דְּאָחוּךְ עִמָּךְ אוֹ לָא חַכִּימְתֵּיהּ וְתִכְנְשִׁינֵיהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ וִיהֵי
מִתְפַּרְנֵס גַּבָּךְ עַד זְמַן דְּיִתְבַּע אָחוּךְ יָתֵיהּ וְתָתִיבִינֵיהּ לֵיהּ : ג וְהֵיכְדֵין
תַּעֲבֵיד לַחֲמָרֵיהּ וְהֵיכְדֵין תַּעֲבֵיד לִכְסוּתֵיהּ וְהֵיכְדֵין תַּעֲבֵיד לְכָל אֲבֵידְתָא
דְּאָחוּךְ דִּי מִתְבַּדְּרָא מִנֵּיהּ וְתִשְׁכְּחָא לֵית לָךְ רְשׁוּ לְכַסָּאָה מִינֵּיהּ אַכְרִיז
עֲלָהּ וְתַהַדְרִינָהּ : ה לָא תֶחְמוּן יַת חֲמָרָא דְּאָחוּכוֹן אוֹ תוֹרֵיהּ רְמָאן
בְּאוֹרְחָא וְתִכְבְּשׁוּן עֵינֵיכוֹן מִנְּהוֹן מֵיקַם תְּקִימוּן עִמֵּיהּ :
לא

ירושלמי

וְתִצְלְבוּן יָתֵיהּ עַל קֵיסָא :
וְכֵן תַּעֲבֵיד לַחֲמָרֵיהּ וְכֵן
תַּעֲבֵיד לְאִצְטְלִיתֵיהּ :
מִישְׁבַק תִּשְׁבּוֹק יַת מָה
דִּבְלִיבָּךְ עֲלוֹי וּמִפְרַק תִּפְרוֹק
עִמֵּיהּ וּמִטְעַן תִּטְעֲנוּ עִימֵּיהּ :

לניער ולהוכיח ההוטאים · לעיל כתיב ורגמוהו וסמיך ו פרש' נתלין לומר שכל הנסקלין נתלין · על העץ וסמיך ליה כי קבו' תקברנו לומר שגם העץ נקבר עמו · ועוד לקבו' באחרון לא תראה את שור אחיך · שיך השבת אבדה לקי והשאם הוא כהן והוא בבית הקברות על זה נאמר והתעלמת ·

נותן לך וסמיך ליה והתעלמת לומר כל שגם ו מחזיר אף בשל שבירו מחזיר · ואספתו ב' במסורת ואספתו מגרעתו · זהו שדרשו בנגעים באי' על גרי עין שאינו רוצה להשאיל כלים ואומר אין לי ולמחר בנגעים באי' על ביתו · עוצה הכהן ופנו את הבית · ומוציאין הכלי ור' אין הכל שי' לו ד"א החוזר בכשר ש

וזהו ואספתו אל תוך ביתך שמאסף כלים אל ביתו ואינו משאיל' ואספתו מגרעתו שגרע' כמה עליו ·
נוקה בגופו ותי שאבדה לו אבדה חוסך בכל אף בכשרי: גלוקה בגופו בגרע' ובמצא כשתא: וק האבדה לביתך ומחזירנה לו · אז
לא יחזור עוד באחרי' ו: ואסוף אותו מגרעתו · עד דרוש אחיך אותו פי' שידרוש האות ם ו שיתן לו סימן בו · וזהו שדרז"ל
דורשהו אם הוא רמאי אם לאו מאילאו בסימני' כפלין · והתעלמת לומר שפעמים אתה מתעלם כגון זקן ואינו' לפי כבודו ·
כלי

רש"י

הקל והזול כמו והוא קללני קללה נמרצת: (א) והתעלמת · כובש עין כאלו אינו רואהו : לא תראה והתעלמת · לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו'; (ב) עד דרוש אחיך · וכי תעלה בלבך שיתנהו לו קודם שידרשוהו אלא דרשוהו שלא יהא רמאי : והשבותו לו · שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר : לא תוכל להתעלם · לכבוש עינך כאילו אינך רואה אותו : (ד) הקם תקים · זו טעינה להטעין משאוי שנפל מעליו : עמו · עם בעליו אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור : לא היית שב או בלוי שתפקדנו ביד נאמן :

אבן עזרא

חיי העול' הזה כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה · ונסמכה זו הפרשה בעבור אשת יפת תאר והעד ושם אמו והרמז שרמזתי בבני אהרן : (כב) ותלית אותו · כבר קבלנו מחז"ל ענין הנתלים : (כג) כי קללת אלהים תלוי · בעבור שברך השם ועל דרך הפשט כי אלהים פועל והקללה תבוא לכל מקום קרוב מהתלוי ויש לו סוד דבק בנפש על כן ולא תטמא את אדמתך ונסמכה זו הפרשה בעבור המלחמה כי בתחלה כי תצא והנה גבעון יוכיח כי משפט לא תלין איננו לכבוד המת רק לכבוד הארץ כי משפט הערלים והישראלים איננו שוה : (א) לא תראה את שור · אפי' אתה יוצא למלחמה וזה דרך דרש : ואספתו · אם והתעלמת · דבק עם לא תראה והזכיר שור ושה וכבר

חֲמ֨וֹר אָחִ֜יךָ א֤וֹ שׁוֹרוֹ֙ נֹפְלִ֣ים
בַּדֶּ֔רֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ֖ מֵהֶ֑ם הָקֵ֥ם
תָּקִ֖ים עִמּֽוֹ׃ ס ה לֹא־יִהְיֶ֤ה
כְלִי־גֶ֙בֶר֙ עַל־אִשָּׁ֔ה וְלֹא־
יִלְבַּ֥שׁ גֶּ֖בֶר שִׂמְלַ֣ת אִשָּׁ֑ה כִּ֧י
תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כָּל־
עֹ֥שֵׂה אֵֽלֶּה׃ פ ו כִּ֣י יִקָּרֵ֣א
קַן־צִפּ֣וֹר ׀ לְפָנֶ֡יךָ בַּדֶּ֜רֶךְ בְּכָל־
עֵ֣ץ ׀ א֣וֹ עַל־הָאָ֗רֶץ אֶפְרֹחִים֙
א֣וֹ בֵיצִ֔ים וְהָאֵ֤ם רֹבֶ֙צֶת֙ עַל־
הָֽאֶפְרֹחִ֔ים א֖וֹ עַל־הַבֵּיצִ֑ים
לֹא־תִקַּ֥ח הָאֵ֖ם עַל־הַבָּנִֽים׃
ז שַׁלֵּ֤חַ תְּשַׁלַּח֙ אֶת־הָאֵ֔ם
וְאֶת־הַבָּנִ֖ים תִּֽקַּֽח־לָ֑ךְ לְמַ֙עַן֙
יִ֣יטַב לָ֔ךְ וְהַאֲרַכְתָּ֖ יָמִֽים׃
ס ח כִּ֤י תִבְנֶה֙ בַּ֣יִת חָדָ֔שׁ
וְעָשִׂ֥יתָ מַעֲקֶ֖ה לְגַגֶּ֑ךָ וְלֹֽא־
תָשִׂ֤ים דָּמִים֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ כִּֽי־יִפֹּ֥ל
הַנֹּפֵ֖ל מִמֶּֽנּוּ׃ ט לֹא־תִזְרַ֥ע כַּרְמְךָ֖ כִּלְאָ֑יִם פֶּן־תִּקְדַּ֗שׁ
הַֽמְלֵאָ֛ה

ה לָא־יְהֵי תִּקּוּן־זֵין דִּגְבַר עַל־אִתְּתָא וְלָא־יְתַקַּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל־עָבֵיד אִלֵּין׃ ו אֲרֵי יִעָרַע קִנָּא דְצִפְּרָא קֳדָמָךְ בְּאוֹרְחָא בְּכָל־אִילָן אוֹ עַל־אַרְעָא אֶפְרוֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָּא רְבִיעָא עַל־אֶפְרוֹחִין אוֹ עַל־בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא עַל־בְּנַיָּא׃ ז שַׁלָּחָא תְשַׁלַּח יָת־אִמָּא וְיָת־בְּנַיָּא תִּסַּב־לָךְ בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ וְתוֹרִיךְ יוֹמִין׃ ח אֲרֵי תִבְנֵי בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּיד תִּיקָא לְאַגָּרָךְ וְלָא־תְשַׁוֵּי חוֹבַת קְטוֹל בְּבֵיתָךְ אֲרֵי־יִפֹּל דְּנָפֵיל מִנֵּיהּ׃ ט לָא־תִזְרַע כַּרְמָךְ עֵירוּבִין דִּילְמָא תִסְתָּאַב דִּמְעַת זַרְעָא דְּתִזְרַע וַעֲלָלַת כַּרְמָא׃

ל"ונעטן · ג"פ וג' · ב' א' נקרי' · ל' · פ' נס' · ב' · פל וי"ם פ"ג פ"ג חס פ' · ל'

אחרן · נופלים שם לג · והתעלמת ברכות י"ט · מציעא ל' · סנהדרין יח · הקם תקים מציע' לא לג · לא יהיה נזיר נט · ולא ילבש שם · תמורה כ · כי יקרא מציעא קב · חולין קי"ט · קט קמא · והאם חולין קמא · שלח מציעא לא · חולין קלח · קלט קמא · שלח מציעא קב · ואת הבנים חולין קמ · קמא · למען ייטב קדושין לט · חולין קמב · מעקה · חולין קלו · ולא תשים כתובות מא קמא מו · כי יפול קמא נא · סוטה קלו · פן תקדש קדושין נו · חולין קטו · קיו

רשבם

(ה) לא יהיה כלי גבר על אשה ללכת בין האנשי' ולזנות: (ו) כי יקרא • יזדמן על ידי מקרה: לא תקח האם על בנים • לפי דרך ארץ • פרשתי בלא תבשל גדי בחלב • אמו וכן באותו ואת בנו שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת לשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד: (ח) מעקה אין לו חבר בתורה כמו מגורת מטע' מרמה בוה • אבל עקת רשע • תעיק העגלה • מעיקי תחתיכם • וגזרת שב קם הם: (ט) תקדש • תאסר בקדשים: גדילים
אכר של מצות חמורות: (ח) כי תבנה בית חדש •

רש"י

(ה) לא יהיה כלי גבר על אשה • שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף: ולא ילבש גבר שמלת אשה • לילך ליושב בין הנשים • דבר אחר שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי: כי תועבת • לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: (ו) כי יקרא • פרט למזומן: לא תקח האם • בעודה על בניה: (ז) למען ייטב לך וגו' • אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמר' תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות: אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש
ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו.

מעקה

ח לָא יְהֵי גוּלְיַין דְצִיצִית וּתְפִילִין דְהִנוּן תִקוּנֵי גְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא
סַפֵּר גְבַר בֵּי שִׁיחַיָא וְעֶרְיָיתֵיהּ וּבֵי אַנְפּוֹי לְאִתְחַמָאָה הֵיךְ נִשְׁאָ אֲרוּם
מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא כָּל דְעָבִיד אִלֵין : ו אֲרוּם אִי אִזְדַמַן
שַׁרְכְּפָא דְצִיפַּר דְכֵי קֳדָמָךְ בְּאָסְרְטָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל אַרְעָא גוֹזְלִין אוֹ
בֵּעִין וְאִימָא רְבִיעָא עַל אֶפְרוֹחִין אוֹ עִילוֹי בֵּעִין לָא תִסַב אִימָא
מֵעַל בְּנַיָא : ז מִפְטַר תִּפְטוֹר יַת אִמָא וְיַת בְּנַיָא תִסַב לָךְ מִן בִּגְלַל
דְיוֹטַב לָךְ בְּעַלְמָא הָדֵין וְתוֹרִיךְ יוֹמִין בְּעַלְמָא דְאָתֵי : ח אֲרוּם
תִבְנֶה בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעֲבֵיד תִּיָאק
נִיפִּיפִין לְאִיגָרָךְ לָא תְגַרְמוּן
לְאִסְתַּקְפָא חוֹבַת אֲדַם דִיקְטוֹל
בְּבֵיתָךְ דִלְמָא יִפּוֹל דִין דְחָמֵי לְמִיפַל
מִנֵיהּ : ט לָא תִזְרְעוּן כַּרְמֵיכוֹן
עֵירוּבִין דִלְמָא תִתְחַיַיב יְקֵידְתָּא דִימְעַת זַרְעָא דְתִזְרְעוּן וַעֲלַלַת כַּרְמָא :
לא

ירושלמי

וְתַעֲבִיד גְפוּף לְאִיגָרָךְ
וְלָא תְשַׁוֵי חוֹבַת שְׁפִיכוּת
אִידַם זַכַּאי בְּבֵיתָךְ :

ל'ינכר על אשה בגימ' כלי תורה ׳ רמז שלא ילמ' אדם לנתו תור' ׳ועל אש' נ'כלי גבר על אש'אם בפת' לנו על׳ חזה זהו שאמר שחיירי באש' שלובש' כלי גבר כדי לאשתכר ולזנות כדכתיב אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי

ארבתי כי תועבת יי'כי יקרא קן צפור לומר שלא יסתכל בעי'ך ובעופפת בסכוקקי'זה לזה ׳ יקרא קן בגימ' פרש למזונו אפרוחי' אג ביצי' בנים' בגריכי' לאמן על הבני' כ' הכא ואידך כה אמר יי' על הבני' והבנות הילודי'

נמקום הזה מתותי תחלואים ימותו ׳ אם תקייה המצוה יאריכו' ימיך ׳ ואם לאו כה אמ' יי' ממותי תחלואים ימותו ׳ והארכת ימי' בנים' בעולם שכלו ארוך ׳ והארכת ימי' וסמיך ליה כי תבנה בית חדש לומר אם נכית בית חדש עשה נ' מעקה כדי שיאריכו בו ימים ולא יפלו ממנו ׳ ויגוד עיקר אריכות ימים הוא בשביל בני' בית חדש שהוא בית המקדש ׳ ועל כן נכיו ור אב ואם הקדים והארכת ימים למען ייטב לך כדי להשמי' ושארכ' ימים לתבנה בית חדש לעיל כתיב למען ייטב לך וסמך כאן כי יפול הנופל ממנו ומז למה שדרשו הרי שעלה באילן כדי לשלח את האם ונפל ומת ׳ היכן אריכות ימים של זה ׳ כי יפול הנופל וסמיך ליה לא תזרע ׳ רמז למד' יאשיהו דאמ' עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ׳ המלאה ב' במס' כתו פן תקדש המלאה כאשר תעיק שנגלה המלא'נה עציר ׳ וזהו שאמ' שצריך להרחיק בכלאים כמלא כמלו נקד ׳ ובזה' רפ' יין שצריך למרוד בד' אמות שוחקות ׳ ואחד יש לגוז כענמי' בנטן המלאה ׃

לא

רש"י

מעקה ׳ גדר סביב לגג ואנקלוס תרגם תייקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו : כי יפול הנופל ׳ ראוי זה ליפול ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב : (ט) כלאים ׳ חטה ושעורה וחרצן במפולת יד : פן תקדש ׳ כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האד' בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור קופל בו לשון

אבן עזרא

הזכיר החמור וכן משפט כל בהמה : (ג) לא תוכל ׳ כחביריו : (ד) נופלי' ׳ כמו רובץ ׳ ומלת נופלים כלל : הקם תקים עמו ׳ ולא לברך כמו עזוב תעזוב עמו : (ה) לא יהיה כלי גבר ׳ נסמכה בעבור צאת למלחמה כי האשה לא נבראת כי אם להקים הזרע ואם היא תצא עם אנשי' למלחמה תצא בדרך לידי זנות וכן לא ילבש גבר והטעם זכר שלא כתמלא זקנו יתערב עם הנשים ויכאף הוא והן ואינו יודע וזה יורה כי מנהג ישראל היה וכן גדולי המלכיות להיות מלבוש האנשים איננו כמלבוש הנשים רק הפרש ביניהם ויש אומרים על חוץ לדרך ואין צורך רק השם יתעב מי שישנה מעשה השם : (ו) כי יקרא ׳ נסמכה זאת הפרשה בעבור בדרך ׳ יקרא כמו נקר' נקראתי והם מגזרת מקרה וקרוב מפגע ׳ אל"ף אפרוחי' נוסף כמו אל"ף ואזרועך והטעם כי אכזריות הוא בלב להיות אם על בני' רוטש' וכן שור או שה : (ז) ייטב לך ׳ שהשם יחמול עליך וייטיב לך : והארכת ימים ׳ כאשר לא תכרת כל הקן שעזבת העיקר : (ח) כי תבנה בית חדש ׳ נדבקה זאת הפרשה אחר שנלחמו והם בארץ החל במצות הבית : מעקה ׳ טעמו ידוע מהקום ואין ריע לו ומדקדק הוציאו מגזיר' עקת רשע והביא עצמו בעקה : הנופל ׳ נקרא על שם סופו וכן יומת המת וכן ובגדי ערומים תפשיט ויתרוכנו הבנים ואלות רבות לאין מספר נקראו על שם סופם ולא נדע אם כן דרך הלשון או הוא לדברי

מבואם

ג' י' ג' הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע
וּתְבוּאַת הַכָּרֶם: ס י לֹא־
ג' תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו:
ג' ג' יא לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר
וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו: ס יב
ג' וחס' יו"ד קמ"ץ גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע
כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־
בָּהּ: יג כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה
כ"א ן גדול וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ: יד וְשָׂם
ב' י' ק' לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא
ד' וכ"ב עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי
ב' וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי
לָהּ בְּתוּלִים: טו וְלָקַח אֲבִי
ד"ס ק' הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת־
ד' ק' בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ אֶל־זִקְנֵי הָעִיר
הַשָּׁעְרָה: טז וְאָמַר אֲבִי
ד"ס ק' הַנַּעֲרָ אֶל־הַזְּקֵנִים אֶת־בִּתִּי
נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה
נ' קד ס"פ וחד ר"פ ה' וַיִּשְׂנָאֶהָ: יז וְהִנֵּה־הוּא שָׂם
ד' נ"כ עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־
מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וְאֵלֶּה
בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה
לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר: יח וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ

לא מצאתי ואלה בתולי סס

ויסרו

י לָא תִרְדֵי בְּתוֹרָא
וּבַחֲמָרָא כַּחֲדָא: יא לָא
תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵזָא עֲמַר וְכִתָּן
מְחוּבַּר כַּחֲדָא: יב
כְּרוּסְפְּדִין תַּעֲבֵיד לָךְ עַל
אַרְבַּע כַּנְפֵי כְּסוּתָךְ דְּתִתְכַּסֵּי
בַהּ: יג אֲרֵי יִסַּב גְּבַר
אִתְּתָא וְיֵעוֹל לְוָתַהּ וְיִסְנִינַהּ:
יד וִישַׁוֵּי לַהּ תַּסְקוּפֵי
מִלִּין וְיַפֵּיק עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ
וְיֵימַר יָת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית
וְעָלֵית לְוָתַהּ וְלָא אַשְׁכַּחִית
לַהּ בְּתוּלִין: טו וְיִסַּב
אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וְאִמַּהּ
וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֶמְתָּא
לִקְדָם סָבֵי קַרְתָּא לִתְרַע
בֵּית דִּינָא אַתְרָא: טז
וְיֵימַר אֲבוּהָ דְעוּלֶמְתָּא לְסָבַיָּא
יָת בְּרַתִּי יְהָבִית לְגַבְרָא הָדֵין
לְאִנְתּוּ וּסְנָאָהּ: יז וְהָא
הוּא שַׁוִּי תַּסְקוּפֵי מִלִּין לְמֵימַר
לָא אַשְׁכַּחִית לִבְרַתָּךְ בְּתוּלִין
וְאִלֵּין בְּתוּלֵי בְּרַתִּי וְיִפְרְסוּן
שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם סָבֵי קַרְתָּא:
יח וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא
הַהִיא יָת גַּבְרָא וְיִלְקוּן יָתֵיהּ:

ויגבון

אהרן
המלאה פסחים כה
ותבואת ברכות לה
לא תלבש כלאים לה
שבת סו
יבמות ד וה
נזיר מא נח
מנחות טמ
בכורות יז
ערכין ג
צמר י מות ד
נזיר נח
מנחות לט מג
גדילים
שבת כו
סכה ט
יבמות דס
נזיר מא מ
מנחות לט
מ מג
בכורות יז
ערכין ג
על ארבע
זבחים יח
מנחות מג
חולין קלו
אשר תכסה
שבת כו
זבחים יח
מנחות מא
מב
ואקרב
כתובות מו
את בתי
כתובות כב מו
סוטה כג
קדושין נט
סל

רשבם

(יב) גדילים. ציצית צריך שיהא גדול וקלוע:
(טו) את בתולי. לפי הפשט דם בתולים שעל
השמלה:

רש"י

לזנות

לשון קדוש כמו אל תגע בי כי קדשתיך: (י) לא תחרוש בשור ובחמור. הוא הדין
לכל שני מינים שבעולם וה"ה להנהיגם יחד
קשורים זוגים בהולכת שום משא: (יא) שעטנז. לשון ערוב. ורבותינו פרשו שוע טווי ונוז:
(יב) גדילים תעשה לך. אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב: (יג) ובא אליה ושנאה. סופו:
(יד) ושם לה עלילות דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבוא לידי לשון הרע:
את האשה הזאת. מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין: (טו) אבי הנערה ואמה. מי שגדל
גדולים

י לָא תֶהֱוֹן רָדְיִין בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא וּבְכָל בִּרְיָתָא בִּתְרֵין זִינִין קְטִירִין
כַּחֲדָא : יא לָא תֶהֱוֹן לָבְשִׁין וּמִשְׁתַּחֲנִין בִּכְסוּי דְשַׁעַטְנֵז עֲמַר וְכִיתָּן מְעָרְבִין כַּחֲדָא : יב
בְּרַם לְאִצְטוֹלֵי כִּיתָן חוּטֵי צִיצִית מִן עֲמַר תְּהוֹן מַרְשָׁן לְמֶעְבַּד לְכוֹן עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי גוּלְיֵיתְכוֹן דִּי תִתַּכְּסוּן בָּהּ בִּימָמָא : יג אֲרוּם יִסַּב אֱינַשׁ
אִיתְּתָא בְּתוּלְתָּא וְיֵעוּל עֲלָהּ וּבָתַר כֵּן יִסְנִינַהּ : יד וִישַׁוֵּי לָהּ עֲרַד
דְּמִלִּין וְיַפֵּק עֲלָהּ טִיב בִּישׁ וְיֵימַר יַת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית וְשַׁמֵּשִׁית עִמָּהּ
וְלָא אַשְׁכָּחִית לָהּ סָהֲדוּון : טו וְיִסְבוֹן אֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָא וְאִימָּהּ
רְשׁוּ מִבֵּי דִינָא וְיַפְּקוּן יַת שׁוֹשִׁיפָא בְּהָדֵי סָהֲדוּ דְעוּלֵימְתָּא לְוָת חַכִּימֵי
קַרְתָּא לְתַרַע בֵּי דִינָא : טז וְיֵימַר אֲבוּהָ דְעוּלֵימְתָּא לְחַכִּימַיָא יַת
בְּרַתִּי קַדֵּישִׁית לְגַבְרָא הָדֵין לְאִנְתּוּ וּמִן בָּתַר דְּשַׁמֵּישׁ עִמַּהּ סְנָא לָהּ :
יז וְהָא הִיא שַׁוֵּי עֲרַד דְּמִלִּין לְמֵימַר לָא אַשְׁכָּחִית לִבְרָתָךְ סָהֲדוּון
וְאִלֵּין סָהִידוּוֵי בְרַתִּי וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם חַכִּימֵי קַרְתָּא :
יח וְיִסְבוּן חַכִּימֵי קַרְתָּא הַהִיא יַת גַּבְרָא וְיַלְקוּן יָתֵיהּ :
ויזמון

ירושלמי

גְּדִילִין דְּצִיצִית תַּעַבְדוּן עַל אַרְבַּעַת צִנְפַּרְת גוּלְיָתֵיכוֹן דִּיתְכַּסּוּן בָּהּ :

בעל הטורים

לא תחרוש בשור ובחמור טמא וטהור רמז שלא ישתתף צדי' עם רשע · תחרוש ב' לא תחרוש ב ור ונחמו' ואידך אל תחרוש על רעך רעה · זהו שמפרש טעם שלא לחרוש בשור ונחמור לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה ונשיראה השור מעלה גרה יחשוב סבור שהוא אוכל ומצטער וזהו לא תחרוש על רעך רעה שגורם לחמו' שהורם על רעהו רעה · לא תחרוש בגי' אכן לירבו' שאפילו בגד ארוך וכו' כלאים אוכל אחד · אסור להתכסו' בה מכל הסני' גדיל ס' ב' גדילים תעשה לך גדילים תעשה סרסרו' וזה שאומר ב"ה בגד ל' זכים דתרי גדילים כתיב ותתילזו את כו כלכתינ מנ זה זרזרות כדרך זנוני' זרזרות · אשר תכסה בית' להכיא כבס ת סיתא שהוא חייב · אשר תכסה בה · כי יקח רמז להא דאיתא בנדרים רבי אליעזר מגלה טפח ומכסה טפח בעת ביאה · ד"א רמז אשר תכסה כי יקח רמזלתג ויל הכ' שזאפ ל (ט יתו · ד"א רמז כי יקח אשר תכסה אלא שמכסי' לו על נכריתי · ובא אליה ב' ובא אליו שכבה · ובא אליה הלך גדול ולו אותו יצ' יצר הרע · נס נכתן נספיל שהלך אחרי יצרו סר ג סופו שנאתה והוציא עליה שם רע · שהוציא עליה שם רע חסרי"ד · כאלו עבר על עשרת הד' ות · וכן לא נסתם גזר דין על א ותיכו על שהוציאו' המרגלי' דבה · אבי הנ' ער כתיב חסר ה"א שהלכה כנער · לכן הוציא עליה שם רע את נתי נתתי · בגימ' הפה שאסר הוא הפה שהתיר :
אל

רש"י

גדולים הרעים יתבזו עליה : (טז) ואמר אבי הנערה ימלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש : (יז) ופרשו השמלה · ה"ז משל מחוורים הדברים כשמלה : (יח) ויסרו אותו · מלקות : (כ) ואם אמת היה הדבר · בעדי' והתראה שזנתה לאחר אירוסין:
אל

אבן עזרא

כבואה כמו וירדוף עד דן עד נחל אשכול על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ואחר מלות הב את מלות הזרע והנטע כי אחד שהוא בארץ והנה בית זורע : (ט) לא תזרע כלאים · פי' פן תקדש כבר פירשו מנחם בן סרוק הספרדי במחברתו והוא מגזרת קדש בעבור שיתערב זה עם זה : (י) לא תחרוש בשור ובחמור · דבק עם הזריעה והשם משל על כל מעשיו כי אין כח החמור ככח השור ובעבור הזריעה אמר שעטנז וכבר הזכירו על דרך כלל ובכאן פרט שהוא הצמר והפשתים לא אחרים : (יח) גדילים תעשה לך · אמרו המכחשים שהוא מצוה בפני עצמה בלילה כמו הציצית ביום על כן כר תכסה והמעתיקים העתיקו כי זאת מלות הציצית ביום ופי' גדילים כמו בבנייה גדילים מעשה שרשרות והמכחשי' הוציאוהו מגזרת גדלה ואנחנו מאמינים בדברי קדמונינו לבדם והזכיר זה הכתוב לבאר על ארבע כנפות ונסמך לשעטנז בעבור הציצית שהוא מותר : (יג) כי יקח איש אשה · כסמכה הפרשה לדעת המכחישים בעבור תכסה בה והאמת על דרך דרש שנסמכה בעבור הבית ואחר כן הבגד ואחר כן בעלת הבית : (יד) עלילות · כמו סבות : דברים · בין אמת או שקר : בתולים · לשון רבים ולא יתפרדו וכן בחרות וזקונים ועלומים : (טו) אבי הנערה ואמה · אם הם
בקיים

כ' וַיִסְּרוּ אֹתוֹ׃ יט וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ
מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי
נ"מ לנפתו' הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע
עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה
לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ
כָּל יָמָיו׃ ס כ וְאִם אֱמֶת
הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לֹא נִמְצְאוּ
רפ' ק' בְתוּלִים לַנַּעֲר׃ כא וְהוֹצִיאוּ
רפ' ק' אֶת הַנַּעֲר אֶל פֶּתַח בֵּית
אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ
בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי עָשְׂתָה
נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית
אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃
ס כב כִּי יִמָּצֵא אִישׁ
ב' ותפורית' שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְעֻלַת בַּעַל
וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ
ל' הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס
רפ' ק' כג כִּי יִהְיֶה נַעֲר בְתוּלָה
מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ
בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ׃ כד
י"ב פסו' אי' בהון את את ואת את וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל
שַׁעַר הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם
רפ' ק' אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת הַנַּעֲר
עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעֲקָה
כ' בָעִיר וְאֶת הָאִישׁ עַל דְּבַר
אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס
כה וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ
רפ' ק' אֶת הַנַּעֲר הַמְאֹרָשָׂה
וְהֶחֱזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ
וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב
עִמָּהּ

יט וְיִגְבּוֹן מִנֵּיהּ מְאָה
סִלְעִין דִּכְסַף וְיִתְּנוּן לַאֲבוּהָא
דְּעוּלֵימְתָּא אֲרֵי אַפֵּיק שׁוּם
בִּישׁ עַל בְּתוּלְתָּא דְּיִשְׂרָאֵל
וְלֵיהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ לֵית לֵיהּ
רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי׃
כ וְאִם קוּשְׁטָא הֲוָה
פִּתְגָּמָא הָדֵין לָא אִשְׁתְּכַחוּ
בְּתוּלִין לְעוּלֵימְתָּא׃ כא
וְיַפְּקוּן יָת עוּלֵימְתָּא לִתְרַע
בֵּית אֲבוּהָא וְיִרְגְּמוּנַהּ אֱנָשֵׁי
קַרְתַּהּ בְּאַבְנַיָּא וּתְמוּת אֲרֵי
עֲבַדַת קְלָנָא בְּיִשְׂרָאֵל לְזַנָּאָה
בֵּית אֲבוּהָא וּתְפַלֵּי עָבֵיד
דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כב
אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר שָׁכֵיב
עִם אִתְּתָא אִתַּת גְּבַר
וְיִתְקַטְלוּן אַף תַּרְוֵיהוֹן גַּבְרָא
דְּשָׁכֵיב עִם אִתְּתָא וְאִתְּתָא
וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל
כג אֲרֵי תְהֵי עוּלֵימְתָּא
בְתוּלְתָּא דִּמְאָרְסָא לִגְבַר
וְיַשְׁכְּחִנַּהּ גְּבַר בְּקַרְתָּא
וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ׃ כד
וְתַפְּקוּן יָת תַּרְוֵיהוֹן לִתְרַע
קַרְתָּא הַהִיא וְתִרְגְּמוּן יָתְהוֹן
בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן יָת עוּלֵימְתָּא
עַל עֵיסַק דְּלָא צְוַחַת בְּקַרְתָּא
וְיָת גַּבְרָא עַל עֵיסַק דְּעַנִּי יָת
אִתַּת חַבְרֵיהּ וּתְפַלֵּי עָבֵיד
דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כה
וְאִם בְּחַקְלָא יַשְׁכַּח גַּבְרָא
יָת עוּלֵימְתָּא דִּמְאָרְסָא
וְיִתְקַף בַּהּ גַּבְרָא וְיִשְׁכּוּב
עִמַּהּ וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא דִּשְׁכֵיב
עִמַּהּ

יח ויסרו אותו סנהדרין עא
יט וענשו כתובות מו
כ בי הוציא ערכין טו
כ ואם אמת כתובות מד ערכין טו
כא והוציאו כתובות מ מד מה ערכין טו
ומתה כתובות מד
לזנות בית סוטה
סנהדרין כ
כב כי ימצא סנהדרין נא
ומתו גם סנהדרין נב ערכין ו
כג כי יהיה כתובות מד
כד והוצאתם קדושין
על דבר סנהדרין מא
כה ומת האיש קדושין סנהדרין כו

יט וזמון יתיה מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולימתא ארום אפיק טיב ביש על בתולתא כשרא דישראל וליה תהי לאנתו לית ליה רשו למפטרא כל יומוי : כ ואין קשוט הוה פתגמא הדין לא אישתכחו סהידוון לעולימתא : כא ויפקון ית עולימתא לתרע בית אבוהא ויאטלונה אינשי קרתא באבניא ותמות ארום עבדת קלנא בישראל למפקא שום ביש דזנו על בית אבוהא ותפלון עביד דביש מביניכון :

כב ארום אין משתכח גבר משמש עם איתתא איתת גבר חורן ויתקטלון אוף תרויהון גברא דמשמש עם איתתא ואתתא ואפילו אין מעברא לא תשהוניה עד דתיליד אלהין בי היא שעתא תקטלונון בשינוקא דסודרא ותפלון עביד דביש מישראל : כג ארום תהוי עולימתא בתולתא מיקדשא לגבר וישכחינה גבר חורן בקרתא וישמש עמה : כד ותפקון ית תרוהון לתרע בי דינא דבקרתא ההיא ותאטלון יתהון באבניא וימותון ית עולימתא מן בגלל דלא פגנת בקרתא וית גברא מן בגלל דשמש עם איתת חבריה ותפלון עביד דביש מביניכון :

כה ואין בברא ישכח גברא ית עלימתא דמיקדשא ויתקף בה גברא וישמש עמה ויתקטל גברא דשמש עמה בלחודוי :

ירושלמי

ואין קושטא הוה פתגמא הדין לא אשכחו סהדין לטליתא :

ויפקון ית טליתא מן תרע ביתא דאבוהא ויגמון יתה עמה : ולעולימתא

אל פתח בית אביה וסקלוה בגימ' זהו ראו אלו הגדולים שנגלת' כי עשתה כלה בישראל וסתי' לים כי ימצא איש שוכב רמז לאיש שהטיח נאסתו וסקלוהו • חסר לא נעקה ולא אם יראה ממנו יכולה לומ' מחתת נער בתולי' נעקה • ממזר ב' נמסור' לא

ינא ממזר ואידך ויצא ממזר באם לנו • זה הוא שאמרו ז"ל עתידין ממזרים ליטהר ויתייסבו בארץ •

רש"י

(כא) אל פתח בית אביה • ראו גדולים שגדלתם : לזנות בית אביה • כמו בבית אביה : כל אנשי עירה • במעמד כל אנשי עירה : (כב) ומתו גם שניהם להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהם : גם • לרבות הבאים מאחריהם • דבר אחר גם שניהם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד : (כג) ומצאה איש בעיר • לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב פת אלו ישבה בביתה לא אירע לה :

רשב"ם

(כא) לזנות בית אביה • שעם עדים שזינתה אחר שנתקדשה : נעקה

אבן עזרא

(כא) וטעם כל ימיו כי לעולם תהיה ברשותו עד יום מותו : נקיים או ממוכה בית דין : וסקלוה • שיתכן שאחר שארסה שכב איש אותה כי המארס לא ארס אותה רק היא אומרת שהיא בתולה ומעתיקי הדת בארו הדבר באר היטב ואלה הבתולים ימצאו עד זמן קצוב וכפי תולדת הנערות ובעבור וסקלוה נסמכה פרשת הבעולה והמאורסה גם פירושו זה כמו זה והנה פירוש זה עוד : (כג) כי יהיה • כאשר יארע זה הדבר : (כד) שער • מקום שבת זקני העיר בעבור הכתוב קרא המאורסה אשת רעהו ולא נוכל לדעת האריסות כי אם בדברי קבלה כי יתכן שלא הסכימה היא ולא ידעה עד שבא ואנסה על כן משל הרוצח : (כד) נעקה • וחכו תצעקה :

מפר

רפק' עמה לבדו: כו ולנער לא
רפק' תעשה דבר אין לנער
חטא מות כי כאשר יקום
ב' ג' איש על רעהו ורצחו נפש כן
הדבר הזה: כז כי בשדה
רפק' מצאה צעקה הנער
המארשה ואין מושיע לה:
רפק' ס כח כי ימצא איש נער
בתולה אשר לא ארשה
ותפשה ושכב עמה ונמצאו:
כט ונתן האיש השכב עמה
רפק' לאבי הנער חמשים כסף ולו
תהיה לאשה תחת אשר
ג' מפיק ענה לא יוכל שלחה
כג כל ימיו: ס א לא יקח
איש את אשת אביו ולא
יגלה כנף אביו: ס ב לא
ג' וכתי' א' יבא פצוע דכה וכרות
ג' וס' ג' שפכה בקהל יהוה: ס ג
ג' לא יבא ממזר בקהל יהוה
גם דור עשירי לא יבא לו
בקהל יהוה: ס ד לא
ב' מ"ג נליס יבא עמוני ומואבי בקהל
יהוה גם דור עשירי לא יבא
להם בקהל יהוה עד עולם:
ס' ה על דבר אשר לא
ג' דגשי' קדמו אתכם בלחם ובמים
בדרך בצאתכם ממצרים
ג' ואשר שכר עליך את בלעם
בן בעור מפתור ארם נהרים
לקללך

עמה בלחודוהי: כו
ולעולמתא לא תעביד
מדעם לית לעולמתא חובת
דין דקטול ארי כמא דיקום
גברא על חבריה ויקטליניה
נפש כן פתגמא הדין:
כז ארי בחקלא אשכחה
צוחת עולמתא דמארסא
ולית דפריק לה: כח
ארי ישכח גבר עולמתא
בתולתא דלא מארסא
ויחדינה וישכוב עמה
וישתכחון: כט ויתן
גברא דשכיב עמה לאבוהא
דעולמתא חמשין סלעין
דכסף וליה תהי לאנתו חלף
דעניה לית ליה רשו
לספטרה כל יומוהי:
א לא יסב גבר ית אתת
אבוהי ולא יגלי כנפא
דאבוהי: ב לא ידכי
דפסיק ודמחבל למיעל
בקהלא דיי: ג לא ידכי
ממזרא למיעל בקהלא דיי
אף דרא עשיראה לא ידכי
ליה למיעל בקהלא דיי:
ד לא ידכון עמונאי
ומואבאי למיעל בקהלא דיי
אף דרא עשיראה לא ידכי
להון למיעל בקהלא דיי עד
עלמא: ה על עיסק
דלא ערעו יתכון בלחמא
ובמיא באורחא במפקכון
ממצרים ודאגר עלך ית
בלעם בר בעור מפתור ארם
דעל

אחרן
ולנער לא
נדרים כו
קיד' כח
סנהדרין ע"ג
הא' יליס כז
כי כאשר
פסחים כה
יומא כב
סנהדרין ע"ג
ע"ן
כי בשדה
נתרא יו
ואין מושיע
סנהדרין ע"ג
כי ימצא
כתובות כט
לח
אשר לא
כתובות לח
ונתן האיש
נדרכות כא
יבמות ד
כתובו' מ"ל
ערכין טו
לאבי הנער
כתובות כט
לחמ מב
חמשים כסף
כתובות לג
ולו תהיה
יבמות כט
כתובות כט
לט מ
מכות טו
תחת אשר
כתובות לג
לג ע
קמא פד
ערכין טו
לא יוכל
גטין ג
תמורה ה
לא יקח
נרכ ת כא
יבמות ד יא
קדושין סו
ולא יגלה
יבמות מד כו
לא יבא
סס פח עו
עט

כו ולעולימתא לא תעבדון מדעם בישלית לעולימתא דין קטול
אלהן גברא יפטריניה סניה בגיטא ארום היכמא דיכמון גבר על חבריה
ויקטליניה נפש היכדין פתגמא הדין : כז ארום באנפי ברא אשכחה
פננת עולימתא דמקדשא ולא אזדמן פריק לה : כח ארום ישכח
גבר עולימתא בתולתא דלא מיקדשא ויחוד בה ומשמש עמה
ומשתכחין : כט ויתן גברא דשמיש עמה לאבוהא דעולימתא דמי
בהתתה חמשין סלעין דכסף וליה תהי לאינתו חולף דעניה לית ליה
רשו למפטרה בגיטא כל יומוי : א לא יסב גבר ית אתתא דאניס או
דשרגיג אבוי וכל דכן איתת אבוי ולא יגלי כנפא דגלי אבוי : ב לא
ידכי דמסרס ודפסיק גידא למיסב איתא מקהל עמא דיי : ג לא
ידכי דמתיליד מן זנו דביה מומא בישא דאתיהיב בעממיא חולונאי
למיסב איתא כשרא מקהל עמא דיי אוף דור עשיראי לא ידכי ליה
למיעל בקהלא דיי : ד לא ידכון דכורי עמונאי ומואבאי למיסב
איתא מקהל עמא דיי ברם דר עשיראי לא ידכי למיסב איתא מקהל
עמא דיי עד עלמא : ה על עיסק דלא זמינו לכון בלחמא ובמוי
בארחא במפקכון ממצרים ודאוגר לכון ית בלעם בר בעור מן פתור
חלמיא דמתבניא בארע ארם דעל פרת למילט יתכון :
ולא

בעל הטורים:
לא יבא ממזר בקהל י' סמך ממזר לפצוע דכא ממזר איכו מן יד כפצוע דכא וסאן עמ' כי ומואבי לממזר שכנס לוט כנעלו לאניסן וילדו ממזרים והנקבות מותר' נלפי שהסנתכונו לדבר מכוה: אשר לא קדמו בנים' את הזכרים אשר לא

קדמו את • ר"ת בנית בלק שהוא גוה לעשות כן :

רש"י

(כו) כי כאשר יקום וגו' • לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ונחוקה עמד עליה כאדם העומד על חברו להרגו׳ ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו׳ : (א) לא יקח • אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה : ולא יגלה כנף אביו • שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר שוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור עליו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וק"ו מחייבי מיתת בית דין שאין בעריות מיתת בית דין שאין בה כרת : (ב) פצוע דכא • שנפצעו או נדכאו בצים שלו : וכרות שפכה • שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד : (ג) לא יבא ממזר בקהל ה׳ • לא ישא ישראלית : (ד) לא יבא עמוני • לא ישא ישראלית : (ה) על דבר • על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם : בדרך • כשהייתם בטירוף :
לא

רשב"ם

(כז) נעקה הנערה • שמא צעקה : (א) לא יקח איש את אשת אביו • הוכפל כאן לומר שהנולד ממנה הרי הוא בלא יבא ממזר : (ב) פצוע דכא • מיני סריסים ומפורשים ביבמות : זיד

אבן עזרא

(כח) אשר לא אורשה • ואת אנוסה לא מפותה : (א) לא יקח איש את אשת אביו • האנוסה על כן נסמכה זאת הפרשה : (ב) פצוע דכא • ביצים בלא אבר ואמרו המדקדקים כי הטעם בשרש שהוא דכא וזה רחוק : שפכה • זה האבר שממנו ישפך מימיו והזרע : בקהל ה׳ • הטעם שלא יחשב כאחד מקהל ה׳ שיקח בת ישראל וכן עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והעד הנאמן רות והכתוב שאמר לא תבאו בהם על נשי שבעת הגוים גם הכתוב בעזרא ויבדילו כל ערב הם הזכרים ושם פירשתיו • (ג) ממזר • אמז"ל הבא מן העריות והשנים ממי"ן נוספין כממי"ן נהרסו ממגורות ואחרים אמרו כי הוא שם גוי וישב ממזר באשדוד כי רחוק הוא שיקרא שם ישראל

לקללך: ו ולא אבה יהוה
אלהיך לשמע אל בלעם
ויהפך יהוה אלהיך לך את
הקללה לברכה כי אהבך
יהוה אלהיך: ז לא
תדרש שלמם וטבתם כל
ימיך לעולם: ס ח לא
תתעב אדמי כי אחיך הוא
לא תתעב מצרי כי גר היית
בארצו: ט בנים אשר
יולדו להם דור שלישי יבא
להם בקהל יהוה: ס י
כי תצא מחנה על איביך
ונשמרת מכל דבר רע:
יא כי יהיה בך איש אשר
לא יהיה טהור מקרה לילה
ויצא אל מחוץ למחנה לא
יבא אל תוך המחנה: יב
והיה לפנות ערב ירחץ במים
וכבא השמש יבא אל תוך
המחנה: יג ויד תהיה לך
מחוץ למחנה ויצאת שמה
חוץ: יד ויתד תהיה לך
על אזנך והיה בשבתך חוץ
וחפרתה בה ושבת וכסית
את צאתך: טו כי יהוה
אלהיך

דעל פרת ללטטותך:
ו ולא אבא יי אלהך
לקבלא מן בלעם והפך
יי אלהך לך ית לווטין לברכן
ארי רחמך יי אלהך: ז
לא תתבע שלמהון וטבתהון
כל יומך לעלם: ח
לא תרחיק אדומאה ארי
אחוך הוא לא תרחיק מצראה
ארי דייר הויתא בארעיה:
ט בנין דיתילדון להון
דרא תליתאה ידכון להון
למיסב בקהלא דיי: י
ארי תפוק משריתא על
בעלי דבבך ותסתמר מכל
מדעם ביש: יא ארי יהי
בך גבר דלא יהי דכי
מסואבת ליליא ויפוק למברא
למשריתא לא ייעול לגו
משריתא: יב ויהי למפני
רמשא יסחי במיא וכמיעל
שמשא ייעול לגו משריתא:
יג ואתר מתקן יהי לך
מברא למשריתא ותפוק תמן
לברא: יד וסכתא תהי
לך על זינך ויהי במיתבך
לברא ותחפר בה ותתוב
ותכסי ית מפקתך: טו
ארי יי אלהך שכינתיה
מהלכא בגו משריתך
ולשזבותך

רשב"ם

(יג) ויד תהיה לך. בתרגומו: על אזנך. עם שאר כליך: (טו) מתהלך בקרב מחנך שם ארון שבו תורה שיש יוצא עמהם למלחמה כדכתיב וכלי הקדש והחצוצרות התרועה בידו: קדש:

רש"י

(ז) לא תדרוש שלומם. מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן תלמוד לומר לא תדרוש שלומם: (ח) לא תתעב אדומי. לגמרי ואף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי מכל וכל אע"פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת

הדחק

ו וְלָא צְבָא יְיָ אֱלָהָכוֹן לְקַבָּלָא מִן בִּלְעָם וְהָפַךְ יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּפוּמֵיהּ
מְטוּלְכוֹן יַת לְוָוטִין לְבִרְכָן אֲרוּם רְחֵמִינְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן: ז לָא תִתְבְּעוּן
שְׁלָמְהוֹן וְטַבְהוֹן כָּל יוֹמֵיכוֹן דַאֲפִילוּ מִתְגַיְירִין סְנָא נְטִיר בְּלִבְּהוֹן עַד
עָלְמָא: ח לָא תְרַחֲקוּן אֲדוֹמָאָה דְאָתֵי לְאִתְגַיְירָא אֲרוּם אֲחוּכוֹן הוּא
לָא תְרַחֲקוּן מִצְרָאָה דְאָתֵי לְאִתְגַיְירָא אֲרוּם דַיְירִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעֲהוֹן:
ט בְּנִין דְמִתְיַלְדִין לְהוֹן דַר תְּלִיתָאָה יִדְכוּן לְמִסַב מֵעַם קְהָלָא
דַיְיָ: י אֲרוּם תִּפְקוּן מַשִׁירְיָין עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְתִסְתַּמְרוּן מִכָּל
פִּתְגַם דְבִישׁ מִפּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה וְגִילוּי עֲרָיְיתָא וְשֵׁדִיוּת אֲדַם זַכַּאי:
יא אֲרוּם יְהֵי בָךְ גְבַר דְלָא יְהֵי דְכֵי מִקִּרְיוּת הִרְהוּר לֵילְיָא וְיִפּוֹק
לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לָא יֵעוֹל לִמְצוּעַ
מַשְׁרִיתָא: יב וִיהֵי לְעִדּוּנֵי רַמְשָׁא
יַסְחֵי בְּמוֹי וּכְמִטְמוֹעַ שִׁמְשָׁא יֵעוֹל לְגוֹ
מַשְׁרִיתָא: יג וְאַתַר מְזוּמַן יְהֵי
לָךְ מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְתַשׁוּר תַּמָּן סוֹי דְרִיגְלָךְ: יד וְסִיכָא תְּהֵי
קְבִיעָא לְכוֹן עַל סָנֵי זֵינֵיכוֹן אֲתַר דְתִסְרוֹן סַיְיפֵיכוֹן וִיהֵא בְּמִתְבָּךְ לְבָרָא
וְתֶהֱוֵי חֲפִיר בָּהּ וְתִפְנֵי תַּמָּן וְתָתוּב וְתַכַּס יַת רְעִיָיךְ: טו אֲרוּם יְיָ
אֱלָהָכוֹן שְׁכִינְתֵּיהּ מְהַלְכָא בִּמְצִיעַ מַשִׁירְיָתֵיכוֹן וְשֵׁיזָבוּתְכוֹן וּלְמִימְסַר
סַנְאֵיכוֹן

ירושלמי

וְיֶהֱוֵי לְעִדּוּנֵי רַמְשָׁא יִשְׁזֵג
בְּמַיָּא:

לנחותי אל בלעם וסמיך ליה לא תדרו' שלומ' כלומ' לא נהנו קין וספק לא תתע' אדומי לומר אע"פ דכתיב וישטום עשו את יעקב • לא תתעב אותי • כי עמונים לא קדמו אותך בלח' אנשים והוא קדמך בנא' כאשר עשו לי בני עשו • ונסמרת בניימט' חן ספיכו' דמים ובני' מן קהלת השם • ובני' אין להסתכל באשה כלל • מכל דבר רע זהו נבול פה ויתד תהי' לך על אזנין רמז שאם שמע נבול פה ביכוף אצבעו לתוך אזנו וזהו ויצאת חוץ אל לשמוע נבו' הפה • לא חוץ מן הבית אל תכוף אצבעך לתוך אזנך ובמדר' ויתד תהי' לך על זכות האבות שהוא כיתד תקוע לישרא' ויתר בנים' והאבות • ויתד תהיה לך בגימ' מלותי • תהיה על אזניך • כלו' י"ב מדות יהיו כלי זיין שלך • וחפרת ב' במסר' וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך • וחפרת לבטח תשכב • וזהו מה שאמ' לעו"ס ינדוק אדם עצמו לצרכיו קודם שישן וחפרת וכסית צאתך ולא ערות וחפרת לבטח תשכב •

רש"י

הדמך לפיכך: (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו' ושאר אומות מותרין מיד הא למדת שהמחטי' לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצריים שטבעום ושו' שהחטיאום נתעבו: (י) כי תצא וגו' ונשמרת • שהשטן מקטרג בשע' הסכנ': (יא) מקרה לילה • דבר הכתוב בהווה: ויצא אל מחוץ למחנה • זו מצות עשה: ולא יבא אל תוך המחנה • זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה: (יב) והיה לפנות ערב • סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב השמש: ויד תהיה • לך כתרגומו כמו איש על ידו: (יג) מחוץ למחנה • חוץ לענן: (יד) על אזניך • לבד משאר כלי תשמישך: אזניך • כמו כלי זיין: (טו) ולא יראה בך שקרבה ערות דבר:

אבן עזרא

ואף כי בעת הישועה בשם גנאי והמחבר' שפט דרך קלרה ודרש: (ו) ויהפוך • שהי' בלב בלעם לקלל ולא עזבו השם: (י) כי תצא מחנה • זהו המחנה שיצא של האויב ושם הארון והוא מחנה קטן ואיננו מחנה הגדול כי שם מחיצות עשויו' ובצאתם של המלחמה הם קרובים סביבו' הארון וברוך כי טמא מקרה משחית וכהמכ' זו הפרשה בעבור מלחמת מדין שהזכיר דבר בלעם כי זוררים הם בעבור אחותם והארון היה עם המחנה שיצא על מדין: מכל דבר רע • לנפש ולגוף כמו הקרי: (יא) מקרה • הא"ס חסרת ומשקלו משלה אחוזתו: (יב) לפנות ערב • כטע' כי פנה היום גם חזוק הוא וזה לדברי חז"ל והמכחשים אמרו כי לפנות כמו לפני ולא אמרו כלום וי"א כי טעמו כאשר יחל הערב לפנות והנה אחר שאמ' הכתוב לפנות ערב אמר וכבוא השמש הנה קודם הערב וכן לפנות בקר קודם

אלהיך מתהלך בקרב
מחנך להצילך ולתת איביך
לפניך והיה מחניך קדוש
ולא יראה בך ערות דבר
ושב מאחריך : ס טז לא
תסגיר עבד אל אדניו אשר
ינצל אליך מעם אדניו : יז
עמך ישב בקרבך במקום
אשר יבחר באחד שעריך
בטוב לו לא תוננו : ס יח
לא תהיה קדשה מבנות
ישראל ולא יהיה קדש מבני
ישראל : יט לא תביא
אתנן זונה ומחיר כלב בית
יהוה אלהיך לכל נדר כי
תועבת יהוה אלהיך גם
שניהם : ס כ לא תשיך
לאחיך נשך כסף נשך אכל
נשך כל דבר אשר ישך :
כא לנכרי תשיך ולאחיך
לא תשיך למען יברכך יהוה
אלהיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא
שמה

נ' חסר י' · ג' כ' מ"ג · וה' חסר · י"נ · פ' דגשין · ב' נתור' · ג' · י"ג · ק' · ב' · ל' ות' לנכרי : · ט' נסיפר'

לשזבותך ולממסר סנאך
קדמך ויהי משריתך קדישא
ולא יתחזי בך עבירת פתגם
ויתוב מימריה מלאטבא לך :
טו לא תמסר עבד
עממין ליד רבוניה דישתזיב
לותך מן קדם רבוניה :
יז עמך יתיב בינך
באתרא דיתרעי בחדא מן
קרוך בדייטב ליה לא
תונניה : יח לא תהי
אתתא מבנת ישראל לגבר
עבד ולא יסב גבר מבני
ישראל אתתא אמא :
יט לא תעיל אגר זניתא
וחולפן כלבא לבית מקדשא
דיי אלהך לכל נדרא ארי
מרחק קדם יי אלהך אף
תרויהון : כ לא תרבי
לאחוך רבית כסף רבית
עבור רבית כל מדעם
דמתרבי : כא לבר עממין
תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל
דיברכינך יי אלהך בכל
ואושטות

ת · אהרן · והיה · ברכות כח · שבת כג קנ · ולא יראה · ברכות סב · שבת קנ · סוטה ג · מציעא קיד · לא תסגיר · יבמות מג · גטין מה · קדושין סב · בטוב לו · ערכין כט · ולא יהיה · סנהדרין נד · פג · חו יו קעו · כריתות ג · לא תביא · יבמות נט · סוטה כו · חולין ס יו · תמורה כט · פרה מו · ומחיר כלב · תמורה ג · בית ה' · חולין מו · תמורה ל · כי תועבת · בכורות כו · תמורה כט · גם שניהם · סוטה כו · קמא לג · תמורה ל

לכל נדר פסחים כ　תמורה ל　לא תשיך מציעא סא עה　נשך כסף שם ס　נשך אוכל שם　לנכרי שם ע :

רשב"ם

(יח) קדשה. זונה. פנויה מנאפת. קדש נא על פנויות בלא כתובה וקדושין ולא מיוחדת לו בפלגשים: (כ) לא תשיך. לפי הפשט במלוה מדבר:

רש"י

(טז) לא תסגיר עבד. כתרגומו. דבר אחר אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ: (יח) לא תהיה קדשה. מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות: ולא יהיה קדש. מזומן למשכב זכור. ואונקלוס תרגם לא תהא איתתא מבנת ישראל לגבר עבד. שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנאמר שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור ולא יסב גברא מבני ישראל איתתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה: (יט) אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה: ומחיר כלב. החליף שה בכלב: גם שניהם. לרבות שינוייהם כגון חטים ועשאן סלת

סנאיכון בידיכון בגין דתהי אתר משריתכון קדישא ולא יחמי בכון קלנא דמדעם דלא יסלק שכינתיה מביניכון : טו לא תימסור נוכראה בידא פלחי טעותיה דאישתיזב גביכון למהוי תחות טלל שכינתי דיסטול היכנא ערק מן פולחן טעותיה : יז עמכון יתיב ויטור מצותא ביניכון אל פוייתיה אוריתא קבעו ליה מדרשא באתרא דצבי בחדא מן קרייכון אתעסקו עמיה בדיוטיב ליה לא תוניניה במליין :

יח לא תפסון בנתיכון למהוי נפקת ברא ולא יתפס גברא בר ישראל גרמיה בזנו : יט לא תעלון אגר סוהבות מטעיתא ופירוג דכלב לקרבא בבי מוקדשא דיי אלהכון לכל נדרא כל דכן לשאר קורבניא ארום מרחק קדם יי אלהכון אוף תריהון :

כ לא תרבי מדילך לחברך על מזפו דאוזפך לא על מזפו דכסף וסופו דמ כלא ולא על מזפו דכל מדעם דמתרבי : כא לבר עממין תיזוף מניה בריבותא ולאחוך לא תיזוף בריביתא מן בגלל די יברכינך יי אלהך בכל אושטות ידך על ארעא דאנת עליל לתמן למירתה :

ארום

ירושלמי

לא תהוי נפקת ברא מבנתהון דבית ישראל ולא יהוי נפק בר מן בני ישראל :

לא תעלון אגר דזנו ופירוג כלב :

ערות דבר וסמיך ליה לא תסגיר עבד' רמז נואה סגורה נע זסי'אסו' נקוי'קרית שמע כנגדה סמך לא תהיה קדשה ונא תסגיר ע"ד דאיירי נבת ישראל הנכוואה לע"ד י'ועי' סמך עבד לבכו'ישראל לומר בגרה נתך שמרר עולך ותניה לו ומחיר ב' במס' ומחיר כלב ין מחיר

סלה עינוין זהו שאמרו נתן לה סטין ועשאן פלת והינו ומחיר סלה עתוד'כמי דביינו החליף טלה נכלג כי ת וע"ת יי' אהיך גם פנים וסמין ליה לא תסיך לומר אחד המלוה והלוה והערב נתענים ישך נ' כל דבר אשר ישך כנחש ישךשהרבית דומה לחי

שנשכו נחש שעולה מעט מעט ואינו מרגיש בו עד שיעלה לממון כמו נשיכת הנחש • סמך לכל דבר לא תשיך שלא תאמר אלוה נרבית כלי לשלש נדרי • סמך כי תבא בכרם רעך לנדר • רמז שמור שמור לכרמא לא תקרב שאם נדר בנזיר לא יסכיר עצמו למלאכת הכרם ולכך הקדים כרם לשדה • מה שאין כן דרך להקדים ימו • לא תתן וסמין ליה

כי

רש"י

שנאת : (כ) לא תשיך. אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה ואח"כ ~~אזהרה למלוה~~ את כספך לא תתן לו בנשך : (כא) לנכרי תשיך • ולא לאחיך לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה :

לא

אבן עזרא

זרוח השמש : (יג) ויד' מקום כמו יד הירדן גם זו ראיה כי ממחנה ישרא' לא יצא בעל קרי ולא כל אדם בשעת צורך ואף כי התינוקות והעד שאמר הכתוב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש והטעם כל טמא מטמא ולא טמא יום • א"ל ף אזניך נוסף מגזרת והזונות רחצו : (יד) וכסית. כי כל דבר נראה לעינים והוא מגונה יוליד דמות גנאי בנפש : (טו) ערות דבר י"ב מעשה או דבור : ושב מאחריך • שטעם שלא ילך לפניך כי כן כתוב : (טז) לא תסגיר עבד • בלכתם למלחמה יתכן שיברח למחניהם עבד ואיננו ישראלי : מעם אדוניו • גם הוא איננו ישרא' כי הוא בא לכבוד השם הנקרא על ישראל ואם העבד יסגירנו ישראל אל אדוניו הנה זה חלול השם על כן לא תוננו • ונסמכה פרשת קדשה בעבור העבד ומעתיקי הדת אמרו כי הקדש הוא הנשכב והעד מבני ישראל ואמר אליהו וחיתם בקדשים כי נפשם כנגד חיתם והנה קדשים כנגד נ ועד וכתוב וגם קדש היה בארץ בתי הקדשים ושם כתוב אשר הנשי' אורגות שם ואני לא אבין טעם קדשה וכאשר נחפשה היטב טעם המלה או היא ידועה שהיא מזומנת לכל עובר ושב ושעד היה הקדשה אם כן יהיה קדש כמעשה המצרים והמבין יבין ובעבור קדשה נסמכה פרשת אתנן זונה : (יט) אתנן • כמו מתן והאל"ף נוסף והנו"ן כפול כפ"א נאפופיה וכרי"ם סגריר והטעם מה שלקחה הזונה שנתנו הזוני' אחריה כי הוא אסור : ומחיר כלב • כי הוא דרך הזיון על כן אמר כי תועבת ה' : (כ) לא תשיך

לאחיך

שמה לרשתה: ס כב
כי־תדר נדר ליהוה אלהיך
לא תאחר לשלמו כי־דרש ו'
ידרשנו יהוה אלהיך מעמך
והיה בך חטא: כג וכי ב'ר"פ בסי'
תחדל לנדר לא־יהיה בך
חטא: כד מוצא שפתיך
תשמר ועשית כאשר נדרת
ליהוה אלהיך נדבה אשר
דברת בפיך: ס כה כי
תבא בכרם רעך ואכלת י'ומל
ענבים כנפשך שבעך ואל־
כליך לא תתן: ס כו כי ד'
תבא בקמת רעך וקטפת ו'חס' י' נ'
מלילת בידך וחרמש לא ד' נ' וח' חרמש
תניף על קמת רעך: ס
כד א כי־יקח איש אשה
ובעלה והיה אם־לא תמצא־ ג'לא נעי'
חן בעיניו כי־מצא בה ערות
דבר וכתב לה ספר כריתת ג'כ'חס' וח' א"ל
ונתן בידה ושלחה מביתו:
ב ויצאה מביתו והלכה
והיתה לאיש־אחר: ג
ושנאה האיש האחרון וכתב י'א' ס'פ
לה ספר כריתת ונתן בידה ג'
ושלחה

אושטות ידך על ארעא דאתון
עללין לתמן למירתה:
כב ארי תדר נדר קדם
יי אלהך לא תאחר
לשלמותיה ארי מתבע
יתבעיניה יי אלהך מנך ויהי
בך חובא: כג וארי
תתמנע מלמדר לא יהי בך
חובא: כד אפקות ספותך
תטר ותעביד כמא דנדרתא
קדם יי אלהך נדבתא כמא
דמלילתא בפומך: כה
ארי תיעול בכרמא דחברך
ותיכול ענבין כנפשך שבעך
ולמנך לא תתן: כו ארי
תיעול בקמתא דחברך
ותקטוף מלילן בידך ומגלא
לא תרים על קמתא דחברך:
א ארי יסב גבר איתתא
ויבעלינה ויהי אם לא
תשכח רחמין בעינוהי ארי
אשכח בה עבירת פתגם
ויכתוב לה גט פטורין ויתן
בידה ויפטרינה מביתיה:
ב ותפוק מביתיה ותהך
ותהי לגבר אוחרן: ג
וישנינה גברא בתראה
ויכתוב לה גט פטורין ויתן
בידה ויפטרינה מביתיה או
ארי

תולדת אהרן
כי תדור
ר"ה ס
לא תאחר
ניגה יט
ר"ה ד ס ו
נדרים ג ד
ו ב
זבחים כט
ערכין ו
תמורה יח
כי דרש
נדרים ז
מעמך
ר"ה ו
נדרים ב
והיה בך
ונחים כט
וכי תחדל
נדרי'כח עז
חולין ב
מוצא
ט ועות כו
ונחים ה ו
מ:חו'ג כ:ח
נדבה
ונחים ג ד
בפיך נדרי'ו
כי תבא
מציע'פו פט
פט פח נב
כנפשך
סס פח נב
ואל כליך
ססו פט נב
כי תבא
סספו פח פט
וחרמש לא
סס פ
כי יקח
קדושין ג ד ו
ט יא
כי יקח
קדושין ט

והיה אם לא ... נשין ב כי מצא סוטה ג לא נשין פט ב וכתב לה שנת טו סוכה כד סוטה כ גטין כ מציעא כו כה מא כא סא פא פב
קדושין ג ס יג יד ונתן בידה גטין כא עז

רשי
(כג) לא תאחר לשלמו. שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא: (כד) מוצא שפתיך תשמור. ליתן עשה על לא תעשה: (כה) כי תבא בכרם רעך. בפועל הכתוב מדבר

אבן עזרא
לאחיך. בעבור שהזכיר העבד הנכרי אע"פ שכתוב בו לא תוננו יש לך רשות שתשיכנו: לא תשיך לאחיך. יש הפרש בין תשך לתשיך והטעם שלא תקבל מאחיך שיתן לך

כי תבא בקמת רעך רמז שפועלים לא תתן אפי' לתוך פיך כנגן עוסק כמין זה שאינו אוכל מאין אחר לא תאחר ל' לא תאחר מלאתך ודמעך לא תאח' כאשר תדור נדר ל תאח' לשלמו ישועתי לא תאחר שאם תגל' כדריך ישועתי לא תאחר אבל הנודר אינו משלם הנא מרחי' ישועה בקמת רעך

כב אֲרוּם תִּידְרוּן נִדְרָא קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא תְוַחֲרוּן לְשַׁלְמוּתֵיהּ
תְּלַת חַגִּין אֲרוּם מִתְבַּע יִתְבְּעִינֵיהּ יְיָ אֱלָהָכוֹן וּבְקוּרְבְּנָא לָא יְהֵי יָתוּב
וּפְסוּלָא דְּבִחַפְתִּיק מָרֵי עָלְמָא קָאֵי וְלָא יְהֵי בָּךְ חוֹבַת עִיכּוּב נִדְרָא :
כג וַאֲרוּם תִּתְמַנְעוּן מִלְמִידַּר לָא יְהֵי בְּכוֹן חוֹבָא : כד מוֹמָתָא
דְּתִיפּוֹק מִן שִׂפְוָותְכוֹן תְּקִימוּן מִצְוָותָא דְּכַשְׁרִין לְאִתְעוֹבָדָא תַּעַבְדוּן
וּדְלָא כַּשְׁרִין לְאִתְעוֹבָדָא לָא תַעַבְדוּן וְהֵיכְמָא דִּנְדַרְתּוּן תְּשַׁלְמוּן
חַטָּאתָא וַאֲשָׁמָא עֲלָוָון וְנִכְסַת קוּדְשִׁין תְּקָרְבוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן וְנִיכְסְתָא
תֵּיהוּן וּנְבִזְבַּיַּית בֵּית מוּקְדְשָׁא דְּמַלֵּילְתּוּן תִּתְּנוּן וּלְמִסְכְּנֵיי צִדְקְתָא מַה
דְּאַסְרַתּוּן בְּפִימְכוֹן : כה אֲרוּם תֵּיעוּל לְמֵיסַב אַגְרָא כְּפוֹעַל בְּכַרְמָא
דְּחַבְרָךְ וְתֵיכוּל כְּרַעֲוַות נַפְשָׁךְ עַד דְּתִתְסְבַע וּלְוַות צַנָּךְ לָא תִתֵּן :
כו אֲרוּם תֵּיעוּלוּ לְמִיסַב אַגְרָא בְּפָעַל בְּקַמְתָא דְּחַבְרָךְ וְתִקְטוֹף
פֵּירוּכַיָּין בִּידָךְ וּמַגְלָא לָא תְרִים עַל קַמְתָא דְחַבְרָךְ : א אֲרוּם יִסַּב
גְּבַר אִיתָא וְיֵיעוּל עֲלָהּ וִיהֵי אִין לָא הַשְׁכְּחַת רַחֲמִין בְּעֵינוֹי אֲרוּם אַשְׁכַּח
בָּהּ עֲבֵירַת פִּתְגַם וְיִכְתּוֹב לָהּ סֵפֶר תֵּירוּכִין קֳדָם בֵּי דִינָא וְיִתֵּן בִּרְשׁוּתָהּ
וְיִטֵּיל יָתָהּ מִבֵּיתֵיהּ : ב וְנָפְקַת מִבֵּייתֵיהּ וּתְהַךְ וּתְהֵי לִגְבַר אוֹחֲרָן :
ג וְאַבְרִיזוּ עֲלָהּ מִן שְׁמַיָּא דְּיִסְנִינָהּ גַּבְרָא בַּתְרָאָה וְיִכְתּוֹב לָהּ סֵפֶר
תֵּירוּכִין וְיִתֵּן בִּרְשׁוּתָהּ וְיִטֵּיל לָהּ מִבֵּייתֵיהּ אוֹ אַבְרִיזוּ עֲלוֹי וְיִמוּת גַּבְרָא
בתראה

ופשין ליה כי יקח איש אשה לומ' מה שיה נקנה בכסף ובשטר אף קידושין כי יקח בגי' לא שיקח גם ערות דבר ר"ת בעל שאין דבר שבערו' אלא שבע די' דבר וכתב שצריך דבור עם הכתב וכתב לה לשמה · ספר כריתו'נ' תרי בהאי ענייכא ואידך ספר כריתו' אחר זהו שאמרו ספר כורתם ואין דבר אחר כורתה וכתב תלת זמני ז' ספר כריתות · אע"פ שאשה נקנית בג' דרכי' אין דבר אחר כורתה אלא ספר · תניתו ויצאה · נוטר לו היא יוצאה משכונתו כשהיא גרושה ולא אחר ·

רש"י

מדבר : ואל כליך לא תתן · מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבצי' בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל: כנפשך · כמה שתרצה: שבעך · ולא אכילה גסה : (כו) כי תבא בקמת רעך · אף זו בפועל הכתוב מדבר : (א) כי מצא בה ערות דבר · מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו : (ב) לאיש אחר · אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה : (ג) ושנאה האיש האחרון · הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנא' או כי ימות : אחרי

אבן עזרא

לך מרבית גם הוא עובר על מצות רבית והנה המלה יוצאה לשנים פעולים ורבים אמרו כי תשיך כמו תשך אין הפרש ביניהם וכמו כן פעולים רבים במקרא: (כג) כי תדור נדר · בעבור שהזכיר באתנן ונכה לכל נדר : כי דרוש ידרשנו · משל כבני אדם שיבקש מה שנדרת : והיה בך חטא · עונש : (כד) מוצא שפתיך · בכל דבר שיש בו זכר לשם : נדבה · כי כל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר וזה הדבר ברור : אשר דברת בפיך · אחר שיצא הדבור לא תוכל להשיבו : (כה) כי תבא בכרם רעך · לבצור מותר שתאכל ונסמכה זאת הפרשה כי משלך אתה חייב לתת בנדר ושל אחרים לא תקח לך : כליך כמו עדיך : (כו) בקמת רעך · לקצור : מלילות · ידועות מהמקום : וקטפת · כמו הקוטפים מלוח : חרמש · מלה מרובעת ובעבור תכיף גם היא חשובה כשרה : אמרו המכחישים כי כן לעוברי דרכים : (א) כי יקח איש אשה · גם היא חשובה כשרה : ואן אמרו המכחישים כי כן לעוברי דרכים · ולא יוכל לגלות כי אין לו עדים והטעם או מצא דם כמו בעיניו · שהיא הפך תולדתו : מצא בה · ולא יוכל לגלות כי אין לו עדים : והיתה · ומכה אביו ואמו : (ב) ויצאה · שלא תשוב שם ונודע הדבר שיצאה מהיותה בביתו : והיתה · פעולה לאיש : אחר גם אחרון · שמות התאר : (ג) כריתות · משכרתם בעילתם לעולם :

ושלחה מביתו או כי ימות
האיש האחרון אשר לקחה
לו לאשה: ד לא יוכל
פ"ג נקרא' בעלה הראשון אשר שלחה
לשוב לקחתה להיות לו
ג' וחסר לאשה אחרי אשר הטמאה
כי תועבה הוא לפני יהוה
ג' ומ"ג ולא תחטיא את הארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה:
ס ה כי יקח איש אשה
ל' דגשין חדשה לא יצא בצבא ולא
יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה
ג' זקף קמץ לביתו שנה אחת ושמח את
אשתו אשר לקח: ו לא
ג' כתור' יחבל רחים ורכב כי נפש
הוא חבל: ס ז כי ימצא
איש גנב נפש מאחיו
ג' מבני ישראל והתעמר בו
ומכרו ומת הגנב ההוא
ובערת הרע מקרבך: ס
ח השמר בנגע הצרעת
ע"ו לשמר מאד ולעשות ככל
מכות כב אשר

ארי ימות גברא בתראה
דנסבה ליה לאנתו:
ד לית ליה רשו לבעלה
קדמאה דפטרה דיתוב
למסבה למהוי ליה לאנתו
בתר דאסתאבת ארי
מרחקא היא קדם יי ולא
תחיב ית ארעא דיי אלהך
יהיב לך אחסנא: ה
ארי יסב גבר אתתא חדתא
לא יפוק בחילא ולא יעבר
עלוהי לכל פתגם פני יהי
לביתיה שתא חדא ויחדי ית
אתתיה דנסיב: ו לא
יסב משכונא ריחיא ורכבא
ארי בהון מתעביד מזון לכל
נפש: ז ארי ישתכח
גבר גניב נפשא מאחוהי
מבני ישראל ויתגר בה
ויזבניניה ויתקטיל גנבא ההוא
ותפלי עביד דביש מבינך:
ח אסתמר במכתש
סגירו למטר לחדא ולמעבד
ככל דילפון יתכון כהניא
ליואי כמא דפקדתינון תטרון
למעבד:
הוי

ושלחה
יבמות קיג
גטין כא
קדושין מא
ויצאה
סוטה ב
גטין סב
פה כא
קדושין ה
ט מאמל פו
ושנאה
גטין כא
קדושין יג
וכתב לה
קדושין שם
או כי ימות
גטין שם
קדושין שם
לא יוכל
יבמות כב
כי יקח]
סוטה מד
לא יצא שם
נקי שם
לא יחבל
מציעא קיג
כי נפש
שם קטו
כי ימצא
סנהדרין פה
פו
והתעמר
סנהדרין פה
ומת הגנב
שם
השמר
שבת קלב

רש"י

(ד) אחרי אשר הוטמאה · לרבות סוטה שנסתרה: (ה) אשה חדשה · שהיא חדשה לו ואפי' אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו · דבר הצבא: לכל דבר · שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכי': יהיה לביתו · אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמה: לביתו זה ביתו: יהיה · לרבות את כרמו: ושמח · ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה

והמתרגם

רשב"ם

(ו) כי נפש הוא חובל · כתרגומו: (ח) השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות שאפי' הוא מלך כעוזיה לא יכבדוהו שלא תסגר (שבעת הימי') וישלחהו ובדד ישב: ככל אשר יורו אתכם · שהרי תזכור את אשר ה' אלהיך עשה למרים שאף על פי שהיתה נביאה ואחות משה לא חלקו לה כבוד אלא תסגר שבעת ימים:

בדרך

בתראה דנסבה ליה לאנתו : ד לית ליה רשות לבעלה קמאה דפטרה מן שירויא למתוב למסבה למהוי ליה לאנתו מן בתר דאיפתאבת ארום מרחקא היא קדם יי ולא מרחקין בנהא דתיליד סניה ולא תחייב חובת מותנא ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא :

ה ארום יסב גבר איתא חרתא בתולתא לא יפוק בחילא דלא יארע עלוי כל מדעם ביש פני יהי בביתיה שתא חדא ויחדי עם אנתתיה דנסיב : ו לא יסשכן גבר ריחיא וריכבא ארום צורכי דבהון מתעבד מזון לכל נפשא הוא ממשכן ולא יהוי גבר אסר חתנין וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למיפק מנהון הוא מחבל : ז ארום ישתכח בר נש גניב נפש מאחוי מבני ישראל ויעביר ביה פרקמטיא ויזבניניה ויתקטיל גברא ההיא בשינוקא דסודרא ותפלי עביד דביש מבינך : ח אסתמרו דלא למקטוע בישרא דביה בהקי אלהן למנטור לחדא למעבד

ביני

ירושלמי

לא תמשכנון רחיא וריכביא ארום צורכי נפשא הוא ממשכן :
ולא תהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אילין כפר בחי עלמא דאתי :

אוכי יפות באים האחרון ולא אמר השני לומר שהוא אחרון שאם נשאת לשני ומתו לא תנשא צולי דנתרי ומכי סני חוקם אף אשה נשאת זימני הוחזקה . ולא תחטיא וסמיך ליה כי יקח איש אשה שהיא מגלת את האדם מן חטא . נקלה וסמיך כי יקח לומר

בית והון נחלת אבות. וגו' אבל כ יקח איש אשה מיי' היא אשה משכלת ועו' אמר שכתובת אשה מתקדקיעי . ויעוד לומר שהוקשה לנחלה לקנות בשלשה דרכים . לכן דבר נקי . לויר שיהיה נקי כדבור כשהיא דאמרי' שכל יודעין כלא למה היא

נכנסת לחופה וכו' . דבר אחר. לכל דבר יהיה לביתו שהכונסת אשה מוחלין לו על כל עונותיו . נקי יהיה לביתו שנה . סופי תיבות שם של ארבע אותיות לומר שהשם מעיד עליהם ומגיד שיתתן שיתירה . ושמח מכין ימים של ושמח חייב בתשמיש המטה . שנה שהן כל ימות השנה שון מיום לכפורים . הפרשה מתחלת בכי יקח ומסיימת בקיחה לומר כשם אשה בנערותו ישא אשה בזקנותו . אשתו אשר לקח וסמיך ליה לא יחבול לומר לא יחבול אשתו בתשמיש המטה . ד"א על שם שהאשה היא משכונו של האדם דבעון נדרים אשתו של אדם מתה . כי נפש הוא חובל כי ימצא איש גונב לומר שהגנב נוטל נפשו של אותו שגונב שאנו כנענין שכאחר וקונע את קונעיהם נפש . כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל ר"ת גנימ' זהו יוסף .

כי

רש"י

והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח : (ו) רחים . היא התחתונה : רכב . היא העליונה : לא יחבל . אם בא למשכנו על חובו בבית דין לא ימשכננו בדברים העושים בהן אוכל נפש : (ז) כי ימצא . בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה : והתעמר בו . אינו חייב עד שישתמש בו : (ח) השמר בנגע הצרעת . שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת : ככל אשר יורו אתכם . אם להסגיר אם להחליט אם לטהר :

זכור

אבן עזרא

הוטמאה . כנגד בעל ראשון והנה טעמו טמאה היא לו בעבור שידעה איש אחר ודגשו' הטי"ת בחסרון תי"ו התפעל וכן הכבס את הנגע :
(ד) ולא תחטיא . כווי לישראל : (ה) אשה חדשה . יש אומרים בתולה ולדעתי רבים חדשה כנגדו כי יוכל להשיב אשה גרושה אם לא נטמאה ועל כן חדשה : נקי יהיה לביתו . שלא יהיה עליו עול מלכות נקי כמו אז נקי למ"ד לכל דבר כוסף כמו והמליצי לאבשלום :
(ו) לא יחבול רחים ורכב . אמרו המכחישי' כי נדבקה זאת הפרשה עם ושמח את אשתו כי רמז למשכב כי אסור שימנע מן המשכב וזה הבל וריק והביאו ראיה תטחן לאחר אשתי וכבר פירשתיו והאמת שהוא כמשמעו שאסור לאדם שיחבול רחים ותחסר מלת חובל כמו ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי ורבים כן כי טעמם ויאמר לו האומר ילדה לו כיולדת : רחים . שם שנים ולא יתכן להיותם כפרדים : ורכב . היא כהוב בחים ויש אומרים העץ שהוא על הרחים וי"א כי ריקים

י"ג אשר יורו אתכם הכהנים
ד"א סבירין הלוים כאשר צויתם תשמרו
לעשות: ט זכור את
אשר עשה יהוה אלהיך
למרים בדרך בצאתכם
נ' ממצרים: ס י כי תשה
נ' ברעך משאת מאומה לא
ב' וחס' י' תבא אל ביתו לעבט עבטו:
נ' ג' ר' פ"ד' יא בחוץ תעמד והאיש
אשר אתה נשה בו יוציא
פ' גע' ג' י' אליך את העבוט החוצה:
יב ואם איש עני הוא לא
נ' ר' פ' וא' תשכב בעבטו: יג השב
תשיב לו את העבוט כבוא
פ' גליפ' נתו' השמש ושכב בשלמתו
וברכך ולך תהיה צדקה לפני
יהוה אלהיך: ס יד לא
תעשק שכיר עני ואביון
מאחיך או מגרך אשר
בארצך בשעריך: טו ביומו
ג' תתן שכרו ולא תבוא עליו
השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו ולא יקרא
כי עני סס קיא ואליו הוא סס קיב
עליך

ט הוי דכיר ית דעבד יי אלהך למרים באורחא במפקכון ממצרים: י ארי תרשי בחברך רשות מדעם לא תיעול לביתיה למסב משכוניה: יא בברא תקום וגברא דאת רשי ביה יפק לך ית משכונא לברא: יב ואם גבר מסכן הוא לא תשכוב במשכוניה: יג אתבא תתיב ליה ית משכונא במיעל שמשא וישכוב בכסותיה ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי אלהך: יד לא תעשוק אגירא עניא ומסכינא מאחך או מגיורך דבארעך בקרוך: טו ביומיה תתן אגריה ולא תיעול עלוהי שמשא ארי עניא הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ולא יקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא:

לא

אחרן
משאת
מגי' נ"א קטן
לא תבא
מציעא קיג
קטן
מכות יו
תמורה ו
בחוץ
גטין ז
מציעא קיג
גמאיש
קיא ח
מציעא קיג
ואם איש
סס קיד
השב תשב
פס לא
מכות יו
תמורה ו
ושכב
מציעא קיד
ולך תהיה
פסחים לא
גטין לז
קדושין ס
מציע' פב קיד
נתרא יח
שבועות מד
לא תעשוק
מציעא סא
קיא
מאחיך או
מב עא קיא
ביומו תתן
סס"י קיא
ולא תבא
סס פוקא

רשב"ם

(ט) בדרך בצאתכם ממצרים שאע"פ שהיו טרודי' ללכת העם לא נסע עד האסף מרים וכל שכן שאר בני אדם: (יב) לא תשכ' בעבוטו לא תשכב ועבוטו אצלך. (טו) ואליו הוא נושא את נפשו: מתאוה נפשו כדי לאכול שכרו. וכמוהו חטאת עמו יאכלו ואל עונם ישאו נפשם. מתאוים הכהנים לאכול חטאות שיביאו על עונם: ובגים

רש"י

(ט) זכור את אשר עשה למרים. אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: (י) כי תשה ברעך. תחוב בחבירך: משאת מאומה. חוב של כלום: (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ועבוטו אצלך: (יג) כבא השמש. אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבוקר וכבר כתב באלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו וכבא השמש תקחנו: וברכך. ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה: (יד) לא תעשק שכיר. והלא כבר כתוב שלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר עובר

לא

כי תשה
נרעך סתן
לנרעת לומר
שעל ידי זו
גא הצרעת
שאומר לו
חכירו
ס.הולכי
כלי.ק ו.וא
אומר חין לי
ו.אחר נכסים
נגעים תו'
ניתו . ו.וה
הכהן ופנו
את הבית
וסכל רוצין
ש.עלו . לא
תעשק שכיר
שאקלכית זה
לומר הפי'
אם סוא חיי'
אל תלחר
אצבכנו
וחוני אלא
פרע לו שכרו
מיד ואח"כ

ביני מכתש צירעתא למכתש נותקא בינ(י) סגירא לביני דכיא הי ככל
מה די לפון יתכון כהניא דמשיבט לוי היכמא דפקידתינון תינטרון
למעבד : ט הוו זהירין דלא למיחשד חד בחבריה דלא ילקי הווי
דכירין מה דעבד יי אלהכון למרים דחשדת למשה במלתא דלא הוות
ביה ולקת בצורעא ואתעכבת בארחא במפקכון ממצרים : י ארום
תוזפון בחבריכון סיזפו דמדעם לא תיעול לביתיה למשכוני משכוניה:
יא בשוקא תקום וגברא דאנת מוזיף ביה יפק לך ית משכונא
לשוקא : יב ואין גבר מסכין
הוא לא תבית ומשכוניה גבך : יג
אתבא תתיב ליה ית משכונא כד
מטמע שמשא ויגני בגלופקריה
ויברכינך ולך תהי זכו דיסהיד עלך
שמשא קדם יי אלהך : יד לא
תטלומון חבריכון ולא תשגון סוטריה
דאגירא עניא ומסכנא מן אחוכון או
מן גיוריכון דמתגיירין בארעכון
בקירויכון : טו ביומיה תפרע ליה
סוטריה ולא תטמוע עלוי שמשא
מטול

ירושלמי

מחזרא תחזור ליה ית
משכונא במיעל שמשא
ואידמוך באיסטליתיה ויבריך
יתך ולך תהוי זכו קדם יי אלהך:
לא תעצון אגרא דאגירא
מסכינא וצריכא מן אחוכון:
ביומיה תתן אגריה ודלא
תטמוע עלוהי שמשא ארום
מסכין הוא ומן בגין אגרא הוא
סכל

גנה | לו..ק י
יו' לסיך
וקמין ליה לא
תעסיק לומ'
אם עשק
סעני כלא
עשק ופס |
דכתיב מלוה
יי' חונן דל
ולא תבא ג'
ולא תבא
עליו השמש
ולא תבא
דמעתך תלא
תבוא עליכו
רעה . ולא
תבוא עליו
השמש כלי
שלא תבוא
דמעתך פי'
שלא יבכה
עליך שאין לו
מה לאכול .
ולא תבוא
עליו רעה
שאם לא כן
יקרא עליך
אל יי' ויבוא עליך רעה

רשי

לא תעשוק את רעך : אביון . התאב לכל דבר :
מגרך . זה גר צדק : בשעריך . זה גר תושב האוכל
נבילות : אשר בארצך . לרבות שכר בהמה וכלים :
(טו) ואליו הוא נושא את נפשו . על השכר הזה הוא
נושא את נפשו לעלות עלה בכבש ונתלה באילן :
והיה בך חטא . מ"מ שלא ממהרין

אבן עזרא

המחתוך ורכב המליוהה כי נפש הוא חובל
כי בו מחית נפשות והסומכים על הסוף
הפרשיות איננה טענה כי כל מצוה עומד בפני
עצמה והסמיכות כדרך דרש וזאת הפרשה דבקה
כי הזכיר שלא יגזול ענבי' לתת של כליו וחרמש
בקמה ולקחת אשה והיתה לו גם לאחר ויצא

מרשותו והלוקח אשה שישמח בה לא יהיה עסוק שילא בצבא והגילת הריחים עושק וגם גונב נפש זכן
נגע הצרעת שלא יאמרו משפטים תזיק הקרובי וכן לא תעשוק העני בעבוטו והשכיר ובני הקטני
שלא יומתו בעון אביהם והטיית משפט גר יתום והבול בגד אלמנה והכה בשדה כי היא לעני וכן לא
תעולל וכן פן יוסיף ונקלה וחסימת השור עשק כי יגע ולא יאכל והמאן ליבם כדמות עשק והמחוק'
במבושי' עושקת אבן ואבן איפה ואיפה עשק מאם גם עמלק עשק לישראל : (ז) מאחיו . והוסיף מבני
ישראל כי אדום נקרא אח : והתעמר . כמכרו : (ח) בככהנים הלוים . שהם מבני לוי : (ט) למרים .
הנה ראיה על דרש אל תקרא מצורע אלא מוציא שם רע : (י) תשה . מגזרת נשה : ה"א מאומה נוסף
כה"א לילה : לעבוט . לקחת משכונו : (יג) תהיה צדקה . פי' תשקיל הכירך בתאוני צדק עמך
שיבכה בעבוטו ועל דעת המעתיקי' כי יש הפרש במקומו' בין צדק לצדקה וטעם העבוט כבר פירשתיו
בפרשת ואלה המשפטי' ושם פירשתיו במלתו : (טו) ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש .
אבות לא תעשה לחוק : ואליו . אל שכרו : הוא נושא את נפשו . לפי שהנהם ממנו על כן השכיר את
עצמו ותועי רוח שאלו איך אמ' שכתוב לא יומתו אבות ובמקום אחר אומר פוקד עון אבות ושלשים

עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃
ס טז לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת　ג' ופ"ג
עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־
אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃
ס יז לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר
יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃
יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ　ג' וסימ' בארץ מצרים
בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה׃ ס יט כִּי תִקְצֹר　פ' בטע' בסיפא
קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר
בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ　ט'
לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה
לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס כ　י"א מ"ל וחד תהלות וכו' בת"א
כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר
אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה
יִהְיֶה׃ כא כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ
לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר　ט'
לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כב
וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
כי

טז וְלָא יְמוּתוּן אֲבָהָן עַל־
פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יְמוּתוּן
עַל־פּוּם אֲבָהָן גְּבַר בְּחוֹבֵיהּ
יְמוּתוּן׃ יז לָא תַצְלֵי דִּין
גִּיּוֹר יָתַם וְלָא תִסַּב מַשְׁכּוֹנָא
לְבוּשׁ אַרְמְלָא׃ יח וְתִדְכַּר
אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם
וּפַרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן עַל־כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת־
פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ יט אֲרֵי
תַחְצוֹד חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ
וְתִתְנְשֵׁי עוּמְרָא בְּחַקְלָא לָא
תְתוּב לְמִסְבֵיהּ לְגִיּוֹרָא
לְיִתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי בְּדִיל
דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל
עוֹבָדֵי יְדָךְ׃ כ אֲרֵי
תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא תְפַלֵּי בַּתְרָךְ
לְגִיּוֹרָא לְיִתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא
יְהֵי׃ כא אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ
לָא תְעַלֵּל בַּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא
לְיִתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי׃
כב וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא
הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל־
כֵּן אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ לְמֶעְבַּד
יָת־פִּתְגָּמָא הָדֵין׃
ארי

לא יומתו יב' ות יגט קמא פח ו סנהד' ין כ כח
ובנים לא ברכות ז' קמא פח סנהדרין כז
אי' בחטאו שם כז
ולא תחבו' מציעא קיג קטו סנהדרין כא
כי תקצר סוטה מה חולין קלא
ושכחת סוטה שם מציעא יא
לא תשוב מציעא שם חול' וקמא
לגר חולין ק"א
כי תחבוט שם ע"א וע"ב
כי תבצור פ"ה י חולין ק"א

רשב"ם

(טו) ובנים לא יומתו על אבות בבית דין: כדכתיב ואת בני המכים לא המית ככתוב לא יומתו וגו' אבל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וכדכתיב אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה · לאבד נחלת אבות אבל לא על ידי בית דין:
יתום

רש"י

שממהרין ליפרע ע"י הקורא: (יו) לא יומתו אבות על בנים · בעדות בנים וא"ת בעון בנים כבר נאמ' איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטני' מתי' בעון אבותם בידי שמים: (יז) לא תטה משפט גר יתום · ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבו' עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכן הזהיר ושנה עליו: לא תחבל · שלא בשעת הלואה: (יח) וזכרת · על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר · (יט) ושכח' עומר
ולא

יונתן בן עוזיאל

מְטוּל דְעַנְיָא הוּא וּמְטוּלְתֵיהּ הוּא
סָבַר לְקַיְימָא יַת נַפְשֵׁיהּ וְלָא יִקְבּוֹל
עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא : טו
לָא יִתְקַטְלוּן אַבְהָן לָא בְסַהֲדוּת וְלָא
בְחוֹבֵי בְנִין וּבְנִין לָא יִתְקַטְלוּן לָא
בְסַהֲדוּת וְלָא בְחוֹבֵי אַבְהָן אִישׁ
בְּחוֹבֵיהּ עַל סַהֲדִין כַּשִּׁירִין יִתְקַטְלוּן :
יז לָא תַצְלֵי דִין גִּיוֹרָא וְיִתְמָא
וְאַרְמְלָא וְלָא יִסַּב חַד מִנְּכוֹן מַשְׁכּוֹן כְּסוּ
דְאַרְמַלְתָּא דְלָא יְקוּמוּן שִׁיבָבִין בִּישִׁין
וְיַפְקוּן עֲלָהּ טִיב בִּישׁ כַּד תְּהַדְּרוּן
מַשְׁכּוֹנָהּ לָהּ : יח וּתְהַוּוֹן דְכִירִין אֲרוּם מְשַׁעְבְּדִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם וּפְרַק יַתְכוֹן מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן מִתַּמָן בְּגִין כֵּן אֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן
לְמֶעֱבַד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין : יט אֲרוּם תַחְצְדוּן חֲצָדֵיכוֹן בְּחַקְלֵיכוֹן
וְתִתְנְשׁוּן עוּמְרָא בְּחַקְלָא לָא תְתוּבוּן לְמִיסְבֵיהּ לְגִיוֹרָא לְיִתְמָא
וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי מְטוּל דִי יְבָרֶכְכוֹן מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּכָל עוּבָדֵי יְדֵיכוֹן :
כ אֲרוּם תַשְׁבְּטוּן זֵיתֵיכוֹן לָא תְּבַקְרִינוּן מִן בָּתְרֵיכוֹן לְגִיוֹרָא לְיִתְמָא
לְאַרְמְלָא יְהֶוֵן : כא אֲרוּם תִקְטְפוּן כַּרְמֵיכוֹן לָא תְעַלְּלוּן מִן בָּתְרֵיכוֹן לְגִיוֹרָא
לְיַתְמָא לְאַרְמְלָא יְהֶוֵן : כב וּתְהַוּוֹן דְכִירִין אֲרוּם מְשַׁעְבְּדִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם בְּגִין כֵּן אֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן לְמֶעֱבַד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין :

ויהי

ירושלמי

סָבַל לֵיהּ יַת נַפְשֵׁיהּ וְלָא יִצְוַח
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אִיזְדַּהֲרוּ דְּלָא
יְהֵוֵי בְּכוֹן חוֹבָא :
אֲרוּם תְּחַצְּדוּן וְיָתֵיכוֹן לָא
תִתְבַקְּרוּן יַתְהוֹן מִן בָּתַר כֵּן
לְגִיוֹרָא לְיִתְמָא וּלְאַרְמְלָא
יְהוֹן :
אֲרוּם תִקְטְפוּן כַּרְמֵיכוֹן לָא
תְבַעֲרוּ טוֹטְלָוָתְהוֹן מִבָּתַר
כֵּן לְגִיוֹרָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהוֹן :

בעל הטורים

והיה בך חטא וסמיך ליה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות׳ לומר שפעמים נחטאין ימותו בניו׳ נחטאו יומתו׳ לא תטה ׳זהר כל המטה דין חייב מיתה׳ גר יתום ולא אמר גר ויתום לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי׳ ולא תחבול בגד אלמנה וזכרת כי עבד היית במצרים׳ הזכיר זה על לא תחבול לומר שתזכור שהיית עבד ונתתי לקחן בעיני מצרים ושאלו מן כלי כסף וכלי זהב ושמלות׳ על כן אנכי מצוך לא תחבול סמך כי תקצור קצירך נשדך ולא תטה משפט לומר לך שצריך שתדע משפט הקציר׳ כההיא דתנן שתים לקט שלש אינן לקט׳ כי יברכך וסמיך ליה כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך׳ לומר לך שהתורה סימן ברכה׳ וסמך זית לשדה׳ לומר לך כשם שמניחין פיאה בשדה כך צריך להניח פיאה באילן׳ גבי כרם כתיב כי
וזכרת על שם זכרו כיין לבנון :

רש״י

ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה׳ בשדה׳ לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור : לא תשוב לקחתו׳ מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב : למען יברכך׳ ואע״פ שבאת לידו שלא במתכוין ק״ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה : (כ) לא תפאר׳ לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פיאה באילן : אחריך׳ זו שכחה : לא תעולל׳ מצאת בו עוללות לא תקחנה ואיזו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית וראיתי בתלמוד ירושלמי אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות :

כי

אבן עזרא

תהו כי לא יומתו אבות על בנים מצוה על ישראל ופוקד עון אבות על בנים הוא הפוקד וכבר פירשתיו במקומו : (יח) וזכרת כי עבד היית׳ בעבור כן זכר הגר שלא תטה משפטו ויש מאלה המשפטים שכבר הזכיר׳ לאבות גם יזכירם שנית לבנים : (יט) למען יברכך׳ כי נתת משלך במחשבה והשם יתן לך משלו באמת : (כ) כי תחבוט׳ כמו חובט חטים והוא פעל יחבט קלא בנין נפעל וכן כל אותיות אחע״הר כאשר יבנה מהם בנין נפעל ואלה הם לא יאמר ולא יחסן ולא יהרג יעבד בו יראה כל זכורך כי כן המשפט : לא תפאר׳ לא תחפש הפארות והם הסעיפי׳ וכן ותעש בדים ותשלח פארות גם הוא כתוב באל״ף ואם

נקרא

כה ס א כִּֽי־יִהְיֶ֥ה רִיב֙ בֵּ֣ין
אֲנָשִׁ֔ים וְנִגְּשׁ֥וּ אֶל־הַמִּשְׁפָּ֖ט
וּשְׁפָט֑וּם וְהִצְדִּ֙יקוּ֙ אֶת־הַצַּדִּ֔יק
וְהִרְשִׁ֖יעוּ אֶת־הָרָשָֽׁע׃ ב
וְהָיָ֛ה אִם־בִּ֥ן הַכּ֖וֹת הָֽרָשָׁ֑ע
וְהִפִּיל֤וֹ הַשֹּׁפֵט֙ וְהִכָּ֣הוּ לְפָנָ֔יו
כְּדֵ֥י רִשְׁעָת֖וֹ בְּמִסְפָּֽר׃ ג
אַרְבָּעִ֥ים יַכֶּ֖נּוּ לֹ֣א יֹסִ֑יף פֶּן־
יֹסִ֨יף לְהַכֹּת֤וֹ עַל־אֵ֙לֶּה֙ מַכָּ֣ה
רַבָּ֔ה וְנִקְלָ֥ה אָחִ֖יךָ לְעֵינֶֽיךָ׃
ד לֹא־תַחְסֹ֥ם שׁ֖וֹר בְּדִישֽׁוֹ׃
ס ה כִּֽי־יֵשְׁב֨וּ אַחִ֜ים יַחְדָּ֗ו
וּמֵ֨ת אַחַ֤ד מֵהֶם֙ וּבֵ֣ן אֵֽין־ל֔וֹ
לֹא־תִהְיֶ֧ה אֵֽשֶׁת־הַמֵּ֛ת
הַח֖וּצָה לְאִ֣ישׁ זָ֑ר יְבָמָהּ֙ יָבֹ֣א
עָלֶ֔יהָ וּלְקָחָ֥הּ ל֛וֹ לְאִשָּׁ֖ה
וְיִבְּמָֽהּ׃ ו וְהָיָ֗ה הַבְּכוֹר֙
אֲשֶׁ֣ר תֵּלֵ֔ד יָק֕וּם עַל־שֵׁ֥ם
אָחִ֖יו הַמֵּ֑ת וְלֹֽא־יִמָּחֶ֥ה שְׁמ֖וֹ
מִיִּשְׂרָאֵֽל׃ ז וְאִם־לֹ֤א יַחְפֹּץ֙ הָאִ֔ישׁ לָקַ֖חַת אֶת־
יְבִמְתּ֑וֹ

א אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין גֻּבְרַיָּא
וְיִתְקָרְבוּן לְדִינָא וִידוּנִנּוּן
וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה וִיחַיְּבוּן יָת
חַיָּבָא׃ ב וִיהֵי אִם בַּר
חַיָּב לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמְנֵיהּ
דַּיָּנָא וְיַלְקְיִנֵּיהּ קֳדָמוֹהִי
כְּמִיסַת חוֹבְתֵיהּ בְּמִנְיָן׃
ג אַרְבְּעִין יַלְקְיִנֵּיהּ לָא
יוֹסֵף דִּילְמָא יוֹסֵף
לְאַלְקֵיוּתֵיהּ עַל אִלֵּין מַחָא
רַבָּא וְיֵיקַל אָחוּךְ לְעֵינָךְ׃ ד
לָא תֵיחוֹד פּוּם תּוֹרָא בְּדִישֵׁיהּ׃
ה אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחֲדָא
וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר לֵית לֵיהּ
לָא תְהֵי אִתַּת מִיתָא לְבָרָא
לִגְבַר אוּחֳרָן יְבָמַהּ יֵיעוֹל עֲלַהּ
וְיִסְּבַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְיִיבְּמִנַּהּ׃
ו וִיהֵי בוּכְרָא דִּי תְלִיד
יְקוּם עַל שְׁמָא דַּאֲחוּהִי
מִיתָא וְלָא יִתְמְחֵי שְׁמֵיהּ
מִיִּשְׂרָאֵל׃ ז וְאִם לָא יִצְבֵּי
גֻּבְרָא לְמִיסַּב יָת יְבִמְתֵּיהּ

ושפטום סנהדרין י והצדיקו מכות ג והרשיעו סנהדרין ס מכות ט והיה אם כתובו' לג לג סנהדרין י לג עא מכות ג ח והפילו מכו' יג כב כג תמורה ג כדי רשעתו כתובו' לג לו קמא פג מכות ד יג ארבעים כתובות לג מכות כב כג לא יוסיף כתובות לג מכות כג ונקלה מגלה ז סנהדרין י מכות כג לא תחסום יבמות ד מציעא פח ב מכות כג חעילה יג

כי ישבו יבמות ד יז כד קיד פתרה קיז מכות כג כתה תנ' ומת אחר יבמ ת כד ובן אינסם כב לה פו נד: ב: לא תהיה יבמות יג כב קדושין עו בכורות יט יבמה יבא יבמות נכו לט כד כתובות פב ולקחה לו יבמות לט כתו ות פב קדושין יד והיה הבכור יבמות יב כד מ נתרה יב בכורות כב יקום על יבמות כד מ בכורות כב ואם לא יבמות כ לט ממו קה כדס לג כג

רשב"ם

(ו) יקום הבן על שם אביו לפי הפשט: וחלילה

רש"י

(א) כי יהיה ריב: סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה: והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין בדין לוקין ת"ל (ב) והיה אם בן הכות הרשע. פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה למוד מן הענין: לא תחסום שור בדישו לאו שלא נתק לעשה: והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו: במספר. ואינו נקוד במספ' למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמי' אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעי' והן ארבעים חסר אחת: (ג) לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה את חבירו: ונקלה אחיך. כל היום קורהו רשע ומשלקה קראו אחיך: (ד) לא תחסום שור. דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא

את

א ארום יהי תיגרא בין תרין גוברייא ויתקרבון לות דינא וידונון יתהון ויכרעון לזכותא ית זכאה ולחובא ית חייבא׃ ב ויהי אין מתחייב למלקי חייבא וירבעיניה דיינא וילקיניה קדמוי במיסת חוביה בדינ׳ ה׃ ג ארבעין יצליף ויחסיר חד ילקיניה לא ישלים דילמא יוסיף למילקייה על תלתין ותשע אילין מלקות יתיר ויסתאב ולא יתבזי אחוך ואנת חמי ליה׃ ד לא תזממון פום תורא בשעת דרכיה ברם יבימתא דאיתרעת קמי לקי שיחנא ודלית חמי לא תזממונה ליה׃

ה כד דיירין בעלמא הדין שעא חדא אחין מן איבא דמיחדין באחסנתא לא תהוי איתת שכיבא מאחרא בשוקא לגבר חילונאי יבמה יעול עלה ויסבינה ליה לאיתו ויבמינה׃ ו ויהי בוכרא דתוליד יקום באחסנתא על שום אחוי שכיבא ולא יתמחי שמיה מישראל׃ ז ואם לא יצבי גברא למיסב ית יבימתיה ותיסק יבימתיה לתרע בי דינא קדם חמשא

ירושלמי

ויהוי אין צריך חייבא למלקי וירבעי יתיה דיינא וימחי יתיה קדמוי כמיסת חובתיה במנין׃

עמי ישראל לא תזממון תורא בשעת דרכיה׃

כי יהיה ריב׃ סמך ריב ללקט שע״ז לקט שכתב ופיה׳ מריני׳ העניים זה עם זה המשפ׳ ושפטו השופט לומר שאכו׳ כשלשה והיה אם בן הכות הרשעי׳ בן הוא למין ניכה׳ לומר לך שצריך ניכה בעבין האומד שאומדין אותו כמה מכו׳ ראוי לקבל וזיכו אותו מכות הראויות להשתלשותן דברי אגור כן יקה שאגר הכיב׳ והקיאה׳ וכן יהושע בן נון שהיה מלא חכמה וישע והפילו השופט׳ והפילו בגי׳ כפול׳ שצרי׳ שתהיה הרצועה כפולה׳ כדי ג׳ כמס׳ הכה כדי רשעתו במספר׳ ואידקורשינ׳ ידו ומכה כדי גאולתו שכנגד ונפט׳

ונקלה ב׳ כמס׳ הכה ונקלה אחיך לעיניך ואידך ונקלה כבוד מוהב׳ כיון שנקלה כבוד שלא לבזותו יותר׳ אחיך בגימ׳ זבל׳ שאם נתקלקל ברעי פטור׳ ונקלה אחיך לעיניך׳ רמז שצריך ליתן לפני השמש מכל מין וזין׳ סמך לא תחסום למלקות שרצועה שמלקין בה היא של עגל משום ידע שור קונהו וזה לא ידע קונו לפיכך יפרע ברצועה של עגל׳ כי ישבו אחים יחדו סמך ללא תחסום׳ לומר לך יבמה שנפלה לפני מוכה שחין אין חוסמין אותה׳ וכן אין לו שתי תיבות לונן עם א׳ק דלתין׳ כלומר לא יעשה כלו׳ ן שהיה דש שבפני׳ וזורה תבואן ולכך סמך לו ׳ליבמו׳ לאשה ויבמה׳ בגימ׳ ויבמה בעל כרחה׳

אל

רש״י

את הרשע׃ בדישו׳ יכול יחסמנו מבחוץ ת״ל לא תחסום שור מ״מ ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמר׳ מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל כיוצ׳ בו יצא המולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר׃ (ה) כי ישבו אחים יחדו׳ שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו׃ יחדיו׳ המיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם׃ ובן אין לו׳ עיין עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן או בת הבת׃ (ו) והיה הבכור׳ גדול האחים הוא ייבם אותה׃ אשר תלד׳ פרט לאילונית שאינה יולדת׃ יקום על שם אחיו׳ זה מייבם

אבן עזרא

נקרא בוי״ו וכן מולות יין׃ (כב) וזכרת׳ דבק עם לגר׃ (א) ושפטום׳ השופטים כמו לא יתבול ריקים׃ (ב) בן הכות׳ בארץ כמו בן כין יקח והטעם כמו בן בליעל וכן שבן לילה היה והוא חייב להכותו לפי דעתי שהכה חבירו׃ והפילו השופט׳ בצווי וכן והכהו והטעד לפניו׃ כדי רשעתו במספר׳ המכות היה נראה לנו שיש עון שיוכה עליו עשר גם עשרי׳ ופחו׳ ויותר והצד כדי רשעתו רק לא יוסיף על ארבעי׳ אולי דברי הקבלה ושוא לבדו האמת וי״א כי טעם רשעתו במכות גדולות או קטנות וכלם במספר ארבעים׳ וטעם ונקלה אחיך שהוא דבר ידוע וגזירה מהשם להיות ארבעים לסבול הסובל כדין שתי׳ ולא בחפץ השופט׃ (ד) בי״ת בדישו אמרו המכחישים שהוא קוד׳ לישה ואין צורך׃ (ה) כי ישבו אחים יחדיו׳ גם הם אמרו כי אינם אחים ממש כי אם קרובים והביאו ראיה מבועז ולא אמרו כלום כי אין שם זכר יבום כי אם גאולה ומה טעם להזכיר יחדו ואם היו במדינה אחת או שהיו אוהבים זה את זה ואמר כי בזה הכתו׳ אמר

ויבמה

מקרא

ג׳ יבמתו ועלתה יבמתו
ג׳ השערה אל הזקנים ואמרה
מאן יבמי להקים לאחיו שם
ג׳. ג׳ בישראל לא אבה יבמי: ח
וקראו לו זקני עירו ודברו
אליו ועמד ואמר לא חפצתי
ג׳. ג׳ לקחתה: ט ונגשה יבמתו
ג׳ אליו לעיני הזקנים וחלצה
ג׳ נעלו מעל רגלו וירקה בפניו
ד׳. ד׳. ג״ו וענתה ואמרה ככה יעשה
לאיש אשר לא יבנה את
בית אחיו: י ונקרא שמו
כ׳כתרי ליש׳ בנא: בישראל בית חלוץ הנעל:
ס יא כי ינצו אנשים יחדו
ג׳ וא׳ קרנס פבת סבנע׳ איש ואחיו וקרבה אשת
האחד להציל את אישה מיד
ג׳ מכהו ושלחה ידה והחזיקה
ג׳ נחס׳. ג׳ זחפר׳ במבשיו: יב וקצתה את
פ׳ א׳ חס׳ יוד תנין: כפה לא תחוס עינך: ס
ד׳ ע״ל נתו׳ יג לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה:

לא

אונקלוס

ותסק יבמתיה לתרע בית דינא לקדם סביא ותימר סריב יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל לא אבי ליבמותי: ח ויקרון ליה סבי קרתיה וימללון עמיה ויקום ויימר לא רעינא למסבה: ט ותתקרב יבמתיה לותיה לקדם סביא ותשרי סיניה מעל רגליה ותרוק באנפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד לגברא דלא יבני ית ביתא דאחוהי: י ויתקרי שמיה בישראל בית שרי סינא: יא ארי ינצון גברין כחדא גבר ואחוהי ותתקרב אתת חד לשיזבא ית בעלה מיד מחוהי ותושיט ידה ותתקף בבית בהתתיה: יב ותקוץ ית ידה לא תחוס עינך: יג לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רב וזעיר

תולדות אהרן

ועלתה יבמות כ קא
מאין יבמי יבמות קו
קדושין ד׳ סנהדרין פט
להקים יבמות כד קיא
אבה יבמי סס קו
וקראו לו סס מד קא קו סנהדרין לא סט
ודברו יבמות קא
לא חפצתי ס״ק כא יבמות קו סנהדרין פט
לעיני יבמות קא קו
וחלצה סס קג קג קו קדושין יד
מעל רגלו יבמות קד ערכין יט
וירקה יבמות קו
אשר לא יבנה יבמות מו סנהדרין פט ועשה סוטה לב לג ככה יעשה יבמות קד קה קו קדושין יד סנהדרין פט
ונקרא שמו סס קב קו קדושין יד סנהדרין פט בישראל יבמות קא בית חלוץ יבמות מד קדושין יד, כי ינצו
ק מא פט סנהדרין קו ושלחה קמא כוכס ושלחה ידה סס סו וקצותה סס כח

רשב״ם

(ט) וחלצה נעלו. לקנות ממנו ירושת אחיו שמת כמו שמכינו בנעו דרך ארץ לפי פשוטו: (יג) גדולה וקטנה. שעושה שני מגלאי וקוקי׳ אחד גדול ואחד קטן לרמות בני אדם שכששוקל שני מגלאי וקיקים ביחד הרי הוא זקוק מנומנס (כמתינה אחת) ויסריוכן אומר אבן שלימה וקוק שלם מנומנס במתינה׳ אחת. עשה שלא יוכל לרמות:

שלימה

רש״י

שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו: ולא ימחה שמו. פרט לאשת סרים ששמו מחוי: השערה. כתרגומו לתרע בית דינא: (ח) ועמד. בעמידה: ואמר. בלשון הקדש ואף היא דבריה בלשון הקדש: (ט) וירקה בפניו. על גבי קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה: (י) ונקרא שמו וגו׳. מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל: (יא) כי ינצו אנשים. סופן לבא לידי מכות כמו שנ׳ מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי מצות:

וקצותה

יונתן בן עזיאל

תמשא חכימין ויהון תלתא לדיינין ותרין לסהדין ותימר בלישן בית
קודשא קדמיהון מסרב יבמי למיקמא לאחוי שמא בישראל לא צבי
ליבמותי : ח ויקרון ליה חכימי קרתיה וימללון עמיה מילכא
קשיטא ויקום בבי דינא ויימר בלישן בית קודשא לא רעינא למיסבא :
ט ותתקרב יבימתיה לותיה לקדם חכימיא ויהי נעיל ברינלא
דיביסח סנדלא דליה עקיבא דחייט בשנצי ובפום סנדלא שנצי קטירן
ויחים ריגליה בארעא ותקום
איתתא ותשרי שנצי ותשלוף
סנדלא מעלוי ריגליה ומן בתר כדין
תירוק קדמוי רוקא נפישא דמתחמי
לחכימיא ותתיב ותימר כדין חמי
לאתעובדא לגברא דלא יבני ית
ביתא דאחוי : י וכל דקיימין
תמן יכרזון עלוי ויקרון שמיה
בישראל בי שליף סנדלא : יא
ארום מתנגרין גברין כחדא גבר
וחבריה ותתקרב איתת חד מנהון לשיזבא ית בעלה מיד מחהו ותושיט
ידה ותתקף בבית בהתתיה : יב ותקטעון ית פיסת ידה לא תחוסן
עיניכון : יג לא יהוי לכון בנרתיקיכון מתקלין דנביל מתקלין
רברבין למהוי זבין בהון ומתקלין ועירין למהוי מזבין בחון :
לא

ירושלמי

ויתקרי שמיה בישראל בייתא
שלופי סנדלא ומבטלי
מצוותיה דיבמה :
ותפשוט ידיה ותתקף בבית
קיטמי :
לא יהוי בכיסכון מתקלין
ועירין למהוי סובן בהון
ומתקלין רברבין למהוי זבן :

בעל הטורים

אל הזקנים ב' זקנים • גומר לך שמבות יבום נאמשה' וירקה נמנו לפי שהרוקנתה לשכית זרע כלומ' שאיכו רפן הקי' זרע ' כי יבנו אכ"ס • סמך כי ינגו לחלוץ הכעל שאל ידי אינה מרינה נאה כדאמרינן מינן שבנים לנניך שלום על ישראל דאפטרת מחלינה ' נינוס והחזיקה ב' במסורס והחזיקה במבושיו וחידן והחזיקה לא ותשקה לו העזה פניה דוקא אם החזיקה במאד כדכתיב העזה פניה ותאמר לו • אבל אם שנגנסה פטור' כפה ב' וקצותה את כפה לא תחוס עיניך ואידך כפה פירשה לעני מהלה' ממון אף כאן ממון' עיניך לא יהיה לך בכיסך' לומר לך שלא יסתכל בכיס מדומיו • ועערותו דבר איור שיעין לא יהיה לך • למנות מה שכו • כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין • וקצותה את כפה וסמין ליה לא יהיה לך בכיסך לומר דקצותה את כפה הוא ממון דבר המוטל בכיס •

אבן עזרא

ויבמה וזה אות כי אינכה יבמה כי אם בשם כמו שבה יבמתך והנה נואלו ונכלו כי הנה מפורש בבני יהודה ויבם אותה והוא ינמה גם יבמתך בעבור היותן לשני אחים וכל איש דעת ידע כי המצות שנתנו למשה שהם מצות לא תעשה לא היו אסורות קודם לכן ואילו היה אדם מונע עצמו מהן קודם משה לא היה בדבר רע בעיני השם אף כי שכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא מצאנו נביא שהזהירם והנה הכתוב אמר על אונן שלא נתן זרע לאחיו וירע בעיניה' על כן אכחנו נסמוך על הקבלה שהם אחים ממש : (ה) ובן אין לו • כי אם יש לו בן אין צורך כי היא אסורה • ופירו' יחדיו כדברי המעתיקים : לאיש זר • פירוש הנולד אם ירצה היבם : (ו) הבכור אשר תלד • יקרא בשם אחיו ולא ימחה שמו • על הקבלה ידבר וכבר פירשתי אשר חוץ בשפוך לעם נכרי : (ז) יבמי • כמו שאמת כי היו"ד סימן הפעול : (ח) ועמד ואמר • מה שישמעו הזקנים : (ט) וחלצה • כמו חלצי שד וכטעם הסירו : בפניו • מפורש בדברי הקבלה שהוא רמז לפניו ודרך הפשט נראה הנעל שמו והיא כתולה פניו ואחור : (יא) כי ינצו • פסף כי ישבו אחים יחדו ואלה האנשים זרים או אחים :

רש״י

(יב) וקצותה את כפה • ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון : (יג) גדולה וקטנה • גדולה כשמבקשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה :
לא

יד לא יהיה לך בביתך
איפה ואיפה גדולה וקטנה :
ל' טו אבן שלמה וצדק יהיה
לך איפה שלמה וצדק יהיה
ג'בתור' לך למען יאריכו ימיך על
האדמה אשר יהוה אלהיך
נתן לך : טז כי תועבת
יהוה אלהיך כל עשה אלה
כל עשה עול : פ יז זכור
את אשר עשה לך עמלק
בדרך בצאתכם ממצרים :
ג'בתי' כן יח אשר קרך בדרך ויזנב
בך כל הנחשלים אחריך
ה'גלי' ג' ואתה עיף ויגע ולא ירא
ג'ומ' כיוס סניח אלהים : יט והיה בהניח
יהוה אלהיך לך מכל איביך
מסביב בארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך נחלה
מ' ג' וחד' א' תמכה את לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא
בתן תשכח : ק"י · עלי סימן : והפטירין רני עקרה · ניפעיה נסימן כ"ד :

וזעיר : יד לא יהי לך בביתך
מכילא ומכילא רבתא
וזעירתא : טו מתקלין
שלמין דקשוט יהון לך מכילן
שלמין דקשוט יהון לך בדיל
דיורכון יומך על ארעא דיי
אלהך יהיב לך : טז ארי
מרחק קדם יי אלהך כל עביד
אלין כל עביד שקר : יז הוי
דכיר ית דעבד לך עמלק
בארחא במפקכון ממצרים :
יח דארעך בארחא וקטיל
בך כל דהוו מתאחרין
בתרך ואת משלהי ולאי ולא
דחיל מן קדם יי : יט ויהי
כד יניח יי אלהך לך מכל
בעלי דבבך מסחור סחור
בארעא דיי אלהך יהיב לך
אחסנא למירתה תמחי ית
דוכרנא דעמלק מתחות
שמיא ולא תתנשי :

אהרן
איפה בתרא פט
אבן שלימ' פס פח פט
אימ' שלימ' פס פט
כל עושה פס פט
זכור מגלה כט.ג
עיף ויגע מ"ק כ
ותי' בהניח סנהדרין כ
תמחה את בתרא כב

רשבם

(טו) שלימה וצדק · מתוכה אחת ומכוון ויושר :
(יח) אשר קרך בדרך · לשון מקרה כמו מן עשה עשך ויכוננך · וכן מן אקרה כה קרך :

חסלת כי תצא מיסוד רבינו שמואל

רש"י

(יד) לא יהיה לך · אם עשית כן לא יהיה לך כלום : אבן ואבן · משקלות : (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך · אם עשית כן יהיה לך הרבה : (יז) זכור את אשר עשה לך · אם שקרת במדות ובמשקלות דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבה וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון : (יח) אשר קרך בדרך · לשון מקרה · ד"א לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור · ד"א לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים · משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אע"פ שנכוה הקרה אותה בפני אחרים : ויזנב בך · מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה : כל הנחשלים אחריך · חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן : ואתה עיף ויגע · עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק : ויגע · בדרך : ולא ירא · עמלק אלהים מלהרע לך : (יט) תמחה את זכר עמלק · מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה :

יונתן בן עוזיאל

יד לא יהוי לכון בבתיכון מכלן
דנכיל מכלן רברבין למהוי זבין גחון
ומכלן זעירן למהוי מזבין בהון :
טו מתקלין שלמין ומסחאתא
דקשוט יהוי לכון מכילן שלמן וקסטין
דקשוט יהוי לכון מן בגלל דיסגון
יומיכון על ארעא דיי אלהכון יהיב
לכון : טז ארום מרחק קדם יי
אלהכון כל דעביד אלין ניכליא כל
דעבד שיקרא בפרקמטיא : יז
הוו דכירין ית דעבדו לכון דבית
עמלק בארחא במפקכון ממצרים :
יח דארעו יתכון בארחא וקטיל
בכון כל דהוה מהרהר לממטי בתר מימרי הינון גובריא דמשבטא
דבית דן דהוה בידיהון פולחנא נוכראה והוה עננא פליט יתהון ודבית
עמלק מקביל יתהון וקטע בית גיבריהון ושדי לעילא ואתין בית ישראל
חוייתון לעיין ומשלהין מסוגי שעבודא דמצראי ומן דלוחי גלילי ימא
דעברתון במצעיהון ולא דחלון בית עמלק מן קדם יי :
יט ויהי כד
יניח יי אלהכון לכון מן כל בעלי דבביכון מן חזור חזור בארעא דיי
אלהכון יהיב לכון אחסנא למירתה תמחון ית דוכרנא דעמלק מתחות
שמיא ואפילו ליומי מלכא משיחא לא תתנשי :

ירושלמי

לא יהוי לכון בבתיכון מכילן
ומכילן מכלא רבא למהוי זבן
בהון ומכלא זעירא למהוי
מזבן בהון :
דארעו יתכון באורחא והוון
מקטלין בכון כל דהוה לבהא
מהרהר בתר מימרי חורת
עננא פליט יתיה ודבית
עמלק מקבלין יתיה ומקטלין
יתיה ואתון עמא בני ישראל
להיין ומשלהיין ולא דחלו
דבית עמלק מן קדם יי :

אשר קרך
נלרך • קרן
נגימ' סרס •
ויאנ נך
נגימ'זה
מילה • כל
הנחשלים
אחריך נגימ'
זה היה שנשו
עלון :

ויהי

אבן עזרא

ומבושיו • בליו מגורת בושה והוא עוות מלא לגלות דבר הנסתר שהיא ערוה גם הוא מקום מסוכן :
(יב) וקצותה את כפה • כמו עין תחת עין אם לא תפדה כפה תקון : לא תחוס עינך • אם היתה
עניה : (יד) בכיסך • מקום למאזנים או יוצאת מן הכים בדרך רמאות והראשון הוא נכון והעד כים
אחד יהיה לכלנו משקל אחד ומגורת תכוסו על השה ואם הוא משורש אחר ורבים פירשו כמו חריט
ואין צורך : (טו) שלימה • שלא יהיה מקום חסר • ואיפת צדק להיותה כמודת השוק : למען יאריכון
ימיך • כי זה ידוע כי כל מלכות צדק תעמוד כי הצדק כבנין והעיוות כהריסות ברגע יפול הקיר :
(טז) כל עושה אלה • איפה ואיפה אבן ואבן והכלל כל עושה עול בפה ובמעשה בסתר או בגלוי :
(יח) אשר קרך • מגורת כל הקורות אותם : ויזנב בך • כרת זנבך והם הנחשלים אחריך שלא היה
בם כח ללכת ויתכן להיות מלת נחשלים כמו נחלשים וכן כבש כשב : ואתה עיף • כי ברפידים בא
והטעם צמא למים כי כן כתו' : ויגע • מן הדרך : ולא ירא • שב אל עמלק והוא פעל עבר כמו כי
כבד ממך כי זקן יצחק כאשר אהב : (יט) בהניח יי' אלהיך • הטעם כי זאת המצוה תלויה אחר
שירשו את הארץ ושקטה הארץ ממלחמה מכל סביבותיה כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים
אליהם אינם חייבים להלחם בעמלק : תמחה את זכר עמלק • זהו והמתה מאיש ועד אשה מעולל
ועד יונק משור ועד שה שלא יאמר זה השור היה משלל עמלק ודברי התורה כלל ודברי שמואל הנביא
פרט : לא תשכח • אחר זכור לתוספת וכן משפט מלות רבות בתורה :

והיה

פ פ פ פ פ פ

כו א והיה כי תבוא אל הארץ
אשר יהוה אלהיך
נתן לך נחלה וירשתה
וישבת בה: ב ולקחת
מראשית כל פרי האדמה
אשר תביא מארצך אשר
יהוה אלהיך נתן לך ושמת
בטנא והלכת אל המקום
אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן
שמו שם: ג ובאת אל הכהן
אשר יהיה בימים ההם
ואמרת אליו הגדתי היום
ליהוה אלהיך כי באתי אל
הארץ אשר נשבע יהוה
לאבתינו לתת לנו: ד
ולקח הכהן הטנא מידך
והניחו לפני מזבח יהוה
אלהיך: ה וענית ואמרת
לפני יהוה אלהיך ארמי
אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם
לגוי

א ויהי ארי תיעול לארעא
דיי אלהך יהב לך
אחסנא ותירתה
ותיתב בה: ב ותסב
מריש כל אבא דארעא
דתעיל מארעך דיי אלהך
יהיב לך ותשוי בסלא ותהך
לאתרא דיתרעי יי אלהך
לאשראה שכינתיה תמן:
ג ותיתי לות כהנא
דיהי ביומיא האנון ותימר
ליה חויתי יומא דין קדם יי
אלהך ארי עלית לארעא
דקיים יי לאבהתנא למתן
לנא: ד ויסב כהנא סלא
מן ידך ויחתניה קדם
מדבחא דיי אלהך: ה
ותתיב ותימר קדם יי אלהך
לבן ארמאה בעא לאובדא
ית אבא ונחת למצרים ודר
תמן בעם זעיר והוה תמן
לעם תקיף וסגי:

כ׳ נסיב׳ | ב׳ ד׳מ״ן ול׳ מסר י״ג | ג׳ בפיס׳ וסי׳ א״ל אלכא בסלא | ז׳ בפס׳ נתיו | כ״ו ל׳ כתי׳ אלף: | מ׳ ל׳ מסר בס״פ

ולקחת נגעים מז | בתרא פא | מנחות פד | חולין קכ | קכא | ערכין יא | אשר תביא ערכין יא | מארצך מנחות פג | חולין קלו | הגדתי בכורים פג | ולקח הכהן סכה מז | מכות יח | מנחות סא | והניחו מכות יח | מנחות יא | וענית סוטה לב לג | ארמי אובד בכורים פג

רשב״ם

כי תבא (ה) ארמי אובד אבי. אברהם ארמי היה אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב לך לך מארצך. וכדכתיב ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. לשון אובד ותועה אחד הם כאדם הגולה כדכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך. כאן אובדות היו עמי. רועיהם התעו. כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב״ה לנו:

ועתה

רש״י

והיה (א) כי תבא וירשתה וישבת בה. מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: (ב) מראשית. ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו׳ מה להלן משבעת המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעת המינין: זית שמן. זית אגורי שמנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו

בכורים

פ פ פ

כי תבא
עתיד לעיל
מיניה
שמחה אחת
זכר עמלק •
וסמיך ליה
והיה כי
תבוא אל
הארץ •
שנכנסו
לאחוזת זכר
עמלק שיד
בכניסתן
לארץ • אל
זה רכה
לעכב נילאתן
לארץ • שנה
הגיד למלך
מצרים כי
ברח העם •
והגיד
ללבן כי ברח
יעקב • וגל
כן סמך לו

פרשת
בכורים
שמזכיר בה
ארמי אובד
אבי • כי
תבא אל
הארץ • כי
עולם למנין
נ' • תבוא
אותיות אבו'
וזהו שדורש
בגיד ראשונים
שאין פחות
מג' פסוקים
שמאנים
כאגנת •
ולקחת בני'
במגעה
המינין •
מראשית ולא
כל ראשית •
לשם ראשית
דנכן • קדש
ישראל לה'
ראשית
תבואתה •

א והיה יהי ארום תיעלון לארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא
ותירתונה ותיתבון בה : ב ותסבון מן שירוי בכוריא
דמתבשלין מן שירויא בכל איבא דארעא דתעיל מארעך
דיי אלהכון יהיב לכון ותשוון בסלא ותהכון לאתרא דיתרעי יי אלהכון
לאשראה שכינתיה תמן : ג
ותעטרון בסליא וצניא ופפיריא
ותיעלון לות כהנא די יהוי מסגי לכהן
רב ביומיא האינון ותימרון ליה
אודינן יומא דין קדם יי אלהך ארום
עלינן לארעא דקיים יי לאבהתן
למתן לנא : ד ויסב כהנא ית
סלא דביכוריא מן ידך ויוביל ויתי.

ירושלמי

ותיתי לות כהנא די יהוי
מסנא כהן רב ביומיא האינון
ותימרון ליה אודינן ושבחינן
יומא הדין קדם יי אלהא ארום
עלינן לארעא דקיים מימרא
דיי לאבהתן למתן לן :

ויריכם ויחית ומבתר כדין יחרתוניה קדם מדבחא דיי אלהכון : ה
ותתיבון ותימרון קדם יי אלהכון לארם נהריא נחתת אבונן יעקב מן
שירויא ובעא לאובדותיה ושזביה מימרא דיי מן ידוי ומבתר כדין נחת
למצרים ואיתותב תמן לעם קליל והוה תמן לאומא רבא ותקיפא
וסגיא

ראשית ידיכו חרס לה' • קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה • עגלה נגימטריא ששים רמז לבכורים אחד מששים • ולכן וינחם
כעל פסוק"ת בפרשת בכורים :

רש"י

בכורים : (ג) אשר יהיה בימים ההם • אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא : ואמרת אליו • שאינך כפוי טובה : הגדתי היום • פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים : (ד) ולקח הכהן הטנא מידך • להניף אותו כהן מניח ידו תחת יד הבעלי' ומניף : (ה) וענית • לשון הרמת קול : ארמי אובד אבי • מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשב' כמעשה : וירד מצרימה • ועוד אחרים באו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים : במתי מעט • בשבעים נפש :

אבן עזרא

והיה (א) כי תבוא • בעבור שכתוב בהביא יי' אמר בשם כי יש מצות הן קודש בהביאו יי' רק כאשר תבא ושם הבכורי' והמעשר וכתיבת התורה על האבני' ובנות מזבח והברכה והקללה על שני ההרים : (ב) בטנא • כדמות סל וחברו טנאך ואות המצוה על הקרובים אל מקום המקדש • וטעם בימים ההם שזה חיוב כל זמן ששם כהן גדול : (ג) הגדתי • הטעם כדי שישמעו הקטנים או היה כדמות הודיה שהשם השלים שבועתו והעד הפרי : (ה) וענית • יתכן שישאלו הכהנים לאמר מה זה שהבאת על כן וענית או כדמות תחלה וכן ויען איוב הראשו' : אובד אבי • מלת אובד מהפעלים אל שאינם יוצאים ואילו היה ארמי על לבן היה הכתוב אומר מאביד או מאבד ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימה ולבן לא סבב לרדת אל מצרימה והקרוב שארמי הוא יעקב כאילו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד וטעם עני בלא ממון וכן תנו שכר לאובד והעד ישתה וישכח רישו והנה הוא ארמי אובד היה אבי והטעם כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם גם גר היה במצרים והוא היה במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול ואת' יי' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו

ארץ

לגוי גדול עצום ורב : ו
וירעו אתנו המצרים ויענונו
ויתנו עלינו עבדה קשה :
ז ונצעק אל יהוה אלהי
אבתינו וישמע יהוה את
קלנו וירא את ענינו ואת
עמלנו ואת לחצנו : ח
ויוצאנו יהוה ממצרים ביד
חזקה ובזרע נטויה ובמרא
גדל ובאתות ובמפתים :
ט ויבאנו אל המקום הזה
ויתן לנו את הארץ הזאת
ארץ זבת חלב ודבש : י
ועתה הנה הבאתי את
ראשית פרי האדמה אשר
נתתה לי יהוה והנחתו לפני
יהוה אלהיך והשתחוית לפני
יהוה אלהיך : יא ושמחת
בכל הטוב אשר נתן לך
יהוה אלהיך ולביתך אתה
והלוי והגר אשר בקרבך :
ס יב כי תכלה לעשר
את כל מעשר תבואתך
בשנה השלישת שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום
ולאלמנה

ו ואבאישו לנא מצראי וענינונא ויהבו עלנא פלחנא קשיא : ז וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא וקביל יי צלותנא וגלי קדמוהי עמלנא וליאותנא ודוחקנא : ח ואפקנא יי ממצרים בידא תקיפא ובדרעא מרממא ובחזונא רבא ובאתין ובמופתין : ט ואתיננא לאתרא הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארעא עבדא חלב ודבש : י וכען הא איתיתי ית ריש אבא דארעא דיהבתא לי יי ותחתיניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם יי אלהך : יא ותחדי בכל טבתא דיהב לך יי אלהך ולאינש ביתך את וליואה וגיורא דבינך : יב ארי תשיצי לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתאה שתא דמעשרא ותתן לליואה לגיורא ליתמא ולארמלתא וייכלון בקרוך וישבעון : ותימר

ב' ; ל' פתח ; פ"ג פס' וח' מלה ; ג' ושמנין בכתיבים ; ב' פס' י"ג כ"כ כ"א פס' ; ל"ג ; ה' בתו' כן ; ז' פסוק ; נפני גרים ; נ' ; פ"כ נ"ס ; ב' ומלו לגר ליתום

אהרן ; וירא את עמלנו ; אשר נתתה נתת לי ; והנחתו סוכה מז מכות יט מנחות סא ; ושמחת פסחים לו ערכין יא ; ולביתך נטין מז ; כי תכלה ר"ה יב סוטה מה את כל בכורים לו תמורה י ; ונתת נדרים פד

רשב"ם

(י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לנו · כי לא על ידי · עכשיו זאת כי אם בחסדך וכיתי בה וכסדר הזה הוכיח יהושע לישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח · על שהנאתים משם ונתתי לכם : (יא) נתן לך ארץ כנען : ושמחת בטובה · לפי שהוא סוף דבור הלמ"ד קמ"ץ · אבל לך מחובר לשלפניו : (יב) שנת המעשר · מעשר עני : ואמרת

רש"י

(ט) אל המקום הזה · זה בית המקדש ויתן לנו את הארץ · כמשמעו : (י) והנחתו · מגיד שנוטלו אחר הנפת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף : (יא) ושמחת בכל הטוב · מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל

ומסכניא : ו ואבאישו לנא מצראי וצערו יתנא ויהבו עלנא פולחנא
קשיא : ז וצלינא קדם יי אלהא דאבהתן וקביל יי צלותנא וגלי קדמוי
צערן וליעותן ודחקן : ח והנפקנא יי ממצרים בידא תקיפתא ובדרע
מרממא ובחזונא רבא ובאתין ובתמהין : ט ואעל יתנא לאתרא
הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארע דפירהא שמינין כחלב וחליין כדבש :
י וכדון הא איתיתי ית שירוי ביכורי איבא דארעא דיהבת לי יי
ותחתוניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם
יי אלהך : יא ותחדי בכל טבתא
דיהב לך יי אלהך ולאינש ביתיכון
ותהנון ותיכלון אתון וליואי וגיורי
דיביניכון : יב ארום תשיצון
לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא
תליתיתא דשמיטיתא ותיתנון
מעשרא קמאה לליואי מעשרא
תניינא הוא מעשר מסכניא לגיורא
ליתמא ולארמלתא וייכלון בקירווך
וישבעון

ירושלמי

ארום תשלמון למעשרא ית
כל מעשר עללתך בשתא
תליתיא דהיא שנת
מעשרתא מסכיניא ותיתנון
מעשרא קדמייא לליואי
מעשר מסכיניא לגיוריא
ליתמיא ולארמלתא וייכלון
בקירויכון וישבעון :
לא

רשי

אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא : אתה והלוי • אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם : והגר אשר בקרבך • מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו : (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית • כשתגמור להפריש מעשר של שנה שלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות תלמוד לומר כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית : שנת המעשר • שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה שהשנה הראשונה של שמטה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירושך ויצהריך הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואיזה זה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון : לגר ליתום ולאלמנה • זה מעשר עני : ואכלו בשעריך ושבעו • תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכולי :

אבן עזרא

ארץ טובה ואל יטעון טוען איך יקרא יעקב ארמי והנה כמוהו יתרא הישמעאלי והוא ישראלי כי כן כתוב : במתי • סמוך כי לא נמצא לשון יחיד ומתים לשון רבים ורבי יונה דקדק אותה כולה באר היטב בערך מתה : (ז) ענינו • בחסרון עושר : עמלינו • בבנין : לחצינו • כטעם אנים לאמר כלו מעשיכם • וטעם אתה והלוי והגר שאתה חייב לשמוח בפרי אדמתך : (יב) לעשר • מהבנין הכבד הנוסף ואין ריע לו : שנת המעשר • זה מעשר עני : ללוי לגר ליתום ולאלמנה • לאמר תרצה מהם :

נערתי

בעל הטורים

ויענו אל המקום הזה ויתננו חסר וי"ד הכסינו אותו עשר נסיונות הניאנו וארץ ושמחת בכל הטוב וסמיך ליה כי תכלה לעשר שנסמיך המעשר תשמח בכל הטוב כמו שדרשו עשר בשביל שתתעשר הטוב עולה כ"ב בשביל התורה שנתנה בכ"ב אותיות • תכלה לעשר את כל מעשר • ר"ת בניתטרים הסג של פסח •

ואמרת

ולאלמנה ואכלו בשעריך
ושבעו: יג ואמרת לפני
יהוה אלהיך בערתי הקדש
מן הבית וגם נתתיו ללוי
ג' ותר לגר ולגר ליתום ולאלמנה ככל
מצותך אשר צויתני לא
עברתי ממצותיך ולא
ל"ג פסוקי' שכחתי: יד לא אכלתי
באני ממנו ולא בערתי ממנו
ג' בטמא ולא נתתי ממנו למת
ס' זקפין קמצין וכל שמעתי בקול יהוה אלהי
עשיתי ככל אשר צויתני:
טו השקיפה ממעון קדשך
ג' מן השמים וברך את עמך
את ישראל ואת האדמה
אשר נתתה לנו כאשר
נשבעת לאבתינו ארץ זבת
חלב ודבש: ס טז היום
הזה יהוה אלהיך מצוך
לעשות את החקים האלה
ואת המשפטים ושמרת
ט"ו פ"נ ועשית אותם בכל לבבך
נתו' ובכל נפשך: יז את יהוה
ג' האמרת היום להיות לך
ב' יקנא פי' לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו

ומשפטיו

אונקלוס

יג ותימר קדם יי אלהך
פליתי מעשר קודשיא מן
ביתא ואף יהבתיה לליואה
ולגיורא ליתמא ולארמלתא
בכל פקודך דפקדתני
לא עברית מפקודך ולא
אתנשיתי: יד לא אכלית
באבלי מניה ולא חליפית
מניה במסאב ולא יהבית
מניה למית קבלית למימרא
דיי אלהי עבדית בכל
דפקדתני: טו אסתכי
ממדור קודשך מן שמיא
וברך ית עמך ית ישראל
וית ארעא דיהבת לנא כמא
דקיימתא לאבהתנא ארע
עבדא חלב ודבש: טז
יומא הדין יי אלהך מפקדך
למעבד ית קימיא האלין וית
דיניא ותטר ותעביד יתהון
בכל לבך ובכל נפשך:
יז ית יי חטבת יומא דין
למהוי לך לאלה ולמהך
באורחן דתקנן קדמוהי
ולמטר קימוהי ופקודוהי
ודינוהי ולקבלא
למימריה:

ויי

תולדת אהרן

ואכלו ברכות לז
יבמות פו
גטין פא
מציעא פח
מכות יט
ואמרת סוטה לב
בערתי ברכות לה
מעשר שני
ע"ב
מגלה כ
גטין פא
מציעא פח
לא עברתי ברכות מ
לא אכלתי
מעשר שני
ע"ב
יבמות עג
זבחים קא
ולא בערתי שבת כה
פסחים כד
יבמות עג
ע"ב
מכות יט
ולא נתתי יבמות עד
השקיפה מעשר שני
ע"ב
חגיגה יב
היום הזה
מגלה כ
את ה' ברכות ו
חגיגה ג
גטין כו

רשב"ם

(יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. כך צוה הקב"ה כדי שלא יאמר אדם לעכב מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה: (יד) לא אכלתי באוני. כמו ידיו תשובנה אונו מהון הגזל. מצאתי און לי לפי פשוטו:
(יז) את ה' האמרת היום. אתה הובקתה
אמר הקב"ה וכתרגומו להיות לך לאלהים. כי הדבר תלוי בו לעשות ה' אלהיך ואומיעך. מתוך
הקבלת

רש"י

(יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך

ויישבעון : יג ומעשר תליתאי תיסק ותיכול קדם יי אלהך ותימר הא אפרשנן קודשיא מן ביתא ולחוד יהבנן מעשרא קמאה לליואי מעשרא תניינא לגיורי ליתמא ולארמלא חי בכל תפקידתני לא עברית חדא מן פקודיך ולא אנשיית : יד לא אכלית ביומי אבלי מניה ולא אפרשית מניה במסאב ולא יהבית מניה תכריכין לנפש דמית שמענן בקל מימרא דיי עבדית בכל מה דפקדתני : טו אודיק ממדור בית שכינת קודשך מן שמיא וברוך ית עמך ית ישראל וית ארעא דיהבת לנא היכמא דקיימת לאבהתנא ארעא דפירהא שמינין בחלב וחליין ברבש : טז יומא דין יי אלהכון מפקיד לכון למעבר ית קיימיא האלין וית דינייא ותטרון ותעבדון יתהון בכל לבכון ובכל נפשכון : יז ית יי חטבתון חטיבא חדא בעלמא יומנא דהכין כתיב שמע ישראל יי אלהנא יי חד מטול למהוי לאלהא ולמהך באורחן דתקנן קדמוי

ולסנטור

ירושלמי

לא אכלינן באבלו מיניה ולא אפרשנן מיניה בסואבא ולא יהבינן מיניה תכריכין לטמי נפש דמשתמענן בקל מימרא דיי אלהן עבדנן ככל מה די אתפקד עלנא : אדיק בבעו ממדור בית שכינת יקרך וקודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא דיהבת לן היך מה דקיימת לאבהתן ארעא דעבדא פירין טבין נקיין בחלבא וחליין ומעימן כדובשא : ית מימרא דיי אמליכתון עליכון יומא דין למהוי לכון לאלהא :

ומימרא

לא עברתי ממצותיך בגימט' לא מן התלושים על במחוברים • ולא נתתי ב' ולא נתתי ממנו למת ולא נתתי לחטיא חכי' זה הוא שדרשו בספרי לא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ומלברכך פי' בדבורי לא חטאתי בו • למת ב' לא נתתי ממנו למת אל תנכו למת ולא תגודדו וגו' כלומר לא נתתי ממנו לצורך מת לא לתכריכות ולא

לחקוננות • שהשקיפה עולה בגימ' ת"ק כלומר השקיפה ממהלך ת"ק שנה שם מן' לארץ ותגין על הקו"ף לומר בזכות אברהם שהוליד לאחר מאה שנה • וברך ג' וברך את עמך את ישראל, וברך את נחלתך • הואל וברך את בית עבדך • וזהו שאמרו בספרי ברך את עמך את ישרא' בבנים ובבנו' והיינו הואל וברך את בית עבדך • ואת האדמה בטל ומטר והיינו וברך את נחלתך זו ארץ זבת חלב ודבש • וסמיך ליה היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות רמז לאמר שנא' ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו • בכל לבבך ובכל נפשך וסמיך ליה את ה' האמרת • דבכל לבבך ובכל נפשך היינו ק"ש דכתיב ביה בכל לבבך ובכל נפשך והיינו דאמרי' אתם עשיתוני חטיבה אחת בארץ היינו ק"ש • את ה' האמרת היום בגי' זו בקרית שמע • את ה' האמרת • כאן רמז ו' סדרים • להיות לך לאלהים זה סדר זרעים שמתחיל בק"ש • ועוד שיש בו תרומות ומעשרות שהם יראת השם דכתי' שביניהם לבין השם ללכת בדרכיו זה סד"ר מועד דכתי' אם תשיב משבת רגליך • ולשמור חקיו • זה סד"ר נשים שנאמר בעריות שנ' בהם ושמרתם את חקתי • ומצותיו זה סד"ר קדשים שמדבר בקרבנות דכתיב בהם אלה המצות • ומשפטיו זה סד"ר נזיקין •

ולשמוע

רש"י

שצריך להעלותם עמהו : וגם נתתיו ללוי : מעשר ראשון וגם לרבות תרומות ובכורים : לגר ליתום ולאלמנה • זה מעשר עני : ככל מצותך • נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר : לא עברתי ממצותיך • לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן : ולא שכחתי • מלברכך על הפרשת מעשרות : (יד) לא אכלתי באוני ממנו • מכאן שאסור לאונן : ולא בערתי ממנו בטמא • בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמה שנאמר בפסולי המוקדשים בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך שאמור במקום אחר : ולא נתתי ממנו למת • לעשות לו ארון ותכריכין : שמעתי

אבן עזרא

(יד) בערתי הקדש • שהוא המעשר • וגם שלא הפקדתיו רק נתתיו לאשר אני חייב לתת לו

ומשפטיו ולשמע בקלו:

ל׳ בטע׳ ר״פ — יח ויהוה האמירך היום
להיות לו לעם סגלה כאשר
דבר לך ולשמר כל מצותיו:
י׳ בקריא׳ — יט ולתתך עליון על כל
הגוים אשר עשה לתהלה
ע׳ ג׳ וחס׳ — ולשם ולתפארת ולהיתך
י״ג ס״פ — עם קדש ליהוה אלהיך
כז כאשר דבר: פ א ויצו
משה וזקני ישראל את העם
ג׳ חס׳ — לאמר שמר את כל המצוה
פ׳ — אשר אנכי מצוה אתכם
היום: ב והיה ביום אשר
תעברו את הירדן אל הארץ
אשר יהוה אלהיך נתן לך
פ״ג בתו׳ את המסכן — והקמת לך אבנים גדלות
ושדת אתם בשיד: ג
י״פ הכל״ את דכו׳ — וכתבת עליהן את כל דברי
התורה הזאת בעברך למען
י״ג בתס׳ — אשר תבא אל הארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך ארץ
זבת חלב ודבש כאשר דבר
י״ג חסו׳ לך נד״נ׳ — יהוה אלהי אבתיך לך:
ד והיה בעברכם את
ב׳ — הירדן תקימו את האבנים
האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת
אותם

אונקלוס

יח ויי חטבך יומא דין — אהרן
למהוי ליה לעם חביב כמא — וה׳ האמירך ברכות ס
דמליל לך ולמטר כל — חגיגה ס
פקודוהי: יט ולמתנך — גיטין ס
עלאה על כל עממיא דעבד
לתושבחא ולשום ולרבו — ולתתך ברכות
ולמהוך עם קדיש קדם יי
אלהך כמה דמליל:
א ופקיד משה וסבי
ישראל ית עמא למימר טרו
ית כל תפקידתא דאנא
מפקיד יתכון יומא דין:
ב ויהי ביומא
דתעברון ית ירדנא לארעא
דיי אלהך יהיב לך ותקים
לך אבנין רברבין ותסוד
יתהון בסידא: ג
ותכתוב עליהון ית כל
פתגמי אוריתא הדא
במעברך בדיל דתיעול
לארעא דיי אלהך יהיב לך
ארע עבדא חלב ודבש כמה
דמליל יי אלהא דאבהתך
לך: ד ויהי במעברכון
ית ירדנא תקימון ית אבניא
האלין דאנא מפקיד יתכון
יומא דין בטורא דעיבל
ותסוד יתהון בסידא: — והיה בעברכם סוטה לג סנהדרין מד
ותבני

רשב״ם

שקבלת מצותיו: (יח) וגם הוא האמירך
הפעילך שאמרת וכתרגו׳ שתהיה לו לעם לפי שעש׳
נסים וגבורות עד שהתרלית להיות לו לעם.
כאמרת פתישדי רה בלע״ז:

וכתבת

רש״י

בקול ה׳ אלהי. הביאותיו לבית הבחירה:
עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושמחתי בו:
(טו) השקיפה ממעון קדשך. עשינו מה שגזרת
עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם
בחקתי

וּלְמִנְטוֹר קְיָימוֹי וּפִקוּדוֹי וְדִינוֹי וּלְמִקַבְּלָא לְמֵימְרֵיהּ : יח וּמֵימְרָא דַיְיָ חַטִיב יַתְכוֹן חֲטִיבָא חֲדָא בְּעָלְמָא יוֹמָנָא דְהָכִין כְּתִיב מַאן כְּוָותָךְ עַמָךְ יִשְׂרָאֵל עַם יְחִידָאֵי בְּאַרְעָא מְטוּל לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם חָבִיב הֵיכְמָא דְמַלֵיל לְכוֹן וּלְמִנְטַר כָּל פִּקוּדוֹי : יט וּלְמַנָאָה יַתְכוֹן רָמִין וְגִיוְתָנִין עַל כָּל עַמְמַיָא דַעֲבַד לִרְבוּ וּלְשׁוּם דִיקָר וּלְשִׁבְהוֹרָא מְטוּל לְמֶהֱוֵי עַם קַדִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הֵיכְמָא דְמַלֵיל :

וּמֵימְרָא דַיְיָ אַמְלָךְ עֲלֵיכוֹן לְשָׁמֵיהּ לְעַם חֲבִיבָיָא הֵיךְ סְגוּלָה הֵיךְ מַה דִי מַלֵיל לְכוֹן וּלְמִיטַר כָּל פִּיקוּדוֹי :

א וּפַקִיד מֹשֶׁה וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל יַת עַמָא לְמֵימַר טוּרוּ יַת כָּל תַּפְקֶדְתָּא דַאֲנָא מְפַקֵיד לְכוֹן יוֹמָנָא : ב וִיהֵי בְּיוֹמָא דְתַעַבְּרוּן יַת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן וּתְקוּמוּן לְכוֹן אַבְנִין רַבְרְבִין וְתִשׁוּעוּן יַתְהוֹן בְּגִירָא : ג וְתִכְתּוֹב עֲלֵיהוֹן יַת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְיתָא הָדָא בְּמֶעֶבְרְכוֹן מִן בְּגִלַל דְתֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן אַרְעָא דְפָרְיָא שַׁמִינוּן כַּחֲלַב וְעַבְדִין דְבַשׁ הֵיכְמָא דְמַלֵיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן לְכוֹן : ד וִיהֵי בִּזְמַן דְתַעַבְּרוּן יַת יוֹרְדְנָא תְּקִימוּן יַת אַבְנַיָא הָאִלֵין דַאֲנָא מְפַקֵד יַתְכוֹן בְּטוּוְרָא דְעֵיבַל וְתִשׁוּעוּן יַתְהוֹן בְּגִירָא :

ותבגון

ולשמוע בקולו. זה סדר טהרות דכתיב בהו אמרו' יי' אמרות טהורות. וכנגדו את' ה' האמרת. ודרים. והיות לו לעם סגולה. ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת. ולהיותך עם קדוש. ולתתך עליון רמז לטוטפ' דהק"בה דכתי' ביה השריך ישרא' לתהלה ולשם ולתפארת.

כלומר מה שישראל משבחים ומהללי' לשם הוא לו לתפארת. והיינו דאמרי' עתי' הק"בה להיו' עטרה בראש כל צדיק וצדיק. שא' ת' עטרה שמעטרי' להק"בה בתפלתם מחזיר' להם. אמר מי שאמר שיחת חולין בבית הכנס' מקיפי' לו כל גופו בקוצי' לכך סיר הסירים ליתא

ובנגזו כקול הסירים. אשר עשה בנים' שבעים אומות. ולהיתך חסר וי"ו שאין הוית קדושתן ככרת כל כך בע"הז. קדש חסר וי"ו ות' קדש עצמך למטה ויקדשו אותך למעלה. וכן ו' פעמים קדוש ישראל בקרייה. ולהיותך עם קדוש וסמיך ליה ויצו משה אזהרה לבית דין שיעשו גדר ולקדש עצמך. והקמות לך ג' בתבו' והקמו' ד אבני' גדולות והקמו' את המשכן ומ' שסקול להם שקמת לו האבני' כב קמת המשכן. תקימו ג' במס' תקימו את האבני' ופסלו ותבנה לא תקימו כנגד מה שצויתי אתכם לא תקימו אני מצוה אתכם תקימו את האבנים.

התורה

רשי

בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם : אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו. לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש : (טז) היום הזה יי' אלהיך. בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם : ושמרת ועשית אותם. בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה : (יז) האמרת והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא לשון תפארת יתאמרו כל פועלי און : (יט) כאשר דבר לך. והייתם לי סגולה. ולהיותך עם קדוש. כאשר דבר והייתם לי קדושים : (א) שמור את כל המצוה. לשון הווה גרד"נט בלע"ז : (ב) והקמות לך. בירדן ואח"כ תוציאו משם אחרו' ותבנו מהן מזבח בהר עיבל כשאת אתה אומר ג' מיני אבני' היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל

אבן עזרא

לו : לא עברתי. בזדון : ולא שכחתי. שלא הוצאתי המעשר או פירושו על שני המעשרים : (יד) לא אכלתי באוני. כמו בן אוני ולחם אונים והטעם רמזתי על לשון הקודש וטעם אוני כמו אבלי כי אם הייתי אבל לא אכלתי קודם המעשר : ולא בערתי ממנו. הטעם השפתי מהקדש : בטמא. בדבר טמא : למת לצרכי מת וי"א לעבוד' זרה והטע' בשה הדברים כי אסור הוא שיוציא מהדגן לשום דבר עד תת המעשר שהוא קדש כי אם יתן מהמותר הוא דרך בזיון ואף כי אם נתן בטמ' וכאשר נשמרתי אני ושמרתי הדגן בעבור להוצי' הקד' כן ישמור אתה ארצנו וזה טעם ואת האדמה. (טו) וטעם ארץ זבת חלב ודבש להיותה כן תמיד : (טז) היום הזה. אלה דברי משה : ושמרת אותם. בלבך. ועשית אותם. בארץ : (יז) האמרת. מלשון גדולה וקרוב מגזרת ראש

אֹתָם בַּשִּׂיד׃ ה וּבָנִיתָ
שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף
עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃ ו אֲבָנִים
שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו
עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ז
וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם
וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ח וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־
כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר
הֵיטֵב׃ ס ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע
יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ
לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ י
וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס
יא וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ יב אֵלֶּה
יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־
הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת־
הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה
וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ יג
וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה
בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר
וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ יד וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל

מסרה: ט״נס״ל בתורה · ג׳ · ג׳ כ״נ · ג׳ · ג׳ נע״ו קמ׳ · ג׳ · קמץ בז״ק · מצותיו ק׳ · י״ · ג׳ · י׳ · ט״ וד״פ בתור׳

אונקלוס

ה ותבני תמן מדבחא
קדם יי אלהך מדבח אבנין
לא תרים עליהון ברזלא׃
ו אבנין שלמין תבני ית
מדבחא דיי אלהך ותסיק
עלוהי עלון קדם יי אלהך׃
ז ותכוס נכסת קודשין
ותיכול תמן ותחדי קדם יי
אלהך׃ ח ותכתוב על
אבניא ית כל פתגמי
אוריתא הדא פריש יאות׃
ט ומליל משה וכהניא
ליואי עם כל ישראל למימר
אצית ושמע ישראל יומא
הדין הויתא לעם קדם יי
אלהך׃ י ותקביל
למימרא דיי אלהך ותעביד
ית פקודוהי וית קימוהי
דאנא מפקיד לך יומא דין׃
יא ופקיד משה ית עמא
ביומא ההוא למימר׃ יב
אלין יקומון לברכא ית עמא
על טורא דגריזים במעברכון
ית ירדנא שמעון ולוי
ויהודה ויששכר ויוסף
ובנימן׃ יג ואלין יקומון
על לוטיא בטורא דעיבל
ראובן גד ואשר וזבולן דן
ונפתלי׃ יד ויתיבון
ליואי ויימרון לכל אנש
ישראל קלם׃

לט

תולדת אהרן: מזבח אבני׳ זבחים סח · לא תניף חולין כג · אבנים זבחים כג סח · וזבחת פסחים קט חגיגה ו · וכתבת על סוטה לה · באר היטב שם לב נס לו · הסכת ברכו׳ ס״ג · אלה יעמדו סוטה לג · על הר שם לו · ואלה יעמדו סוטה לו · וענו הלוים סוטה ספ״ב

רשב״ם

(ח) וכתבת על האבנים את כל דברי וגו׳ · כשנשבעו עתה בהר גריזים ובהר עיבל היתה סתורה

רש״י

וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה׃ (ח) באר היטב · בשבעים לשון׃

הסכת

התורה
הזאת באר
היטב בגימ'
שבעים
לשונות י
בפרשה זו
בגלם ס'
לומר א"ב"פ
שכתוב ביום
אשר תעברו
את הירדן
בתרחקו ס'
מילין קודם
שהקימו
האבנים
בדאית'
בסוטה י
גריזים בגי'
שברכה
יקיה בו :

ה וְתִבְנוּן תַּמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן מַדְבַּח אַבְנִין לָא תְּרִים
עֲלֵיהוֹן פַּרְזְלָא : ו אַבְנִין שְׁלֵמִין תִּבְנוּן יַת מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן
וְתַסְּקוּן עֲלוֹי עֲלָוָון קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן : ז וְתִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין וְתֵיכְלוּן
תַּמָּן וְתֶחְדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן : ח
וְתִכְתּוּבוּן עַל אַבְנַיָּא יַת כָּל פִּתְגָּמֵי
אוֹרַיְיתָא הָדָא כְּתַב חָקִיק וּמְפָרַשׁ
מִתְקְרֵי בְּחַד לִישָׁן וּמִתַּרְגֵּם בְּשִׁבְעִין
לִישָׁנִין : ט וּמַלִּיל משֶׁה וְכָהֲנַיָּא
בְּנֵי לֵוִי עִם כָּל עַמָּא לְמֵימַר צְיִיתוּ
וּשְׁמָעוּ יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדֵין אִתְבְּחַרְתּוּן לְמֶהֱוֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן :
י וְתִתְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן וְתַעַבְדוּן יַת פִּקּוּדוֹי וְיַת קְיָימוֹי
דְּאָנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן יוֹמָא דֵין : יא וּפַקֵּיד משֶׁה יַת עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא
לְמֵימַר : יב אִלֵּין שִׁבְטַיָּא יְקוּמוּן לְבָרְכָא יַת עַמָּא עַל טַוְורָא דִּגְרִיזִים
בְּמֶעֱבַרְכוֹן יַת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִין :
יג וְאִלֵּין שִׁבְטַיָּא יְקוּמוּן עַל לְוָטַיָּא בְּטַוְורָא דְעֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר
וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי : יד וְיַכְרְזוּן לֵיוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּקָלָא רָמָא :

ירושלמי

וְתִכְתְּבוּן עַל אַבְנַיָּא יַת כָּל
מִילֵי שְׁבַח אוֹרַיְתָא הָדָא כְּתַב
חָקִיק וּמְפָרַשׁ טָבָאוּת מִתְקְרֵי
וּמִתַּרְגֵּם בְּשִׁבְעִין לָשׁוֹן :

רש"י

(ט) הסכת · כתרגומו : היום הזה נהיית לעם ·
בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברי':
(יב) לברך את העם · כדאי' במסכת סוטה ששה
שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר
עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע
הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' · ואלו
ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגו'
וכן[כולם עד ארור אשר לא יקים :

רשב"ם

שיטתא
התורה לפניהם כתובה ונשבעו שיקיימוה :
(יב) אלה יעמדו לברך וגו' לפי הפשט דומה
שאילו עונין אמן אבל הלוים הופכין פניהם
בשעת ברכה להר גריזים והמקללים פונים
להר עיבל : וגם
מקלה

אבן עזרא

אמיר ויאמר רבי יהודה הלוי הספרדי נ"ע כי המלה מגזרת ויאמר והטע' כי עשית היתר עד שיאמר
שהוא היה אלהיך גם הוא עושה לך עד שאמרת שתהיה לו לעם סגולה ויפה פירש והנה תהיה מלת
האמרת פעל יוצא לשנים פעולי' : (יט) ולתתך עליון · זה הוא שכר האמירה : (א) ויצו משה ·
בגווי השם : וזקני ישראל · אמר כן להקל וכן רבים וכבר הזכרתים : שמור את כל המצוה · ומה היא
והקמות לך אבנים גדולות להכיל התורה ויאמר הגאון ז"ל כי כתוב עליה' מספר המצות כמו שכתובות
בהלכות גדולות בעבין אזהרות ויפה אמר · וטעם ביום שיעמדו : למען כי השם יעזרך אם החלות
לשמור מצותיו וזאת המצוה הראשונה לביאתם לבנות להם מזבח קדם להודות לשם שהחלו להיותם
בארץ : (ח) באר היטב · שכתיבה : (ט) וידבר משה והכהנים הלוים · כאשר כתוב וזקני ישראל
ועקר משה : הסכת · פירושו לפי מקומו כי אין ריע לו : היום הזה נהיית לעם · שיכרות עמך ברית:
(י) ושמעת · היום בקולו : ועשית את מצותיו · לעתיד · וטעם והכהנים הלוים כי הם שאומרים
ארור

ישראל קול רם: ס טו ארור
האיש אשר יעשה פסל
ל' ומסכה תועבת יהוה מעשה
ה' ל' ידי חרש ושם בסתר וענו כל־
העם ואמרו אמן: ס טז
ס"כטע' זקף גדול ארור מקלה אביו ואמו ואמר
ס"נטעס כל־העם אמן: ס יז ארור
מסיג גבול רעהו ואמר כל־
העם אמן: ס יח ארור
ל' משגה עור בדרך ואמר כל־
ל"נטע' רבי' וסי' דינא עלמתיה גלי וקסנדמיות' העם אמן: ס יט ארור
מטה משפט גר־יתום
ואלמנה ואמר כל־העם אמן:
כ ארור שכב עם־אשת
אביו כי גלה כנף אביו ואמר
כל־העם אמן: ס כא
ס"כטע' זקף ארור שכב עם־כל־בהמה
ואמר כל־העם אמן: ס
ס"נטע' רניע כב ארור שכב עם־אחתו
בת־אביו או בת־אמו ואמר
כל

אונקלוס

טו ליט גברא דיעביד צלם ומתכא מרחקא קדם יי עובד ידי אומנא וישוי בסתרא ויתיבין כל עמא ויימרון אמן: יז ליט דיקלי אבוהי ואימיה ויימר כל עמא אמן: יז ליט דישני תחומא דחבריה ויימר כל עמא אמן: יח ליט דיטעי עוירא באורחא ויימר כל עמא אמן: יט ליט דיצלי דין גיורא יתם וארמלא ויימר כל עמא אמן: כ ליט דישכוב עם אתת אבוהי ארי גלי כנפא דאבוהי ויימר כל עמא אמן: כא ליט דישכוב עם כל בעירא ויימר כל עמא אמן: כב ליט דישכוב עם אחתיה בת אבוהי או בת אמיה ויימר כל עמא אמן:

ליט

תולדת

אהרן קול רם סס לג ארור האי' סס לגלו שבועות לו כאלילים כב ושם בסתר האלילים סס

ארור שוכב סנת כל

ארור שוכ' ער:נין כה פסקים סט

רשב"ם

(טו) ושם בסתר • כל הארורים שנים עשר כנגד שנים עשר שבטים וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שמפרש בכולם הוא משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי • ופעמים בסתר והן ע"ז • ומכה רעהו • ולכך פירש בשניהם בסתר שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל כי בית דין יענשוהו על הגלויו' כמו שכתוב בסוף כל הקללות' הנסתרות לה' אלהינו • הוא יקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הק"בה אבל הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת מלקות סקילה שריפה הרג וחנק • הלא תראה אין כתוב כאן • ארור שוכב עם אשת רעהו כי מה לך ליכנס בבית אחרים ולא יליזו עליו • מקלה אביו במקום בית גידולו • אין אחרים רגילין שם • וכן מסיג גבול בגנבה הוא עושה שאם יראה ימחה בידו • וכן משגה עור ומטה משפט • כל אילו דברי סתר • שכב עם אשת אביו • זהו במקום שהוא גדל שם ואין רואה : עם כל בהמה • אין זה כי אם בסתר • וכן אחותו חתנתו • האם רגילה בבית בתה :

רש"י

(יו) מקלה אביו • מזלזל לשון וקלה אחיך : (יז) מסיג גבול • מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע לשון והוסג אחור : (יח) משגה עור • הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה :

מכה

ארור

יונתן בן עוזיאל

טו שיתא שבטין קמו על טורא דגריזים ושיתא על טורא דעיבל וארונא וכהניא וליואי במציעא מברכיא הוון והפכין אפיהון כלו קבל טורא דגריזין ואמרין בריך יהוי גברא דלא יעבד צלם וצורה וכל דמו דמרחק קדם יי עובד ידי אומן ולא ישוי בטומרא מלטטיא הוון והפכין אפיהון כלו קבל טורא דעיבל ואמרין ליט יהוי גברא דיעביד צלם וצורה וכל דמו מה דמרחק קדם יי עובד ידי אומן וישוי בטומרא הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: טז ליט דמזלזל איקרא דאבוי ודאמיה עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: יז ליט דישני תחומא דחבריה הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: יח ליט דיטעי אכסניא באורחא דהוא מדמי לסמיא הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: יט ליט דיצלי דין דייר ייתם וארמלא הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: כ ליט דמשמש עם אתת אבוי ארום גלי כנפא דגלי אבוי הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: כא ליט דמשמש עם כל בעירא הוון עניין כלהון בחדא ואמרין אמן: כב ליט דמשמש עם אחתיה ברת אבוי

ירושלמי

אשיתא שבטין יקומון לחון על טורא דגריזים ואשיתא שבטין יקומון על טורא דעיבל וארונא וכהניא וליואי יהיבין במציעא וכל ישראל מן כא ומן כא הפכין אפיהון לקביל טורא דגריזים ופתחו ית פומהום בברכה בריך יהוי גברא דלא עבד צלם וצורה וכל דמו מה דסני ומרחק קדם יי עובד ידי בר נשא ודלא ישוי בטומריא ומלטיא הוון הפכין אפיהון לקבל טורא דעיבל ואמר ליט יהוי גברא די יעביד צלם וצורה וכל דמו מה דסני ומרחק קדם יי עובד ידי בר נשא ודי ישוי בטימרא והוון כל עמא עניין אלין ואלין ואמרין אמן:

ליט יהוי גברא דמשני תחומא ליט יהוי גברא דיטעי אכסניא באורחא דהוא דמי לסמיא ויענון כל עמא ויימרון אמן: ליט יהוי גברא דמשמש עם חביבתיה ויענון כל עמא ויימרון אמן:

כריכין

בעל הטורים

קול רם וסמיך ליה ארור האיש אשר יעשה פסל ׳ לומר שנקולו של רם היינו בקול הק"בה שמעו דבור אנכי יי׳ ולא יהיה לך׳ נסתר ה׳ וגם נסתר ׳ מכה רעהו נסתר כי את׳ עשית בסתר כדוד בענין בת שבע ׳ כי תאכלם נחוסר כל נכתב לומ׳ אם תיעשה נסת׳ תאכל׳ נחוסר כל נסת׳ השקיל נע"ז שהיא שקולה כנג׳ כל התורה כולה ׳ וסמך לע"ז תקלה אביו ואמו ׳ דג׳ שותפין יש באדם ׳ וסמך למקלה אביו משיג גבול רעהו לומר שהבא על אש׳ איש שהוא משיג גבול רעהו גורם לבן שמקל׳ אביו שאינו מכיר אביו ׳ וסמך לו משג׳ עור לומר לא תיעץ לו ולפני דרכך כדי להשיג גבולו משג׳ כ׳ משג׳ עור ׳ משגה ישרים בדרך רע ׳ זהו שדרשו משג׳ עור שמיעצו לחטוא ׳ זהו משגה ישרים בדרך רע שהוא ישר ונותן לו עצה לעקם דרכיו ׳ וסמך לו מטה משפ׳ שהיודע הדין ומטהו כראיותיו טוען שקר הוא משגה עור ׳ סמך שוכב עם׳ עם זה לאשת אביו לפי שהוא יתום בנית וכרוך אחריה כנהמ׳ ׳ וכן אחותו וחותנתו שהסתלירים עמו וסמך לו מכה רעהו בסתר שהוא בצינעא כמו זנות חותנתו ואחותו שהוא בצינעא בביתו ׳

בסתר

אבן עזרא

ארור האיש ׳ על הברכה בכי הגבירו ועל הקללה בכי השפלו ואם יחסרו שני׳ ובכי לאה רבי׳ וכלקחו הגדול והקטן: (יד) וענו ׳ כמו ועניה ואמרת וחז"ל אמרו כי טעם לברך ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וכן הכל ועל דרך הפשט הברכ׳ היא ברוך אתה בעיר והקללה הפך זה והעד בספר יהושע ׳ וטעם להזכיר אלה י"א עבירות בעבור שיוכל לעשותם בסתר והעד ושם בסתר כי אם יעשה בגלוי יומת וכן מכה רעהו בסת׳ והחל מהעק׳ שהוא בינו ובין בוראו ואחר כן בינו ובין אבותיו כי מי ידע אם יקלה אותם: (טז) ומקלה ׳ לשון קלון פועל יוצא: (יז) מסיג גבול רעהו ׳ כי הוא דבר בסתר ׳ ומשגה עור גם כן לא יוכל לפרסם מי שהשגהו: (יט) ומטה משפט גר יתום ׳ כי אין להם עוזר והנה

כל העם אמן: ס כג ארור
ל' וחסר שכב עם חתנתו ואמר כל
פ' כסמ' העם אמן: ס כד ארור
י' מכה רעהו בסתר ואמר כל
ל' כטע' העם אמן: ס כה ארור
מטעה וסי' לקח שחד להכות נפש דם
ארור פוסע
יגון לשוחד נקי ואמר כל העם אמן: ס
כו ארור אשר לא יקים
את דברי התורה הזאת
פ' ל' מ' ל' לעשות אותם ואמר כל העם
בתורה אמן: פ

כח

א והיה אם
שמוע תשמע בקול יהוה
אלהיך לשמר לעשות את
כל מצותיו אשר אנכי מצוך
כ' ל' ראש היום ונתנך יהוה אלהיך
עליון על כל גויי הארץ: ב
ובאו עליך כל הברכות
ב' ב' אר"ל וא' האלה והשיגך כי תשמע
מפר בקול יהוה אלהיך: ג ברוך
אתה בעיר וברוך אתה
בשדה: ד ברוך פרי בטנך
ופרי אדמתך ופרי בהמתך
ש' ל' כתור' שגר אלפיך ועשתרות
צאנך: ה ברוך טנאך
ל' ג' מכהון ומשארתך: ו ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך:
ר"פ

כג ליט דישכוב עם חמותיה ויימר כל עמא אמן: כד ליט דימחי חבריה בסתרא ויימר כל עמא אמן: כה ליט דיקביל שוחדא למקטל נפש דם זכאי ויימר כל עמא אמן: כו ליט דלא יקים ית פתגמי אוריתא הדא למעבד יתהון ויימר כל עמא אמן:

א ויהי אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא דין ויתנינך יי אלהך עלאה על כל עממי ארעא: ב וייתון עלך כל ברכתא האלין וידבקונך ארי תקביל למימרא דיי אלהך: ג בריך את בקרתא ובריך את בחקלא: ד בריך ולדא דמעך ואבא דארעך וולדא דבעירך בקרי תורך ועדרי ענך: ה בריך סלך ואצותך: ו בריך את במעלך ובריך את במפקך:

יתן

ארור אשר
שנ ועוף (ו

והיה אם
נתרא פס

ברוך אתה
מגיעה קו

ברוך אתה
מגיעה סס

רשב"ם

(כו) ארור אשר לא יקים. על כל עבירות שבסתר: (ה) טנאך שיהא מלא פירות: ומשארתך. הוא כלי שנותנין בו את הבצק כאסמיך

רש"י

מכה רעהו בסתר. על לשון הרע הוא אומר. ראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן י"א ארורים יש כאן כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשבירך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה: (ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה:

עשתרות

אָבוּי אוֹ בְּרַת אִמֵּיהּ הֲווֹן עָנַיִן כָּלְהוֹן כַּחֲדָא וְאָמְרִין אָמֵן : כג לִיט
דְּמִשַׁמֵּשׁ עִם חֲמוּתֵיהּ הֲווֹן עָנַיִן כָּלְהוֹן כַּחֲדָא וְאָמְרִין אָמֵן : כד לִיט
דְּיִמְחֵי חַבְרֵיהּ בְּלִישָׁן תְּלִיתָאִי בְּסִתְרָא הֲווֹן עָנַיִן כָּלְהוֹן כַּחֲדָא וְאָמְרִין
אָמֵן : כה לִיט דִּמְקַבֵּל שׁוֹחֲדָא לְמִקְטוֹל בַּר נַשׁ לְמִשְׁדֵּי אֲדַם זַכַּאי
הֲווֹן עָנַיִן כָּלְהוֹן כַּחֲדָא וְאָמְרִין אָמֵן : כו תַּרְתֵּי סְרֵי שִׁבְטַיָּא כָּל חַד
וְחַד הֲוָה אֲמַר בִּרְכְתָא בִּכְלָלָא וְלְוָוטַיָּא בִּכְלָלָא מְבָרְכַיָּא הֲווֹן הָפְכִין
אַפֵּיהוֹן לְכָל סִילָא וְסִילָא כְּלוֹ קֳבֵל טַוְורָא דִּגְרִיזִים וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְהֵי
גַּבְרָא דִּי יְקִים יַת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְיתָא חֲדָא לְמֶעְבַּדְהוֹן מְלַטְטַיָּא הָפְכִין
אַפֵּיהוֹן כְּלוֹ קֳבֵל טַוְורָא דְּעֵיבָל וְאָמְרִין לִיט יְהֵי גַּבְרָא דְּלָא יְקִים יַת
פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְיתָא חֲדָא לְמֶעְבַּדְהוֹן הֲווֹן עָנַיִן כָּלְהוֹן כַּחֲדָא וְאָמְרִין
אָמֵן פִּתְגָּמַיָּא אִלֵּין אִתְאַמָּרוּ בְּסִינַי וְאִתְנַיְיוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִיתְתְּלִיתוּן
בְּמֵישְׁרֵי מוֹאָב תַּרְתֵּיסְרֵי מִלִּין מִן מִלְּתָא לְכָל שִׁבְטַיָּא וְעַל כָּל פִּיקוּדָא
וּפִיקוּדָא אִתְגְּזַר עֲלָה תְּלָתִין וְשִׁית קְיָימִין : א וִיהֵי אִין קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן
לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן לְמִינְטוֹר וּלְמֶעְבַּד יַת כָּל פִּקּוּדוֹי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן
יוֹמָנָא וְיִתְּנִינְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן רָמִין וְגִיוְתָנִין עַל כָּל עַמְמֵי אַרְעָא : ב
וְיֵיתוֹן עֲלֵיכוֹן כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין וְיַדְבְּקוּנְכוֹן אֲרוּם תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַּיְיָ
אֱלָהָכוֹן : ג בְּרִיכִין אַתּוּן בְּקַרְתָּא וּבְרִיכִין אַתּוּן בְּחַקְלָא : ד בְּרִיכִין
וַלְדֵי מְעֵיכוֹן וּפֵירֵי אַרְעֲכוֹן בַּקְרֵי תוֹרֵיכוֹן וְעֶדְרֵי עָנֵיכוֹן : ה בְּרִיךְ
סַלֵּי בִּיכּוּרֵיכוֹן וַחֲלַת שֵׁירוּי אַצְוָותְכוֹן : ו בְּרִיכִין אַתּוּן
בְּרִיכִין תֶּהֱווֹן קַסְלֵי בִּיכּוּרֵיכוֹן וּבְאַצְוָותְכוֹן :
בְּרִיכִין תֶּהֱווֹן בְּמֵיעַלְכוֹן לְבָתֵּי מֶדְרְשֵׁיכוֹן וּבְרִיכִין תֶּהֱווֹן
בְּמִפְּקְכוֹן מִן בָּתֵּי מֶדְרָשֵׁיכוֹן
בְּמֵיעַלְכוֹן לְבָתֵּי מֶדְרְשֵׁיכוֹן וּבְרִיכִין אַתּוּן בְּמִפַּקְכוֹן לְפַרְקְמַטְיָיכוֹן :

נפתלי ננ׳ / בלשון הרע׳ / בסתר נגי׳ / מסר תמין / פגירת קין / לוקח שוחד / להכות נפש / למר סוף / דכל למען / שפוקדם / וסמך אשר / לא יקים / להכות נפש / לשר הפופן / דם כ׳גבר / על כל / התורה / סמך תשמע / נגי׳ לדברי / תורה / ולדברי / חכמים אחן / נביתע׳הגד / ולכן / גדול / אין יותר מן / המברך / עולם שני / עות

ישפ׳

רש״י

עשתרות צאנך • כתרגומו ורבותי׳ אמרו למה נקרא שמן עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעי׳ חזקי׳ : (ה) ברוך טנאך • פירותיך ד״א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים : ומשארתיך • דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב : (ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך • שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם :

ובסנעם

אבן עזרא

גם הוא בסתר והזכיר הגר גם היתום והאלמנה כי אם יטה הדיין משפט אחרים יערערו עליו ויפרסמוהו והגר והיתום והאלמנה אין להם כח ושוכב עם אשת אב ואחות ואחותו אינו נחשד להתייחד עמה על כן הוא דבר בסתר ואין כן שאר העבירות : (כא) עם כל בהמה זכר או נקבה כי אין לה פה שתצעק ותערער כמו הזכור על כן לא הזכירו : (כה) לוקח שוחד • לפי דעת רבים שהוא הדיין ולפי דעתי שהוא על שקר : (כו) אשר לא יקים • יש אומרים על כל התורה ויש אומרים על אלה הנזכרים וגם אמרו כלם בעבור שכתוב לעשות אותם והנכון בעיני כי קלל על מצות לא תעשה הנזכרים וקלל מי שלא ישמור גם בסתר מצות עשה על כן אחד לעשות אותם : (א) עליון על כל גויי הארץ • זאת הברכה כלל שלא תהיה אומה בעולם כמוכם • ושעם ובאו שיבואו מעצמם : (ב) והשיגך • ואם לא

ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ
הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ
י"ל בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ
ב' מ"ל נחי' וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃
ג' ח יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־
יו"ל אסמין בנע הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃
ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם
כו' מ"ל בס"ג חס' קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי
תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ י וְרָאוּ
כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה
ג' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃
ג' פס' יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה
בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ
וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ
לָתֶת לָךְ׃ יב יִפְתַּח יְהוָה׀
לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־
ד' הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ
ד' בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה
יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה
לֹא תִלְוֶה׃ יג וּנְתָנְךָ יְהוָה
כ"ד לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק
ו' פ' לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמָטָּה כִּי־
תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֹת׀ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
פ' י"ו ר"פ בס' לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃ יד וְלֹא
תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
י"ב אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אחרים

אונקלוס

ז יִתֵּין יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
דְקָיְמִין עֲלָךְ תְּבִירִין קֳדָמָךְ
בְּאוֹרְחָא חֲדָא יִפְקוּן לְוָתָךְ
וּבְשִׁבְעָא אוֹרְחָן יַעַרְקוּן מִן
קֳדָמָךְ׃ ח יְפַקֵּיד יְיָ עִמָּךְ
יָת בִּרְכְתָא בְּאוֹצָרָךְ וּבְכֹל
אוֹשָׁטוּת יְדָךְ וִיבָרְכִינָךְ
בְּאַרְעָא דַייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ׃
ט יְקִימִנָּךְ יְיָ קֳדָמוֹהִי
לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא דְקַיֵּים לָךְ
אֲרֵי תִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַייָ
אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן
קֳדָמוֹהִי׃ י וְיֶחֱזוּן כָּל
עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי שְׁמָא דַייָ
אִתְקְרֵי עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ׃
יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא
בִּוְלָדָא דִמְעָךְ וּבִוְלָדָא דִבְעִירָךְ
וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַל אַרְעָא
דְקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ׃
יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת
אוֹצְרֵיהּ טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְמִתַּן
מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּנֵיהּ וּלְבָרָכָא
יָת כָּל עוֹבָדֵי יְדָךְ וְתוֹזֵיף
לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא
תְזוּף׃ יג וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ
לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם
לְעֵלָּא וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא אֲרֵי
תְקַבֵּל לְפִקּוֹדַיָּא דַייָ אֱלָהָךְ
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין
לְמִטַּר וּלְמֶעְבַּד׃ יד וְלָא
תִסְטוּן מִכָּל פִּתְגָמַיָּא
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין
יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא לִמְהָךְ בָּתַר
טַעֲוַת עַמְמַיָּא לְמִפְלְחִין׃
ויהי

אהרן
ובשבעה קרושין כ
יצו ה' תענית ס
מגילה ג
וראו כל ברכות נז
מגלה יז סוטה יז
מנחות לה חולין פט
יפתח ה' תענית ס
חגיגה יב נדרים נה

ז ישוי מימרא דיי ית בעלי דבביכון דקיימין לקובליכון למבאשא
תבירין קדמיכון באורחא חד יהון נפקין לוותכון לסדרי קרבא ובשבעא
ארחין טעיין יהון ערקין מן קדמיכון : ח יפקיד יי עמכון ית
בירכתא באוצריכון ובכל אושטות ידיכון ויבריכינכון בארעא דיי אלהכון
יהיב לכון : ט יקים יתכון מימרא דיי קדמוי לעם קדיש היכמא
דקייל לכון ארום תנטרון ית פקודייא דיי אלהכון ותהכון באורחן דתקנן
קדמוי : י ויחמון כל עממי ארעא ארום שמא דיי חקיק בזמן
דתפילין עלך וידחלון מנך : יא וישיירינכון מימרא דיי לטבא
בוולדא דמעיכון ובוולדא דבעיריכון ובאיבא דארעכון על ארעא דקיים
יי לאבהתכון : יב ארבעה מפתחן בידי דמארי עלמא דלא מסרינון
בידא דשפסרא מפתחא דחייתא ודקבריא ודמזוני ודמיטרא וכן אמר
משה נביא הכא יפתח יי לכון ית אוצריה טבא דעמיה בשמיא למתן מטר
ארעכון בזמניה בכיר במרחשון ולקיש בניסן ולברכא ית כל עובדי
ידיכון ותוזפון לעממין סגיאין ואתון לא תצטרכון למיזוף : יג
וימני מימרא דיי יתכון למלכין ולא להדיוטין ותהוון לחוד מנטלין ולא
תהוון למאיסין ארום תקבלון לפקודייא דיי אלהכון דאנא מפקיד לכון
יומנא למנטר ולמעבד : יד ולא תסטון מן כל פתגמיא דאנא
מפקיד לכון יומנא לימינא ולשמאלא למהך בתר טעוות עממיא
למפלחהון

ינוסו לפניך
וסמיך ליה
יצו יי' אתך
את הברכה
באסמיך ו
שתמכ' בתים
מלאים כל
טוב. באסמיך
בנימע' זהו
סמוי מהעין
הברכ' תגי'
אלא בדבר
הסמוי מן
העין שם יי'
נקרא עליך
פי' זה
של תפילין
שבראש תפן
וסמיך ליה
והותירך יי'
למ' בזכות
התפילי'
יותירימו'
דכתי' ויו'
כי יוסף יחיו

רש"י

(ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך ׃ כן דרך הנבהלים לברוח מתפזרין לכל צד : כמהרה

רשב"ם

(ח) באסמיך ׃ באוצרותיך ׃ שיהוא מלאים דגן תירוש ויצהר כדכתי' וימלאו אסמיך שבע נקרא עליך שימלא משאלותי': בהראותו כי אתה עמו : המהומה

אבן עזרא

תנקשם והטעם שלא תיגע ׃ (ג) בעיר ׃ ברכה שהיא תוספת כל מיני סחורה ׃ בשדה ׃ בזריעה ובנטיעה ׃ (ד) פרי בטנך ׃ בבנים והבטן כנוי ׃ שגר ועשתרות ׃ פירשתים ׃
(ה) טנאך ׃ מקום הלחם והוא מוקדם ומאוחר עם משארותיך או מקום שיושם שם הקמח ׃
(ו) בבאתיך ׃ לחוג ולסחור ולטלטל או בכל ביאה ויציאה בכל יום ויום והטעם בכל אשר תעשה תצליח והפך כתוב ואחר שאמר שתהיה עליון על כל הגוים אמר כי אם יקשרו אויביך על כן אמר הקמים עליך ׃ (ז) ובשבעה ׃ לשון רבים בעבור שוב ימי השבוע כי הוא תלוי בעליונים ׃ (ח) באסמיך ׃ באוצרותיך מטעם המקום ׃ לעם קדוש ׃ והקדושה לשמור המצות ׃ וטעם יקימך יעמידך ׃ תשמור ׃ בלב ׃ והלכת ׃ במעשה ׃ וטעם והותירך אם תהיה רעה בארץ ורעב ומארה אתה תותר לטובה ׃ (יב) אוצרו ׃ שהוא בכחו לצאת וכן אוצרות שלג על כן אחר כותירך ׃ אמר דבר הגשם כי העוצר סבת הרעב ׃ והלוית גוים רבים כי ירעבו ולא יבא זמן שתלוה אתה והכלל שתהיה לעולם לראש ׃ (יג) כי תשמע ׃ בלב לשמור ולעשות והכלל שלא תסור מאחרי השם לעבוד ע"ז כי הוא עיקר כל העבירות לכפור בעיקר והפך זה יחוד השם לשמור ולעשות כי עיקר השמירה המעשה ׃

אחרים לעבדם: פ טו
והיה אם לא תשמע בקול
יהוה אלהיך לשמר לעשות
את כל מצותיו וחקתיו אשר
אנכי מצוך היום ובאו עליך
ב׳ מ״ל ו׳ מ׳ כל הקללות האלה והשיגוך:
במד נ״ו טז ארור אתה בעיר וארור
אתה בשדה: יז ארור
טנאך ומשארתך: יח ארור
פרי בטנך ופרי אדמתך שגר
אלפיך ועשתרת צאנך: יט
ארור אתה בבאך וארור
י״ב דגש אתה בצאתך: כ ישלח
יהוה בך את המארה
ל׳ מ״ל י׳ ל׳ את המהומה ואת המגערת
בכל משלח ידך אשר תעשה
ל׳ עד השמדך ועד אבדך
מהר מפני רע מעלליך אשר
ל׳ עזבתני: כא ידבק יהוה בך
ל׳ את הדבר עד כלתו אתך
מעל האדמה אשר אתה
בא שמה לרשתה: כב
ל׳ יככה יהוה בשחפת
ל׳ י׳ ל׳ מם ובקדחת ובדלקת ובחרחר
ובחרב

טו ויהי אם לא תקביל
למימרא דיי אלהך למטר
למעבד ית כל פקודוהי
וקימוהי דאנא מפקיד לך
יומא דין וייתון עלך כל
לוטיא האלין וידבקינך:
טז ליט את בקרתא וליט
את בחקלא: יז ליט
סלך ואצותך: יח ליט
ולדא דמעך ואבא דארעך
בקרי תורך ועדרי ענך:
יט ליט את במעלך וליט
את במפקך: כ יגרי יי
בך ית מארתא וית שגושיא
וית מזופיתא בכל אושטות
ידך דתעביד עד דתשתיצי
ועד דתיבד בפריע מן קדם
בישות עובדך דשבקתא
דחלתי: כא ידבקי יי בך
ית מותנא עד דישיצי יתך
מעל ארעא דאת עליל לתמן
למירתה: כב ימחינך יי
בשחפתא ובקדחתא
ובדלקתא ובחרחורא
ובחרבא ובשדפונא
ובירקונא וירדפונך עד
דתיבד:
ויהון

אהרן
לעבדם
נחרא פט
והיה אם
תענית י׳

רשב״ם

(כ) המהומה על ידי קולות וברד׳ כמו וירעם ה׳ בקול גדול׳ של פלשתים ויהמם׳ המגערת שאני גוער לכם את הזרע וארותי את ברכותיכם: (כב) בשחפת וגו׳ מיני חלאים הם: קדחת ודלקת וחרחר׳ מיני חמימות הם:
והיו

רש״י

(כ) המארה׳ חסרון כמו צרעת ממארת: מהומה׳ שגוש קול בהלות: (כב) בשחפת׳ שבשרו נשחף ונפוח: קדחת׳ לשון כי אש קדחה באפי והוא אש של חולים מלוו״יי בלע״ז שהיא חמה מאד: ובדלקת׳ חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחור׳ חולי שמחממו תוך הגוף וצמא תמיד למי׳ ובלע״ז אייסדר״ימכט לשון ועצמי חרה מני חרב כחר מפוח מאש: ובחרב׳ יביא עליך גייסות: שדפון וירקון׳ מכת תבואה שבשדות: שדפון׳ רוח קדים שלי״דה

למפלחהון : טו כד פתח משה נביא למימר פתגמי אוכחותא
האלין אתרגישת ארעא ושמיא זעו שמשא וסיהרא קדרון וכוכביא
כנשו זיוהון אבהת עלמא צווחין מבית קבורתהון וכל ברייתא שתקין
ואילניא לא טלטיל ואזיחון עניין אבהת עלמא ואמרין חבול על בנינן
כד יחובון וימטין עליהון לווטיא אלין היך יכלין לסוברותהון ודלמא
יעבד בהון שיציו ולא תהי זכותין מגנא עליהון ולא יהוי גברא דיקום
ויצלי אמטולתהון ברת קלא נפלת מן שמי מרומא וכן אמרת לא
תדחלון אבהת עלמא דאפילו פסקא זכותהון דכל דריא זכותכון לא
יפסוק וקיימא דקיימית עמכון לא מבטלא ותהי מגנא עליהון עני משה
נביא ואמר אף על גב דאנא מוכח יתכון על תנאה מתיוכחין למימר
דאין לא תקבלון למימרא דיי אלהכון דלא למטור למעבד ית כל פקודיי
וקימי דאנא מפקד לכון יומא דין וייתון עליכון כל הלין לווטיא האלין
וידבקינכון : טז ליטין אתון בקרתא וליטין אתון בחקלא :
יז ליטין סלי ביכוריכון וחלת שירוי אצוותכון : יח ליטין
וולדי מעיכון ופירי ארעכון בקרי תוריכון ועדרי עניכון : יט ליטין
אתון במעלכון לבתי קאטרוניכון וליטין במפקכון לפרנמטייכון : כ יגרי מימרא דיי
אוריתא וליטין אתון במיפקכון לפרנמטייכון : כ יגרי מימרא דיי
בכון ית לווטתא לטטא מטונכון וית ערבובא לערבבא שלמכון וית
מזופיתא בכל אושטות ידכון דתעבדון עד דתשתיצון ועד דתובדון
בסרהוביא מן קדם בישות עובדיכון דשבקתון דחלתי : כא ידבק
מימרא דיי בכון ית מותא דישיצי יתכון מעילוי ארעא דאתון עללין
תמן למירתה : כב ימחי יתכון מימרא דיי בשחפותא ובקדחותא
ובאישא דגרמיא דדלקא מוחיא ובהרהורי דלותי צירתא דליבא
ובשליפי חרבא ובשדפונא ובירקונא דמקדוניא וירדפונכון על
שיציכון עד דתיבדון :

יתכה ס' ד' פצמיסכתינ נתוכות יתכה ס'כנגל ד'גליות יש נזה מפסיק שנים בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחור

אבן עזרא

(כ) המארה : המגערת . המהומה שלא יוכל להשלים המעשה . המגערת שלא ישוח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו : (כב) בשחפת י"א שהם מיני חלאים : בקדחת . בכל יום מגזרת כי אש קדחה באפי ומהומה ומגער' ושחפת וקדחת ודלקת שם התואר . וטעם ובדלקת שלישית או רביעית : ובחרחור . מגזרת וחרה בחומתה . ובחרב . מגזרת חורב : ובשדפון . כפיקות וכן שדופות קדים ויש אומרים הפוך והטעם דקוק : ובירקון . כמשמעו כלפון קדר ויש אומרים כי אלה חליים בזרע ובשדפון כיון שדופות קדים והטעם הכיתי אתכם בשדפון ובירקון על כן אמריו והיו ממיך וכן בפרשת אם בחקותי :

רש"י

אשל"ידה בלע"ז : ירקון . יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלע"ז : עד אבדך . תרגום עד דתיבד כלומר עד אבוד אותך שתבלה מאליך :

וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ כג וְהָיוּ
שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ
נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ
בַּרְזֶל׃ כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־
מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־
הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד
הִשָּׁמְדָךְ׃ כה יִתֶּנְךָ יְהוָה
נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ
אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה
דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ
לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃
כו וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל
לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת
הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ כז
יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין מִצְרַיִם
וּבַעְפֹלִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס
אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃
כח יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן
וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב׃
כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם
כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה
וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ
וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃

מסרה: כו׳ מ״ל ב׳ / י״א מלרעין / נס״פ / ג׳ מ״ל / ד׳ רפין / ד׳ י׳ / ב׳ / ג׳ / ובטחרים ק׳ / ב׳ / ג׳ ג׳ / ג׳ י״ב

אונקלוס:
כג ויהון שמיא דעלוי רישך חסינין כנחשא
מלאחתא מטרא וארעא דתחותך תקיפא כברזלא
מלמעבד פירין: כד יתן
יי ית מטר ארעך אבקא
ועפרא מן שמיא יחות עלך
עד דתשתצי: כה
יתנינך יי תביר קדם סנאך
באורחא חדא תפוק לותיה
ובשבע אורחן תעירוק מן
קדמוהי ותהי לזיע לכל
מלכות ארעא: כו ותהי
נבילתך משגרא למיכל לכל
עופא דשמיא ולבעירא
דארעא ולית דמניד:
כז ימחינך יי בשחנא
מצראי ובטחורין ובגרבא
ובחרס יבש דלא תיכול
לאתאסאה: כח ימחינך
יי בשפשותא ובסמיותא
ובשעממות לבא: כט
ותהי ממשש בטיהרא כמא
דממשש עוירא בקבלא ולא
תצלח ית אורחך ותהי ברם
עשיק ואנים כל יומיא ולית
דפריק

תולדות אהרן: ובעפולים שמואל א ה / זבגרב ויקרא כא / זהיית שופטים כב

רשב״ם

(כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת שלא ירד מטר מן השמים. אלא יתן מטר ארצך אבק ועפר. ברוח במקום שרגיל להמטיר מטר. וימטיר לך מן השמים אבק ועפר. כלומר מגובהי ההרים שהן יבשים מאין מטר ירד אבק ועפר שינקרו עיניך. ומתוך כך יתנך ה׳ נגף שלא תוכל לראות ותברח מפני אויביך: (כד) מטר ארצך לשון ירידה כמו המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש. ימטר על רשעים פחים אש וגפרית: (כו) ואין מחריד. אין מבריח העופות מעל הנבלות כי אם קוברין:

ולפניכה

רש״י

(כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הק״בה אמרן כמשמען וכן נאמר ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקול ה׳ אלהיך: ידבק ה׳ בך יככה ה׳. הקל משה בקללותיו

אשה

כג ויהון שמיא דעילויכון הי כנחשא דמזיע ולא מספקין לכון טלין ומטרין וארעא דתחותכון הי כפרזלא דלא מזיע דלא סרטיבא אילני ואספרמקי וסגדי ירקי : כד יגרי ייי בתר מטרין דנחתין על ארעכון רוחא דמסקא אבקא ועפרא עילוי עשבי חקליכון מן שמיא יחות פורענו עלכון עד דתשתיצון : כה ישוי יתכון מימרא דייי תבירין קדם בעלי דבביכון בארחא חד תפקון לקדמותהון לסדרי קרבא ובשבעתי ארחן טעיין תהוון מפכין י"ג מרתיון מן קדמיהון ותהוון לריחוק לכל מלכות ארעא : כו ותהי נבילתכון משגרא למיכל לכל עופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד יתהון מעילוי נבילתכון : כז ימחינכון מימרא דייי בשחני דילקו בהון מצראי ובטחוריא דמסמיין חזותא ובגרבא ובחיכוכא דלא תיכלון לאיתסאה : כח ימחינכון מימרא דייי בשוויותא דמטפשא מוהרא ובסמיתא ובשיעמות ליבא : כט ותהוון תביעין מילכא טרא לרוחי עמתכון ולא יהוי בכון מחוי קושטא היכמא דממשש

ירושלמי

ולית דמניד יתכון : ימחי יתכון מימרא דייי בשחנא דמצרים ובטחוריא ובגרבא ובחכוך חספא דילא יכלין למתסיא :

סמיא

רש"י

בקללותיו לא אמרן בלשון יחיד וגם כן בקלל' זו הקל' שברא שוכו אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחש' מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומ' שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע"פ שלא יריקו מטר מ"מ לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירו' מרקיבין ומ"מ קללה היא בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר : (כד) מטר ארצך אבק ועפר · זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרביץ את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכס' את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבן : (כה) לזעוה · לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו : (כז) בשחין מצרים · רע היה מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאיתא בבכורות : גרב · שחין לח · חרס · שחין יבש כחרס : (כח) בתמהון לבב · אוטם הלב אשטורדי"שון בלע"ז : (כט) עשוק · בכל מעשיך יהי ערער :

אבן עזרא

(כג) נחשת · כנחשת וכן ברזל · (כד) אבק ועפר · ברוב החורב וכח הרוחו' : עד השמדך · מלה זרה כמו ביום הבראך : (כה) לזעוה · הפוך כמו כבש וכשב : (כו) ואין מחריד · לעוף ולבהמה : והנשארים · יוכו בשחין מצרים : ובטחורים · שם היוצאי' במקום הנסתר על כן כתוב ובעפולים והוא מגזרת ויבא אל העופל : (כז) ובגרב · כן בלשון ישמעאל : ובחרס · יש אומרים שיצטרך אל חרס כאויב ואם הוא בשמ"ך ויש אומרים במכת השמש והנכון שהוא שם חולי כנזכרים ואין לו חבר והשגעון והעורון והתמהון שלשתן בלב : (כט) והיית ממשש · פי' בעורון : תצליח · פעל יוצא : עשוק וגזול · מאויב ואין מושיע והחל לפרש איך יהיה עשוק : ישגלנה

ונחרב ונשדפון ונירקון כנגד ז' תועבו' כנ' ו ונגף נ' נמ' ימכן יו' כנגף ואי"ד אך כנו' ננף הוא לפניכו שי"א ארס כי ננף לפני ישר' י אם שמוע תשמעו ינוסו לפניך נכנתי' וירא ארס את נ', ואם לא תשמעו יתכן

יי' כנגף · כשגעון נ' יככה יי' כשגעון · והוא כשגעון ינאכ כלו' לא די שיככה לא שכל מכהגן יהיה כשגעון ·

ישגלנה

ל אשה תארש ואיש אחר
ק' ישגלנה בית תבנה ולא
תשב בו כרם תטע ולא
תחללנו׃ לא שורך טבוח
לעיניך ולא תאכל ממנו
חמרך גזול מלפניך ולא
ישוב לך צאנך נתנות
לאיביך ואין לך מושיע׃ לב
בניך ובנתיך נתנים לעם
אחר ועיניך ראות וכלות
אליהם כל היום ואין לאל
ידך׃ לג פרי אדמתך וכל
יגיעך יאכל עם אשר לא
ידעת והיית רק עשוק ורצוץ
כל הימים׃ לד והיית משגע
ממראה עיניך אשר תראה׃
לה יככה יהוה בשחין רע
על הברכים ועל השקים
אשר לא תוכל להרפא מכף
רגלך ועד קדקדך׃ לו יולך
יהוה אתך ואת מלכך אשר
תקים עליך אל גוי אשר לא
ידעת אתה ואבתיך ועבדת
שם אלהים אחרים עץ ואבן׃
לז והיית לשמה למשל
ולשנינה בכל העמים אשר
ינהגך יהוה שמה׃ לח זרע רב תוציא השדה ומעט
תאסף

דפריק׃ ל איתתא תירוס
וגבר אוחרן ישכבינה ביתא
תבני ולא תיתיב ביה כרמא
תצוב ולא תחליניה׃ לא
תורך יהי נכיס לעינך ולא
תיכול מניה חמרך יהי אניס
מן קדמך ולא יתוב לך
ענך מסירין לבעלי דבבך
ולית לך פריק׃ לב בנך
ובנתך מסירין לעמא אוחרן
ועינך חזין ויסופן בגלליהון
כל יומא ולית חילא בידך׃
לג אבא דארעך וכל
ליאותך ייכול עמא דלא
ידעת ותהי ברם עשיק ורעיע
כל יומיא׃ לד ותהי
משתטי מחיזו עינך דתהי
חזי׃ לה ימחינך יי בשיחנא
בישא על רכובין ועל שוקין
דלא תיכול לאתסאה מפרסת
רגלך ועד סוחרך׃ לו יגלי
יי יתך וית מלכך דתקים עלך
לעמא דלא ידעת את
ואבהתך ותפלח תמן לעממיא
פלחי טעותא אעא ואבנא׃
לז ותהי לצדו למתל
ולשועי בכל עממיא
דידברינך יי לתמן׃ לח בר
זרע סגי תפיק לחקלא ותכנוש
זעיר ארי יחסלניה גובא׃
כרסין

תולדת אחרן ישגלנה פסכס שורך נרכוזט בניך יקמות יולך יוס

רשב"ם

(לז) ולשנינה׃ לדבור כמו ושננתם׃ (מ) ישל׳ כמו וכשל גוים׃ וכן ימל קצירו מן ונמלתם׃ וכן אמריתו כפתם יסך מן נשך הכתם׃ לשון ייחעל׃

לאות

רש"י

(ל) ישגלנה׃ לשון שגל פילגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותיקון סופרים הוא זה׃ תחללנו׃ בשנה הרביעית לאכול פריו

וכלוח

סמיא בקבלא דלית לעדי אורחא לסחטי למכוונותהון בארחא ולא
תצלחון ית ארחתכון ותהוון ברם עציין ואניסין כל יומיא ולית דפריק :
ל איתא תקדש וגבר חורן ישמש עמה ביתא תבני ולא תיתב
ביה כרמא תנצוב ולא תחליניה : לא תוריכון יהון נכיסין ואתון
חמיין ולא תיכלון מנהון חמריכון יהוון אניסין מן קדמיכון ולא יתובון
לכון ענכון מסירין לבעלי דבביכון
ולית לכון פריק : לב בניכון ובנתיכון
מסירין לעם חילונאי ועיניכון חמיין
וחשכן עליהון כל יומא ולית בידיכון
עובדין טבין דתיתוקפן ידיכון בצלו
קדם יי אבוכון דבשמיא דיפרוק
יתכון : לג פירי ארעכון וכל
ליעותכון יגמר עמא דלא חכימתון
ותהוון ברם טלימין ודריסין כל
יומיא : לד ותהוון משתטיין
מפורענותא ומן מחמי עיניכון דתיחמון תזועון : לה ימחינכון
מימרא דיי בשיחנא בישא על ארכוביא מטול דחמיטרתון לעבר גם
עבירתא ועל שקיא דרהטו להוא ולא תתובון לאורייתא לא תיכלון
לא תסאח אליהון תילקון ביה מפרסת ריגליכון ועד סוקרא דרישיכון :
לו יגלי יי יתכון וית מלככון דתמנון עליכון לאומא דלא חכימתון
אתון ואבהתכון ותהוון מסקי ארגונין לפלחי טעוון דקיסין ואבנין :
לז ואין יהרהר ליבכון למפלח לטעוותהון תהוון לשעמום למתלין
ולתנויין ביני עממיא דידבר יתכון יי לתמן : לח בר זרע סגי תפקון
לחקלא וזעיר תכנשון ארום יקרסם יתיה גובאי :

ירושלמי

בניכון ובנתיכון מסירין לעם
חורי ועיניכון חמיין ויהון
כמיהון עליהון כל יומיא
ולית לכון עובדין טבין די
יספק אלהא על ידיכון
למפרוק יתהון :
תפקון לברא וקליל תכנשון
ארום יקרסום יתיה נובא :

קוקלדיוליך
פ׳אותן
וזאת מלכן
רמז לקוקל
יפויקיס
ניתן
לקנגרס :

רש״י

(לב) וכלות אליהם · מצפות עליהם שישובו
ואינם שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון
עינים : (לז) לשמה · תמהו שיתדישו״ן כל הרואה
אותך ישום עליך : למשל · כשתבא מכה רעה על
אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני : ולשנינה ·
לשון ושננתם ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון
ספור ואשתעי : יחסלנו · יכלנו ועל שם כך נקרא
חסיל שמכלה את הכל : כי ישל · ישיר פירותיו
לשון וכשל הברזל :

יורם

כרמין

אבן עזרא

(ל) ישגלנה · כמו ישכבנה וכן שגל
המוכנת למטה : תחללנו · מגזרת הלולים :
(לב) וכלות · כמו נכספה וגם כלתה וכן
ותכל דוד ואינו חסר כח כאשר פירש חסר
הדעת כי ותכל פועל יוצא ולא נזכר הפועל
כמו אשר ילדה אותה : (לג) ורצוץ · בחוזק
ופי׳ בשגעון שיראה גופו מלא שחין : (לה)
על הברכים ועל השוקים · כי בהיות השחין
שם קשה לסיר : אשר לא תוכל להרפא ·
בעבור היותם מחוץ לגוף : (לו) ועבדת שם ·
ולא יועיל לך רק תהיה לשמה כל רואיך ישומו : (לז) למשל · כאוזן : ולשנינה · בפה מגורע
ושננתם : ינהגך ה׳ · במונך וקודם זה יבא עליך סנחריב ואחר עודך בארצך :

ג׳ · ג׳ תֶּאֶסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃
לט כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ
ג׳ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר
ג׳פס׳ כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ מ
ג׳מ׳ג זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ
ג׳ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃
ג׳ מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־
יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃ מב
פ׳ר׳פ גפי׳ כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ
נפתח הַצְּלָצַל׃ מג הַגֵּר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה
ג׳ס׳פ מָּעְלָה וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה
ג׳ מָּטָּה׃ מד הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה
ג׳ · כ׳ד לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ מה וּבָאוּ
עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
ד׳ ג׳כ׳פ״לוח׳ וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ
פס׳דגרכה כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה
פס׳ג׳ו אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו
אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת
וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה
ל׳פ׳ג׳לוס׳ וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ מח
וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר
יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעָב
ג׳וחס׳ג׳ו וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל
וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד־
הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃ מט יִשָּׂא יְהוָה
פ׳ עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנֶּשֶׁר גּוֹי (נסיב)
ב׳ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃ נ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא

לט כַּרְמִין תִּצּוֹב וְתִפְלַח
וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי וְלָא תִכְנוֹשׁ
אֲרֵי תֵיכְלִינֵּיהּ תּוֹלַעְתָּא׃
מ זֵיתִין יְהוֹן לָךְ בְּכָל
תְּחוּמָךְ וּמִשְׁחָא לָא תְסוּךְ אֲרֵי
יִתְרוֹן זֵיתָךְ׃ מא בְּנִין וּבְנָן
תְּלִיד וְלָא יְהוֹן לָךְ אֲרֵי יְהָכוּן
בְּשִׁבְיָא׃ מב כָּל אִילָנָךְ
וְאִבָּא דְאַרְעָךְ יַחְסְנִינֵּיהּ
סַקָּאָה׃ מג תּוֹתַב עָרֵל
דְּבֵינָךְ יְהֵי סָלֵיק עֵילָּא מִנָּךְ
לְעֵלָּא לְעֵלָּא וְאַתְּ תְּהֵי נָחֵית
לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא׃ מד הוּא
יוֹזְפִינָךְ וְאַתְּ לָא תוֹזְפִינֵּיהּ
הוּא יְהֵי תַקִּיף וְאַתְּ תְּהֵי חַלָּשׁ׃
מה וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא
הָאִלֵּין וְיִרְדְּפוּנָךְ וְיַדְבְּקוּנָךְ
עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי אֲרֵי לָא
קַבֵּילְתָּא לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי
דְּפַקְּדָךְ׃ מו וִיהוֹן בָּךְ לְאָת
וּלְמוֹפְתִין וּבִבְנָךְ עַד עָלְמָא׃
מז חֲלַף דְּלָא פְלַחְתָּא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת
לִבָּא מִסְּגֵי כוֹלָּא׃ מח וְתִפְלַח
יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דִּיגָרֵינוּן יְיָ
בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא
וּבְעַרְטִילָאָה וּבַחֲסִירוּת כּוֹלָּא
וְיִתֵּן נִיר דְּפַרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ
עַד דִּישֵׁיצֵי יָתָךְ׃ מט יַיְתֵי
יְיָ עֲלָךְ עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי
אַרְעָא כְּמָא דְמִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא
עַמָּא דְלָא תִשְׁמַע לִישָּׁנֵיהּ׃
נ עַם תַּקִּיף אַפִּין דְּלָא

לא] תשתה סנהדרין ו
זיתים יהיו ברכות פס
כי ישל נינה לה
בנים ובנו׳ ברכות פס
יירש קמא קיו
תחת אשר ערכין יא
ועברת את ברכות פס
ישא ה׳ סוטה כט

פנים

לט כרמין תנצבון ותפלחון
וחמרא לא תשתון ולא תעצרון
למכנוש ארום יגמרינה זחלא :
מ זיתים יהון לכון בכל תחומכון
ומשח לא תשוטון ארום ינתרון
זיתיכון : מא בנין ובנן תולדון
ולא יהוויין מהניין לכון ארום יזלון
בשיבייתא : מב כל אילניכון
ופירי ארעכון ישיצי חלנונא :
מג ערלאה דדייר ביניכון יסוק עליכון מסוקיין על מסוקיין ואתון
תחותון לרע מניה מחותין מן מחותין : מד הוא יזפונכון ואתון לא
תוזפון להון הוא יהוי שליט ואתון תהוון חהיוטין : מה וייתון
עליכון כל לווטיא האלין ויירדפונכון וידבקונכון עד דתשתיצון ארום
לא קבילתון למימרא דיי אלהכון למיטר פקודוי וקיימוי די פקיד יתכון :
מו ויהון בכון לאתין ולתמהין ובבניכון עד עלמא : מז חולף
דלא פלחתון קדם יי אלהכון בחדווא ובשפירות לבא מסוגעי כל טובא :
מח ותפלחון ית בעלי דבביכון דיגרינון מימרא דיי בכון בכפנא
ובצחותא ובערטליותא ובחוסרן כל טבתא וישוון ניר פרזלא על
צווריכון עד זמן דישיצי יתכון : מט יטיים מימרא דיי עליכון אומא
מן רחיק מן סייפי ארעא קלילין כמא דטיים נישרא אומא דלא תישמע
לישניה : נ אומא חציפי אפין דלא נסיב אפין לסבא ועל עולים לא חיים:
ויגמרון

ירושלמי

ומשח לא תמשחון ארום יתר
נצה דזייתיכון :
כל אילניכון ופירי ארעכון
יירתון יתהון מסיקיא :
אומה חציפת אפין די לא
נסב אפא לסב ועל טליא לא
חייסא :

בעל הטורים

זתיסיהיו לך בכל גבולך זה הפסוק מתחיל ומסיים בזית לומר שאין הזית מתקבל באילן אחר וזהו בניך כשתילי זתי׳ שלא יתערבו באחרים לכך סמך ובנים ובנו׳ תולידו יירש הצלצל וסמיך ליה הגר אשר בקרבך רמז כי ימוך אחיך ונמכר לגר מטה מטה בגימ׳ גיהנם ידאה הנשר בגימ׳ עשרה כדאיתא בסוט׳ דהיינו אלכסנדרוס שעיר לבא בעשרה ימים ובאניה׳ אחד

רשי

(מב) יירש הצלצל · יעשנו הארבה רש מן הפרי : יירש · יעני : צלצל · מין ארבה ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה שא״כ היה לו לכתוב יירש ולא תרע
(מו) לאות שהמקלל מקלל לשונאו להיות כמוהו׳ (וגם יש לומר · שלא עבדתם להקב״ה :)

רשבם

לשון סורשה ונרושין שאם כן היה לו לכתוב יוריש · (מג) חרוב כל · בעוד היה לך כל טוב : (מט) כאשר ידאה הנשר · פתאום ודרך מבלחת ויקלו סוסיו : לא תשמע לשונו · לא תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע יוסף איכתי״כדרי :

עד

אבן עזרא

(לח) יחסלנו · יכריתנו והוא מן חסיל מין ממיני הארבה : (לט) תטע· תיגע בנטיעה ובעבודה : ולא תשתה · בשעת הבציר : ולא תאגור · תקבץ והוא פעל כמו אגרה בקציר : (מ) לא תסוך · כמשפט וסוך לא סכתי וזה הפך וסמן על ראשך : כי ישל · מבנין נפעל : (מב) יירש · מהכבד הדגוש והטעם כמו להורים גוים : צלצל · מלה מרובעת אין לו ריע ופירושו כפי מקומו : (מג) מעלה מעלה · פעמים שאין למעלה ממנו או תמיד וכן מטה מטה הטעם מאד מאד : (מד) הוא יהיה לראש · כטעם ועבד לוה לאיש מלוה : (מו) לאות · מהשם שתזכור כי מרדת בו ולא בך לבדך כי גם בזרעך כטע׳ אבותינו חטאו ואינם וככר פירשתיו : (מז) מרב כל · אם תתאוה או כל צורך :
(מט) ידאה · יעוף וכן וידא על כנפי רוח :

ואכלת

ג' וחסר פָּנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃ נא
וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־
ל' אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר
ג'מ"ג לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ
וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת
צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃
נב וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
ג' וחסר עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת
ג' חסר וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ
פ"ט בָּהֵן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃
נג וְאָכַלְתָּ פְרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר
בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ
פ' ג'מ"ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
כ' וכתו' כן אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃ נד
הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד
פ' תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת
חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃
ג' בסכו' ויס' נה מִתֵּת לְאַחַד מֵהֶם
ז' י"ג מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי
הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר
כו' ג'מ"ג וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃ נו הָרַכָּה
ג' פס' כו"ס' בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה
ג' כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ
ל' ג' מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ
בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ׃
ג' ג' פס"א וס"מ ג' ג' נז וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת מִבֵּין
רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־
ג' כו' ג'מ"ג תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ
אֹיִבְךָ

אונקלוס:

נְסִיב אַפֵּי לְסָבָא וְעַל יַנְקָא לָא אהרן
מְרַחֵם׃ נא וְיֵיכוֹל וְלַדָּא
דִבְעִירָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַד
דְתִשְׁתְּצֵי דְלָא יַשְׁאַר לָךְ
עִיבוּרָא חֲמַר וּמְשַׁח בַּקְרֵי
תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַד דְיוֹבֵיד
יָתָךְ׃ נב וִיעִיק לָךְ בְּכָל
קִרְוָךְ עַד דְיִכְבּוֹשׁ שׁוּרָךְ רָמַיָּא
וּכְרִיכַיָּא דְאַתְּ רָחִיץ
לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְהוֹן בְּכָל אַרְעָךְ
וִיעִיק לָךְ בְּכָל קִרְוָךְ בְּכָל
אַרְעָךְ דִיהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃
נג וְתֵיכוֹל וַלְדָּא דִמְעָךְ
בְּשַׂר בְּנָךְ וּבְנָתָךְ דִיהַב לָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִיעִיק
לָךְ סַנְאָךְ׃ נד גַּבְרָא
דְרַכִּיךְ בָּךְ וּדְמְפַנַּק לַחֲדָא
תִּבְאַשׁ עֵינֵיהּ בַּאֲחוּהִי
וּבְאִתַּת קְיָמֵיהּ וּבִשְׁאָר בְּנוֹהִי
דִישְׁאַר׃ נה מִלְמִתַּן
לְחַד מִנְּהוֹן מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי
דְיֵיכוֹל מִדְלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ
כּוֹלָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִיעִיק
לָךְ סַנְאָךְ בְּכָל קִרְוָךְ׃
נו דְרַכִּיכָא בָךְ וּדְמְפַנְּקָא
דְלָא נַסִּיאַת פַּרְסַת רִגְלַהּ במצור קמץ קין
לְאַחָתָא עַל אַרְעָא מֵאִתְפַּנָּקָא
וּמֵרַכִּיכוּ תִּבְאַשׁ עֵינַהּ בִּגְבַר הרכה בך נסין כג
קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ וּבִבְרַתַּהּ׃
נז וּבִזְעֵיר בְּנָהָא דְיִפְקוּן
מִנַּהּ וּבִבְנַהָא דִתְלִיד אֲרֵי
תֵיכְלִינוּן בַּחֲסִירוּת כּוֹלָא
בְּסִתְרָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא
דִיעִיק לָךְ סַנְאָךְ בְּקִרְוָךְ׃ ובשליתה יפסות קס
אם

נא ויגמרון וולדי דבעיריכון ופירי ארעכון עד דתשתיציון דלא ישיירון לכון עיבור משח וחמר בקרי תוריכון ועדרי עניכון עד זמן די יחיבדון יתכון : נב ויעיקון לכון בכל קירויכון עד זמן די יחרעון אבוליכון רמיא ותליליא דאתון רחצין בהון דאשתיזבא בהון בכל ארעכון ויעיקון לכון בכל קירויכון בכל ארעכון דיהב יי אלהכון לכון : נג ויגמרון וולדי מעיכון דתיכלונון בכפנא בשר בניכון ובנתיכון דיהב יי אלהכון לכון בצערו ובעקא דיעיקון לכון סנאיכון :

נד גברא דמחטי בכון ודימפרנק לחדא תבאש עייניה באחוי ובאיתתא דדמכא בעוביה ובשייר בנוי דישייר : נה מן לא למתן לחד מנהון מבשר בנוי די ייכול מן דלא אשתייר ליה מדעם בצערו ובעקא די יעיקון לכון סנאיכון בכל קירויכון : נו דמחטייתא בכון ודמפרנקא דלא נסיית פרסת ריגלה למדרס על ארעא מן פרינקא ומן חיטויא תבאש עינה בבעיל דקמיך בעובה ובברה ובברתה : נז

ירושלמי

גברא דמחטי בכון ודישפנק לחדא תבעש עינוי באחוי ובאיתת טליותיה ובסותריה בנוי דיותיר :

דמחטיא בכון ודמפנקה די לא נסיית כף ריגלה למיטליא על ארעא מן פרקינא ומן חטיתא תבעש עינה בבעל טליותא ובברה ובברתה :

ובשפיר שליתא דתיפוק מבית תורפה בעידן כולדה ובבנה דרתוליד אדום תיכלונון בחוסרן כל מדעם בטומרא בצערו ובעקא די יעיקון לכון סנאיכון בקירויכון :

רש"י

(נב) עד רדת חומותיך. לשון רדוי וכבוש :

(נג) ואכלת בשר בניך במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר ויהיה שם מצוק עקת רעבון :

(נד) הרך בך. הרחמני ורך לבב על בניו: תרע עינו. בהם להעלים עיניו מהם מתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל: וביתר בניו אשר יותיר. מן השחוטי' ששחט לאכלו תהא עינו רעה וכו' בהם מליתן להם מבשר הנשחטי' : (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה הגדולים: (נז) ובשליתה בבנים הקטנים בכלן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר ·

רשב"ם

אין

(נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה הגדולים מתת להם מכל מה שתאכל וגם בשליתה ובבניה אשר תלד בסתר · שלא יוודע לפי שתאכלם בחסר כל, גם אשה תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת להם : (נז) ובשליתה, שליא ממש כמו שמגינו בתלמוד, לפי הפשט :

ובאחרים

והפלא

אבן עזרא

(נג) ואכלת פרי בטנך, במצור: יציק לך, כל אחד מאויביך או הוא כן בעבור היותו בסוף : (נד) אשר יותיר, האויב או יותירם בהקבא ובלא זה בעבור המצור : (נה) בכל שעריך, בכל מקום : (נז) ובשליתה, הוא מקום הולד בשבתו בבטן אמו, מבין רגליה, כנוי כמו ולא עשה את רגליו :

מכותך

איבך בשעריך: נח אם לא
תשמר לעשות את כל דברי
התורה הזאת הכתבים
בספר הזה ליראה את השם
הנכבד והנורא הזה את יהוה
אלהיך: נט והפלא יהוה
את מכתך ואת מכות זרעך
מכות גדלת ונאמנות וחלים
רעים ונאמנים: ס והשיב
בך את כל מדוה מצרים
אשר יגרת מפניהם ודבקו
בך: סא גם כל חלי וכל
מכה אשר לא כתוב בספר
התורה הזאת יעלם יהוה
עליך עד השמדך: סב
ונשארתם במתי מעט תחת
אשר הייתם ככוכבי השמים
לרב כי לא שמעת בקול
יהוה אלהיך: סג והיה
כאשר שש יהוה עליכם
להיטיב אתכם ולהרבות
אתכם כן ישיש יהוה עליכם
להאביד אתכם ולהשמיד
אתכם ונסחתם מעל האדמה
אשר אתה בא שמה
לרשתה: סד והפיצך יהוה בכל
העמים מקצה הארץ ועד
קצה הארץ ועבדת שם
אלהים אחרים אשר לא
ידעת אתה ואבתיך עץ ואבן:
סה ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף
רגלך

נח אם לא תטר למעבד
ית כל פתגמי אוריתא הדא
דכתיבין בספרא הדין
למדחל ית שמא יקירא
ודחילא הדין ית יי אלהך:
נט ויפריש יי ית מחתך
וית מחת בנך מחן רברבן
ומהימנן ומרעין בישין
ומהימנין: ס ויתיב בך
ית כל מכתשי מצרים
דדחילתא מן קדמיהון
וידבקון בך: סא אף כל
מרע וכל מחא דלא כתיבין
בספר אוריתא הדא ייתינון יי
עלך עד דתשתיצי: סב
ותשתארון בעם זעיר חלף
דהויתון ככוכבי שמיא לסגי
ארי לא קבלתא למימרא דיי
אלהך: סג ויהי כמא
דחדי יי עליכון לאוטבא לכון
ולאסגאה יתכון כן יחדי יי
עליכון לאובדא יתכון
ולשיצאה יתכון ותטלטלון
מעל ארעא דאת עליל לתמן
למירתה: סד ויבדרינך יי
בכל עממיא מסיפי ארעא ועד
סיפי ארעא ותפלחון תמן
לעממיא פלחי טעותא דלא
ידעתא את ואבהתך אעא
ואבנא: סה ובעממיא
האנון לא תנוח ולא יהי מנח
לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן
לב דחיל וחשכות עינין
ומפחת נפש:

ויהון

ס"ר"פ | ב' וחד כתיב | חד כת' | ה"א יי' נין | קנה דין | כתיב ה"ק | ב"א' כתיב | יו"ד | ה"א | זמן | דקד כתיב | ו"ר וחד | בתיב ה"א | ג' | ד' | ב' קמץ וכו' | ד' ופ"ג | ג' | ג' ומ' אשר | ספינן | כן זינו | לפדין תמין | בקמ' | ד'

אהרן | אם לא | מכותיו כג | והפלאת | מכות כג | והלאים | גם כל | ונשארו | ישיש | ובגוים ההם | מכות כג

נח אין לא תנטרון למעבד ית כל פקודייא דאורייתא הדא דכתיבין
בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי אלהכון: נט
ויכסי מימרא דיי מנכון רוח קודשא כד ייתון מחתין עליכון ומחתין על
בניכון מחן רברבן ומהימנן דלא למשבקכון ומרעין בישין ומהימנין
דמתעתדין על גושמיכון: ס ויתיב בכון ית כל מרעיא דאתגרייו
במצראי דדחילתון מן קדמיהון ויתאדקון בכון: סא לחוד כל מרע
וכל מחא דלא כתיבין בספר אורייתא הדין יסקינון מימרא דיי עליכון
עד דתשתיצון: סב ותשתיירון באומא קלילא חולף דהויתון הי
ככוכבי שמיא לסוגי ארום לא קבילתון למימרא דיי אלהכון: סג
ויהי היכמא דחדי מימרא דיי עליכון לאוטבותכון ולאסגאה יתכון
היכדין יחדי מימרא דיי עליכון עממין נוכראין להובדא יתכון ולמשיציא
יתכון ותתעקרון מעילוי ארעא דאתון עללין לתמן למירתה: סד
ויבדרכון יי ביני כל עממיא מסייפי ארעא ועד סייפי ארעא ותהוון מסקי
ארנונא לפלחי טעוותא דלא ידעתון אתון ואבהתכון דמן קיסין ואבנין:
סה ואין יתפלג דעתכון למפלח לטעוותהון ואינון ביניכון וביני עממיא האינון ולא תנוחון ולא יהוי מנח לפרסת ריגליכון ויתן מימרא דיי לכון תמן ליבא דחלא דמחשכן עיינין ומפחת נפש:

ירושלמי

ויתן לכון תמן לב דחיל יסוף עיניכון ודאב נפש:

בעל הטורים: בל חלי עולה נ"ח כנגד נ"ח קללות תלואי' ב' נחס' והיו חייך ת' ולאי' ועמי ת' ולאי' למשנתי · והיינו דאמרי' נינו"יים תלויים ועומדין בין ראש הזנה ויוסה כפורי' זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה · וזהו ועמית נ' לאי' שתלויים ועומדים על מעשו תשונה ·

ויהון

רש"י רשב"ם

(נט) והפלא יי' את מכותך · מופלאו' ומובדלות (נט) ונאמנים ארוכים ומתקיימים · כמו לדור
מפאר מכות: ונאמנות · ליסרך לקיים ודור אמונתך · ותקעתיו יתד במקום נאמן: (סה)
שליחותן: (ס) אשר יגרת מפניהם מפני לב רגז · דחיל: מי
המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם
תדע שכן כתיב אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך · אין מיראין
את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם · לשון עלייה: (סב) ונשארתם במתי מעט
תחת וגו' מועטין חלף מרובין: (סג) כן ישיש יי' · את אויביכם עליכם להאביד וגו':
ונסחתם · לשון עקירה וכן בית גאים יסח יי': (סד) ועבדת שם אלהים אחרים · כתרגומו לא
עבודת אלהות ממש אלא מעלים מס וגולגליו' לכומרי ע"ז: (סה) לא תרגיע · לא תנוח כמו וזאת
המרגעה: לב רגז · לב חרד כתרגומו דחיל כמו שאול מתחת רגזה לך שמיו עמים ירגזון: מוסדות
השמים ירגזון: וכליון עינים · מצפה לישועה ולא תבא:

חייך

אבן עזרא

(נט) מכותך · לשון יחיד עם רבים מורכבת וכן ועדותי זו אלמדם · טעם והפלא להיות דבר
מופלא שלא נברא ולא נשמע כמוהו: ונאמנים · שלא יסורו: (סא) יעלם יי' · מגזרת
נעלם ואם הוא חסר ויש אומרים כמו יביאם לשון אחרי · וטעם כאשר שם שלא תחשוב כי יזיק לשם
או יתאבל כטעם אם צדקת מה תתן לו: (סג) ונסחתם · מבנין נפעל והוא חסר נו"ן מגזרת יסח יי':

תלואים

רגלך ונתן יהוה לך שם לב
רגז וכליון עינים ודאבון נפש׃
סו והיו חייך תלאים לך
מנגד ופחדת לילה ויומם
ולא תאמין בחייך׃ סז בבקר
תאמר מי יתן ערב ובערב
תאמר מי יתן בקר מפחד
לבבך אשר תפחד וממראה
עיניך אשר תראה׃ סח
והשיבך יהוה מצרים באניות
בדרך אשר אמרתי לך לא
תסיף עוד לראתה
והתמכרתם שם לאיביך
לעבדים ולשפחות ואין קנה׃
ס סט אלה דברי הברית
אשר צוה יהוה את משה
לכרת את בני ישראל בארץ
מואב מלבד הברית אשר
כרת אתם בחרב׃ פ

כט א ויקרא משה אל כל
ישראל ויאמר אלהם אתם
ראיתם את כל אשר עשה
יהוה לעיניכם בארץ מצרים
לפרעה ולכל עבדיו ולכל
ארצו׃ ב המסות הגדלת
אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם׃
ולא

אונקלוס

סו ויהון חייך תלן לך
מקבל ותהי פחיד בליליא
וביממא ולא תהימן בחייך׃
סז בצפרא תימר מן יתן
רמשא וברמשא תימר מן
יתן צפרא מתווהות לבך
דתהי תוהא ומחיזו עינך
דתהי חזי׃ סח ויתיבינך
יי׳ למצרים בספינן
באורחא דאמרית לך לא
תוסיף עוד למחזה ותזדבנון
תמן לבעלי דבבך לעבדין
ולאמהן ולית דקני׃
סט אלין פתגמי קימא
דפקיד יי׳ ית משה למגזר
עם בני ישראל בארעא
דמואב בר מקימא דגזר
עמהון בחורב׃ א וקרא
משה לכל ישראל ואמר להון
אתון חזיתון ית כל דעבד יי׳
לעיניכון בארעא דמצרים
לפרעה ולכל עבדוהי
ולכל ארעיה׃
ב נסין רברבין
דחזאה עינך אתיא
ומופתיא רברביא
האנון׃
ולא

תולדה: אחרון / ונתן ה׳ לך נדרים כב / והיו חייך ברכות כד מנחות קג / בבקר סוטה מט / והאספנו מגלה / ואין קונה כתובות / אלה דברי ברכות ס / פ ומ״ס

מסרה: פתח וכ״ל / ב׳ ועמי / יתיר יו״ד / מ״ל חסר / ו׳ חסר / ג׳ חסר

רשב״ם

(סז) מי יתן ערב׳ לפי הפשט ערב העתיד לבא שהן דרך החולים: (סט) מחורב תוכחות שבפרשת אם בחקותי שכתוב בסופן ביד משה בהר סיני מהר חורב עד היום שראיתם מעשיו הגדולים:

חסלת כי תבא מיסוד רבינו שמואל

אמס

רש״י

(סו) חייך תלואים לך׳ על הספק כל ספק תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר: (סז) בבקר תאמר מי יתן׳ ויהיה הערב של

אמס

יונתן בן עוזיאל

סו ויהון חייכון תליין לכון מקבל ותהון דחלין יימם ולילי ולא תהימנון בחייכון: סז בצפרא תהוון אמרין לואי דיהי רמשא דעקן מארכן שעי יומא באפיכון וברמשא תהוון אמרין לואי דיהי צפרא דעקן מארכן שעי ליליא באפיכון מתווהות ליבכון דתיהוון תוון ומן מחמי עיניכון דאתין חמיין פורענותא ודחלין: סח ויגלינכון מימרא דיי למצרים באילפא בגו ימא דסוף בארחא דעברתון ואמרית לכון לא תוספון תוב למחמי יתהון ותזדבנון תמן בשירויא לבעלי דבביכון בדמין יקירין הי כפריאוסנוון ומן בתר כדין בדמין זולין כעבדין ואמהן עד דתיהוון למשתעבדא מגן ולית דמכניש: סט אלין פתגמי קיימא דפקיד יי ית משה למגזור עם בני ישראל בארעא דמואב בר מן קיימא דגזר עמהון בחורב: א וקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון חמיתון ית כל מחוותא דעבד מימרא דיי לעיניכון בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוי ולכל יתבי ארעיה: ב ניסין רברבן דחמיתון בעיניכון אתיא ותמהיא רברביא האינון:

ירושלמי

ויהזור יתכון מימרא דיי למצרים בלברניא באורחא די אמרית לכון לא תוספון עוד למחמי יתה:

בעל הטורים

על המשכן שהיה כנגד שנים עשר והשינן ה' כנגד זה יהיה בימי ירמיהו כ"ו שמות בתוכחה כנגד כ"ו שמו' נתפלגו שמנה עשרה חוץ שנרכבת המיני' לבן מכ"ו שמות שבתוכחה • ולא

ונערב ל' נפש' ונערב יהיה על המשכן • ונערב תאמר מי יתן בקר • וא"כן וגערב תמ"יתי לי נקיר מקטירם עליו בו ות נקרו' ערב מתרתי כשיבאו לנו ה • תאמר מי יתן בקר • שנאמר נו מקטיריכב • נקרו ונערב ונאותו שנ' ונערב יה ה

ולא

רש"י

אמש: ובערב תאמר מי יתן בקר • של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: באניות • בספינות בשביה:

(סח) והתמכרתם שם לאויביך • אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים: ואין קונה • כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמכרתם • בלע"ז איפורווי"ררי"ן וו"ש ולא יתכן לפרש והתמוכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה:

(סט) לכרות את בני ישראל • שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה: מלבד הברית • קללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני:

(ד) ולא נתן יי' לכם לב לדעת • להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו: עד היום הזה • שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו':

אבן עזרא

(סו) תלואים • באל"ף תחת ה"א השורש:

(סח) והתמכרתם • איננו כמו ונמכרתם רק פירושו אתם תבקשו למכור עצמכם אנשים ונשים ואין קונה והנה זאת הברית במצות השם בערבות מואב: (א) ויקרא משה אל כל ישראל • לכרות הברית על כן אחריה אתם נצבים היום • וטעם אתם ראיתם ואחר כן ואולך אתכם ואחר כן ויצא עוג כי יש מהם שראו האותות שעשה השם במצרים והם והבאי' אחריהם ראו מופת המן שלא אכלו לחם ואלתו ואלה הבנים ראו כי השם עוזרם והכו שני המלכים • וטעם לב לדעת בעבור שנסו השם עשר פעמים ולא הזכירו האותות שראו • וטעם נתן כי מאתו העלילה הראשונה ועוד כי ראו שלא הוצרכו ללחם ויין • וטעם לא בלו פירשתיו • ומכת סיחון ועוג שהיה קרוב על כן אתם חייבים לשמור הברית:

למען

ג' | ג ולא־נתן יהוה לכם לב
ג' מ"ל | לדעת ועינים לראות ואזנים
לשמע עד היום הזה׃ ד
ג' ומ"ל | ואולך אתכם ארבעים שנה
ד' י' בליו' | במדבר לא־בלו שלמתיכם
ו' טעמן | מעליכם ונעלך לא־בלתה
מעל רגלך׃ ה לחם לא
ג' | אכלתם ויין ושכר לא שתיתם
ג' ס"פ | למען תדעו כי אני יהוה
אלהיכם׃ ו ותבאו אל־
כל אורייתא | המקום הזה ויצא סיחן מלך־
קס' בס"ד מ"נ | חשבון ועוג מלך־הבשן
לקראתנו למלחמה ונכם׃
ד' פסוקים | ז ונקח את־ארצם ונתנה
לנחלה לראובני ולגדי ולחצי
ד' בליו' | שבט המנשי׃ ח ושמרתם
את־דברי הברית הזאת
כל וס' מ"ל | ועשיתם אתם למען תשכילו
ו"כ | את כל־אשר תעשון׃

קכ"ב לעבדיהו כומן :
ומפטירין קומי אורי · כיסטיה סימן ס :

פ פ פ

ט"ר | ט אתם נצבים היום כלכם
לפני יהוה אלהיכם
י ראשיכם שבטיכם זקניכם
ושטריכם כל איש ישראל׃

טפכם

ג ולא יהב יי לכון לבא | אהרן
למדע ועינין למחזי ואודנין | ולא נתן
למשמע עד יומא הדין׃ | הפ'לגיס
ד ודברית יתכון
ארבעין שנין במדברא לא | זאולך
בליאו כסותכון מנכון ומסנך | סס
לא עדו מעל רגלך׃
ה לחמא לא אכלתון
וחמר חדת ועתיק לא
שתיתון בדיל דתדעון ארי
אנא יי אלהכון׃ ו
ואתיתון לאתרא הדין ונפק
סיחון מלכא דחשבון ועוג
מלכא דמתנן לקדמותנא
לאגחא קרבא ומחינגון׃
ז ונסיבנא ית ארעהון
ויהבנה לאחסנא לשבטא
דראובן ולשבטא דגד | ושמרת' אא
ולפלגות שבטא דמנשה׃ | סוסה סס
ח ותטרון ית פתגמי | סנהדרין נס
קימא הדין ותעבדון יתהון | הפ'לגיס יס
בדיל דתצלחון ית כל
דתעבדון׃

פ פ פ

ט אתון קימין יומא
דין כולכון
קדם יי אלהכון
רישיכון שבטיכון סביכון
וסרכיכון כל אנש ישראל׃

טפלכון

רשבם

(ט) אתם נצבים היום כלכם · כדכתיב לעיל ויקרא משה אל כל ישראל וגו'׃

לאפן

רשי

היום הזה · הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום׃ (ו) ותבאו אל המקום הזה עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את

דברי

ולא נתן יי' לכם לב לדע' וסמיך ליה ואולך אתכם ארבעי' שנה רמז שעד ארבעי' שנה אין אדם עומד על דעת רבו •

נצבים

כורך שנא' בסיני ויתיצבו בתחתית ההר׳ נג נאמר כאן אתם נצבי' לפני יי' אלהיכם ראשיכם • הקים ראשיכם נאלהיכם לומר מורא רבך כמורא שמים • של איש ישראל וסמיך ליה טפכם • לומ' אישי ישראל בעיני הראשים נגהלם ולפדריכם כטעם

ג ולא יהב מימרא דיי לכון ליבא לסכשי אלהין למנדע ועיינין למרמזא אלהין למחמי ואודנין לטמטמא אלהין לציייתא ואתון נשיתון אורייתא דליבכון ורמזתון בעייניכון וטמטמתון אודניכון בזמן יומא הדין : ד והליכית יתכון ארבעין שנין במדברא לא בלמו כסותכון מעלוי גושמיכון וסנדליכון לא איתלעו מעלוי ריגליכון : ה לחמא דעיבורא לא אכלתון וחמר ומידת לא שתיתון והוות אורייתא תדירא מסתרא בסדר שיכון מטול דתתעסקון בה ותנדעון ארום אנא הוא יי אלהכון : ו ואתיתון לאתרא הדין ונפק סיחון מלכא דחושבנא ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לסדרי קרבא ומחוננון : ז וכבשנן ית ארעהון ויהבנא אחסנא לשיבט ראובן ולשיבט גד ולפלגות שיבט מנשה : ח ותנטרון ית פתגמי קיימא הדא ותעבדון יתהון מן בגלל דתצלחון ית כל דתעבדון :

ירושלמי

ותטרון ית מילי שבח אורייתא הדא ותעבדון יתהון מן בגלל דתתבוננין ית כל מה דמתעבדין :

פ פ פ

ט אתם אמר משה נביא לא בטומרא אנא מסהיד בכון אלהין כד אתון מעתדין יומנא כולכון קדם יי אלהכון רישי סנהדרין דילכון ואמרכלי שבטיכון סביכון וסרביכון כל אינש ישראל : טפלכון

רשי

דברי הברית הזאת • ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעי' שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך : (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' :

חסלת והיה כי תבוא

(ט) אתם נצבים • מלמד שכינס משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית : ראשיכם שבטיכם • ראשיכם לשבטיכם • זקניכם ושוטריכם • החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל : מחוטב

אבן עזרא

(ח) למען תשכילו • כמו תצליחו והוא פעל יוצא לב' פעולים והעד תצפון כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל :

חסלת והיה כי תבוא

(ט) אתם נצבים לפני יי' אלהיכם • סביבות הארון :
ראשיכם • כמו האהלה שרה אמו והנכונה עודד הנביא וכן הוא ראשיכם שהם ראשי שבטיכם כמו ונירם והטעם כי הנשיאים סמוכים ואחריהם הזקנים ואחריהם השוטרים ואחריהם כל איש ישראל הזכרים ואחריהם הטף בזכרים ואחריהם הנשים ואחריהם הגרים : (יא) לעברך • עם הפועל כטעם ויעברו בין בתריו והנה מלת עבר במספרן בי"ת להפך :

ולא

י טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיך: יא לעברך בברית יהוה אלהיך ובאלתו אשר יהוה אלהיך כרת עמך היום: יב למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: יג ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת: יד כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום: טו כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם: טז ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם:

י טפלכון נשיכון וגיורך דבגו משריתך מלקט אעך עד מלי מייך: יא לאעלותך בקימא דיי אלהך ובמומתיה דיי אלהך גזר עמך יומא דין: יב בדיל לאקמא יתך יומא דין קדמוהי לעמא והוא יהוי לך לאלהא כמא דמליל לך וכמא דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: יג ולא עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קימא הדין וית מומתא הדא: יד ארי ית מן דאיתוהי הכא עמנא קאים יומא דין קדם יי אלהנא וית מן דליתוהי הכא עמנא יומא דין: טו ארי אתון ידעתון ית דיתבנא בארעא דמצרים וית דעברנא בגו עממיא דעברתון: טז וחזיתון ית שקוציהון וית טעותהון אעא ואבנא כספא ודהבא

רש"י

(י) מחוטב עציך · מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: (יא) לעברך · להיותך עובר בברית ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם: לעברך בברית · דרך העברה כך היו כורתי בריתו׳ עושים מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברי׳ בנתים כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם · כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו

אבן עזרא

(יג) ולא אתכם לבדכם · רק עמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני בניכם: כו״ן ישנו נוסף: (יד) ואת אשר איננו · עם אשר איננו רק יבא אחריכו ואיננו כטעם האומרים כי רוחות הבאים היו שם: (טו) כי אתם ידעתם · יש מכם שראה תועבת מצרים והטעם אלהיהם וכלכם ראיתם תועבות בגוים: אשר עברתם · אליהם באדום ועמון ומואב ומדין · וטעם פורה ראש ולענה כי הראש מזיק השלמי׳ והוא מהחליים המדביקים. וטעם את האלה הזאת ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה:

והתברך

יונתן בן עוזיאל

י טפליכון ונשיכון וגיוריכון
דיבגו משריתיכון מקטועי קיסיכון עד
מילואי מימיכון : יא לאעלותכון
בקיימא דיי אלהכון ולאזהרותכון
במומתיה דיי אלהכון גזר עמכון
יומנא : יב מן בגלל לקיימא יתכון
יומנא ליה לאומא ברירא והוא יהוי
פ׳ שיכסו סמיך ליה ונרך רמז שלא הוזהרו כשרו׳ לינשא לפסולין · לכון לאלה היכמא דמליל לכון והי
כמא דקיים לאבהתכון לאברהם
ליצחק וליעקב : יג ולא עמכון
בלחודיכון אנא גזר ית קיימא הדא
ומסהיד ית מומתא הדא : יד
ארום ית כל דריא דקמון מן יומי
עלמא כלהון הינון דקיימין הכא
עמנא יומנא קדם יי אלהנא וית כל
דריא דעתידין למיקום עד סוף כל
עלמא כלהון הינון קיימין הכא עמן
יומנא : טו ארום אתון ידעתון
סכום שניא דיתיבנא בארעא
דמצרים וגבורן דעבד לנא ביני
עממיא דעברתון : טז וחמיתון ית
מרחקתהון וית טעוון דלהון דמן קיסא
ואבנא

ירושלמי

טפלכון נשיכון וגיוריכון
דאית בגו משירייתכון
מקטועי קיסיכון עד מלוי
מימיכון :
מלעברכון בקיימא דיי
אלהכון ובשבועתא דיי
אלהכון מקים עמכון יומא דין :
ארום כל דריא די קמו מן
יומות עלמא ועד כדון עמך
קיימין הכא יומא קדם יי
אלהכון וית כל דריא דעתידין
למיקום מקבתרן כאילו קיימין
הכא עימן יומא דין :
וחמיתון ית שקוציהון וית
מרחקתהון טעוון דקיסיא
וטעוון דאבניא טעוון דכסף
וטעוון דדהב טעוותא
דקיסא ודאבנא הוון מטלקין
יתהון בשוקייא וטעוותא
דכספא ודהבא הוו יהיבין
עמהון בגו ביתא דחלין
מנהון דלא יתגנבון :
דלא

רש״י

לפניו לעם : והוא יהיה לך לאלהים · לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם ע״כ פירשתי לפי פשוטה של פרשה · ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ״ט שבת״כ הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו : היום · כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה של מעלה מזו פייסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי · דבר אחר אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם כשיצא מידו ונכנס לידו של שאול : ואת אשר איננו פה · ואף עם דורות העתידים להיות :

(טו) כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם . לפי שראיתם האומות א״ע ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם : (יז) פן יש בכם וגו׳ לפיכך אני צריך להשביעכם :

(יו) ותראו את שקוציהם · על שם שהם מאוסים כשקצים : גלוליהם · מוסרחי׳ ומאוסין כגלל : עץ ואבן · אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין הכות ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו :

יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה
אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר
ג' וחס' י' ס' לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם
ל' וחס' שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃
י"ג נטעם פורג' יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי
ג' הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ
ס' בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי
פס' יו"ד כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן
כ' סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃
ג' יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ
ג' לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה
פ' וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה
ב' ויאר אף בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
ד' הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ
ג' מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ כ וְהִבְדִּילוֹ
יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית
נ"כי תשמע בקול הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃
כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן
בניכם

הזורת
ורחבא דעמהון: יז דלמא אית בכון גבר או אתתא או
זרעית או שבטא דלביה פני
יומא דין מדחלתא דיי אלהנא
למהך למפלח ית טעוות
עממיא האנון דלמא אית
בכון גבר מהרהר חטאין או
זדון: יח ויהי במשמעיה
ית פתגמי מומתא הדא
ויתחשב בלביה למימר שלמא
יהי לי ארי בהרהור לבי אנא
איזיל בדיל לאוספא ליה
למען ספו חטאי שלותא על זדנותא:
סנהדרין ע יט לא ייבי יי למשבק ליה
לא יאבה ארי בכן יתקף רוגזא דיי
פס וחמתיה בגברא ההוא וידבקון
ביה כל לוטיא דכתיבין
בספרא הדין וימחי יי ית
שמיה מתחות שמיא: כ
ויפרשניה יי לבישא מכל
שבטיא דישראל בכל לווטי
קימא דכתיבין בספר
אוריתא הדין: כא ויימר
דרא בתראה בניכון דיקומון
מבתריכון ובר עממין דייתי

מארע

רשב"ם

(יח) למען ספות הרוה. המזיד שמתוך שובע הוא חוטא: הצמאה. לתאבון שאינו רשע כעושה לכעיס מתוך שובע: כי בשרירות לבי. אלא בשרירת: (יט) כי אז יעשן. לא יאבה שלום לו אלא אז יעשן על אשר עזבו. ולא יאמרו מבלי יכולת ה' כמו שפרשתי אצל ואתפלל אל ה' ואומר וגומר בפרשת עקב תשמעון:

הנסתרות

רש"י

(יז) פן יש בכם. שמא יש בכם: אשר לבבו פונה היום. מלקבל עליו הברית: שרש פרה ראש ולענה. שרש מגדיל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בני"ע דרא שו"י בלע"ז כמו והתגלה והתפלל: בשרירות לבי. אלך. במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומר מה שלבי רואה לעשות: למען ספות הרוה. למען שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג שהייתי מעביר עליהם ועתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל. וכן ת"א בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדונותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות: הרוה. שוגג

ואבנא דרמיין באושקקי וטעוון דכסיף ודהב דיתחבין עמהון בבתיא אחרין דמין בתר הון דלא יתגנבון :
יז אורחרון דלמא אית בכון חשתא ולא יהוי בתר דנא בר נש או איתא או גניסא או שבטא דלביה סתפני לטעי יומנא מדחלתא דיי אלהנא למפלח ית טעוות עממיא האנון דלמא אית בכון טעו דשריש דלביה מהרהר עלוי בתר חטאיה דשרוי חיטאיה חולי וסופיה מריר כאגדנא דמותא :

ולא יהוי לכון גבר או אתתא או זרעי או שבטא דלביה סטי יומא דין מן קדם יי אלהנא למזל למפלח ית טעוותא דעממיא האנון דלמא יהוי בכון גבר דלביה מהרהר בחטאה דהוא מדמי לשורש קביעא בארעא ארום רישיה חלי בדבשא וסופיה מריר כלענתא דמותא :

יח ויהי במשמעיה ית פתגמי סומתא הדא ויתייאש בלביה למימר שלמא יהי לי ארום בתקוף יצרא בישא דלבי אזול מן בגלל לטוספא חובי שלותא על זדונותא : יט לא יהי רעוא מן קדם יי למשבק ליה ארום בכן יתקוף רוגזא דיי וחימתיה בגבר גשא ההוא ותחיל ביה כל פתגמי לווטתא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית שום דוכרניה מתחות שמיא : כ ויפרשניה יי לבישא מכל שבטיא דישראל הי ככל לווטי קיימא דכתיבין בספרא הדין : כא ויימרון דריא בתראי בניכון די יקומון מן בתריכון ובר עממי דייתי

פרה חסר וי"ו וקרי ע"ה פרה רמז כפרה בגורה סרר ישראל · והצדיקו יי' לרעה כנים' הנה זה ונעם ·

רש"י

שהוא עושה כאדם שכור שלא מדעת: צמאה · שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ה' · ע"י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן אלא עשן באפו ואע"פ שאין זו לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכול לשמוע כפי דרך הארץ: וקנאתו · לשון חמה אנפרנמו"נט אחוזת לבישת נקמה ולא נו מעביר על המדה: הכתוב' בספר התורה הזה ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו' הזאת הוא לשון נקבה מוסב אל התורה הזה לשון זכר מוסב אל הספר וע"י פיסוק הטעמים הן נחלקין לשתי לשונות בפרשת קללות הטפחה נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן הטפחה נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר:

אבן עזרא

(יח) והתברך בלבבו · אמר ר' יהודה הלוי ז"ל כי והתברך הוא כמשמעו כאשר ישמע הקללה יתברך בלבבו והוא אומר שלום יהיה לי כאומר בשמעו החרם הוזמנתי: למען ספות · אמר רבי יהודה הלוי כ"ע לשון כריתה כמו האף תספה כלומר שיחשוב המתברך לבטל דברי הצדיק שהוא כנוי במלת רוה עם דבר הצמאה והנה כנה הצדי' ברוה כמו כעץ שתול על מים והרשע בצמא כמו כערער בערב' ויחשו' כי גם ברכתו בלבו תפסיק הקללה ויפה פירש לולי שמלת רוה תאר השם והיה ראוי להיות רווי את הצמאה ויאמר ר' יונה המדקדק כי טעמו בעבו' שירא' שיכלה התם עם הרשע על כן יחשוב בלבו רע ואין זה נכון בעבור שלום יהיה לי ולפי דעתי שמלת ספות לשון תוספת כמו ספות חטאת והטעם שלום יהיה לי אע"פ שאלך בשרירות ולא

אבי כי בצדקת הצדיקים אחיה כי הם רבים ואני יחיד חוטא על כן כתוב אחריו לא יאבה יי' סלוח לו כי אז והטעם תמיד יכרת גם זה הפסוק לעד על פירושי במלת ונשא לו והנה ספות כי הרוח תוסיף על

ג' מ"ל כתו' בניכם אשר יקומו מאחריכם
והנכרי אשר יבא מארץ
רחוקה וראו את מכות
ג' וכתי' כן הארץ ההוא ואת תחלאיה
ב' כתרי ל"ם אשר חלה יהוה בה : כב
גפרית ומלח שרפה כל
ג' י"ג' וחסר ארצה לא תזרע ולא תצמח
ולא יעלה בה כל עשב
כמהפכת סדם ועמרה
ג' יוכנוניסק' אדמה וצביים אשר הפך
יהוה באפו ובחמתו : כג
ג' ואמרו כל הגוים על מה
עשה יהוה ככה לארץ הזאת
ג' מה חרי האף הגדול הזה :
כד ואמרו על אשר עזבו
ו' את ברית יהוה אלהי אבתם
אשר כרת עמם בהוציאו
אתם מארץ מצרים : כה
וילכו ויעבדו אלהים אחרים
וישתחוו להם אלהים אשר
ב' כ"ס ג' בתורה לא ידעום ולא חלק להם :
כו ויחר אף יהוה בארץ
ההוא להביא עליה את כל
ב' דגש כן הקללה הכתובה בספר
הזה : כז ויתשם יהוה
מעל אדמתם באף ובחמה
ג' נמ"ל רכתי ובקצף גדול וישלכם אל
ארץ אחרת כיום הזה : כח
ג' נחסר הנסתרת ליהוה אלהינו
ג' בקודות בתורה והנגלת לנו ולבנינו עד
עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת :

והיה

אהרן מארע רחיקא ויחזון ית מחתא דארעא ההיא וית מרעהא דאמרע יי בה :
כב גופריתא ומלחא יקדא כל ארעה לא תזדרע ולא תצמח ולא יסק בה כל עסבא כהפכתא דסדום ועמורה אדמה וצבויים דהפך יי ברוגזיה ובחמתיה :
כג ויימרון כל עממיא על מה עבד יי כדין לארעא הדא מה תקוף רוגזא רבא הדין :
ופר ויימרון על דשבקו ית קימא דיי אלהא דאבהתהון דגזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא דמצרים :
ואמרו על סנהדרין עו
כה ואזלו ופלחו לטעות עממיא וסגידו להון דחלן דלא ידעונין ולא אטיבא להון :
כו ותקיף רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה עלה ית כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין :
כז וטלטלינון יי מעל ארעהון ברגז ובחימתא ובתקוף רב ואגלינון לארע אוחרי כיומא הדין :
ויתשם ה' סס קי
כח דמטמרן קדם יי אלהנא ודגלין לנא ולבננא עד עלמא למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא :

ויהי

הנסתרות סס

מארע רחיקא ויחמון ית מחוותא דארעא ההיא וית מרעתא דגרי יי בה :
כב כובריתא ומלחא עם אשא מצלהבא תהי יקדא כל ארעא לא
תתבשר לבר זרע ולא תרבי צמחין ולא יסק בה כל עשבא תשתקע היך
תהפכנותא דסדום ועמורה אדמה וצבויים דהפך מימרא דיי ברוגזיה
ובכליתיה : כג ויימרון כל עממיא מטול מה עבד יי היכנא לארעא
הדא מה הוה תקוף רוגזא רבא הדין : כד ויימרון מטול דשבקו ית
קיימא דיי אלהא דאבהתהון דגזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא
דמצרים : כה ואזלו בתר יצרא בישא ופלחו לטעוות עממיא
וסגידו להון דחלן דלא ידעונין ולא אתפלגון להון : כו ותקיף
רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתיה עלה ית כל לווטיא דכתיבין בספרא
הדין : כז וטלטילינון יי מעילוי ארעהון ברגוז ובכלו ובתקוף רב
וטלקינון בגלותא לארע חורן כזמן יומא הדין : כח טמירתא גליין
קדם יי אלהנא והוא יפרע מנהון וגלייתא יתמסרן לנא ולבננא עד
עלמא למעבד להון דינא מטול לקיימא ית כל פתגמי אוריתא הדא :
ויהי

אשר יקומו מאחריכם ר"ת מאחב ירנעס מנשה יפסס הרשיעו נע"ז יותר מכל ימלה ג' נמס' מתרי עניני' אשר חלק ה' נה • ונהג"ו חלק את פני ה' ויעתר לו • ודרשין ויחתר לו מלמד שחתר הקב"ה תחת כסא הכ"ו ויקבלו נתשובה והיינו מה שיס דהכא לשון שכירה נאמרת • אף חלה דבני מנשה לשון חתירה שבנעשה לו חתירה ברקיע • ויסתתרו מא' ני"ו ה"ה אחר עבודה שהיא כיצין פנים • נאמך ונחמה ונקנך בני' שנעי' כנגד שנעים שנה של גלות בבלי ויש להם לא"ד גדולה וחסר יו"ד • לומר שאין הגלות כואת לי' השבטים • נקוד על עי"ן שנעד • כדאיתא בפ' כנחר הדין • שע' יום היו מאחד בשבט שהתחיל לבאר התורה עד י' בניסן שעברו הירדן שאין לנו ולבנינו ליענש ד"א רמזלע' שנה של גלות בבל •
את

רש"י

(כה) ולא חלק להם • לא נתנם לחלקם : לא ידעום : לא ידעו גבורת אלהות • ואנקלוס תרגם לא אוטבא להון לא הטיבו להם שום טובה ולשון חלק אותו אלוה שנבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק:

(כז) ויתשם ה' • כתרגומו וטלטלינון וכן הנני נותשם מעל אדמתם : (כח) הנסתרות לה' אלהינו • ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש וגו' ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים • נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה :
ושב

רשב"ם

(כח) הנסתרות לה' אלהינו • כבר פירשתים אצל הארורים על הנסתרות הסתרים היו הברכו' והקללות שאין הדבר ליענש ביד בית דין אלא ביד הקב"ה : לנו ולבנינו • לעשות דיני עונשין על פי עד :
כי

אבן עזרא

שלמאה ומשל הצדיק נרוה כטעם כעץ שתול על פלגי מים והרשע כצמאה כטעם כערער בערבה והעד שכתוב בתחלה שרש פורה ראש ולענה והוא במקום צמא : (יט) יעשן אף • ישרפנו אש האף עד שיראה העשן והנה אם הוא יחיד ימות מיד ואם היא משפחה ודבקה בו כל האלה ובטעם שתרבץ האלה במשפחה עד שימחה שמה ואם הוא שבט והבדילו ה' לרעה וכמוהו והיה לה' והעליתיהו עולה כאשר פירשתיו : (כא) ואמר הדור האחרון • שהם בניכם גם הנכרים הרואים את מכת הארץ :

(כב) גפרית • תפלה לשם שתהיה כל הארצה שרופה בגפרית ואלה כמהפכת המקומות הנזכרים ויש מפרש אומרים כי ואמרו כל הגוים שנוי בעבור שארכו הדברים כמשפט הלשון ואמרו הקדמונים וטעם אלהי אבותם שעזבו שידעו הם ואבותם ועבדו אשר לא ידעו : (כה) ולא חלק להם • פירשתיו :

ל ס א והיה כי־יבאו עליך כל־
הדברים האלה הברכה
והקללה אשר נתתי לפניך
ג׳ ס״פ נתור׳ והשבת אל־לבבך בכל־
הגוים אשר הדיחך יהוה
אלהיך שמה׃ ב ושבת
ג׳ ס״פ נסי׳ ד׳ עד־יהוה אלהיך ושמעת
בקלו ככל אשר אנכי מצוך
היום אתה ובניך בכל־לבבך
ו׳ ובכל־נפשך׃ ג ושב יהוה
נ׳ אלהיך את־שבותך ורחמך
ושב וקבצך מכל־העמים
נ׳ אשר הפיצך יהוה אלהיך
ג׳ ס״פ נכסי׳ נ׳ שמה׃ ד אם־יהיה נדחך
בקצה השמים משם יקבצך
פ׳ יהוה אלהיך ומשם יקחך׃
ה והביאך יהוה אלהיך
אל־הארץ אשר־ירשו
פ׳ דקל׳ נטי׳ת אבתיך וירשתה והיטבך
נ׳ והרבך מאבתיך׃ ו ומל
יהוה אלהיך את־לבבך ואת־
לבב זרעך לאהבה את־יהוה
אלהיך בכל־לבבך ובכל־
נפשך למען חייך׃ ז ונתן
ג׳ נ׳ ס״נ יהוה אלהיך את כל־האלות
האלה על־איביך ועל־שנאיך
אשר רדפוך׃ ח ואתה
תשוב ושמעת בקול יהוה
ועשית את־כל־מצותיו אשר
אנכי מצוך היום׃ ט
ס״פ ג׳ וא׳ חסר והותירך יהוה אלהיך בכל

א ויהי ארי ייתון עלך
כל פתגמיא האלין ברכן
ולוטין דיהבית קדמך ותתיב
ללבך בכל עממיא דאגלך יי
אלהך לתמן׃ ב ותתוב
לדחלתא דיי אלהך ותקביל
למימריה ככל דאנא מפקיד
לך יומא דין את ובנך בכל
לבך ובכל נפשך׃ ג
ויתיב יי אלהך ית שבי גלותך
וירחם עלך ויתוב ויכנשינך
מכל עממיא דבדרך יי אלהך
לתמן׃ ד אם יהון גלותך
בסיפי שמיא מתמן יכנשינך
יי אלהך ומתמן יקרבינך׃
ה ויעלינך יי אלהך
לארעא דיריתו אבהתך
ותירתה ויוטיב לך ויסגינך
מאבהתך׃ ו ויעדי יי
אלהך ית טפשות לבך וית
טפשות לבא דבנך למרחם
ית יי אלהך בכל לבך ובכל
נפשך בדיל חייך׃ ז
ויתן יי אלהך ית כל לוטיא
האלין על בעלי דבבך ועל
סנאך דרדפוך׃ ח ואת
תתוב ותקביל למימרא דיי
ותעביד ית כל פקודוהי
דאנא מפקיד לך יומא דין׃
ט ויותרנך יי אלהך
בכל עובדי ידך בולדא
דמעך ובולדא דבעירך
ובאבא דארעך לטבא ארי
יתוב יי למיחדי עלך לטב
כמה

מעשה ידך בפרי בטנך
ובפרי

אהרן
ושב ה׳ מגלהכש
והביאך ח׳ ערכין לג אשר ירשו טס כלה מו

א ויהי כד ייתון עליכון ית כל פתגמיא האלין בירכן וחילופהון
דסדרית קדמיכון ותיתבון על ליבכון למיתב לפולחני בכל גלוות
עממיא דאגלי יתהון יי לתמן : ב טוביכון דצדיקיא מרי תתובא
דכד תחובון ותתובון מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא דיי אלהכון אין
תקבלון למימריה בכל מה דאנא מפקיד לכון יומנא אתון ובניכון בכל
לבכון ובכל נפשכון : ג ויקבל מימריה ברעוא ית תיובתכון וירחם
עליכון ויתוב ויכנוש יתכון מכל עממיא דבדר יי אלהכון יתכון לתמן :
ד אין יהון מבדריכון בסייפי שמיא מתמן יכנוש יתכון מימרא
דיי אלהכון על ידוי דאליהו כהנא רבא ומתמן יקרב יתכון על ידוי
דמלכא משיחא : ה ויעליגכון מימרא דיי אלהכון לארעא דירית
אבהתכון ותירתה ויוטב לכון ויסגינכון יתיר מן אבהתכון : ו
ויעדי יי אלהכון ית טפשות לבכון וית טפשות לבא דבניכון ארום יבטל
יצרא בישא מן עלמא ויברי יצרא טבא די ימלכינכון למירחם ית יי
אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון מן בגלל דיוגרון חייכון עד עלמין :
ז ויגרי מימרא דיי אלהכון ית לווטיא האלין על בעלי דבביכון
דאעיקו יתכון בגלוותכון ועל סנאיכון דרדפו מן בתריכון עד די אנסו
יתכון : ח ואתון תתובון ותקבלון למימרא דיי ותעבדון ית כל
פקודוי דאנא מפקיד לכון יומנא : ט וישיירנכון יי אלהכון לטבא
דתצלחון בכל עובדי ידיכון בוולדא דמעיכון ובוולדא דבעירכון ובפירי
ארעכון לטבא ארום יתוב מימרא דיי למיחדי אסטולכון לאוטבא לכון
היכמא דחדי על אבהתכון :

ארום

את לבנך ואת לבב • ר"ת ללל לכך נהגו להשכי' ולהתפלל סליחו' מר"ח אלול ואילך וכי לולא האמנתי לראות בטוב יי' • לולא אותיות א'לו' שמלול ואילך מודתי כנגד יי' • את לבבך ואת ל' בנים'ום ליומות המשיח • וסמיך ליה והותירך שאם תשוב נת ו ה שלומה מיד תהא נגאל •

רשי

(ג) ושב ה' אלהיך את שבותך • היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם • ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל • ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון :

לא

אבן עזרא

(כז) ויתשם • בחסרון נו"ן לנתוש רק הוא מובלע כמשפט • וטעם כיום הזה דברי המשיבים : (כח) הנסתרות • הטעם מי שיעבוד ע"א בסתר ליי' אלהינו והטעם כי משפטו ביד השם והוא יפרע ממנו ואם היתה בגלוי חיוב לנו ולבנינו לעשות ככתוב בתורה ויש אומרים כי הנסתרות והנגלות הם ליי' ואין לנו כי אם לעשות דברי התורה וזה הפי' בלא ראש ורגל ומה טעם יש להזכיר כן במקום הזה ובעבור שאמר וישליכם אל ארץ אחרת אמר

כי אם תשוב אל יי' אע"פ שאתה חוצה לארץ השם ישיב שבותך ועל דעת רבי יהודה המדקדק הראשון כי הוא יכיח והטעם ימצא מנוחה לנשבים ויתן להם רחמים ואחר כך ישוב ויקבץ : (ד) בקצה השמים • כנגד ארץ ישראל : (ו) ומל יי' אלהיך • כי לא נתכנו העלילות הראשונות ואחר שאמר תשוב לשמוע בקולו הוא יעזרך וימול לבבך ולבב זרעך לא כמילת הבשר שאתה חייב למול אותו • וטעם והותירך בעבור שיתן הקללות על השונאים :

כאשר

וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי
ב' חסר אַדְמָתְךָ לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב יְהוָה
לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־
ד' כתי' [illegible] שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ׃ י כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
ס יא כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־
נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה
הִוא׃ יב לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא
לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה
וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ
אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יג וְלֹא־
מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי
יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם
וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ
וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יד כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ
הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ
לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס טו רְאֵה נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־
הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃
טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ואם

כְּמָא דַחֲדִי עַל־אֲבָהָתָךְ׃
י אֲרֵי תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא אוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב לְדַחַלְתָּא דַייָ אֱלָהָךְ בְּכָל־לִבָּךְ וּבְכָל־נַפְשָׁךְ׃ יא אֲרֵי תַפְקֵידְתָּא הָדָא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לָא מְפָרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא׃
יב לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא וְיִסְבְהַ לָנָא וְיַשְׁמְעִינָנַהּ יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ יג וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִעֲבַר לָנָא לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְבְהַ לָנָא וְיַשְׁמְעִנַנָּא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ יד אֲרֵי קָרִיב לְוָתָךְ פִּתְגָמָא לַחֲדָא בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ טו חֲזִי דִּיהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טָבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּשְׁתָּא׃ טז דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דְּאַתְּ עָלֵיל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

ואם

אחרן

לא בשמים כר.נין ג

כי קרוב ער.כ נין יו

את המות הזה

ואם

רשב"ם

(יד) כי קרוב. אלא:

הטירה

רש"י

(יא) לא נפלאת היא ממך. לא מכוסה היא

ממך

תשמע בקול
בגימט' זה
בקול ת"ח ·
כי תשוב אל
ה' אלהיך
וסמיך ליה
כי המצוה
הזאת · לומר
שקולה היא
התשובה
כנגד כל
המצות כלן'
מי יעלה
לנו השמים'
ר"ת מילה
וס"ת יהוה
לומר מי גו
ימ! לעלות
אל הש' אם
לא היא
בישולגבן
רתהוך' פני
והיה תמים
שנאמר על
המילה ·
בפיך ובלבבך
לעשותו ·
בפיך בי
קיים הם
למוגאיהם ·
ובלבבך
אגרא
דשמיעתא
סברא ·
את החיים

יונתן בן עוזיאל

י ארום תקבלון למימרא דיי אלהכון למנטר פקודוי וקיימוי
דכתיבין בספר אורייתא הדין ארום תתובון לדחלתא דיי אלהכון בכל
לבכון ובכל נפשכון : יא ארום תפקידתא הדא דאנא מפקיד לכון
יומנא לא מכסיא היא מנכון ולא
רחיקא היא : יב לא בשמיא היא
למימר מן יסוק בדילנא בשמיא
ויסבינה לנא וישמע יתה לנא
ונעבדינה : יג ולא מן האל
לעיברא דימא רבא היא למימר מאן
יעיבר בדילנא לעיבר ימא רבא
ויסבינה לנא וישמע יתה לן
ונעבדינה : יד ארום קריב לכון
פתגמא בבית מדרשכון פתחו פומכון
למהוי הגיין בהון ודכו לבכון למעבד
יתהון : טו חמון די סדרית
קדמיכון יומנא ית אורחא דחיי דביה
משתלם אגר טב לצדיקיא וית אורחא
דמותא דביה משתלם אגר ביש
לרשיעיא : טז דאנא מפקיד
לכון יומנא למרחם ית יי אלהכון
ולמהך באורחן דתקנן קדמוי
ולמנטר פקודוי וקיימוי ודינוי ותיחון
ותסגון ויבריכנכון יי אלהכון בארעא
דאתון עללין לתמן למירתה :

ואין

ירושלמי

לא בשמיא היא אורייתא
למימר אלווי מן אין הוה לן
חד כמשה נביא די יסוק
לשמיא וייתיה לן וישמע
ית פיקודיא ונעבדינהון :
ולא מעבר ימא רבא היא
אורייתא למימר אלווי הוה לן
חד כיונה נביא דייחות
לעומקי ימא רבא וייתי יתה
לן וישמע ית פקודיא ונעבד
יתהון :
ארום קריב הוא לותכון פתגם
לחדא בפומכון לסיהון הגיין
בהון ובלבביכון למעבד יתה :
חזון הא שוית קדמיכון יומא
הדין ית אורחא דחייא ודהיא
אורחא טבתא וית אורחא
דמותא דהיא אורחא
בישתא :

ואת הטוב
בגי' תורה ו'
כי שהוא
תורה וחיי'
וב"כ כ"ם
וחיית
ורבית וברכך
בארץ ובני
עבד עבדי
לא יקוה
בעינין וגו'
וברכך ה'
אלהיך וזהו
שאה"ל
שאין עבד
עבדי
כוהב בח"ל
הכלא דכתי'
וברכך בארץ
אשר אתה
בא שמה
התם במי
דוקא בארץ

רש"י

ממך כמו שנאמר בי יפלא הרי יתכסה ותרד
פלאים ותרד במטמוניות מכוסה חבושה בטמון :
(יב) לא בשמים היא . שאילו היתה בשמים
הייתי צריך לעלות אחריה וללמדה : (יד) כי
קרוב אליך · התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה :
(טו) את החיים ואת הטוב · זה תלוי בזה אם
תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך
המות והכתיב מפרש והולך היאך : (טז) אשר
אנכי מצוך היום לאהבה · הרי הטוב ובו תלוי :
וחיית ורבית · הרי החיים :

ואם

אבן עזרא

(ט) כאשר שש על אבותיך · שנחלו הארץ כי
עם הגולים ממנה ידבר : (י) הכתובה בספר
התורה הזה · כי עקר כל המצות שם ואם הם
צריכים פירוש קבלה ולא היה שמורה עד
שיהיה הלב שלם על כן בכל לבבך כי מצות
השמירה עם הלב : (יא) נפלאת · נסתרת או
דבר פלא שתלאה לעשותו : (יב) לא בשמים
היא · פי' נפלאת : (יג) מעבר לים · פי'
רחוקה ויתכן שהוא הים הגדול שלא יוכל אדם
להכנס בדרכו מפני הפכת המים : (יד) בפיך
ובלבבך שכל המצות עקרם הלב ויש מהם זכר

בפה

יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא
ל׳ תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ
ג׳ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃
יח הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי
ד׳ג׳ וחס׳ ו׳ו אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן
יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה
עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה
ב׳ לְרִשְׁתָּהּ׃ יט הַעִדֹתִי בָכֶם
ג׳ וסמי׳ הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה
אַתָּה וְזַרְעֶךָ׃ כ לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ
ב׳ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא
חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־
ב׳ גה בנקמתן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם׃

מ׳ י לג״כו סימן
ומפטירין שוש אשיש • ניצביה בסימן ס״כ׃

פ פ פ

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
ד׳ כסיפ׳ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמֶר
ג׳ אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד
לצאת

אונקלוס

יז וְאִם יִתְפְּנֵי לִבָּךְ וְלָא
תְקַבֵּיל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן׃ יח
חַוֵּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד
תֵּיבְדוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין עַל־
אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבַר יָת יַרְדְּנָא
לְמֵיעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃
יט אַסְהֵידִית בְּכוֹן יוֹמָא
דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא חַיֵּי
וּמוֹתָא יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן
וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי בְּדִיל
דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנָךְ׃ כ
לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא
לְמֵימְרֵיהּ וּלְאִתְקָרָבָא
לְדַחַלְתֵּיהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ
וְאוֹרְכוּת יוֹמָךְ לְמִיתַּב עַל־
אַרְעָא דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן
לְהוֹן׃

פ פ פ

א וַאֲזַל מֹשֶׁה וּמַלֵּיל
יָת פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין עִם
כָּל יִשְׂרָאֵל׃ ב וַאֲמַר
לְהוֹן בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין
אֲנָא יוֹמָא דֵין לֵית אֲנָא יָכֵיל
עוֹד לְמִפַּק וּלְמֵיעַל וַיְיָ אֲמַר לִי
לא

תולדות אהרן

ואם יפנה סוכה מו
לאהב׳ את נדרים סב
כי הוא ברכות נה שבת יג פסחים מט קדושין מ
פרש׳ וילך
ויאמר ר״ה יא סוטה יג קדושין לח

רש״י

(יז) ואם יפנה לבבך · הרי הרע׃ (יח) כי אבד תאבדון · הרי המות׃ (יט) העדותי בכם היום את השמי׳ ואת הארץ · שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם
בכל

אבן עזרא

בפה לחזוק הלב ויש מעשה כדי שיזכור בפה׃ (טו) החיים · אורך ימים׃ הטוב · בעושר ובריאות הגוף וכבוד · והמות והרע הפך׃ (טז) לאהבה · העיקר׃ ללכת בדרכיו · שלא תשגה
מדרכי

יז ואין יהרהר לבכון ולא תקבלון ותטעון ותסגדון לטעוות עממיא
ותפלחונון : יח חויתי לכון יומנא ארום תיבדון ולא תגרון יומין על
ארעא דאתון עברין ית יורדנא למיעל לתמן למירתה : יט לא
סהדין דעברין מן עלמא אנא מסהיד בכון יומנא אלהן שמיא וארעא
חיי ומותא סדרית קומיכון ברכתא וחילופא ותתירעון בארחא דחיי היא
אוריתא מן בגלל דתיחון בחיי עלמא דאתי אתון ובניכון : כ
למירחם ית יי אלהכון לקבלא במימריה ולמקרב לדחלתיה ארום
אורייתא דאתון עסיקין בה היא תייכון בעלמא הדין ואוגדות יומיכון
בעלמא דאתי ותתכנשון בסוף גלוותא ותיתבון על ארעא דקיים יי
לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון :

פ פ פ

וילך ואזל משה למשכן בית אולפנא ומליל ית פתגמיא
האלין עם כל ישראל : ב ואמר להון בר מאה
ועשרין שנין אנא יומנא לית אנא יכיל תוב למיפק ולמיעל ומימרא דיי

בעל הטורים

ונחרת בחיים בחיי' עולה שבעי' שבעים פני' התורה נדרשת בהם וכן סנ"ל יי' ליראיו וחיי האדם ע' שנה • ג"ג חסלך פ"ח וילך

פירוש נ"ג הלך כשהל ר"ה יום כ' או ג' מזנבני' וילך נפרדים • וילך משה לעיל תיניה

כתי' לאהבה' ליצח' וליעק' וש זין ליה נ"לך משה שהלך אליהם להגיד להם כי קיים הק"בה את שבועתו והכניס ישרא' לארץ ואיתא במדרש מכאן שהמתים מספרים זה עם זה

רש"י

בכל זאת ד"א העידותי בכם את השמי' אמר להם הק"בה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר זרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה : ובחרת בחיים • אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים • כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך ועל זה נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך :

חסלת אתם נצבים

(א) וילך משה לא אוכל עוד לצאת ולבא • יכול שתשש כחו ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע : (ב) וה' אמר אלי וזהו פירוש

אמר אבן עזרא

מדרכי מעשיו ומלותיו שלוך ואם לא תדע לאה' נתנו החוקים והמשפטים • והנה וחיית פי' החיים : (יז) ורבית • פי' הטוב כי הוא רבוי הגוף בבנים ובעושר : (יז) ואם יפנה לבבך • כי הלב הוא העקר : ונדחת • פירשתיו : כי אבוד תאבדון • פי' המות והרע כי יאבדו הם ובניהם והונם : (יח) לא תאריכון ימים • הפך וברכך יי' אלהיך בארץ : (יט) את השמים ואת הארץ • בעבור היותם עומדים וכן על האבן תהיה בנו לעדה וכן שמעו הרים את ריב יי' : החיים והמות • הם הברכה והקללה והנה יש לך לבחור בחיים : למען תחיה • בגוף או בזכר ופירש כי החיי' הם לאהבה : (כ) כי הוא חייך • על דעת המפרשי' שהוא שב אל קול השם ולפי דעתי שהוא השם כאשר אמר המשורר יי' ישעי ואלהי חסדי ומגני וחרבי :

הסלת אתם נצבים

(א) וילך • הלך אל כל שבט ושבט להודיע שהוא מת שלא יפחדו וחזק לבם בדברי

ג' וח' ולנא"ת ולנא"י כ"כ בתורה לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי
לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃
ג' פסוקי' ליס"ו סופי' מוכרח ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ הוּא יַשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם
יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ד וְעָשָׂה
כ"ר"פ יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
ל' ע"ן לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם׃
ה וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל הַמִּצְוָה
כ' אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ו חִזְקוּ
ג' וְאִמְצוּ אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא
הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַעַזְבֶךָּ׃ ס ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי
כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי
אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה
ג' וח"ן יס"ו מ"ן תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ ח וַיהוָה
הוּא הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא
יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
ו' יַעַזְבֶךָּ לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת׃
ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה
הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי
ז' לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית
ד' יס"ו פ"ן בתורה יְהוָה וְאֶל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם
ג' מג' נלוס לֵאמֹר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג
הַסֻּכּוֹת

לָא תְעִבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ אהרן
ג יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ עָבַר
קֳדָמָךְ הוּא יְשֵׁיצֵי יָת עַמְמַיָּא
הָאִלֵּין מִן קֳדָמָךְ וְתֵירְתִנּוּן
יְהוֹשֻׁעַ הוּא עָבַר קֳדָמָךְ
כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ׃ ד וְיַעְבֵּיד יְיָ
לְהוֹן כְּמָא דַּעֲבַד לְסִיחוֹן
וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה
וּלְאַרְעֲהוֹן דְּשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃
ה וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ קֳדָמֵיכוֹן
וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּכָל תַּפְקֵידְתָּא
דְּפַקֵּידִית יָתְכוֹן׃ ו
תְּקִיפוּ וְאַלִּימוּ לָא תִדַּחֲלוּן
וְלָא תִתַּבְרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן
אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ מְדַבַּר
קֳדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא
יְרַחֲקִנָּךְ׃ ז וּקְרָא מֹשֶׁה
לִיהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר לֵיהּ לְעֵינֵי כָל
יִשְׂרָאֵל תְּקַף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ
תֵּיעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא
דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן
לְהוֹן וְאַתְּ תַּחְסְנִנַּהּ יָתְהוֹן׃ כי אתה
ח וַיְיָ הוּא מְדַבַּר קֳדָמָךְ סנהדרין
מֵימְרֵיהּ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ לָא
לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְרַחֲקִנָּךְ לָא
תִדְחַל וְלָא תִתָּבַר׃ ט
וּכְתַב מֹשֶׁה יָת אוֹרַיְתָא הָדָא
וִיהַבַהּ לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי
דְּנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ
וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ י
וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימַר
מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין בִּזְמַן שְׁתָּא ויכתוב גטין
דִּשְׁמִטְּתָא בְּחַגָּא דִמְטַלַּיָּא׃
במיתי

מקץ שבע ר"ה
סוטה

ט' הסכות : יא בבוא כל ישראל
מ"ג לראות את פני יהוה אלהיך
ב' קמץ במקום אשר יבחר

יא במיתי כל ישראל לאתחזאה קדם יי אלהך באתרא דיתרעי תקרי ית אוריתא

תולדת אהרן בבא כל חגיגה ב סוט. סט

תקרא

בעל הטורים / יונתן בן עוזיאל

ולכוא מלא ו"ו חסר אוכל ע"ז לבא כאשר סדרי התכה ה' אלהיך הוא עובר לפניך הפסוק מתחיל ומסיים בה' לומר שהקב"ה הולך לפני ישראל ולאחריהם וכן כתיב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל בבא כל

אמר לי לא תעיבר ית יורדנא הדין : ג יי אלהכון ושכינתיה עביר
קדמיכון הוא ישיצי ית עממיא האלין ותירתונון יהושע הוא יטייל
קדמיכון היכמא דמליל יי : ד ויעבד יי פורענות דינא מנהון
היכמא דעבד לסיחון ולעוג מלכי אמוראי ולעממי ארעהון דשיצי
יתהון : ה וימסרינון מימרא דיי קדמיכון ותעבדון להון הי ככל
תפקידתא דפקידית יתכון : ו איתוקפו ואתחיילו לא תדחלון ולא
תתירעון מן קדמיהון ארום יי אלהכון שכינתיה מידברא קדמיכון לא
ישבקינכון ולא ירחקינכון : ז וקרא משה ליהושע מן גו עמא ואמר
ליה למיחמהון דכל ישראל איתקף ואתחייל ארום אנת מתמני למיעול
עם עמא הדין לארעא דקיים מימרא דיי לאבהתכון למיתן להון ואנת
תפליג יתיה להון : ח ומימרא דיי שכינתיה מידברא קדמך
ומימריה יהי בסעדך לא ישבקינך ולא ירחקינך לא תדחל ולא תתירא :
ט וכתב משה ית אורייתא הדא ומסרה לכהניא בני לוי דנטלין ית
ארון קיימא דיי ולכל חכימי ישראל : י ופקיד משה יתהון למימר
בסוף שבע שנין באשוני שתא דשמיטתא בחגא דמטליא : יא
במיתי כל ישראל לאתחמאה קדם יי אלהכון באתרא דיתרעי תיקרון
ית

ישראל אלא ו"ו כיסה היו אלים נס כי זקני הכשיטכשים וטף וגרך

רש"י

לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי : הככי היום היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות . ד"א לצאת ולבא . בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה : (ו) לא ירפך . לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו : (ז) כי אתה תבוא את העם הזה . ארי את תיעול עם עמא הדין משה א"ל ליהושע זקני שבדור עמך בכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור : (ט) ויכתוב משה ויתנה . כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו : (י) מקץ שבע שנים : בשנה ראשונה של שמטה השמיני' ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעי' נוהגת בה בקציר של שביעי' למוצאי

אבן עזרא

בדברי יהושע על כן כתוב אחריו ואתה תנחילנה אותם ולפי דעתי כי אז ברך השבטים ואם ברכותיהם מאוחרות במכתב : (ג) לצאת ולבא במלחמה והטעם כי לא הייתי מת עתה אין בי יכולת להלחם ואין לכם צורך למי שיעזר' אתכם כי השם ישמיד הגוים גם יהושע והעד מה שראיתם בעיניכם במלחמת סיחון ועוג : (ה) ועשיתם להם . לשמור מצותם : (ו) חזקו ואמצו . אחר שתדעו שהשם הולך עמכם בכל מקום שתלכו להלחם : חזק ואמץ . גם כן אמר משה ליהושע שהוא הפקיד עליהם כי אתה תבוא את העם הזה ענין את כמו עם : (ט) ויתנה אל הכהנים בני לוי . שהם מורי התורה : ואל כל זקני ישראל . הבסנהדרין או טעמו כמו ויצו משה וזקני ישראל : (י) מקץ

תקרא את התורה הזאת
נגד כל ישראל באזניהם׃
יב הקהל את העם
האנשים והנשים והטף וגרך
אשר בשעריך למען ישמעו
ולמען ילמדו ויראו את
יהוה אלהיכם ושמרו לעשות
את כל דברי התורה הזאת׃
יג ובניהם אשר לא ידעו
ישמעו ולמדו ליראה את
יהוה אלהיכם כל הימים
אשר אתם חיים על האדמה
אשר אתם עברים את הירדן
שמה לרשתה׃ פ
יד
ויאמר יהוה אל משה הן
קרבו ימיך למות קרא את
יהושע והתיצבו באהל מועד
ואצונו וילך משה ויהושע
ויתיצבו באהל מועד׃
טו
וירא יהוה באהל בעמוד ענן
ויעמד עמוד הענן על פתח
האהל׃
טז ויאמר יהוה
אל משה הנך שכב עם
אבתיך וקם העם הזה וזנה
אחרי אלהי נכר הארץ
אשר הוא בא שמה בקרבו
ועזבני והפר את בריתי אשר
כרתי אתו׃
יז וחרה אפי
בו ביום ההוא ועזבתים
והסתרתי פני מהם והיה
לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא

אוריתא הדא קדם כל ישראל
ותשמעינון׃
יב כנוש
ית עמא גבריא ונשיא
וטפלא וגיורך דבקרויך בדיל
דישמעון ובדיל דילפון
וידחלון קדם יי אלהכון ויטרון
למעבד ית כל פתגמי
אוריתא הדא׃
יג
ובניהון דלא ידעין ישמעון
וילפון למדחל קדם יי אלהכון
כל יומיא דאתון קימין על
ארעא דאתון עברין ית
ירדנא תמן למירתה׃
יד ואמר יי למשה הא
קריבו יומך לממת קרי ית
יהושע ואתעתדו במשכן
זמנא ואפקדניה ואזל משה
ויהושע ואתעתדו במשכן
זמנא׃
טו ואתגלי יי
במשכנא בעמודא דעננא
וקם עמודא דעננא על תרע
משכנא׃
טז ואמר יי
למשה הא את שכיב עם
אבהתך ויקום עמא הדין
ויטעי בתר טעות עממי
ארעא דהוא עליל לתמן
ביניהון וישבקון דחלתי
וישנון ית קימי דגזרית
עמהון׃
יז ויתקף
רוגזי בהון ביומא ההוא
וארחקינון ואסלק שכינתי
מנהון ויהון למיכל ויערען
יתהון בישן סגיאן ועקן ויימר
ביומא ההוא הלא מדלית

שכינת

הלא

ית אוריתא הדא קבל כל ישראל במשמעהון : יב כנושו ית עמא
גובריא למילף ונשיא למשמע אולפנא וטפליא לקבולי עליהון אגרא
דמייתין יתהון וגיוריא דבקרויכון דיתחמון איקר אורייתא וידחלון כולהון
מן קדם מימרא דיי אלהכון ויטרון למעבד ית כל פתגמי אורייתא הדא :
יג ובניהון דלא ידעו ישמעון ויילפון למדחל מן קדם יי אלהכון כל
יומיא דאתון קיימין על ארעא דאתון עברין ית יורדנא תמן למירתה :
יד תלתא צדיקיא אתאמרת קריבותא במיתתהון מטול דלא מטו
ליומי אבהתהון וכל חד וחד מני פרנסא ב' ומני יעקב אבונן ודוד מלכא
ומשה נביא דהכין כתיב ואמר יי למשה הא קריבן יומך למסת קריית
יהושע ותתעתדון במשכן זמנא ואפקדיניה ואזל משה ויהושע
ואתעתדו במשכן זמנא : טו ואתגלי איקר שכינתיה דיי במשכנא
בעמודא דעננא וקם עמודא דעננא על תרע משכנא ומשה ויהושע
קמון מן לבר : טז ואמר יי למשה הא אנת שכיב בעפרא עם אבהתך
ונשמתך תהוי גניזא בגניז חיי עלמא עם אבהתך ויקומון רשיעי עמא
הדין ויטעון בתר טעוות עממיא
דהוון עלין תמן בגוהון וישבקון
דחלתי וישנון ית קיימי די גזרית
עמהון : יז ויתקוף רוגזי בהון ביומא
ההוא ואירחקינון ואסלק שכינתי מנהון ויהון לביזא ויארעון יתהון בישן

ירושלמי

וישבקון ויפסון ית קיימא די
קיימית עמהון :

בעל הטורים

טעם שאנשי'
נשי' וזהו ש"ס
נשים ללמוד
הן קרבו ימיך
למות אמר
פרע"ה
דכתיב ס"ע
בזה הלשון
שבחתיך
שאמרתי הן
גי' אלהיך
השמי' וב"רץ
גם אתה
אגדה לנו
אמר לו
הק' גבורת לא
אמרת הן לא
יאמינו לי
וכן כתי' יען
לא האמנתם
בי . וקם
העם תנין
על סקיף
לוט' שיתחסן
בק' ברכות
ונבנין של
שלמה שהיה
ויכל ק' אמר
העם הזה
ונהפכו
בימט' זהו
משה .
והסתרתי
פני מהם
שזים לאכל
ס"ת כגימ'
הסן . וזהו
סדור נקולין
ואנכי הסתר
אסתיר רמז
לאסתר .
ומגלהו שם'
ו' לוט' ששה
פעמים גלו
ג' על ידי
סנחריב וג'
ע"י נבוזרדן

סגיאן

רש"י

שביעית : (י) תקרא את התורה הזאת . המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה : (יב) האנשים . ללמוד : והנשים . לשמוע : והטף למה באו . ליתן שכר למביאיהם : (יד) ואצונו . ואזרזנו : (טז) נכר הארץ . גויי הארץ : ונאצוני . והכעיסוני . וכן כל ניאוץ לשון כעס : (יח) והסתרתי פני . כמו שאיני רואה בצרתם :

את

אבן עזרא

שבע שנים . תחלת השנה : (יב) למען ילמדו . כל השנה גם כן השבת : ובדרך . אולי יתיהל וכאשר ישמעו ישאלו וילמדו מי שאינו חכם והבנים שהם קטנים : (יד) קרבו ימיך למות . כי לכל אחד יש לו עתים קצובות וכבר פירשתי זה : וילך משה . ממחנה ישראל כי שם היה ובא אל מחנה השכינה : (טו) וירא יי' באהל . הידוע הטעם כי עמוד הענן היה על הפתח והשם היה נראה באהל וזהו הכבוד . ולדור ואצונו זהו ויצו את יהושע בן נון במצות השם ית' על כן אמר אשר נשבעתי להם ואחר כך פרשת הנך שוכב עם אבותיך ואין מוקדם ומאוחר בתורה וכן פרשת ויהי ככלות משה לכתוב דבקה עם ויכתוב משה את התורה הזאת : (טז) וקם העם הזה . לא יתכן היותו דבק עם אשר לפניו כי מה טעם העם הזה וזנה . וטעם וזנה לצאת במחשבתו מתחת רשותו : אחרי אלהי נכר הארץ . ידענו כי השם אחד והשנוי יבוא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ על כן אמר יעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעדיו שהם שאר והמשכיל יבין . וטעם בקרבו שב אל נכר כאילו אמר וזנה אחרי אלהי עם נכר שהם אלהי הארץ והקרוב כי בקרבו שב אל הארץ כי יוצא לשון זכר כמו ולא קאה אותם הארץ נעתם הארץ : (יז) ועזבתים . כלם : והיה . כל אחד לאכול לאויב . וטעם הסתר אסתיר שאם יקראו

אלי

הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי
מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ יח
וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם
הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר
עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים
אֲחֵרִים׃ יט וְעַתָּה כִּתְבוּ
לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ
בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ
וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם
וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי׃
כא וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ
רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי
לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי
אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה
הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ כב וַיִּכְתֹּב
מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי
אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם

שְׁכִינַת אֱלָהִי בֵּינַי אַרְעָנִי
בִּישָׁתָא הָאִלֵּין׃ יח וַאֲנָא
סַלָּקָא אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן
בְּיוֹמָא הַהוּא עַל כָּל בִּישְׁתָא
דַּעֲבַדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר
טַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ יט וּכְעַן
כְּתוּבוּ לְכוֹן יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא
הָדָא וְאַלְּפַהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שַׁוְּיַהּ בְּפוּמְּהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי
קֳדָמַי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ אֲרֵי
אַעֲלִנּוּן לְאַרְעָא דְּקַיֵּמִית
לַאֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ
וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְקוּן
וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא
וְיִפְלְחוּן לְהוֹן וִירַגְּזוּן קֳדָמַי
וִישַׁנּוּן יָת קְיָמִי׃ כא וִיהֵי
אֲרֵי יְעַרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיאָן
וְעָקָן וְתָתֵיב תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד אֲרֵי לָא
תִתְנְשֵׁי מִפּוּם בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גְּלֵי
קֳדָמַי יִצְרְהוֹן דְּאִנּוּן עָבְדִין
יוֹמָא דֵין עַד לָא אַעֲלִנּוּן
לְאַרְעָא דְּקַיֵּמִית׃ כב
וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא
הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַלְּפַהּ לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כג וּפַקֵּיד יָת
יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תְּקִיף
וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תַּעֵיל יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דְּקַיֵּמִית לְהוֹן
וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעֲדָךְ׃ כד
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב
יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא עַל
סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃ כה וּפַקֵּיד

וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃ כה וַיְצַו מֹשֶׁה

את

סגיאין ועקן ויימרון בעדנא ההיא בשבועה מטול דלית שכינת אלהי
שריא במצעי אירעוני בישתא האלין : יח ואנא מסלקא אסלק
שכינתי מנהון בעדנא ההיא עד דיתמקמקון ויקבלון פורענות
חוביהון על כל בישתא דעבדו ארום אתפניו בתר טעוות עממיא :
יט וכדון כתובו לכון ית תושבחתא הדא ואלפא ית בני ישראל
שוויה בפומהון בדיל דתיהי תושבחתא הדא קדמוי לסהיד בבני
ישראל : כ ארום איעלינון לארעא דקיימית לאבהתהון עבדא
חלב ודבש וייכלון ויסבעון וידהנון ויתפנון לטעוות עממיא ויפלחונון
וירגזון קדמוי וישנון ית קיימי : כא ויהי ארום יארען יתהון בישן
סגיען ועקן ותסהיד תושבחתא הדא קדמיהון לסהדו ארום גלי קדמי
דלא תתנשי מפום בניהון ארום גלי קדמי ית יצרהון בישא דהינון
עבדין יומנא עד לא אעיליכון לארעא דקיימית : כב וכתב
משה ית תושבחתא הדא ואלפה ית
בני ישראל : כג ופקיד ית
יהושע בר נון ואמר איתוקף ואתחייל
ארום אנת תעיל ית בני ישראל
לארעא דקיימית להון ומימרי יהי
בסעדך : כד והוה כמפסק
משה למכתוב ית פתגמי אורייתא הדא על גוילא עד די
אשלימונון : כה ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון קיימא דיי למימר :

הרעות האלה בגימ' גליות ולמדה את בני ישראל בגימט' הן תורה בכתב שימה בפיה' בגימ' זה תלמוד •

ירושלמי

והוה כיון דאשלם משה למכתוב ית מלי שבח אורייתא הדא עד זמן דחסלו :

סבו

רש"י

(יט) את השירה הזאת • האזינו השמים עד וכפר את אדמתו עמו : (כא) וענתה השירה הזאת • לפניו לעד שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו : כי לא תשכח מפי זרעו • הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי : (כג) ויצו את יהושע בן נון • מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם :

לקוח

אבן עזרא

אלי לא אעכס והמשל כאדם שלא יראם ולא ידע מה יעשה וכן מנהג לשון לדבר בכפל ובעלי הדקדוק יכינו זה : (יח) כי פנה • היא הרעה הגדול' כאשר פירשתי שאין למעלה ממנה : (יט) כתבו לכם • מצוה שיכתוב אותה משה גם כל מבין לכתוב : ולמדה • הטעמים הקשים שיבאר להם : שימה בפיהם שידעוה בגרסא : ומלת ולמדה גם שימה זרה כי המשפט להיות' ה"א ולמדה קמוץ ותחת הדלת פתח קטן : לעד בבני ישראל : דבק בטעם עם כי אביאנו גם יתכן להיותו מובדל בעבור וענתה כטעם לא תענה ברעך כאילו השירה עונה לאשר יאמרו למה מצאתנו כל זאת : (כא) לפניו • כמו נגדו והטעם שלא יזוז הטעם ממנו רק עמו יהיה תמיד : כידעתי את יצרו • כי אילו לא הייתי יודע את העתידות כבר ידעתי מה טעמו עד היום הזה : (כב) ביום ההוא • שלא איחר הדבר ויתכן שהיה יום מותו אחר מכת' דברי התורה כי השירה כתב משה עמה : (כה) עד תומם • דבק עם דברי : (כה) ויצו משה את הלוים • דרך קצרה כאילו אמר הלוים הנזכרים שהם הכהנים ולא כל הלוים

ו' ק' דסמי'
ל' נ' מ' ל' וח'
פס' ודין הוא

את־הלוים נשאי ארון ברית־
יהוה לאמר: כו לקח את
ספר התורה הזה ושמתם
אתו מצד ארון ברית־יהוה
אלהיכם והיה־שם בך לעד:
ב' דסמי' כז כי אנכי ידעתי את־
ג' נ' י"ק' מריך ואת־ערפך הקשה הן
בעודני חי עמכם היום
ממרים היתם עם־יהוה ואף
כי־אחרי מותי: כח
ל' הקהילו אלי את־כל־זקני
שבטיכם ושטריכם ואדברה
ל' באזניהם את הדברים
ל' האלה ואעידה בם את־
השמים ואת־הארץ: כט
כי־ידעתי אחרי מותי כי־
ד' חס' נלפ' השחת תשחתון וסרתם
מן־הדרך אשר צויתי אתכם
ל' וקראת אתכם הרעה
ג' נלפ' באחרית הימים כי־תעשו
את־הרע בעיני יהוה
להכעיסו במעשה ידיכם:
ל וידבר משה באזני
כל־קהל ישראל את־
דברי השירה הזאת עד
תמם:

ע' ו' אכ"י ה' סימן:
ומפטירין שובה ישראל נחמו נח' נ"ס:

משה ית ליואי נטלי ארון
קימא דיי למימר: כו
סבו ית ספרא דאוריתא
הדין ותשוון יתיה מסטר
ארון קימא דיי אלהכון ויהי
תמן בך לסהיד: כז
ארי אנא ידענא ית סרבנותך
וית קדלך קשיא הא עד
דאנא קים עמכון יומא דין
מסרבין הויתון קדם יי ואף
ארי בתר דאמות: כח
אכנישו לותי ית כל סבי
שבטיכון וסרכיכון ואמליל
קדמיהון ית פתגמיא האלין
ואסהד בהון ית שמיא וית
ארעא: כט ארי
ידענא בתר דאמות ארי
חבלא תחבלון ותסטון
מן אורחא דפקידית
יתכון ותערע יתכון
בישתא בסוף יומיא
ארי תעבדון ית דביש
קדם יי לארגזא קדמוהי
בעובדי ידיכון: ל
ומליל משה קדם
כל קהלא דישראל
ית פתגמי
תושבחתא
הדא
עד
דשלימו:

אציתו

לקח את
נטין ס
כתהלים יו טו
מכות ג
ושמתם
נתרק יד

האזינו

רשב"ם

(ל) השירה. ספור דברים קרוי שירה:

רש"י

(כו) לקוח. כמו זכר שמור הלוך:

כו סבו ית ספרא דאורייתא הדא ותשוון יתיה בקופסא מן צטר ימינא דארון קימא דיי אלהכון ויהי תמן בכון לסהיד :
כז ארום גלי קדמי ית סורהבנותכון וית קדלכון קשיא הא עד זמן דאנא בחיים ביניכון יומא דין מסרהבין הויתון קדם יי ואוף כל דכן בתר דאימות : כח כנושו לוותי ית כל חכימי שבטיכון ופרביכון ואמליל במשמעהון ית כל פתגמיא האלין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא : כט ארום חכימנא דמן בתר דאימות ארום חבלא תחבלון עובדיכון ותטעו מן ארחא דפקידית יתכון ותארע יתכון בישתא בסוף יומיא ארום תעבדון דביש קדם יי לארגזא קדמוי : ל ומליל משה במשמע כל קהלא דישראל ית פתגמי שבחא הדא עד די שלימו :

ירושלמי

על אחת כמה וכמה בתר דאמות :

ואף כי אחרי מותי. כ"י שנים אחרי מותי. יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה וכ' שנים האריכו הזקנים הרעה באחרית הימים. ר"ת עולה בגימ' נון וקראת ד' וקראת אתכם הרע' וקראת שמו ישמעאל

וקרא שמו עמנואל. וקראת ישועה חומותיך כשתקרא אתכ' הרעה וקראת ישמעאל שתתפלל לאל שישמע אליך ושיהיה עמנו ותשוב אליו בתשובה אז וקראת ישועה חומותיך.

רש"י

מצד ארון ברית יי'. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון : (כח) הקהילו אלי. ולא תקעו אותו היום בחצוצרו' להקהיל את הקהל לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות : ואעידה בם את השמים ואת הארץ. ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העדותי בכם היום וגו' התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשו בא לומר האזינו השמים וגומר : (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון. והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את יי' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי :

רשב"ם

הזאת פרשת האזינו שמעידים עליהם פורענות לכשיעברו על המצות ויבינו כי נתפשתם לקו :

חסלת אתם נצבים מיסוד רבינו שמואל

האזינו

חסלת וילך

האזינו

אבן עזרא

הלוים כי איכם נוגעים בארון : וטעם נושאי ארון ברית יי' במצוו וכן רבים : והיה שם בך לעד. עם כל ישראל ידבר והכסנים בכללם כאשר דבר לישראל וטעמו הראובני והגדי לבדם כאשר פירשתי : (כט) ואף כי אחרי מותי. גם כי ידעתי אחרי מותי כי כן אמר לי השם וקם העם הזה אחר שתשכב עם אבותיך וזהו אחרי מותי : וטעם וקראת כמו ותמצא אתך ושם מפורש :

חסלת וילך

האזינו

פ פ פ פ פ פ פ

ק׳ לב א האזינו השמים ואדברה ותשמע
פ׳ • נ׳ הארץ אמרי פי: ב יערף
ומוסיע כ ומסר נ״ג אכ״ו ל כמטר לקחי תזל כטל
נ׳ וכ״כ אמרתי כשעירם עלי דשא
נ׳ ומ״ג וכרביבים עלי עשב:
כי

אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא מימרי פומי: ב יבסם כמטרא אולפני יתקבל כטלא מימרי כרוחי מטרא דנשבין על דתאה וכרסיסי מלקושא דעל עשבא:
ארי

יערף כמטר תענית ו
כשעירים נתרא כח

רשב״ם

האזינו (א) השמים · להפרע מישראל אם יחטאו · כדכתיב ועצר את השמים וגו׳: (ב) יערף כמטר · אם תקבלו דברי תוכחתי יועילו לכם כמטר:
כי

רש״י

האזינו (א) השמים · שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ · ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכר׳ הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי האומות: (ב) יערף כמטר לקחי · זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו השמי׳ טל ומטר: יערף · לשון יטיף וכן יערפו דשן יערפו טל: תזל כטל · שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין: כשעירים · לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן: וכרביבים טיפי מטר ונראה לי על שם שיור׳ כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת: דשא · ארברי״ץ עטיפת הארץ מכוסה בירק: עשב · קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב:
כי שם

אבן עזרא

האזינו (א) כבר פירשתי בספרי כי מלת האזינו מגזרת אזן כאילו אמר הטו אזן · וכבר הודעתיך שהגאון אמר כי טעם השמים המלאכים · וטעם הארץ אנשי הארץ או עדות שנשם היורד מן השמים והארץ תתן יבולה והנכון בעיני כי העיקר בעבור היות עומדים לעולם וכן שמעו הרים גם אבן יהושע ושם כתוב כי היא שמעה וכבר רמזתי לך על נשמת האדם שהיא אמצעית בין הגבוהים לשפלים והיא תדמ׳ הכל על צורת היכלה ואף כי להבין גם היושבת בהיכל על כן תגביה השפלים ותשפיל הגבוהים: (ב) יערף · מגזרת יערף מזבחותם כטעם ירד: לקחי · מה שיקח אחד ממנו כטעם למוד וכן כי לקח טוב: כשעירים · הנכון בעיני שהם דקים: וכרביבים · מגזרת רב ושניהם שמות התאר והעד כי עשב תוך מדשא ויש אומרים כי שעירי׳ מגזרת שער ואחרים אמרו מגזרת סערת ה׳ ואם הוא בשי״ן וכן וישתער עליו כמו ויסתער עליו גם יתכן שאי׳ לו אח במקרא והנה הטעם כפול כדרך כל הנבואות לחזק ועקר הטעם שהתפלל משה שיהיו דבריו כטל וכמטר שלא ישובו ריקם כי אם הרוו את הארץ כי כן כתוב והטעם שיכנסו דבריו בלבות השומעים
כמעשב

האזינו פ פ פ

לעיל מיני' כתיב לתי השירה הזאת על תוים • וכמין זיה האזינו כמו שהאזנתם ו.תנתם לדורי תורה כן האזינו לדברי השירה הזאת • כפי שפשט האזינו השמים פי' יושבי עדים הגדולות ונודות נשיים • ותשמע הארץ יושבי הארץ פי' יושבי כפרי' ועדים הקטנים • השמים ואדכרה • עולה תרי"ג כלומר האזינו • לתרי"ג • מצות • שפסוק שמתחיל גם כ"ח • ותסיים בעו"ל כי פכלל פסס גדלס שירה' ויש נו ז' תיבות היינו חכמת עטורים •

האזינו א והוה די מטא קיציה דמשה נביא למתכנשא מגוי עלמא אמר בלביה ליתנא מסהיד בעמא הדין סהדין דטעמין מיתותא בעלמא הדי והאנא מסהיד בהון סהדין דלא טעמין מיתותא בעלמא הדין ברם סופהון לאתחדתא לעלמא דאתי ישעיה נביא כד הוה מתנבי בכנישתהון דישראל יהב שמיעא לשמיא וציתא לארעא מן בגלל דהוה קריב לארעא ורחיק מן שמיא ברם משה נביא כד הוה מתנבי בכנישתהון דישראל יהב שמיעא לארעא וציתא לשמיא מן בגלל דהוה קריב לשמיא ורחיק מן ארעא דהכין כתיב אציתו שמיא ואימליל ותשמע ארעא ממלל פמי :

ב ינקוף על מרודיא היך מטרא ספהא אולפני ותתקבל ברעוא על מקבלי אולפנא היך טלא ממללי דילי כרביעות רוחי מיטרא דמנתבין על דיתאין דירח מרחשון וכרסיסין לקושין דמרוין צמחוני ארעא בירחא דניסן :

כיון דמטא קיציה דמשה למסתלקא מן גו עלמא אמר הא אנא מסהיד בעלמא האילין מילא דלא טעמא מיתו מסהיד אנא בהון שמיא וארעא דלא טעמין מיתו בעלמא הדין ברם סופיהון כליין לעלמא דאתי דכן הוא מפרש ואמר טולו לשמיא עיניכון ואסתכלו לארעא מלרע ארום שמיא כתננא יתמסין וארעא כלבושא תבלי ברם אנא עתיד בראי שמים חדתין וארעא חדתא ישעיה נביא כד הוה מתנבא בכנשתהון דישראל עד דהוה רחיק מן שמיא וקריב לארעא יהב שמועתא לשמיא וציתא לארעא דכן הוא מפרש ואמר שמעו שמיא ואציתו ארעא ארום מימרא דיי אמר משה נביא כד הוה מתנבא בכנישתא דישראל עד דהוה קריב לשמיא ורחיק מן ארעא

ווי

יהב ציתא לשמיא ושמועתא לארעא כן הוא מפרש ואמר אציתו שמיא ואמלל ותשמע ארעא ממלל דפמי :

יבסם על בני ישראל כמטרא אולפן אורייתי תתקבל עליהון ברעוא כטלא טימר פומי כרוחיא דמנשבון על עשבא וכרסיס דמלקושא דנהתין ומרווין צימחא דארעא בירחא דניסן :

סנעה יכנגד ז' רקיעים ושבעה ארצות ונ' ימי המעשה • ותשמע ב' במ' נתשמע הארץ אמרי פי' ותשמע ותוסיע אם תשמעו אמרי פי תהיו כוסעי' וזה הוא ותשמע ותוסיע • יערוף ב' במס' יערוף כמטר לקחי' יערוף מזנחותם יעולל מזכותם זכה ולמד תורה כמו משה נעשית לו סם חיים והיכ יערוף כמטר ותרגם אונק' יערוף יבסם לא זכה שלמד שלא לשמה נעשי' לו סם המות והיכו יערוף מזנחות' שהוא לשון עריפה כמו וערפו שם את העגלה • לקחי ב' במ' יערוף כמטר לקחי לקחי ליפת לחם הכא אסתעי בתורה שאי' דאי' לקחי קמח

אמר

לקח אלא תורה • ספא' כי לקח טוב נתתי לכם וזהו שאמר אם אין קמח אין תורה • יערוף כמטר לקחי • הת' לקחי קמח אסים קמח יש תורה • לקחי בגימ' קמח • כטל ב' במס' תזל כטל אהיה כטל לישראל לומר שהתורה היא כטל לישראל דוקא • אבל לאומות דהפך כדכתיב רחה יותר גוים שמסיני התיר מזון כמטר כטל כשעירים כרביבים • ד' מדות בנגד ארבע זונות גלומדים • כנגדיך כל א' וא' מישראל ד' פתחים כדאיתא בעירוב ין גבי כי אשר משנה • ברביבים אל' זכב •

פי

אבן עזרא

כמעשה הגשם על הארץ להולידה ולהצמיחה

ג' ג כי שם יהוה אקרא הבו
גדי רנתי גדל לאלהינו : ד הצור
ג' נסב' תמים פעלו כי כל דרכיו
ג' משפט אל אמונה ואין עול
ג' צדיק וישר הוא : ה שחת
ד' וס"ל לוי לו לא בניו מומם דור עקש
ג' ומ"ל ופתלתל

ג ארי בשמא דיי אנא אהרן
מצלי הבו רבותא קדם כי שם
אלהנא : ד תקיפא דשלמין ברכות כא
עובדוהי ארי כל אורחתיה מה
דינא אלהא מהימנא דמן יומא לז
קדמוהי עולה לא נפיק מן הצור תמים
קדם דזכאה וקשיט הוא : ה ק"א כ
חבילו להון לא ליה בניא האזינו יח
דפלחו אל אמונה
תענית יא

רשב"ם

(ג) כי שם ה' אקרא כאשר אספר לכם גבורות שעשה לכם הקב"ה והטובות שגאל לכם וגם שהוא צדיק כמה שיעשה לכם · גם אתם הבו גודל לאלהינו היו מודים על האמת : (ד) הצור תמים פעלו שירה זו לעד היא · לפיכך מדברת השירה אחר שיבא לישראל פורעניות חטאתם · הצור תמים פעלו בכל פורענות שהביא עליכם צדיק וישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם מכמה ענייכים · והם · וישמן ישורון · ויטש אלוה עשהו : (ה) שחת לו · שחת ישראל לעצמו כדכתיב שיחתך ישראל · כי בי בעזרך · הוא גרם לעצמו השחתה : לו · כלומר ולא לאחר · בניו מומם · מומם הוא כפל לשון של שחת ישראל · בניו של הקב"ה הם עשו מום בעצמם · כדכתיב כי משחתם בהם · מום בם :

תגמלו

רש"י

(ג) כי שם ה' אקרא · הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גדל לאלהינו וברכו שמו מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש : (ד) הצור תמים פעלו · אף על פי שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו : אל אמונה · לשלם לצדיקים צדקתם לעה"ב ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו : ואין עול · אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעה"ז : צדיק וישר הוא · הכל מצדיקים עליהם את דינו וכן ראוי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו : (ה) שחת לו וגו' · כתרגומו חבילו להון ולא ליה : בניו מומם · בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם : בניו מומם · מומם של בניו היה ולא מומו : דור עקש · עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות :

ופתלתול

אבן עזרא

(ג) הבו גודל · שב אל השמים והארץ כמו שאמר השמי' מספרים כבוד אל כאשר פירשתיו וכן יהללוהו שמים וארץ · (ד) והחל הצור תמים פעלו להודיע כי כל מה שאירע לישרא' בעבור מעשיהם הרעים היה · וטעם הצור שהוא עומד תמיד כצור ואל תתמה כי כן יאמר הכתוב כאריה ישאג כי לא יוכל המדבר לדמות מעשי השם כי אם אל מעשיו כי הכל מעשיו וכן צור לבבי כמו משען ותוקף ועמידה ויש אומרים מלשון צורה וכן צורם לבלות שאול ועקרם שאין לו עצם מקבל רק הוא צור קדמון והראשון נכון בעיני : תמים פעלו · כי כל מפעל פועל חסר בעבור הצטרכו לאשר הוא למעלה ממנו לבד מפעל השם הנכבד והכל שנים חוץ מיוצר הכל : כי כל דרכיו משפט · שלא ישתנו רק הם על משפט אחד וזו היא התהלה וכל הנבראים ישתנו מעשיהם כפי צרכיהם ומעשי השם לכבודו בגבורה כפי החכמה ואין לטעון מעמיד השמ' כי סודו נרו' במלת וירח בעמק אילון כאשר פירשתי במקומו : אל אמונה ואין עול · הוא לבדו יש לו גבורת אמת כי כל גבורה בגבורים הוא מקרה מיד אחר והטעם אחר שהוא אל אמונה לא יתכן שיעשה עול ויתכן להיות ואין עול בדרכיו או מלת אל מוסבת עצמה ואחרת עמה : צדיק וישר הוא · בעבור שאמר שחת לו אמר כי צדקתו

שחתו

יונתן בן עוזיאל

ג ווי להון לרשיעיא דמדכרין שמא קדישא בגדופין ארום משה דהוה רבהון דישראל לא הוה אפשר ליה למדכר ית שמא קדישא עד דהוה מחניך פומיה בריש שירתא בתמנין וחמשא אתין דהינון עשרין וחד מלין ומן בתר כדין אמר ארום בשמא דיי' אנא מצלי ואתון עמא בית ישראל הבו איקר ורבותא קדם אלהנא :

ד אמר משה נביא כד סליקית לטוורא דסיני חמית רבון כל עלמיא יי' מרבע יומא לארבעא חולקין תלת שעין עסיק באורייתא ותלת עסיק בדינא ותלת מזווג בין גבר לאיתא וגזור למרומם ומאיך ותלת מפרנס כל ברייתא דהכין כתיב תקיף דשלמין עובדוי ארום כל ארחתוי דינא אלהא מהימנא דמן קדמוי עולא לא נפיק דזכאי וקשיט הוא : ה חבילו עובדיהון טביא בניא חביביא אשתכח מומא בהון דרא עוקמנא דאשניו עובדיהון ואוף סדר דינה דעלמא אישתני

ירושלמי

אמר משה נביא ווי לרשיעיא דמדכרין שמא קדישא בגדיפין ארום לחד מן מלאכי מרומא לית אפשר למידכרא שמא מפרשא עד דמזדראינון אמרין קדוש קדוש קדוש תלת זימנין ומנהון יליף משה ולא הוה מדכר שמא מפרש עד זמן דהוה מחניך פומיה בעשרין וחדא מילין דאינון תמנין וחמשא אתין וכן הוא מפרש ואמר האזינו השמים ואדברה כי שם יי' אמר משה נביא בשמא דיי' אנא מצלי ואתון עמא ישראל הבו יקר ותושבחתא ורבו רוממו לאלהא :

אמר משה נביא כד סלקית למרומא חמית תמן רבון כל עלמיא יי' מרבע יומא לארבע חולקין תלת שעין עסיק באורייתא ותלת שעין עסיק בדינא ותלת שעין עסיק מפרנס עלמא ותלת שעין מזוג גבר לאיתא תקיפא דשלמין עובדוי ארום כל אורחתיה דינין דקשוט אלהא מהימנא וקשטא ולית קדמוי שקר צדיק וקשיט בדינא הוא :

הבילו בניא עובדיהון ולא קדמוי מחבלין אלא להון עד די חבלו מומא איתיהב בהון דרא עוקמא ופתלנא דשני עובדוי ואף סידרי עלמא אישתני

בעל הטורים

פי' השם יי' אקרא מכאן שמתפללי' על עניו' במתי' ד"א על שם כי שם יי' אקרא מכאן שמברכי' על כל מין ומין כשאוכלין נברכו' כי שם יי' אקרא הצור תמים לומ' שמברכין ברוך דיין האמת · צדיק וישר הוא שחת לו לומר יפה דנתני

אבן עזרא

שחתו עם נפתל והנה הוא לבדו ישר ויושר הישר לתקן המעוות על כן טעם לו בעבור שהיו לו נפתלים : (ה) לא בניו · אלא שאמרו שאינם בניו וכן בנים לא אמן בם והטעם שלא יודו שהוא בראש ואם יודו בפה לא יודו בלב והעד שלא יראו מהשם ולא"ד לו מסרת עצמו ואחר עמו והוא למומם והטעם בעבור מומם שהוא דור עקש ופתלתל · ופתלת' מתחזק ומתגלה בעקשותו וכן נפתולי אלהי' · יש אומרים כי טעם שחת לו, כמו שחתו להם והטעם לכפם ואל תתמה בעבור שהמלה לשון יחיד כי כן יוצא הלשון הלא תראה זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור והנכון בעיני שהוא כן שחת לשם והטעם השחתת דרכי השם הנטועים והחקים שהוא כאילו אמר שחת לו דור עקש מהם לא בניו וזהו מומם והעד כי כן פירושו הבא אחריו והוא הליי' תגמלו זאת וכבר פירשתי טעם הב"א בספר מאזנים :

ג' וחס · ה' וּפְתַלְתֹּל׃ ו הַ לַיהוָה
גדולה
ג' · ג' מלא · תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא
וסוף קן לא חָכָם הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ
י"ג מ"ג
בתורה · ג' הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃ ז זְכֹר
ג' · ג' יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־
ג וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ
ט' רפין זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃ ח
ג' · ג' בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ
ג' · ג' ומא בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
ויצב גבול לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
עמים ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ
יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃

ימצאהו

אונקלוס

דְּאִשְׁתַּנִּיאוּ עוֹבָדֵיהוֹן לְמִשְׁנֵי דָּרָא דִּפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא
וְאִשְׁתַּנִּיאוּ׃ ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּילֵיהּ הוּא עַבְדָּךְ וְאַתְקְנָךְ׃ ז אִדְּכַר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דָּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ׃ ח בְּאַחְסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ בְּנֵי אֲנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט אֲרֵי

חולקא

אהרן
הלא הוא
נרכות לא
סנהדרין קג
שאל אביך
שבת קנ
סוכה מו
יצב גבולות
חגיגה כה

רשב"ם

(ו) תגמלו זאת · בתמיה : לעבוד אלהים אחרים ; קנך קנה אותך · שפדאך מבית עבדים: (ז) זכור ימות עולם · בטרם נולדתם הכין לכם נחלתכם : (ח) בהנחל עליון גוים שנתן להם נחלות: בהפרידו בני אדם · אחר מיתת נח ובימי אברהם שכתיב שם · משם נפרדו איי הגוים איש ללשונו · ושם תמצא שהציב גבולת עמים בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר · שתמצא כנען וי"א בניו שנים עשר וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מצידון וגו' לפי שכל אילו היו לישראל אבל בכל מאר בני נח לא פירש בהם שום גבול · ושוב מצאתי כמה שנים במדרש למספר בני ישראל כי כנען ובניו במו כך שנים עשר הם :

ימצאהו

רש"י

ופתלתול · אכטורט"יליים כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל · פתלתול מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל ; (ו) הליי' תגמלו זאת · לשון תימה וכי לפניו אתם מעליבין שיש בידו ליפרע מכם ושהטיב לכם בכל הטובות: עם נבל · ששכחו את העשוי להם : ולא חכם · להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע : הלא הוא אביך קנך · שקנאך שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה · הוא עשך : אומה באומות · ויכוננך · אחרי כן בכל מיני בסיס וכן מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים כרך שהכל תלוי בו ; (ז) זכור ימות עולם · מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו : בינו שנות דור ודור · דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול שטטפם · ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר : בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא : שאל אביך · אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באליהו אבי אבי רכב ישראל : זקניך · אלו החכמים : ויאמרו לך · הראשונות : (ח) בהנחל עליון גוים · כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלקם הציפן ושטפם : בהפרידו בני אדם · כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם : למספר בני ישראל · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים : יציב גבולות עמים · שבעים לשון : (ט) כי חלק ה' עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו בתוך ביניהם ועתיד לצאת ומ

בוא

אִישְׁתְּנֵי עֲלֵיהוֹן : ו הֲתַאְפְּשַׁר דִּלְשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ אַתּוּן גְּמָלִין דָּא עַמָּא דַהֲווֹן טַפְשִׁין וְקַבִּילוּ אוֹרַיְיתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּכוֹן דִּיקְנָא יַתְכוֹן הוּא בְּרָא יַתְכוֹן וְשַׁכְלֵיל יַתְכוֹן : ז אִידְכָּרוּ מִן יוֹמַת עָלְמָא אִתְבּוֹנְנוּ בִּשְׁנַתְהוֹן דְּכָל דָּר וְדָר קְרוֹן בְּסִפְרֵי אוֹרַיְיתָא וְיִתְנוּן לְכוֹן וּבְסִפְרֵי נְבִיָּא וְיֵימְרוּן לְכוֹן : ח בְּאַחְסָנוּת עִלָּעָה עָלְמָא לְעַמְמַיָּא דִּי נְפַקוּ מִבְּנוֹי דְנֹחַ בְּאַפְרָשׁוּתֵיהּ מַכְתְּבִין וְלִישָׁנִין לִבְנֵי נָשָׁא בְּדָרָא דְּפַלְגוּתָא בֵּיהּ זִמְנָא רְמָא פִּיצְתָּא עִם שׁוּבְעִין מַלְאָכַיָּא רַבְרְבֵי עַמְמִין דְּאִתְגְּלֵי עִמְּהוֹן לְמֶחְמֵי קַרְתָּא וּבֵיהּ זִמְנָא אֲקֵים תְּחוּמֵי אוּמַיָּא כְּסַכּוּם מִנְיַין שׁוּבְעִין נַפְשָׁתָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם : ט וְכֵיוָן דִּנְפַל עַמָּא קַדִּישָׁא בְּפִיצְתָּא דְּמָארֵי עָלְמָא פָּתַח מִיכָאֵל פּוּמֵיהּ וְאָמַר אֲרוּם חוּלַק טַב דְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ עִמֵּיהּ פָּתַח גַּבְרִיאֵל פּוּמֵיהּ בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְאָמַר דְּבֵית יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּיהּ :

אִישְׁתְּנֵי עֲלוֹי :
הָא מִן קֳדָם יְיָ תִּגְמְלוּ הָדָא אוּמָא טַפְשָׁא וְלָא חַכִּימָא הֲלָא הוּא אֲבוּכוֹן דִּבְשְׁמַיָּא דִּקְנָא יַתְכוֹן הוּא בְּרָא יַתְכוֹן וְשַׁכְלֵיל יַתְכוֹן :
אִידְכָּרוּ יוֹמִין יְמוֹת עָלְמָא אִתְבּוֹנְנוּ לִשְׁנֵי בְּכָל דָּר וְדָר שְׁאִילוּ לַאֲבָהַתְכוֹן דְּרַבְרְבִין מִנְכוֹן בְּאוֹרַיְיתָא וְיִתְנוּן לְכוֹן חַכִּימִין וְיֵימְרוּן לְכוֹן :
בְּאַחְסָנוּת עִילָּאָה אוּמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ לִשְׁנֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא קְבַע תְּחוּמִין לְאוּמַיָּא לְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
אֲרוּם לְחוּלָקָא דַיְיָ אִנּוּן עַמֵּיהּ דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּיהּ :

הלוי' פ'א נדולה׳ לומר וכי לה' תגמלו זאת שנתן לכם ה' פוחשי תורה הוא עשך ויכונך י' וסמיך ליה זכור כלומר זכור היאך עשה אותך ויכוננך בנתן מטעם פרוקה׳ ישאל אביך ויגדך׳ זקנך י' הרי נ' דורות וסמיך ליה בהנחל לומר לא שהוא ובגאונן כנו תלמידי חכמים הרי הוא לו כנחלה שאין

לו הפסק נחלת חסר וי' ולומר י"ב פזלות יצב למספר בני ישראל : ינונהו

ארע

רש"י

הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבו' המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק :
ימצאהו

אבן עזרא

(ו) נבל במעשיו : ולא חכם בלב והנה כלו חסר במחשבה ובמעשה : אביך בעבור שאמר שאינם בניו : קנך כטעם ה' קנני הוא עשך תקנך : ויכוננך לקבל התיקון : (ז) ימות עם ימי שתי לשונות וכן שכות עם שני : עולם זמן שעבר : שאל אביך בעבור שאמר זכור אם שכחת מה שספרו לך אבותיך שאל אותם : ויגדך כמו ויגד לך וכן כי ארץ הנגב נתתני בני יגאוני : זקניך הטעם כפול כי כן דרך צחות : (ח) בהנחל עליון גוים אמרו המפרשים על דור הפלגה שנפלגה כל הארץ כי אז גזר השם להיות ארץ ז' גוים לישראל והיא שתספיק למספרם על כן למספר בני ישראל : יצב יש אומרים שהוא שם הפועל כמו הנה לא ידעתי דבר ויש אומרים שהוא פועל עתיד תחת פועל עבר כמו יעשו עגל בחורב והנכון בעיני כי שאל אביך רמז למבינים וכן זקניך והטעם כמו אשר חלק יי' אלהיך כי לכל חלק למטה חלק למעלה וטעם למספר בני ישראל כאשר אמו"ל כי מרת יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד והוא סוד גדול והעד כי חלק יי' עמו וזו היא המעלה הגדולה שלא עשה כן לכל גוי על כן אמר הליי' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם שנפל ממעלתו בגאולתו וזה טעם אביך קנך כי קנה לכבודו וילמדהו כאשר יפרש במעשה האב עם הבן : (ט) חבל כמו גורל כמו חבלים כי בחבל ימודו הארץ :

ימצאהו

נ׳ י ימצאהו בארץ מדבר
נ׳ • נ׳ • נ׳ ובתהו ילל ישמן יסבבנהו
מס׳ לסס׳ : יבוננהו יצרנהו כאישון עינו :
נ׳ ג׳ ומ׳ לס׳
ד׳ • ח׳ • נ׳ יא כנשר יעיר קנו על־
אכ״ן • נ׳ גוזליו ירחף יפרש כנפיו
ומ״ל בתורה יקחהו ישאהו על־אברתו :
ס׳ • ג׳ יב יהוה בדד ינחנו
נ׳ ואין עמו אל נכר :

ירכבהו

חולקא דיי עמיה יעקב עדב אחסנתיה : י ספק צורכיהון בארע מדברא ובבית צחונא אתר דליית מיא אשרינון סחור סחור לשכינתיה אליפנון פתגמי אוריתא נטרינון כבבת עיניהון : יא כנשרא דמחיש לקניה על בנוהי מתחופף פריס גדפוהי מקבילינון סביל להון על תקוף אברוהי :

יב יי בלחודיהון עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולא יתקים קדמוהי פולחן טעוון :

אשרינון

רשב״ם

(י) ימצאהו כמו ומצא להם • הק״בה נמצא להם • הק״בה היה סיפוק שלהם : יסובבנהו במלאכיו ששמרום • כדכתיב לנו מלאכיך סביב יחנם • והמפרש בהיקף ענני אינו • כי לפי הפשט אין הענן אלא לעמוד ענן לפניהם כדכתיב הולך לפניהם בעמוד ענן לנחותם הדרך • ועוד כי יצרנהו כפילו של יסובבנהו : כאישון עיניו יצרנהו הק״בה לישראל כמו באישון ששומר את העין שוא כנשר שנכנף על העין שקורין פלפיי״רא • ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו נקרא אישון וכמהו שומרני כאישון בת עין • כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרו״נילא שרואין בה : (יא) יעיר קנו • מעירו ומכשכשו ממקומו • לשאתו על אברתו • כמו העירותי מצפון ויאת • הנני מעיר עליכם כשמביאו ממקום למקום קורא אותו לשון העירה • (יב) ה׳ בדד • הוא לבדו הוציא ממצרים והוליך אותם לא״י :

על

רש״י

(י) ימצאהו בארץ מדבר • אותם מצא לו נאמנים בארץ במדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו • מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן : ובתוהו ילל ישימון • ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר : יסובבנהו • שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפהו עליהם כגיגית : יבוננהו • שם בתורה ובינה : יצרנהו • מנחש שרף ועקרב ומן האומות : כאישון עינו • הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם לא ימצא לנו ההר : יסובבנהו • אשרינון סחור לשכינתיה אהל מועד באמצע וארבעה דגלים לד׳ רוחות : (יא) כנשר יעיר קינו • נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו : יעיר קנו • יעורר בניו : על גוזליו ירחף • אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הק״בה שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד׳ רוחות שנאמר ה׳ מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש אלוה מתימן יבא זו רוח רביעית : יפרוש כנפיו יקחהו • כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר

עופות

י ארע יתהון שריין במדברא בצריוות אתר דמי ללין שידין וירודין ובית צחותא אגין עליהון שבעתי ענני איקריה אליפינון ית אורייתיה נטרינון היכמא דשכינא נטרא בבי דעייניה: יא היך נשרא דמעורר ומחיש לשרי פתירה ועל תסילוי מתופף כדין שכינתיה מעורר למשריתהון דישראל וחפא עליהון טול שכינתיה והיכמא דנישרא פרים גדפוי על בנוי וטעין יתהון וסביל יתהון על איברו כדין טעינינון וסבלינון ואשרינון על תקוף ברכי ארעא דישראל: יב מימרא דיי בלחודיהון ישרינון בארעהון ולא משרי ביניהון פלחי פולחנא נוכראה:

ארע יתהון טעיין בארעא מדברא ובצוורתא דדייל ישימון אקיף עליהון ענני יקר שכינתיה אליף יתהון עשרתי דיבריא נטר יתהון ועייני יתהון היך דשכינא נטר עינא:
כנישרא דמעיר על קיניה ועל גוזלוי הוא מחסחף פרס בנפוי וטען יתהון וסבל על תקוף אברוי:
יי לבלחוריהון אשרי יתהון ולית ביניהון פלחי פולחן נוכרי:

ארכיבינון

אשרינון

ינוננהו אלא י"ו שניין כש"ו נתן להם ו' דברים ואלו הן תורה עזות פקודי מנות פרשה תשפט י ינחנו ג' במ' נדד ינחנו מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו לזמר משפט נתן צדקה הב"ה נדד ינחנו	

רש"י

עופו לפי שאר עופו' יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופור' עליה' לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הק"בה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקי' בהם חצים ואבני בלסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגומר ויבא בין מחנה מצרים וגומר: (יב) ה' בדד ינ' בדד ובטח נהגם במדבר: ואין עמו אל נכר • לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם • ורבותינו דרשוהו על העתיד ופן תרגם אנקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם לעיד השמי' והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור :

ירכיבהו

אבן עזרא

(י) ימצאהו בארץ מדבר • פירו' אביך קנך • וטעם ימצאהו כי במדבר נכנס הכבוד עמם ועוד כי ה' במדבר כאיש תועה במדבר לא עבר בו איש כי כן כתוב ובמדבר תוהו : יֶלל • מקום יללת חיות כתנים ובנו' יענה שישום השות' מקולם : יסובבנהו • על הענגים : יבוננהו • התורה : יצרנהו • מן האויבי' : כאישון עינו • כבר פירשתי אישון וטעם עינו כלשון בני אדם והטעם שישמרם מכל אויב ואורב : (יא) כנשר יעיר קנו • פועל יוצא והטעם שיוליכם ממקום אל מקום : גוזליו • הם הקטנים וכן ותור וגוזל ומלת גוזל שם כלל עם שם כנוי האפרוחי' כמו צפור : ירחף • בנסעם מגזרת מרחפת וכן הענן עליהם בנסעם : יפרש כנפיו יקחהו • יקח כל גוזל וגוזל עד שישאהו על אברתו כי אין בו כח לעוף וזה פירושו רק פירוש על כנפי נשרים דבק עם ואביא אתכם אלי והטע' שיצאו ביד רמה ובאו במהרה אל הר סיני כטעם מי אלה כעב תעופינה: (יב) בדד ינחנו • השם לבדו כטעם על פי יי' יחנו ויסעו ואין עם השם שותף ויתכן להיות בדד על ישראל כמו הן עם לבדד ישכון : ואין עמו אל נכר • עם ישראל והעד על זה הפירוש יקניאוהו בזרים :

ירכיבהו

ל' וחסר · ג'
יתיר ו"ו
קרן ג"ו ק'
ג"פ כ"ל וח"ל
ל' ומ"ל
ל'
ד' מ"ל בתו'
ב' מ"ל במ"ג ון
ב' ס"ל פתו'
ל' וחסרי ל'
ס' ב' כ"ל · ל'
ל' ו' ל' נחו'

יג יַרְכִּבֵ֙הוּ֙ עַל־בָּ֣מֳותֵי אָ֔רֶץ וַיֹּאכַ֖ל תְּנוּבֹ֣ת שָׂדָ֑י וַיֵּנִקֵ֤הוּ דְבַשׁ֙ מִסֶּ֔לַע וְשֶׁ֖מֶן מֵחַלְמִ֥ישׁ צֽוּר׃ יד חֶמְאַ֨ת בָּקָ֜ר וַחֲלֵ֣ב צֹ֗אן עִם־חֵ֨לֶב כָּרִ֜ים וְאֵילִ֤ים בְּנֵֽי־בָשָׁן֙ וְעַתּוּדִ֔ים עִם־חֵ֖לֶב כִּלְי֣וֹת חִטָּ֑ה וְדַם־עֵנָ֖ב תִּשְׁתֶּה־חָֽמֶר׃ טו וַיִּשְׁמַ֤ן יְשֻׁרוּן֙ וַיִּבְעָ֔ט שָׁמַ֖נְתָּ עָבִ֣יתָ כָּשִׂ֑יתָ וַיִּטֹּשׁ֙ אֱל֣וֹהַ עָשָׂ֔הוּ

יג אַשְׁרְנוּן עַל־תּוּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכֵלִנּוּן בִּזַּת סַנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבִין בְּרַכִּין תַּקִּיפִין: יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עוּתַר רַבְרְבָנֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן אִתְּשַׁד כְּמַיָּא: טו וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט

אצלה

אהרן
ויניקהו
סוטה יא
עם חלב
כתובו' קיא
ודם ענב
פס
וישמן
ברכות לב

עשהו

רשבם

(יג) על במותי ארץ · במתי ארץ · ארץ ישרא' גבוהה מכל הארצות: דבש תמרים · ושמן זיתים שגדילים על ההרים : (יד) חמאת בקר · לפי הפשט ארץ זבת חלב ובשר הרבה להם לאכול : חלב כרים אילים מלבריות המפוטמים במרעה כדכתיב ירעה מקנך כר נרחב וכן לבשו כרים הצאן דוגמת סוף הפסוק · ועמקים יעטפו בר הכרים של תבואה לבשו את הצאן חלאים כאן לרעות בהם · וכן ואוביה' כיקר כרים במניעת שדי תבואות שמשתדפין ברגע אחד סמוך לקציר בעוד לילה · כלו כעשן · כלו בשריפת אש וסופן משמידין ואני כך ראיתי כך בקציר כן הרשעים תחילה מגליתים בתבואת כרים ויהפך לילה וידכאו :ואילים בני בשן · סתם בני בשן שמינים אבל בשאר מקומות הכרים המפוטמי' במרעה הם שמינים מכל בהמות . עם חלב כליו' חטה שומן מחלת חטים המובחרים כאן וכמו ותכל דוד המלך · כלתה נפשי לשון חימוד ותאוה · כלה שארי · כמו שבה שבים · יו"ד תחת ה"י · בכל מטופי למ"ד פעל ה"י · מן בנה הגזרה והבניה : חמר · ויין חמר מלא מסך : (טו) עבית · מגזרת במעבה האדמה · כמו מן מדאה מעשר : ראית עשות · אלוה עשהו · הוא עשך ויכוננך: וינבל · גוי נבל ולא חכם:

ולא

כבוליא: ודם ענב · היה שותה טוב וטעם יין חשוב:

רש"י

(יג) ירכבהו על במותי ארץ · כל המקרא כתרגומו : ירכיבהו · על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות: ויאכל תנובות שדי · אלו פירות ארץ ישראל שקלים לכוב ולהתבשל מכל פירות הארצות : ויניקהו דבש מסלע · מעשה שאחד שאמר לבנו בשיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה : ושמן מחלמיש צור · אלו זתים של גוש חלב : (יד) חמאת בקר וחלב צאן · זה היה בימי שלמה שנאמר עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן : עם חלב כרים · זה היה בימי עשרת השבטים שנ' אוכלים כרים מצאן : חלב כליות חטה · זה היה בימי שלמה שנ' ויהי לחם שלמה וגו' : ודם ענב תשתה חמר · בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין: (יג) במותי ארץ · לשון גובה : שדי · לשון שדה : חלמיש צור · תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה של אחריו נקוד חלמיש וכשהו' דבוק נקוד חלמיש : (יד) חמאת בקר · הוא שומן הנקלט ע"ג החלב : וחלב צאן חלב של צאן · וכשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב אמו : כרים · כבשים : ואילים · כמשמעו : בני בשן · שמנים היו : כליות חטה · חטים שמנים כחלב כליות וגסין : חמר · יין בלשון ארמי : חמר אין זה שם דבר

אלא

יונתן בן עזיאל

יג אשרינון על כרכי ארעא דישראל ואייכול יתהון תפנוקי עללת חקלאה ואוניק יתהון דובשא ספירהא דמתדביין על כיפין ומשחא מזיתהא ומלכלבין כטנרין תקיפין: יד יהב להון דוואתי שמיני תורין מן ביזת מלכיהון וחלבא מבב די ענון מן עדי שלטוניהון עם טוב פטימין ודכרין בני דענין שמנין ממתנן ונדאין אמר משה נביא אין נטרין הינון עמא בית ישראל מצוותא דאורייתא אתאמר עלי בנבואת דיהון גרגירי חיטיהון היך כוליין דתורי וחמר סומק מן ענבא חד מפקין בור חד: טו ועתרו בית ישראל ופחזו אצלחו תקיף קנון נכסין ושבקו פולחן אלהא דברא יתהון וארגיזו קדם תקיפא דפרקינון:

על במותי ארץ מלא ו"ן על שהם פיזמי' וינקהו חסר ה"ד סיו"ד דגרו' יונקתו' על התורה תשי

ירושלמי

ארכבינון על בכמסא דארעא ואייכל יתהון עללת תפנוקי מלכין ואיניק יתהון דבש מן כיפא ומשח יתהון מן גוף שמיר טינרא: דביכי תורין ושמיני עאן עם טוב דפטימין ודיכרין בני בתנייא וגדיין עם שמני הון דחיטיא אמר משה נביא אין נטרין הינון בני ישראל מצוותא ואורייתא מן ענבא חרא יהוין שתיין כוס דחמר: ואכלו דבית ישורון ובעטו ועתרו ומרדו ואצליחו וקנו נכסין ושבקו מימר אלהא דיברא יתהון וכפרו בדחלא תקפא דיפרק יתהון:

קגון

רש"י

אלא לשון משובח בטעם ווי"כוש בלע"ז ועוד יש לפרש שכי מקראות הללו אחר תרגומו של אנקלוס אשריכון על תקפי ארעא וגו': (טו) עבית לשון עובי כשית כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלי' מבחוץ וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל: כסית יש לשון קל בלשון כסוי כמו וכוסה קלון ערום ואם אתה כסית דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה פניו:

וינבל

אקנון

אבן עזרא

(יג) ירכיבהו על במותי ארץ ארץ כנען שהיא אמצעית כל הישוב וירכיבהו לשון נחות: במותי בוי"ו לא ישתנה מגזרת על במותימו תדרוך ואין כמוהו ואת רשעים במותיו: תנובות כמו פרי מגזרת חיל כי ינוב: שדי תאר השם על משקל חכם והיו"ד תחת ה"א כוי"ו שלו הייתי והעד יעלוז שדי שהוא לשון יחיד: ויניקהו דבש מסלע דרך משל כמו יטפו ההרים עסיס והטעם רוב הדבש והשמן כי מארץ כנען יובלו כי כן כתוב: מחלמיש צור: (יד) רפה הלמ"ד כי הוא דבק והנה הוא הפך מצור החלמיש וכן חרבות צורים עם צור חרבו: חמאת בקר רוב הבשר: וחלב כאן לולי הקבלה היה זה הכתוב חזוק לדבר החלב שהזכרתי במקומו או טעם חלב כרים החלב השמן והטוב כמו כל חלב יצהר: בני בשן שגדל בהר הבשן: חלב כליות חטה דרך משל כי החלב על הכליות גם גרגיר החטה דומה לאחת הכליות: ודם ענב היין והנה היא רבת דבש ושמן ובשר ולחם ויין וכל פרי וזהו תנובות שדי ויש אומרים כי דבש דבש תמרים: חמר כמו יין וכן כרם חמר ותי"ו תשתה לנכח והטעם כמדבר לחבירו כל כך הוא רב שתשתה חמר בכל עת ויש אומרים כי ענב לשון נקבה ואיננו כלום כי היה ראוי להיו' התי"ו פתח עד שיצא לאחרים וי"א על לשון קהלה כי ישראל לשון זכר ולשון נקבה וזה קרוב מעט: (טו) וישמן ישורון ישראל ויתכן להיות מגזרת ישר והטעם שמן זה שהיה ישר ויש אומרים שהוא מגזרת אשורנו והראשון

עשהו וינבל צור
טו ישעתו : טז יקנאהו בזרים
בתועבת יכעיסהו : יז
יזבחו לשדים לא אלה אלהים
לא ידעום חדשים מקרב
באו לא שערום אבתיכם :
יח צור ילדך תשי ותשכח
אל מחללך : יט וירא יהוה
וינאץ מכעס בניו ובנתיו :
כ ויאמר אסתירה פני
מהם אראה מה אחריתם כי
דור תהפכת המה בנים לא
אמן בם : כא הם קנאוני
בלא

(מסרה: ג׳ · ג׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ חנרו׳ · דתהלות · ב׳ זה״ג וילכו · ויענדו · ב׳ · ג׳ וס״ג · ג׳ · ג׳ זה״ל · זעיר׳ · ג׳ חסיוי״ו · ג׳ זה״ג · ג׳ ב׳ ז׳ דחס׳ · ג׳ חס׳ וז׳ · חסר בליש׳ · אהרן · צור ילדך סס ס · וירא ה׳ כתוגות · כי דור יותא פנ בנים לא קושין לו)

אצלח תקיף קנא נכסין ושבק פלחן אלהא דעבדה וארגיז קדם תקיפא דפרקיה : טז אקניאו קדמוהי בפולחן טעואן בתועיבתא ארגיזו קדמוהי : יז דבחו לשדין דלית בהון צרוך דחלן דלא ידעונין חדתן דמקריב אתעבידא לא אתעסקו בהון אבהתכון : יח דחלת תקיפא דבראך אתנשיתא שבקתא פלחן אלהא דעבדך : יט וגלי קדם יי׳ ותקיף רוגזיה מדארגיזו קדמוהי בנין ובנן : כ ואמר אסלק שכינתי מנהון גלי קדמי מה יהי בסופיהון ארי דרא דאשניו אנון בניא דלית בהון הימנו : כא אנון אקניאו קדמי
בלא

רשב״ם

(יז) לא שערום לשון לשעירים אשר הם זונים אחריהם ׃ (יח) ילדך כמו ילד את אלמודד · כמו הוליד : תשי · תשכח · מן נשה · כמו אל תט אל דרכיה מן נטה · והיו״ד בתשי כמו יו״ד מלפניך · אל כמו אל תמחה : (יט) בניו ובנותיו · בנים לא אמן בם כאמור למעלה · בניו מומם :

אספה

רש״י

ויכבד צור ישועתו גנהו ובזהו שנא׳ אחוריהם אל היכל ה׳ וגו׳ אין נבול גדול מזה (טז) יקנאהו · הבעירו חמתו וקנאתו : בתועבות · במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה ׃ (יז) לא אלוה · כתרגומו לית בהון צרוך אילו היה בהם צרוך לא היתה קנאה כפולה כמות עכשו : חדשים מקרוב באו : אפי׳ האומות לא היו רגילים בהם גוי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי : לא שערום אבותיכם · לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירי׳ ירקדו שם שעירים הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו :
(יח) תשי · תשכח ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם : אל מחוללך · מוציאך מרחם לשון יחולל אילות חיל כיולדה : (כ) מה אחריתם · מה תעלה בהם בסופם כי דור תהפוכות המה מהפכין רצוני לכעס : לא אמון בם · אין גדולי נכרים בהם כי הוריתם דרך טובה וסרו ממנה : אמון לשון ויהי אומן נוט״רטורה בלע״ז · ד״א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל : (כא) קנאוני · הבעירו חמתי : בלא אל · בדבר שאינו אלוה : בלא עם · באומה שאין לה שם כמו שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה בעשו הוא אומר בזוי אתה מאד : בגוי נבל אכעיסם · אלו הכופרים וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים :

קדמה

טז קנון יתיה בפולחנא נוכריא במרחקתהון ארגיזו קדמוי : יז ידבחון לטעיות דמתילין לשידין דלית בהון סרעם דצרון טעוון דלא אתעסקו בהון אבהתכון : יח דחלת תקיפא דברא יתכון אתנשיתון ואנשיתון מימר אלהא דעבד יתכון מחילין מחילין : יט וגלי קדם יי והוה רגז מן קדמוי מן דארגיזו קדמוי בניא חביביא דאתקרון על שמיה בנין ובנן : כ ואמר מסלקנא איקר שכינתי מנהון נחמי מה יהוי בסופהון ארום דר דהפכנין הינון בנין דלית בהון הימנותא : כא הנון אקנון קדמי בדלא אלהא ארגיזו קדמוי בהבליהון ואנא אקנינון באומא דלא אומא בבבלאי עמא טפשא נרגוז יתהון :

ארום

אקנין קדמוי בטעוותהון במרחקהון אכעיסו יתיה : ידבחון לשידיא דלית בהון ממש טעוון דלא הכיסו יתהון חדתנין מן כדון אתבדרין ולא אידכרין בהון אבהתכון : תקיף דברא יתכון אנשיתון ושבקתון מימר אלהא דיברא יתכון ועבר יתכון מחלין מחלין : וגלי קדם יהוה ורגז מן כעסא דאכעיסו יתיה בניא חביביא דהוו חביבין עלוי היך בנין והיך בנן : ואמר מיסף יאפיך אפי רעותי מנהון אחמי מה דהוי באחריתהון ארום דר תהפכנון איגון בנין דלית בהון הימנו :

אגון אקנין יתי בטעוון דלא סה אכעיסו קדמוי במרחקתהון ואנא אקני יתהון באומא דלא אומא באיכא טפשא אכעס יתהון :

ארום

תשי י״ד
קטנה בתו׳
נן יעשרה
דברים
ונסיתי
אותו כנער׳
נקיונות
ולכן י״ד
וינדל נא
גדולה לומר
לך זכור
לאברהם ·
שנסיתו
נעשר · לא
עם בנים׳
אלו בגליים ·

אבן עזרא

הוא הישר בעיני והעד שהוא לשון יחיד : ויבעט · כמו למה תבעטו לפי טעם המקום : שמנת · ולא השנו לאמר לנפשו : עבית · כמו קטני עבה : כשית · יש אומרים שהוא כמו כסה פניו בחלבו כי ימצא מהבנין הקל ואחרים אמרו שהוא כמו תעיתי כשה אובד וזה ימצא באחד מהפעלי׳ והנכון בעיני שאין למלה הזאת אח וטעמה כמו בעטת : ויטוש · מצות אלהיו : וינבל · במחשבה ובפה והנכון שחלל השם שלא הושיעו הוא סבה על כן כתוב צור ישועתו גם זה הפסוק על פירוש הצור תמים פעלו : (טז) יקניאוהו · במחשבתם כמו לא יבצר מהם : בזרים · באלהים זרים : בתועבות · הם אלילים : (יז) לשדים · כמו לשעירים אשר הם זונים על כן פירש רבי יצחק בן שאול נ״ע לא שערום אבותיכם מגזרת לשעירים · למ״ד לשדי׳ מוספת שלמה ואחרת עמה וכן הוא לשדים וללא אלוה ולפי דעתי שאין צורך רק פירושו לשדים שאינם אלהים ונקראו שדים על טעם אמים משוד הדעת : אלהים לא ידעום · ואיך חשבו שהם אלהים ולא ידעו זה בראיה וזאת מלת ידעום ולא בהעתקה וזהו לא שערום אבותיכם : חדשים מקרוב באו · מימים מעטים אינם קדמוני׳ אפי׳ אבותיכם לא ידעום : שערום פי׳ צ״א שערו מהם מגזר׳ ויסתער עליו כטע׳ תסמר שערת בשרי וקרוב הוא מגזר׳ כשרף ואם הוא בשמ״ך וכמוהו בני יצאוני יצאו ממני חזקתני ותוכל חזקת ממני והנה טעמו ולא פחדו מהם : (יח) צור ילדך תשי · דבר הנביא ותמה איך שכחת אשר ילדך ועבדת חדשי׳ גם זה צור ילדך כמו הביטו אל צור חוצבת׳ כאילו ממנו היה כי הכל בגבורת השם כמו רוקע הארץ מאתי והתמה מתועי לב בעבור אני היום ילדתיך ושכחו זה הכתוב תשי כמו לא תשה והנה הנעלם אחר התי״ו תחת הדגש שהוא אל״ף הבלוע והי״וד תחת

ג' בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
ג' וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי
ג' ומ"ג נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כב כִּי־אֵשׁ
ג' ומ"ג קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־
שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ
ג' וחסר וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃
ל' כג אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת
ג' ג' חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃ כד מְזֵי
ג' ומסרה ג' רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב
ג' ומ"ל ג' מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־
ג' מסרה ט' בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃
כול' חסר

אחרון בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִיזוּ קֳדָמַי
בגוי נבל בְּטַעֲוָתְהוֹן וַאֲנָא אַקְנֵינוּן
י' סות סד בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא
אַרְגֵיזִנּוּן׃ כב אֲרֵי
קִידוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מִן
קֳדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁיצִי עַד שְׁאוֹל
אַרְעִיתָא וְאָסֵיף אַרְעָא
וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁיצִי עַד סְיָפֵי
חצי אכלה טוּרַיָּא׃ כג אֲסֵיף עֲלֵיהוֹן
סוטה ט בִּישָׁן מַכְתָּשַׁי אֲגָרֵי בְּהוֹן׃
מזי רעב
ברכות ה כד נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכִילֵי
ושן בהמו' עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין
קמא נ וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן
עם חמת
ערכין סב
סנהדרין ק עִם

מחוץ

רשב"ם

(כג) אספה עלימו רעות אכלה. כי דרך המקראות לכפול לשונם. כלומר כל מיני רעות שיש בידי להזיק. כולם אשים בהם: (כד) מזי רעב. פתרונו לפי ענינו כתרגומו. ואם לשון תלמוד הוא הרי הוא כמו כתמזזו מוחוה דדין. ולחומי רשף ברד ואש מן השמים. כמו רשפי ועיקר פירושו לשון פריחה בעוף כדכתיב ובני רשף יגביהו עוף. שמה שבר רשפי קשת. כלשון מחץ יעוף יומם. וקטב מרירי. מחותכים ומדוקרים על ידי ליסטים הממררים והורגים בני אדם כמו עון פלילי. עון של דיין. שעושין בו דין. וכתן בפלילים הדיינים קרואין כן. שדנין את האחרים. אף מרירי. ממרר את אחרים. וזהו ומקטב ישוד צהרים שהם ליסטים. כדכתיב בחור שודד בצהרים שכן דרך ליסטים לבלסם בצהרים. וכה"א אשדוד בצהרים. יגרשוה:

אמרתי

רש"י

(כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלים המיוסדת על ההרים שנאמר ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עלימו רעות. אחביר רעה אל רעה לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה עולותיכם ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה כמו פן תספה: חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי שפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב. א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוסא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו: מזי. לשון ארמי שער מזיא דבוה מהבך במזיא: ולחומי רשף. השדים נלחמו בהם שנא' ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי. קטב כריתה כמו אהי קטבך שאול: ושן בהמות. מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך.

אבן עזרא

ה"א וכן אל תמחי ובאו שניהם מלעיל להפריש בין זכר לנקבה בפעלים שהאות האחרון ה"א נח והנכון בעיני כי היו"ד נוסף והוא על משקל אל תט: מחוללך. כמו ילדך והנה אל שהוא גבור ותקיף כמו צור ויתכן היות גזרת מחוללך מחיל כמו הרה תקריב ללדת תחיל גם כן כתוב ויכאן השקד או הוא

פועל

כב אֲרוּם מִידוּם תַּקִּיף כְּאִישָׁא
נָפַק מִן קֳדָמַי וּבְעָרַת בִּתְקוֹף רוּגְזִי
וְאִיקְדַת עַד שְׁיוֹל אַרְעָיָא וּשְׁיֵיפַת
אַרְעָא וַעֲלַלְתָּהּ וְשַׁלְהוֹבִית יְסוֹדֵי
טַוְורַיָא : כג וְכַד הֲוֵון דְּהַיְכִין
בְּבָבֶל הֲוֹון פָּלְחִין לְטַעֲוָותְהוֹן בְּנִין כֵּן
אַמְרִית בְּמֵימְרִי לְמִכְנְשָׁא עֲלֵיהוֹן
בִּישְׁתָא גִּירֵי מָחַת פּוּרְעָנוּתִי אֲשֵׁיצֵי
בְּהוֹן : כד אַגְלֵי יַתְהוֹן בְּמָדַי
וּבְעֵילָם מִן גּוֹ שְׁבִית בָּבֶל אַשְׁקִי
לְהוֹן דְּבֵית אֲגַג דְּמִתִילִין לְשֵׁידִין
מְנַפְּחֵי כְּפָן וּלְמַזִיקֵי אֲכִילֵי עוֹף וְלִבְנֵי
טְהַרְרֵי בְּתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְלִילִין
וּמְרַוְחֵי רוּחִין בִּישִׁין וְחִיוְוָנָאֵי דְּנָכְתִין
בְּשִׁינֵיהוֹן הֵיךְ חֵיוַות בָּרָא אֵיגְרֵי בְּהוֹן וְאַטְלְטִילִנוּן בְּיַד אַרְמָאֵי דְּמַלְיַין
אֲרִיסִין בְּחִיוִין חוּרְמָנַיָא וְזָחֲלוֹי דְּעַפְרָא :

אֲרוּם אֶשָּׁא נַפְקַת בְּשַׁעֲרַת
רוּגְזִי וְאוֹקְדַת עַד שְׁיוֹל
אַרְעִיתָא וְתַכְלַת אַרְעָא
וְעַלְיָהּ וּלְהָטַת יְסוֹדֵי טוּרַיָא :
אַמְרִית בְּמֵימְרִי לְמֵיתַיָיא
עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין גִּירֵי פּוּרְעֲנוּתִי
אַגְרֵי בְּהוֹן :
מְנַפַּח כְּפַן וְאַכִילֵי עוֹף מְסָאָב
סְרַוְוחֵי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן
אַרְבַּעְתֵּי מַלְכְוָותָא דְּמַתִילֵי
לְחֵיוַות בָּרָא אַגְרֵי בְּהוֹן עִם
חֲמַרְתְּהוֹן דְּתַנִינַיָא וְחַלַל
עַפְרָא :

אירעב הזכיר ה' דברים ולחומי רשף וקטב מרירי ושן בהמות עם חמת זוחלי עפר' כנגד מה שעברו על ה' חומשי תורה [ובמזה] כאופי' נהושע וחמשה תועב' ראה יחזקאל י וכנגדהמשה המקטירים לבעל לשמש ולירח ולמזלו' ולכל צבא השמי'

עפא

אבן עזרא

פועל עומד : (יט) בניו ובנותיו · אנשים ונשים כי גם קטרו לע"ז : (כ) ויאמר · השם אל לבו או אל המלאכים : אסתירה · כדרך לשון בני אדם וכן אעלים עיני והטעם כאשר יבקשוני לא ימצאו עזר : אראה מה אחריתם · י"א כי אני אסתיר פני מהם בעבור שאני רואה מה יעשו באחרונה והנכון שהוא כמשמעו עד שאראה מה יעשו בצר להם : כי דור תהפוכות · דבק עם אסתירה פני : תהפוכות · שנהפכו לעבוד אלהים זולתי והם היו בני כי אני ילידתים והנה אין אמונה בהם והזאת שם או תאר כי אין בהם איש אמונים כי מצאנו פי פסו אמונים כנגד חסיד גם שומר אמונים : (כא) קנאוני · קל בעי"ן להקל על הלשון : בלא אל · הטעם שאין לו כח להציל : בהבליהם · ולא בדבר אמת : אקניאם · מהבנין הכבד הנוסף והוא יצא לשני פעולים : בלא עם · שלא הם עמי והנה פי' איך יכניסם שיביא עליהם לבדם צרות נשונות ויותר מהכל גוי נבל שהכסיל והנבל איננו יודע ועל כן יהרוג ולא יחמול : (כב) קדחה · הקנאה או זאת שיעשו כי מצאו זאת המלה יוצאת כמו כי אש קדחתם באפי ויתכן להיות קדחה כמו נקדח כמו כל אלה חברו כחברו וכל זה כנוי לחרון האף : עד שאול תחתית · כטע' גפרית ומלח שרפה כל ארצה : ותאכל ארץ · ישראל : ותלהט · מגזרת להט החרב : הרים · הרי ישראל : אספה · י"א כמו אוסיף והנכון כמו אכלה מגזר' האף תספה ואם הוא מבנין אח' והטעם שלא תשא' רעה שלא תבוא' ודמה הרעות לחצי' תבאנה פתאו' ואין יכולת להשמר מהם : (כד) מזי רעב · כמו שרופי רעב מגזרת למזא לאתונא : ולחומי רשף · אכולי עוף כמו ובני רשף יגביהו עוף והנכון בעיני שהזכיר הארבעה השפטים הרעים והם רעב והוא מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי זה הדבר : ושן בהמות אשלח בם חיה · וחרב מחוץ תשכל חרב והנה יהיה פירוש רשף כמו השפיה רשפי אש והטעם שיתחמם האויר · וקטב כמו הכרתה : מרירי · מרירות באויר כמו כמרירי יום וכן כתוב מקטב ישוד צהרים כמו הדבר · ולחומי רשף כמו אכולי וכן רבים : עם חמת זוחלי עפר · לנשוך והחמה כנוי לנשיכה · וטעם עפר כמו השרפים ומלת זוחלי איראה כי כל רואם ייראם בטעם האימים כי יש תואר השם וחבירו באליהו בן ברכאל :

כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב
וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־
בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃
כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם
אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃
כז לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־
יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ
רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃
כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה
וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ כט לוּ
חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ
לְאַחֲרִיתָם׃

עם חמת תניניא דזחלין אחרון בעפרא׃ כה מברא תתכיל חרבא ומתוניא חרגת מותא אף עולימיהון אף עולימתהון ינקיהון עם סביהון׃ כו אמרית יחול רוגזי עליהון ואשיצינון ואבטל מן בני אנשא דוכרנהון׃ כז אלולפ רוגזא דסנאה כניש דלמא יתרברבון בעיל דבבא דלמא יימרון ידנא תקיפת לנא ולא מן קדם יי הות כל דא׃ כח ארי עם מאבדי עצה אנון ולית בהון סוכלתנו׃ כט אלו חכימו אסתכלו בדא סברו מה יהי בסופיהון׃

רשב״ם

(כו) אמרתי אפאיהם ואסלקם מן העולם אם לא שכעס אויבים אגור ויראתי׃ (כז) פן יאמרו ידינו רמה ׳ פן ינכרו לומר למפרע שהם עשו ולא אני׃ (כח) כי גוי האומות אובד עצות כמו מספד תמרורים ׳ מקל לבנה ׳ לפי שהם דבוקים מעשר בקר וצאן ׳ אבל אלו חכמו האומות ויאמרו איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל אם שהיו רגילין בנו ׳ אם לא גורם כי מכרם בידינו לפי שחטאו לו ׳ וכן אמר למעלה הצור תמים פעלו׃

רש״י

(כה) מחוץ תשכל חרב ׳ מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות׃ ומחדרים אימה ׳ כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נקופים עליו מאימת אימה והוא מת והולך בה ׳ דבר אחר ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וכן ת״א ׳ דבר אחר מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושה׃ ומחדרים אימה ׳ על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו׃ (כו) אמרתי אפאיהם ׳ אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם ׳ ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמיצכם במו פי והא׳ בתיבונה איננה ראויה בו כלל ׳ ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי המחלקת תיבה זו לג׳ תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם׃ (כז) לולי כעס אויב אגור ׳ אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי זהו שנאמר פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו׃ פן יאמרו ידינו רמה וגו׳ ׳ כי אותו גוי אובד עצות המה׃ ואין בהם תבונה ׳ שאלו היו חכמים ישכילו זאת׃ (ל) איכה ירדוף וגו׳׃

אשביתה מאנוש זכרם סופי תיבות למפרע משה לולי משה בחירו עמד בפרץ ואין בהם תבונה סופי תיבות המן שלא היה בהם תבונה שנהנו מסעודת אחשורוש תניינא חסר יו"ד לפי שעברו על עשרה דברי' שגלו תלאה בעשות ועברו על עשר דברות

יונתן בן עוזיאל

כה עמא דגלו מברא לארעא דישראל תתכיל יתהון מחת חרבא ומשתיירין בארעא דישראל בגו קיטוני מדמכיהון אימת חרגת סותא אילך ואילך ישתיצון לחוד עולימיהון ולחוד בתולתהון ינקתהון עם גובריהון וסביהון : כו אמרית במימרי למיכלי מנהון רוח קודשי אשייר ברתון קליל כגבר דחציר חקליה ומשייר ארעא חדא אבטול מספר ייחוס אנוש דוכרניהון: כז אלולפון רוגזא דסנאה דחיל דלמא יתרברבון לקובלי מעיקיהון דלמא יימרון ידינן מתפרעון די מבעלי דבבינן ולא מן קדם יי אתגזרת כל דא : כח ארום אומא מאבדן עיטין טבן הנון ולית בהון סוכלתנו : כט אלו הוו חכימין חוון מסתכלין באורייתא והוון מתכוונין מה יהי עתיד למהוי בסופיהון :

ירושלמי

מן שוקא תתכל יתהון חרבא ומן קיטוני מדמכיהון אימתא דמותא לחוד עולימין לחוד בתולין ינקין עם גברין סבין : אמרית במימרי למיתייא עליהון רגוז אבטל מן בני אנשא דכרניהון : אלולי כעסא דסנאה יתקף דלא יתגברין עליהון בעלי דבביהון ודלא יימרון ידנן אתפרען לן מן בעלי דבבינן ולא מן קדם יי אתעבדת הדא : ארום אומא הדא אבידי עיצן בישן אנון ולית בהון סוכלתנו : אלו חכימו ישראל ויליפו אורייתא אתבוננו מה הוי באחריותא :

כד

היכרין אבן עזרא

(כה) גם בחור · דבק עם תשכל חרב וטעם גם כמשפט הלשון כאשר פירשתי והנה אמר הכל בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים : אפאיהם · יש אומרים שהם שלש מלות והנכון שאין לו ריע וטעמו כמו אשחיתם בעבור שים אחריו אשביתה מאנוש זכרם והנה כולם ימותו ואילו היה כדעת המדקדקים שהטעם אפיצם בכל פאה לא ידבק הטעם ויש אומרים אחרי בם אפי והנה טעמו אכריתם כמו אשביתם ויבא הטעם כפול וזה נכון לולי אל"ף אפיהם שהיה ראוי להיות אנפיהם והטעם אאנף בם והראשון נכון וטעם אמרתי כלשון בני אדם אמרתי בלבי :

(כז) אגור · אפחד מגזרת ויגר מואב והמתרגם אמר מגזרת אגרה בקציר והנכון שהוא מלשון תגרה והכתוב דבר כדרך בני אדם להבין השומעים : ינכרו · הפך יכירו כמו ויתנכר אליהם : פעל כל זאת · על השבטים : (כח) כי גוי אובד עצות · הנכון שזה הגוי הם צרי ישראל ומלת אובד שם התאר והיא סמוכה על כן נפתח הבי"ת וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים רק פירוש עצות שב אל אובד כמו כובלת עליה וכן ותאבדו דרך שהוא סמוך אל דרך והנה השכיל המתרגם שאמר מאבדי עצה : (כט) לו חכמו · אילו היו חכמים שישכילו כי השם פעל כל זאת לישראל בעבור עונם או יבינו לאחריתם כי כן יעשה השם בעבור עונם :

(ל) איכה ירדוף · הטעם לו חכמו ישראל שישכילו איך ירדוף אחד מהנכרים אלף מישראל אין זה כי אם בעבור שעונם גורם ויש אומרים איך היו ישראל בתחלה רודף אחד מהם אלף ועתה נחלשו : כי צורם מכרם · כמו כתרגם וכן וימכר יי' את

סיסרא

י"ו ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף
ול' וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא
ג' מל' כ"כ כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה
ג' הִסְגִּירָם׃ לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ
ג' מל' כ"כ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ לב
ב' ת"ל בליש' כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת
ג' וחסר עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
ל' וחסר ב' אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ לג
ג' וחסר חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ
ב' חסר פְּתָנִים אַכְזָר׃ לד הֲלֹא
ג' וג' פס' י' הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם
י"א בְּאוֹצְרֹתָי׃
ל"ב ח"ל
ל' אֵיכְדֵין יִרְדּוֹף חַד לְאַלְפָא וּתְרֵין יַעֲרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֱלָהֵין אֲרֵי תַּקִּיפֵיהוֹן מְסַרִינוּן וַיָי אַשְׁלְמִינוּן׃ לא אֲרֵי לָא כְּרוּקְפָנָא תּוּקְפֵּיהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבַנָא הֲווֹ דַיָּנָא׃ לב אֲרֵי כְּפוּרְעָנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פּוּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמוֹרָה מַחַתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חִיוָן וְתוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׃ לג הָא כִּמְרָרַת תַּנִּינַיָּא כָּס פּוּרְעָנוּתְהוֹן כְּרֵישֵׁי פִתְנֵי חִיוָן אַכְזְרָאִין׃ לד הֲלָא כָל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרָי׃

עמורה ופלו נתה על דין
ג' וחסר

אוהרן איכחידרו' ס"ק י"ו
בנכיסו נרפות זו

רשב"ם

(ל) אם לא כצורנו צורם · כך אמר משה מן הדין היה לכם לומר כך שהקב"ה עשה זאת ולא אלהי הגוים שהרי לא כצורנו של ישראל צורם של אומות העולם · ואע"פ אויבינו פלילים ועושים בנו שופטים · הלא זאת על ידי הקב"ה שחטאו לו : (לב) כי מגפן סדום גפנם · כלומר למה אמרתי שפאיהם אשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני גאות האומות שהם מגפן סדום היה להם לשתות מן הדין שלא ישאר מהם זכר כסדום ועמורה שהרי חטאו כסדום ועמורה כדכתיב וחטאתם כסדום הגידו · קציני סדום עם עמורה : (לג) חמת תנינים היה להם לשתות מן הדין · אם לא מפני חילול השם · שיאמרו ידינו רמה : פתנים אכזר · רשע כדכתיב פתן חרש יאטם אזנו : (לד) הלא הוא כמוס עמדי · דברי גאות האומות אני שומר · ואם להם נקם על זאת :

ושלם

קדמי

רש"י

יבינו לאחריתם · יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל : איכה ירדוף אחד · מהם אלף מישראל : אם לא כי צורם מכרם · וה' הסגירם · מכרם ומסרם בידינו דליבד"ר בלע"ז : (לא) כי לא כצורנו צורם · כל זה היה לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יוכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו · כי לא כסלענו סלעם · כל צור שבמקרא לשון סלע · ואויבינו פלילים · ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם : (לב) כי מגפן סדום גפנם · מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה : שדמות · שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל בשדמות קדרון : ענבי רוש · עשב מר אשכלות מרורות למו · משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענות וכן תרגם אנקלוס ותושלמת עובדיהון כמררתהון : (לג) חמת תנינים יינם · כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם : וראש פתנים · כוסם שהוא אכזר לנשוך. אויב אכזרי ינא ויפרע מהם : (לד) הלא הוא כמוס עמדי · כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני : הלא הוא · פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי :

יונתן בן עוזיאל

ל היכדין יהי סנאה חד רדיף אלף מנהון ותרין יעירקון לרבותא מנהון אלהן מטול דתקיפהון מסרינון ויי אשלימינון : לא ארום לא בתקפהון דישראל טעוותהון דעממיא ארום תקיפהון דישראל כד יחובון מייתי עליהון פורענותא וכד פרסין ידיהון בצלו עני ומשזיב יתהון אבל טעוותהון דעממיא ע״א לית בהון צרוך ועל די ארגיזנן קדמוי ולא הדרנן פולחניה אתעבירו בעלי דבבינן סהידינן ודייננן : לב ארום עובדיהון דעמא האלין דמיין לעובדי עמא דסדום ועצתהון בישין כעיצתהון דעם עמורא מחשבתהון תושלמותהון מתכלן וססרין להון : לג הי כמרירתהון דתניניא כד הנין חוון מן חמרהון בנין כן יהי מריד כס דלווט דישתון ביום פורענותהון והיך רישי פיתוניא היכדין אנון אכזראין : לד הלא עובדיהון דאנון עבדין בטומרא קדמי כולהון גליין חתימין ומתקנין באפותיקי :

ירושלמי

כד הוו ישראל לעיין באורייתא ונטרין פקודיא הוה חד מנהון רדיף אלף ותרין מנהון דיכוותא מערקין על דחטון וארגזון קדמוי תקיף שבק יתהון ביד בעלי דבביהון :

ארום לא כדחצונן דחצונהון דאומיא על דחטינן וארגזינן קדמוהי אתעבירו בעלי דבבינן דיינינן :

ארום עמא האלין עובדיהון דמיין לעובדא עמא דסדום ומחשבתהון דמיא למחשבתיה דעמא דעמורה עובדין בישין מתכללו ומררן להון :

ארום עמא האלין חמתיה דמיא לחמתיה דתנניא בזמן דשתיין חמר ורוגזיהון דמי לרישי חיויא פתמנאי ואכזראי וגזראי :

הלא הוא כסא דין פורענותא מזוג ומתקן גבי לרשיעיא חתים באוצרי ליום דינא רבא :

קדמי דירי

אבן עזרא

סיסרא יהטעם כאילו נתנם בשכר מעשיהם והנה היא מכירה ממש : הסגירם · כטעם יסגור על איש או כמו ולכו הסגירו : (לא) כי לא כצורנו צורם · דברי משה פירוש כי גוי אובד עצות והטעם כי צורנו מכרנו ואין להם צור כצורנו ולא הם טובים ממנו וכן הוא אומר ולא אויבינו פלילים וגו׳ כמו ולא למלדתי חכמה וגו׳ וי״א שהוא כן ואויבינו יודו כן לכן איננו דבק עם הגפן סדום : ומשדמות · כפול וכן אשכלות מרורות : (לב) חמת · והנה היין כסם חמת התנינים נחמה : וראש פתנים · כמו על חור פתן ואם הוא בא״לף הוא כחבריו בוי״ו : אכזר · תקיף והא״לף נוסף כא״לף אצבע ואזרוע : (לד) הלא הוא כמוס עמדי · דברי השם יש אומרים על הגזרות והקרוב אלי שהוא יינם שהוא ראש פתנים הוא שמור עד שישתוהו ומלת כמוס מטעם המקום ידועה כי אין לה משפחה : חתום באוצרותי · שלא תגע בו יד רק הוא שמו׳ להם להנקם מהם :

ג' בנ' ומל' לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת
בול' מ"ג תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם
בול' מ"ג ג' אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ:
ג' לו כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־
עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־
ג' ב' וכו' מ"ל אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:
בול' מ"ג לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
ג' צוּר חָסָיוּ בוֹ: לח אֲשֶׁר
ג' ומ"י וכו' חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
ל' ומ"ג ג' נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי
ג' עֲלֵיכֶם סִתְרָה:

לה קֳדָמַי פּוּרְעָנוּתָא אהרן
וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם בְּעִדָּן דְּיִגְלוֹן כי קרוב
מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קְרִיב יוֹם תהלים ג
תַּבְרְהוֹן וּמִסְבַּע דַּעֲתִיד לְהוֹן:
לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא כי ידין סנהדרין צז
דְּעַמֵּיהּ וּפוּרְעָנוּת עַבְדוֹהִי
צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי ואמר אי
גְּלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִידָן דְּתִתְקַף גיטין נו
עֲלֵיהוֹן מַחַת סַנְאָה יְהוֹן אשר חלב
מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין: לז תהלים כט
וְיֵימַר אָן דַּחֲלַתְהוֹן תַּקִּיפָא
דַּהֲווֹ רְחִיצִין בֵּיהּ: לח ישתו יין
דִּתְרַב נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין פסחים כב
שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן
כְּעַן וְיִסְעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן לִמְגָן:

ראו

רשב"ם

(לה) ושלם תשלום. שם דבר. כמו והדבר אין בהם. והקטר בירמיה. לעת תמוט רגלם. של אומות ליום מועד צרתם הקבוע להם: וחש עתידות למו. בעתה אחישנה. צרה לאומות. גאולה לישראל. עתידות מה שנתנבאו עליהם הנביאים מאז: (לו) כי ידין ה' עמו. אז יהיה הנקם והתשלומין שהרי ינקום הקב"ה נקמתו עמו וכן ידין בגוים מלא גויות: כי יראה כאשר יראה. כי אזלת יד ישראל. ועזוב כמו עזב תעזב. ויעזבו ירושלים עד החומה: (לז) ואמר אי אלהימו. וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל. ומפני כבוד שמי אגאלם ואנקום באויביהם שגם מתחלה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידינו רמה. אבל עתה כשגדל העניות והצרה בשונאי ישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו האומות ידינו רמה ואמר אי אלהימו לכן אנקם מהם להתקדש שמי שהם מחללים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו אלהיהם של ישראל: סתרה. יסתיר אתכם בצילו וחסיון כמתחלה שחסיו בו: האו
בללו ויתנת הק"בה על עיל ולרחם עליהם:

חוו

רש"י

(לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם. ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור ואימתי אשלם להם: לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהם סומכים עליו: כי קרוב יום אידם. משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתידו למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו יחיש יחישה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבאו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי בם ידין עמים. כי זה איננו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליה' משפטים יתנחם. לשון הפך מחשבה להטיב או להרע:

כי

יונתן בן עוזיאל

לה קדמי פורענותא ואנא אשלים לעדן דתימוט רגליהון לגלותא ארום קריב למיתי יום תברהון ומבעא בישתא דמעתדא להון : לו ארום דאין מימרא דיי ברחמוי דינא דעמיה ישראל ועל בישתא דגזר על עבדוי יהי תהן קדמוי ארום גלי קדמוי דבעידן דיחובון ותתקף עליהון מחת סנאה ותתנטל סעיד מידיהון ויהון פסקין מה מניא מדי עוברין מבין ויהון מיטלטלין ושביקין : לו ויימר סנאה האן היא דחלתהון דישראל תקיפא דרחיצו ביה : לח דותריב נכסתהון הוון אכלין שתין חמר ניסוכיהון יקומון כדון ויסעדונכון יהי עליכון מגין במימריה :

אזלת יד גימטריא זו גלות · כי ירא׳ ז כי אזלת יד גימטריא אין נס תורסי

ירושלמי

דידי הוא נקמתא ואנא הוא דמשלם לעדן דתמוט רגליהון דצדיקיא ארום קריב הוא יומא תברהון דרשיעיא ואשתא דגהנם עתידא להון ומזרז ומיתי פורענותא עליהון :

ארום דא זהוא יי דיניהון דעמא בני ישראל ועל עבדוי צדיקיא הוא מתנחם ארום גלי קדמוי ארום מטת ידיהון דצדיקיא ואנון שביקין ורט שיזולית להון דסעד וסמיך :

ואמר עתידין אומיא למימר הן הוא אלהא דישראל תקיפא דאתרחצו ביה :

דיהוון מקריבין קדמוי תרבי נכסי קורבניהון ושתי ניסוכיהון הוון מקריבין קדמוי יקום כען ויפרוק יתהון דיהוון עליהון במגנא :

רש"י

כי יראה כי אזלת יד · כשיראה כי אזלת יד האויב הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב : עצור · נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם : עזוב · על ידי עוזב : עוצר · הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז איינטיי"ט · עצור · הוא הנושע במעצור המושל : עזוב · מחוזק כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה איך לא עוזבה עיר תהלת ואמר · הקב"ה עליהם אי אלהימו ע"א שעבדו : (לז) צור חסיו בו · הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה : (לח) אשר חלב זבחימו · היו אותן אלוהות אוכלי׳ שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכם : יהי עליכ׳ סתרה · אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור :

אבן עזרא

(לה) לי נקם ושלם · שם כמו הלא את הקטר והטע׳ לי הנקם ולי השלם לשלם להם כמעשיה׳ : לעת תמוט רגלם · והטעם שיפלו ולא יוכלו לעמוד וטעם לעת כמו וגם רשע ליום רעה והוא סוד גדול : כי קרוב · ואל יחשבו כי הנקמה תהיה בזרעם : וחש עתידות למו · וחש כל אחד מהם מהעתידות כמו נכונות נעדר מן הם יום עתידות והראשון נכון ומלת חש מסבכיים וטעם עתידות הרעות העתידות לבא עליהם : (לו) כי ידין יי׳ עמו · יקח דין עמו מהם כמו שפטני אלהים וריבה ריבי : יתנחם · פירשתיו : אזלת יד · אזלת יד ישראל והטעם הכח ו׳ תי"ו תחת ה"א כי גם שתיהן סימני הנקבה וכן ושבת לנשיא : ואפס עצור ועזוב · כאשר יהיו הנשבים רבים ילקחו מהם ויעזבו מהם ועתה כמעט יאבד הכל : (לז) ואמר · האויב צור חסיו בו · כאשר פירשתי : (לח) יאכלו . כדברי האויבי שחשבו כי העולות מאכל לשם וכן בלשון רבים כדבריהם על כן כתו׳ אני אני הוא

לט רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃ ס
כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃
מא אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃
מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃

הרנינו

לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מְמִית וּמְחַיֵּה מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁיזִיב׃
ם אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִינְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין׃
מא אִם כְּחַד עַד תְּרֵין כְּחֵיזוּ בַרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב פּוּרְעָנוּתָא לְשַׂנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃
מב אֲרַוֵּי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תְּקַטֵּל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סַנְאָה וּבְעֵיל דְּבָבָא׃

רשבם

(לט) ראו עתה כי אני אני הוא. הקב"ה אומר לאומות העולם אתם אומרים אי אלהימו. הלא עתה יכולים לראות בהנקמי בכם לעיניכם: (מ) כי אשא בשבוע' כמו הרימותי ידי אל ה': (מא) אם שנותי. מן שננו כחרב לשונם יאמר כן. כמו מן סבב סבותי. בכל נפש בית אביך. מן גלל גלותי בשמן רענן: (מב) פרעות. כמו וראשו יהיה פרוע. לשון סתירה ופירצה:

הרנינו

רש"י

שנתו

(לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא אני נשבע חי אנכי: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק פלנב"ור: ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. דבר אחר ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא' שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חציו שנאמ' כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות הוא בלע"ז יושטיצ"א: (מב) אשכיר חצי מדם. האויב: וחרבי תאכל. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חללי ישראל ושביה ששבו מהם: מראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרעות האויב כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיכם מראשית פרצה שפרצו בישראל:

הרנינו

אבן עזרא

לבדי אחד ואין אלהים עמדי: יין נסיכם. כמו ונסכו יין ויהיו שני שמות יש אומרים יין מלכם כמו

נסיכי

יונתן בן עוזיאל

לט כד יתגלי מימרא דיי למפרוק ית עמיה יימר לכל עממיא חמון כדון ארום אנא הוא דהוויי והוית ואנא הוא דעתיד למהוי ולית אלהא חורן בר מני אנא במימרי ממית ומחי מחיתי ית עמא בית ישראל ואנא אסי יתהון בסוף יומיא ולית דמשיזיב מן ידי גוג ומשריתיה דמסדרא סדרי קרבא עמהון : ס

מ ארום זקפית בשבועה ית ידיי בשמיא ואמרית הכמא דאנא קיים היכדין לא אבטיל שבועתי לעלמין :

מא אין שנינא היא ברק סייפי ותתקיף בדינא ידי אחזור פורענותא למעיקי עמי ולסנאיהון אשלים אגר עובדיהון בישיא :

מב אירוי גירי מן אדם קטוליהון וסייפי תגמור בשריהון מדם קטילין ושיבין משירוי פורענות סנאיהון דעמי :

שבחו

ירושלמי

חמו ארום כדון אנא במימרי הוא ולית אלהא אוחרן בר מני אנא הוא דממית חיין בעלמא הדין ומחיי מתייא לעלמא דאתי אנא הוא דמחי ואנא הוא דמסי ולית דמשיזיב מן ידוי :

ארום זקפית ידי בשבועתיא לשמיא ואמרית חי וקיים אנא במימרי לעלם :

אם אשני בברקא חרבי ותתקף בדינא ידי ימינא אחזור נקמתא לשנאוי ולבעלי דבביהון דעמי אשלם גמליהון להון בישיא:

ארווי גירי מן אידמהון וחרבי תתכל בבשרהון מן אדם קטוליהון דעמי ושביהון מן רישי גיבורי הון פולמרכיהון :

קלסו

בעל הטורים

כי אני אני הוא אני אמית נ"פ אני כנגד נ' גליות • ואני כנגד גלות רביעי דכתיב ואני נתון הגולה לומר שככ' הגליות הקב"ה עמנו להצילנו • ואין מידי מציל מידי בגימ' דין שאין ניצול מיום הדין • ואחרתי חי אנכי לעולם לעלם כתיב חסר וי"ו לאחר ששה אלפים שנה שאז יהיה נשגב לבדו שנתמסר ו"ו ששה ימים כדוגין הרשעים • ואחרני אותיו' חרב י"ו לומר לך שחרבו של הקב"ה יש לה י"ו פני' כלאית' במדרש שוחר טוב • נקם ברית לנקום על כל מצוה ומצוה שנכרתו עליה י"ו בריתות • ולכן י"ו פעמים חרב בפרשת יורדי בור • ד' פעמים נקם בפרש' וכנגדם אמ' דוד ד' פעמים עד כי

אנה וד' פעמים פנה אלי • כ"נ פסוקים כהאזינו ולפי שעברו עליהם לכך לא עבר איש ביהודה כ"נ שנה •

אבן עזרא

נסיכי מדין כי המלך היה נותן יין העולה והראשון קרוב אלי : ויעזרכם כמו ברכנוכם ואם תאמרו שהוא אחד יסתירכם מהגזרות הבאות : (לט) אני אני פעמים כמו אנכי אנכי או כי אני הוא ולא אשנה והוא הנכון כי אין עמו פועל אני הוא שהמתי את ישראל ואני אחיה אותם והנה הם לא יכלו ואין מציל אתכם מידי גם אתם מידי עד עשותי את המשפט בכם ורבים אומרים כי מזה הכתוב כלמוד חיי העולם הבא והעד שאמר בתחלה אמית ואחר כך אחיה וכן ה' ממית ומחיה והעד ה' מוריד שאול ויעל ואחרים אמרו מפסוק ואך את דמכם לנפשותיכם גם ולדקה תהיה לנו כי היא חייך בעה"ב ואורך ימיך בעולם הזה למען ייטב לך ור' האיי ז"ל אמר כי לא הוצרך הכתוב לפרש דבר העולם הבא כי היה ידוע בהעתקה ולפי דעתי שהתורה נתנה לכל לא לאחד לבדו ודבר העול' הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא ושכר העולם הבא תלוי בדבר הנשמה והנה הוא חלף עבודת הלב ועבודתו להתבונן מעשה השם כי הם הסולם לעלות בו אל מעלת דעת השם שהוא העיקר והנה גם בתורה ביארה למשכיל דבר עץ החיים והנה יש כח לבא הכרובים והאוכל מעץ החיים וחי לעולם כמלאכי השרת וכן במזמור לבני קרח שמעו זאת כל העמים והסוד אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה וכן אחר כבוד תקחנו והנה עם שניהם לקיחה כאשר עם דבר חנוך ואליהו ואחר שאמר ויקר פדיון נפשם איך אמר יפדה נפשי והמשכיל יבין : (מ) כי אשא אל שמים ידי שבועה בדבר קיים ואשא כמו וירם ימינו ושמאלו אל השמים ומלת אשא כדרך בן אדם להבין את השומעים : חי אנכי כאשר אני חי כן אעשה זה : (מא) אם שנותי מפעלי הכפל כמו וחנותי לבני גשמי מגזרת אזן שנון : ותאחז במשפט ידי החרב משפט גבור מלחמה : אשיב נקם טעם אשיב כאשר עשו לישראל

ב׳ וא״נ מג הרנינו גוים עמו כי דם
ג׳ גוי חס׳ עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו כ״ל
וכפר אדמתו עמו : פ מד
ויבא משה וידבר את כל
דברי השירה הזאת באזני
ג׳ כתיב׳ העם הוא והושע בן נון :
ואינון ג׳ מה ויכל משה לדבר את
כל הדברים האלה אל
כל ישראל :

ויאמר

אהרן מג שבחו עממיא עמיה
ארי פורענות עבדוהי
צדיקיא יתפרע ופורענותא
וכפר יתיב לסנאוהי ויכפר על
אדמתו ארעיה ועל עמיה : מד
כתונות ק״א ואתא משה ומליל ית כל
פתגמי תושבחתא הדא
קדם עמא הוא והושע בר נון :
מה ושיצי משה למללא
ית כל פתגמיא האלין עם
כל ישראל :

ואמר

דשב״ם

(מג) הרנינו גוים על עמו · כמו הללו את ה׳ כל גוים שבחוהו כל האומים והאמינו בו שהרי גבר עלינו חסדו יותר משאר האומות · ולפיכך שבחוהו והאמינו בו ויגבר עליכם כמונו אף כאן הרנינו ושבחוהו ועבדוהו וכן יעשה לכם אם תראוהו ותעבדו אותו : וכפר אדמתו עמו · יקנא דם עמו מן האדמה על ידי שפיכת דם אויבים · כדכתיב ולארץ לא יכופר בדם אשר שפך כי אם בדם שפכו : (מד) הוא והושע בן נון ש[illegible]י לשניהם צוה הק״בה כדכתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו׳ :

רש״י

(מג) הרנינו גוים עמו · לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהק״בה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו : כי דם עבדיו יקום · שפיכות דמיהם כמשמעו : ונקם ישיב לצריו · על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר מחמס אחיך יעקב וגו׳ : וכפר אדמתו עמו · ויפיים אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב : וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אנחיכיה לרוגזיה : וכפר אדמתו · ומה היא אדמתו · עמו · כשעמו מתנחמי׳ ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה׳ ארצך במה רצית ארצך

הסלת האזינו מיסוד רבינו שמואל

וזאת

שבת שבות יעקב׳ בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורב נחמיה רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמי׳ דורש את כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה׳ פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית · ור׳ נחמיה דורשה כלפי האומות ע״א כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבנו פלילים : (לב) כי מגפן סדום גפנם · של אומות ע״א : ומשדמות עמורה וגו׳ · ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי : ענבמו ענבי רוש · הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמריד׳ לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני : (לג) חמת תניניס יינם מוכן להשקותם על מה שעושין להם : (לד) כמוס עמדי · אותו הכוס שנאמר כי כוס ביד ה׳ וגו׳ : (לה) לעת תמוט רגלם · כענין שנאמר תרמסנה רגל : (לו) כי ידין ה׳ עמו · בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון ייסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם : כי יראה כי אזלת יד וגו׳ · ואמר אי אלהימו והאויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר פיטום הרשע כשגדר את הפרוכת כענין שנ׳ ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה

אלי

יונתן בן עוזיאל

מג שבחו אומיא עמיה דבית ישראל ארום אדם עבדוי דאשתדי הוא פרעו נטר ונקמא דפורענותא יחזור על בעלי דבבוי והוא במימריה יכפר על אנפי ארעיה ועמיה :

מד ואתא משה מן משכן בית אולפנא ומליל ית כל פתגמי תושבחתא הדא במשמעהון דעמא הוא והושע בר נון : מה ופסק משה מן למללא ית כל דביריא האלין עם כל ישראל :

ואמר

ירושלמי

הלסו קדמוי עמא שבחו יתיה עמיה דבית ישראל ארום עלבון עבדוי צדיקיא הוא תבעו ונקמתא יחזיר לבעלי דבבוי וכחובי עמא לקיירה ארעא ויכפר על ארעיה ועל עמיה :

ואתא משה ומליל ית כל שבח פתגמי שירתא הדא במשמעהון דעמא הוא והושע בר נון :

ואשלים משה למללא ית כל פתגמיא האילין עם כל ישראל :

רש״י

אלי אין יי׳ אלהיך : (לט) ראו עתה כי אני וגו׳ • או יגלה הקדוש ברוך הוא ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה : ואין מידי מציל • שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם : (מ) כי אשא אל שמים ידי כמו כי נשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלם למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שנגזר למעלה וחלש מלמטה : ידי • מקום שכינתי כמו איש על ידו • והיה בידי להפרע מהם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעול׳ ובדורו׳ אחרונים אני נפרע מהם ויכולת בידי ליפרע מן המתי׳ ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויב ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותן׳ (מא) אם שנותי ברק חרבי • הרבה אם יש שאינם תלויין בשאכן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כולי כמו שפירשתי למעלה : (מד) הוא והושע בן נון • שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא מנה דעתו עליו שאף על פי שנתנה לו גדולה השפיל

עצמו

אבן עזרא

וכן אשלם : מדם חללי פי׳ אשכיר וטעם ושביה הפצועים : (מב) מראש • פי׳ תאכל בשר וטעם מראש להתיון הראש : פרעות • כמו בפרוע פרעות גם קדמונינו אמרו הנפרע :

(מג) הרנינו גוים עמו • אז ישבחוהו כאשר יקום השם דמם ויש אומ׳ מגז׳ ותעבור הרנה והטעם הכרוז והכריזו עליהם בכל מקו׳ שיהיו : וכפר אדמתו עמו • י״א שהוא חסר וי״ו והטעם וכפר אדמתו ועמו ונדרש כי הארץ תכפר בעד עמו גם הוא נכון בטעם רק אינו מטע׳ המקום ועוד כי האדמה לשון נקבה והס״א בעד הנאמן ותחתיו התי״ו והנה איננו וכפרה ולפי דעתי שפי׳ שהטעם יכפר על האדמה כי כן מצאנו אבל שחקו מים גם נמצא כפור בלא מלת על כמו וחטא אותו וכפרתהו והטעם כי ישראל יעשו נקמה בגוים והם יכפרו על ארץ ישראל בעבו׳ הדם ששופך בה כמו ולארץ לא יכופ׳ והוא דבר בטעם המקום׳ או פי׳ וכפר כמו וטהר וכמו וכפרתהו וכן אמר יחזקאל על סוף המלחמות וטהרו את הארץ והנה ישראל יטהרוה : (מד) ויבא משה׳ להורות כי אחר שהלך אל כל שבט ושבט וכום כנואו אל אהל מועד ושם נקהלו אליו כל בני ישראל או דבר השירה הזאת : הוא והושע בן נון • כמו אז ישיר משה ובני ישראל גם זאת להגדיל מעלת יהושע

לעיני

מו ויאמר אלהם שימו
לבבכם לכל־הדברים אשר
אנכי מעיד בכם היום אשר ג' בתורה
תצום את־בניכם לשמר ג'בתור'וח'
לעשות את־כל־דברי
התורה הזאת: מז כי לא־
דבר רק הוא מכם כי־הוא ג' בתורה
חייכם ובדבר הזה תאריכו ב' אינכם פאמיני'ג'
ימים על־האדמה אשר אתם
עברים את־הירדן שמה
לרשתה: פ מח וידבר יהוה י'עם'לאמר
אל־משה בעצם היום הזה
לאמר: מט עלה אל־הר י' וכל הפרשה דכו'
העברים הזה הר־נבו אשר
בארץ מואב אשר על־פני
ירחו וראה את־ארץ כנען
אשר אני נתן לבני ישראל
לאחזה: נ ומת בהר אשר ג' וחסר
אתה עלה שמה והאסף ג'
אל־עמיך כאשר־מת אהרן ה'מ'ל
אחיך

אונקלוס

מו ואמר להון שוו לבכון
לכל פתגמיא דאנא מסהיד
בכון יומא דין דתפקדינון ית
בניכון למטר למעבד ית כל
פתגמי אוריתא הדא: מז
ארי לא פתגם ריקן הוא
מנכון ארי הוא חייכון
ובפתגמא הדין תורכון יומין
על ארעא דאתון עברין ית
ירדנא לתמן למירתה: ובדבר הזה נרכות כד
מח ומליל יי עם משה
בכרן יומא הדין למימר:
מט סק לטורא דעבראי
הדין טורא דנבו דבארעא
דמואב דעל אפי ירחו וחזי
ית ארעא דכנען דאנא יהיב
לבני ישראל לאחסנא:
נ ומות בטורא דאת
סליק לתמן ואתכניש לעמך
כמא דמית אהרן
אחוך בהר טורא ואתכניש
לעמיה:

על

רשי

עצמו כאשר מתחלתו: (מו) שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת כמה וכמה: (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם: דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם

שהיו

אבן עזרא

לעיני הכל וקראו הכתוב הושע בשם שהיו כל ישראל יודעין אותו כי מי ידע שכנה שמו משה יהושע כי אם קריאי מועד לבדם ודרך הדרש ידוע: (מז) כי הוא חייכם. כטעם יראת ה' תוסיף ימים ועוד שתהיו בארץ טובה ולא בגלות: (מח) בעצם היום הזה. היו' שאמר השירה: (נ) ומות. לתקן עצמו כי הוא יקבור את עצמו כאשר אפרש וכבר רמזתי מה שאמר אחד מחכמי הדור במלת ויאסף:

אשר

יונתן בן עוזיאל

מו ואמר להון שוון לבכון לכל פתגמיא דאנא מסהיד בכון יומנא דתפקדונון ית בניכון מטול למינטור ולמעבד ית כל פתגמי אורייתא הדא : מז ארום לית פתגם ריקם באורייתא אלהן לדעברין עלה ארום הוא חייכון ובפתגמא הדין תורכון יומין על ארעא דאתון עברין ית יורדנא תמן למירתה : מח ומליל יי עם משה בשבעא בירחא דאדר בכרן יומא הדין למימר :

מט והוה כיון דאמר ליה מימרא דיי סוק לטוור עבראי הדין טוורא דנבו חשב בלביה ואמר דלמא דמיא מסוקתא הא למסוקתא דטוורא דסיני אמר איזיל ואיקדיש ית עמא אמר ליה מימרא דיי לא כל היאך אלהין סוק וחמי ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל לאחסנא : נ ושכוב בטוורא דאנת סליק לתמן ואתכנש לעמך איף אנת היכמא דשכב אהרן אחוך בטוורוס אומנוס ואתכניש לעמיה מן יד פתח משה פומיה בצלותא וכן אמר רבוניה דעלמא בבעו מנך לא אהי מתיל כבר נש דהוה ליה ביר יחידאי ואשתבי אזל פרקיה בממון סגי אלפי חכמתא ואומנותא אקדיש ליה איתא נציב אבוורנקי דמלכיא בנא ליה בית חתנותא

ירושלמי

ואמר להון שוו לבביכון לכל פתגמין די אנא מסהיד בכון יומא הדין די תפקדון יתהון ית בניכון למיטר למעבד ית כל מילי שבח אורייתא הדא : ארום לא פתגם ריקן הוא מנכון ארום הוא חייכון ובפתגמא הדין תסגון יומין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירת יתה : ומליל מימרא דיי עם משה הדין זמן יומא הדין למימר : סק לטורא דעבראי הדין טורא דנבו דאית בארעא דמואב דאית בלקבל יריחו וחמי ית ארעא דכנען דאנא יהב לבני ישראל לאחסנא : ותתכניש בטורא דאת סליק לתמן ותתכניש בשלם לוות עמך היך מה דאתכניש אהרן

רש״י

שהיו פלטורים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו · (מח) וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה · בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בא נח במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומו׳ ומבקעין את התיבה אמר הקב״ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה · במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא ה׳ לפי שהיו מצריים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב״ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב״ה הריני מכניסו בחצי היום וכו׳ : (נ) כאשר מת אהרן אחיך · באותה מיתה שראית ונתאוית לה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א״ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט

בעל הטורים

כי לא דבר ריק הוא · תגין על רק״ק לומר שאפילו על התגין של תורה תילי תילים של הלכות · רק מכם׳ והנורק כי לא דבר רק ה״א לומר כמו שהכור רקן שיכנו מתחלה מחולייתו כן התורה לא יוכל אדם ל״ת הלאת חמכה · וידבר ה׳ אל משה בעצם עשרה דסמיכי בלא לאמרי כנגד י׳ דברות · כאשר מת אהרן במות׳ בן בנשיקה מת אהרן · הברכה

ס"ג מלעיל וג' מלרע אחיך בהר ההר ויאסף אל־
עמיו: נא על אשר מעלתם
פ' בי בתוך בני ישראל במי־
מריבת קדש מדבר־צן על
נ"א מ"ל וג' מ"ל בתורה אשר לא־קדשתם אותי
בתוך בני־ישראל: נב כי
מנגד תראה את־הארץ
פ' ושמה לא תבוא אל־הארץ
אשר־אני נתן לבני ישראל:

כ"כ כל"כ סימן :
ומפטירין שירה ישראל · בהופיע בסימן י"ל :

פ פ פ

לג
ז' א וזאת הברכה אשר
ס"ג י"ג לפסוי' ברך משה איש
האלהים את־בני ישראל
פ' לפני מותו: ב ויאמר יהוה
מסיני בא וזרח משעיר למו
הופיע

אהרן

נא על דשקרתון
במימרי בגו בני ישראל במי־
מצות רקם מדברא דצין על
דלא קדישתון יתי בגו בני
ישראל: נב ארי מקביל
תחזי ית ארעא ולתמן לא
תיעול לארעא דאנא יהיב
לבני ישראל:

פ פ פ

פרש' וזאת הברכה
א ודא ברכתא דבריך
משה נביא דיי
ית בני ישראל
קדם מותיה: ב
וזאת פנלה לח סוטה יד
ואמר יי מסיני אתגלי וזיהור־
יקריה משעיר אתחזי לנא
אתגלי בגבורתיה על טורא
דפארן ועמיה רבבת קדישין
ו אמר ה' באלינים נ
כתב ימיניה מגו אישתא
אוריתא יהב לנא:
אף

רשב"ם

(א) וזאת הברכה מוסב למעלה וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם האזינו השמים וגו' וזאת הברכה אחר התוכח' של האזינו תוך ובירכן לישרא' בטרם יעלה אל ההר למות שם כלומ' · זאת השירה וזאת הברכה : (ב) ה' מסיני בא תראה לישראל ונתן להם תורתו : וזרח מזרח משעיר ופארן · כילדם אתא מתוך מרבבות קודש מכל ארבעה צדדין של הר סיני באה האורה והמלאכים דרך שעיר ופארן על שבא אל סיני · ואומיכן נתן להם מתוך אש שהיה מדבר מתוך האש לישראל · כדכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כמוכו ויחי · וכן מצינו בתילים רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן · ה' בם סיני בקודש ובחבקוק אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו : ובשירה כתיב ה' בצאתך משעיר
בצעדך

רש"י

פשוט רגליך ופשט עיניך וטעם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו : (נא) על אשר מריתם פי · גרמתם למרות פי : על אשר לא קדשתם אותי · גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמי' ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמי' שהיו ישראל אומרי' ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענו' אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיי' מצות בוראו אנו לא כל שכן · (נב) כי מנגד · מרחוק תראה וגו' כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך : ושמה לא תבא · וידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה ·

(א) וזאת הברכה : לפני מותו · סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי :
ויאמר

הברכה לעיל מיניה כתיב אשר אני נותן לבני ישראל׳ וסמי׳ ליה וזאת הברכה ל׳ שר אני מסכים על ברכתם׃ וזאת הברכ׳ בגימ׳ זו היא התורה בזכו׳ התור׳ ברכם משה איש האלהים. ר״ת מאהפ״ת פשה׃ וזהו ה׳ אלהי אבותיכ׳ יוסף עליכם ככם אלף פעמים שאמר תכו לו מאה ברכות בכל יום ובכל ברכה וברכה ה׳ והוצי׳ הרי אלף׃ לכך אמר יוסף השם עליכם ככם אלף

חתנותא אתקין ליה פורייניא וקטר ליה גננא בנויה וזמין ליה שושביני אפא פיתיה נכס ניכסיה מזג חמריה פיוון רסטא למחדי בריה עם אנתתיה ובעו שושביני למכרך ריפתא אתבע ההוא בר נש לבי דינא קמי מלכא ואתקנס דין קטול ולא דלו מניח עד דחמי בחדוות בריה היכדין אנא טרחית בעמא הדין אפיקית יתהון במימרך ממצרים אליפית יתהון

אהרן אחוך בחור טורא ואתכנש בשלם לות עמיה: על דסריבתון בשם מימרי בגו בני ישראל במי מצותא רקם במדברא רצין על דלא סדישתון יתי בגו בני ישראל: ארום כלקבל תחמי ית ארעא ותמן לא תיעול לארעא די אנא יהיב לבני ישראל:

אורייתך בניתי להון משכנא לשמך וכד מטא זמנא למיעבר ית יורדנא
למירות ית ארעא אנא מתקנס לממת אי ניחא לקמך דלי מני דאעבור
ית יורדנא ואחמי בטובתא דישראל ובתר כדין אימות: נא אתיב
ליה מרי עלמא וכן אמר מן בגלל דשקרתון במימרי במצע בני ישראל
במוי מצות רקם מדברא דצין מטול דלא קדשתון יתי במצע בני ישראל:
נב ארום מקביל תחמי ית ארעא ותמן לא תיעול לארעא דאנא
יהיב לבני ישראל:

פ פ פ

א וזאת ודא סדר ברכתא דבריך משה נביא דיי׳ ית בני ישראל קדם דימות: ב ואמר יי׳ מן סיני אתגלי למיתן אורייתא לעמיה בית ישראל ודנח זיו איקר שכינתיה

ודא ברכתא די בריך משה נביא דיי׳ ית בני ישראל קדם עד דלא יתכניש: ואמר יי׳ מן סיני אתגלי למתן אורייתא לעמיה דבית ישראל דנח

פעמים משלי׳ ויברך אתכם׳ מאלף׃ הפסוק מתחיל ומסיים בו״ב נאמר שנירך י״ב שבטים׃ וזרח משעיר נ׳ וזרח בחסך וזרח השמש וארח משעיר. שכנלם לנעם לקבל התורה ולא רצו׃ על כן וזרח בחסך שבעשה ונספך להם לחסך ולאפל׳ אבל ישראל שקבלוה וזרח בחסך׃ שבאת׳ מכות וי׳ ברה תאירת עינים׃

רש״י

(ב) ויאמר ה׳ מסיני בא׳ פתח תחלה בשבחו של מקום ואח״כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה׃ מסיני בא׳ יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנא׳ לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם׃ וזרח משעיר למו׳ שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו׃ הופיע להם מהר פארן׳ שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו׃ ואתה׳ לישרא׳: מרבבות קדש׳ ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו׃ אש דת׳ שהיתה

אבן עזרא

(נא) אשר לא קדשת׳ פירשתיו׃ אל הארץ׳ פירושו ושמה׃

(א) וזאת הברכה כברכ׳ יעקב׃ איש האלהי׳ להודיע כי בנבוא׳ ברך אות׳׃ לפני מותו׳ סמוך למותו והטעם ביום מותו׳ (ב) ויאמר הגאון ז״ל כי הר סיני ושעיר ופארן קרובי׳ וזה הכתוב הוא על מעמד הר סיני ואמר סיני כי מסיני כמו בסיני וכן משעיר׃ מרבבות קדש׳ הם המלאכים והטעם על השכינה שירדה׃ אש דת למו׳ התורה

ג׳ הופיע מהר פארן ואתה
ט״ו מילין מרבבת קדש מימינו אשדת
כתיב מלה חדא וקרי׳ תרי למו: ג אף חבב עמים
ג׳ כל קדשיו בידך והם תכו
ל״פס נליס׳ לרגלך ישא מדברתיך:
ד תורה צוה לנו משה
ג׳נתו׳ומ״ג מורשה קהלת יעקב:
ויהי

ג אף חביבינון לשבטיא
כל קדישוהי בית ישראל
בגבורא אפיקינון ממצרים
ואנון מדברין תחות ענגך
נטלין על מימרך: ד
אוריתא יהב לנא משה
מסרה ירותא לכנשת
יעקב:
והוה

תולדת אהרן
הופיע נרכות לג
ק״א לח ואמא
חנינהין
מימינו אש נרכות ו סג
יומא נג
ניצכל סוטה ה

שף אבב נתרא ח תורה צוה נרכות נו פסחים מט סכה מב סנהדרין כט נא מכות כג

רש״י

שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע״ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. ד״א אש דת כתרגו׳ שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חובב עמים גם חבה יתירה חבב את השבטים כל א׳ וא׳ קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב״ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדושיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנא׳ והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהיך: והם תכו לרגלך. והם ראוים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני. תוכו לשון פעלו הותווכו לתוך מרגלותיך. ישא מדברותיך נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך המ״ם בו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואשמע קול מדבר אלי כמו שמתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טישפורפלי״ דורש בלע״ז. ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ״ם בו שימוש משמשת לשון מן: ד״א אף חובב עמים. אף בשעת חיבתן של אומות העולם שהראית לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם. כל קדושיו בידך. כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומר׳: והם תוכו לרגליך. והם מתמצעי׳ ומתכנסי׳ לתחת צלך. ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם: (ד) תורה אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה:
ויהי

אבן עזרא

התורה שנתנה באש וברק ואמר כי טעם ב׳ מסיני בא דרך תפלה כאומ׳ אתה שבאת בסיני והנחלת תורה יחי ראובן וזה רחוק כי היה ראוי להיות החיה ואל תמית וחסירי אמונה אמרו כי טעם משעיר על דת אדום ופארן על דת ישמעא׳ ואלה תועים הלא ראו כי לא החל בתחלה כי אם לברך ישראל לבדם וכן כתוב אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל ואמר וזרח משעיר למו שפירושו להם כמו ואין למו מכשול והנכון בעיני שהפרשה היא ברכה כלל לכל ישרא׳ ואחר כך פרט לכל שבט ושבט ואחר כן כללם במקום אין כאל ישורון והנה מצאנו שאמר׳ דבורה ה׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום והנה אין שדה אדום הר כאשר אמר הגאון כי שלשה הרי׳ הם סמוכים או לנכח ובספר תהלות אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה ואחריו כתוב ארץ רעשה ובצעד השכינה בישימון לא היה יום מתן תורה כי אחר מדבר פארן בא׳ בישימון ואמר חבקוק אלוה מתימן יבא שהוא מבני אדום תימן אומר כטעם משדה אדו׳ והנה הכל במלחמות ידבר והעד יקום אלהים יפוצו אויביו וכאשר יושיע השם את עבדיו ידמה הכתוב רדת עזר מהשם והארץ תמוג וההרים ימסו והשמים ירעשו והעד בשירת דוד ותגעש׳ ותרעש הארץ וטעם זה סיני פירשתיו במקומו וכן הוא הפירוש השם בא והטעם הכבו׳ שנכנס בישראל ותחלת הכנסו מסיני וזרח משעיר והטעם כל השנים שהיו ישראל במדבר לא הראה השם גבורה בעמים עד בא ישראל אל שדה אדום וכן
כתוב

יונתן בן עוזיאל

שכינתיה מגבלא למיתנה לבנוי דעשו ולא קבילו יתה הופע בהדרת איקר מטוורא דפארן למיתנה לבנוי דישמעאל ולא קבילו יתה הדר ואתגלי בקדושא על עמיה בית ישראל ועמיה ריבן רבוון מלאכין קדישין כתב ימיניה ואורייתיה מגו שלהובית אשתא פקודיא יהב להון :

ג אוף כל מה דאודעה לעממיא מטול למחבבא עמה בית ישראל כלהון קרא להון קדישין למקום באתר בית שכינתיה וכד הינון נטרין מצוותא דאורייתא מדברין לרגל ענני יקרך נייחין ושריין כמין פסא דבר :

ד אמרין בני ישראל אורייתא פקיד לנא משה יהבה ירתו לקהל שבטיא דיעקב :

והוא

ירושלמי

דנח ביקריה על טורא דשעיר למתן אורייתא לבנוי דעשו וכיון דאשכחו כתיב בגווה לא תהוון קטולין לא קבילו יתה הופע ביקריה על טורא דגבלא למיתן אורייתא לבנוי דישמעאל וכיון די אשכחו כתיב בגווה לא תהוון גנבין לא קבילו יתה וחזר ואתגלי על טורא דסיני ועמיה ריבוון מלאכין קדישין ואמרו בני ישראל כל די מליל מימרא דיי נעביד ונקביל ופשט ימיניה מגו להבי אשתא ויהב אורייתא לעמיה :

הלא כל גלי וידע קדמוי דלאו בנוי דעשו ובנוי דישמעאל מקבלין אורייתא אלא כל כדין למחבביה עמה בית ישראל כוות ריבוון דמלאכין קדישין דאף על גב דמייתי עליהון ייסורין סגיין לא גיי חין ולא שרכין מן אולפן אורייתא והא אינון מדברין ואתיין לרגל ענני ונטלין ושריין על פום דבירוי :

אמרין בני ישראל אורייתא פקיד יתן משה יהב יתה ירתו ואחסנא לקהל שבטיא דבית יעקב :

ויקום

בעל הטורים

הופיע ג' הופיע מהר פארן בציון מכלל יופי אלהים הופיע · אל נקמות ה' אל נקמות הופיע · אלהי ישראל שקבלוה זכה מה שנאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע · מרבבות ב' ואתה מרבבו' קדש לאש דת מרבבות עם לאהבי וי' אתה מרבבו' קדש לעזרני אף חובב עמים בגימ' נגרי' שאף נריה' עתדין להתגייר עמדו' סיני וכן את אשר ישנו פה ס"ת תורה' שקבלוהו שם בעת מתן תורה ואמר' בלשון אף משום שאיירי בגלוי יסורים שמתייסרים על דברי תורה קדושיו ב' כל קדושיו בידך · וראו את ה' קדושיו למה יראו את יי' קדושיו כי כל קדושיו בידך · תכו ב' במס' · והם תכו לרגליך · על שם תכו ימה התם לשון הכאה · אף הכא לשון הכאה · לומר שהם מוכים ונהכנס ללכת אחריך תוכו לרגליך ישא מדברותיך · ר"ת תלים שעל כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות · מורשה ב' במס' מורשה קהלת יעקב וכתיב אותה לכם מורשה והיינו להם ארבית בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו · ד"א זהו שאמר חכמינו ז"ל התורה אינה ירושה כמו התם וכתיב אותה לכם מורשה אבירי' מורישם וא' יורשים · אף הכא כתי' קהלת י[עקב] · מוש דכתיב ביעקב איש תם יושב אהלים מה טובו אהליך יעקב אימתי התורה מתקיימ' כשיתאספו קהלת יעקב :

שיע

אבן עזרא

כתוב בספרים שעיר דד אל פארן והנה הם קרובי' שעיר ופארן והטעם מפורש כי ממקום שעיר כאשר באו לשעי' אז נראה הכבוד לישראל והופיע מהר פארן והטעם כפול כי פה הראה יפעתו: ואתא מרבבות קדש · על דעתי שהוא דבק עם מימינו והטעם שבא עם מרבבות קדש מימין השם לסבב ישראל כטעם סוסי אש ורכב אש סביבות אלישע וטעם דת שעומדת תמיד: (ג) אף חובב · מגזרת ארמית מלשון והייתם לי סגולה ועמים הם ישראל כמו אחריך בנימין בעממיך עמים הר יקראו: וכל קדושיו · בני לוי: בידך · שהם סביבות הארון: והם תכו לרגלך · ילכו על דרכך וטעם בידך שתשמר': ישא מדברותיך · כי הם ילמדו התורה והם המעתיקי' על תורה שבעל פה · ישא כל אחד ואם הם רבים · וטעם מדברותיך כי אשר דברת ישאו כי הם נושאי התורה כי גם הם ישאו את הארון וטעם ישא כמו לא תשא שמע שוא: תכו · בלא את ויש אומרים מלשון מתוך כאילו הולכים בתוך רגלך ואחרים

אומרים

נ׳ ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
נ׳ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
נ׳נתו׳ וסס׳ נ״נ רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו
י׳ ז׳ ר״פ מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת לִיהוּדָה
נתורה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה
נ׳א׳ פתחין וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ
ר׳ בקמץ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ ח
נ׳ י׳ נ׳נתו׳ וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ
לְאִישׁ

ה וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא אהרן
בְּאִתְכַּנָשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא ויהי בישרון
כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: ר״ה לב
ו יְחֵי רְאוּבֵן בְּחַיֵּי עָלְמָא יחי ראובן
וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת סוטה ז
וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן קמא כב
בְּמִנְיָנְהוֹן: ז וְדָא לִיהוּדָה סנהדרין נב
וַאֲמַר קַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵיהּ מכות יא
דִיהוּדָה בְּמִפְּקֵיהּ לְאַגָּחָא וזאת
קְרָבָא וּלְעַמֵּיהּ תְּתִיבִינֵּיהּ סוטה סס
בִּשְׁלָם יְדוֹהִי יִעְבְּדָן לֵיהּ מכות סס
פּוּרְעָנוּתָא בְּסָנְאוֹהִי וְסַעִיד וזאת
סַבְעִיל דְבָבֵיהּ הֲוֵי לֵיהּ: ח וּלְלֵוִי אֲמַר תּוּמַיָּא וְאוּרַיָּא אַלְבֵּשְׁתָּא מכות סס
לִגְבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד קֳדָמָךְ דְּנַסִּיתוֹהִי בְּנִסְּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוֹהִי
על

ואל עמו קמא כב מכות סס ידיו רב לו תהלים כה מנחות נג

רש״י

(ה) ויהי בישורון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם: בהתאסף. בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם: ראשי. כמו כי תשא את ראש ראויין אלו שאברכם: ד״א בהתאסף. בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. בעה״ז: ואל ימות. לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו׳ להם לבדם וגו׳ ולא עבר זר בתוכם. ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו׳: שמע ה׳ קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני (ס״א מן) הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקי׳ מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמ׳: ידיו רב לו. יריבו ריבו ינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל על מלחמ׳ ראמות גלעד ויזעק יהושפט וה׳ עזרו. ד״א שמע ה׳ קול
יהודה

אבן עזרא

אומרי׳ כי התי״ו במקום ה״א כתי״ו ותרגלתי לאפרי׳ כטעם אפילו שיזכו בשבילך לא יעזבו דברי׳ וזה רחוק והנכון שהוא כמו נמשכו והטעם שילכו אל המקו׳ ששם הארון שהוא הדום רגלי השם וזאת היא הברכה שבשם יהיה חומת אש סביב ישראל ויהיה סגולתו והלוים יורו התורה תמיד: (ד) תורה צוה לנו משה. וזהו שישא ויאמר דור לדור כך העתקנו מפי משה ירוש׳ בידינו ויהיה למ״ד לנו מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא מורשה לקהילת יעקב כמו והנבוא׳ עודד הנביא ויהי מורש׳ מורשה קהלת יעקב: (ה) מלך. הוא משה ששמעו ראשי עם התורה מפורשת מפיו והטעם כי הוא היה כמלך והתאספו אליו ראשי השבטים ויחזיק זה הפירוש שאמר הכתוב כי התור׳ נתנה לכהנים שהם לפי דעתי כל קדושיו בידיך ואל כל זקני ישראל וזהו בהתאסף ראשי עם גם שם כתוב הקהילו אלי כל ראשי שבטיכם. ויאמר רבי יהודה הלוי ז״ל כי המלך רמז לתורה וכן היה מפרש אין מלך בישראל: (ו) יחי ראובן. הנה החל מהבכור כי כן המשפט ולא הזכיר שמעון בעבור בעל פעור כי העובדים היו שמעונים ומספרם לעד הם כשיאם נהרג או
הלך

יונתן בן עוזיאל

ח והוא הוה מלכא בישראל
באתכנשות רישי עמא כחדא
משתמעין ליה שבטיא דישראל:
ו ייחי ראובן בעלמא הדין ולא
יימות במיתותא דמייתין בה רשיעיא
לעלמא דאתי ויהי עולימוי מתמניין
עם עולימיהון דאחוי בית ישראל:
ז ודא בירכתא לשבטא דיהודה
וזווג בחולקיה ובבירכתיה לשמעון
אחוי וכן אמר קביל יי צלותיה דיהודה
במפקיה לסדרי קרבא ולוות עמיה
תעליניה מסדרי קרבא בשלם ידוי
יתפרען ליה מן בעלי דבבוי וסעיד
וסמיך משנאוי תהוי ליה: ח
ולשיבט לוי בריך משה נביא ואמר
תומיא ואוריא אלבישתא לאהרן
גבר דהישתכח חסיד קדמך דנסית

יתיה

ירושלמי

ויקום מלך מדבית יעקב
בכנישות ראשי עמא כחדא
ישתמעון ליה שבטיא דבני
ישראל:
יחי ראובן בעלמא הדין ולא
ימות במותנא תניינא דבה
מייתין רשיעיא לעלמא דאתי
ויהוון עולימוי עם גוברין
במנינן:
ודא בירכתא דבריך משה
נביא דיי לשבטא דיהודה
ואמר שמע מימרא דיי בקל
צלותיה דיהודה ולוות עמיה
תעיל יתיה מן סידרי קרבא
ידוי יתפרעון מן בעלי דבבוי
וסעד וסמך מן שנאוי תהוי
ליה:
ולשבטא דלוי בריך משה
נביא דיי ואמר תומיא ואוריא אלבישתא לאהרן גברא חסידא דנסיתא

יקם

בעל הטורים

שמיני"י קול
ו"א נגינ'
יהושפט
שהתפלל על
יהושפט
נפ' למ'
ראמות גלעד
ידיו רב לו
ס"ת נגינ'
זול ואת
נגינו חסר
יו"ד שלא
היה כ'
משיונת·

אבן עזרא

הלך על דרך יעקב שלא ברך שמעון ולוי ובעבור
כבוד אהרן כתלה השבט ממנו ולא היה בשבט
שמעון גדול כמותו ואם יטעון טוען למה בירך
ראובן בתשובה כי יעקב ברכו והברכה היא אל
תותר שיהיה כאחד מאחיו ואחר ראובן הזכיר
יהוד' שהוא בעל דגל והוא עולה בתחלה למלחמה
ואחר כן לוי ואחריו בנימן בעבור היות הלויים
דרים בירושלם שהיתה בין יהודה ובין בנימן כן
כתוב ואחר כן שבט יוסף שלא יאחרנו ובכור
הקדים אחיו הקטן ואחר כן זבולון בעבור שהוא
גלאס ואחר כן יששכר וכאשר תמו בני הגבירות
החל מגד שהוא עם דגל בני הגבירות ואחר כן דן
שהוא בעל דגל ואחר כן נפתלי כי הוא גדול מאשר:
יחי ראובן· תפלה ואל ימות שיתכן שיהיה כבן
אדם לחיות שנים קצובות וימות: ויהי מתיו מספר·
ואל יהי מתיו מספר כמו ולא למדתי חכמה ובי"ת
באל שדי אשר פירשתי רבים כי יתכן שיחי' לעולם
ויהיו מעטים וכל דבר שיספר הוא מעט· וכן ואני

מתי

רש"י

יהודה· כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו
של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון
מתוך גורלו של יהודה שנא' מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון (ומפני מה לא יחד ברכ' בפני
עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים
כ"כ באגדת תהילים :) וללוי אמר· ועל לוי
אמר: תומיך ואוריך· כלפי שכינה הוא מדבר:
אשר נסיתו במסה· שלא נתלוננו עם שאר
המתלוננים: תריבהו וגו'· כתרגומו ד"א תריבהו
על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה
אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו:
(ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו· כשחטאו
בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי
וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או
את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו ואי אפשר
לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש
שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם
שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך· לא יהיה

לך

נ׳ חסר לאיש חסידך אשר נסיתו
במסה תריבהו על מי
מריבה: ט האמר לאביו
נ׳ מלא ולא ראיתיו עלי ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו
בין ק׳ לא הכיר ואת בנו לא ידע כי
שמרו אמרתך ובריתך
ינצרו: י יורו משפטיך
ב׳ וכל מלפת ליעקב ותורתך לישראל
נ׳ ומ״נ כ׳ ישימו קטורה באפך וכליל
על מזבחך: יא ברך יהוה
חילו ופעל ידיו תרצה מחץ
נ׳ מתנים קמיו ומשנאיו מן
פ׳ א׳ מנהין פסר יקומון: ס יב לבנימן אמר
ידיד יהוה ישכן לבטח עליו
נ׳ וחסר חפף עליו כל היום ובין
כתפיו

על מי מצותא ואשתכח
מהימן: ט דעל אבוהי
ועל אמיה לא רחים כד חבו
מן דינא ואפי אחוהי ובנוהי
לא נסיב ארי נטרו מטרת
מימרך וקימך לא אשניאו:
י כשרין אלין דילפון
דינך ליעקב ואוריתך לישראל
ישוון קטורת בוסמין קדמך
וגמיר לרעוא על מדבחך:
יא בריך יי נכסוהי
וקורבן ידוהי תקביל ברעוא
תבר חרצא דסנאוהי ודבעלי
דבבוהי דלא יקומון:
יב לבנימן אמר רחימא
דיי ישרי לרוחצן עלוהי יהי
מגן עלוהי כל יומא ובארעה
תשרי שכינתא:

האמר יומא עג · יורו יומא כו · ישימו שם · וכליל שם · ברך ה׳ פסחים ע · יומא שם · קידושין סו · מכות יג · לבנימן · נדרים יב · מנחות נג · חופף עליו · יומא יב · חגיגה כו · זבחים נד · ובין כתפיו · סוטה לז · זבחים שם

רש״י

לך אלהים אחרים: ובריתך ינצרו· ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם: (י) יורו משפטיך· ראויין אלו לכך: וכליל· עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו· מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן ד״א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוני׳ והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י״ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך יי׳ חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון· מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: (יב) לבנימן אמר· לפי שברכ׳ לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנ׳ וימאס באהל יוסף וגו׳· ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו· מכסה אותו ומגין עליו: כל היום· לעולם ומשנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר:

ובין

וליוסף

אבן עזרא

מתי מספר וזאת ליהודה וכן אמר ליהודה שיחיה ולא ימות והוסיף עוד שמע יי׳ קול יהודה בבאו למלחמה כי הוא יעלה בתחלה: (ז) ואל עמו תביאנו· אל המחנה אשר בגלגל או תפלה על היוצאים להלחם על ארץ אויב: רב לו· יספיקו לו ידיו ואין לו צורך למי שיעזור אותו כיאם עזרת השם לבדו ויש אומרים מלשון מריבה והטעם ידיו יריבו בעדו ואחרים אמרו כמו וברקי׳ רב מגזרת ורבו: (ח) וללוי אמר· בעבור לוי אמר לשם כמו אמרי לי אחי הוא: לאיש חסידך· לאיש שהוא חסידך: אשר נסיתו במסה· שם כמו בנסיון והטעם שהיה חסיד ולא נמצא בו דופי חוץ מדבר מריבה שבדבר הענשתו עליו גם זה יחזיק פירושי בדבר העגל כי לכבוד השם עשהו· וטעם תומיך ואוריך שיהיו תמיד לו ולזרעו: (ט) האומר· על השבט ידבר כמו שמואל שבא כאשר כגמל אל בית יי׳ להרגילו: ואת בניו לא ידע· יש מהם אחד שהוליד בנים

לעבוד

יונתן בן עוזיאל

יָתֵיהּ בְּנִיסָתָא וְהַוָה שְׁלִים בְּבַדְקָתֵיהּ
בְּמוֹי מַצּוּת רְקַם וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימַן :
ט נַפְקִין שֵׁיבֶט לֵוִי לְפוּלְחַן מַשְׁכַּן
זִמְנָא וּמִתְפַּרְשִׁין מִן מַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָמְרִין
לַאֲבוּהוֹן וּלְאִמְהָתְהוֹן לָא רְחִימְנָן
וְיָת אֲחוּהוֹן דְּלָא בְּנֵי תְּלָתִין שְׁנִין לָא
אִשְׁתְּמוֹדְעוּן יָתְהוֹן וְיָת בְּנֵיהוֹן דְּלָא
יָדְעִין מְטוּל דְּקַיְימִין עֶשְׂרִין שְׁנִין
מַמְטְרַתְהוֹן בְּמֵימְרָךְ וּקְיָים פּוּלְחַן
קוּדְשָׁךְ נַטְרִין : י כַּשְׁרִין אִינוּן
לְמַלְּפָא סִדְרֵי דִינָךְ לְבֵית יַעֲקֹב
וְאוֹרַיְיתָךְ לִדְבֵית יִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוֹן אַהֲרֹן
כַּהֲנַיָּא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין עַל מַחְתְּיָא
וְיִיכְלוּן תַּיָּא בְּיוֹם רוּגְזָךְ וְקָרְבַּן
גְּמִיר לְרַעֲוָא עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָךְ :
יא בְּרִיךְ יְיָ נִכְסוֹי דְבֵית לֵוִי דִיהֲבִין
מַעַשְׂרָא מִן מַעַשְׂרָא וְקָרְבַּן יְדוֹי
דְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא דִמְקָרֵב בְּטוּרָא
כַרְמְלָא תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבִיר חַרְצָא
דְאַחְאָב סַנְאֵיהּ וּפוּרְקַת נְבִיֵי שִׁקְרָא
דְקַיְימִין לְקִבְלֵיהּ וְלָא יְהֵי לְסַנְאוֹי
דְיוֹחָנָן כַּהֲנָא רַבָּא רֶגֶל לִמְקוּם :
יב לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִין בְּרִיךְ מֹשֶׁה
נְבִיָּא וְאָמַר חֲבִיבֵיהּ דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרוֹחְצָן
עֲלוֹי יְהֵי מַגִּין עֲלוֹי כָּל יוֹמַיָּא וּבְגוֹ
תְּחוּמֵיהּ שְׁכִינְתָא שַׁרְיָא :
ולשיבט

ירושלמי

וְקָם בְּנִסְיוֹנָא וּבְרַכְתָּא יָהֲבִיתָהּ
בְּמֵי מַצּוּתָא דְרְקַם וְאִשְׁתְּכַח
מְהֵימְנָא :
דַאֲמַר עַל שִׁבְטָא דְלֵוִי לְאָבוּי
וּלְאִמֵּיהּ לָא נְסַב אַפִּין בְּדִינָא
דְתָמָר וְיָת אָחוֹי לָא חֲבִים
בְּעוּבְדָא דְעֶגְלָא וְעַל בְּנוֹי לָא
קְנָא רַחֲמִין בְּעוּבְדָא דְזִמְרִי
אֲרוּם נָטְרוּ מֵימַר פּוּמָּךְ
וּבִגְזֵירַת אוֹרַיְיתָךְ אִינוּן
זְהִירִין :
כַּשְׁרִין אִנּוּן דְיַלְּפוּן סִדְרֵי
דִינָךְ לִדְבֵית יַעֲקֹב וּגְזֵירַת
אוֹרַיְיתָךְ קְהַל שִׁבְטָא דְיִשְׂרָאֵל
יְשַׁוּוֹן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין מְבִין
יְיכְלוּן רוּגְזָךְ וְקוּרְבָּן גְּמִיר
לְרַעֲוָא עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָךְ
יִתְקַרְבוּן :
בְּרִיךְ יְיָ חֵילוּת שִׁבְטָא דְלֵוִי
וְקוּרְבַּן יְדוֹי תְּקַבֵּיל בְּרַעֲוָא
תְּבַר חֶרֶץ דְּסַנְאוֹי וּבַעֲלֵי
דְבָבוֹי יִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן :
וּלְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִין בְּרִיךְ מֹשֶׁה
נְבִיָּא דַיְיָ וַאֲמַר רְחִימָא דַיְיָ
יִשְׁרֵי לְרוֹחְצָן מִלְוֵי מָגֵן עֲלוֹי
כָּל יוֹמַיָּא וּבִתְחוּמֵיהּ תִּשְׁרֵי
יְקַר שְׁכִינְתֵּיהּ דַיְיָ :
ולשבטא

בעל הטורים

ורוחספטיך ליעקב שיפוכו ככל ישראל לתיד תורה וכן אחר יעקב ואפיכם ניסראל ישימו קטורה בגימ' כמו מעשר וכליל ב' וכליל על מונחבו אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל ר"ע פ' טור מקריב נבמה אינו זבחי צדק אלאמה שקרב עמני' עליו כהן והוא וכליל על מזבחך אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל ופועל ידיו תרצה בגי' שירות

יראשלמי / ירושלמי

יטכן לנפתח לאחר טיטרוף פתומנות יטכן לבטחו כואכו וכן ברכו יעקב ולערב יחלק סלל במנוחה וכין

רש"י

ובין כתפיו שכן · בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו :
מבורכת

אבן עזרא

לעבוד השם : כי שמרו אמרתך · כמו שמרו עדותיו וחק נתן למו על שזרום לישראל ויש אומרים על דבר מי ליי' אלי : (י) ישימו קטורה · הכהנים מהם : וכליל · היא העולה : (יא) ברך יי' חילו · הבכורים והמעשר : ופעל ידיו · הקרבנות · מחץ מתנים · הטעם מחץ קמיו : מן יקומון · מן אשר יקומון עליהם כמו לים מכסים : (יב) לבנימן אמר · בעבור בנימין שהוא ידיד השם ישכון בנימין לבטח על השם והשם סוכך בין כתיפיו : חופף עליו · על הכבוד שהיה דר בירושלם בחלק בנימין כי כן כתוב · וטעם בין בתפיו באמצע נחלתו

נ' נתי' ר"פ יל | בתפיו שכן : ס
יג ולְיוסף אמר מברכת יהוה ארצו
ג' נ' | ממגד שמים מטל ומתהום
נ' | רבצת תחת :
יד וממגד
ז' נ' חס' וי"ו ל' וסל גרש | תבואת שמש וממגד גרש
כרסל' ל' נ' | ירחים :
טו ומראש הררי
ג' כתו' | קדם וממגד גבעות עולם :
ל' חס' | טז וממגד ארץ ומלאה
ל' חג' | ורצון שכני סנה תבואתה
נ"ס · נ' | לראש יוסף ולקדקד נזיר
אחיו :
יז בכור שורו הדר
נ' ל' נל"ס' | לו וקרני ראם קרניו בהם
עמים.

אונקלוס

יג ולְיוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעיה עבדא מגדנין מטלא דשמיא מלעלא ומבועי עינון ותהומין דנגדין ממעמקי ארעא מלרע :
יד ועבדא מגדנין ועללן מיבול שמשא עבדא מגדנין מריש ירח בירח :
טו ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמתא דלא פסקן :
טז ומטוב ארעא ומלאה ורעי ליה דשכינתה בשמיא ועל משה אתגלי באסנא ייתון כל אלין לרישא דיוסף גברא פרישא דאחוהי :
יז רבא דבנוהי זיוא ליה וגבורן דאתעבידא ליה מן קדם דתוקפא

ומסנר | יומא עג | קמא עו | ורצון | זבחים קיח | בכור שורו | ברכות כו | ר"ה כו | סוטה יא | קמא נ | גהם! עסים | קמא יו

ורומא

רש"י

(יג) מבורכת ה' ארצו · שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף : מגד · לשון עדנים ומתק : ומתהום · שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב : (יד) ד"א וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות : גרש ירחים · יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין · ד"א גרש ירחים · שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש : (טו) ומראש הררי קדם · ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהם : ד"א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים : גבעו' עול' גבעות העושו' פירות לעול' ואינן פוסקות מעוצר הגשמים : (טז) ורצון שוכני סנה · ותהא ארצו מבורכת רצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי' תחלה בסנה : רצון · נחת ופיוס וכן כל רצון שבמקרא : תבואתה · ברכה זו לראש יוסף : נזיר אחיו · שהופרש מאחיו במכירתו : (יז) בכור שורו : יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנ' אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל · בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע : שורו · שכוחו קשה כשור לכבוש כמה מלכי' : הדר · נתון לו שנ' ונתת מהודך עליו : וקרני ראם קרניו · שור כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כוחו

קשה

אבן עזרא

או שהיה נראה גם להיו' דבק עם חופף : (יג) ממגד · שיתנו השמים : (יד) תבואות שמש' כי תבואת הזרע והכרם תלויה בשמש : גרש · מגזרת ויגרשו מימיו והוא שיעשה באויר בלאותו כי אין חומו ככח השמש · ואמר ירחים בעבור שיתחדשו והם רבי' בשנה אחת : (טו) ומראש · הטעם וממגד ראש הררי קדם : גבעות עולם · כפול : (טז) וממגד ארץ · כפול ארץ המישור : ומלואה · מאשר היא מלאה : ורצון שכני סנה · הוא השמים : תבואתה · הברכה הזאת והתחברו שנים סימנין התי"ו והה"א כמו עזרתה ישועתה בצרתה ובעבור שהזכי' התבואה דמה השבט לשור ואמר בכור שורו כי יש לו כח רב כי הוא ראשית אונ : (יז) הדר לו · גוף גדול והטעם מספר רב : וקרני ראם · בכח :

רבבות

יג ולשיבט יוסף בריך משה נביא דיי ואמר בריכא תהוי מן קדם יי ארעיה דיוסף מטוב שמיא תהוי עבדא מגדין מטלא ומטרא דנחתין מלעיל ומן טוב מבועי תהומא דסלקין ונגדין ומרוון צמחיא מלרע:

יד ומטוב מגדין ועללין דמבשלא ארעיה מן יבול שמשא ומן טוב בוכרי פירי אילניא דמבכרא ארעית בכל ריש ירח וירח: טו ומטוב רישיה טוורא בכירתא דאוריתו ליה ברכתא אבהתא דמן שרויא דמתילין לטווריא ומן טוב רמתא דלא פסקן עלליא דאחסינו ליה ברכתא אמהתא דמן עלמא דמתילין לגליסתא:

טז ומטוב שבח פירי ארעא ומליה דעי ליה אלהא דאתגלי באיקר שכינתיה על משה בסניא יתכנשן כלהון ברכתא אלין ויתעבדן כליל דרבו לרישיה דיוסף ולקדקדיה דגברא דהוא רב ושליט בארעא דמצרים והוה זהיר באיקרא דאחוי:

יז בכורותא הות חמיא לראובן ואתנטילת מניה ואתיהיבת ליוסף מן שירויא מן דין דהדרת איקרא ושבח תוקפא דידיה דהיכמא דלית אפשר לבר נש למפלח בבוכרא דתוריה היכדין לית אפשר לבנוי דיוסף למשתעבדא ביני מלכוותא והיכמא דרימנא מנגח בקרנוי ית חיות

ולשבטא דיוסף בריך משה נביא דיי ואמר בריכא היא מן קדם יי ארעיה דיוסף מברכת טלא ומטרא דנחתין משמיא מלעיל מן ברכת מבועי תהומא דנובעין וסלקין מן ארעא מלרע:

עבדא פירין טבין טוב עללת שמשא ומבכרא ראשי מגדנין בכל ריש ירח וירח:

עבדא פירין טבן בזכות אבהתא צדיקיא דמתילין לטוריא אברהם יצחק ויעקב ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילן לגליסתא שרה רבקה רחל לאה:

עבדא פירין טבין בזכות ארעא ומליתה ועבד רעותא דמן דאשרי יקר שכינתיה בסניא יתיין כל ברכתיא האלין ויתעבדון כליליא על רישא דיוסף ולקודקודא דגברא דהוות שליט בארעא דמצרים והות זהיר ביקריהון דאחוי:

בכורותא ומלכותא ויקרא והדרא דיוסף אנוי ארום כמא דלית למפלח בבכורי תורתא ולא למשתעבדא במדנירא מא אלא היך תורא ורימנא מנגחין בקרניהון כך הוון

עמא האלין בני שבטא דיוסף נפקין לקרבא לקבל שנאוי ומקטלין מלכין

ובין כתפיו שכן׳ ובירושלים. בין כתפיו שכן וליוסף רמז כי נחלה יהיה נחלקו של יוסף משכן שילה

רש"י

קשה נתן ליהושע כוחו של שור ויופי קרני ראם : אפסי ארץ • שלשים ואחד מלכים אכשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכלם היא שנא׳ נחלת צבי צבאות גוים : והם רבבות אפרים • אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה • הם האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר וזבח וצלמונע בקרקר וגו׳ :

עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ ג׳
וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי
מְנַשֶּׁה׃ ס יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר ג׳
שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר כ׳ נחור
בְּאֹהָלֶיךָ׃ יט עַמִּים הַר־ כולהון מ״ל
יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק
כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי ג׳ ומ״ל ג׳ ונסי׳ן ומס׳
טְמוּנֵי חוֹל׃ ס כ וּלְגָד ג׳ ; ג׳
אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא
שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד׃ כ׳ ג׳ מ״ל נתור׳
כא וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם כ״פ
חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא ג׳ ול׳ נלוש׳

ורומא דליה בגבורתיה אחר
עממיא יקטיל כחדא עד סיפי
ארעא ואנון רבותא דבית
אפרים ואנון אלפיא דבית
מנשה׃ יח ולזבולן אמר
חדי זבולן במפקך לאגחא
קרבא על בעלי דבבך שם יזבחו
ויששכר בסהכך למעבד
זמני מועדיא בירושלם׃ ושפוני
יט שבטיא דישראל
לטור בית מקדשא יתכנשון
תמן יכסון נכסת קודשין
לרעוא ארי נכסי עממיא ויראראשי׳
ייכלון וסימן דמטמרא
בחלא מתגלין להון׃ כ

ראשי
ולגד אמר בריך דאפתי לגד כליתא שרי וקטול שלטונין עם מלכין׃
כא ואתקביל בקדמיתא דליה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא
דישראל

רש״י

(יח) ולזבולן אמר . אלו חמשה שבטים שברך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיה׳ לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך . זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן יושב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר ע״י זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך . הצלח בצאתך לסחורה ויששכר הצלח בישיב׳ אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיה׳ מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקי׳ בכך ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם: (יט) עמים . של שבטי ישראל: הר יקראו . להר המוריה יאספו כל אסיפ׳ע״י קריא׳ היא ושם יזבחו ברגלי׳ זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו . יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול . כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאי׳ מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה

אבן עזרא

רבבות אפרים . כדברי יעקב: (יח) שמח זבולן בצאתך . למלחמה וכן זבולן עם חרף נפשו למות: באהליך . כמו וירא מנוחה כי טוב: עמים הר יקראו . בעבור שזבולן דר לחוף אניות יהיה עשרו רב וזהו כי שפע ימים יינקו והוא מגזרת שפעת גמלי׳: (יט) ושפוני טמוני חול . אין לו אח וטעמו כמו טמוני וכן אדמת עפר והטעם שיהא להם עושר רב עד שיטמנהו בחול ובעבור עשרם יבואו רובם אל הר השם לזבח זבחי תודה לשם: (כ) מרחיב גד . דמהו לאריה כל רואיו יברחו ממנו ואי׳ מי יצר לו: (כא) וירא ראשית לו . הטעם שראה לנפשו ויבקש לו נחלה קודם ישראל: כי שם חלקת . כמו חלק ומחוקק הוא הגדול והשליט כמו לבי לחוקקי ישראל וספון כמו וספון בארז בתוכם ספונים שטעמו שהם ספונים וכן קירות הספין והטעם כי ראה ארמונים ספוני׳ שהיו

יונתן בן עוזיאל

וְהֵיכְדֵין הֵיכְדֵין יְהוֹן בְּנוֹי דְיוֹסֵף שַׁלְטִין בְּעַמְמַיָא כַּחֲדָא בְּכָל סְיָפֵי אַרְעָא וְהִנוּן רִבְוָתָא דִקְטוֹל יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּגַלְגְלָא דְהוּא מִדְבֵית אֶפְרַיִם וְהִנוּן אַלְפַיָא דִקְטוֹל גִדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ בְּמִדְיָנָאֵי דְהוּא מִדְבֵית מְנַשֶׁה :

יח וּלְשִׁיבְטָא זְבוּלֻן בָּרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר חֲדוֹן דְבֵית זְבוּלֻן בְּמִפַּקְכוֹן לְפְרַקְמַטְיָא וּדְבֵית יִשָׂשכָר בְּמוֹשְׁבָנֵי בָתֵּי מִדְרָשֵׁיכוֹן : יט אוּמִין סַגִיעִין לְטוּר בֵּית מַקְדְשָׁא יְצַלוּן תַּמָן יְקָרְבוּן קוּרְבָּנִין דְקוּשְׁטָא אֲרוּם עַל סְפַר יַמָא רַבָּא שָׁרַן וְיִתְפַּרְנְקוּן מִן טָרִיתָא וְחִלְזוֹנָא יְאַחֲדוּן וִיצַבְּעוּן מֵאַדְמֵיהּ תִּיכְלָא לְחוּטֵי גוּלְתֵיהוֹן וּמִן חָלָא מַפְקִין אַסְפַּקְלָרִין וּמָנֵי זְגוּגִיתָא אֲרוּם גְנִיזַיָא דִתְהוֹמַיָא גַלְיַין לְהוֹן : כ וּלְשִׁבְטָא דְגָד בָּרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר בְּרִיךְ דְאַפְתֵּי תְּחוּמֵיהּ דְגָד נְיַיח כְּאַרְיָא לְמִשְׁרֵי וְכַד נְפִיק לְסִדְרֵי קְרָבָא קָטֵיל בַּעֲלֵי דְבָבוֹי מִקְטַל מַלְכִין עִם שִׁלְטוֹנִין וְקַטוֹלוֹי חַכִּימִין מִכָּל קַטִילַיָא דְמִגָרֵר אֶדְרְעָא עִם קוּדְקְדָא : כא וְחָמָא אַרְעָא טָבְתָא וְקַבִּיל חוּלְקֵיהּ בְּשֵׁירוּיָא אֲרוּם תַּמָן אֲתַר מַקְבַּע אַבְנִין

וְחָמָא מִן שֵׁירוּיָא אֲרוּם אֲתַר מִזְמַן תַּמָן

ירושלמי

מַלְכִין עִם שִׁלְטוֹנִין אִינוּן רִבְּבָתָא דִקְטַל יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מִן אֱמוֹרָאֵי וְהוּא מִן שִׁבְטָא דִבְנוֹי דְאֶפְרַיִם וְאִינוּן אַלְפַיָא דִקְטַל גִדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ מִן מִדְיָנָאֵי דְהוּא מִן שִׁבְטָא דִבְנוֹי דִמְנַשֶׁה :

וּלְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן בָּרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר חֲדוֹן דְבֵית זְבוּלֻן בְּמִפַּקְכוֹן לְפְרַנְמַטְיַכוֹן וְחָדוֹן דְבֵית יִשָׂשכָר בְּמֵיתֵיכוֹן בְּבָתֵּי מִדְרָשֵׁיכוֹן : הָא עַמָא הָאִלֵין דְבֵית זְבוּלֻן לְטוּר בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ יִזְדַמְנוּן וְתַמָן יְקָרְבוּן קוּרְבָּנִין קְשׁוֹטִין אֲרוּם תַּגְרַת יַמַיָא יֵאכְלוּן וְסִיכְנַיָא דִטְמִירָא בְּחָלָא יִתְגַלְיַין לְהוֹן :

וּלְשִׁבְטָא דְגָד בָּרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר בְּרִיךְ הוּא מִן דְאַפְתֵּי תְּחוּמָא דְגָד נְיַיח וְשָׁרֵי כְּאַרְיָא וּכְאַרְיוּתָא וְלֵית אוּמָא וּמַלְכוּ דִתְקוּם לְקַבְלֵיכוֹן וְכַד הֲוָה נָפֵיק לִקְרָבָא לְקָבֵיל שָׂנְאוֹי קָטֵיל תַּקִיפִין וְכִינֵי מַשְׁלְיָא מִפָּרֵק רֵאשָׁא עַד אֶדְרָעָא :

לְבֵית קְבוּרָה מְסַנְתִּין אַבְנִין טָבִין

בעל הטורים

שמח ג' במס' שמח זבולן שמח יחוד ע' מס שהיו יוצאים בדרכים לפרקמטיא היו בהורים ונגורים • נאה יק כ' וישכר באהלין יהל תשכן באהלין עולה תשכן נוטריקון תורה שטר כתובים נביאים כתו שדרשו זה • המשסס נביתי ספר שאינו תוכה ונגי יששכר היו יושבי אהלים ועוסקים בתורה ע"כ מזכיר אות' אל תשכן באהלין עולה • ולגד אמ' בגבורתו של גד תחלה כל אלפא ביתא לפי שמה דינינו ע"ס קבור' נחלקו שקיים כל

התורה כולה מאלף ועד תי"ו • ובן בגבורכה יוסף 'פי שאחרונה שיה שהלך אבי האי ון' ואחר קיים זה חה שכתוב בזה • וטרף ב' וטרף זרוע אשר אם עזרורואם וטרף ואין מציל • ויאמר כל מה שטרף אין מציל מידו •

רש"י

היה כמו שאמו' במסכ' מגילה זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרעם זבולן על חלקו לאמר נתת שדות וכרמים וכו' : ושפוני לשון כסוי כמו שנ' ויספון את הבית וספון בארז ותרגומו ומטלל בכיורי ארז' • ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטי' של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו ע"כ נלך עד ירושלי' ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהנכריים אלוהות של זה לא כאלוהות של זה ומאכלו של זה לא מאכלו של זה והם אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנא' שם יזבחו זבחי צדק : כי שפע ימים יינקו • זבולן ויששכר היה נותן להם ממון בשפע : (כ) ברוך מרחיב גד • מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי

מזרח

ס׳ ראשי עם צדקת יהוה עשה
ומשפטיו עם ישראל : ס
ג׳ כב ולדן אמר דן גור אריה
ג׳ י׳ יזנק מן הבשן : כג ולנפתלי
ג׳ ותו׳ אמר נפתלי שבע רצון ומלא
ג׳ י׳ ברכת יהוה ים ודרום ירשה :
ג׳ ס כד ולאשר אמר ברוך
ג׳ מבנים אשר יהי רצוי אחיו
ג׳ וחסר וטבל בשמן רגלו : כה
ג׳ ג׳ ברזל ונחשת מנעלך וכימיך
דבאך

דישראל קביל הוא נפק ועאל אהרן
ברישׁ עמא וכון קדם יי עבד
ודינוהי עם ישראל : כב
ולדן אמר דן תקיף כגור
אריון ארעיה שתיא מן
נחליא דנגדין מן מתנן : ומלא ברכות נא
כג ולנפתלי אמר נפתלי ים ודרום סס
שבע רעוא ומלי ברכתא מן קמא פא
קדם יי מערב ים גנוסר
ודרומא ירית : כד ולאשר וטובל
אמר בריך מברכת בניא מנחות פה
אשר יהא רעוא לאחוהי
ויתרבי בתפנוקי מלכין :
כה תקיף כפרזלא ונחשא וכיומי עולימתך תוקפך :

רש״י

מזרח : כלביא שכן לפי שהיה סמוך לספר לפיכך במשל באריות שכל סמוכים לספר צריכי׳ להיות גבורים : וטרף זרוע אף קדקד · הרוגיהן היו ככרין מותני׳ הראש עם הזרוע במכה אחת : (כא) וירא ראשית לו · ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ : כי שם חלקת · כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה : ספון · אותה חלק׳ ספונה וטמונה מכל בריה שנא׳ ולא ידע איש את קבורתו : ויתא׳ גד : ראשי עם · הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורי׳ וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו׳ : צדקת יי׳ עשה · שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחת׳ לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו · ד״א ויתא משה ראשי עם : צדקת יי׳ עשה · על משה אמור : (כב) דן גור אריה · אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות : יזנק מן הבשן · כתרגומו שהי׳ הירדן יוצא מחלקו ממער׳ פמי״אס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא׳ ויקראו ללשם דן וזינוקו וקילוחו מן הבשן · ד״א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כךשבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחלה נטלו בצפוני׳ מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמיי״אס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמיי״אס והוא

אבן עזרא

לית

שהיו חלק גדולי האמורי : ויתא · חסר אל״ף והטעם שבאו ראשי גד עם ישראל חלוצי צבא ומשה ראה זה בנבואה : צדקת יי׳ עשה · שמלא בידו את אשר דבר בפיו שנדרו בני גד שילאו עם ישראל להלחם עם אויביהם ולא הזכיר ראובן ויתכן כי זה בעבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן והנה דברי הימי׳ לעד שאמר על בני גד ופני אריה פניהם ולא תמצא כן בבני ראובן : (כב) יזנק · אין לו חבר במקרא והטעם דמהו בגבורתו לגור אריה כאשר ידלג מהר בשן : (כג) שבע רצון · שם התאר וכן הוא יהיה שבע רצון : ים ודרום · שנחלתו יהיה מערבית דרומית : (כד) רצוי · כמו אהוב : וטובל בשמן רגלו · מרוב השמן כטעם כבס ביין לבושו וכן אמר יעקב שמנה לחמו : (כה) ברזל ונחשת מנעליך · כי בחלקו יהיה הרי ברזל ונחשת : וכימיך דבאיך · אין לו ריע וטעם המתרגם ידוע כי תוקף יהיה לך כל ימיך ויש אומרים שהא״לף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרי׳ ארצו והטעם מגזרת דובב שפתי ישנים וזה הטעם בלי טעם :

אין

במזרחה

אבנין טבין וסרגליין דביה משה ספרהון דישראל גניז והיכמא דהוה עליל ונפיק בריש עמא בעלמא הדין היכדין יהי עליל ונפיק בעלמא דאתי מטול דזכוון קדם יי עבד וסדרי דינוי אליף לעמה בית ישראל: כב ולשבטא דדן בריך משה נביא דיי ואמר שבטא דדן מדמי לגור בר אריוון ארעיה שתיא מנחליא דנגדין מן מתנן ותחומיה יהי מטי עד בותנייה: כג ולשבטא דנפתלי בריך משה נביא דיי ואמר נפתלי שבע רעווא ומלי בנוני ימא דינפלו בחולקיה ומלי ברכאן מן פירי דבקעת גינוסר דאתיהיבו ליה מן קדם יי ימא דסופני וימא דטבריא ירית: כד ולשבטא דאשר בריך משה נביא דיי ואמר בריך הוא מבניא דיעקב אשר יהי מרעי לאחוי ומספק להון מזוני בשני שמיטתא ותחומיה יהי מרבי זיתין סגיאין עבדין משח מספקין למטבול ביה ריגלוי: כה בריר ית נון שבטא דאשר היך פרזלא וחסימין היך נחשא ריגליהון למטיילא על שיני כיפייא והי כיומי טליותהון היכדין יהוון תקיפין בסיבותהון:

טבין וסרגלין ותמן משה נביא סופריהון דישראל קבור והי היכמא דהוה עאיל ונפיק ברישי עמא בעלמא הדין כן יהוי עאיל ונפיק לעלמא דאתי זכוותא עבד וסידרי דינוי אלוף לבני ישראל:

ולשבטא דדן בריך משה נביא דיי ואמר דן מדמי לגור בר אריון וארעיה תהוי שתימין ס"א שתיא מן בותניים:

לשבטא דנפתלי בריך משה נביא דיי ואמר נפתלי שביע רעוא ומלי ברכן מן קדם יי מערב ימא דגינוסר ירדון יא ירית:

ולשבטא דאשר בריך משה נביא דיי ואמר בריך הוא מבניא אשר יהי מרעי לאחוי בשמיטא וארעיה תהוי עברא משח כמיא:

הא עמא האלין דבירת אזור ברירין היך פרזלא ותסימן היך נחשא כיומי עולימתהון כן

נפתלי שבע רצון ר"ת נשר שהי' קל כנשר ועז' רצון אין שבשמי' ברוך מבני' אשר לכך רכו משה בדברים הללו לפי שכשמכרו השבטים את יוסף החרימו שלא יגידו לאביו ונפרת בת אשר ידע' מכירתו ונגנוהו ואחרו השבטים מהיכן ידעה אסלא מאחי' דשנת' דינוק' אנו יומאנה אנו מאתה ועמדו ונדוהו ובא מרע"ה להתירו כי אמ'לו מכול' אסו'נתשמי' המטה אמ' ברוך מבנים היו גדלין הימכו ואמר יהי רצוי אחיו היה אבור כשיכ' אמר וטובל בשמן רגלו שהוא מותר לסיך בשמן היה אסור בנעילת הסנדל אמר ברזל ונחשת מנעלך אמר מבני' אשר יהי רצוי ר"ת תאיר על שם השמן שהוא מאיר פנים ומאיר לפנים

ליות
רשיי

במזרח של א"י ובא מהצפון לדרו' וכלה בקצה ים המלח שהוא במזר' יהודה שנטל בדרום של א"י כמו שמפור' בספ' יהושע והוא שנ' ויצא גבול בני דן מהם ויבאו וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחול בה: (כג) שבע רצון שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה: ים ודרום ירשה ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרו' חרמים ומכמורת: ירשה לשון צווי כמו עלה רש והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי דטעמיהון מלעיל: ברוך מבנים אשר ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין לו בתבואה: ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנ' בדברי הימים הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהני' גדולים הנמשחים בשמן זית: וטובל בשמן רגלו שהיה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא

ג׳ וחס׳ · ג׳ דבאך: כו אין כאל ישרון
וכ״כ
ב׳ · ג׳ רכב שמים בעזרך ובגאותו
ב׳ ב׳ מלעיל שחקים: כז מענה אלהי
קדם ומתחת זרעת עולם
ויגרש מפניך אויב ויאמר
ה׳ ל׳ חסר השמד: כח וישכן ישראל
ל׳ בטח בדד עין יעקב אל ארץ
ג׳ · ג׳ · ג דגן ותירוש אף שמיו יערפו
ב׳ וח״ג טל: כט אשריך ישראל
ב׳ פת׳ ישרא׳ מי כמוך עם נושע ביהוה מגן
ג׳ · ג׳ וחס׳ עזרך ואשר חרב גאותך
ויכחשו איביך לך ואתה
על

כו לית אלהא אלא אהרן
אלהא דישראל דשכינתיה רכב שמים
בשמיא בסעדך ותוקפיה חגיגה יב
בשמי שמיא: כז מדור
אלהא דמלקדמין ובמימריה ומתחת
אתעביד עלמא ותריך מן חולין פט
קדמך סנאה ואמר שיצי:
כח ושרא ישראל לרוחצן וישכן
בלחודיהון כעין ברכתא סנהדרין קי
דברכינון יעקב אבוהון מכות כג
לארעא עבדא עיבור וחמר אשריך
אף שמיא דעליהון ישמשון ברכות ו
בטלא: כט טובך ישראל
לית דכותך עמא דפורקניה ואתה על
מן קדם יי תקוף בסעדך ומן שבת קיט
קדמוהי נצחן גבורתך ויתכדבון סנאך לך ואת על פריקי צוארי מגלה ו
מלכיהון:

רש״י

לודקיא לשמן מנו לפס פילמוסטוס אחד כולי כדאיתא במנחות דף פ״ה: (כה) ברזל ונחשת מנעליך · עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גיבוריהם יושבי׳ בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת: דבר אחר ברזל ונחשת מנעליך ארצכם נעולה בהרים שחוצבין בהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכימיך דבאך · וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך
יהיו כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים וזבים ומתמוטטים · דבר אחר וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דואגות כסף לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה ומהשיכות לה כספם וזהבם אשקו״רנט הכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: אין כאל ישורון · דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם: רוכב שמים · הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים:
מעונה

אבן עזרא

(כו) אין כאל ישורון · שב לדרך הכלל: רוכב שמים · פירוש שהוא תקיף והעד שהוא רוכב שמים ובגאותו שחקים שטעם בגאותו הם עומדים: (כז) מעונה אלהי קדם · דע כי מעון כמו סוכה והעד ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון ורבים כן והטעם כי מעונה שלך הוא אלהי קדם כמו עליון שמת מעונך מעון אתה היית לנו ולעולם המעון למעלה על הנושה בו והמקום למטה: ומתחת זרועות · שיתמכו אותך · וטעם עולם שכן יהיו נכח ולא תחלשנה והמעון שלך לא יסור כי הוא אלהי קדם והטעם קדמון שאין לו ראשית ואחרית וטעם ראשית ואחרית כנגד הנבראים והגאון אמר כי ומתחת פירוש ומתחת השם ולא פירש כלום: (כח) עין יעקב · כל מי שיצא ממעין יעקב וכן וממי יהודה יצאו: אל ארץ · כמו הארץ וכן והתפללו אל המקום הזה: אף שמיו · שמי הארץ או ישראל והטעם כי תולדו׳ הארץ לה היא דגן ותירוש אף השמים יתנו תמיד טלם ואין צורך להשקות: (כט) מי כמוך · בגוים: מגן עזרך · שלא יגע בך רע ·
ואשר

שחקי' איתא במדרש שהם נ"ם זיים יש רקיע שם ו שחקים שהם שוחקי' מן לצדיקים · ועוד נגימ' הסן' נג' שם כן שהוא לנן ועו כו"ג . אשריך ב' נמס' אשריך ישראל אשריך ועוד לך ·

כו לית אלהא כאלהא ישראל דאשרי שכינתיה ורכוביה בשמיא הוא יהוי בסעדכון ויתיב עם כורסיה יקרא בגיוותנותיה בשמי שחקי מרומא: כז מדוריה דאלהא הוה מן לקדמין ומן תחות אדרע גבורתיה עלמא סביל דיכודור בעלי דבביכון מן קדמיכון ויימר במימריה למשיצא יתהון: כח ושרון ישראל לרוחצן מן לקדמין כעין בירכתא דבריכנון יעקב אבוהון דבזכותיה אחסין יתהון ארעא טבתא דעבדא עיבור וחמר לחוד שמיא דעליהון רסיין להון טלין דברכתא ומטרין דרעוא: כט טובכון ישראל מן כוותכון בכל עממיא עמא דמתפרקין בשום מימרא דיי והוא תריס סעודכון ודי חרביה תקוף גיוותנותכון ויתכדבון סנאיכון לקיבליכון מן רתיתא ואתון על פירקת צווריהון מלכיהון תדרוך:

וסליק

בין יומא סבותהון: לית כות אלהא דישראל די אשרי יקר שכינתיה בשמיא וגיוותנותיה בשחקי מרומא: במעונה אשרי שכינתיה מן לקדמיהון ומתחות גבורתיה הוא מדבר עלמא וטרד בעלי דבביכון מן קדמיכון ואמר במימריה למשיציה יתהון: ושרון ישראל לרוחצן לבלחודיהון מעין ברכתא דבריך יתהון יעקב לארעא עבדא חמר ומשח אף שמיא דאית מעליהון אתפקדו למיחתה להון טלין ומטרין: טוביכון ישראל מן כוותכון עמא דפורקנהון מן קדם יי מגין סעדכון ותריס חיליכון ושריר סייף גיותנותכון יתכדרון בעלי דבביכון מן קדמיכון ואתון בית ישראל כד תהוין לעיין באורייתא ונטרין פקודיא על פירקת צוורי מלכיהון תהון דרסין:

וסליק

אבן עזרא

ואשר חרב · ואשר הוא החרב שתתגאה בך על כל אויביך: תדרוך · כמו מדרך כף רגל כדברי גדעון:

ויעל

רש"י

(כז) מעונה אלהי קדם · למעון השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובורר לו שחקי' לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם · סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם איתת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב · ואמר לך השמד אותם: מעונה · כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בדד · כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב · כמו ועינו כעין הבדולח כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: יערפו · יטפו אף שמיו יערפו טל אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו': (כט) אשריך ישראל · לאחר שפרט להם ברכות א"ל מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם: אשריך ומי כמוך · תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך ואשר חרב

עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס
לד א וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת
מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ
הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ
וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ ב וְאֵת
כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה
עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן׃ ג וְאֶת־
הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ
עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר׃ ד
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ
אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ
וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ ה וַיָּמָת
שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ
מואב

מסרה: נ"ום נ' ה' · י"ג · ג' את הסקו' · י' נ' · נ' · ס' נטעם בסיפ' · נ"ום נ' ס"ל · ח'

מַלְכֵיהוֹן תִּדְרוֹךְ׃ א
וּסְלֵיק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
לְטוּרָא דִנְבוֹ רֵישׁ רָמָתָא
דְּעַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחְזְיֵהּ יְיָ יָת
כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃
ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת
אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת
כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא
מַעְרָבָא׃ ג וְיָת דָּרוֹמָא
וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעֲתָא דִירֵחוֹ
קַרְתָּא דְדִקְלַיָּא עַד צוֹעַר׃
ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ דָּא
אַרְעָא דְּקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר
לִבְנָךְ אֶתְּנִנַּהּ אַחְזֵיתָךְ
בְּעֵינָךְ וּלְתַמָּן לָא תֶעְבַּר׃
ה וּמִית תַּמָּן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא
דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא
דַיְיָ׃
וקבר

תולדות אהרן: ויעל משה סוטה יג · ויאמר ה' ברכות יח · וימת שם סוטה ט קדושין לח בתרא טו סנהדרין ל

רש"י

גאותך: ויכחשו אויביך לך. כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו'. ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידים להיות מציקין לה: עד דן. הראהו בני דן עובדי ע"א שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו להושיע: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלות' וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בחורבנה ובשלותה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בחורבנה ובשלותה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם: עד הים האחרון. ארץ המערב בחורבנה ובשלותה: דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא
היום

אבן עזרא

(א) ויעל משה. לפי דעתי כי מזה הפסוק כתב יהושע כי אחר שעלה משה לא כתב ובדרך נבואה כתבו והעד ויראהו יי' גם ויאמר יי' אליו גם ויקבור: (ה) וימת שם משה עבד יי'. שאפילו במותו שמש מה שצוהו כעבד: על פי יי'. כי הוא אמר לו עלה ומות וכן נכתב על אהרן על פי יי' וכן על פי יי' יחנו:
ויקבור

יונתן בן עוזיאל

א ופליק משה מן מישרי מואב
לטוורא דנבו ריש רמתא דעל אפי
יריחו ואחוויי ליה מימרא דיי ית כל
תקיפי ארעא ית גבורן דעתיד
למעבד יפתח דמן גלעד וניצחנין
דשמשון בר מנוח דמן שיבט דן :
ב וית אלוף סרכין מדבית נפתלי
דמתחברין עם קלק וית מלכיא
דעתיד למקטל יהושע בר נון דמן
שיבט אפרים וגבורן דגדעון בר יואש
דמן שיבט מנשה וית כל מלכיא
דישראל ומלכותא דבית יהודה
דשלטו בארעא עד דאצתדי בית
מוקדשא בתראה : ג וית מליך
דרומא דמתחבר עם מליך ציפונא
לחבלא ית יתבי ארעא ועמונאי
ומואבאי יתבי משרא דמעיקין להון
לישראל וית גלוות תלמידי אליהו
דגלן מן בקעתא דיריחו וית גלוות
תלמידי אלישע דגלו מן קרית דקלא
על ידי אחוהון בית ישראל מאתן
אלפין גוברין וית עקת כל דר ודר ופורענות ארמלגוס רשיעא וסדרי
קרבא דגוג ובעידן צערא רבא היא מיכאל יקום בדרעא לפרוקא :
ד ואמר יי ליה דא היא ספא דמלתא בארעא ודא ארעא דקיימית
לאברהם ליצחק ליעקב למימר לבניכון אתיננה אחמיית יתה בעינך
ותמן לא תעיבר : ה בשבעא יומין לירחא דאדר אתיליד משה רבהון
דישראל

ירושלמי

וסליק משה מן מישרא
דמואב לטורא דנבו ריש
דרמתא דאית לקבל יריחו
והוי ליה יי ית כל ארעא ית
ית גלעד עד דן דקיסרין :
וית כל ארעא דנפתלי וית
ארעא דאפרים ומנשה וית
כל ארעא דיהודה עד ימא
אחרייא :
וית דרומא וית משרא בקעת
דיריחו קרתא דעבדא תמרין
היא זעיר :
ואמר מימרא דיי ליה משה
נביא דא ארעא די קיימית
לאברהם ליצחק וליעקב למימר
לזרעית בנייך אתן יתה חמי
יתה בעיינך ולתמן לית את
עבר :
ומית תמן משה עבדא דיי
בארעהון דמואבאי על פום
גזירת

הראיתין
תלת יוד כיי'
פסוקים
בתורה
שכתוב בם
אשר נשבע
להם להניח'
לארץ ·
והראהו י'
קדושות
שנארץ
ישראל :

רש"י

הים האחרון הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים :
(ג) ואת הנגב · ארץ הדרום · דבר אחר מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון :
ואת הככר · הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה
האדמה : (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך · כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב
שבועה שנשבע לכם הקדוש ברוך הוא קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני
שמה לא תעבר שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם :
(ה) וימת שם · אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא ע"כ כתב משה מכאן ואילך כתב
יהושע ר"מ אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה אלא הקדוש ברוך
הוא אומר ומשה כותב בדמע : על פי ה' · בנשיקה :

ויקבר

מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה׃ ו

ב׳ וחס׳ ג׳ סק׳א׳ פ׳א׳ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב

מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע

אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם

ו׳ ר״פ הַזֶּה׃ ז וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה

ג׳ חסר וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־

ל׳ וט׳ א׳ ג׳ וכתי׳ ה״א כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה׃

ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־

מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים

יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃

ט וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא

רוח

ו וּקְבַר יָתֵיהּ בְּחֵילְתָּא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קְבוּרְתֵּיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְהַת עֵינֵיהּ וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי׃ ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְכִיתָא אֶבְלָא דְמֹשֶׁה׃ ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן אִתְמְלֵי

רוח

אהרן

על פיה׳ כתרות יו

ויקבור סיטה ט יד

ומשה בן פס יג

ויבכו בני כתובות קג קדושין לח

ויתמו ימי מ״ק כח

ויהושע בן קמ״א כג

יונתן בן עוזיאל

דְיִשְׂרָאֵל וּבְשַׁבְעָא יוֹמִין לְיַרְחָא דַאֲדָר אִתְכְּנִישׁ סַגִּי עַלְמָא בְּרַת קָלָא נַפְלַת מִן שְׁמַיָּא וְכֵן אֲמַרַת אָתוֹן כָּל עָלְלֵי עָלְמָא וְחָמוֹן בְּצַעֲרֵי

ירושלמי

ירושלמי

גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ׃

רש״י

(ו) ויקבור אותו · הקב״ה בכבודו ר׳ ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזה הוא אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם : מול בית פעור · קברו מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת : (ז) לא כהתה עינו · אף משמת : ולא נס לחה . לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו ·

(ח) בני ישראל · הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות :

אסר

בתוך אהלה מגזרת לא כי היבמות תתגבר על הזקן ·

אבן עזרא

דמשה

(ו) ויקבור אותו · הוא קבר עצמו שנכנס במערה בגיא וכן וירעו הרועים אותם ויראו שוטרי בני ישראל אותם ודע כי הר העברים שהוא הר נבו שהוא גלס נכב הוא בעצמו הגיא שהוא ראש הפסגה שהוא מול בית פעור והעד שאמר הכתוב כי נסע ישראל מבמות אל הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה וכתוב ויעל משה מערבות מ׳ אב אל הר נבו ראש הפסגה ושם מת ושם קבורתו וכתוב וכשב בגיא מול בית פעור והנה אחר שישב ישרא׳ בגיא אמר הכתוב ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב וכתוב אחר ויחנו בהרי העברים לפני נבו ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבות מואב והנה דבר ברור כי במקום שמת משה שם קבורתו : עד היום הזה. דברי יהושע · ויתכן שכתב זה באחרית ימיו : (ז) לחה · הה״א תחת וי״ו כמו וטעם נס הפך מתה : (ח) בני ישראל ·

ובאהרן

דמשה רבהון דישראל דטרחו ולא אתהני ואתרבי בארבעת בריל
טבין בלילת דאורייתא דיריה דשבא יתה משמי מרומא וארגלי
עלוי אקר שכינתא דיי בתרין אלפין ריבון דמלאכין ובארבעין ותרתין
אלפין ארתכין דנור בלילא דכהונתא דיריה תהוות שבעתי יומי
אשלמותא בלילא דמלכותא אחסינו יתיה מן שמיא לא חרבא שלף
ולא סוסא אסר ולא משרין ארגיש בלילא דשמא טבא קנא בעובדין
טבין ובענוותנותיה בכן אתכנש תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב
על נשיקת מימרא דיי : ו בריך שמיה דמארי עלמא דאליף
לן ארחתיה תקני אליף יתן למלבש ערטלאין מן דאלביש אדם
וחוה אליף יתן למזווגא חתנין וכלן מן דזווג חוה לות אדם אליף
יתן למבקרא מרעין מן דאתגלי בחזוי מימריה על אברהם כד הוה
מרע מגזרת מהולתא אליף יתן למנחמא אבלין מן דאתגלי
ליעקב תוב במתוי מפדן באתר דמיתת אמיה אליף יתן למפרנסא
מסכנין מן דאחית לבני ישראל להמא מן שמיא אליף יתן למקבר
מיתיא מן משה דאתגלי עלוי במימריה ועמיה חבורן דמלאכי
שירותא מיכאל וגבריאל אצעון דרגשא דדהבא מקבעא ביורכין
וסנדלכין וכורלין מתקנא בבסתרקי מלת וסוכנין דארגוון ואוצטילין
חוורין מטטרון ויופיאל ואוריאל ויפיפיה רבני חכמתא ארבעון יתיה
עלה ובמימריה דבריה ארבעתי מלין וקבר יתיה בחילתא כלו קביל
בית פעור דכל אימת דזקיף פעור
למדכר לישראל חוביהון מודיק
בבית קבורתיה דמשה ומתכביש
ולא חכים בר נש ית קבורתיה עד
זמן יומא הדין : ז ומשה בר
מאה ועשרין שנין כד שכיב לא
כהיין גלגילי עינוי ולא נתרון ניבי
לסתיה : ח ובכון בני ישראל
ית משה במשריא דמואב תלתין
יומין ושלימו יומי בכותא דאבליה
דמשה בתמניא בניסן ובתשעא
בניסן אתקנו עמא בית ישראל ית
מאניהון וטכיסו ית בעיריהון ועברו
ית יורדנא בעשרא בניסן ופסק להון
מנא בשתיסר בניסן השתפהו אכלין
ית מנא בזכותיה דמשה בתר דשכיב
תלתין ושבעא יומין : ט ויהושע בר נון אתמלי רוח חכמתא ארום סמך

ירושלמי

וקבר יתיה בחילתא בארעהון
דמואבאי כל קבל טעות
פעור ולא חכם גבר ית
קבורתיה עד יומא הדין :
ומשה בר מאה ועשרין שנין
בזמנא דאתכניש לא כהיין
עינוי ולא אשתנון זיוורין
דאפוי :
ובכון בני ישראל ית משה
במישרא דמואב תלתין יומין
ואשלמו יומי בכותא אבלא
דמשה :
ו יהושע בן נון הוי מלי רוח
דחוכמא ארום סמך

ויקנו אותו
נני ׳ נני
קסר ה.ק
שלא יהע
איש את
קנ רתו ׳
ולמו לו משה
רנינו עליו
הם וז לא
ידע אלא
יחידו של
עולם צריך
ה.או.ריך
שמוונריך
זכרו :

רוח חכמה כי סמך משה
את ידיו עליו וישמעו אליו
בני ישראל ויעשו כאשר
צוה יהוה את משה:
ע' ולא וכ · י ולא קם נביא עוד
ג' בישראל כמשה
לו' כ' ופסו' אשר ידעו יהוה פנים אל פנים:
ג' פ"ג יא לכל האתת והמופתים
ג' אשר שלחו יהוה לעשות
בארץ מצרים לפרעה ולכל
עבדיו ולכל ארצו: יב
ע' ר"פ · ג' ולכל היד החזקה ולכל
לי' · ח' פ' נתיר' · המורא הגדול אשר עשה
ה' נקו' משה לעיני כל ישראל:

אהרן רוח חוכמתא ארי סמך משה
ית ידוהי עלוהי וקבילו מניה
בני ישראל ועבדו כמא
דפקיד יי ית משה: י
ולא קם נביא עוד בישראל
ולא קם כמשה דאתגלי ליה יי אפין
ר"ה פה באפין: יא דכל
אתיא ומופתיא די שלחיה
יי למעבד בארעא דמצרים
לפרעה ולכל עבדוהי
ולכל ארעיה: יב
ולכל ידא תקיפתא
ולכל חזונא
רבא דעבד
משה לעיני
לעיני כל כל ישראל:
מנסות חזק

נשלמו חמשה חומשי תורה · תהלה לאל גדול ונורא:

מ"אסי' נאוחל   **חזק**   אליסי'

רשב"ם

בלעדך · משדה אדום · הופיע מהר פארן · באיר מהר פארן: (ג) אף חובב עמים · גם אומות העולם כגון ערב רב ומן האומות שנתגיירו ובאו לקבל התורה עם ישראל גם אותם חיבב הקב"ה וקבלם שכן עליהם כדכתיב במזמור יקום אלהים ויפוצו אויביו · דכתיב ביה רכב אלהים:

רש"י

(י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים · שהי[ה] לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענ[ין] שנאמר ועתה אעלה אל ה' עמדו ואשמעה מ[ה] יצוה ה' לכם: (יב) ולכל היד החזקה · שקבל את התורה בלוחות בידיו: ולכל המורא הגדול · נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל · שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנ' ואשברם לעיניכם והסכים דעת הקב"ה לדעת[ו] שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת:

חסלת וזאת הברכה מיסוד
רבינו שמואל

ב"ה אשר זכינו להשלים חמשה חומשי תורה עם כל הפירושים והמ[...]
עשרה · כאשר נרשמים בשעדה · כן נזכה להשלים המגלות
והפטרות וה' יתן לנו עזרה: חזק

משה ית ידוי עלוי וקביל אולפן מניה
בני ישראל ועבדו היכמא דפקיד יי
ית משה ׃ ולא קם נביא תוב
בישראל כמשה ארום חכים יתיה
מימרא דיי ממלל כלו קבל ממלל ׃
יא לכלהון אתיא ותימהיי
פרישתא די שדריה מימרא דיי
למעבד בארעא דמצרים לפרעה
ולכל עבדוי ולכל עם ארעיה ׃ יב
ולכל גבורת ידא תקיפתא חיך סיבר
ית חוטרא דמתקליה ארבעין סאין
ובזע ית ימא ומחא ית כיפא ולכל
דחיל רב דעבד משה במדברא דקביל
תרין לוחי אבן ממפירינון ומתקלהון
ארבעין סאין ומסכרונון בתרע זירוי
למיחמיהון דכלהון ישראל ׃

סליק

משה ית ידוי עלוי ושמעו
ליה בני ישראל ועבדו היך
מה דפקיד מימרא דיי ית
משה ׃
ולא קם נביא עוד בישראל
כמשה די חכים יתיה מימרא
דיי ממלל כל קביל ממלל ׃
לכל אתיא ומופתיא וניסיא
פרישתא די שלח יתיה
מימרא דיי למעבד בארעא
דמצרים לפרעה ולכל עבדוי
ולכל ארעיה ׃
ולכל ידא תקיפתא ולכל
חזוותא רברביא די עבד
משה חמיין כל ישראל ׃

סליק

אבן עוזרא

ואהרן כל בית ישראל בעבור כבוד משה ׃ ויתמו ׃ וכאשר תמו ימי בכי אבל משה שמעו בני ישראל אל יהושע ׃ (ט) ויעשו כאשר צוה יי׳ את משה ׃ שישמעו אל יהושע ׃ מלא רוח חכמה ׃ היא רוח יי׳ והעד כי סמך משה את ידיו עליו כי לא ימצא כמותו בישראל שישען עליו ׃ (י) פנים אל פנים ׃ פירשתיו ׃ (יב) היד החזקה ׃ פלאות הים ׃ המורא הגדול מעמד הר סיני ׃

סליק ספרא דאלה הדברים וסליקו להו חמשה חומשי תורה בסייעתא דשמיא ׃

סכום פסוקי דספר אלה הדברים תשע מאות וחמשים וחמשה ׃ וסי׳ הנ״ץ ׃ וחציו ועשית על פי הדבר ופרשיותיו עשר וסדוריו ל״ד ׃ סכום פסוקי של חמשה חומשי תורה חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה ׃
ומנין הפתוחות של זה הספר ל״ד והסתומו׳ קכ״ד הכל קנ״ח ׃ מנין הפתוחות של כל התורה ר״ן ומנין הסתומות שע״ט הכל תרס״ט ׃

ע״י הפועל במלאכת הקודש דרוקר אביעזרי הנקרא זעליג בן כהר״ר שלמה המכונה זלמן ז״ל מק״ק ווניציאה הבירה ׃

הפטרת אלה הדברים בישעיה בסימן א׳ :

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה
על יהודה וירושלם בימי
עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי
יהודה: שמעו שמים והאזיני ארץ
כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי
והם פשעו בי: ידע שור קנהו
וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע
עמי לא התבונן: הוי גוי חטא עם
כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים
עזבו את יהוה נאצו את קדוש
ישראל נזרו אחור: על מה תכו
עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי
וכל לבב דוי: מכף רגל ועד ראש
אין בו מתם פצע וחבורה ומכה
טריה לא זרו ולא חבשו ולא
רככה בשמן: ארצכם שממה
עריכם שרפות אש אדמתכם
לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה
כמהפכת זרים: ונותרה בת ציון
כסכה בכרם כמלונה במקשה
כעיר נצורה: לולי יהוה צבאות
הותיר לנו שריד כמעט כסדם
היינו לעמרה דמינו: שמעו דבר
יהוה קציני סדם האזינו תורת
אלהינו עם עמרה: למה לי רב
זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות
אילים וחלב מריאים ודם פרים
וכבשים

פירוש רד״ק

הפטרת אלה הדברים :

חזון ישעיהו בן אמוץ · לא ידענו יחסו מאיזה שבט היה אלא שרבותינו ז״ל קבלו כי אמוץ ואמציה אחים היו: חזון · הוא קשה מעשרה לשונות שנקראה נבואה כמו שאמר בב״ר וראיה לדבר חזות קשה הוגד לי: בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה · ד׳ מלכים אלו קפח בימיו : שמעו שמים · התחיל ספרו בדברי תוכחה כי בני דורו היו רעים ואף על פי שכתוב בעזיהו ויעש הישר בעיני ה׳ וכן יותם הרי נאמר בעזיהו ובחזקתו גבה לבו עד להשחית · ובימי שניהם היו העם מזבחים ומקטרים בבמות · ואמר בפתחו דברי תוכחה שמעו שמים וגו׳ כי הם עדים בין ה׳ ובין ישראל לפי שהם קיימין לעולם והדורות הולכים · או לפי שאם יעברו על הברית השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן את יבולה: כי ה׳ דבר · מה שאני אומר הם דברי ה׳ אשר שלחני שהוא צועק על בניו · ואומר בנים גדלתי בתורתי ורוממתי בשכינתי · והם פשעו בי · מרדו בי במרד ובמעל עברו על תורתי להכעיסני : ידע שור · זכר הבהמות שהן גדלות עם האדם לעבודתו ואף על פי שאינן בני דעת בכח הזכר׳ שיש בהם לרחק מן הנזק ולקרב אל התועלת יכירו מי שייטיב להם תמיד והם הבעלים ושבים לביתם ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם · ופירוש קונהו · המגדלו ועושה לו צרכיו תמיד וכן אביך קנך · ופירוש אבוס · מקום מאכל הבהמה : לא ידע · לא אבו לידע ועמי לא נתן לב להתבונן : הוי גוי חוט׳ · הוי לשון קריאה ונעקה כן להשמיע השומע · וי״ת זה לשון אבל כמו אוי שתרגם ווי על עם דאתקריאו עם קדיש וחטו : זרע מרעים · איננו אומר על האבות אלא עליהם אומר שהם זרע במרעים לעצמ׳ במעשיהם הרעים שכך זרע ברוכי ה׳ · וכן הם בנים משחיתים דרכיהם : נאצו · הכעיסו את קדוש ישראל : נזרו · מענין ויזורו מקדשי בני ישראל כלומר נבדלו מאחרי והלכו להם אחורני׳ מעבודתו : על מה תכו · לא תשלו על לבבכם על מה אתם מכים · כי עוד תוסיפו סרה · ולא תחשבו כי אשר הוא המכ׳ אתכ׳ על עונותיכם הלא כבר כל ראש לחלי וגו׳ ולמה לא תבינו : מכף ·

הפטרת דברים

וכבשים ועתודים לא חפצתי: כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו: רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע:

למדו

פירוש רדק

כמו שכתוב בתוכחות יככה ה' בשחין רע וגו' מכף רגליך ועד קדקדך: לא זורו ולא חבשו ולא רככה בשמן. כי לא תועיל בה רפואה כמו שאמר בתוכחות אשר לא תוכל להרפא. ורפואת המכה לזור אותה ולחבשה ולרכך אותה בשמן. ופירוש מתום ר"ל שלימות כלומר אין בבשרכם דבר שלם ובריא כי כלו נגוע. ופירוש פצע. מכה המוציאה דם או ליחה שנפצע הבשר: חבורה. מכה שנצרר הדם או הליחה ופירוש טריה לחה כלומר מכתכם טריה היא שלא תתנגב לעולם וזה סימן למכה שאין לה רפואה: צריך שרפות אש. כאשר שם שרפו אש כל כך הם חרבות. ופירוש אדמתכם שדות הזריעה ואילנותיהם: לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלום אויביכם: ושממה כמהפכת זרים. והנה נותרת הארץ שממה כמהפכת סדום ועמורה שהיו זרים מיראת האל: ונותרה בת ציון. רקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סכת הכרם שעשה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סכתו והולך: כמלונה במקשה. כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך וזו שנזכר קרויה סכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל קישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין צריך לשומרה אלא בלילה לפיכך נקראת מלונה: כעיר נצורה. כעיר שצרין עליה ועושין סוכות סביב לה להסתתר שם בלילות וכשמסתלקין מעליה מניחין אותן והולכין כל זה ת"י: לולי הותיר לנו שריד. מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו. כלנו כלים וכלל הנביא את עצמו עם הפושעים לכבוד ישראל: קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום ועם שמעשיו כעמורה בהטותם המשפטים ובעשק העניים. דבר ה' ותורת אלהינו היא ואת התוכחה שאמר להם למה לי רוב זבחיכם וכל הפרשה: למה לי רוב זבחיכם. אע"פ שהיו מזבחים ומקטרות בבמות היו מביאים גם כן קרבנות בית המקדש בחדשים ובמועדים והואיל ואתם עוזבים את תורתי למה לי רוב זבחיכם: שבעתי עולות. אני קץ בהם ומואסם כי כל השבע מן הדבר שהוא קץ בו ומואסו: מריאים. בהמות צאן פטומות: לא חפצתי. אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה: כי תבאו. בשלש רגלים לראות פני יי' מי בקש מידכם אחרי שאין לבבכם עמי איני חושב לכם זה לכבוד אלא לבזיון שרמסו חצרי ואמר חצרי כי בחצרות בית המקדש היו עומדים ישראל ולא היו נכנסים להיכל כי אם הכהנים: לא תוסיפו. להביא עוד לפני מנחה ואין לבבכם אלי כי היא מנחת שוא ועשן העולה מהמנחה קיטור של תיעוב הוא לי ולא נחת רוח וכשתקראו מקרא קדש ותאספו ואתם נעצרים בביתי לקדש חדש או מועד שהוא יום שבתון ובלבבכם און ושוא לא אוכל אני לראות זה און ועצרה ליאסף לפני. וכפל עוד ואמר חדשיכם וגו': לטורח. למשא כבד היו עלי עד שנלאיתי לסבול אותם. וי"ת אסגיתי למשבק כלו' הרבה נשאתי וסלחתי לכם עונותיכם ולא אוכל עוד לסלוח: ובפרשכם. פרישת כפים היא לתפלה כמו אפרוש כפי אל ה': אעלים עיני מכם. ולא אקבל תפלתכם לפי שידיכם דמים מלאו. דמים. רציחה ורז"ל דרשו הפסוק בנשיאות כפים אמרו כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנא' ובפרשכם כפיכם ידיכם דמים מלאו: רחצו הזכו. רחיצת הלב וזכותו: חדלו לכם מלהרע איש לאחיו. הרע. כמו להרע: למדו

היטב

לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ
חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃
לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־
יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ
אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃
אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ
תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם
חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה
מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה
מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים
סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים
וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף
שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב
אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן
נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר
יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה
מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף
כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃
וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ
כבתחלה

פירוש רד"ק

היטב · תלמדו להטיב איש לחבירו : דרשו משפ' · בין עושק לעשוק : אשרו · כמו ישרו : חמוץ · הוא הגזול כמו מכף מעול וחומץ שפירושו גזול · ורבותינו פירשו לשון חמץ ואמרו אשרי הדיין שמחמץ את דינו : שפטו יתו' · ריבו אלמנה שפטו משפט יתום ריבו ריב אלמנה · כי הם העשוקי' ברב ואינכם משימים אזניכם לצעקתם : לכו נא · לכו אינו ענין הליכה ממש אל' ענין זרוז : ונוכח' · ענין ספור הטענות בעל דין עם בעל דינו יאמר האל היתוכח עמכם ויספר הוא הטובות שעשה לכם והרעות שעשיתם אתם לפניו · ואתם כיון שלא תוכלו לטעון כנגדו דבר תתחרטו על מעשיכ' הרעים ואז אם יהיו חטאיכ' כשני' כשלג ילבינו · ר"ל אם יהיו כשני' שאינו אדום מאד כשלג ילבינו · אכפ' על עונותיכם ואם יהיו אדומי' מאד כתולע אז יהיו כצמ' שאינו לבן מאד כמו השלג : אם תאבו · טוב הארץ · מה שאוכלי' זרים לעיניכ' תאכלו אתם : ואם תמאנו ומריתם · לא תהיו אוכלים אבל אכולים לחרב חרב כמו בחר' חסר בי"ת השימו' : כי פי ה' דבר · והיכן דבר והבאתי עליכם חרב · וכיון שדבר הוא יקים את דברו : לזונה · בזונה איכה נאמנת לבעלה ומזנה תחתיו וכן ירושלם שהיתה נאמנ' לאל ואח"כ שבה להיות תועה מעל אלהיה : מלאתי משפט · היו"ד נוספת · או כי ירושלם היתה מלאה משפט בתחלה ועתה אין בה משפט כמו שאמ' בסמוך כלו אהב שחד וגו' : צדק ילין בה · ילין אינו לשון לינה ממש אלא לשון שקיד' והתמדה · לומר כי ירושלם היה הצדק תמידי בה ועתה מרצחים : כספך היה לסיגים · שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותם בכסף להונות ולהטעות בהם בני אדם · וכן סבאך הו' היין הנמכר בחנו' מעורב במים והקונים יחשבו שהם קוני' יין חי : מהול · מעורב : שריך · השרים שהי' להם לתקן המעוות הם סוררי' ומעוותים היושר והם חברי גנבי' כי הגנבים חולקים עמהם לפיכך לא ייסרו אות' לא יענשו' מלגנוב : כלו · דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד לפיכך אמר כלו בלשון יחיד : ורודף שלמונים · תשלומין ת"י אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך : יתום לא ישפוטו · מן שעוסקים אותו : וריב אלמנה לא יבא אליהם · האלמנה באה לצעוק ויתו' יוצא וזו פוגעת בו ושואלתו מה הועל בצעקתך לפני השופ' והוא או' כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופי לא הועלתי וזו חוזרת לאחורים ואומרת ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כל שכן הוי יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל : נאם האדון · שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים : אביר · תוקפו של ישראל : הוי לשון הזמנה והכרזה · ידעו הכל כי אנח' מצרי שהכעיסוני במעשיה' : ואשיבה ידי עליך · מכה אחר מכה עד שאצרף אותך ותשארי נקיה · הסיגים והבדילים הם הרשעים : כבור · כבורית שפ"ון בלע"ז כמו שהבורית מוציא כל כתם כך מוציא אני סיגיך ובדיליך · ואחר בדיליך לשון רבים כל התערובות

כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה:

הפטרת ואתחנן בישעיה בסימן מ׳:

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם: דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל חטאתיה: קול קורא במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו: כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה: ונגלה כבוד יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר: קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה: יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם: יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם: על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם:

הנה

פירוש רד״ק

המעוררים בו: ואשיבה שופטיך כבראשונה. כמו שאמר מלאתי משפט. וזה יהיה בימות המשי׳ שיכלו הרשעים כלם ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: ציון. במשפט שיעשו ישראל. תפדה כלומר יפדו הם וישובו לה ובצדקה שיעשו ישובו לה הגולים ממנה וזהו ושביה בצדקה:

חסלת הפטרת אלה הדברים: הפטרת ואתחנן:

נחמו נחמו. כל אלה הנחמות עתידות לימות המשיח והכפל לחזק: צבאה. זמנה: וכן הלא צבא לאנוש עלי ארץ פי׳ השלימה זמן שהיה לה להיות בגלות: כי נרצה עונה. נשלם ענש׳ כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה. וכן עונה עכשיו כמו כי לא שלם עון האמרי: כפלי׳ בכל חטאתיה. רוצה לומר שתים והוא אומר על שתי גליות שגלו ישראל גלות. בבל וזה שגלות ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה: קול קורא. רוח הקדש קורא במדבר דרך ירושלם פנו דרך ה׳ לשוב גליותיה לתוכה וטעם לאלקינו כי הוא מכניס זה העם היוצא מהגלות: כל גיא. כל זה דרך משל כי העליות בהרים והירידה תיגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו: העקוב. הוא הדרך המעוו׳. והרכסים. גבשושית הדרכים כי הוא ענין גבהות וכן מרוכסי איש: ונגלה. אז כשיצאו מהגלות ביד רמה וימצאו אפי׳ במדבר מים וכל צרכם אז יגלה כבוד ה׳ לעיני כל העמים: וראו כל בשר. ידעו כל בני אדם: כי פי ה׳ דבר. כלומר ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים על פי ה׳ דברו מה שדברו כשיראו שיתקיימו הנבואות. וראו ענין ידיעה והנה רוצה לומר ראיית הלב כמו ולבי ראה הרבה: קול אומר קרא. קול נבואה קורא לנביא קרא. ואמר הנביא מה אקרא ואומר לו הקול קרא ואמור כי כל הבשר חציר רוצה לומר על הגוים שיבואו עם גוג ומגוג שימותו רוב׳ ומה שאמר וכל חסדו אפי׳ עשו חסדים הרבה לא יזכרו להם כי עונותיהם רבים והמשילם לחציר ולציץ השדה שהם יבשים במהרה: יבש. עבר במקום עתיד: יבש. כפל עוד לחזק הענין: ודבר אלהינו. שדבר על ידי נביאיו: על הר גבוה. דרך משל כי מי שרוצה להשמיע קולו עולה במקום גבוה ולפי שירושלם וציון עיקר ארץ ישראל לפיכך שם אותם בדברי הנבואה כאלו הן מבשרות שאר הערים. ופירוש מבשרת ציון את ציון המבשרת וכן מבשרת ירושלם: אל תיראי. אל תפחדי מלבשר ולאמר לערי יהודה הנה אלהיכם ומה שזכר יהודה בעבור ירושלם ועוד כי המלכות ליהודה: הנה ה׳ בחזק יבא. ביד חזקה כי לא יצטרך ליד אחרת אלא ידו החזקה: וזרועו משלה לו רוצה לומר לעצמו היא תעמוד לו למשול בעמים.

ותיאר

הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים: מי תכן את רוח יהוה ואיש עצתו יודיענו: את מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול: ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה: כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו: ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו: הפסל נסך

חרש

פירוש רד"ק

ותיאר היד בחוק שהוא לשון זכר כי ימצא לשון זכר כמו והנה בו מגלת ספר: שכרו. שיתן לבוטחים בו בגלות: ופעלתו. שכר פעלה לפועלי אמת והנה היא פעלתו ופעלתם וכן נסכתי מלכי מקדש גנית תפלתי שמעתי את תפלתך והדומים להם וחסרון שכר מפעלתו כמו לא תלין פעלת שכיר רוצה לומר שכר פעלת שכיר: כרעה עדרו. כמו רועה טוב שירעה עדרו שיקבץ הטלאים הקטנים שלא יוכלו עדין ללכת וישאם בחיקו והעלות שהן אמותיהן ינהל לאטם ולא ידפקם כך הקב"ה ינהל את ישראל מהגלות לאטם. ונקראו האמות עלות על שם בניהם שהם קטנים כמו עול ימים: מי מדד. אמר לא יתמהו העמים אם מוציא ישראל מעבדותם שעמדו ברשותם כמה שנים כי מי שברא העולם מאין יכול לעשות זה לפיכך אמר מי מדד בשעלו מים ופירוש שעלו אגרופו. ופירוש מדד לפי שהמים במקום מקוה כאדם שמודד מים ונותן בתוך כלי שידע מדתן. כן שם הא' המים במקום וידע מדתן. והשמים לפי שהם שטוחים אמר גם מדת הזרת כי דבר הפשוט ימדדו אותו בזרת ובקנה. ואמר תכן מפני הפשט שצריך תקון כמו שכתוב וימתחם כאהל לשבת: וכל. פירוש ומדד. תרגום וימדו בעמר וכלו בעומרא: בשלש. מדה גדולה וכן בדמעות שליש ורש"י פירש וכל בשליש ומדד בשלישיו' שליש מדבר שליש ישוב שליש ימים ונהרות: בפלס. הוא מטה הברזל שהוא מסומן בנקודות לדעת בהם המשקל: מאזנים. ידוע. ואמר וכן עפר הארץ הוא כאילו הוא מדוד אצלו וכן ההרי' ובגבעות כאילו הן שקולין אצלו וכולם ברא בשיעור טוב ומדה נכונה ומי שעשה כל זה בלי עוזר יוכל להוציא ישראל מיד חזקים מהם: מי תכן את רוח ה'. כשעשה כל זה מי תכן את רוחו כמו וכפשו אותה ויעש אין מלאך וכל שכן אדם שיתקן את רוחו ושיודיעהו עצתו שעשה העולם ואמר לו כן תעשה ומי שוכר עומד במקום שנים כאלו אמר ומי איש עצתו יודיענו. וכפל הענין עוד ואמר: את מי נועץ ויבינהו בארח משפט. פירוש בדרך תכונת העולם מי למדהו וכן ואומר על משפטו ישב פירוש על תכונתו וכן כמשפט הראשון והדומים להם: הן גוים כמר מדלי. כולם הם לפניו כמו הטיפה מדלי שהוא דבר מועט כנגד מי הדלי וזכר הדלי לפי שהטיפה נופלת מהדלי כשואבין: וכשחק מאזנים. שהוא דבר מועט כי בנפיחה מעוטה יצא העפר הדק ההוא אשר במאזנים: הן איים כדק יטול. כשירצה כל האיים ישאם ויטלם ויהפכם כמו הדבר הדק: ולבנון. לעמים שחושבי' עלי ואומרים שאין לי יכולת להוציא ישראל מידם לא יכופר להם בשום עולה שיקריבו לפני כל עצי הלבנון להדליק אש וכל חית הלבנון לשרפה לעולה לפני לא יספיקו להם. ומה שאמר לבנון דבר על הרוב לפי שהוא יער גא"י: כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו. אתם חושבים כי כמו שהאלוהות שלכם אין בהם כח להציל כך הוא האל חלילה שתדמו או תערכו אותם לו כי הפסל שאתם עושים אלוה מעשה ידי אדם הוא: הפסל נסך. ענין כסוי כלומר שעושה הפסל מאבן או מעץ ואחר כך מכסהו בזהב או בכסף

חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת
כֶּסֶף צוֹרֵף׃ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ
לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־
לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט׃ הֲלוֹא
תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד
מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם
מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃ הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג
הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק
שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃
הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ
כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף
בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם
וְגַם־נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ
תִּשָּׂאֵם׃ וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה

יאמר

פירוש רד"ק

או פירוש נסך ענין התכה ושניהו על הכסף ועל הזהב: ירקענו. כמו וירקעו את פחי הזהב: ורתוקו' כסף. שלשלאות כסף כמו עשה רתוק: צורף. הצורף נותן בו שלשלאות של כסף: המסכן תרומה. מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף והם העשירים שעושים הפסילים בזהב ובכסף אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשה פסלו: הלא תדעו. אמר כנגד עובדי הפסל איך תוכלו לטעות בזה ולעבוד הפסל וכי הוא אדון העולם הלא תדעו מדעתכם מי הוא אדון העולם ואם לא תדעו זה מדעתכם הלא תשמעו ממה שקוראים בספרים ואם לא זה וזה הלא הגד מראש לכם והיא הקבלה לא שמעתם דרך קבלה שהיא מראש מימי' קדמונים כי באלה השלש ידע האדם או יבין מעצמו או ילמד ממי שילמדהו או ישמע מן המגידים דרך קבלה: הלא הבינותם מוסדו' הארץ כלומר. אם יש בכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדי הארץ כי בורא יש לעולם שמנהיגו ובראו בסדר מסודר לא נפל כך במקרה ומוסדות הארץ הם ארבע יסודות האש והרוח והמים והעפר ועל הנבראים כמו בארץ הם מארבע יסודות אלה מזגים ובין היסודות האלה מחלוקת וטבעם משונה זה מזה והנה האש חם ויבש והמים בהפך קרים ולחים ושניהם כדורים זה על זה והאויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו א"כ יש גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ממקומם עד שיפגשו זה בזה וימצא מחלוקת ביניהם ויגבר הגובר. ומי יאמר שהיה כל זה אלא בן סדר הכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל אחד יעמוד בסדרו ולא ישתנה לעולם ודבר שהוא במקרה לא יהיה על סדר אחד קיים אלא פעם יהיה כך ופעם יהיה כך: היושב. כשאמר על השמים כי הם חוג הארץ כמו שיעשה אדם במחוגה העגולה כי למחוגה יש שתי אצבעו' האחת יעמיד והשנית יקיף העגול' והנה הנקודה בתוך העגולה והארץ כמו הנקודה כי היא התחתון שבעגולה והשמים סביב הארץ כמו העגולה. ואמר היושב דרך משל כי אין לו מקום יתעלה אבל דמיון אל כאדם היושב על מקום גבוה מאד ומביט במקום השפל ידמה לו הדבר הגדול קטן לפיכך אמר ויושביה כחגבים וכן הייגו בעיניה' ואלה השמים שהם חוג הארץ הוא נוטה אותם וכפל הענין במלות שונות כי וימתחם כמו הנוטה וכאהל כמו הדוק כי פירוש דוק יריעה שיעשה אדם ממנה אהל. ופירוש לשבת. תחתיהם כי לא ישב אדם בבית אם אין עליו תקרה. וענין וימתחם הנטיה והפריסה וכן בדברי רבותינו ז"ל מקום שנמתח עמו: הנותן רוזנים. שמתגאים בגדולתם ובוטחים בכחם ובחילם. רוזנים. כמו ורוזנים נוסדו יחד כענין שרים וגדולים: אף בל נטעו. כל כך יתנם לאין עד שיאמרו עליהם לא נטעו ולא זורעו ולא נשרש בארץ גזעם על דרך שאמר ולא נודע מקומו איה: גזעם. שורש האילן מה שנראה ממנו על הארץ יקרא גזע והטומן תחת הארץ יקרא שורש כמו שאמרו רבותינו ז"ל העולה מן הגזע שלו מן השרשי' של בעל הבית: וגם נשף. וגם עקירתם היא במהרה כנשיבת הרוח. נשף כמו נשפת ברוחך: וסערה. כמו ורוח סערה: ואל מי תדמיוני ואשוה. אל מי תוכל לדמות אותי שאהיה אני נדמה לאותו הדבר ואשוה לו: שאו מרום עיניכם. אמר הסתכלו בכוכבים שהם נראים עצומים וראו בדעתכם מי ברא אלה כי נבראים הם ואינם בוראים כי יש לאדם להבין בדרכי החכמה כי העולם מחודש וכיון שיתברר

יֹאמַר קָדוֹשׁ: שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

הפטרת עקב בישעיה בסימן מ״ט:

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי: הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ: הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד: מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ: שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה: כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ: עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה: וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי.

פירוש רד״ק

לו שהעולם מחודש ידוע לו מחדש כי אין הדבר מחדש עצמו והמחדש לא יתכן שיהיה אלא אחד כמו שיתבאר במופת בדרך כי החכמה א״כ הככבים שהם רבים נראים הם ולא בוראים: וראו · גם כן בדעתכם המוציא במספר צבאם מה שאין כן יכולת באדם לספור אותם · ומה שאמרו חכמי התכונה והסכימו כי יש מספר לככבים והם אלף וכ״ח זהו לככבים הגדולים המאירים על הארץ אבל יש ככבים רבים אין מספר להם אצל בני אדם אבל מי שבראם יודע מספרם · ופירוש לכולם בשם יקרא · רוצה לומר כי לכל אחד מהם קרא שם הנאות לו לפי הדבר שנברא בעבורו כי כל כוכב וכוכב יש לו כח וממשלה על נבראי מטה כל א׳ על מין ידוע שנותן בו כח לעשות מלאכתו ותולדתו · וכן אמרו רבותינו ז״ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל · וזהו שאמר הנה ג״כ מרוב אונים השמות שקורא להם מרוב כח שיש לכל אחד מהם על יצורי מטה ולפי הכח שיש לכוכב נקרא שמו לפי אותו ענין ושכל אחד מהם הו׳ אמיץ כח כי לא יפסיד כחו ולא ישתנה כמו שהו׳ בנבראי מטה שהם נפסדים באישיהם אע״פ שעומד מיניהם אבל נבראי מעלה איש מהם לא נעדר וכמו שהיה ביום שנבראו כן יהיה כל ימי עולם: חסלת הפטרת ואתחנן: הפטרת עקב

ותאמר ציון · זכר ציון לפי שהיא ראש ממלכת ישראל וכאילו העיר מתאוננת על בנים שגלו ממנה: עזבני · שכחני · אמרה זה לאורך הגלות שידמה שעזבה הש״י ושכחה: התשכח אשה עולה · בנה הקטן כי היא מרחמת עליו יותר בעבור שאין לו כח לבקש פרנסתו כמו הגדול · וכפל הענין ואמר מרחם בן בטנה אמר התשכח אשה עולה זה לא יהיה: גם אלה תשכחנה · פעמים שגם אלה הנשים תשכחנה בניהן כשיש בהן מדת אכזריות כי ימצא בהן אבל הן מעטות אבל אני רחום ולא אשכחך לעולם: הן על כפים · כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזוכרך תמיד: חומותיך · ההרוסות: מהרו · עבר במקום עתיד כמו ימהרו: מהרסיך ומחריביך · והם הפושעים יצאו ממך שיכלו שלא יהיה בך עוד רשע ופושע כי הם היו סבת ההריסה והחרבן: שאי סביב עיניך · כי מכל פאה יבאו כל בניך: כעדי תלבשי · בהקבץ כל ישראל אליך יהיו לך כמו העדי והקשורים לכלה: כי חרבתיך ושוממותיך · שאת דואגת עליהם לא תדאגי עוד: כי עתה תצרי מיושב · כל החרבות והשוממות יהיו מיושבות עד שתצרי מרוב יושבים · תצרי · תדחקי: ורחקו מבלעיך · משחיתיך ירחקו שלא יבא עוד בגבולך משחית: עוד שכליך · שאת שכולה מהם יהיו רבים בתוכך עד שיאמר כל אחד לחברו צר לי המקום גשה לי ואשב · כלומר גם הלאה בעבורי שאוכל לשבת כל כך יהיו רבים היושבים: וגלמודה · יחידה: גולה וסורה · מצד בניה שגלו וסרו ממנה וכן כאלה נוגלת עליה: איפה הם ·

אומה

מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃ וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃ הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב

וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ׃ וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נהרות

פירוש רד"ק

מאיפה כלומר מאיזה מקום באו · או פירוש איפה הם : ידי נסי סימן להביא גליות : נס · פירוש שקא בלע"ז והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשה בגד : בחצן · זרוע או כנף הבגד וכן חצני נערתי : אמניך · מגדליך כמו כאשר ישא האומן : וידעת · או תדעי כי אני ה' ובידי הכל להשפיל ולהרים : היקח · אם הם דברי האומות איך יוקח מגבור מלקוח שלקח · ועוד כי הוא שבי צדיק כי בצדק ובמשפט לקחו איך ימלט מידו משני פנים שאחד שהוא גבור והאחד שהוא צדיק בשביו כן ישראל איך יצאו מתחת רשותינו : כי כה · ענה הקב"ה גם שבי גבור יוקח כי אני גבור מכם שאקחנו מידכם · ומה שתאמרו צדיק אינו כי אם עריץ כי בכח ובעריצות לקחתם אותו לא בצדק ובמשפט : ואת יריבך · ועם מריבך אני אריב : והאכלתי את מוניך · אונסיך כמו ולא יונו עוד נשיאי עמי · ורש"י פי' מוניך לשון אל תונו אונאת דברי' המקניטי' אותך בגידופיהם : את בשרם · על דרך איש בשר זרועו יאכלו : וכעסיס · יין ענבים או רמונים נקרא כן לפי שיוצא ע"י סחיטה וכתישה מן ועסותם רשעים · וכן מעסיס רמוני' · יטפו ההרי' עסיס : דמם · מדמם : כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם · הנה אמר ירמיהו שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה · פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם אבל ליהודה לא נתן ספ' כריתו' אלא כבעל שהוציא אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתיד להחזירה אף כן יהודה עתיד להחזיר המלכות לו · ונוכל לפרש ג"כ לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל וארך להם הגלות מאד הרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר ע' שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות כלומ' כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישובו ג"כ עשר השבטים · והאם היא הכנסת · והנה לא נמכרת' ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות : מדוע · אתם מעכבים הגאולה כי אני מזומן לקבל אתכם בתשובה אם תשובו · ולמה היה זה כי באתי ואין איש עונה לי : קראתי · שובו אלי ואשובה אליכם : ואין עונה · מכם : הקצור קצרה ידי מפדות · וכי חשבתם לאורך גלותכם כי לקוצר ידי הוא זה שלא פדיתי אתכם עד עתה אין זה אלא בשבילכם שלא שבתם אלי : הן בגערתי · איך תחשבו כי מקוצר ידי הוא זה שלא נגאלתם עד עתה והנה אחריב ים בגערתי כמו שעשיתי בים סוף בגערה לבד · וכן כתיב ויגער בים סוף

נהרות מדבר תבאש דגתם מאין
מים ותמת בצמא: אלביש שמים
קדרות ושק אשים כסותם: אדני
יהוה נתן לי לשון למודים לדעת
לעות את יעף דבר יעיר בבקר
בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים:
אדני יהוה פתח לי אזן ואנכי לא
מריתי אחור לא נסוגתי: גוי נתתי
למכים ולחיי למרטים פני לא
הסתרתי מכלמות ורק: ואדני
יהוה יעזר לי על כן לא נכלמתי
על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי
לא אבוש: קרוב מצדיקי מי יריב
אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי
יגש אלי: הן אדני יהוה יעזר לי מי
הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו
עש יאכלם: מי בכם ירא יהוה
שמע בקול עבדו אשר הלך
חשכים ואין נגה לו יבטח בשם
יהוה וישען באלהיו: הן כלכם
קדחי אש מאזרי זיקות לכו באור
אשכם ובזיקות בערתם מידי
היתה זאת לכם למעצבה
תשכבון: שמעו אלי רדפי צדק
מבקשי

פירוש רד״ק

ויחרב: אשים נהרות מדבר · כשהרבה אויבים הנהרות כמו שעשיתי בירדן ששבשתי אותו · והב׳ מתה הדגה שהיתה בנהר כשתמו המים ובאשה · ומ״ש על הירדן נהרו והוא אחד מפני נהרו׳ אחרי׳ הנשפכי׳ לתוכו: שמים · וכן עשיתי במצרים נאספל האויר להם שהלבשתי להם השמי׳ קדרות שהי׳ להם השמי׳ קדרות שהיה להם חשך שלשת ימים: ושק אשים כסותם · כאילו שק היה כסותם שלא ראו אור · והשק הוא שחור · ואם כל זה עשיתי כן אוכל לעשות להוציאכם מהגלות: ה׳ אלהים · אלה דברי הנביא אמר על עצמו · אמר נתן לי לשון למודים לשון אנשים מורגלים בלשון כמו למוד מדבר שתקן לשוני לדבר נחות הסדר כאדם הרגיל בדבר · לדעת דברי ה׳ ולעות בו את מי שהוא עיף רוצה לומר צמא לשמוע את דבר ה׳ כמו לשתות שיעף במדבר רוצה לומר הצמא ופירוש לעות לאמר דבר בעתו: יעיר בבקר בבקר · אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כשהוא מעירו בבקר או פי׳ בבקר יום אחר יום: יעיר לי אזן · הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע בלמודים כמו שאמר ה׳ אלהים נתן לי לשון למודים: ה׳ אלהים · אמר שני פעמים ה׳ אלהים לפי שהיה מדבר על הנבוא׳ והנבואה תבא לנביא באמצעו׳ המלאכי׳ הנקראים אלהים: לא מריתי · ללכת בשליחותו ולא נסוגותי אחור שלא אלך אלא אמרתי הנני שלחני: גוי · ואע״פ שאתבזה בעבור השליחות לא נמנעתי בעבור זה אלא ברצון הלכתי ומה שאמר גוי נתתי למכים אפשר שהיה זה אבל לא מצאנו זה בכתוב · ואפשר שיהיה פירוש הפסוק כן אפילו היו מכים ומורטים אותי אני אקבל ברצון לאהבת הא׳: למורטים · מורטים שער לחייו וזקנו: וה׳ אלהים יעזור לי · אם הכו אותי ואמר יעזור לי שלא יתנני בידם להמיתני · ואם לא הכוהו פי׳ יעזור לי בהקים דברי נבואתי · ע״כ לא נכלמתי באמרי בפרהסיא דברי נבואתי כי ידעתי כי לא אבוש כי יתקיימו דברי: כחלמיש · פי׳ האבן החזק: קרוב מצדיקי · בקרוב׳ יצדק דברי ויעשה אותם אמת: מי יריב אתי · שלא יהי׳ כמו שנבאתי: מי הוא ירשיעני · בדברי · ופי׳ ירשיעני כמו והרשיעו את הרשע · אשר ירשיעון אלהים: כלם · כל העומדים כנגדי לסתור את דברי: עש · תולעת הבגדים: מי בכם · מי שהוא בכם · ירא את ה׳ ישמע לי וגם מאשר הלכו בחשך עד עתה ישוב מדרכו הרעה ויבטח בשם ה׳ וטוב לו: הן כלכם קדחי אש · באף הא׳ כמו כי אש קדחה באפי: מאזרי זיקות · כפל הענין במלות שונות ומוציאי אש מן העצים ומן האבנים יקראו מאזרי זיקות הם ניצוצי האש לשון זיקוקין דנור: לכו באור אשכם · אשר בערתם ואותו האש תאכלכם כי העון יכנה אתכם: מידי היתה זאת הרעה לכם שתשכבון למע׳

והשכיבה

מבקשי יהוה הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם: הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו: כי נחם יהוה ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

הפטרת ראה עניה סוערה בה"א כי הפטרת נח:

הפטרת שופטים כתובה קודם קהלות ישעיה בסימן נ"א·

אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן: ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד (הא' נקמץ) ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק: מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו: ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע

שמים

פירוש רד"ק

והשכיבה שזאת שאמר כמו שכיבת החולי או המות כלומר שלא יהיה בהם כח לקום לפני אויביהם: הביטו אל צור חצבתם · פי' חצבתם ממנו זה אברהם: ואל מקבת בור נקרת' · נקרתם בו וזהו שרה · ודמה רחם האשה לבור ופי' מקבת נקיבת הבור כאילו אמר אל בור נקוב' שנקרתם בה ממנה · והחכם רא"ע פי' צור זו שרה כי היא הנפעלה · והמקבת אברהם כי הוא הכלי הפועל בבור נקרתם מן השיני שאנשים שהם תנקר: הביטו עתה · פירש המשל: תחוללכם · תחולל אתכם עתיד במקום עבר כאילו אמר חוללה אתכם ושרשו מן חיל כיולדה אמר הביטו אליהם ולכו בדרכיהם וראו מה עשיתי להם: כי אחד קראתיו · ואמרתי לו לך לך מארצך וממולדתך · אחד היה ואחר כן ברכתיו והרביתיו · ומה שסמך זה לענין נחמת ציון בעבור כי בזמן שנואשו שניהם מהיות להם בן לעת זקנתם אז פקדתי ונתתי להם בן · כן ישראל אחר שיארך גלותם מאד עד שיהיו נואשים מן הגאולה אז יפקדם הא' ויוציאם מן הגלות: וערבתה · כמו מדברה · וכן במדבר בערבה ואמר נחם וישם עבר במקום עתיד כמנהג בנבואות ברוב: חסלת הפטרת עקב: הפטרת שופטים:

אנכי אנכי הוא מנחמכם · אמר מנחמכ' לשון רבים ואמר מי את ותיראי לשון נקבה ואח"כ אמר ותשכח ותפחד לשון זכר כי כן מנהג המקרא כשמדבר כנגד כנסת ישראל · כשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים · וכשמדבר בלשון יחיד מדבר כנגד הכלל · וכשמדבר בלשון נקבה מדבר כנגד הכנסה: מי את · בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: חציר · פירוש כחציר וכן גור אריה יהודה: ותשכח את ה' עושך · ולא נשענת עליו: המציק · מושלי אומות העולם המשעבדים בהם: אשר כונן · נזדמן: ואיה חמת המציק · מהר בא ואיננו: מהר צועה · לא תזיקך חמת המציק כי עתה ימהר הגולה להפתח מבית גלות והוא ישראל שהוא גולה בין העמי' · ולשון צועה הוא ענין טלטול ונוע ממקום למקום: ולא ימות לשח' · לא ימות בגלות שהוא לו כמו קבר · ועל הכלל מדבר כי אם ימותון בגלות יחידים יעלו בתחיית המתים: ולא יחסר לחמו בעודו בגלות אלא מזמין להם בין הגוים טרפם וצרכם · או פי' ולא יחסר לחמו בצאתו מהגלות בדרך כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו · ובדרש מפרש הפסוק כן איך תפחד מבן אדם שימות והנה בעודו בחיים הוא דבר חלש מאד אפי' נקביו קטן עליו צריך לחסר הוא ולהפתח בהלוך המעים כדי שלא ימות לשחת · וכיון שחסר להפתח צריך למזונות שאם חסר לחמו ימות · צועה לשון דבר העומד להיות נירוק כמו ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו: ואנכי ה' · שיש בידי כח להוציאך מהגלות: רוגע · כמו בוקע וכן עורי רגע ויאמם: ויהמו גליו במקום הבקיע': ואשים · הנה שמתי דברי בפיך להיות לי לעם וכן ודברי אשר שמתי בפיך: ובצל ידי כסיתיך · שלא יוכלו העמים לכלותך: לנטוע שמים · וכל זה אכסה עליך

בגלות

שמים וליסד ארץ קמץ בז"ק ולאמר
לציון עמי אתה: התעוררי התעוררי
קומי ירושלם אשר
שתית מיד יהוה את־כוס חמתו
את־קבעת כוס התרעלה שתית
מצית: אין־מנהל לה מכל־בנים
ילדה ואין מחזיק בידה מכל־בנים
גדלה: שתים הנה קראתיך מי ינוד
לך השד והשבר והרעב והחרב מי
אנחמך: בניך עלפו שכבו בראש
כל־חוצות כתוא מכמר המלאים
חמת־יהוה גערת אלהיך: לכן
שמעי־נא זאת עניה ושכרת ולא
מיין: כה־אמר אדניך יהוה ואלהיך

יריב עמו הנה לקחתי מידך את־
כוס התרעלה את־קבעת כוס
חמתי לא־תוסיפי לשתותה עוד:
ושמתיה ביד־מוגיך אשר־אמרו
לנפשך שחי ונעברה ותשימי
כארץ גוך וכחוץ לעברים: עורי
עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי
תפארתך ירושלם עיר הקדש כי
לא יוסיף יבא־בך עוד ערל וטמא:
התנערי מעפר קומי שבי ירושלם
התפתחו התפתחי קרי מוסרי צוארך
שביה בת־ציון: כי־כה אמר יהוה
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו:
כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד־

פירוש רד"ק

נגלות עד שיבא עת לנטוע שמים וליסוד ארץ וזהו קבוץ גליות שיהיו ישראל בעולם חדש וכן אמר הנני בורא השמים החדשים והארץ החדשה: קבעת. שמרי הכוס: התרעלה. הרעדה. או פירושו סם המות אמר די לך בגלות כבר שתית כוס התרעלה עם השמרים גם מצית אותה עד שלא ישאר בכוס אפילו טפה כלומר כל הרעות הכתובות הגיעו עליך ודי לך מהגלות. ורש"י פירש התרעלה. הוא משקה המטמטם ומתיש כח האדם כאסור וקשור ומעוטף כמו והברושים הרעלו והשרות והרעלות שהוא לשון עיטוף והמבוכה שבת מדיות רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו: אין מנהל לה. בעודה בגלות לא היה כח בידם לנהל האחד חברו ולהחזיק בידו ולהוציאו מהרעה כי כולם היו שוים בה. שתים הנה. הרעות הקרואות אותך שתים רעות היו השוד והשבר והם הרעב והחרב כי השוד הוא החרב והשבר הוא הרעב: מי אנחמך. איזהו עם שלקה כמותך שאוכל לנחמך בו: בניך עלפו. מענין על ראש יונה ויתעלף ענין עיפות והפסק האברים עד שלא יוכל לעמוד על עצמו: כתוא מכמר. כתוא שהוא שוכב במכמר שלכדו אותו בו ותוא היא החיה הנזכרת בתורה ותאו ואמר בהפוך האותיות כמו כבש וכשב והוא שור הבר. ומכמר הוא רשת: ושכרת ולא מיין. פי' ושכורת מצרות ולא מיין: כה אמר אדניך. פי' יהיה אדניך ולא מלכי האומות והוא אלהיך ויקח משפטך מן העמים: יריב עמו. יקח ריב עמו ומש[illegible]ן הגוים: ושמתיה ביד מוגיך. מן כי ה' הוגה: לנפשך. אמר נפשך ואמר גוך כי הנפש [illegible] בעוני הגוף: וכחוץ. פי' כמו השוק שהכל עוברים עליו וכל זה סבלת לאהבתי לפיכך אמ[illegible]ומי: לבשי עזך. שהיית מופשטת ממנו עד עתה לבשי אותו: התנערי מעפר. דמה ישיב[illegible]ת כמי שמתפלש בעפר ואומ' התנערי מעפר וקום: שבי. ת"י קומי תיבי על כורסי יקרך [illegible] מוסרי צוארך. אמר מ"ם השמוש מן מוסרי צוארך שהרי היא בגלות כאלו עול מוסרים בצואר[illegible] כמו שבויה: חנם. בלא כסף אלא בעונות: ולא בכסף. אלא בתשובה: מצרים ירד עמך ב[illegible]ה. זכר שתי גליות גלות מצרי' וג'ות בבל כי מלך אשור הוא מלך בבל. ואמר מצרים שירד [illegible]שוב לגור שם ואשור כמו כן באפס עשקו כלו' אמרם כי מצרים לא היה לו דין לשעבדו בפרך [illegible]גור בא שם תחלה. וכן אשור לא היה לו דין בהם ולא היו בני מלחמתו והוא באפס עשקו בלא [illegible]פט. ולפ"ה שהיתה גזרה מהאל הם המצריים העבידום ועינו אותם יותר מדאי וכן אשור כמו שאמ[illegible] אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה: ועתה.

עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר
בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה
נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלוֹ
משליו ק׳ יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־
הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ׃ לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר
הִנֵּנִי׃ מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי
מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב
מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו
יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה
צִיּוֹן׃ פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת
יְרוּשָׁלִָם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל
יְרוּשָׁלִָם׃ חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ
קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־
אַפְסֵי־אָרֶץ קמץ בז״ק אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃
סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ
צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה׃
כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא
תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה
וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת כי תצא כמנהג האשכנזים והספרדים בישעיה רני עקרה והיא כתוב׳ בפרשת אלה תולדות נח עד אשר מרחם ק״ו׳: הפטרת תבא כמנהג הא׳ אשכנזי׳ והספרדי׳ בישעיה סימן ס׳:

קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה
עָלַיִךְ זָרָח׃ כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ
יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ
יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃
וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ
זרחך

פירוש רד״ק

בזה הגלות שהוא גלות שלישי: מה לי פה. מה לי כל כך בזה הגלות שהארכתי אותם וזמן רב בגלו׳ כן יאמר הש״י בהגיע זמן הגאולה: כי לקח עמי חנם. אינם מתחייבי׳ בגלו׳ בשביל כסף שהם חייבי׳ לשוביהם שלא בעונותם גלו וכבר לקחו עונשם: משליו יהילילו. השודים המושלים בהם יהילילו אותם בעבודתם הקשה ובאה צעקתם לי. ועוד כי כל היום שמי מנואץ בגלות׳ שהשובי׳ ינאצוהו שהם הורגים ושוללים אותם על יחוד שמי: יהילילו. מענין יללה: מנואץ. מתנאץ דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו. לכן ידע עמי שמי. שאינו נודע בגלו׳ אבל הו׳ מנואץ בעת הגאולה ידעו עמי שמי וידעו כי הנבואה לא דברה לשוא והבטחה שהבטחתים ע״י הנביאים אז ידעו שהי׳ אמת וידעו כי אני הוא המדבר לא שדברו הנביאים מעצמם שלא הם כבאו בשמי. ובראותם שיתקיימו ההבטחות ידעו כי אני הוא שדברתי והנני כמו שהייתי לא שניתי ולא אשנה אף שהם לא ידעוני כמו שידעוני אז בעת הגאול׳: מה נאוו. ענין יופי וכן נאוו לחייך כלומר מה יהיו נאים ויפים רגלי המבשר שיעלה על ההרים להשמיע לבשר שלום וטוב וישוע׳ ולאמר לציון מלך אלהיך כי עד הזמן ההוא לא ירא׳ שהוא מלך אבל אז יאמרו הכל שהו׳ מלך כמו שאמר והיתה לה׳ המלוכה: צופיך. צופים שמעמידין על החומות והמגדלי׳ לבשר ולראות מי בא לעי׳: נשאו קול. כלומ׳ שיוציאו קול בשמחה: וירננו יחדו. כי יראו עין בעין בשוב ה׳ ציון כלומ׳ יראו במראה הנבואה כי שב הכבוד לציון וכו׳ רוח הנבואה שפסקה משמתו חגי זכריה ומלאכי ובעת הישועה תשוב רוח הנבואה לקדמותה: פצחו. ענין הרמת קול: חשף. גלה וכן וזרועך חשופה גלויה: משם. ממקו׳ הגלות: מתוכה. מתוך כל עיר ועיר שאתם בה: הברו. הטהרו מכל טומא׳ ומכל עון: נשאי כלי ה׳. כלי זיין שלכם יהיו כלי ה׳ ולא חרב ולא חנית אלא חסדי הש׳ ורחמיו הם יהיו כליכם בצאתכם מהגלו׳: כי לא בחפזון. כלומר ביד רמה תצאו ולא תפחדו מאדם: כי הולך לפניכם. לפיכך תצאו בבטח כי לא תיראו מאדם אבל ממצרים יצאו בחפזון לפי שהמצריים היו ממהרי׳ אותם לצאת אבל משיצאו מן העיר הלכו בבטח ביד רמה: ומאספכם. ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הכושלים ואת הנכשלים כמו מאסף לכל המחנות: השלמת הפטרת שופטים: הפטרת תבא

קומי אורי. אמר כנגד ירושלים. ואורי נור׳ והאורה משל על השמחה ועל הטובה: כי בא אורך. הגיע זמן ישועתך: כי הנה החשך. חשך וערפל משל על הצרות: והלכו גוים. כמו שאמר

זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלּוֹת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא

ברוש

פירוש רד"ק

והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו וגו' שילכו הגוים לאור ישראל הם ומלכיהם ושריהם: כולם. פי' בניך ובנותיך ובא שידיע אחר שכנוי כמו ויסנו את טעמו: תאמנה. מענין כאשר ישא האומן ואע"פ שאמר ובנותיך ר"ל כל אחת ואחת ופי' על צד תאמנה על צד המלכות והשרות כמו שכתוב ושרותיהם מיניקותיך: אז תראי. פי' תראי בניך שיבאו מכל צד ויקבצו אליך וזהו ונהרת שהוא ענין אורה: ופחד ורחב לבבך. ופחד כאדם שנבהל בבא אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרוב העם שיבאו לך כי כמו שיצר הלב בעבור הרעה והצרה והאבל כן ירחב לטובה ולשמחה: כי יהפך עליך המון ים. כי היית חרבה ושממה ועתה תהיי בהפך כי יבאו עליך עמים רבים כהמון ים: שפעת גמלים. ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים יינקו: בכרי. הם גמלים הקטנים עולי ימים וכן בכרה קלה: ועיפה. גם הם מבני מדין עיפה ועפר: כל צאן קדר. קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום ומבקשים מקום המרעה: אילי נביות ישרתונך. חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתוך הגוים שיביאו לך מנחה מהם: יעלו על רצון מזבחי. כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון וכן מקום שם קדר ופירושו יביאו מנחה מהם וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה': אפאר. שיביאו שם הגוים מנחה וקרבנו': מי אלה. אמר תעופינה לשון נקבות על קהלות ישראל שעולו' מסגול' מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב ומשיל מרוצת הקלות לעופפות כי היא התנועה הקלה שבתנועות: וכיונים אל ארבותיהם. כי יותר יעופפו מהרה בשובם אל קניהם ממה שיעופפו בצאתם מהם מפני שממהרות לשוב אל גוזליהם שהניחו להאכילם מאשר בפיהם. ארבותיהם הם חלונו' השובך: כי לי איים יקוו. פי' יושבי האיים יקוו לי כי ידעו כי אני המטיב והמריע לפיכך יביאו בניך במקומם: ואניו' תרשיש בראשונה. בחסרון כ"ף הדמיון כבר ראשונה בימי שלמה כענין שנאמר כי אני תרשיש למלך בים וגו': כספם וזהבם אתם. אפשר כספם וזהבם של ישראל כלו' עם כל ממונם יבואו לא יניחו ממונם דבר בארצות הגולה. או אפשר כספם וזהבם של האומות כמו שנא' בעולי בבל. ינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וגו': כי פארך. נתן לך פאר: ובנו בני נכר. מלבד שיעבדוך במנחו' שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותי' ויעשו מלאכתך: כי בקצפי. אז תכירי כי כל ענייניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל: ופתחו. יהיו נפתחי' תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גוים: ומלכיהם נהוגים. יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני יוליך המשיח כעבדים לפני אדוניהם ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכי' כשילכו בדרך ילכו רוכבים אז רגלים ינהגו אותם

ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר
מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד׃
והלכו אליך שחוח בני מעניך
והשתחוו על כפות רגליך כל
מנאציך וקראו לך עיר יהוה ציון
קדוש ישראל׃ תחת היותך עזובה
ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון
עולם משוש דור ודור׃ וינקת חלב
גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי
אני יהוה מושיעך וגאלך אביר
יעקב׃ תחת הנחשת אביא זהב
ותחת הברזל אביא כסף ותחת
העצים נחשת ותחת האבנים
ברזל ושמתי פקדתך שלום ונגשיך
צדקה׃ לא ישמע עוד חמס בארצך
שד ושבר בגבוליך וקראת ישועה
חומתיך ושעריך תהלה׃ לא
יהיה לך עוד השמש לאור יומם
ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך
יהוה לאור עולם ואלהיך
לתפארתך׃ לא יבוא עוד שמשך
וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה לך
לאור עולם ושלמו ימי אבלך׃
ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו
ארץ נצר מטעי קרי מטעו מעשה ידי
להתפאר׃ הקטן יהיה לאלף
והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה
אחישנה׃

פירוש רד״ק

הפטרת

אותם שרים דרך כבוד: חרוב יחרבו · ענין חרבן: כבוד הלבנון · העצים הטובים שבו כמו שהי׳ משלח מלך צור למלך שלמה: ברוש תדהר ותאשור · מיני עצי יער לבנין: לפאר מקום מקדשי · שיבנו בהם ב״ה: ומקום רגלי אכבד · כי ב״ה מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד מושבו ב״ה הדום רגליו: שחוח · מן תחתיו שחו: בני מעניך · אות שהיו מענין בגלות ומתו כבר בזמן הישועה בניה׳ ילכו אליך שוחים ומתנפלים לפניך: על כפות רגליך · ר״ל על מדרך הכפות כי הכף מתחת: ציון קדוש ישרא׳ · סמוך ציון של קדוש ישרא׳: ואין עובר · במרכבה: משוש דור ודור · לכל דורות שעולם תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ: וינקת חלב גוים · דרך משל כלו׳ שתאכלי טוב ארץ הגוים: ושוד מלכים כחולם כמו בפתח חלבו שד ר״ל טובם: תחת הנחשת · שלקחו הגוים ממך אביא זהב: ושמתי פקודתך · שלום · תחת פקודתך שהיו הגוים נותנים פקידי׳ על ישרא׳ לגבות מהם מס אשים לך שלום וצדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשים: לא ישמע עוד חמס · שיעשו לך הגוים לא ישמע עוד: וקראת · אז תקראי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעלות על החומות ולסגור השערי׳ מפני האויב לפיכך תקראי להם ישועה הפך המלחמה שהיתה מקדם בשערים · וכן בשערים לא יספרו בהם אלא תהלות ה׳: לא יהיה לך עוד · כבר פירשנו כי ימשיל הישועה והטובה לאורה · אמר כל כך יהיה אורך גדול שהוא אור ה׳ שהוא הטובה הגדול׳ עד שלא יהיה נחשב אור השמש ואור הירח לכלום: לתפארתך שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך: לא יבא · גם זה משל כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי: ועמך כולם צדיקים · שיצרף אות׳ הא׳ והנשארים יהיו כולם צדיקי׳: לעולם ירשו ארץ · שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו נצר מטעי שירא׳ במעשיה׳ כי אני נטעתים לא כבראשונה שנא׳ עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים ולא היה נראה שהיה מטע ה׳ אלא זמורת זר: להתפאר · שמתפא׳ בהם נקראו להם עם ה׳: הקטן · ר״ל השבט והמשפחה הקטן מהם יהיה לאלף פעמי׳ ממה שהוא עתה: אני ה׳ בעתה אחישנה · ואת הטובה שאני מבטיחם אני ה׳ אעשנה שהיכולת בידי ואמ׳ בעת׳ ואמ׳ אחישנה אמרו רבותינו ז״ל זכו אחישנה לא זכו בעת׳ ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנה לגמרה מהרה כי לא יאריך זמן מעת התחל׳ הישועה עד כלותה: השלמת הפטרת והיה כי תבא: הפטרת אתם נצבים

הפטרת נצבים בישעיה בסימן ס"א

שוש אשיש ביהוה תגל נפשי
באלהי כי הלבישני בגדי
ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן
פאר וככלה תעדה כליה: כי
כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה
תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה
ותהלה נגד כל הגוים: למען ציון
לא אחשה ולמען ירושלם לא
אשקוט עד יצא כנגה צדקה
וישועתה כלפיד יבער: וראו גוים
צדקך וכל מלכים כבודך וקרא
לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו:
והיית עטרת תפארת ביד יהוה

וצניף קרי וצנוף מלוכה בכף אלהיך:
לא יאמר לך עוד עזובה ולארצך
לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא
חפצי בה ולארצך בעולה כי
חפץ יהוה בך וארצך תבעל: כי
יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך
ומשוש חתן על כלה ישיש עליך
אלהיך: על חומתיך ירושלם
הפקדתי שמרים כל היום וכל
הלילה תמיד לא יחשו המזכירים
את יהוה אל דמי לכם: ואל תתנו
דמי לו עד יכונן ועד ישים את
ירושלם תהלה בארץ: נשבע יהוה
בימינו ובזרוע עזו אם אתן את

דגנך

פירוש רד"ק

שוש אשיש · זה הם דברי ירושלם · או הם דברי ישראל בשוב' מהגלו': בגדי ישע מעיל צדקה · דרך משל: יכהן פאר · יגדיל פארו במלבושים נאים כי הכהן הוא ראש העם וגדולם לפיכ' אמר הגדולה בלשון כהונה · וכן ובני דוד כהנים היו: כליה · כלי תכשיטין וקשוריה: כי כארץ · ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה כי היה הגרגיר בארץ כנפסד ונשחת ואח"כ יצמח ויתחדש כן ישרא' היו ימי' רבים בגלות וכמעט אבדה תקות' ויצמחו כשיגיע עת הגאול': למען ציון · זה הם דברי ה' בהיות ישר' בגלות: כלפיד יבער · כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך וישועתך יראו אות' הגוי' הרחוקים: וראו גוים צדקך · הצדק שיעשה האל עמך: שם חדש · כמו שאמר חפצי בה: יקבנו · יפרשנו כמו אשר נקבו בשמות: והיית · ענין כפול במלות שונות · וטעם ביד ה' לומר כי הוא יחזקם שלא יפלו לעולם כי תמיד יהיה ידו עמהם לסמכם: בעולה · על דרך משל כי הארץ המיושבת דומ' לאשה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה וכן אמר העיר רבתי עם היתה כאלמנה: כי יבעל · כי כמו שיבעל בחור בתולה שהוא דבר נאה ומתקבל יותר משיבעל זקן בתולה או בחור בעולה כן א"י כל זמן שלא היו בניה בתוכה אע"פ שהיו יושבי' בה אומות לעולם לא היתה נקראת בעולה כי לא היו מתקבלי' בה: על חומותיך · דרך הדרש בזה ידוע שהשומרי' הם המלאכי' והם מתפללים לאל על ירושלם שישיבנ' ליושבה · ויש לפרש הפסוק כן אמר האל לירושלם אחר שיבנו חומותיך אל תפחדי שיפלו עוד לעולם כי אני הפקדתי עליהם שומרי': לא יחשו · כי שאר שומרי חומו' הם ערי' בלילה ביום הם ישני' אבל שומרי חומות ירושלם יהיו ערים ביום ובלילה תמיד · והשומרים הם ד"מ כלו' השגחת ה': המזכירים את ה' · אמ' כנגד בני הגלות אתם שצריכ' להזכיר ה': אל דמי לכם · לא יהיה לכם דמי ושתיקה והתפללו לפניו תמיד עד יכונן ירושלם בחומותיה ובבנינה וישימה תהלה בארץ הפך מומה שהיא עתה כל ימי הגלות חרפה לשכנים ודברים אלה הם דברי הא' מראש הפסוק על דרך שובו בני' שובבי' שמזרז אות' על התשוב' ומ"ש תחל' הפקדתי ואח"כ אמ' המזכירים את ה' ואמר אל תתנו דמי לו כן דרך הכתו' כמו אל משה אמר עלה אל ה': ואל תתנו דמי לו · כפל ענין לחזק ואמר דמי לו כי כמו שהמדב' לחברו מתעסק בדברו ומן השומע לדברו מוקיר את חברו לפיו מאזין לו שיתן את לבו לכל דבריו בלא דמי ובלא הפס' והנה כשיפסו'

מלדבר

דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־
יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ
בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־
יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת
קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ
דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ
מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה
יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ
אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא
הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃
וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה
וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃
מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים
מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה
בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב
לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ
וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי
לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי
וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי
וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי
אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת
גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר
וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי
זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס
עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃ חַסְדֵי יְהוָה ׀

פירוש רד"ק אזכיר

אלדבר תהי' השתיקה וההפסק לשומע כמו למדב' : נשבע ה' · אמר בימינו ובזרוע עזו · ר"ל כי הכח והיכולת בידו לקיי' השבו' ולא ישלטו עוד בהם אויבי' · ובימינו ובזרוע עזו הו' כפל ענין במלו' שונות כי הימין הוא הזרוע העז באדם וכן מדבר הכ' על ד"מ : והללו את ה' · רמז למעשר שני ונטע רבעי וזהו כי מאספיו יאכלוהו שהיו נאכלי' לבעלי' ונטע רבעי הוא הלולי' להם וכן במעשר שני היה מתוד' ומהלל לאל וזהו שאמ' בחצרות קדשי כי מעשר שני ונטע רבעי לא היו נאכלין אלא בירושלם לפנים מן החומה : עברו עברו בשערים · על דרך עברו משער לשער במחנ' : פנו דרך העם · עם ישרא' : סלו סלו המסל' · כבשו הדרך בעפ"ר לוק"מין בלע"ז : סקלו מאבן · סקלו המסלה והשליכו אבני מכשול לצדדין · מאבן · שהיות שם אבן : הרימו נס על העמים · שיבשרו אותם בכל מקום שהם בגלות : הנה שכרו אתו · שכר טוב שישלם לישרא' על הגלות שסבלו בעבור שמו הגדול : ופעלתו לפניו · ושכר פעלתו · ושכר שוכר עומד במקום שנים · ופי' ופעלתו הפעלה הטובה שעשו הם לא' בהחזיקם בגלות בתורתו ובמצותיו עם הצרות הגדולות : לפניו · ר"ל עמו כי מה שעמו הוא לפניו ומה שלפניו הוא עמו : מי זה בא מאדום · המשיל הא' יתברך המחריבה לגבור עושה נקמה באויביו ובגדיו אדומים מדם ההרג וכאלו אדם שואל מי הוא זה והוא עונה אני מדב' בצדקה · כלו' מה שדברתי אני בצדקתי לישרא' עשיתי כי אני רב להושי' כלו' רב כח להושיע ישרא' : חמוץ · אדום · לפי ענין הפסוק : מבצר' · בצרה היית' עיר גדול' להם לפיכך הנה אותם בשם בצרה : הדור בלבושו · שלבש בגדי נקם : צעה ברב כחו · כאזור ברוב כחו : מדוע אדום ללבושיך · שלא"ד בלמ"ד הרגו לאבנר : פורה · והכ' פה כעונה לשואלין אמר פורה דרכתי לבדי · הגת נקראת פורה לפי שמפררין ומרצצין בתוכ' הענבים · והמשיל הגוים כאלו הם ענבים בגת והא' דורכם ומ"ש לבדי ר"ל שאין זכות לישרא' והוא היה כעוזר לא' אם היה להם זכות : ומעמים אין איש אתי · מתיצב לפני להלחם : נצחם · דמם יזה על בגדי ונקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחזקו : אגאלתי · כמו הגאלתי מבנין שכוף ולבלוך וכן להם מגוש : ואביט ואין עוזר · לישרא' : וחמתי היא · חמתי שיש לי על האומות היא סמכתני חוקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם : ואבוס · רמיסה ודריכה כמו בטיט חוצות : ואשכרם בחמתי · אשקם כוס חמתי עד שישכרו : נצחם · חוקם ותקפם : חסדי ה' אזכיר · הנביא אמר אזכיר את ישרא' את חסדי ה' : ורב טוב · אזכיר אשר גמל לבית ישרא' ברחמיו : ויאמר · כאשר לקחם לו לעם כשהוציא' ממצרים אמר אך עמי המה ולא ישקרו בי לעולם : ויהי להם למושיע · כיון

אזכיר תהלות יהוה כעל כל אשר־גמלנו יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־גמלם כרחמיו וכרב חסדיו: ויאמר אך־עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: בכל־צרתם | לו קרי לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל־ימי עולם:

הפטרת וילך בישעיה נה סימן ב״ה כמנהג האשכנזים:

דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל־יהוה וירחמהו ואל־אלהינו כי־ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: כי־גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן־השמים ושמה לא ישוב כי אם־הרוה את־הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא־ישוב אלי ריקם כי אם־עשה את־אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: כי־בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל־עצי השדה ימחאו־כף: תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת קרי תחת הסרפד יעלה פתח באתנח הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת: כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי־קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש יעשה־זאת ובן־אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו

פירוש רד״ק

שהי׳ להם למושיע שהושיעם ממצרים אמר שלא ישקרו בו לעולם· ואמ׳ אך היא כאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה: בכל צרתם לו צר· כתוב בא״לף וקרי בוי״ו ופירוש הכתוב לא הרגה לפי הצרה כי הושיעם מהנה ופי׳ הקרי לו לש צר בצרתם על דרך ותקצר נפשו בעמל ישראל והכל דרך משל: וינטלם וינשאם· כפל ענין במלות שונו׳: השלמת הפטורת אתם נצבים: הפטרת וילך כמנהג האשכנזים:

דרשו פ׳· דרשוהו בענין שימצא לכם: בהיותו קרוב· בענין שיהיה קרוב· וזו היא דרישה בכל לב כמו שכתו׳ קרוב ה׳ לכל קוראיו וגו׳· ורבותינו ז״ל פירשו בהמצאו קוד׳ גמר דין: כי לא· כי אם חטא אדם לחברו יבקש ממנו ולא ימחול לו והנה אני מרבה לסלוח לא ככם: כי גבהו שמים· כלו׳ כי יש הבדל וחילוק מעלו׳ ושבח בדרכי יות׳ מדרכיכם ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמי׳ על הארץ: כי כאשר ירד הגש׳ והשלג· ולא ישוב ריקם אך ייטיב לעול׳ כן דברי אשר יצא מפי להודיעכ׳ ע״י הנביאים לא ישוב ריק׳ אך ייטיב לכם אם תשמעו להם· ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו׳ אין דיני כדיני ב״ו אתם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מוד׳ ועוזב ירוחם: והצליח· הענין שלא ימצאהו פגע שיתבטל קצת ממנו אלא הכל יעשה כמו שאמרתי: כי בשמח׳ תצאו· מהגלו׳: ובשלום תובלון· לארצכ׳: ההרים והגבעות· דרך משל ר״ל שישמח כל העולם: ימחאו כף· יכו כף לשמחה כמו ויכו כף ויאמרו יחי המלך תרגו׳ ויד ומחא: תחת הנעצוץ· מין ממיני הקוצי׳ וכן הסרפד: אשרי אנוש יעשה זאת· שמירת שבת: מחללו· שלא יעשה בו שום מלאכה· וזכר ענין השבת בפרט לפי שהוא מדבר לבני הגלו׳ שיטיבו דרכיה׳ ויצאו מהגלות והטוב׳ שבהם היא שמיר׳ השבת ובעון שבת גלו מארצם· ואמרו רז״ל לא חרבה ירושלם אלא בשביל שחללו בה את השב׳ ואמרו אם משמרים ישרא׳ שתי שבתות מיד נגאלים· ואמר

מעשות כל־רע : ואל־יאמר בן־
הנכר הנלוה אל־יהוה לאמר הבדל
יבדילני יהוה מעל עמו ואל־יאמר
הסריס הן אני עץ יבש : כי־כה אמר
יהוה לסריסים אשר ישמרו את־
שבתותי ובחרו באשר חפצתי
ומחזיקים בבריתי : ונתתי להם
בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים
ומבנות שם עולם אתן־לו אשר
לא יכרת : ובני הנכר הנלוים על־
יהוה לשרתו ולאהבה את־שם
יהוה להיות לו לעבדים כל־שמר
שבת מחללו ומחזיקים בבריתי :
והביאותים אל־הר קדשי ושמחתים
בבית תפלתי עולתיהם וזבחיהם
לרצון על־מזבחי כי ביתי בית־
תפלה יקרא לכל־העמים : נאם
אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל
עוד אקבץ עליו לנקבציו :

הפטרת וילך כמנהג הספרדים הושע סימן י״ד :

שובה ישראל עד יהוה אלהיך
כי כשלת בעונך : קחו
עמכם דברים ושובו אל־יהוה
אמרו אליו כל־תשא עון וקח־טוב
ונשלמה פרים שפתינו : אשור לא
יושיענו על־סוס לא קמץ בז״ק נרכב
ולא־נאמר עוד אלהינו למעשה
ידינו אשר־בך ירחם יתום : ארפא
משובתם אהבם נדבה כי שב אפי
ממנו : אהיה כטל לישראל יפרח
כשושנה ויך שרשיו כלבנון : ילכו
ינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו
כלבנון : ישבו ישבי בצלו יחיו דגן
ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון :
אפרים מה־לי עוד לעצבים אני
עניתי ואשורנו אני כברוש רענן
ממני פריך נמצא : מי חכם ויבן אלה
נבון וידעם כי־ישרים דרכי יהוה
וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו
בם : מי־אל כמוך נשא עון ועבר
על־פשע לשארית נחלתו לא־
החזיק לעד אפו כי־חפץ חסד הוא :
ישוב

פירוש רד״ק

מחללו לשון זכר אע״פ שהוא לשון נקבה ר״ל יום השבת : ואל יאמר · מה שזכר בן הנכר והסריס מישרא׳ בן הנכר שאין לו ירושה בארץ והסריס שאין לו בן שיירשנו אל יאמרו בעבור זה שהם מובדלים מה׳ י אני מבטיח אותם טובות אחרית : כעץ יבש · שלא יוציא פרי וענף : בביתי ובחומותי · כתרגומו בבית מקדשי ובארע בית שכינתי : יד · מקום כמו ויד תהיה לך : ושם · שאשים שמו לדורות הבאים ואמר לו ר״ל לכל א׳ מן הסריסים : על ה׳ · כמו אל ה׳ : לכל העמים · ולא לישראל לבדם כי אף לגרים : עוד אקבץ עליו מן האומות שיתגיירו ונלוו עליהם : לנקבציו · נוספים על קבוצי ישראל : הפטרת וילך כמנהג הספרדים :

שובה ישראל וגו׳ עד ופושעים יכשלו בם · (פירושם תמצא בהפטרת וישלח דף יב) :

מי אל כמוך · דברי הנביא כנגד האל ית׳ : לשארית נחלתו · לאותם שישארו בבוא הגואל : לא החזיק לעד אפו · אע״פ שהיו חייבים שלא יצאו מהגלות לרוע מעשיהם מעשו לא יפנה למד לא מעשיה׳ : כי חפץ חסד הוא · כמו שכתוב בתור׳ ורב חסד ואחסדו יגביר על מעשיה׳ כשיגיע זמן הגאולה : ישוב · אמר ישוב ירחמנו ואמר ותשליך כן דרך המקרא במקומו׳ רבים לכפול ושלא לכפול בפסוק · אחד וכן אמר עונותינו ואמר חטאתם : יכבוש · כאדם שכובש דבר תחת רגליו שלא יראה ח״ס ותשליך במצולות ים : נושא · כאדם שמסלק דבר ממקומו : תתן אמת ליעקב · החסד שהוא לאברהם ·

ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו
ותשליך במצלות ים כל חטאתם:
תתן אמת ליעקב חסד לאברהם
אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם:

הפטרת האזינו שובה ישראל כהושע עד ופושעים יכשלו בם והיא כמנהג הספרדים ואח"כ אומרים אלו הפסוקים מיואל בסימן ב':

תקעו שופר בציון קדשו צום
קראו עצרה: אספו עם
קדשו קהל קבצו זקנים אספו
עוללים ויונקי שדים יצא חתן
מחדרו וכלה מחפתה: בין האולם
ולמזבח יבכו הכהנים משרתי יהוה
ויאמרו חוסה יהוה על עמך ואל
תתן נחלתך לחרפה למשל בם
גוים למה יאמרו בעמים איה
אלהיהם: ויקנא יהוה לארצו
ויחמל על עמו: ויען יהוה ויאמר
לעמו הנני שלח לכם את הדגן
והתירוש והיצהר ושבעתם אתו
ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים:
ואת הצפוני ארחיק מעליכם
והדחתיו אל ארץ ציה ושממה
את פניו אל הים הקדמני וספו אל
הים האחרון ועלה באשו ותעל
צחנתו כי הגדיל לעשות: אל
תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל
יהוה לעשות: אל תיראו בהמות
שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ
נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:
ובני ציון גילו ושמחו ביהוה
אלהיכם

פירוש רד"ק

שנתן לו בחסדו הארץ ולבניו אחריו דבניו הם בני יעקב · והאמת הוא ליעקב כי אחר שנתנה לאברהם ולבניו האמת הוא לקיים המתנה לבניו כי הוא שפי האמת ולא ישוב דברו השב אחור: אשר נשבעת לאבותינו · כלל שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב כי לשלשתם נשבע:

תקעו שופר · אספו עוללים ויונקי שדים · שיתענו גם הקטנים · וכן יונקי שדים יתענו שלא יינקו: יצא חתן מחדרו · אפילו החתן שהיה לו לשמוח עם אשתו יצא מחדרו · וכן הכלה תצא מבית חופתה וכלם יהיו באסיפה אחת ויבכו ועל אלה הדברים שוברים לבו של אדם ואז ירחם: בין האולם ולמזבח · כי שם היו עומדי' לעבוד עבודתם ובהתבטל העבודה כמ"ש הכרת מנחה ונסך שם במקום עבודת' יבכו ויתפללו ויאמרו חוסה ה' על עמך: ויקנא ה' לארצו · התנבא הנביא כי אחר שיעשו תשובה יקבל הא' יתבר' תפלתם ואז יקנא לארצו שלא תהיה שממה' וטעם הקנאה מפני שהיו חרפה בגוים: לארצו · בעבו' ארצו וכן המקנא אתה לי · ויען ענה לנועקי' ע"י נביאיו: ושבעתם אותו · ממנו וכן פן תשביענו והקאותו תשבע ממנו: ואת הצפוני · הארבה קרא צפוני שבא להם מפאת צפון: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה · ושם ימות שלא ימצ' מה יאכל לפיכ' ועלה באשו: את פניו אל הים הקדמוני · פי' המזרחי והוא ים כנרת או ים המלח שהם למזר' א"י: וסופו אל הים האחרון · ים המערבי: פניו ר"ל ראשו כל כך היה רב חיל הארבה שהיה מגיע מים לים: ותעל צחנתו · כפל הענין במה שאמ' כי צחנתו כמו באשו · וטעם העליה שיעלה ריחם הרע לאפי העוברים: כי הגדיל לעשות · הארבה הגדיל לעשות רע בארץ · ורז"ל פירשו זה הפסוק לימות המשיח ואמרו ואת הצפוני זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם · והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקו' שאין בני אד' מצויין להתגרו' בהן · את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיניו במקדש הראשון והחריבו · וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג ת"ח שבו · ועלה באשו ותעל צחנתו · שמניח א"ה ומתגרה בשונאי ישראל: כי הגדיל לעשות · אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם: אל תיראי אדמה · א"ר יש ויראו יושביה: כי הגדיל ה' לעשות

אלהיכם כי־נתן לכם את־המורה
לצדקה ויורד לכם גשם מורה
ומלקוש בראשון: ומלאו הגרנות
בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר:
ושלמתי לכם את־השנים אשר
אכל הארבה הילק והחסיל
והגזם חילי הגדול אשר שלחתי
בכם: ואכלתם אכול ושבוע
והללתם את־שם יהוה אלהיכם
אשר־עשה עמכם להפליא ולא־
יבשו עמי לעולם:

הפטרת האזינו וידבר דוד לה' את דברי השירה כמנהג האשכנזים והספרדים ותמצאנה בשביעי של פסח חלק ראשון

הפטרה ליום ראשון של שבועות ביחזקאל בסימן א':

ויהי בשלשים שנה ברביעי
בחמשה לחדש ואני בתוך־
הגולה על־נהר כבר נפתחו
השמים ואראה מראות אלהים:
בחמשה לחדש היא השנה
החמישית לגלות המלך יויכין:
היה היה דבר־יהוה אל־יחזקאל
בן־בוזי הכהן בארץ כשדים על־
נהר כבר ותהי עליו שם יד־יהוה:
וארא והנה רוח סערה באה מן־
הצפון ענן גדול ואש מתלקחת
ונגה לו סביב ומתוכה כעין
החשמל מתוך האש: ומתוכה
דמות ארבע חיות וזה מראיהן
דמות אדם להנה: וארבעה פנים
לאחת וארבע כנפים לאחת להם:
ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם
ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת
קלל: וידי קרי וידו אדם מתחת
כנפיהם על ארבעת רבעיהם
ופניהם

פירוש רד"ק

לעשות · פי' לא שו' טובו' כנגד הארבה שהגדיל לעשות רעות: בהמות שדי · כמו שדה: מילם · כמם והוא ספרי: כי נתן לכם את המורה לצדקה · כמו יורה · ואמר כי נתן לכם לצדקה שעשה עמכם בעברו על פשעכם ופקד אתכם במטר · וזכר המור' תחלה שהוא במרחשון אח"כ פי' עוד ואמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון · או פירושו הגשם הנקרא מורה הורידו לכם בעתו שהוא במרחשון והוריד לכם ג"כ מלקוש בעתו בחדש הראשון שהוא ניסן: והשיקו · כמו והציפו כלו' שיהיו היקבי' מלאי' עד שיצופו היין או השמן על פניהם: אשר עשה עמכ' להפליא · פלא היה כי בשנ' אחת שלם להם תבואת ד' שנים: ולא יבושו · לפי שהיה להם בשת בשנים הרעות רעב בגוים: הפטרה ליום ראשון של שבועות:

ויהי ברביעי · הוא חדש תמוז: ואני בתוך הגולה · בא הכנוי טרם הידיעה כי אח"כ אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד · נראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגול' על נהר כבר הוא שם הנהר כלו' שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם ובא לו הנבואה וראה שם המראו' שמספר והולך: מראות אלהי' · ר"ל מראו' גדולות ונפלאו' כי דרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומ' אותו לאל כמו כהררי אל ארזי אל: אל יחזקאל בן בוזי · היה לו לומר אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקר' לפעמי' כמו נשי למך ושם משה אמר עלה אל יי' · ובתרגו' ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיה ונקרא ירמי' בוזי על שהיו מבזין אותו: ואש מתלקחת פי' מתלקח' בתוך הענן: כעין החשמל · מלאך ששמו כך ראיתי מתוך אותה האש: דמו' אדם להנה · אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה לפי שזה של לכלם קלס שהביא את המרכבה בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו: רגל ישרה · רגלין כיוון זה כנגד זה: ונוצצים · מעבין כנוז מתוך זהוריתם דומות כשו יוצאות מהם נצוצות': קלל · ממורט וזך: על ארבע רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח: חוברות אשה אל

וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם׃
חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם
לֹא־יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו
יֵלֵכוּ׃ וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי
אַרְיֵה אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי־
שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי־
נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם
פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם
חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת
גְּוִיֹּתֵיהֶנָה׃ וְאִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ
אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת
יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וּדְמוּת
הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרוֹת
כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת
בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן־הָאֵשׁ
יוֹצֵא בָרָק׃ וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב
כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה
אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת
לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים
וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת
אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם
וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן
בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן
בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃
וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם
וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב
לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ
הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת
מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ עַל
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ
שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים
יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה
בָּאוֹפַנִּים׃ בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם
יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ
יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ
הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי
הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא
נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה׃
וְתַחַת הָרָקִיעַ כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת
אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם
מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם
מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶם׃
וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל
מַיִם רַבִּים כְּקוֹל־שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל
הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם
תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ וַיְהִי־קוֹל מֵעַל
לרקיע

פירוש רד"ק

אחותה כנפיה' • כנפה של זו פרוש' לצד כנפה של זו : לא יסבו בלכתן • אם רוצות ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכו' להסב פניה' שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכ' איש אל עבר פניו ילכו • לצד פניו של אותה הרוח שהם רוצים ללכ' ילכו : היא מתהלכ' בין החיו' • המראה הזאת מתהלכת בכל החיות : ונוגה לאש • יותר מאש שלנו : רצוא ושוב • ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכתי' ברקא : אופן אחד בארץ • ברגלת הרקי' : לארבעת פניו • של כל חיה או שאופן יש לו ארבעה פנים : כעין תרשי' • כגון אבן טובה ששמה תרשיש : כאשר יהיה • אופן קבוע בתוך האופן שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניה' לארבע רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לארבע רוחותיו : וגביהן וגב יש להם : וגובה להם ויראה להם • מאוימים הם לרואה אותם ויש פותרין יראה להם במור' עומדי' : מעל הארץ • מעל רגלת הרקיע : שמה הרוח ללכת • רוחו של הק"בה בחיו' ורוח החיו' באופני' : בלכתם • החיות : ילכו • האופנים : הנורא • פי' נורא בלבנותו ובוהרו : לאיש • לכל אחד ואחד : בקול שדי • חזק ותקיף : קול המולה •
פי'

לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן: וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה: וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב: כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יהוה ממקומו:

הפטרה ליום שני של שבועות לחבקוק בסימן ג׳ :

ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

כאן מתחילים האשכנזים והאיטליאני :

תפלה לחבקוק הנביא על שגינות: יהוה שמעתי שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור: אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזו קרי עזה: לפניו ילך

דבר

פירוש רד״ק

פי׳ כמו מלה אחת שהוא מורה על מלה הוקה כשמעת המדברי׳ רבים כקול מחנה : ותשאני רוח · נראה לי במראה הנבואה שנשאתני רוח ושמעתי קול אחרי שהי׳ אומר ברוך כבוד יי׳ ממקומו :

ויהוה בהיכל קדשו · אע״פ שיי׳ בהיכל קדשו והוא השמי׳ : הס מפניו כל הארץ · ייראו מפניו כל יושבי ארץ · כי הוא המשגיח בהם ורוא׳ כל מעשיהם · כמו שאמר משמים הבים יי׳ ראה את כל בני האדם : תפלה לחבקוק · זאת התפלה נעשתה על דר׳ שיר משירי תהילים על כן אומר שגיונות· כמו שגיון לדוד · ויונתן תרגם שגיונות ענין שגגה · התפלל שיהיו עונות ישראל נחשבים לפניו כשגגה : יי׳ שמעתי שמעך יראתי · שמעתי קול הנבואה אומר של הגלות הארוך שיהיה לישראל לעתיד ויראתי איך יוכל לעמוד כמה שני׳ בקרב אויביו לפניך וגו׳ · פעלך בקרב שני׳ חייהו · ישראל שהם פעלך כמו שאמר על בני ועל פועל ידי תצוני׳ חייהו· חיה אותו בתוך השני׳ הארוכי׳ שאתה שיהיה בגלות שלא יכלה בקרב אויביו : בקרב שני׳ תודיע · בקרב אלה השני׳ תודיע דרכיך שיעדת להם ואף גם זאת בהיותם וגו׳ : ברוגז רחם תזכור · בזמן הרוגז זכור להם רחמיך · ונדרש רחם בגימט׳ אברהם כלו׳ זכור להם ברית אברהם : אלוה מתימן יבא · עתה ספר הגדולות והנוראות שהראה הא׳ לישרא׳ במדבר תחלה כשנתן להם התורה · וזה אלוה מתימן יבא · כמו שאמר בתורה וזרח משעיר למו כי תימן הוא שעיר · וכן מהר׳ פארן כמו שנא׳ הופיע מהר פארן : כסה שמים הודו · זהו הלפידים שראו ביום מתן תורה שהיו מזהירים בשמים ובארץ · והודו · פירוש הודו והדרו : ותהלתו · והדרו חן כהלו נגרו עלי ראשי : ונוגה כאור תהיה · זהו מה שאמר בתורה ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר : קרנים מידו לו · זהו כי קרן עור פני משה · כלו׳ הזיו ההוא היה מיד הא׳ לו למשה : ושם חביון עזו כתרגומו שם נגלה עוז שהי׳ חבוי למפרע בסתר עליון : לפניו ילך דבר · במדרש אגדה בשעה שנתן הק״בה תורה לישראל שורדו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה שעתידה לכפו׳ בך לסוף מ׳ יום ואתה נותן לעם את התורה : ויצא רשף לרגליו · מלאכי רשף באו עמו לסיני : עמד וימודד ארץ ·

עמד

דבר ויצא רשף לרגליו : ועמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו : תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון יריעות ארץ מדין : הבנהרים חרה יהוה אם בנהרים אפך אם בים עברתך כי תרכב על סוסיך מרכבתיך ישועה : עריה תעור קשתך שבעות מטות אמר סלה נהרות

תבקע ארץ : ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו רום ידיהו נשא : שמש ירח עמד זבלה לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך : בזעם תצעד ארץ באף תדוש גוים : יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה : נקבת במטיו ראש פרזיו קרי פרזו יסערו להפיצני עליצתם

כמו

פירוש רד"ק

עמד האדון בגלגל י"ד שנה עד שכבשו הארץ וחלקוה במדה וחבל : ראה ויתר גוים · משם ראה והביא לנתר הגוים מן הארץ · ויתר · פי' ויתקן · כמו לנתר בהם על הארץ : ויתפוצצו · ענין שביר' עם הפיזור כמו וכפטיש יפוצץ סלע : הררי עד · הרי האומות וכן גבעות עולם : שחו · מפעלי הכפל והוא חסר הכפל מן תחתיו שחחו : הליכות עולם לו · מהלכי עולם כלם לו' יתברך · לפיכך יעשה בהם כרצונו להגביה זה ולהשפיל זה לגרש זה ולהנחיל זה : תחת און · הזכיר עתה גבורות שעשה לנו במלחמ' כושן רשעתים ע"י עתניאל בן קנז ובמלחמת גדעון עם מדין · ואמר במקום און ראיתי אותם אהלים תקועי' כלו' במקום שלא היה להם העמד' וקיום : ירגזון יריעות · ר"ל אהלי יריעות מדין כי האהל היה פריש' היריעות · ויש מפרשים תחת און שעשיתי ראיתי אהלי כושן רשעתים עלו בארצי וכאשר עשיתי תשובה רחם הא' יתברך עלי ורגזו יריעות ארץ מדין מפני ע"י גדעון : הבנהרים חרה יי' · זכר בקיעת הירדן וים סוף · אמר כרא שחרה אף יי' בנהרים שהרי נבקע הירדן · וזהו דרך משל וחלילה לאוכי כסי' שעשה הק"בה · וכן אם בים עברתך על קריעת ים סוף : כי תרכב על סוסיך · כנגד סוס פרעה ורוכבו רמה בים : מרכבותיך ישועה · מרכבותיך היו לנו ישועה : עריה תעור קשתך · כמו שדמה אותו לרוכב בסוס כידו ותשועתו לישרא' כן דמה אותו לתופש קשת · אמר נגלה נגלית בגבורתך וקשתך עליהם · ופירוש עריה ענין גלוי : שבועות מטות · שבועות שנשבעת למטות ישרא' : אומר סלה · מאמר המקוים לעול' : נהרות תבקע ארץ · בקעת להם הארץ היבשה לתת להם מים רבים כמי הנהרות כמו שכתו' ויוצ' נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים ועל הדרך הזה ת"י : ראוך יחילו הרים · הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה : זרם מים עבר · זרם מים העוברים בירדן תמו נכרתו ועבר קילוח שטף המים לשפולו של נהר והבאים מלמעלה קמו ועמדו : נתן תהום קולו · שבחוהו יושבי הארץ : רום ידיהו נשא · צבא השמים הודו לו : שמש ירח · במלחמת יהושע עם המלכים שעמד להם השמש וכן הירח עד יקום גוי אויביו : זבולה · בשמים שהם זבול ומעון להם · זבולה הה"א נוספת כה"א לילה כי המלה מלעיל : לאור חציך · הברקים הם חצי השם יתברך וחניתו · והאויבים נגפו בהם וישרא' הלכו לאורם : בזעם תצעד ארץ · צעד' בזעמך על ז' אומות לגרש אותם : באף תדוש גוים · כפל הענין במלות שונות : יצאת לישע עמך · כמו שיצאת לישע עמך בהכנס לארץ ז' אומות כן תצא לעתיד לישע עמך ע"י משיחך · הוא משיח בן דוד להוציאם מהגלות ושובם לארצם : מחצת ראש · אז תמחץ ראש מבית הרשע גוג : ערות יסוד · כלו' תמחץ ראשם והוא מלך מגוג · וכן תגלה יסודם עד צוארם וכם שרי החיל והמלכים אשר אתו · ערות ענין גלוי · וכן ערו ערו עד היסוד בה · והצואר הוא קרוב לראש ויסוד הוא עיקר הבנין וקיומו לפיכך הוא משל על גדולי המחנה · ות"ע מחלה נקבת עבר במקום עפיר · בדברי הנבוא' יבא זה ברוב כי הנבואה אם ה"ב

היא

כמו־לאכל עני במסתר : דרכת
בים סוסיך חמר מים רבים :
שמעתי ותרגז בטני לקול צללו
שפתי יבוא רקב בעצמי ותחתי
ארגז אשר אנוח ליום צרה לעלות
לעם יגודנו : כי־תאנה לא־ קמץ בלא אס״ף
תפרח ואין יבול בגפנים כחש
מעשה־זית ושדמות לא־עשה
אכל גזר ממכלה צאן ואין בקר
ברפתים : ואני ביהוה אעלוזה
אגילה באלהי ישעי : יהוה אדני
חילי וישם רגלי כאילות ועל־
במותי ידרכני למנצח בנגינותי :

הפטרה לתשעה באב בירמיה בסימן ח׳

אסף אסיפם נאם־יהוה אין ענבים
בגפן ואין תאנים בתאנה
והעלה נבל ואתן להם יעברום :
על־מה אנחנו ישבים האספו ונבוא
אל־ערי המבצר ונדמה־שם כי
יהוה אלהינו הדמנו וישקנו מי־
ראש

פירוש רד״ק

שהיא עתידה הרי היא כאלו נתקיימה לפיכך יזכרו גם בלשון עבר : נקבת במטיו ראש פרזיו · כלומר במטות גוג עצמו תנקב ראש פרזיו כלו׳ חיילותיו וקרא׳ פרזיו לפי שיבאו לרב והם יושבי׳ סביבו ירושלם כפרזו׳ שהם ב״כ ישלח מהומה בהם שינקבו ויהרגו איש במטה שבידו את ראש רעהו : יסערו להפיצני · כלו׳ אות שיבאו כרוח סערה עלי להפיץ אותי בגוים : עליצות׳ כמו לאכול עני במסתר · עליצות׳ ושמחת׳ תהיה להפיצנו כמו שהיתה כים שחשבו לאכול עני והוא ישראל כשיצאו ממצרים ורדף אחריו פרע׳ ושילו וחשבו לאכלו במסתר · כלו׳ כי חשב כי אין ש׳ רואה ואין כמו בים וחשבו לאכלו בשמחה כמו שאמ׳ אמר אויב ארדוף אשיג וגו׳ עד שדרכת אתה בים סוסיך והעברת את ישראל בו והשלכת את מצרים בתהומות ושבעתן : חומר מים רבים · כמו שאמ׳ כנבו כמו כד כוזלים · חומ׳ כד וכבור מן חמרים חמרים : שמעתי · אמר הנביא שמעתי בנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת ההיא ביום בא גוג : ותרגז בטני לאות׳ שמוע׳ ובטני רמז ללב כמו המו מעי לו כי ללב יכון לשון הרגז והמיה ושחה והשקט לא לבטן ולמעי׳ אא לפי שהלב בכללם יפילו לשון הלב עליהם : לקול צללו שפתי · לקול השמועה צללו שפתי וצליל׳ השפתים היא השקת השפתים זו בזו מרב פחד ורעדה : יבא רקב בעצמי · אפי׳ עצמו שהם הדבר הקשה שבגוף ירקבו לזאת השמועה : ותחתי ארגז · במקומי ארגז : אשר אנוח ליום צרה · אשר הייתי חושב שאנוח בארצי אחר ששבתי מהגלות לארצי והנה נהפכה מנוחתי ליום צרה לעלות לעם יגודנו · ויום צרה הוא היום שחשב גוג לעלות לעם ירושלם וישראל ושיגודנו כלו׳ שיביא עליו גדודי העמים : כי תאנה לא תפרח · הפסוק הזה נאמר דרך משל על העמים הנאספי׳ על ירושלם עם גוג וחגוג אמר כי לא יצליחו לא יכלו שם : יבול · כמו פרי : ושדמות · שדה זרע : מכלה · דיר הצאן : ברפתים · כמו רפת בקר בדברי רבותינו ז״ל והוא בית הבקר : ואני בה׳ אעלוזה · אמר הנביא בלשון ישראל כשיכל׳ מחנה גוג אני אעלוז בישוע׳ ישרא׳ וכפל הענין במה שכתב אגילה באלהי ישעי וכת׳ י״ע ל כיסא ופורקנא דתעביד למשיחך וגו׳ : וישם רגלי כאילות · קלות לרדוף אויבי : ועל במותי ידריכני · שורכי שאדרוך על גבם וארמם בארצי וזהו במותי לפי שירושלם גבוהה מכל הארצות ואשורר · על הנס שיעשה לי ואמר למנצח בנגינותי · הוא לשון נעימות קול לשרים ולהשפיל אורגני׳ דורש בלע״ז :

הפטרת תשעה באב :

אסף אסיפם · לשון כליה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה : אין ענבים בגפן · הכל יכלה עד שלא ימצאו ענבים בגפן ולא תאנים בתאנה וזכר אלה שני המינים כי הם עקר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך : והעלה נבל · אפילו העלה יבול : ואתן להם יעברום · כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקי׳ ועברו עליהם : על מה אנחנו יושבים · בכפרים ובערי המישור כבטוחי׳ : ונדמה · ענין שתיקה : הדימנו · כלומר השתיקנו

שאין

רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה׃ קַוֵּה
לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לְעֵת ה' נסחי א' מַרְפֵּה
וְהִנֵּה בְעָתָה׃ מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת
סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו
רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ
אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ כִּי
הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים
אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם
נְאֻם־יְהוָה׃ מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי
לִבִּי דַוָּי׃ הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן
אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי
בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר׃ עָבַר קָצִיר
כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ׃ עַל־
שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי פתח באתנח הָשְׁבָּרְתִּי
קָדַרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזִקָתְנִי׃ הַצֳרִי
אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי
מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי׃
מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה
וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־
עַמִּי׃ מִי־יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן
אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה
מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת
בֹּגְדִים׃ וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם
שקר

פירוש רד"ק

שאין לנו רשות להתלונן כי חטאנו לו ואיך נעיז פנינו לנגדו · או יהיה ענין כריתה כמו ידמו לשאול : מי ראש · כמו דלענה' ויש פירשו מין ראש פתני' הוא הסם שבשניו : קוה לשלו' · מקור כלומ' ואם נקוה לשלום מהאויב ואין טוב ואיננו כהנאם שהוא טוב · מדן נשמע · לפי שהיה קצה ארץ ישראל זכרו · ויונתן תרגם על דפלחו לעגלא די בדן : נחרת סוסיו · נשימת סוסיו ונקראת הנשימה כן על שם הנחירי' שהם נקבי האף : מצהלות אביריו · צהלת משחק סוסיו · ומלכנו סוסים נקראי' אבירי' מדהרות דהרות אבירים לשון סוס דוהר : נחשים צפעונים · לסוף שבעי' שנה נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנא' כמו פתן חרש יאטם אזנו : מבליגיתי · ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט כלומ' אם אמרתי אבליגה ואתאפק וארצ' להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי : הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים · צועקי' מפחד האויב הבא מאר' מרחקים ואומרים הה' אין בציון אם מלכה אין בה א"כ איך יבא עלינו הלא ה' שכינתו בציון ואיך ישלוט בה האויב והאל משיבם : מדוע הכעיסוני · איך יחשבו להנצל בהיותי בציון והם הכעיסוני בפסילים' : בהבלי נכר · ר"ל בהבלי אל נכר : עבר קציר · קציר הוא זמן שיושע אדם בו מפני הבצורת ואדם שמח בבא הקציר כמו שכתוב כשמחה בקציר · וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומר זה דרך משל כלומ' עברו הזמנים שחשבנו להושע בהם ולא נושענו : על שבר · הוא מאמר הנביא : קדרתי · לשון שחרות ואופל : שמה · תמהון : החזיקתני · אחזתני : הצרי אין בגלעד · אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי ממכתו וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמר עלי גלעד וקחי צרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר וכי אין חסיד ביניהם שיכפר הא-ל בעדו : ארוכת · רפואת : מי יתן ראשי מים · מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק : את חללי בת עמי · מי שבוכים עליו נעשה כפעול לבכי ואם לא ישיגנו כן דרך לשון העברי וכן ויבך אותו אביו · וכן ולבכות' למי שבעבורו נעשה הבכי שהוא כאילו מקבל הפעולה : מלון אורחים · מלון לעוברי אורח שלינו שם בלילה ואמר הנביא שיתאוה להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישראל כי לא יוכל לראות רעתם : עצרת בוגדים · שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן תרגם יונתן סיעת שקרין : וידרכו · לשון זה נופל בהזכרת הקשת לירות חץ וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה · והנביא המשיל לשונם לקשת וחציהם דבר שקר ודבר מר : ולא לאמונה גברו בארץ · מה שהם מתגברים ומתחזקים

שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי
מרעה אל רעה יצאו ואתי לא
ידעו נאם יהוה: איש מרעהו
השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי
כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל
יהלך: ואיש ברעהו יהתלו ואמת
לא ידברו למדו לשונם דבר שקר
העוה נלאו: שבתך בתוך מרמה
במרמה מאנו דעת אותי נאם
יהוה: לכן כה אמר יהוה צבאות
הנני צורפם ובחנתים כי איך
אעשה מפני בת עמי: חץ שחוט קרי
שוחט לשונם מרמה דבר בפיו
שלום את רעהו ידבר ובקרבו

ישים ארבו: העל אלה לא אפקד
בם נאם יהוה אם בגוי אשר כזה
לא תתנקם נפשי: על ההרים
אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר
קינה כי נצתו מבלי איש עובר
ולא שמעו קול מקנה מעוף
השמים ועד בהמה נדדו הלכו:
ונתתי את ירושלם לגלים מעון
תנים ואת ערי יהודה אתן שממה
מבלי יושב: מי האיש החכם ויבן
את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו
ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה
כמדבר מבלי עבר: ויאמר יהוה
על עזבם את תורתי אשר נתתי

לפניהם

פירוש רד"ק

ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימנעו העושקים: מרעה אל רעה· מעבירה אל עבירה ויש לפרשו על העונש מרעת אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את ה': עקוב יעקב· ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמי' ויעקב העי"ן בשוא לבדו וכל אחר יעקב שום בו גם הע"ן בשוא ופתח: העוה נלאו· יגעו וטרחו לעות את דרכם· העוה כמו הכבד את לבו להעוות: שבתך· אמר ה' יתברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלו' בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיב' אליך· והמ"י פירש שבתך בתוך מרמה· כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמה החניפו יראתי ומאנו דעת אותי: הנני צורפם· בצרות שאביא עליה' אראה אם יפרדו סיגים שם אם ישובו כסף נבחר: כי איך אעשה מפני בת עמי· כי איך אעשה שלא אצרפם מפני שהיא בת עמי לא אוכל לעשות שלא אצרפ' כי איך אניחם ברעת' והם נקראים עמי: חץ שוחט· כן כתיב נקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא הורג כן הורגים הם בני אדם בלשונ' הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט ר"ל שהוא כמש' על שמשחות למדדו· ובדברי רבותינו ז"ל תנא דבי רבי ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא או' זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונ': מרמה דבר כל אחד מהם ידבר מרמ' לחברו: על ההרים· ההרים מקום מרעה הצאן והעזים ברוב או זכר הרים להשמיע קולו למרחוק: ועל נאות מדבר· רוצה לומר אהלי המדבר נוה רועים שבמדברות נאות· לשון נוה וכן לביתך נאוה קדש· ואמר הנביא בראותו חרבן הארץ שישא בכי ונהי לקינה על מקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים תקועים לרועים אלא אפי' איש אין עובר שם לרעות מקנה· ובאמרו מעוף השמי' הוא דרך גוזמ' להפליג הדבר או נאמר זה כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות: נצתו· ענין חרבן וכן נצתו כמדבר· ובדברי רבותינו ז"ל רבי יהודה אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנאמ' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו· בהמה בגימטריא נ"ב הוו: לגלים· גלי אבנים מהבתים והחומות שנהרסו: מעון תנים· משכן התנים ומגורם: מי האיש החכם ויבן את זאת· יבין מדעתו והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו שנאמרה לו מפי ה': הנני מאכילם· בא הכנוי קודם הידיעה שהוא את

העם

לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־
הָלְכוּ בָהּ׃ וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
אֲבוֹתָם׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־
רֹאשׁ׃ וַהֲפִיצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי
אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי
אוֹתָם׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת
וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ
וְתָבוֹאנָה׃ וּתְמַהֵרְנָה חסר א׳ וְתִשֶּׂנָה
עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה
וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם׃ כִּי קוֹל נְהִי
נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ
מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ קמץ בז״ק אָרֶץ כִּי
הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ כִּי־שְׁמַעְנָה
נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם
דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנֹתֵיכֶם נֶהִי
וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃ כִּי־עָלָה מָוֶת
בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ
לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים
מֵרְחֹבוֹת׃ דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה
וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין
מְאַסֵּף׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־
יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל
הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר
בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי
יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה בשמואל א׳ בסימן א׳

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים
מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה

בן

פירוש רד״ק

העם הזה כמו ותראהו את הילד ׳ ומשיל הצרות ללענה ורוש והם סמי המות ואמרו מי רוש לפי שהוא מי שחיטת העשב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין אותו מראש הפתן : עד כלותי אותם ׳ רובם : התבוננו ׳ בפורענות הקרוב לבא ומעתה קראו למקוננות ׳ בפתח הלמ״ד ר״ל המקוננות הידועות : ואל החכמות ׳ שהן חכמות בדברי הספד וקינה : עלינו ׳ מאמר הנביא בכלל ישראל : ועפעפינו ׳ הם אישוני העינים : כי השליכו משכנותינו ׳ כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה ׳ ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את משכנותינו לארץ : כי שמענה נשים ׳ כי המספד והבכי בנשים ברוב כי הם רכות הלב יותר מן האנשים : עולל מחוץ ׳ כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורים ברחובות : דבר כה נאם ה׳ ׳ אמר ה׳ לנביא דבר ואמור כה נאם ה׳ כמו כה אמר ה׳ : וכעמיר מאחרי הקוצר ׳ ששכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם : כה אמר ה׳ אל יתהלל ׳ זכר אלו התכונות השלש החכם יהלל פעמים רבות בתחבולותיו ובערמותיו וכן הגבור יהלל בגבורתו ובכחו ׳ וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא יהללו באלה השלש אלא במה יהללו בהשכל ידוע אותי והשכל הוא והוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגיח על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתונים וידיעת ה׳ היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה כי כן עושה אותם הוא : בארץ ׳ כלומר עם בני העולם :

ויהי מן הרמתים כתבו רבותינו ז״ל שתי רמות הם שצופות זו את זו ואם כן יהיה פירוש מן

הפטרת יום ראשון של ראש השנה

בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי׃ וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃ וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃ וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃

וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ׃ וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל׃ וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃ וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה׃ וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה

ר׳ לנוסס

תבכה

פירוש רד״ק

הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד · באחת מהן כי והדומים להם · וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו · ויש לפרש צופים נביאים ומם רמתים עומד במקום שנים כאילו אמר מן צופים כלומר ממשפחת צופים וכן תרגם יונתן מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פירושו הנכון : מהר אפרים · לוי היה והיה גר בארץ אפרים : אפרתי · נאמר על שני פנים שאחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא יוכל לפרש שהיה משבט אפרים כי לוי היה · ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחרי כן ואפשר שאמר כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים · ומדרש אגדה אפרתי · בן פלטין אבגינוס אדם חשוב כמו אפרין במטויה לר׳ שמעון לשון חן : ועלה · לשון הוה כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עול׳ : מימים ימימה · משנה לשנה : להשתחו׳ ולזבוח · להתפלל לפני ה׳ ולזבוח שם זבח המועד ובדרש רבי אלעא בשם ר׳ יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנים להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח : ונתן לפנינה · מן השלמים שהיה זובח : ולחנה יתן · כמו נתן כמו או ידבר יהושע : מנה אחת אפים · מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים · ויונתן תרגם חולק חד בחיר רוצה לומר מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות : צרתה · פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו כרוב וכן במשנה פוטרות צרותיהן : גם כעס · כעס אחר כעס · ובדרש מכעסת ומוזרת ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבריך רבה סודר או לתניינא חלוק : בעבור הרעימה · מן רעמו פנים ענין זעף ויונתן תרגם הרעימה לאקניותה כלומר שתש׳ לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גידולי בנים כדי שתשא לה קנאה ויכאב לבה · ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה · על רחמה כמו בעדו · ורש״י פירש בעד רחמה כנגד רחמה : וכן יעשה · אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית ה׳ ופנינה גם כן היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותם בית ה׳ : הלא אנכי · כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלו׳ רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים · ויש מפרשים מעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני : אכלה · מקור בתוספת ה״א ואין הה״א לנקבה כי

אינה

תִּבְכֶּה׃ וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה ׀ בָּעֳנִי
אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־
אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע
אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו
וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה
כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה
וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ וְחַנָּה הִיא
מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת
וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי
לְשִׁכֹּרָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־
מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ
מֵעָלָיִךְ׃ וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי
אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר
לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי
יְהוָה׃ אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי

בַּת־בְּלִיָּעַל כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי
דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃ וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר
לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־
שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃ וַתֹּאמֶר
תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ
הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־
הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־
בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־
חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה׃ וַיְהִי
לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי
מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו׃ וַיַּעַל הָאִישׁ
אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃ וְחַנָּה
לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד

פירוש רד"ק יגמל

אינו מפיק וכן שתה מקור ופירושו אחרי שאכלו ושתו : על מזוזת · סמוך למזוזת : ותתפלל על ה' ·
כמו אל ה' : ה' צבאות · למה נתיחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך
העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתוני' אהיה
פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים אני לא אמות ורבותינו דרשו אמרה לפניו רבונו של עולם
מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה · רבותינו ז"ל דרשו אם
ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאת לאלקנה בעלי ואני יולדת דכתיב ואם לא נטמאה וטהורה
היא וגו' : זרע אנשים · זכרים ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לסרים :
ונתתיו לה' · שיהיה נזיר קדש לה' : ומורה · תער : שומר את פיה : מצפה · שתפסוק · שומר לשון
המתנה כמו שמר את הדבר : מדברת על לבה · כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה : ויחשבה
עלי לשכורה · שלא היו רגילים להתפלל בלחש : לא אדני · אינני שכורה כמו שתחשוב אלא אשה קשת
רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי : לפני בת בליעל · לפני ה' כבת בליעל כלומר אל תחשו' שאעמוד
שכורה לפני השם יתברך כבת רשע : כי מרוב שיחי וכעסי · כלומר מרוב שיש לי לשוח לפני ה' על
הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני ה' עד הנה : את שלתך · חסר א"לף אמר
לה הבן הוא שאת עתידה להעמיד · הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה : לדרכה · בדרש מהו
לדרכה שפירשה כדה כמו כי דרך נשים לי : ופניה · פנים ברעים לא היו לה עוד : ויבואו אל ביתם ·
וידע אלקנה · מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה : לתקופת הימים · ימי העבור כתרגומו לזמן
משלם יומיא · ואמרו רבותינו זכרונם לברכה לתקופת הימים · מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים
שנים לפסה חדשים ושני ימים מכאן היולד' לשבעה יולדת למקוטעים · ופירוש ותהר חנה שהרתה
כבר כמו הן אתה קצפת ונחטא : כי מה' שאלתיו · חסר מלת אמרה כי אמרה מה' שאלתיו : את זבח
הימים · כתרגומו ית דבח מועדיא : ואת נדרו · כי נדר קרבן לה' על בנו : וישב שם עד עולם · כל ימי

קיין

יִגְמַל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־
פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃ וַיֹּאמֶר
לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב
בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם
יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה
וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃
וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ
בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח
וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ
וְהַנַּעַר נָעַר׃ וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר
וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ וַתֹּאמֶר
בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה
הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־
יְהוָה׃ אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי
וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר
שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ וְגַם אָנֹכִי
הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה
וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃ וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה
וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי
בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ׃ אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין
בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ אַל־תַּרְבּוּ
תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק
מפיכם

פירוש רד״ק

חייו ׳ ורבותינו ז״ל דרשו עד עולם הלוים שהיו משרתים עד חמשים שנה כמו שכתו׳ ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבוד׳ ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ״ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו לה׳ כל ימי חייו ואמרה וישב שם עד עול׳ והוא עולם של לויי׳ שהם חמשים שנה ומשבא לבית ה׳ עד יום מותו חמשים שנה ושתי שנים שינק כמו שאמרה עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ״ד חדשים הרי נ״ב שנה : אך יקם ה׳ את דברו ׳ את השאלת ממנו ורע אנשים ועלי בישרה ברוח הקדש ואלהי ישראל יתן את שאלתך יקם ה׳ את דברו וזהו לפי פשוטו ׳ ובדרש אך יקם ה׳ את דברו ׳ בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומר׳ עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציא׳ שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקם ה׳ את דברו : בפרים ג׳ ׳ מהם לאכול ומהם לנוח לה׳ לפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר״ל הפר שהקריבו לה׳ : והנער נער ׳ כלומ׳ עודנו נער קטן ורך : ויביאו ׳ אל עלי להיות יושב ולומד לפניו ׳ ורז״ל דרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיט׳ כדאיתא בברכות : בי אדני ׳ ענין תחנ׳ ובקשה : חי נפשך : שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל ה׳ : עמכה ׳ כלומר לפניך ובמעמדך ׳ וה״א עמכה כה״א והיו לאות על ידכה ודומים להם : אל הנער ׳ בעבור הנער : השאלתיהו ׳ החזרתי לו השאלה שנתן לי : אשר היה ׳ כמו אשר יהיה : הוא שאול ׳ כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה׳ ויש בו דרש בנבואה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים וזהו שאמר שאול לה׳ : וישתחו שם ׳ שמואל ויש אומרים אלקנה : עלץ לבי בה׳ ׳ לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהית׳ שפלה שלא היה לי לה‍רים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני ׳ בתוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום בגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמו שאמר בהם עמים ינגח והוא באדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמו שאמ׳ ועתה ירום ראשי על אויבי : על אויבי ׳ על פנינה : בישועתך ׳ שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן : כי אין בלתך ׳ ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר כי אין קדוש כה׳ : ואין צור כאלהינו ׳ אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת ׳ ורבותינו זכרונם לברכה דרשו אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך צורה : אל תרבו ׳ אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה : יצא ׳ אל יצא ואל הזכיר עומד במקום שנים : עתק ׳ דבר חזק ׳ דבר אחר עתק לשון סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר

סרה

מְפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא ולו ק׳
נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים
וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם
נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה
יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה:
יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל
וַיָּעַל: יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל
אַף־מְרוֹמֵם: מֵקִים מֵעָפָר דָּל
מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־
נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה
מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: רַגְלֵי

חֲסִידָו חסידיו קרי יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים
בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ:
יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו מריביו ק׳ עָלָו עליו ק׳
בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ
וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ:

הפטרה ליום שני של ר״ה הסכה בירמיה בסימן ל״א

כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר
עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ
לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: מֵרָחוֹק יְהוָה
נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ
עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: עוֹד אֶבְנֵךְ
ונבנית

פירוש רד״ק

סרה מפיכם: כי אל דעות ה׳ יודע מה בלבבכם: ולא נתכנו עלילות. כתוב באלף וקרי בוי״ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ ה׳ ופירוש הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. ופיר׳ עלילות מעשים ורש״י פי׳ נתכנו. לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו: ולו נתכנו עלילות. כל מעשה האדם נמנין לפניו: קשת גבורים חתים. טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופירוש חתים הם וקשתם כמו קול נגידים נחבאו: אזרו חיל. החיל והכח הוא אזורם: שבעים בלחם נשכרו. אותם שהיו שבעים מתחלה שבו להיות נשכרים בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך ובכן במשכה התורה חלילה כל כך בהדומה לזה עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כגרתי פנינה עתה אומללה כגרתה כלומר שמתו בניה. ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא סך חשבון כמו שבע יפול צדיק וקם. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה. שמואל בגימטריא במספר שבעה: אף מרומם. הרבוי לפי שהעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני ה׳ ויעמידום. ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן אומר וצדיק יסוד עולם: ישמור. שלא ינגפו: ידמו יכרתו ופירוש בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול: כי לא בכח. אלא ברצון ה׳: ה׳ יחתו מריביו. מריבי הצדיקים הם מריביו: עליו בשמים ירעם. עליו על כל אחד ממריביו. ובי״ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים ה׳ והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים כמו שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם: ידין אפסי ארץ. על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט אם יסתר איש במסתרים׳:
ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו. כפל דב׳ כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה:

כה אמר ה׳ מצא חן במדבר. עניין זה דבק לעניין הגאולה שאמר למעלה אמר זה הטעם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים והיו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצא חן בעיני במדבר: הלוך להרגיעו. הלוך מקור במקום עבר כלומר ה׳ הלך לפניהם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה. ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת ביאור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל: מרחוק ה׳ נראה לי. הפסוק חלוק במענה ותשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר ה׳ מצא חן במדבר אמרה היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק ה׳ נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות. ענה אותה ה׳ ואהבת עולם אהבתיך. רוצה לומר על כן משכתיך חסד: על כן משכתי לך חסדי ונראתי לך

בכבודי

וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי
תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים׃
עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן
נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ׃ כִּי יֶשׁ־יוֹם
קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם קוּמוּ
וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כִּי־
כֹה אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה
וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ
וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־
קמץ בסגולתא אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה
וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃
בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם
אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר
לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל
לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא׃ שִׁמְעוּ
דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים
מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל
יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ׃ כִּי־
פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד
חָזָק מִמֶּנּוּ׃ וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־
צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן
וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן
וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־
יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃ אָז תִּשְׂמַח
בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים
יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן

ונחמתים

פירוש רד״ק

בכבודי על שר שיגי להיות אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה שנים עוד אבנך
ונבנית וגו׳ : עוד אבנך · כי הבנין הפזורה כמו הבנין ההרוס : בתולת ישראל · כי עוד תהי׳ כבתולה
שלא נבעלה ולא יבעלוך אדונים זולתי : עוד תעדי תפיך · כלומר מרוב טוב׳ תגלי ותשמחי בתפי׳
ובמחולות והתפי׳ יהיו כעדי לך : עוד תטעי כרמים · נטעו נוטעים וחללו · נטעו עבר במקום עתיד
דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יוציא מהם היין משובח ובהיותם פוחדים בארצם מאויביהם היו
יראים לצאת לכרמים כל שכן לטעת ועתה הבטיחם שיהיה להם שלום גדולה ויטעו כרמים ויחללו
בשנה הרביעית כמשפט פדיון פירות הכרמים וזכר החילול לפי שהיא בשמחה ובשירים כמו שאמר
קדש הלולי׳ ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלולים : כי יש יום · יש יום שעתיד לבא שיקראו נצרים והם
הצופים שהיו עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות לה׳ על רוב הטובה : כי כה
אמר ה׳ רנו ליעקב שמחה · זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול המבשר והוא פקדם כאילו אמר כה
אמר ה׳ ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם
כל רבים עמים כמו כל עמים רבים : וצהלו בראש הגוים · כתרגומו ודוצו ברים גלי לעיני עממיא :
השמיעו · הבשורה והללו את ה׳ : מארץ צפון · כי רוב הגלות בצפון : בם עור ופסח · כל כך יבאו
בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם · ויש מפרשים כל כך אובילם דרך
ישר עד שיוכלו לכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם : בבכי יבאו · יש בכי של
שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך · ויבך על צואריו עוד כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו
לארצם יבכו : ובתחנונים אובילם · ענין חמלה ורחמים : אל נחלי מים · כמו על פלגי מים : ואפרים
בכורי הוא · זכר אפרים כי רוב ישראל והם עשרת השבטים היו במלכות אפרים תחלה כשנחלקה
המלכות ואחר כך נקראו בשם אפרים ואמר בכמה מקומות יהודה ואפרים ומה שאמר בכורי הוא
לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פירושו חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישראל
לענין חבה ואהבה : מזרה ישראל יקבצנו · מי שזרה אותו והגלהו בין האומות הוא יקבצנו : ונהרו ·
ענין מרוצה וכן ונהרו אליו כל הגוים : לדאבה · להעצב ולדאג : ורויתי · זכר הכהנים לומר שתשוב

עבודת

ונחמתים ושמחתים מיגונם: ורויתי
נפש הכהנים דשן ועמי את טובי
ישבעו נאם יהוה: כה אמר יהוה
קול ברמה נשמע נהי בכי
תמרורים רחל מבכה על בניה
מאנה להנחם על בניה כי איננו:
כה אמר יהוה מנעי קולך מבכי
ועיניך מדמעה כי יש שכר
לפעלתך נאם יהוה ושבו מארץ
אויב: ויש תקוה לאחריתך נאם
יהוה ושבו בנים לגבולם: שמוע
שמעתי אפרים מתנודד יסרתני
ואוסר כעגל לא למד השיבני
ואשובה כי אתה יהוה אלהי: כי
אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי
כי נשאתי חרפת נעורי: הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשעים כי
מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על
כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם
יהוה:

הפטרה ליום הכפורים באחרית ישעיה בסימן נ"ז:

ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו
מכשול מדרך עמי: כי כה
אמר

פירוש רד"ק

עבודת בית המקדש במקומה וישבעו דשן הקרבנות: כה אמר ה' קול ברמה נשמע. אמר על דרך משל על עשרת השבטים שראשם אפרים וזכר האם לכלם ושיא רחל כאילו בוכה על בניה: כי איננו. פי' פעם וזכר אלו ואמר עליהם איננו לפי שלא שבו עוד משגלו כמו ששבו יהודה ובנימין מגלות ראשון מבבל ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומם איה לפיכך אמר כי איננו ופירוש ברמה בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק. ויש דרש למה רחל לפי שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל העבוד' שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בני יש שכר לפעלתך לצדקתך שמסרת סימניך לאחותך: בכי תמרורים: שבוכה במרירות לב: רחל מבכה. יבא הפעל מפעל שדגוש לרוב הבכי: לפעלתך. בניך שסבלו בגלות כמה שנים ולא שכחו את שמי: לאחריתך. לאחרית בניך: מתנודד. בוכה ונוהם ואומ' לי: יסרתני. ביסורין אתה הקב"ה כעגל לא למד. שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו עד שילמוד. כך אני סבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך והשבני שב אלי': השיבני. כלומר קבלני לתשובה: כי אחרי שובי נחמתי. אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו תשוב' שלמה אם לא יהיה תוהא ונחם על הראשונות: הודעי שהתבוננתי בעצמי שמעלתי: ספקתי על ירך. כמתעצ' ומתאבל ובשתי בעצמי למעשי' שעשיתי: וגם נכלמתי. הכלימה יותר מהבושה לפי' אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו: כי נשאתי חרפת נעורי. כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר מהמעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופירוש נעורי בימים הקדמוני' ונקראו הימי' הקדמוני' נעורים בדרך משאלה כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקונים וכן חסד נעוריך: הבן יקיר לי הן לדברי השכינה מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקיר לי שלא חטא לי מעולם: אם ילד שעשועים. כאדם שמשתעשע עם בנו המחביב לו: מדי דברי בו. בכל עת שאדבר בו כוכרנו עוד באהבתי הקדומה לו. על כן שאזכרנו באהבה הקדומ' המו מעי לו בראותי אותו בגלו': רחם אר זמנו ואוציאנו מהגלות: חסלת הפטרת יום שני של ראש השנה: הפטרת יום הכיפורים: ואמר סולו סולו. כה יאמר הנביא בשמי לעמי כבשו כבשו מסילה סלולה פנו יצ"ה מדרכיכם:

הריעו

הפטרה ליום הכפורים בשחרית

אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים׃ כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי׃ בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ׃ דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃ בּוֹרֵא ניב קרי נוּב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם

שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו׃ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא קמץ בז"ק יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃ אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים׃ קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם׃ וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא קמץ בז"ק עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אלהים

פירוש רד"ק

הרימו מכשול הסקלו האבנים שאתם נכשלים בהם הם הרהורי רשע : שוכן עד · שוכן לעולם ; מרום וקדוש אשכון · ואת דכא ושפל רוח · ואף על פי שאשכון עם מרומים וקדושים והם הגלגלים והמלאכים כן אשכון עם התחתונים עם מי שהוא בהם דכא ושפל רוח להחיות רוחם ולבם אע"פ שהם בצרה פעמים לא תחשבו שאיני משגיח עליהם וכן ישראל שעתידין להיות זמן ארוך בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיות' : כי לא לעולם אריב · מיום היותם לי לעם הייתי במריבה עמהם הם חוטאים ואני קוצף עליהם ולא תהיה זאת המריבה והקצף לעולם כי אסיר לב האבן מהם : כי רוח מלפני יעטוף · הרוח מלפני הוא והוא יעטוף וילבש הגוף ויכבוש אותו ללכת בדרך טובה וכפל הענין ואמר · ונשמות אני עשיתי כמו שאמר מלפני כי אין הנשמה מטבע הארץ כמו הגוף שהוא מטבע הארץ לפיכ' הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשוך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעול' ומלאו דעה את ה' ; בעון בצעו · גזלתו ; הסתר · פי' הסתר פנים כמו שאמר ואנכי הסתר אסתיר פני מהם : וילך שובב · מרד שמרד בי ופנה אחרי אלהי' אחרים כמו שהתעהו לבו : דרכיו ראיתי · כשהוא נכנע מלפני שבאתהו צרה ; וארפאהו ואנחהו · אוליכהו בדרך מרפא או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע ואשל' נחומים לו ולאבליו · על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם נחומים כלו' טובות שינחם בהם ויותר לאבליו לאות' שהתאבלו בגלות על חרבן ירושלם כמו שאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה ורש"י פי' לו ולאבליו · למצטערים עליו : בורא · ואהיה מחדש דבר בשפתי' שיאמר בפי הכל שלום שלום ולא יזכר שם מלחמה בעולם וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג · ופי' לרחוק מירושלם ולקרוב לה : ורפאתיו · הוא ישראל כמו שפירשנו וארפאהו ורבותינו ז"ל למדו מזה ואמרו גדולים בעלי תשובה מצדיקי' גמורים שנא' לרחוק ולקרוב בתחלה רחוק מי שהי' רחוק ונתקרב ואחר קרוב מי שהיה קרוב כבר : והרשעים · אבל הרשעים שהם כים נגרש אין שלום להם שלא יסופו כולם ופי' כים נגרש כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל שלא יבא גל אחר גל לעולם לא ינוח ובבאו אל השפה יגרשו מימיו רפש וטיט של היבשה ודמה מעשי הרשעים לרפש וטיט כן לעולם לא ינוחו הרשעי' מהרגש העולם עד שימותו כמו שאמ' שם רשעי' חדלו רגז : קרא בגרון · אמר ה' לנביא שיקר' בקול לבני דורו ויוכיח' על מעשיהם וירים קולו שיה' כמו השופר שישמע קולו למרחוק : אל תחשוך · אלא תמיד קרא להם : והגד לעמי פשעם · אלו תלמידי חכמים שכל שגגתם פשע ששגגת תלמוד עולה זדון : ולבית יעקב חטאתם · אילו עמי הארץ שאף זדונ' שגגה : ודעת דרכי יחפצון · הפנים לשאול הוראו' לחכמים כאילו רוצים לקיימם : כגוי אשר צדקה עשה · כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשבן נמים ואין

אלהים יחפצון׃ למה צמנו ולא
ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן
ביום צמכם תמצאו חפץ וכל־
עצביכם תנגשו׃ הן לריב
ומצה תצומו ולהכות באגרף
רשע לא תצומו כיום להשמיע
במרום קולכם׃ הכזה יהיה צום
אבחרהו יום ענות אדם נפשו
הלכף כאגמן ראשו ושק ואפר
יציע הלזה תקרא־צום ויום רצון
ליהוה׃ הלוא זה צום אבחרהו
פתח חרצבות רשע התר אגדות
מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל־
מוטה תנתקו׃ הלוא פרס לרעב
לחמך ועניים מרודים תביא בית
כי־תראה ערם וכסיתו ומבשרך
לא תתעלם׃ אז יבקע כשחר
אורך וארכתך מהרה תצמח
והלך לפניך צדקך כבוד יהוה
יאספך׃ אז תקרא ויהוה יענה
תשוע ויאמר הנני אם־תסיר
מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר־
און׃ ותפק לרעב נפשך ונפש
נענה תשביע וזרח בחשך אורך
ואפלתך כצהרים׃ ונחך יהוה
תמיד והשביע בצחצחות נפשך
ועצמתיך

פירוש רד״ק

ואין נענין אומרי׳ למה צמנו ולא ראית תעניתנו ולא קבלת תפלתינו : ולא תדע · כאלו לא תדע כלומר
אין אתה משגיח בנו · והתשוב׳ הן ביום צומכם · ואיך ארצה צומכם ואינו כי אם למריבה · כי ביום
התענית יאספו העם ויראה אדם בעל חובו ויגש ממנו חפצו כלו׳ חובו ואם לא יתן יגנוש אותו וידחקנו
עד שיתן וגם יכנו באגרוף רשע אם יענה לו שלא כרצונו : עצביכם · ממונכ׳ כמו ועצביך בבית נכרי
כי הממון יגיע האדם ועצבונו : תנגשו · מן לא יגוש את רעהו : לא תצומו כיום · כמשפט היום לצור
ולבכות כדי שישמע במרום קולכם : הכזה · אין הצום שנרצה התענית מלאכול ומלשתו׳ ובכפיפ׳ הראש
כמו האגמון והוא הגומא שכופף ראשו ולא הצעת השק והאפר כי אין המעשים האלה נבחרי׳ · ורש״י
פי׳ אגמון · הוא כמין חכה כפוף וצדין בו דגים : חרצבות רשע · קשורי רשע וכן כי אין חרצבות
למותם כי מעש׳ הרשע כשיתחז׳ ידמה לקשר אמיץ שלא יוכל אדם לפתחו ולהתירו כי אם בטורח גדול ·
וכפל הענין במלות שונות ואמר : התר אגדות מוטה · כי מוטה כמו רשע שמטים העניים מן ימוש
עלי און · לו יהיה המוטה שם העול כמו ויקח חנניה את המוטה · דמה דחקם העניים ונגשם אותם
כשו ישימו עול ומוטה על צוארם · ורש״י פי׳ מוטה · הטיית משפט : ושלח רצוצים חפשים · הם
העבדים שהם רצוצים ושבורים ביד אדוניהם עוברים על לא תרדה בו בפרך ולא ישלחום מקץ שבע
שנים : מוטה · פירשנוהו : הלא פרוס · הפריסה היא הבציעה ידוע בדברי רבותינו ז״ל מברך ואח״כ
בוצע : ועניים מרודים · צועקים ונאנקים על צרתם כגון עוניי ומרודי · אריד בשיחי : ומבשרך ·
ומקרובך : יבקע כשחר · כעמוד השחר שבוקע בעבים : אורך · ר״ל הצלחתך : וארוכתך · רפואתך :
והלך לפניך צדקך · כשתמות כבוד ה׳ יאספך אל מקום הכבוד אשר נפשות הצדיקים צרורות שם בצרור
החיים : שלח אצבע · מקור · אמר אם תסיר אותו מעש׳ הרע ואפי׳ שלח אצבעך תסיר כדרך בני אדם
המריבים שישלח אצבעו אל פני חברו לא שיכנו וכן תסיר דבר און שלא תריב עם רעך אפי׳ בדברי׳ :
ותפק לרעב נפשך · כלו׳ כשתפרוס לו לחמך ברוח נדיבה תעשה ובהסברת פנים שיכיר כי ברצון ובלב
טוב אתה נותן לו : ותפק · כמו ותוצא · וכן ויפק רצון מה׳ : ואפלתך כצהרי׳ · אם היה לך אפלה וצרה
תשוב כמו הצהרים שהוא חוזק אור היום : ונחך ה׳ · כדרך ה׳ בשני בצדקתך כלומ׳ תמיד ישגיח עליך :
בצחצחות · ענין יובש כמו צחה צמא בעת שיהיה צמא וחסרון טוב בעולם הוא ישביע נפשך : ועצמותיך
יחליץ · ידשן על דרך ושמועה טובה תדשן עצם : כגן רוה · שיש בו מעינות ישקוהו והוא רוה ושבע

Hbbbb ח תמיד

וַעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה
וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃
וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי
דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר
פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ אִם־
תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ
בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג
לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ
מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ
וְדַבֵּר דָּבָר׃ אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה
וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־ יתיר ו' בָּמֳתֵי אָרֶץ
וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ
כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

הפטרת יום כפור למנחה נבו"א עזר יונה סימן א':

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי
לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־
עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי׃ וַיָּקָם יוֹנָה
לִבְרֹחַ

פירוש רד"ק

תמיד: וכמוצא מים. הוא המקור: אשר לא יכזבו מימיו. כי אפי' בעת היובש הוא נובע. וכזבות הדג' הוא כזב כשלא מכזב בו שלא היה שם מעולם על דרך כחש מעשה זית. ותירוש יכחש בה: ובנו ממך. כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים הארץ כן המעשי' הטובים מישבים אותה. ופי' ממך המעשים הטובים יוצאים ממך יבנו חרבות העולם שהחרבות שהיו זמן רב: מוסדי דור ודור. המוסדות שנפלו זה דור ודור. אתה במעשיך הטובים תקומם אותם: וקורא לך גודר פרץ. בני העולם יקראו לך כי בזכותך ובמעשיך הטובים יגדרו הפרצות: משובב נתיבות לשבת. כי בחרבן הארץ הנתיבות שוממות אין עובר בהם ויאמרו עליך כי אתה המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת כי מפני ישיבת הערים ישובו גם כן הדרכים: אם תשיב משבת. ללכת בשבת חוץ לתחום ואמר אם תשיב כלו' אם היית הולך בדרך ונזכרת שהוא שבת והשיבות רגלך שאסור ללכת עוד לכבוד שבת כל שכן עשות חפציך שהוא כולל המלאכות שחייבין עליהם מיתה. ופיר' עשות חפציך מעשות ומ"ם משבת עומדת במקום שני': ורגלך. וחפצך. חסרים יו"ד הרבים. ורבותינו ז"ל פירשו רגלך דרך המקרא לשון רבים שאמרו רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס שנא' אם תשיב משבת רגלך. רגליך קרינן: וקראת לשבת עונג. לענג הגוף במאכלים ערבים וטובים. ופי' קראת כמו מקרא קדש: לקדוש ה' מכובד. כפל ענין במלות שונות. ורבותינו ז"ל פירשו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה: וכבדתו מעשו' דרכיך. והו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה. כי פי' דרכיך חפציך ומעשיך כמו דרכי ספרתי: ממצוא חפציך. כפל ענין במלות שונות כי הוא כמו מעשות דרכיך: ודבר דבר. שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול כלומ' שידבר בשבת בנחת וימעט בדברים: אז תתענג על ה'. כלו' ישפיע לך טובות עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו. והתענוג על ה' הוא תענוג הנפש: והרכבתיך על במותי ארץ. היא א"י שהיא גבוה מכל הארצות: נחלת יעקב. כי בניו הם מיוחדים לנחלה לא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק. ורבותינו ז"ל דרשו נחלת יעקב. נחלה בלא מצרים כמו שנא' ופרצת ימה וקדמה וגו': כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים דברו:

הפטרת יום כפור למנחה: נבואת יונה

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי. נביא זה היה משבט זבולון מן הנראה כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה. ויש לשאול למה נכתב' נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מא"ה ואין בו זכר לישרא' ואין בכל נביאים זולתה כמוה. ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה וישרא' מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם. ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה השם יתברך עם הנביא שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות וחי. ועוד שהקיאו הדג. ועוד ללמד שהשם יתברך חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם: וקרא עליה. לא כתב מה יקרא עליה

לברח תרשישה מלפני יהוה
וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש
ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה: ויהוה
הטיל רוח גדולה אל־הים ויהי
סער־גדול בים והאניה חשבה
להשבר: וייראו המלחים ויזעקו
איש אל־אלהיו ויטלו את־הכלים
אשר באניה אל־הים להקל
מעליהם ויונה ירד אל־ירכתי
הספינה וישכב וירדם: ויקרב אליו
רב החבל ויאמר לו מה־לך נרדם
קום קרא אל־אלהיך אולי יתעשת
האלהים לנו ולא נאבד: ויאמרו
איש אל־רעהו לכו ונפילה גורלות
ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו
ויפלו גורלות ויפל הגורל על־
יונה: ויאמרו אליו הגידה־נא לנו

באשר למי־הרעה הזאת לנו מה־
מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך
ואי־מזה עם אתה: ויאמר אליהם
עברי אנכי ואת־יהוה אלהי
השמים אני ירא אשר־עשה את־
הים ואת־היבשה: וייראו האנשים
יראה גדולה ויאמרו אליו מה־זאת
עשית כי־ידעו האנשים כי־מלפני
יהוה הוא ברח כי הגיד להם:
ויאמרו אליו מה־נעשה לך וישתק
הים מעלינו כי הים הולך וסער:
ויאמר אליהם שאוני והטילני אל־
הים וישתק הים מעליכם כי יודע
אני כי בשלי הסער הגדול הזה
עליכם: ויחתרו האנשים להשיב
אל־היבשה ולא יכלו כי הים הולך
וסער עליהם: ויקראו אל־יהוה
ויאמרו אנה יהוה אל־נא נאבדה

בנפש

פירוש רד"ק

עליה לא מצא שקר' עליה בסוף וכינוה כהפכת למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה: לברוח תרשישה מלפני ה' · ואיך היה יכול לברוח ודוד אמר אנה מפניך אברח לא אין מלפני כמו מפני · כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה' לא פי' מלפני מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה כי חשב שאם יצא חו"ל לא תשרה עליו רוח נבואה והיה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר יונה הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך ישובו מדרכיהם הרעים ויחייבו ישראל בזה שאני והנביאים אחרים הולכי' אליהם תמיד בשליחות השם יתברך ואינם שבים מדרכם הרעה: וירד יפו · שהיא על שפת הים והוא חוף אניות · והנכנס בים יקרא יורד כמו שנא' יורדי הים באניות כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד שאר היבשה: באה תרשיש · באה טעמו מלרע · רוצה לומר שהיתה מוכנת ללכת ולבא תרשישה: ויתן שכרה · שכר הראוי לו לתת לה · ובדרש נתן שכר כל הספינה בעבור שתמה' ללכת ולא תמתין לסוחרים ולסחורות · וסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר: והאניה חשבה להשבר · רוצה לומר אנשי האניה חשבו שתשבר האניה ורש"י פירש חשבה להשבר · נדמית כאילו היא נשברת: המלחי' · הם תופשי המשוטים: איש אל אלהיו · מן שבעים אומות היו שם: אל ירכתי הספינה · אל אחת מן הירכתים וכן ויקבר בערי גלעד: רב החובל · הגדול שבשפנים כי השפנים נקראים חובלי' לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן: יתעשת · יתרצה וכן אבדו עשתנותיו מחשבות רצונו · וכן בארמית ומלכא עשית · ר"ל מחשב: לכו ונפילה גורלות · רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא: בשלמי · במעשיו של מי ממנו: באשר למי · למי חטא' אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו: ויחתרו · השתדלו במשוטות להוציא הספינה אל היבשה כי תופש המשו'

ומוליכו

בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ
דָּם (יתיר א') נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה
וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ׃
וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־
יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ
נְדָרִים׃ וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ
אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג
שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת׃
וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי
הַדָּגָה׃ וַיֹּאמֶר קָרָאתִי (מלעיל) מִצָּרָה
לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל
שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי
מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי
כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ וַאֲנִי
אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ
אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃
אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי
סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ לְקִצְבֵי הָרִים
יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם
וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃
בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־
הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא
חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה
אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי
אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית
לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר
הגדולה

פירוש רד"ק

ומוליכו הים הוא כעותר בים: וימן ה'. ענין זמון כמו אשר מנה מאכלכם: דג גדול. זכר היה והיה
עומד ברווח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברי'
והיה שם בדוחק והתפלל שם שנא' ממעי הדגה: ויענני. כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלו':
מבטן שאול. מבטן הדג שהוא כשאול לי: כל משבריך וגליך. כששבר גלי הים בעת הזעף יקראו
משברים: ואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. ראיתי שקיימתני כל
אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשיך: אפפוני מים עד נפש. סבבוני מים עד שכמעט
יצאה ממני נפשי: סוף חבוש לראשי. הסוף הוא הגומא ויש ממנו גדל על שפת היאור או הים לפיכך
נקרא ים סוף. ויש ממנו שגדל בקרקע הים והוא נכרך בראשי הדגים וזהו שאמ' סוף חבוש לראשי ופי'
לראשי לראש הדג שבלעני כי הוא הי' כמו ראשו כל זמן שהי' במעי הדג: לקצבי הרי' ירדתי. לסו' הרי'
ירדתי לסו' ההרים אשר בים כלומר לעיקרים שהוא קרקע הים. וקצב וקץ א' הוא: הארץ בריחיה בעדי
לעולם. מתחילה חשבתי שהארץ שהיא היבשה היו בריחים בעדי כלומר שהיתה בורחת בעדי שלא אצא
אליה לעולם שיהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי והשחת הו' הקבר:
בהתעטף עלי נפשי. זה הלשון נאמר על רוב הצרה שתקצר נפש האדם בו אמר כשהיתה בצרה נפשי
שבלעני הדג את ה' זכרתי והתפללתי אליו: משמרים הבלי שוא. אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים
ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה יעזבו חסדם שיראו את ה' וזעקו אליו ונדרו נדרי' לא יקיימו מה שנדרו
וישובו לעבודת אלהיהם. אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך: וי"מ חסדם יעזבו. מן חסד הוא
כלו' יעזבו אליליהם שהם חסד ונבלה. וכן הוא בפרקי ר"א עוד כיון שראו המלחים כשהגיעו אל נינוה
את כל הניסים שעשה הקב"ה עם יונה עמדו והשליכו איש אלהיו בים שנא' משמרים הבלי שוא וגו':
ישועתה לה'. פי' ואומר כי הישועה לה' לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי: ויאמר ה' לדג. העיר
את רצונו שיקיאהו: עיר גדולה לאלהים. כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל דרך הגדלה כמו
כהררי אל. ארזי אל. שלהבת יה. מאפליה: ויקראו צום. קודם שהגיעה השמועה למלך עשו תשובה מעצמם:

אדרתו

הגדולה וקרא אליה את הקריאה
אשר אנכי דבר אליך: ויקם יונה
וילך אל נינוה כדבר יהוה ונינוה
היתה עיר גדולה לאלהים מהלך
שלשת ימים: ויחל יונה לבוא
בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר
עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת:
ויאמינו אנשי נינוה באלהים
ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם
ועד קטנם: ויגע הדבר אל מלך
נינוה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו
מעליו ויכס שק וישב על האפר:
ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך
וגדליו לאמר האדם והבהמה
הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל
ירעו ומים אל ישתו: ויתכסו שקים
האדם והבהמה ויקראו אל
אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו
הרעה ומן החמס אשר בכפיהם:
מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב

מחרון אפו ולא נאבד: וירא
האלהים את מעשיהם כי שבו
מדרכם הרעה וינחם האלהים על
הרעה אשר דבר לעשות להם
ולא עשה: וירע אל יונה רעה
גדולה ויחר לו: ויתפלל אל יהוה
ויאמר ג' טעמים אנה יהוה הלוא זה
דברי עד היותי על אדמתי על
כן קדמתי לברח תרשישה כי
ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך
אפים ורב חסד ונחם על הרעה:
ועתה יהוה קח נא את נפשי ממני
כי טוב מותי מחיי: ויאמר יהוה
ההיטב חרה לך: ויצא יונה מן
העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו
שם סכה וישב תחתיה בצל עד
אשר יראה מה יהיה בעיר: וימן
יהוה אלהים קיקיון ויעל מעל
ליונה להיות צל על ראשו להציל
לו מרעתו וישמח יונה על הקיקיון

שמחה

פירוש רד"ק

אדרתו · לבוש יקריה: ויזעק · העביר כרוז בעיר על התשובה ואע"פ שהעם היו נזהרים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל: מטעם המלך · ר"ל מעצתו ושכלו הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה וכן וטעם זקנים יקח · בשנותו את טעמו: בחזקה · בכל לב: ומן החמס · הוא כנגד כלם: מי יודע · אולי ישוב ונחם האלהים בשובנו מהמעשים הרעים · או פירושו מי שיודע דרכי התשובה ישוב והשם יתברך ינחם · ורש"י פירש מי יודע · עבירות שבידו ישוב: ויחר לו · כמו שפירשנו בעבור ישראל אלא שבו מדרכם הרעה: ויתפלל יונה · התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפלתו אנה ה': הלא זה דברי · מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל: עד היותי · בעוד היותי: קח נא את נפשי · שלא אראה ברעת ישראל: ההיטב חרה לך · אם חרה לך מאד ולא אמר לו עוד · אלא רוצה לומר עוד אראך אות שאינו מן הדין שיחרה לך על סליחתי לשבים · והיטב ענינו חוזק הענין · וכן ואכות אותו טחון היטב · שברו היטב · וי"מ אם הטוב שאני עושה להם חרה לך · ויונתן תרגם כמו מאד · הלחדא: וימן · לשון הזמנה · הצמיחו לפי שעה · ואף על פי שעשה לו סוכה לצל אולי יבשו עלי הסוכה כי ישב שמה עד מלאת לו ארבעים יום: קיקיון הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה צל ובמשנה ולא בשמן קיק · ואמרו בגמרא מאי קיק קיקיון דיונה · אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה וללולבא דמוי ואבי פסקי רבי · פי' בין בקעי המים הוא גדל · ועל פום הכמן מדלן יתיה · פירוש על פתחי החנויות מדלין אותו לצל ומפרצנוהי עבדין

שמחה גדולה: וימן האלהים
תולעת בעלות השחר למחרת
ותך את הקיקיון וייבש: ויהי
כזרח השמש וימן אלהים רוח
קדים חרישית ותך השמש על
ראש יונה ויתעלף וישאל את
נפשו למות ויאמר טוב מותי
מחיי: ויאמר אלהים אל יונה
ההיטב חרה לך על הקיקיון
ויאמר היטב חרה לי עד מות:
ויאמר יהוה אתה חסת על הקיקיון
אשר לא עמלת בו ולא גדלתו
שבן לילה היה ובן לילה אבד:
ואני לא אחוס על נינוה העיר
הגדולה אשר יש בה הרבה יב רבא
משתים עשרה רבו אדם אשר
לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה
רבה:

הפטרת יום ראשון של סוכות בזכריה בסימן י"ד

הנה יום בא ליהוה וחלק שללך
בקרבך: ואספתי את כל
הגוים אל ירושלם למלחמה
ונלכדה העיר ונשסו הבתים
והנשים תשגלנה תשכבנה ק' ויצא חצי
העיר בגולה ויתר העם לא יכרת
מן העיר: ויצא יהוה ונלחם בגוים
ההם כיום הלחמו ביום קרב:
ועמדו רגליו ביום ההוא על הר
הזיתים אשר על פני ירושלם
מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו
מזרחה

פירוש רד"ק

שמחה· פירש מגרעיניו עושין שמן: מרעתו· מחום השמש שהכהו: ותך· ר"ל שחתכו למטה ואחר שנפסק ממנו לחוץ הארץ ונחתך יבשו עלין שהיו לו לצל: חרישית· חזקה שנעשו בני אדם כחרשים בנשיבתה· ורוח קדים היא חמה: ותך השמש· הרוח והשמש: ויתעלף· יגעה נפשו ונבהלה מאד עד שלא יכול לעמוד על עצמו מרוב החום· וכן בדברי רז"ל שמא יתעלפה: אשר לא עמלת בו· הדבר שיעמול בו האדם הוא עצב יותר באבדו ואע"פ שהשם יתברך לא עמל ביצירת הנבראים דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומעים: שבין לילה היה ובין לילה אבד· בין כמו בן· וכן בן נון ובין לילה כמו בן לילה· כמו בן חדש בן עשרים· ופי' בן לילה כי בלילה אחת צמח ובלילה האחרת אבד בסוף הלילה כי בעלות השחר הוכה וייבש: הרבה מי"ב רבוא· רבוא הוא עשרת אלפים· אשר לא ידע שהם קטנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין להם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש· וכן בהמה רבה· שיש בעיר והבהמה אין לה עונש וזכות ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול: השלמת הפטרת יום כפור במנחה: הפטרה ליום ראשון של סוכות:

הנה יום בא לה'· לה' יהיה אותו היום שכבודו וגבורתו באותו הזמן יראה והוא זמן שיבא ג"ג ומגוג על אדמת ישראל: וחלק שללך בקרבך· שלל שתשללי מאויבים יחלקו יושביך בקרבך: ונלכדה העיר· ואת הכרה תהיה לצרף הפליטה שיותר בה ועליה נאמר חצי כמעט רגע: ונשסו הבתים· כמו מי נתן למשסה יעקב· ענין בזה ושלל: ויצא חצי העיר בגולה· רוצה לומר שיגלום מן העיר כשבויים אל אהליהם שהם חוץ לעיר· עד כאן יניחם ה' יתברך ביד אויביהם לצרף אות': ויתר העם לא יכרת מן העיר· כי לא יתנם השם יתברך עוד ביד אויביהם ויתגברו ישראל על האויבים וזהו שאמר ויצא ה': ביום קרב· ביום מלחמה ופירושו כתרגומו כיום אגחותי' קרב על ימא דסוף: ועמדו רגליו· על דרך משל שיראה אות ומופת בהר הזתים שיבקע: מחציו מזרחה וימה· ממזרח למערב יבקע ההר כולו חציו לצפון וחציו לדרום ויהיה ביניהם גיא גדול מאד: ומש· יסור· כלומר שיסור ויעתק חצי ההר ממקומו לצד צפון וחציו לצד דרום והגיא ביניהם· ומשל האות הזה שיבקעו הגוים

הבאים

מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש
חצי ההר צפונה וחציו נגבה:
ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים
אל אצל ונסתם כאשר נסתם
מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה
ובא יהוה אלהי כל קדשים עמך:
והיה ביום ההוא לא יהיה אור
יקרות וקפאון ק׳ יקפאון: והיה יום
אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא
לילה והיה לעת ערב יהיה אור:
והיה ביום ההוא יצאו מים חיים
מירושלם חצים אל הים הקדמוני
וחצים אל הים האחרון בקיץ
ובחרף יהיה: והיה יהוה למלך
על כל הארץ ביום ההוא יהיה
יהוה אחד ושמו אחד: יסוב כל
הארץ כערבה מגבע לרמון נגב
ירושלם וראמה וישבה תחתיה
למשער בנימן עד מקום שער
הראשון עד שער הפנים ומגדל
חננאל עד יקבי המלך: וישבו בה
וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלם
לבטח: וזאת תהיה המגפה אשר
יגף יהוה את כל העמים אשר
צבאו על ירושלם המק בשרו
והוא עמד על רגליו ועיניו תמקנה

פירוש רד״ק

בחריהן

בנאים על ירושלם ויפלו הנה והנה: ונסתם גיא הרי. כשיבקע ההר ינוסו מפני קול הרעש וינוסו אל גיא הרי: כי יגיע גיא הרים אל אצל. כי הגיא שיעשה בבקעה ההיא יאריך ויגיע אל אצל והוא שם מקום כלומר חוץ להרים תהיה הבקיעה ההיא עד אצל וינועו שם שיחשבו להנצל חוץ להרים וימצאו שם גיא כמו כן: הרי. כמו הרים וכן אליליה ידי כמו ידים. וקרע לו חלוני כמו חלונים: מפני הרעש. אמרו כי מה שאמר בישעיה וינועו אמות הספים אז היה הרעש: ובא ה׳ אלהי. אז יבא ה׳ כמו שאמר ויצא ה׳: כל קדושים עמך. כמו וכל קדושים וכן שמש ירח. ראובן שמעון. ורוצה לומר קדושים מלאכים: והיה ביום ההוא. ביום שזכר שיהיה בו האות יהיה זה הענין שלא יהיה אור יקרות וקפאון. ופירושו על דרך משל שלא יהיה אור היום ההוא בהיר והוא אור יקרות כמו וירח יקר הולך ולא אור קפאון והוא קפוא ועבה שהוא כמו חשך. ופירושו שלא יהיה היום ההוא כלו לא כאור ולא כחשך כלומר לא ברוחה ולא בצרה כי שפיהם תהיינה בו. וכן אמר אחריו לא יום ולא לילה: והיה יום אחד. אותו היום יהיה יום מיוחד לה׳ שיודע בו בגבורותיו ובנפלאותיו שיעשה באותו היום: לא יום ולא לילה. לא יהיה כלו יום ולא כלו לילה כלומר לא יהיה כלו צרה ולא כלו רוחה: והיה לעת ערב יהיה אור. לעת הצרה הגדולה שיצא העיר בגולה אז ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם: מים חיים. הוא שנאמר בנבואת יואל ומעין מבית ה׳ יצא וגו׳: הקדמוני. המזרחי. האחרון. המערבי: בקיץ ובחורף יהיה. שלא ייבשו אלה הנחלים ולא יכזבו מימיהם: ביום ההוא יהיה ה׳ אחד. שיכירו כי ה׳ אחד ואין אלוה מבלעדו. וכן שמו יהיה אחד שלא יזכרו בשם אלוה אחר בעולם אלא שמו לבדו יזכרו: יסוב כל הארץ כערבה. כל הארץ סביב ירושלם שהיא עתה הרים כמו שאמר ירושלם הרים סביב לה תהיה או מישור כערבה והיא תרום ותגביה על כל הארץ. אע״פ שעתה ג״כ היא גבוהה מכל א״י מפני ההרים שהם סביב לה היום לא תראה גבהותה כל כך אבל באותו הזמן שתהיה כל הארץ סביבותיה ארץ מישור תראה גבהותה: מגבע לרמון. משם יחל המישור: נגב ירושלם. לדרום ירושלם: וראמה. בתנועת האל״ף והוא במקום וי״ו עי״ן הפעל. ופי׳ וראמה כמו שכתבנו שתהיה רמה וגבוהה על כל הארץ: וישבה תחתיה. במקומה תהיה לא שתארך ותרחב: יקבי המלך. מן גורן ויקב וידועים היו אצלם שהיו חוץ לעיר: וישבו בה. פירוש וישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד. שלא תהיה לחרם ולחרבן לעולם: המק בשרו. זה כפול האברים: והוא עומד על רגליו. בעוד שהוא עומד על רגליו ימסור

בחריהן ולשונו תמק בפיהם: והיה ביום ההוא תהיה מהומת יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על יד רעהו: וגם יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד: וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת: והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את חג הסכות: והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלם

להשתחות למלך יהוה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם: ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות: זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות: ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים לפני המזבח: והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא יהיה כנעני עוד בבית

יהוה

פירוש רד"ק

בשרו ואיבריו: בחוריהן · כשתמקנה העינים יהיה מקומם חור: ועלתה ידו על יד רעהו · תפסק ידו כשיחזיק ביד רעהו כמו שאמר המק בשרו וכן כעלות גדיש בעתו: וגם יהודה · פי' גם יהודה שבאו עם הגוים ונלחמו עמהם בירושלם כשיראו המגפה שישלח ה' בהם ואספו חילם זהב וכסף ובגדים ומה שאמר ואסף רוצה לומר יאסוף על ידם תחלה ואחר כך יצאו יושבי ירושלם ויבוזו גם הם: והיה כל הנותר · הנותרים הם שישיבו לבם במלחמה ההיא ושבו אל ה' בכל לבם: את חג הסכות · לפי שבאותו זמן תהיה המלחמה ויראו נפלאו' הבורא יתברך ויבאו מדי שנה בשנה לזכרון אותו היום: ולא עליהם · ואם לא ירד עליהם מטר כל השנים ולא יצטרכו למטר א"כ מה יהיה עונשם · תהיה עליהם המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים שבאו על ירושלם כמו שאמור המק בשרו · אשר לא יעלו לחוג · בעבור שלא יעלו בני מצרי' לחוג את חג הסוכות יהיה להם זה חג הסוכות יהיה להם זה העונש: זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים · חטאת מצרים המגפה וחטאת כל הגוים המטר שלא ירד עליהם · חטאת פי' עונש כלומר עונש החטאת כמו כי לא שלם עון האמרי ר"ל עונש העון: יהיה על מצילות הסוס קדש לה' · מצילות הם שתולים בצוארי הסוסים והם מקשקשים אות' המצילות יהיו קדש להם שיעשו מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש · ופי' על מצילות כאלו כתוב ומפותח עליהם קדש לה' כן יהיו נודעים כי הם קדש · ובדברי רבותינו ז"ל אמי על מצילות הסוס · אמר ר' י"בל עתיד הקב"ה להוסיף על ארץ ישראל עד שיהא שהסוס רץ ומצל · פירוש עד חצי היום שצושה הסוס צל לעצמו מתחתיו · ורבי אליעזר אמר מצלות שתולין לסוס בין עיניו יהיו קדש לה': והיה הסירות בבית ה' כמזרקים · פירוש רבים כמזרקים כמו שהם רבים המזרקים בבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יביאו זבחים · ורש"י פירש הסירות שהם יהיו לדשן אף הם יהיו של זהב ושל כסף המזרקי' אשר לפני המזבח: והיה · עוד ירבו הסירות לרוב הזובחים כי לא יספיקו להם אותם שיהיו בבית המקדש אלא כל סיר בירושלם וביהודה יהיו קדש לה' לבשל בהם זבחי שלמים: ולא יהיה כנעני עוד · תרגם יונתן ולא יהא עביד תגרא עוד · כמו כנעניה כנכדי ארץ שפירושו סוחריה · כלומר לא

יהוה צבאות ביום ההוא׃

הפטרה ליום שני של סוכות ותמצא בס׳ מלכים והיא בהפטרת
פקודי תחלת מ״ק ראשון׃
הפטרת שבת חול המועד של סוכות ביחזקאל בסימן ל״ח׃

והיה ביום ההוא ביום בוא גוג
על אדמת ישראל נאם
אדני יהוה תעלה חמתי באפי׃
ובקנאתי באש עברתי דברתי
אם לא ביום ההוא יהיה רעש
גדול על אדמת ישראל׃ ורעשו
מפני דגי הים ועוף השמים וחית
השדה וכל הרמש הרמש על
האדמה וכל האדם אשר על פני
האדמה ונהרסו ההרים ונפלו
המדרגות וכל חומה לארץ תפול׃
וקראתי עליו לכל הרי חרב נאם
אדני יהוה חרב איש באחיו תהיה׃
ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם
שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית
אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים
רבים אשר אתו׃ והתגדלתי
והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים
רבים וידעו כי אני יהוה׃ ואתה
בן אדם הנבא על גוג ואמרת כה
אמר אדני יהוה הנני אליך גוג
נשיא ראש משך ותבל׃
ושבבתיך וששאתיך והעליתיך
מירכתי צפון והבאותיך על הרי
ישראל׃ והכיתי קשתך מיד
שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל׃
על הרי ישראל תפול אתה וכל
אגפיך ועמים אשר אתך לעיט
צפור כל כנף וחית השדה נתתיך
לאכלה׃ על פני השדה תפול
כי אני דברתי נאם אדני יהוה׃

ושלחתי

פירוש רד״ק

ינטרך בית ה׳ עוד לסוחר שימכור שם פירות או בהמת לעשות מהם פירות כי רבים יהיו המתנדבים המקדישים׃ ויש מפרשים כי על הכנענים אמר שהיו חוטבי עצים ושואבי מים בבית המקדש לא יהיו שם עוד כי מגדולי הגוים יהיו עובדי ההכנים׃ השלמת הפטרת יום ראשון של סוכות׃

הפטרת חולו של מועד של סוכות׃

והיה מבואר הוא׃ רעש גדול כמשמעו שתרעש ארץ ישראל וכן נאמר ונבקע הר הזיתים׃ ונפלו המדרגות תרגם יונתן ויתפלפלון מגדליא. רש״י ז״ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוים ונראים כנופלים׃ קראתי עליו׃ על גוג׃ לכל הרי׃ כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול. ותרגם יונתן ואזמניה למיכל בחרבא על טורי עמי׃ חרב איש באחיו תהיה. כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת ה׳ שתהיה בהם׃ ואבני אלגביש. הוא מין ממיני הברד. ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד דומות אל גבים מן ראמות וגביש שהיא אבן לבנה מהאבנים היקרות. ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שהתחילו לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האיש משה שהתפלל שלא ירדו כמנין שנאמר לא נתך ארצה לא הגיע לארץ׃ ושובבתיך. אשברך כן כי שובבים יהיה טעם שומרון וכן בדברי רבותינו ז״ל ידרים שמשבבים לבו של אדם׃ וששאתיך. פירשו בו שהוא מלשון ששה כלומר שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה. ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריך. ויש מפרשים השפטך בששה שפטים כמו שאמר בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית והם ששה׃ והכיתי קשתך.

ושלחתי אש במגוג ובישבי האיים
לבטח וידעו כי אני יהוה : ואת
שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל
ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו
הגוים כי אני יהוה קדוש בישראל :
הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה
הוא היום אשר דברתי : ויצאו
ישבי ערי ישראל ובערו והשיקו
בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים
ובמקל יד וברמח ובערו בהם אש
שבע שנים : ולא ישאו עצים מן
השדה ולא יחטבו מן היערים כי
בנשק יבערו אש ושללו את
שלליהם ובזזו את בזזיהם נאם
אדני יהוה : והיה ביום ההוא אתן
לגוג מקום שם קבר בישראל גי
העברים קדמת הים וחסמת היא
את העברים וקברו שם את גוג
ואת כל המונה וקראו גיא המון
גוג : וקברום בית ישראל למען
טהר את הארץ שבעה חדשים :
וקברו כל עם הארץ והיה להם
לשם יום הכבדי נאם אדני יהוה :
ואנשי תמיד יבדילו עברים בארץ
מקברים את העברים את
הנותרים על פני הארץ לטהרה
מקצה שבעה חדשים יחקרו :
ועברו העברים בארץ וראה
עצם אדם ובנה אצלו ציון עד
קברו אתו המקברים אל גיא המון
גוג : וגם שם עיר המונה וטהרו
הארץ :

הפטרה

פירוש רד"ק

אכה בו עד שאפילנו מיד שמאלך · כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החצים ביד ימינו : כל כנף · פירוש כל בעלי כנף : ולא אחל את שם קדשי · שגלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם עם ה' אלה ולא יכול להצילם : הנה באה ונהייתה · באה עת הישועה : והשיקו · כמו תבור שהשיקוהו בלשון משנה : ולא ישאו · לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין : מקום שם קבר · כמו הפוך מקום קבר שם · ונדרש לפי שכסו שם ויפת ערות אביהם וכסה שם לנויית בטלית וזכה יפת לקבורה בארץ ישראל : גי העוברים · באותו הגי שעוברים דרך עליו : קדמת הים · במזרח ים גינוסר : וחסמת היא את העברים · חסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומר כי באשת ההרוגים תמשה לעוברים לדרך שם שיחסמו ויסגרו אפיהם מריח הרע ורש"י פירש וסותמת היא את העוברים · וסוגרת היא את העוברים כמו לא תחסם' שרוב פגרים שיהיו שם יבדלו את העוברים מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם : שבעה חדשים · שבעה חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם : והיה להם לשם · כל האומות יספרו את שמם לשבח ולאמר אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו : ואנשי תמיד יבדילו · ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללי' כדי לקברם : את העוברים · כמו עם העוברים אמר כי שאנשים המותמדים יאמרו לעוברים בדרך עליהם שיעזרו אותם לקבור הנותרים בארץ שלא יהרגו בגוי כי שם נהרגו רובם : יחקרו · ישלימו החקיר': ועברו העוברי' בארץ · הולכי דרכים שיראו עצם אדם ובנו אצלו ציון סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות : אל גיא · כמו בגיא : וגם שם עיר המונה · כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג הנהרגים סמוך לה : השלמת הפטרת שבת של חולו של מועד של סכות :

הפטרה ליום שמיני עצרת : ויהי

הפטרה ליום שמיני עצרת במלכים א' בסימן ח'

ויהי ׀ ככלות שלמה להתפלל
אל־יהוה את כל־התפלה
והתחנה הזאת קם מלפני מזבח
יהוה מכרע על־ברכיו וכפיו
פרשות השמים: ויעמד ויברך
את כל־קהל ישראל קול גדול
לאמר: ברוך יהוה אשר נתן
מנוחה לעמו ישראל ככל אשר
דבר לא־נפל דבר אחד מכל דברו
הטוב אשר דבר ביד משה עבדו:
יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה
עם־אבתינו אל־יעזבנו ואל־יטשנו:
להטות לבבנו אליו ללכת בכל־
דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו
ומשפטיו אשר צוה את־אבתינו:
ויהיו דברי אלה אשר התחננתי
לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו
יומם ולילה לעשות ׀ משפט עבדו
ומשפט עמו ישראל דבר־יום
ביומו: למען דעת כל־עמי הארץ
כי יהוה הוא האלהים אין עוד:
והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו
ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום
הזה: והמלך וכל־ישראל עמו
זבחים זבח לפני יהוה: ויזבח
שלמה את־זבח השלמים אשר
זבח ליהוה בקר עשרים ושנים
אלף וצאן מאה ועשרים אלף
ויחנכו את־בית יהוה המלך וכל־
בני ישראל: ביום ההוא קדש
המלך את־תוך החצר אשר לפני
בית־יהוה כי־עשה שם את־העלה
ואת־המנחה ואת חלבי השלמים
כי־מזבח הנחשת אשר לפני יהוה
קטן מהכיל את־העלה ואת־
המנחה ואת חלבי השלמים:
ויעש שלמה בעת־ההיא ׀ את־החג
וכל־ישראל עמו קהל גדול
מלבוא חמת ׀ עד־נחל מצרים
לפני יהוה אלהינו שבעת ימים
ושבעת ימים ארבעה עשר יום:

ביום

פירוש רד"ק

ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי' · למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותה ומכאן אמרו רבותינו ז"ל שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו: ככל אשר דבר · והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכם: להטות לבבנו אליו · טעמו דבק עם יהי יי' אלהינו עמנו: משפט עבדו ומשפט עמו · משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנות יעשה לה כלומר לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו צריכים להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרעה ובזה ידעו כל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים כי הדבקים בו שבעי טובה ונשמרים מרעה: קדש המלך את תוך החצר · רוצה לומר כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר רוצה לומר חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים: את החג · חנוכת המקדש קרא גם כן חג: שבעת ימים · של חינוך: ושבעת ימים · חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכיפורים וי"א כי הקריבו השלמים ביום הכיפורים אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו: ארבעה

עשר

הפטרה לשמחת תורה

ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו :

הפטרה לשמחת תורה ביהושע בסימן א׳ :

ויהי אחרי מות משה עבד יהוה ויאמר יהוה אל יהושע בן נון משרת

פירוש רדק

עשר יום • להודיע כי הימים היו לא היה הפרש ביניהם : ביום השמיני • הוא שמיני
עצרת ואמרו רבותינו ז"ל ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום
כ"ג לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם וכן הוא אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה
לחדש השביעי שלח את העם : לדוד עבדו ולישראל עמו • פי' לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו
כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישראל וכן היה כי כל המלכים היו עובדים
אותו ומביאים לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב ובדברי הימי' אומר על כל הטובה
אשר עשה יי' לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבו' ז"ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס
ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני
משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון
וזהו אשר עשה יי' לדוד עבדו : השלמת הפטרת שמיני עצרת : הפטרה לשמחת תורה :

ויהי אחרי מות משה עבד יי' • מנהג הלשון לכתוב במקומות וי"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל
דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר
נרדם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם
חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בתחלת הדברים ואף בראשית
הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע • ויהי איש מן הרמתים • ויהי בשלשים שנה • ויהי
בימי שפוט השופטים • ויהי בימי אחשורוש • וכן וי"ו אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי
הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו
פותחת הה"א רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממה כי
בנית המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך
התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר היו"ד כמשפט להסתיר אותיות אה"וי וכן מלת יהי תהי
יחי תחי שהקלו תחלת המלה עוד והפכו גם התנועות ונקדו שו"א הה"א יהי' וחי"ת יחי' תחת אות הנוספ'
בחירק האות הנוספת יהיה יחיה תחת הה"א והח"ית : אחרי • לשון רבים בשקל אחרי אלא
שמלת אחרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו
ורבוי מלת אחרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאמר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה
אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים
כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו
בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אחר הפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים
גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד
כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים
שהם רבים וכן כל צורת האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף
האדם וממנו נשאלים למאמר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והאופנים לפני המשכן
אחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים
גם כן קדם והאחורים אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת
ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשיוום לפני ואחרי לפני בא יום יי'

אחרי

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עַבְדִּי
מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ
כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל מֹשֶׁה: מֵהַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל
נְהַר פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד
הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה
גְּבוּלְכֶם: לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה
אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא
אֶעֶזְבֶךָּ: חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה
תַּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת
לָהֶם: רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ
מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין
וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר
תֵּלֵךְ: לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה
למען

פירוש רד"ק

אחרי ואמרו הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד יי' · מי שכל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד יי' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון · בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול: משרת משה · והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקדוש ברוך הוא לעבור הירדן עם ישראל: לאמר · לפי שהשתמשו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיו' השמוש הסתירו הא"לף עם הל"מד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמו' להם עם יי' וגו' ויהי באמור יהושע בהכרתת הא"לף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ברוך הוא צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו'. קום עבור · קום ענין זירוז וכן קום התהלך: לכם לבני ישראל · כמו יביאו את תרומת יי' · ותראהו את הילד: כל מקום אשר תדרוך וגו' · כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואחר כך זכר קצת הגבולים: ובדרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ: מהמדבר · הוא מדבר סין שהוא גבול נגב: והלבנון הזה · הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אף על פי שהוא מעבר הירדן לפי שהיה נראה להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני · זה עני לויתן זה: כל ארץ החתים · כי באותה הפאה היה יושב החתי: מבוא השמש הים הגדול · הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד הים האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת: אל תסור ממנו · שב אל משה ופירושו מדרכו הטובה או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר התורה ובמפרש שנירין ממנה: תשכיל · פירוש תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אנקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח: לא ימוש · נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע

בתורה

למען תשמר לעשות ככל הכתוב
בו כי אז תצליח את דרכך ואז
תשכיל: הלוא צויתיך חזק ואמץ
אל תערץ ואל תחת כי עמך יהוה
אלהיך בכל אשר תלך: ויצו
יהושע את שטרי העם לאמר:
עברו בקרב המחנה וצוו את העם
לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד
שלשת ימים אתם עברים את
הירדן הזה לבוא לרשת את
הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן
לכם לרשתה: ולראובני ולגדי
ולחצי שבט המנשה אמר יהושע
לאמר: זכור את הדבר אשר
צוה אתכם משה עבד יהוה לאמר
יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם
את הארץ הזאת: נשיכם טפכם
ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן
לכם משה בעבר הירדן ואתם
תעברו חמשים לפני אחיכם כל
גבורי החיל ועזרתם אותם: עד
אשר יניח יהוה לאחיכם ככם
וירשו גם המה את הארץ אשר
יהוה אלהיכם נתן להם ושבתם
לארץ ירשתכם וירשתם אותה
אשר נתן לכם משה עבד יהוה
בעבר הירדן מזרח השמש:
ויענו את יהושע לאמר כל אשר
צויתנו נעשה ואל כל אשר
תשלחנו נלך: ככל אשר שמענו
אל משה כן נשמע אליך רק יהיה
יהוה אלהיך עמך כאשר היה עם
משה: כל איש אשר ימרה את
פיך ולא ישמע את דבריך לכל
אשר תצונו יומת רק חזק
ואמץ:

נשלמו ההפטרות של חלק שני

פירוש רד"ק

בתורה ואחר כך ילמוד החכמות : ופי' והגית בו יומם ולילה אחר שאמר לא ימוש הוא כפול דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך יי' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו : תצליח את דרכך · חסר יו"ד הרבים מן הכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שנשמרו מצות ה' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך : ואז תשכיל · זה תרגם יונתן תכשר לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכפול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה : הלא צויתיך · מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי שלא שלחתיך והדומים להם. כי עמך יי' אלהיך . כמו ואל משה אמר עלה אל יי' ואת יפתח ואת שמואל . הכינו לכם צדה . פירוש מיני מאכלי' זולתי הלחם כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד מחרת הפסח ולפי מה שאמרו ז"ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו גם כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד י"ו בניסן : בעוד שלשת ימים . כתרגומו בסוף תלת יומין : זכור · מקור. נשיכם טפכם . חסר ויו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם . חמשים · כמו חלוצים . רק יהיה יי' אלהיך עמך : כלו' שתלך בדרך משה שיהיה יי' עמך כאשר היה עם משה . רק חזק ואמץ . דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אכין ורקין מיעוטין הן :

ברכות שאומרים קודם ההפטרה ולאחריה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
אשר בחר בנביאים טובים
ורצה בדבריהם הנאמרים באמת :
ברוך אתה יי הבוחר בתורה
ובמשה עבדו ובישראל עמו
ובנביאי האמת והצדק:

וכשסיים ההפטרה יאמר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
צור כל העולמים צדיק
בכל הדורות האל הנאמן האומר
והעושה המדבר והמקיים שכל
דבריו אמת וצדק : נאמן אתה
הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך
ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב
ריקם כי אל מלך נאמן ורחמן אתה
ברוך אתה יי האל הנאמן בכל
דבריו :
רחם על ציון כי היא בית חיינו
ולעלובת נפש תושיע
במהרה בימינו ברוך אתה יי
משמח ציון בבניה :
שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא
עבדך ובמלכות בית דוד
משיחך · במהרה יבא ויגל לבנו
על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד
אחרים את כבודו · כי בשם
קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו
לעולם ועד · ברוך אתה
יי מגן דוד :
על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת
הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדושה
ולמנוחה לכבוד ולתפארת ·
על הכל יי אלהינו אנו מודים לך
ומברכים אותך יתברך שמך בפי
כל חי תמיד לעולם ועד · ברוך
אתה יי מקדש השבת :

לשלש רגלים

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת הזה
ועל יום חג המצות הזה שנתת לנו
יי אלהינו לקדושה ולמנוחה
לששון ולשמחה לכבוד
ולתפארת : על הכל יי אלהינו
אנו מודים לך ומברכים אותך
יתברך שמך בפי כל חי תמיד
לעולם ועד ברוך אתה יי מקדש
השבת וישראל והזמנים :
לשבועות ועל יום חג השבועות
הזה וכולי לסכות ועל יום חג
הסכות הזה וכולי לשמיני עצרת
ועל יום שמיני חג העצרת הזה וכו :

בראש השנה

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת
הזה

הזה וְעַל יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ
לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדוּשָּׁה וְלִמְנוּחָה
לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת · עַל הַכֹּל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים
אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי
תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד וּדְבָרְךָ
אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת
וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן :

בצום כפור

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל
הַנְּבִיאִים ועל יום השבת
הזה וְעַל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ
לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדוּשָּׁה ולמנוחה
לִסְלִיחָה וְלִמְחִילָה וּלְכַפָּרָה
לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת · עַל הַכֹּל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים
אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי
תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד וּדְבָרְךָ אֱמֶת
וְקַיָּם לָעַד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ
מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת
עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ
בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ
מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם
הַכִּפּוּרִים :

בעזרת האל שומע תפלת עני : סיימנו חלק שני :

א
ב

דברי קהלת
סנ:דרין כ

פתגמי

דברי

נבואה דאתנבא קהלת הוא שלמה בר דוד מלכא דהוה בירושלם

קהלת בן־דוד מלך בירושלם:

הבל

אבן עזרא

שמע אמרי שפר • לאברהם סופר • כמנס על ספר • לרוח משכלת : בן מאיר נקרא • מכונה בן עזרא • ומאורו עזרה • כבודו שואלת : להגיה חשכו • להצליח דרכו • אשר נשאר עד כה נעלה נובלת : ומארצו נפרד • אשר היא בספרד • ואל רומי ירד • בנפש נבהלת : ושם לבו כונן • לפרש ולשנן • ואל אל מתחנן • ולו התוחלת : להרבות לו עצמה • והוא יתן חכמה • וישלם כל אשמה • בפירוש קהלת :

בשם אשר לו הממשלת • אחל לפרש קהלת :

אורח חיים למעל׳ למשכי׳ למען סור משאול מטה כי כאשר יתאוה האורח שנשבה לשוב אל ארץ מולדתו להיות עם משפחתו כן תכסוף הרוח המשכל׳ להאחז במעלות הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חיים שאינמו שוכני בתי חומר כי הגויו׳ כמשלות לבתים ובעפר יסודם וכעניין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי וזה יהיה אם תתלבן הרוח ותתקדש מטומאות תאות הגויות המגואלו׳ המטנפות בקודם להתערב בשאול מטה ותשיב אל לבה לדעת יסודה ולראות סודה בעיני החכמ׳ שלא תכהינה והרחוק כקרוב לפניה והלילה כיום אז אחרי נתכנת לדעה קשט אמרי אמת ויהיו מחוקקין עליה שלא ימחו בהפרדה מעל גויתה כי המכתב מכתב אלהים הוא כי למען ראות׳ תוגאם הנה על כן נכלאה במסגר עד עת קץ וכל זה להועיל ולהטיב לה ואם סבלה עמל שנים במספר כן תשוב ותשמח עולמי עדי עד בלי קץ כי כל מעשה יפרד והיה לארבעה ראשים טוב כולו או טוב רובו ורע מקצתו או רע כולו או רע רובו וטוב מקצתו והחלק הראשון הוא מנת בני אישים והחלק ה זני הם החיים אשר על פני האדמה והשנים הנשארים נעדרים לא יתכן המצאם כי לא יעשה יי׳ אלהים דבר כי אם טוב כי הכל לעול׳ הוא טוב וכן כתוב וירא אלהי׳ את כל אשר עשה והנה טוב ואם היה שם רע היה

רש״י

דברי קהלת • כל מקום שנ׳ דברי אינו אלא דברי תוכחות : אלה הדברים אשר דבר משה • וישמן ישורון • דברי עמוס • שמעו את הדבר הזה פרות הבשן • דברי ירמיהו שאו נא וראו אם יולד זכר וגו׳ • אלה דברי דוד ובליעל כקוץ מונד כולהם • דברי קהלת • וזרח השמש • כל הנחלים הולכים אל הים • כינה את הרשעי׳ בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי • ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת • תוס׳ ד״א כל הנחלי׳ הולכי׳ אל הים מה ת״ל בעובדי ע״א כאמר שוטים המשתחוים למים סבורי׳ שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכי׳ בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלי׳ הולכי׳ שם הם שבים ללכת שמימי הנהרו׳ ההולכי׳ לתוך הים הם המים עצמ׳ שהלכו כבר הם נובעות מתח׳ התהום והולכים למעל׳ מן הקרקע עד הים וחוזרי׳ ונובעי׳ לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע״כ : קהלת • ע״ש שקיהל חכמו׳ הרבה וכן במקו׳ אחר קורהו אגור בן יקא שאגר כל החכמ׳ והקיא׳ וי״א שהיה אומר כל דבריו בהקהל : מלך בירושלם • עיר החכמה :

הבל

הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל׃ מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

בירושלם: הבל כד חזא שלמה מלכא דישראל ברוח נבואה ית מלכות רחבעם בריה דעתיד לאתפלגא עם ירבעם בר נבט וית ירושלם ובית מוקדשא דאנין עתידין למחרב וית עמא בני ישראל די אנון עתידין לסגלי אתר במימריה הבל הבליא עלמא הדין הבל הבליא כל מה דטרחית אנא ודוד אבא בוליה הבלו: מה מה מותראית לאנש בתר דימות מן כל טורחיה דהוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין אלהין למעסק באוריתא לקבלא אגר שלים לעלמא דאתי קדם מרי עלמא:

אהרן הבל הבלים בתרא' ק מה יתרון שבת ל גטין סח

רשי

הבל הבלים אמר קהלת · קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא: הבל · הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: מה יתרון · שכר ומותר: תחת השמש · תמורת התורה שהיא קרויה אור שנ' ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את

פסק

אבן עורא

בקהלו כי בעבור רע מעט אין בדרך החכמה העליונה למנוע טוב רב ושורש הרע מחסרון המקבל ואם אין לו יכולת לראות מעשה אלהים כי אם אל מעשיו בעבור היות הכל מעשיו הנה ראינו ילבינו הבגדים השטוחים לשמש וישחיר פני הכובס והלא הפועל אחד יצא מפועל אחד לכן ישתנו הפעלים בעבור השתנות תולדת המקבלים ומחשבות בני אדם משתנות כפי תולדות גוויה וגוויה והשתנות התולדות בעבור השתנות המערכות העליונות ומקום השמש והמקבל כמה והמדינות והדתים והמאכלים ומי יוכל לספר אותם וכל דרך איש זך בעיניו · ויער יי' אלהי ישראל את רוח שלמה ידידו לבאר דברי חפץ ולהורות הדרך הישרה כי כל הנבראים ילאו לברא עצם שהוא שורש או להכחידו עד שיהיה נעדר רק כל מעשיה' דמות ותמונה ומקרה להפריד מחובר ולחבר נפרד ולהכניע נח ולהניח נע על כן מעש' בני אדם תהו וריק כי אם יראת יי' ולא יוכל איש להשיג אל מעלת יראתו עד עלותו בסולם החכמ' ויבנה ויכונן בתבונה:

דברי כתוב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגו' והמשל הוא שנמשל בו דבר אחד חידה ומשל משל' והוא הבשר הגדול והנמשל כבוכב כנר ודרך השיר להיות תהלה או דבר עתיד להיות ובעבור היות חפץ שלמה לחבר הדברים שיעלו על הלב הקל במלת דברי ואיננו כן כל דברי כי הפסוק שיש אחריו יורה עליו או הוא בעצמו גם כן יורה הפסוק השני בספר הזה על הראשון וקהלת הוא שלמה כי לא היה מבני דוד משיח יי' מלך רק הוא לבדו ונקרא כן על לשון החכמ' שנקהלה בו וזכר שם מקום ממלכתו בעבור תפארתו הלא תראה כי נקרא מלך ירושלם מלכי צדק כי היא שלם ויורה עליו ויהי בשלם סוכו וכן אדני צדק בעבור היותו אדון מקום הצדק וכן על דברתי מלכי צדק והוא דוד המלך: הבל · אמר על דברי הבלי בעולם וסמך הבל אל הבלים ואם לא ימצא מהשמות שהם על משקל ארץ שישתנה חוץ מחדר משכבך ושער דלתך מספח ממתק גם אלה בפתח וזה בגרי ושמיכת שיחיד לרבים בעניין אחד על שני דרכים לגדולה כמו מלך מלכים ולהפך כמו עבד עבדים והבל הבלים כמוהו כעניין אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד והמ"ם תחת יותר כמ"ם מכל שהיו לפני בירושלם · ומ"ם מכל מלמדי השכלתי והענין אם יעלו בני אדם במאזני' עם ההבל היו יותר קלים מהבל וכפל הבל הבלים להורות על כלו וזהו כעניין כשאון כהרות יי' כשאון כהרות קולם

וכן

דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת׃ וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃

הולך

ל'חס' בפס' · ג' רביעי · ז' · ג' · ג' · ג' ומ"ע

אחרן · דור הלך · חנ' נפ' ה · וזרח · וחזה לח · קדמין על

דור אמר שלמה מלכא ברוח נבואה דרא טבא דצדיקיא דאזיל מן עלמא בגין חובי דרא בישא דרשיעא דעתידין למיתי בתריהון וארעא לעלמי עלמין קיימא לסוברא פורענותא דאתי על עלמא בגין חוביהון דבני אנשא: וזרח ויידנח שמשא ביממא מן סטר מדינחא ואעל שמשא לסטר מערבא בליליא ולאתריה שחיף ואזל אורח תרוממא ודנח לסטר מן אתר דהוה נח תמן מאתמלי:

אבן עזרא

וכן שבשוכי גם שבשוכי פעמים רבות ושלא יאמר אדם בלבו שיש בדברי העולם הבל ויש בו שורש עומד הנה חתם הכל הבל: מה יתרון. על משקל זכרון והוא שם מהפעלים שהפ"ה שלהם איננו שלם ובניין הפעיל יורה עליו והמבנין אחר שהכל הבל מה יועיל לאדם בכל עמלו. ועניין תחת השמש הוא הזמן המתהפך

כי השמש לבדו יוליד הזמן כי היום תלוי בשמש מעת זרחו ועד באו והלילה הוא מעת בא השמש עד זרחו יראו הכוכבים או הלבנה או לא יראו וכן זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף על פי נטות השמש לפאת צפון או דרום אע"פ שיש לירח גבורות ובמזלות הלאים ובמות מעשים נאים וכימה לקשר וכסיל לפתח אין מעשה כולם כנגד מעשיו כי אם חלק מחלקים רבים ואם השמש אחד ישתנו מעשיו כפי השתנות המאה ועשרים מחברות השבעה והשתנות תהלוכות כולם עם נוע גובה גלגל המוצק היוצא על כן לא תמצא מתכונת מלאכת השמים במשלת למתכונת אחרת רגע אחד ועל זה אמר בספר יצירה שתי אבנים בונות שני בתים עד תשע שאין הפה יכול לדבר ולא האוזן יכולה לשמוע והשאל לבקש חכמה עד שתתברר רוחו יש לו יתרון כי אין הרוח של אדם תחת השמש: דור. בעבור היות כל נמצא תחת השמש מורכב מארבעה מוסדים מהם יצאו ואליהם ישובו והם האש והרוח הנה שהוא האויר והמים והארץ וזכר ארבעתם והחל בארץ שהיא כמו היולדת ואחר כן זכר השמש מקום האש בעבור רוב חומה והיא האש המולדת ואחר כן הרוח והמים ואמר על הארץ שכל הנוצרים ממנה אליה ישובו כעניין כי עפר אתה ואל עפר תשוב והיא עומדת ודור בא ודור הולך יתכן היות עניין דא' כמו גרים וכמוהו מדור באהלי רשע: וזרח. כבר בארו אנשי המדות והחשבון מכל הנבקאי' הנראים על עשרה חלקים והשמש גדול מכולם ואין אחד כמהו והוא השרש במלאכת שמים כדמות הנקודה בחכמת המדות והאות בחכמת החשבון והעניין אע"פ שיש לו תנועה ויזרח ויבא ישוב אל מקומו כבראשונה ומקום זרחו היום קרוב ממקום זרחו מחר ובעבור התנועתו לצפון ולדרום יזרח שני פעמי' בשנה ממקום אחד וממקום סוף הדרום והצפון פעם אחת עד מלאת לו שנה תמימה וכן מקרה הלבנה וחמשה כוכבים גם כל צבא השמים יזרח ויבא לכן זכר הגדול כעניין ולשמש שם אהל בהם שלא הוא כי'

בכוכבים

רש"י

הולך

עסק התורה מה שכר בו: דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנ' בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים הענוי' הנמוכי' המגיעין עצמ' עד לארץ כענין שנא' וענוים ירשו ארץ. ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנא' ואתם תהיו לי ארץ חפץ: וזרח השמש וגו'. דור הולך ודור בא. כאשר השמש זורח שחרית ושוקע ערבית והלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זורח אתמול משם שזורח שם גם היום: הרוח.

רוחו

ו הולך אל־דרום וסובב אל־
ג'פס'גליס' צפון סובב ׀ סבב הולך הרוח
ועל־סביבתיו שב הרוח: כל־
ז'בסי' ז הנחלים הלכים אל־הים והים
איננו

אהרן

הולך אל חנינה ס

הולך אזיל כרי ספטר דרומא ביממא ומחזר לסטר צפונא בליליא אורח תהומא סחור סחור ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז ועל סחרנוהי תאיב לרוח עיבר ציפונא בתקופת תשרי וטבת נפיק מחרבי מדינתא בצפרא ואעיל לחרבי מערבא ברמשא: כל כל נחליא וסבוני מיא אזלין ונגדין לפי אוקיינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא ואוקיינוס ליתוהי מתמלי

רש"י

רוחו של שמש על"כ בלע"ז כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת: ועל סביבותיו שב. גם אחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: הולך אל דרום לעולם ביום וסובב אל צפון לעולם בלילה: סובב סובב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן. אף הרשעים כל מה שמשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום נחתם ממקום שטפה באו ולמקום הטפה ילכו וכן כל הנחלי' הולכים אל הים ואינכו מלא לפי שאינן נשארים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנא' הקורא למי הים וישפכם וגו' ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום

אבן עזרא

הכוכבים וענין שואף כמו באות נפשה שאפה רוח כאלו הוא שואף הרוח מרוב תאותו לשוב אל מקומו: הולך. יש אומרים כי גם הפסוק על השמש ידבר שפעם נוטה אל צפון ואל דרום ויפרש הרוח פאה וזה איננו נכון ויור' עליו ועל סביבותיו שב הרוח וכל הפסוק הוא בענין הרוח שפעם יתנועע האויר לפאת צפון ופעם לפאת דרום ויסוב מדרום לצפון על פאת מזרח ומצפון לדרום על פאת מערב על כן אמר סובב סובב הולך הרוח ובסוף ישוב על סביבותיו כשוב השמש כי היא סבת רוב תנועות הרוח ויורדי הים ידעו מהם שהם על דרך אחד ביום לשנה: כל הנחלים. אע"פ שהנחלים הולכי' אל הים לא יהיה מלא עד שיעבר החוק ויכסה הארץ בעבור שהמים שהלכו אליו הם ישובו ללכת על מקומם פעמים אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקיע והם רוב העננים והמים המתוקים יעלו בעבור כלותם והאיד ישוב גשם כענין הקורא למי הים וישפכם ומימי המעיינים מהגשם וכל הנחלים יצאו מהמעיינים הלא תראה כי בשנת בצורת ייבשו רובי המעיינים וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ וזה ענין אל מקום שהנחלים הולכים ולא באר שלמה סבת שוב המים אל מקומם כאשר לא באר סבת שוב השמש ממערב למזרח אם למעלה מהרקיע או על הגלדים או על דרך שהארץ עגולה והיא באמצע הגלגל העליון כי אלה הדברים צריכים ראיות ושורש ספור לדבר על כל דבר נראה לעין ולא יצטרך לראיות והענין בזכירת אלה ארבעתם שהם השמש שהיא מקום האש והרוח והמים והארץ בעבור היות כל הנמצאים תחת השמש נולדים מהם הצמחים והחיות ובני אדם והעוף ודגי הים ואם הם שהם השרשים מנהגם לשוב אל מקום שהיו איך יעמדו הנולדים מהם ואם היו בראשית' הבל כן יהיו באחריתם ואם האדם הבל אף כי מעשהו שהוא כמו מקרה לו ואף כי מחשבותיו שהם נמקרה המקרה כענין ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל: כל הדברים. יש מפרשים יגעים כמו מלאים וזה לא יתכן בעבור היות יגעים פועל עומד כמו האחד עיף ויגע ואילו היה כענין פירושם היו מיגעים מבנין פיעל הדגוש מן אל תיגע שמה אכן ישוב יגעים על הדברים בעצמם והחפץ שהם בלאים וחסרים אין כח בהם

על

איננו מלא אל־מקום שהנחלים ג'
הלכים שם הם שבים ללכת : ג'
כל־הדברים יגעים לא־יוכל
איש לדבר לא־תשבע עין
לראות ולא־תמלא אזן
משמע : מה־שהיה הוא ד' פסו'
שיהיה

מתמלי ולאתר דנהליא אזלין ונגדין תמן אינון תייבין ואזלין מצנורי תהומא : כל כל פתגמיא דעתידין למהוי בעלמא אשתלהיאו בהון נביא קדמאן ולא יכילו למשבח סוף הון ברם הכי לית ליה רשו לגבר למללא מה דעתיד למיתי בתרוהי ולא יכילא עינא למחוי כל מה דעתיד למהוי בעלמא ולא יכילא אודנא לאתמלאה מלמשמע פתגמי דכל דיירי ארעא : מה דהוות מן קדמתא הוא עתיד למהוי בתר כן ומה דאתעביד מן קדמת דנא הוא עתיד לאתעובדא עד סוף כל דרי עלמא ולית כלום פתגם חדת בעלמא חרין תחות שמשא :

אבן עזרא

על כן לא יוכל איש לדבר ואחר שהודיע הארבעה השרשים שהם עומדים על מתכונתם ואם תקרה להם תנועה בסוף ישובו כשהיו את ידענו הכלל והפרטים הנולדים מהם לא יעמדו רגע אחת על מתכונת אחת על כן לא יוכל אדם לספור אותם והעין לא תשבע מראותם כי סבת ראות העין התמונות שהם מתדמות באויר הזך ולא יעמדו רגע אחת והאזן לא תמלא משמוע הפרטי' כי גם סבת השמיעה הכנסת האויר שיש בו תמונות הקולות גם הם לא יעמדו על כן לא תוכל העין לשלוט בפרטם ולא האזן לשמוע מספר' כי אין קץ ומספר להם אבל בני אדם לכן היוצר לבדו ידע הכלל והפרט כי מעשה ידיו כלם : מה שהיה · אמר המשורר על הבריאות העליונות כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם ועל הבריאות של מטה אמר כי נשגב שמו לבדו והעניין כי תהו המה כלם ועניין מה שהיה הוא על הגלגלים וצבאותם כי הם כמו עגולות חוזרות חלילה וראשיתם כסופם וסופם כראשיתם · ומה שנעשה הוא שיעשה על הכללים שהם שמורים כמין אדם ומין סוס ומין כל חי ומין כל צמח ותולדת אלה מתנועות העליונים ואם העליונים עומדים יעמדו הכללים שהם בתבנית מערכות הצבאות והענין אף על פי שלא אוכל לספור הפרטים כלליהם שמורים וידועים וספורים ועל זה הדרך תראה עולם שלמעלה ועולם שלמטה עומד על דרך אחד ואין כל חדש : יש דבר · ימצא יש ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקים מעטים כמו ויש אשר יהיה הענן יש מפזר ונוסף ויש רשע מאריך כי ברוב שנות רשעים תקצרנה ואם יראה לאדם דבר חדש כבר היה לעולמים ופירוש עולמים כמו זמנים וכן נור עולמים מלכותך מלכות כל עולמים תשועת עולמים תשועת כלא וזמנים רבים : אין זכרון · אם תאמר אילו היה כמו זה הדבר החדש בימים הקדמונים כאשר שמענו

רש"י

מקום שהנחלים הולכים שם שבים שם אף הרשע כל עומת שבא כן ילך : כל הדברים יגעים וגו' · לא תשבע עין לא תמלא אזן · מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כלם ואם במראי' העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא : מה שהיה הוא שיהיה וגו' · בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהי' כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתור' מוצא בה תמיד חדושי טעמים כענין שנא' דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינו' ממשמש בו מוצא בו טעם · וכן מצינו במסכ' חגיגה שאמר ר' אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אזן
במעשה

ג' ותסיפ' שיהיה ומה שנעשה הוא
ג' שיעשה ואין כל חדש תחת
השמש: יש דבר שיאמר
ראה זה חדש הוא כבר היה
ג' חס' בגיש' לעלמים אשר היה מלפננו:
ל' חס' ג' ג' אין זכרון לראשנים וגם
לאחרנים שיהיו לא יהיה
ל' נסי' ג' להם זכרון עם שיהיו
ב' יסעו לאחרנה: אני קהלת הייתי
מלך על ישראל בירושלם:

ונתתי

יש איתפתגם דיימר אינש חוי דין חדת דהוא הא כבר הוה לעלמין ביומי דריא דהוו לקדמנא: אין לית דכרנא לדריא קדמאין ואף לבתראי דעתידין למהוי לא יהי להון דכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא: אני כד הוו שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגאס ליביה לחדא על עתרית ועבר על גזירת מימרא דיי וכנש סוסין ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזא דיי עלוהי ושדר לותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסי מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטלטל וגלי בעלמא לאוכחותיה והוה מחזר על בריבי פילכי וכרכי ארעא דישראל

אהרן
אין כל חדש ברכות נט שבת ל נדרים לט סנהדרין קי
אני קהלת גטין סח סנהדרין כ

רש"י

במעשה מרכבה: יש דבר . בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורו' שיהיו לאחרונ' להם ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנא' ולא יהיה שריד לבית עשו: אני קהלת הייתי מלך על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו אינו מלך:

ונתתי

אבן עזרא ככא

שמענו שמעו אין זכרון לראשונים גם כן יקרה לאחרונים עם אחרוני אחרונים עד הנה דברי שלמה על דרך כלל ועתה יחל לבאר כל הדברים שיעלו על לב; אני קהלת . ענייני הספר יורו כי באחרי' ימיו חיברו כאילו יאמר לדורו' הבאים כך וכך נסיתי בימי חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור היותי מלך ועניין על ישראל בעבור שהיו גם לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח ולא כבני קדר השכוני' באהלי' והעניין שהייתי מלך על עם חכם ונבון ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה כי ידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים ולא יתכן היות ישרי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיים כי החלקים הראשונים והאחרונים ימנע רוב החום או הקור להיות תולדת אדם ישרה וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעלות והוא חצי היישוב כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטות השמש, בצפון או בדרום: ונתתי . יתכן היות ענין זה שפסוק דבק עם הבא אחריו והוא שחקר בחכמה וכן ענין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל המעשים אף על פי שהוא עניין רע בעבור שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל גפירו' לענות בו מעניין ויש אומרים שהוא מלשון ענוי ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד וענה גאון ישראל ויותר נכון הוא היות וענה מן לא תענה ברעך וגם עניתי כמו זיען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בלבי וכן ישמעאל ויענם יענם גם או ישיב תשובה להם וכאשר התעסק לראות

שרשי

אחרן

כבא ופגנו ואמר אנא קהלת דהוי שמיה שלמה מתקרי מן קדמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלם:

ונתתי ומסדרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלי לי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מנה ואנא לא תבעית מנה אלהין חוכמתא דמדע בין טב לביש וסוכלתנו על כל מה

מעוות לא / נרכות כה / אנינה ע / תאמות כל

ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו: ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח: מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות

ג' כסי' / ג' נסים' / ל' ' ג' / ג'וחס' ' ג' מ"ל

דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין וחזית כל עובדי בני אנשא חיבא נוון ביש די יהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה: ראיתי חזיתי ית כל עובדי בני אנשא די אתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין והא כולא הבלא ותבירות רוחא: מעות גבר דסריכן אורחתיה בעלמא הדין ומית בהון ולא חזר בתיובתא לית ליה רשו לאתקנא בתר מותיה וגבר חסר מן אוריתא ופיקודיא בחיוהי בתר מותיה לית ליה רשו לאתמנאה

אבן עזרא

שרשי המעשים אלא שהם הבל ורעות רוח ויהי' פירוש תחת השמים כמו תחת השמש ויתכן שרמז במלת תחת השמי' כמו תחת השמש לגלגל העליון שהם כל צבא השמי' וחכמת סוד המזלות על שמונה וארבעי' צורות הגלגל ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמי' וראה שהוא ענין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור שמולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושני' ועשרי' ויורה על זה שאמר תחת השמי' עת לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי: ראיתי פירוש ורעות רוח כמו אפרים רועה רוח ורודף קדי' שלא יועיל ולא ישביע וענין רוח כמו הכל בעבור רובי תהלוכותיו שלא יוכל אדם לתפסו ביד כענין כי רוח יזרעו וכן כי רוח עברה בו ויתכן היות ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח ומשקלם דמות ודמיון מהפעלים שבלמ"ד שלהם אינכו שלם: מעות פעול כמו מדובר והם שני שרשים והענין אחד שלם ושאינו שלם ומלת לתקון פועל עומד והענין על דרך הפירוש הראשון על שני הפסוקים שהם לפני זה אחר שראה שהכל הב'

רש"י

ונתתי את לבי לדרוש בתורה היא החכמה ולהתבונן בה כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ונימותי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לפני בני האדם את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: ענין רע מכאב רע להם: לענות בו להתעסק בו ענין יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים הביא לפניהם: ורעות רוח שבר רוח כמו רועו ואתו רוח על"כ סוף המעשה בא לידי כאב לב: מעוות בחייו לא יוכל לתקן משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותי' פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות זה שמיסר עצמו מחבין הכשרים לא יוכל להמנות

נ'ומ"ל. ב' ר"פ לְהִמָּנוֹת: דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־
לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
ד' ג' פלוגי' וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־
אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלִָם
וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה
ר' וָדָעַת: וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת
נ'כתי' כן חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלוֹת
נ'כתי' שין נסי' וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא
רַעְיוֹן רוּחַ: כִּי בְּרֹב חָכְמָה
רב

אהרן לְאִתְמְנָאָה עִם צַדִּיקַיָּא
בְּגִנְתָּא דְעֵדֶן: דברתי
מַלֵּילִית אֲנָא בְּהִרְהוּר לִבִּי
לְמֵימַר אֲנָא הָא אַסְגֵּיתִי
וְאוֹסֵיפִית חוּכְמְתָא עַל כָּל
חַכִּימַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי
בִּירוּשְׁלֵם וְלִבִּי חֲזָא סַגִּיאוּת
חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא: ואתנה
וִיהָבִית לְבָבִי לְמִדַּע חוּכְמְתָא
וְחוּלְחַלְתָּא דְמַלְכְוָתָא
כי ברב וּמַנְדְּעָא וְסוּכְלְתָנוּ בַּחֲגִירַת
נדרים כ"ב לְמִדַּע דְאַף דֵּין הוּא תְּבִירוּת
רוּחָא לְגַבַר דְמִשְׁתַּדַּל לְמִשְׁכַּח יָתְהוֹן: כי אֲרוּם גְּבַר דְמַסְגֵּי חָכְמְתָא
כַּד יֵיחוֹב וְלָא יְתֵיב בְּתְיוּבְתָּא מַסְגֵּי רְגִיז קֳדָם יְיָ וּדְמוֹסִיף מַנְדְּעָא וְיִסּוֹרִת
בטליותיה

רש"י

עמהם בקבול שכרם: דברתי אני עם לבי. עכשו שירדתי מגדולתי אני כותן לבי לאמר מי יאמר עלי שאבא לידי מדה זו: אני הנה גדלתי וגומר. ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות והוללות שיעמום ושירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהולל במים וסכלות שטות: ידעתי. עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס לכך כה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי נשיו הטו את לבבו וכן הוא אמר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל:

אמרתי

אבן עזרא

לא יוכל ההבל לשוב כמו עומד כי המעוות לא יוכל להיותו נתקן כי תולדתו מעוות' ובעל החסרון אין בו יכולת להמנות עם השלימי' וזה הפירו' בחסרון בעל מחסרון או יהיה שם התאר כמו ראשון ואחרון או ישוב על מעוות ויהיה מעוות לבדו בתולדתו ומעוות חסרון מחסרונו ועל הפירוש השני שנולד במערכת חסידה אין בו כח להשלים נפשו והנה במלאת המתעסק לחקור עיקר התולדות ממלאכת השמי' מתעסק בתוהו וזה נכון ברוב מבני אדם וברוב מתעשיהם: דברתי. בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנבראת בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והמוח שר צבא היה הלב כנוי לחכמ' ולשכל ולטעם ולמחשבו' הבינה בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה וכן יכנו הדבורים בלשון שפה בעבור צאת הדבורים ממנה ועל כן הוא אומר לב חכם ונבון קונה לב אהב נפשו. ועניין הגדלתי והוספתי חכמה שחיבר ולמד חכמת הקדמונים והוסיף עליהם. ולבי ראה הרבה חכמה שלא חבר אותה ומלת הרבה שם ימצא על יחיד ורבים כמו כי הרבה יהיו וכן מלת ריקם ושם הפועל קמוץ הרבה ארבה: ואתנה. אחר שלמדתי החכמות והוספתי נתתי לבי לדעת עיקר ההוללות כמו ויתהולל בידם ועיקר השכלות שהוא הפך ההוללות אף על פי שזה רעיון הבל: כי. כאשר ביקש לדעת השכלות ראה כי המשכיל המכיר דברי העולם ברוב חכמתו תמיד יהיה לו כעס ומכאוב ולא ישמח בבנים בעבור דעתו שאחרית' למות בחיון או אחריו ולא בעושר כעושק יעושק וגם לא יועיל ויושיע ביום האד ויום המות נתון בין שתי עיניו:

אמרתי

רב־כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב : ג׳ ·ג׳

ב אמרתי אני בלבי לכה־נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם־הוא הבל : לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה־זה עשה : תרתי בלבי למשוך ביין את־בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי־זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם :

ג׳ · ד׳ רפין · ג׳ וח׳ מחצל · ב׳ י׳ ח׳ כתי׳ · ו׳ כ׳ י׳ כ׳ מ׳ נ׳ נלע׳ · ג׳

הגדלתי

אהרן במליותית מוסיף כאיב לבא לקיבבוי: אמרתי אמרית אנא בלבי איזיל כען הכא ואנח בחדווא ואחזי בטוב עלמא הדין והא מטא עלי צערא יסיגופא אמרית בסימרי הא אף דין הוא הבלו : לשחוק לחוכא אמרית בעידן צערא ליצנוהא הוא ולחדווא מה הנאה אית לגבר די עבדינה: תרתי אללית בלבי לנגדא בבית משתיא דחסרהית בסרי ולבי דבר בחוכמתא ולאחרא בשטורת עולימיא עד די בחנית וחזית איזין סנהין טב לבני אנשא דיעברון עת דאינון קיימין בעלמא הדין תחות שמיא סניין יומי חייהון :

ויוסיף דעת סוכה מב · לשחוק אמרתי שבת ל

אבן עזרא

אמרתי · ידבר עם נפשו בעיקר ההוללות לכה נא אנסכה בשמחה אם החכמה תוליד כעס תעוב ואשוב להתעסק בדברי שמחה ולנסך היין כענין ושתו ביין מסכתי ואם הם שני שרשים והוא מהבניין הדגוש כמו אדברה וינסך כמו וידבר ויש אומרים כי הוא מן נסה והכ״ף לדמות הנוכח כענין אנסה אותך כמו אחוך שמע לי אחכך ולא ידעתני : לשחוק · ואמרתי כי הנוטה לשחוק שהוא מהולל ואמרתי בעבור השמחה מה זו עושה מה תועיל ומה טוב תעשה והלמ״ד כמו למ״ד אמרי לי אחי הוא ואמר פרעה לבני ישראל : תרתי · כאשר ראיתי שהחכמה לבדה תוליד כאב והשחוק לבדו

הגדלתי

רש״י

אמרתי אני בלבי · הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד · אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון : וראה בטוב · כמו וראית בטוב : והנה גם הוא הבל · שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולים באים מתוך שחוק כלשכר את מתוך משתה · אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם : לשחוק אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה : ולשמחה מה זו טובה עושה הרי סופה תוגה : תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודת עונג קרויה על שם היין : ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתנהג בחכמה להחזיק בתורה : ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם איתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר טוב אשר תאחוז בזה · וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מכות ה׳ מקום וקורא אותה סכלות : הגדלתי מעשי · בימי גדולתי : עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ תרובי ונטע בו תרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר

הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים
נ״ר״פ נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים׃ עָשִׂיתִי לִי
גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם
עֵץ כָּל־פֶּרִי׃ עָשִׂיתִי לִי
ג״ר״פ י׳ נ׳ בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם
נחסרון
נ״ומ״ל י׳ ה׳ יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃ קָנִיתִי
עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת
ד׳ הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן
נ׳ הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ
לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם׃

כנסתי

הגדלתי אַסְגֵּתִי עוֹבָדִין טָבִין בִירוּשְׁלֶם בְּנֵיתִי לִי בָתִּין בֵּית מוֹקְדְשָׁא לְכַפָּרָא עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית מְקִירַת מַלְכָּא וְאִידְרוֹן פְּסִיל לְבֵי סַנְהֶדְרִין דְרַבָּנָן וְאוּלָם וּבֵית דִינָא אַבְנִין פְּסִילָן דְתַמָּן יָתְבִין חַכִּימַיָא וְדַיָנֵי נִיזְיַת דִינָא עֲבָדִית כּוּרְסַיָא דְשֵׁן דְפִילָא לְמוֹתַב מַלְכוּתָא אַנְצִיבִית לִי כַּרְמִין בְּיַבְנְיָה כָּל קֳבֵל כַּרְמִין דְעֵנְבָא לְמִשְׁתֵּי מִנְהוֹן חַמְרָא אֲנָא וְרַבְנֵי סַנְהֶדְרִין וְאַף לְנַסְכָא חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק עַל מַדְבְּחָא׃ עשיתי עֲבָדִית לִי גִינַת שַׁקְיָן וּפַרְדֵסִין וּזְרָעִית תַּמָּן כָּל מִינֵי עִסְבִין מִנְהוֹן לִצְרוֹךְ מֵיכְלָא וּמִנְהוֹן לִצְרוֹךְ מִשְׁתַּיָא וּמִנְהוֹן לִצְרוֹךְ אַסְיָתָא וְכָל מִינֵי עִסְבֵי בוּסְמִין נְצִיבִית בְּהוֹן אִילָנֵי סְרָק וְכָל אִילָנֵי בוּסְמִין דְאַיְתִיִן לְוָתִי מַלְאֲכֵי וּמַזִיקִין מִן הִנְדְקָא וְכָל אִילַן דְעָבִיד פֵּירִין וְתַחוּמֵיהוֹן מִן שׁוּר קַרְתָּא דְבִירוּשְׁלֶם עַד כֵּיף מַיָא דְשִׁילוֹחַ׃ עשיתי בְּחַנְיַת בֵּית מִשְׁתַּיָא דְמַיָא אִידָּן חֲזוֹ לְאַשְׁקָאָה אִילָנַיָא וְאִידָּן חֲזוֹ לְאַשְׁקָאָה עִסְבִין וַעֲבָדִית לִי פְּרַקְטְנִין דְמַיָא לְאַשְׁקָאָה מִנְהוֹן אֲפִילוּ חוּרְשָׁא דִי מְרַבֵּי קֵיסִין לְאַסְקָא׃ קניתי קְנֵיתִי עַבְדִין וְאַמְהַן מִבְּנֵיהוֹן דְחָם וּשְׁאָר עַמְמִין נוּכְרָאִין וְגַרְדָּרִין דִי מְמַנַּן עַל מְזוֹנָא דְבֵיתִי הֲווֹ לִי לְפַרְנָסָא יָתִי וְיַת אֱנָשָׁא בֵיתִי תְּרֵי עֲסַר יַרְחֵי שַׁתָּא וְחַד לְפַרְנָסוּתִי בְּיַרְחָא דְעִיבּוּרָא אַף קִנְיָין תּוֹרִין וְעָנִין הֲוָה לִי יַתִּיר מִכָּל דָרַיָא דִי הֲווֹ קֳדָמַי בִירוּשְׁלֶם׃

כנסתי

רש״י

מאין מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : בריכות מים ׳ כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע : סגולת

אבן עזרא

לבדו לא יועיל חפשתי דרך לחבר בין שניהם ומשכתי בשרי ביין כדי שאשמח ועניין בשרי גופי ולבי נוהג בחכמה לבי תמורת שכלי ונשמתי ׳ ונוהג פועל יוצא והפעול חסר ועניינו ולבי נוהג דבריו בחכמה ויאחז מעט מהסכלות שהוא תאות זה העולם וכל זה עד שיורה אי זה דרך הטוב : הגדלתי ׳ עשיתי מעשים גדולים או הגדלתי הוכי כמו עשה את כל הכבוד הזה : עשיתי ׳ גן לשון זכר גן נעול ולשון נקבה לעבדה ולשמרה ורבים גנים וגנות והגן יש בו אילנים רבים ממינים רבים והפרדס הוא ממין אחד והראיה פרדס רמונים : עשיתי לי ברכות מים ׳ שיתחברו ממטר השמים להשקות יער צומח עצים שאין להם פירות כמו ארזים וברושים : קניתי ׳ ובני בית שנולדו בביתי ומלת גם כלל לכשבים ולעזים והראיה משכו וקחו לכם צאן : כנסתי ׳ חברתי כמו לך כנוס את כל היהודים ׳ ומלת סגולה דבר נחמד שמור להתפאר בו

כמו

כנסתי לי גם כסף וזהב
וסגלת מלכים והמדינות
עשיתי לי שרים ושרות
ותענוגת בני האדם שדה
ושדות : וגדלתי והוספתי
מכל שהיה לפני בירושלם
אף חכמתי עמדה לי : וכל
אשר שאלו עיני לא אצלתי
מהם לא מנעתי את לבי
מכל שמחה כי לבי שמח
מכל עמלי וזה היה חלקי
מכל

ל׳ | ח׳ בליש׳ | ג׳ חס׳ בליש׳ | ד׳ ב׳ מלעיל | ל׳ | ג׳ וחד ו׳

עשיתי לי — גטין סח

וזה היה — סנהדרין כ

כנשתי כנשית ליצף אוצרין דכסף ודהב דאפילו מתקלין ומוזרנין דקשוט עברית מן דהב טב ומסגדי מלכין ופלכין אתיהיבו לי דיכרנא עברית בבית מוקדשא זייני זמרא לזמרא בהון ליואי על קורבניא וקתרוסין ואבובין לזמרא בהון זמריא וזמרייתא בבית משתיא דחמרא ותפנוקי בני אינשא ורמסי אובי בנאון מרזבין דשדרן מיא פשורי ומרזבין דשדרן מיא חמימי :

וגדלתי ואסגיתי טיבא ואוסיפית עתרא מן כל דריא די הוו קדמי בירושלם ברם חכמתי קמת ליוה אסיעאתי : וכל וכל מה דבעו מיני רבני סנהדרין למיעבד דינא ולמסאבא למזכאה ולחייבא לא בליתי מנהון פשר מלייא ולא מנעית ית לבי מן כל חדוות אורייתא ארום הוה לי פנאי דילבבי ברח בחכמתא די אתיהיבת לי מן קדם יי מן כל אינשא וחדית בה יתיר מכל טרחותי ודין הוה חולקי טב דאזדמן לקבלא עלוהי אגר שלים לעלמא דאתי

מכל

אבן עזרא

כמו האבנים היקרות הנמצאות אצל המלכים ודברים נחמדים ימצאו במדינה אחת לבדה , וענין שדה ושדות הם הנשים ויורה עליו ותענוגות בני האדם וע"ד שהזכיר דברי כל תאוות העולם מהבניין ונטיעה ומקנה וסגולה ושמוע שירים ואין זכרון לנשים · ונחלקו המפרשים במלת שדה והטוב שבכולם שהוא מן שדד הנשים השדודות הנלקחות בחוזקה בשוד ופניה שיבחר מהן כפי תאותו וענין שדה ושדות אחת ורבות כמו רחם רחמתים לראש גבר במלת רחם אשה אחת ושתים והענין שלא תאמר אחת לבדה כי יש מי שתפש שתים ; וגדלתי · פועל עומד הייתי גדול בכל דברי והוספתי גדולה בדברי העולם אף חכמתי עמדה לי : וכל · יש אומרים אצלתי שהוא מן אצל והענין לקחתי כך מאצלו והוא מהבניין

הקל

רש״י

סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם · והמדינות · סגולת כל סוחרים ; שרים ושרות · מיני כלי זמר ; שדה ושדות · מרכבות כמו עגלות צב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל ; אף חכמתי · גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה · דבר אחר עמדה לי לעזרה מכל אלה ; לא אצלתי · לא ריחקתי להבדיל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : וזה היה חלקי · ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס ששותין בה ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות ; יער צומח עצים · עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים :

ופניתי

ל׳ מכל עמלי: ופניתי אני בכל
כ״ב מעשי שעשו ידי ובעמל
שעמלתי לעשות והנה הכל
ג׳ דסמי׳ הבל ורעות רוח ואין יתרון
ל׳ תחת השמש: ופניתי אני
לראות חכמה והוללות
כ״י ג׳ ומ״ג וסכלות כי מה האדם שיבוא
אחרי המלך את אשר כבר
ג׳ מ״ג׳ י״ב עשוהו: וראיתי אני שיש
יתרון לחכמה מן הסכלות
ג כיתרון האור מן החשך:
החכם

מכל טרחותי: ופניתי ואסתכלית אנא בכל עובדי די עבדו ידי ובטורחתי די טרחית למעבד והא כולא הבלו ותבירות רוחא ולית מותר בהון תחות שמשא בעלמא הדין אלהן אית לי אגר שלים על עובדא טבא לעלמא דאתי: ופניתי ואסתכלית אנא למחזי חוכמתא והלחולתא דמלכותא וטוכלתנו אדום מה הנאה אית לגבר לצלאה בתר גזירת מלכא ובתר פורענותא דהוא כבר אתגזרת עלוהי ואתעבידת ליה: וראיתי וחזית אנא ברוח נבואה דאית מותר לחוכמתא מן שטותא יתיר כמותר נהור יומא מן חשוך ליליא:

רש״י

ופניתי. עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתבונן לו על גזירה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לגזירה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש: מן הסכלות. הוא הרשע:

עיניו

אבן עזרא

החכם

הקל ומלת ויאכל מהבניין הכבד ושיה ראוי להראות האל״ף כמו יחוק במעוזי שהוא מן החזיק. ושמחתי בעמלי היתה שכר יגיעתי ושיא לבדה היתה חלקי: ופניתי וכמו שפניתי בכל מעשי ראה לבי שהכל הבל: ופניתי הענין אני התעסקתי בחכמה ובהוללות שהוא היין בעבור שהמשתכר ממנו יתהולל וישתגע וסכלות הוא הבנין וקנות ההון. כי מה האדם כענין ה׳ מה אדם ותדעהו וכן מה אנוש כי תזכרנו והענין כאשר ראיתי שמיך וירח וכוכבים שבעולם כמו תחת כוכב אחד עומד אמרתי מה אנוש כי תזכרנו ועשית לו גדולה ומעלה יתירה והענין כי מה יכולת תהיה באדם שיבוא אחרי המלך וכל מה שיעשה כבר עשוהו אחרים ויחסר מלת העושים כמו ויאמר ליוסף שלא זכר שם האומר וכן אשר ילדה אותה ללוי ורבים כמוהם: ויש אומרים כי המלך מן וימלך לבי עלי והענין כי מה הענין והתשובה שיבא אחרי העצה וירדוף אחרי כל אשר עשו הקדמונים ואיננו נכון: וראיתי. כמו שיבדיל האור סגורות ויראה הקרובים והרחוקים ויעמיד כל דבר על מתכונתו כן דרך החכמה: החכם. דמה החכם לפקח שיש לו עינים בראשו שילך לכל מקום שירצה ויראה הדרך הישרה והעקלקלות והכסיל בחשך ילך לא ידע במה יכשל וזה ידעתי וגם ידעתי שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי. זה המקרה הוא שיקרה לכל בא העולם מטוב ומרע וענין ולמה חכמתי

בכל

אהרן

החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יותר ודברתי בלבי שגם זה הבל: כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואיך

י״ג
ו' זקפין קמצין
ג'
ג'
כולהון חס' במ״ו
ג'
ג'
ז'
ג' זקף קמץ

החכ' עיניו פסוק קי
והכסיל ערוכין
ר'היד סולין מל

החכם חכימא מסתכל ברישא מה דעתיד למהוי בסוף ומצלי ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא ושטיא בחשוכא אזל ידעת אף אנא דאי לא מצלי חכימא ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא כד ייתי פורענותא בעלמא אירעון חד יאורעא ית כולהון: ואמרתי ואמרית אנא בלבבי כארעון שאול בר קיש מלכא דמט בסטותיה ולא נטרת פקידתא דאתפקד על עמלק ואתנטלת מיניה מלכותא אף אנא כדין יארעינני ולמה דין חכימית אנא כבן יתיר מיניה ומלילית אנא בליבי דאף דין הבלו ולית אלהן גזירת מימרא דיי: כי ארום לית דכרנא לחכימא עם שטיא לעלמא דאתי ובתר מיתת גברא מה דהוה כבר ביומוהי כד ייתון יומיא דעתידין למהוי בתרוהי כולא אשתכח ואכדין יימרון בני אינשא דיהא סופא דצדיקיא כסופא דחייבא:

ושנאתי

רש״י

עיניו בראשו · בתחל' הדבר מסתכל מה יבא בסוף: וידעתי גם אני · גם אני ידעתי אשר משנה את החכם מן הכסיל יודע אני משניה' ימותו: ואמרתי אני בלבי וגו' · כלומר לפי שהניה' מתים שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק או יוסף: ודברתי בלבי · שאם אהרהר בן הבל הוא כי אין · זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יוכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה: בשכבר הימים הבאים הכל נשכח · בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימי' הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל · אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון וזכרתי אני את בריתי יעקב ונומר וזכרתי לך חסד נעוריך

אבן עזרא

בכל מה שהתעסקתי בדברי העולם כמו שעמלתי ושחכמתי תחת השמש ודברתי בלבי שגם זו החכמה היא הבל: כי · בעבור שהכל יסוד גם ישכח והוא שאמר שגם זה הבל בעבור שאין זכרון לחכם עם הכסיל ואם היה לו זכר ימים או שנים מעטים בימים הבאים הכל נשכח והדעה הקשה שימות החכם עם הכסיל ומלת בשכבר בעיניה היא נמצאת בכל המקרא רק בספר הזה ואמר אחד מן המפרשים שהיא תורה על דבר עבר וכאשר עמד בפניו בשכבר הימים הבאים אמר היה ראוי להיות כשכבר וענין כי הכל יהי נשכח בימים הבאים כמו בזמן שעבר ויותר נכון היות פירושו כמו כן: ושנאתי · יש חיים בלשון הקודש שם התואר לרבים כמו חיים כללם היום ויש חיים שהוא שם ולא תואר כמו מות וחיים ולא בא ממנו לשון יחיד כמו בתורים וזקונים ושלמים ומלואים ורבים במוהם והחיים בפסוק הזה הוא שם התואר: ושנאתי · כל עמל בספר הזה נרוב יגיעת מעשה כמו אשר לא

עמלת

וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃
וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע נ׳
עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת נ׳
הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת
רוּחַ׃ וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־
עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת נ׳
הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם נ׳
שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃ וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם נ׳
יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־ נ׳
עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי נ׳ נ׳
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל׃
וסבותי

ושנאתי וסניתי אנא ית כל חיין בישין ארום ביש עלי עובדא בישא די אתעביד על בני אנשא תחות שמשא בעלמא הדין ארום כולא הבלו ותבירות רוחא:

ושנאתי וסניתי אנא ית כל טרחותי די טרחית תחות שמשא בעלמא הדין בגין דאשבקיניה לרחבעם ברי דאתי בתרי וייתי ירבעם עבדיה ויסב מן ידוי עשרתי שבטיא ויחסין פלגות מלכותא: ומי. ומן ידע חכים יהא או טפש מלכא דעתיד למהוי בתרי וישלט בכל טרחותי די טרחית בעלמא הדין ובכל מה דאתקינית בחוכמתי תחות שמשא בעלמא הדין ותהית בלבי ותבית למימר אף ית דין הבלו:

רשי

נעוריך: ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: אמרתי ליאש. שלא לייגע ולעמול:

כי

אבן עזרא

וסבותי

עמלת בו ויפרד ממנו מעט עמל ואון והביט אל עמל והנה עמל ואון ועניני ימי שנותינו ספורים יש להם תחלה וסוף וימי הממשלת והרבה רונס עמל ואון והם ימי הנעורים ואים יכרתו ויגוזו מהרה כאילו נעוף: ומי. לעולם ה"א התמיה בשוא ופתח חוץ אם יהיה אחריו שוא כנע ופתח כמו המחכים ומלת הייטב בעיני יי ואחר ה"א הידועה דגש ואם אחרי הה"א אחת מאותיות אחה"ע ופתח של ה"א התימה ופעמים בענין ה"א הידועה והרוב קמוץ ובא החכם בפתח קטן בעבור כובד הלשון בעבור שוא. אחריו שני קמצין ואין הפרש בין החכם עיניו בראשו ובין החכם יהיה ובלשון רבים יפתח של ה"א התימה ושל ה"א הידועה קמץ: וסבותי. כאדם שהוא מסב פניו לדרך אחרת והוא ליאש הפך הדרך הראשונה ומלת ליאש מן הבנין הכבד והיה ראוי להדגש לולי היות הא"לף מן הגרון וכמוהו וכואש מנוכי שאול: כי יש. שעמל בדברי העולם ברוב חכמתו והשיג אל תאות לבו שרדף אחריה ואדם אחר שלא עמל בו יתננו לו חלקו וזה הענין הוא של מעלה שאמר שאני עמלתי וחכמתי תחת השמש ודע שמלת חכמתי מהפעלים העומדים ופירוש שעמלתי בחכמה והיורש אותו יקח הכל בלא עמל ויתכן היות מלת יתננו כמו יתן לו כי הוא פועל יוצא לשני פעולים וכמהו כי ארץ הנגב נתתני וענין חלקו שחלק שיצא בגורלו מן השמים כמו שאמרו קדמונינו ז"ל בני חיי ומזוני: כי. מה יהיה לו מיתרון בכל עמלו ורוב מחשבותיו כי ידוע שהעשיר בפחד ומחשבות דבות: כי. כל היום שהוא נהקיץ כל עניניו מכאב נפש וכעס בעבור שלא יתכנו

לו

וסבותי אני ליאש את לבי על
כל העמל שעמלתי תחת
השמש: כי יש אדם שעמלו
בחכמה ובדעת ובכשרון
ולאדם שלא עמל בו יתננו
חלקו גם זה הבל ורעה רבה:
כי מה הוה לאדם בכל
עמלו וברעיון לבו שהוא
עמל תחת השמש: כי כל
ימיו מכאבים וכעס ענינו גם
בלילה לא שכב לבו גם זה
הבל הוא: אין טוב באדם
שיאכל ושתה והראה את
נפשו טוב בעמלו גם זה
ראיתי אני כי מיד האלהים
היא

ל' וס"ל' ל' · ל' בסיפ' · כתיב · ל' וק' ל' · ט' · ל' · ל' ל' · ב' א' מ"ל' ל' · ל' · ל' · ח' כתו' ס' · ל' וקמין קמצין נפי'

וסבותי והוירית אנא
ליאשא ית לבי על כל טורחא
די טרחית לסקני ורחכימית
לתקנא תחות שמשא
בעלמא הדין. כי ארום אית
גבר די טורחיה בחוכמתא
ובסוכלתנו ובצדקו ויסורת
ברא וולד ולגבר דלא טרח
ביה תנינה למהוי חולקיה
אף דין הבלו ובישתא רבתא
כי ארום מה הנאה אית
ליה לגבר בכל טורחיה
ובתבירות לביה די הוא טרח
תחות שמשא בעלמא הדין:
כי ארום כל יומוהי
כאיבן ותקיף רוגזיה גוניה
אף בליליא לא דמיך מן
הרהורי לביה אף דין הבלו
הוא: אין דלית דשפיר
באנשא אליהן די ייכול וישתי ויחזי ית נפשיה טב קדם בני אנשא
למעבד ית פקידיא דיי לסהך באורחן דתקנן קדמוהי בגין דיוטב ליה
מן טורחיה אף דין חזית אנא דגבר דמצלח בעלמא הדין מן ידא דיי הוא
דאתגזר למהוי עלוהי:

אבן עזרא

לו דבריו תמיד כפי מחשבתו גם בלילה לבו בחלום
לא ינוח כי רוב החלומות כפי מחשבות היום:
אין טוב. טוב לא מצא זה העמל בכל יגיעתו חוץ
מן המאכל והמשתה ויחסר מקום רק או הדומה
לו וכן הוא אין טוב באדם רק שיאכל וישתה וכמהו
כי אינם יודעים לעשות רע ועניין כי מיד האלהים
היא שהמקבץ הממון הוא כמו שומר ואין לו רשות
לגעת בו עד שיתן לו האלהים רשות: כי זה
תימה למה לא יחשוב העמל לקבץ ממון ולא יאכל
כל מה שיתאוה כי מי יאכל ממונו לבד ממנו
והענין היש מי שהוא ראוי לאכול אותו כמוני
וידוע כי האומר לבד חוץ ענינו הבל ודבר זה
לבדי יצא מזה הכלל וכן שפין חוץ ואין כלשון הזה
במקרא כי אם בדברי הקדמונים מעתיקי המצות
ז"ל

ארום

רש"י

כי יש אדם כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה
בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנאמר בו ועל
דמות הכסא דמות כמראה אדם: שעמלו
בחכמה. שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו
תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלקו
דו: וגם זה הבל ורעה רבה יוסף כעסו דור של
הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול: כי
מה הוה וגו'. כי מה מותר הוה לאדם בכל
עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל
ומניח לאחרים: ענינו. הנהגו גם זה אחד
מן ההבלים הנוהגים בעולם: אין טוב באדם.
בתמיה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב
כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל
והמשתה וכן נאמר ליהויקים אביך הלא אכל
ושתה

ל' הִיא׃ כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ
ב' כסי' ג' חוּץ מִמֶּנִּי׃ כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב
לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת
ל' וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן
ג' לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם זֶה הֶבֶל
ו' דנסי' וּרְעוּת רוּחַ׃ לַכֹּל זְמָן וְעֵת
ג' נסימן' לְכָל חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ ג
עת

אחרן ארום מן הוא די עסוק בפתגמי אורייתא ומן הוא
כי לאדם גברא דאית ליה חששא מן
מגלה י יום דינא רבא דעתיד למיתי
בר מיני: כי ארום לאנש
דתקנן עובדוהי קדם יי יהיב
חוכמתא ומנדעא בעלמא
הדין וחדוא עם צדיקיא
לעלמא דאתי ולגברא חייבא
יהב ענין ביש למכנש ממון
ולמצבר חנין סני למהוי
מתנסיב מיניה ולמהוי מתיהיב לגבר דשפיר קדם יי אף דין הבלו
הוא לחייבא ותבירות רוחא: לכל לכל גבר ייתי זמנא ועידנא לכל
עסקא תחות שמיא:

רש״י

ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: כי מי יאכל וגומר. למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדי זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים: כי לאדם שטוב לפניו לפני הש״ים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה ובכסות נקיים: ולחוטא נתן עניין. מכתב דאג״ה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כעניין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר כותל: לכל זמן. אל ישמח הא׳ ספק בהון חבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיע הזמן: כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה:

אבן עזרא

ז״ל. ויחוש הוא כמו ימהר לכל תאותו כמו מהרה חושה: כי לאדם. יש אדם שהוא טוב לפני האלהים ולא נתן לו עמל רק נתן לו חכמה ודעת ושמחה בממון אחר שיגע בו כעניין יכין וצדיק ילבש או יהיה פירו׳ שמחה שמחתו בחלקו אם רב אם מעט. ולחוטא נתן עסק להתעסק לאסוף ממון ויתכנו בסוף לאדם שהוא טוב לפני האלהים והנה נמצא המתעסק נקבוץ ממון התעסק בהבל ורעות רוח: לכל זמן. אנשי שקול הדעת יפרשו אלה העתים שהם מסורות לבן אדם כי קיב אדם לעשות כל דבר בעתו ותחלת העתים וסופם ישתיקו פירושם האחר עת ללדת ועת למות והאחרון את הכל עשה יפה בעתו׳ ויש אומרים כי אלה השמנה ועשרים עתים כנגד כ״ח צורות בגלגל המזלות שהלבנה נראית בהן בכל אדם גם זה הבל והנכון שיש לכל חפץ תחת השמי׳ עת וזמן כי בהשחת המתכונת המולידה ימות הילוד ותתחלש מתכונת משמירנו והפך העושר כי עתים קבועים הם ובבא העת יתנועע אדם לאשר הוא מוכן לו ותסייע תנועותיו כתנועת הגלגל כעניין אך בצלם יתהלך איש ואם כן אך הבל יהמיון יצברו יקבצו ממון ובמהו שהמון רשעים רבים וכן מי אוסף בהמון לא תבואה והגריה שבלשת הפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם:

עת

עת

עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת ד'
עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ ג' · נ' · נ'
עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא ל'ת'נ'ט'ס'
עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ ב' פל קס' · נ' מ"נ
עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק
עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ ג'מ'ג'נ'ר'י'נ' ופ"נ
עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים
וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים ב' את כל
עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃ סיהודיס נ'ומ"נ · כ'
עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד חס' · נ'
עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃ ח' מ"נ
עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר נ'ו'מ"נ · נ'
עֵת

עֵת עִידָן בְּחִיר לְמֵילַד בְּנִין וְעִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בְּנִין סַּרְבִין וּסַרְגְוִין לְקַטָּלוּתְהוֹן בִּת"ק הגירסא לאשלותה זיכן פת' כְּאַבְנָן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא עִידָן בְּחִיר לִם נְצִב אִילָּן וְעִידָן בְּחִיר לְשָׁרְשָׁא אִילָן נְצִיב׃ עֵת עִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בִּקְרָבָא וְעִידָן בְּחִיר לְאַסָּאָה שְׁכִיב מְרַע עִידָן לְפִרְכָא ב"תיק לכפרא בִּנְיָינָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִבְנֵי חוּרְבָּנָא׃ עֵת עִידָן לְמִבְכֵּי עַל שְׁכִיבָא עִידָן בְּחִיר לְמֶחְדֵּי בְּחוּכָא עִידָן בְּחִיר לְמִסְפַּד עַל קְטִילָא וְעִידָן בְּחִיר לְטַפָּזָא בְּהִילוּלָא׃ עֵת עִידָן בְּחִיר לְפַזָּרָא דְגוּר אַבְנִין וְעִידָן בְּחִיר לְמִצְבַּר אַבְנִין לְבִנְיָינָא׃ עֵת עִידָן בְּחִיר לְגַפָּפָא אִתְּתָא וְעִידָן בְּחִיר לְרַחֲקָא מִגַּפָּפָא בְּשִׁבְעַת יְמֵי אֶבְלָא׃ עֵת עִידָן בְּחִיר לְתָבוֹעַ נִכְסַיָּא וְעִידָן בְּחִיר לְמֵיבַד נִכְסַיָּא עִידָן בְּחִיר לְמִטַּר עִסְקָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִשְׁדֵּי עִסְקָא בְּיַמָּא בְּעִידָן נַחְשׁוֹלָא

אבן עזרא

עת ללדת · הזכיר ראשית האדם וסופו גם אמר כי אין העתים קצובות על בן אדם לבדו כי הנה הנטיעים כן הם: עת להרוג · ענינו כמו למחוץ וארפא יורה עליו גם העתים הם קצובות על המקומות שאין בהם נמחים · כמו עת לפרוץ : עת לבכות · עם דאגה עד שיבא הדואג · ועת ספוד ועת רקוד עם אחרים : עת להשליך · אפילו שמקרה המקרה יש לו עת כמו עת להשליך אבנים שיזיקו לו במגוריו ועת כנוס אותם המושלכים לצרכו : עת לחבוק · אפילו התאוה הכטועה ברוח בן אדם יש לה עת והוא לחבק השוכבת בחיק ולרחוק ממנה · לאבות מהסכין הקל ומחבק מן הכפין

רשי

עת ללדת · לתשעה חדשים : ועת למות · קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת · גוי וממלכה: ועת לעקור · יבא להעקר : עת להרוג · אומה שלימה כשהגיע יום פקודת כמו שנא' ואחריתך בחרב יהרג : ועת לרפא · שהרס כענין שנא' במצרים ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ · חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר וחומות ירושלים מפורצות : ועת לבנות · שנאמר ובניתיה כימי עולם : עת לבכו' בתשעה באב · ועת לשחוק · לעתיד לבא שנאמר אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד · בימי אבל : ועת רקוד · בחתנים וכלות : עת להשליך אבנים · בחורי ישראל מושלכים השתפכנה אבני קודש: ועת כנוס · אותם מן הגולה ושומעם ה' שפי' ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו: עת לחבוק · כי כאשר ידבק האזור וגו' : ועת לרחוק מחבק · ורחק ה' את האדם : עת לבקש · כענין שנ' ואת האובדות אבקש לאבני נדחי ישרא' : ועת לאבד · ועת שאבדם בגלו' שנא' ואבדתם בגוים : עת לשמור · יברכך ה' וישמרך בשאתם עושי רצונו : ועת להשליך · וישליכם אל ארץ אחרת : עת לקרוע ·

נ' ומ"נ
עת לחשות ועת לדבר :
עת לאהב ועת לשנא
עת מלחמה ועת שלום :
ב'מ"ג בליש' למערבאי
מה־יתרון העושה באשר
הבי'חס'יט'
הוא עמל : ראיתי את־הענין
ב'בסיפ'
אשר נתן אלהים לבני האדם
לענות בו : את־הכל עשה
ה', ב'חס'
יפה בעתו גם את־העלם
פ'
נתן בלבם מבלי אשר לא־
ימצא

נהשולא רבא: עת עידן בחיר למקבע לבושא על שכיבא ועידן בחיר לאחאה בזיעא עידן בחיר למשתק מלנצאח ועידן בחיר למללא פתגמי מצותא: עת עידן בחיר לרחימי חד לחבריה ועידן בחיר למסני לגבר חייבא עידן בחיר לאגחא קרבא ועידן בחיר למעבר שלמא: מה מה מותר אית לגבר פלחדי היא טרח למעבר אוצרין ולמכנש ממון אילולי מסתייע במימרא דלעילא : ראיתי חזית ית גוון איסורין פורענותא די יהב יי לבני אנשא די אינון רשיעין לסגפותהון ביה: את אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ית כולא עבד יי שפיר בעידניה דחזיא חות מצותא דהות ביומי ירבעם בר נבט למהוי ביומי שבע בר בכרי ואתעכבת והואת ביומי ירבעם בר נבט דאילו הות ביומי שבע בר בכרי לא הות מ־ בני בית מוקדשא עד־ עיסק עיגלין דדהב די עבד ירבעם חייבא ושוי אנון חד בבית אל וחד בדן וסני פרוזדון על שבילא ופסקו עולי רגלאין ובגין כן אתעכבת ערומן די יתבני בית מוקדשא בגין דלא יעכבון ישראל למיבני יתיה ואף ית שמא רבא דהות כתיב ומפרש על אבן שתיא כסי מנהון דאשתמודע

אהרן
עת לחשות זבחים קטן
את הכל ברכות סג

קרמוהי

רש"י

מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגו': ועת לתפור · והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות · פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא' וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנא' וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר · אז ישיר משה · ותשר דבורה · קחו עמכם דברים: עת לאהוב · ואהבך: ועת לשנא · שנאמר כל רעתם בגלגל ע"כ שנאתים: מה יתרון העושה · מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: העניין · המנהג: לענות · להתנהג: יפה בעתו · בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העולם נתן בלבם וגו' · גם את חכמת העולם אשר נתונה בבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר

אבן עזרא

הבנין הדגוש הכבד והענין אחד : עת לבקש ועת לאבד מבוקש ועת לשמור ועת להשליך השמור : עת לקרוע · לחשות מן החשו שהוא פועל עבר במשקל העלו עפר על ראשם ואילו היה לשון צווי לעתיד היה הה"א פתוח והענין כאשר אמר להם גם אני ידעתי החשו ממנו והנה הזכיר שלמה אפי' הדבור יש לו עת : עת לאהוב · גם האהבה גם השנאה תלויה בעת וזמן : מה יתרון · אחר שכל הדברים תלויים בעת וזמן · מה יתרון לאיש בכל עמלו שיתכן שתבא עת תשחית עמלו ותסור הונו וישאר ריקם : ראיתי · כאשר ראיתי כל עניני האדם

ביום

ימצא האדם את־המעשה
אשר־עשה האלהים מראש י״ו
ועד־סוף : ידעתי כי אין טוב
בם כי אם־לשמוח ולעשות ט״ו
טוב בחייו : וגם כל־האדם ג׳ ר״פ גנתי
שיאכל ושתה וראה טוב ג׳
בכל־עמלו מתת אלהים היא:
ידעתי כי כל־אשר יעשה
האלהים הוא יהיה לעולם
עליו

קדמוהי יצרא בישא די בליבהון דאילו הוה מסיר ביד אינשי הוה משמש בית ומשכב בניה מה דעתיד למהוי בסוף יומיא עד עלמי עלמיא ואוף יום מותא כסי מנהון בדיל דלא הודע לגבר מן רישא מה דעתיד למיתי בסופה : ידעתי אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ידעית ארום לית טב ברתון בבני אינשא ארום אלהין למחרי בחדות אורייתא ולמיעבד טב ביומי חיוהי : וגם ואוף כל אינש דייכול ושתי ויחזי טב ביומוי ויחסין לבנוי בעידן מותיה כל טרחותיה מתנן דאתיהיבת ליה מן קדם יי היא : ידעתי ידעית ברוח נבואה ארום כל די יעביד יי בעלמא בין טב לביש מרא אתגזר מפומיה הוא יהא לעלם עלוהי לית רשו לגבר לאוספא ומיניה לית רשו
לגבר

אבן עזרא

האדם שיתעסקו בו : את הכל · הכרתי שהכל עשה האלהים יפה בעתו המות בעת הזוקן וכל דבר בעתו על פי מתכונת החכמה העליונ׳ ואלת עולם בכל המקרא לא מצאנוה כי אם על זמן ונצח וכן אלהי עולם ה׳ כמו אלהי נצח או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם · וענין גם את העולם נתן בלבם שבני אדם מתעסקים כאילו יחיו לעולם ובעבור התעסקם לא יבינו מעשה האלהים מראש ועד סוף ויש מפרשים כי זה העולם כמו שהוא בלשון קדמונינו ז״ל וענין תאות העולם : ידעתי · שני הפסוקים עד ועוד ראיתי דבקים וכבר הזכיר שאין טוב לאדם רק שיאכל וישתה ואיננו מדבר על כל האדם כי על האדם הנזכר המתעסק ביום ובלילה לקבץ ממון ואמר אין לו ממנו אלא מה שיאכל שיתכן שהוא שומר אותו למי שייטב בעיני האלהים לקחתו וגם הזכיר פעם שנית זה הענין בעבור העתים והענין הנה דבר העתים לכל דבר לעלות אל עושר או לרדת ממנו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע על כן אין לעיאל טוב כי אם לשמוח בחלקו או יהגה לעשות טוב בחייו שיחיה ביום טובים או יהי פירושו שיעשה טוב בחייו שיקבל עליו שכר טוב בחייו :

רש״י

שיום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העולם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסותך האדם לומר שמא עדיין עת מתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: ידעתי · עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי · וראה בטוב תורה ומצות : ידעתי כי כל אשר עשה · הקב״ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשמשנה האלהים צוה ועשה שינוי כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שליש של עולם והאלהים עשה שייראו מלפניו שבעת ימים כשנתן הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חוזרת לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר
היום

ד׳ ב׳ ג׳ סופ׳ עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין
ז׳ לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה
ס׳ שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃ מַה־שֶּׁהָיָה
כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר
ז׳ הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־
ב׳ ח״ס נִרְדָּף׃ וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה
ג הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק
נ׳ שָׁמָּה הָרָשַׁע׃

אמרתי

לְגַבַר לְגַרְעָא וּבְשׁוּרַן דְּגַיְיתֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא יְיָ דְּהוּא דַּעֲבַד בְּגִין דִּי יִדְחֲלוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא מִן קֳדָמוֹהִי׃ מַה מָה דַּהֲוַת מִן קַדְמַת דְּנָא הָא כְּבַר הוּא דְּאָתֵי מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא הָא כְּבַר הֲוָה וּלְיוֹם דִּינָא רַבָּא דַּעֲתִיד יְיָ לְמִתְבַּע חֲשׁוֹכָא וּמִסְכֵּינָא מִן יְדוֹהִי דְּרַשִׁיעָא דְּרָדִיף לֵיהּ׃ ועוד וְעוֹד חֲזֵית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֲתַר בֵּית דִּינָא דְּדַיָּינֵי שִׁקְרָא תַּמָּן יְתוּבוּן לְזַכָּאָה לְמִפַּק חַיָּיבָא בְּדִינֵיהּ וַאֲתַר דְּמִשְׁתַּכַּח תַּמָּן גְּבַר זַכַּאי תַּמָּן מִשְׁתַּכַּח גַּבְרָא חַיָּיבָא לְמִשְׁלַט בֵּית בְּגִין חוֹבֵי דָּרָא בִּישָׁא׃

תולדת אהרן — והאלהים ברכות כה כט — שבת לא

רש״י

ביום ונקרבם הלילה ביום מותו כדי שלא יבא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפי׳ אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ולירא מלפניו׃ מה שהיה כבר הוא׳ מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרי׳ שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהק״בה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה׃ ואשר׳ עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונה כן באחרונה אין הק״בה משנה מדותיו בעולם׃ והאלהים יבקש את נרדף׳ ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרון של עושה הרעה באשר הוא עמל כדי סופו להפרע׃ מקום המשפט וגו׳׳ ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר ראיתיה בשופר ישפוטו וראיתי פורענותם׃ מקום הצדק׳ שער התוך שהיה מקום מתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שר שכים רב סרים נרגל שראצר רב מג ובנובך נצר וחיילותיו ודנו את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות׃

אבן עזרא

אמרתי

וגם׳ וגם זה שאמר שישמח לא יוכל לשמוח אם אין דעת נכונה לו כפי מתת השם בתחלת בריאותו׃ ידעתי׳ פירוש והאלהים עשה שלא יוכל נוצר להוסיף על מעשהו או לגרוע כדי שיראו בני אדם מלפניו׃ מה שהיה׳ מעשה האלהים על דרך אמת׳ ומה שהיה כבר הוא עינינו הן הוא ויש כמהו ואשר להיות כבר היה כמהו׳ ונרדף הוא העומד שכינס אותו במלת הוא והוא בין עבר ועתיד והענין שהאלהים בקש מן הזמן שיהיה נרדף זמן רודף אחר זמן ולא יפסק כי הזמן שעבר שב עומד ואשר להיות שב כמו עבר ושב הזמן אחד ואם יתחלק לזמן עתיד ועבר וזה ענין יתבאר בגלגל שכל חלק ממנו ירדוף אחר הנקודה האמצעית והיא המוצק ונקראת מוצק בעבור צוקי המקום והקו הראשון הוא הרחב וכן רחב לא מוצק תחתיה וישוב החלק שהיה במזרח במערב והפך ואין למקום תנועת הגלגל ראשית שיחל ממנו כי כל ראשית אחרית וכל אחרית.

שמה הרשע׳ טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה רצוי לינקד כסגול הרי״ש) אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך כאתנח לא וסוף פסוק׃

אמרתי

אמרתי אני בלבי את הצדיק
ואת הרשע ישפט האלהים ג׳
כי עת לכל חפץ ועל כל
המעשה שם : אמרתי אני
בלבי על דברת בני האדם
לברם האלהים ולראות ג׳ ג׳
שהם בהמה המה להם : כי ג׳
מקרה בני האדם ומקרה נ׳
הבהמה

אמרתי אמירת אנא
בלבי ית זכאה וית חייבא ידין
יי ביום דינא רבא ארום עידן
מתעבר בתי״ק מתעתד לכל
עסקא ועל כל עובדא דעבדו
בעלמא הדין אתרונון תמן :
אמרתי אמירת אנא
בלבי על עיסק בני אינשא
דייתי עליהון מכתש ומרעין
בישין בגין לנסאיהון ובגין
לסבכתהון עבר די למחזי אין
תייבין בתיובתא ישתביק להון ותפון ורשיעיא דאינון בבעירא לא
תייבין בגין בן אין אינון מתחוכחן בהון לאבאשא להון : כי ארום
ארעון אינשא חייבא וארעון בעירא מסאבא ארעון חד לכולהון וחיכמה
דתמות בעירא מסאבא כן יכות דין דלא תאיב בתיובתא קדם סותיה
ונשמה רוח תרויהון כחרא אתרן לכל גרון ושארות גברא חייבא מן
בעירא

אבן עזרא

אחרית ראשית ובנרדף הוא המולק והנה באר לנו כי כל מעשה האלהים על דרך אמת : ועוד · המקום שהיה ראוי להיות שם המשפט שמה הרשע וכפל הענין כמו אשורנו ולא קרוב קום בלק ושמע ורוב הנבואות כן : אמרתי · אחר שתמהתי איך יעשה שהוא מעשה האלהים ידעתי כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט השם ועניין שם רמז לעולם הבא כמו וערום אשוב שמה רמז למקום הקבר ואם ישוב שמה אל האדמ׳ אשר לוקח משם ישוב גם זה הענין אחר מיתות : אמרתי אני · אמרתי בלבי בעבור בני האדם שבחרם האלהים מכל תולדות הארץ וראיתי שהם כמו בהמות הם לכפשם במחשבות׳ ומלת על דברת כמו בעבור על דברתי מלכי צדק בעבור שאתה מלך צדק ולמ״ד לברם כמו אמרי לי אחי הוא וברם על משקל ראם והוא מן ברו לכם איש וי״א כי לברם שם הפועל והיה הרי״ש ראוי להדגש ועיקרו לבררם כמו לברר וללבן וזה רחוק כי בבניין פיעל הדגוש לא ימלא בעי״ן אבולע ואמר שהם בהמה ועניינו כבהמה וכמהו ועיר פרא אדם יולד אם אובלה הוא כי שמש ומגן ואם יאמר מדקדק איך נכנס הלמ״ד על פועל עבר ואין כמהו התשובה כי הכי״ת והלמ״ד אחים ובירוף זה בירוף זה ודרך אחד לכל ונמצא בהכין לו דוד וגם הוא לבדו : כי מקרה · זה הפסוק על מחשבות בני אדם שלא חכמו והשכילו

כי

רש״י

אמרתי אני בלבי וגו׳ · לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב״ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל סעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא : ועל כל המעשה · שעשה האדם שם ישפטוהו כבא עת הפקיד׳ · שם באותו העת ניתן זמן לכל המעש׳ להשפט עליו אבנא חוזרי מילי ואני דרי תושבנא : אמרתי אני בלבי · בראותי זאת : על דברת בני האדם · שאתו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנו׳ בקטנים מהם : לברם · (ס״א לבררם) הקדוש ברוך הוא להודיעם שאין שררתם כלום ולהראותם שהם ואף השרים והמלכים : בהמה המה להם · כאשר בהאה וחיה שמת לעצמם : כי מקרה בני האדם וגו׳ · הוא טעם הדבר אשר נתן הקב״ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן כי שכשם זה מת כך זה מת ׳ומותר האדם מן הבהמה

אין

הבהמה ומקרה אחד להם
ג' כמות זה כן מות זה ורוח אחד
י"פתחי' ג' לכל ומותר האדם מן
ב' הבהמה אין כי הכל הבל:
ג' ט' הכל הולך אל מקום אחד
ג' הכל היה מן העפר והכל שב
אל העפר: מי יודע רוח בני
האדם העלה היא למעלה
ג' ורוח הבהמה הירדת היא
י"ג למטה לארץ: וראיתי כי אין
טוב מאשר ישמח האדם
במעשיו

בעירא מסאבא מדעם בין
תרויהון אלהין בית קבורתא
ארום כולא הבלו: הכל
כולא אזלין לאתר חד בר
דיירי ארעא אתבריאו מן
עפרא וכד ימותון כולהון
עתידין למתוב לעפרא:
מי מן הוא חכימא דידע
אין רוח נשמתא בני אנשא
הסלקא היא לעילא לרקיעא
ורוח נשמתא דבעירא
הנחתא היא לרע לארעא:
וראיתי וחזית ארום לית
טב בעלמא הדין מדיחדי
אינש בעובדוי טבין וייכול ושתי ויוטיב לביה ארום הוא חולקיה טב
בעלמא

רשי

אין · ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר: מי יודע · כמו מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: וראיתי · בכל אלה: כי אין טוב · לאדם: מאשר ישמח במעשיו · ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרבי' כשאול נפשו לחמוד להתעש' להתרבו' לא לו:

אבן עזרא

כי בראותם שמקרה אחד לאדם ולבהמה בחיים ובמות חשבו כי רוח אחד לכל ואין לאדם מותר מן הבהמה ומותר שם על משקל מושב מן הבנין הכבד והנה הוא תמורת פא הפועל שהוא יו"ד ויתרון שם מן הבנין הקל והנו"ן נוסף: הכל · זה דבק עם הפסוק שלמעלה כי הכל הבל שמקומם אחד: מי יודע · ידוע כי ה"א הידיעה אם בא אחריו אחד מא"ח הע"ר הוא קמוץ ברוב ושל התימה לעולם בפתח וה"א העולה היא למעלה קמץ גם יש דגש ביו"ד שאחרי ה"א הידיעה כמו היושבת ואילו היה לתימ' היה שוא ופתח תחת הה"א והיו"ד רפה והענין מי ומי שידע בבני האדם הפרש שיש בין רוח האדם ורוח הבהמה והענין כי לא ימצא אחד מני אלף ודעת הרוח עמוקה וצריכה לראיות ולא יוכלו להבין אפילו קצתם כי אם המשכילים שהתבררה מחשבתם במאזני החכמה ובארבעה יסודותיה שהעולם מהם ספר וספר וספור ומורכב מן השנים ומתורת אלהינו יוכל להבין כי הנה אמר במיני הצמחים תדשא הארץ והנה יש לארץ כח להדשיא בדבר אלהים ובעבור היות המדשיא גוף ממנו יצאו ואליו ישובו ולא יעמוד הנולד שהולידה הארץ כי אם ימים קצובים בעבור שיש קץ לגדולו ובעמדו ולא יגדל ישוב לאחור וכן אמר ישרצו המים נפש והנה המים הולידו נפש כל ארץ ועוף ודג בדבר אלהים וכן אמר תוצא הארץ נפש חיה למינה ולא אמר בתורה נפש אדם רק אמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו והזכיר שברא גופו מן האדמה ואחר כך ויפח באפיו נשמת חיים ורמז חיים בעבור שהיא עומדת ולא תאבד כנפש הבהמה והפרש יש בין נשמה ונפש כי לא מצאנו בכל המקרא נשמה כי אם על בני אדם כעני' נותן נשמה לעם עליה וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב על האדם לבדו ואמר שלמה

בסוף

בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי
ג׳ יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה
ד אַחֲרָיו׃ וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה
למערכתי תרויסונת״ל אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר
למדכיתאי נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה ׀
תרוי׳ונחס׳ ב׳ דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם
י״ג פסו׳ ואין ואין מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין
ג׳ וא׳ ואת המתים לָהֶם מְנַחֵם׃ וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־
הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים
ג׳ י׳ אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה׃ וְטוֹב
משניהם

אהרן בעלמא הדין למקני ביה
עלמא דאתי דלא יימר אינש
בלביה למא דין אנא מסגי
ממונא למעבד צדקתא טב
לי דאשבקיניה לברי בתרי
או אתן מניה בעידן סיברתי
ארום מן הוא דיעליניה
למחזי מה דעתיד למהוי
בתרוי: ושבתי ותבית
ושבח א׳ י׳ פת׳ ל אנא וחזית ית כל אניסין
דאתעבידו לצדיקיא וארחו
בעלמא הדין תחות שמשא
מן יד רוחקיהון ולית די מליל
להון תנחומין ולית למפרקהון מן יד אונסיהון בתקוף ידא ובחילא ולית
דינחים להון: ושבח ושבחית אנא ית שכיבא דהא כבר מיתו
ולא חזי פורענותא דאתי בעלמא בתר מותיהון יתיר מן חייא די אינון
קיימין בעלמא הדין בעקא עד כען: וטוב ושפיר מן תרויהון ית

אבן עזרא

נסוף הספר שרות בני האדם תשוב אל האלהים ולא אל העפר: וראיתי · כי אלה החושבים שהם כמו הבהמות אין טוב להם מאשר ישמחו בחייהם כי אין להם חלק אחר ולמה יתעסקו בדברים יעזבום אחריהם: ושבתי · כאומר חזרתי כי ושבתי מזה הענין שחשבתי שהטוב לאדם שישמח בעבור שלא יוכל לשמוח בעבור שיש בעולם חמס ויוקח מחמו ממונו בכח ויהיה עשוק שיעשקנו מלך או שופט ליקח שוחד או גנב ופירו׳ ומיד עושקיהם כח שיש כח ביד העושקי׳ והעשוקים אין לאל ידם כי אם לבכות ואין להם מנחם כי דרך האבל הבוכה על המת שיבאו לו מנחמים ויתנחם והזכיר ואין להם מנחם פעמי׳ בעבור שלא יועילו בכיתו וצעקתו פעם אחרי פעם: ושבח · ושבח שם התואר כמו ירא אני ונפתח החי״ת בעבור היותו מאותיות הגרון · עדן חסר ה״א והוא עד הנה וזה הענין שאמר שהמתים יותר משובחים מן החיים הוא כנגד העשוקים שכל אדם יקבל כל מה שיבא עליו מן השמים ולא יוכל לסבול עושק שיעשה לו בן אדם שהוא כמהו ויבחר מות מחיים: וטוב · מלת עדן מורכבת והיא חסרת ה״א לפני הנו״ן ואחריו כמו עלכה והענין שהמתים שמתו כבר ונלאו מכות ולא שמעו קול נוגש וטוב מן החיים והמתים אשר לא נבראו עד עתה בעבור היות העשוקים בגופם כמו האסורים והשבויים או עשוקי ממון שהם

מצטערים

רש״י

דעור

כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו · לראות לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יצליחו: ושבתי אני ואראה · ברוח הקדש: את כל העשוקים · הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים תחת השמש · תחת חליפיה של התורה: והנה דמעת העשוקים · בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרי׳ וכן הוא אומר עוברי בעמק הבכא מעיין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח · עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: שכבר מתו · על שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדחותם מן הק״בה כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בכ״ד

רננות

ואם

ל' מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא
הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־
ג' דסמי' הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
נעשייה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ וְרָאִיתִי אֲנִי
אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן
הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ
ו' דסמי' מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת
ג' וסבר רוּחַ׃ הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו
וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ׃ טוֹב מְלֹא
ל' כַף נַחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל
ו' דסמי' וּרְעוּת רוּחַ׃

ושבתי

דְעוֹר כְּעַן לָא הֲוָה וְלָא אִתְבְּרִי בְּעָלְמָא דִי לָא חֲזָא יַת עוֹבָדָא בִישָׁא דְאִתְעֲבִידָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ וראיתי וַחֲזֵית אֲנָא יַת כָּל טוֹרְחָא וְיַת כָּל אוּשְׁכָּרוּת עוֹבָדָא דִי עָבְדִין בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם הִיא קִנְאֲתָא דְקָנֵי גְבַר לְחַבְרֵיהּ לְמֶעְבַּד כְּוָתֵיהּ דִסְקִנְיָה לֵיהּ לְמֶעְבַּד טָבָא כְּוָתֵיהּ סִיקְרָא דִשְׁמַיָא יוֹטִיב לֵיהּ וְדִסְקָנֵי לֵיהּ לְבִישׁ לְמֶעְבַּד כְּבִישְׁתֵּיהּ סִיקְרָא דִשְׁמַיָא יַבְאִישׁ לֵיהּ וְאַף דֵין הֲבָלוּ לְחַיָּבָא וְתַבִירוּת רוּחָא׃ הכסיל שַׁטְיָא אָזֵל וּמְגַפֵּף יַת יְדוֹי בְּקַיְיטָא וְלָא צָבֵי לְמִטְרַח וּבְסִתְוָא יֵיכוּל יַת כָּל מַה דְאִית לֵיהּ וַאֲפִילוּ תְּסוֹר מַעֲלַמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ׃ טוב טָב לְגַבַר מְלֵי חָפְנֵי מֵיכְלָא בְּהַנָיוּת נַפְשֵׁיהּ בְּלָא גְזֵילָא מִתְחַטְפִין מִן תְּרֵין חָפְנִין מַלְיָין מֵיכְלָא בִּגְזֵילָא וְחַטוּפִין וְעָתִיד לְשַׁלְמָא בְּרִינָא בְּשִׂרְתָא וּבִתְבִירוּת רוּחָא׃

ושבתי

רש"י

רננות עד שאמרתי נכרה לחסדי דוד עבדך :
עדן · עדיין : אשר לא ראה את המעשה ·
ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד דורות שקומטו להבראות ולא נבראו : וראיתי אני את כל עמל ·
בן העבירות שהן עמל בעיני הקדוש ברוך הוא ·
ואת כל כשרון המעשה · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שהיא הבל : כי היא
קנאת איש : אשר הוא קנאת איש מרעהו :
הכסיל · הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל : ואוכל את בשרו · ליום
הדין שרואה צדיקים בכבוד והוא נידון כך כדרש בספרי : טוב מלא כף נחת · להיות קונה
נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו :
ממלא חפנים · נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ורעות רוח לפני המקום :

תחת

אבן עזרא

ואם הם חיים והמתים ואם שאינכו עתה כבר כעשקו גם הם ורבים תמהו איך יאמר וטוב לחי שלא נברא וכן אמרו החכמים ז"ל אשרי מי שלא נברא ואיננו תימה בעבור קוצר הלשון לדבר כי אם על דרך דמיונות כמו שאמרו חכמי שקול הדעת כי כל דבר הוא יש או אין ואם הוא לדבר איך הוא אין : וראיתי · רוב עמל האדם גם כשרון מעשיהם בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה וירצה להתפאר על חברו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם : הכסיל · גם יש באדם כסילים עצלים אין להם קנאה ולא יתעסקו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלים מה שיש להם וישארו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל את בשרו בעבור שימות ברעב : טוב · דברי הכסיל הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפנים בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יאכל מחר והוא לא ידע מה ילד יום :

ושבתי

וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יֵשׁ אֶחָד וְאֵין ג׳
שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ ג׳ וח׳ וחס
לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו לֹא־ עינו ק׳
תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי אֲנִי עָמֵל ג׳
וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־ נ׳ יי״ג סבוק גם גם גם
זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא׃ טוֹבִים
הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־ ג׳ וכענין
לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם׃ כִּי
אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־
חברו

ושבתי ותבירת אנא
וחזית הבלו דאתגזר למהוי
בעלמא הדין תחות שמשא :
יש אית גבר יחידי ולית
תנין בר סניה אף ברא ואחא
לית ליה למירת ית נכסוי
ולית סוף לכל טורחיה ואף
עייניה לא תיכול דמסבע
עתריה ולא יימר בליביה
למא דנן אנא טרח ומחסר ית
נפשי מטיבותא אקום כען
ואעביר סניה צדקתא ואחדי
בעלמא הדין עם בני אנשא
ולעלמא דאתי עם צדיקיא אף דין הבלו וגוון ביש הוא : טובים
טבין תרין צדיקיא בדרא יתיר מן חרא ואנון די דברין בסולא ומשתעין
טב הון די אית להון אגר טב לעלמא דאתי בטורחיהון די טרחו לסוברא
ית דריהון : כי ארום אלהן אין יפיל חד מנהון על ערסא וישכוב
מרע חרא יקים ית חבריה בצלותיה דאלו חד דהוא זכאי בלחודוהי
בדריה בעידן די יפיל על ערסיה וישכוב מרע לית דיהוי בדריה חבר
תניין לצלאה עלוהי אלהן בזכותיה יקום ממרעיה :

טובים השנים מגלה ה

גם

אבן עזרא

ושבתי · שבתי שהסתכל בדברי זה הכסיל וראיתי כסיל אחר הפך הראשון : יש אחד · יתכן היות שני חבר או משרת או אשה שהיא עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו עושר אין קץ ונפשו לא שבעה ולא שקטה מעמל ולמה לא יחשב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירשני שתשמח נפשי שאעזוב בני או אחי בטוב · גם זה הבל הוסיף גם להורות כי הכסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון ואם שניהם כסילים החכם יהיה כענין רש ועושר שנתן לו: טובים · ישוב על הכסיל שהוא לבדו ויאמ׳ הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו או יהיה להם שכר טוב בעמלם והוא במאכל ובמשתה : כי אם · ואם יארע לו
חולי

רש״י

תחת השמש · כמו תחת השמים : יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעוסק דבריו ביחידי : גם בן ואח אין לו · אם ת״ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח · ואם רוק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזור ולהוליד בן · ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים וילך לדרך יחידי : ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא : גם עינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם מתלמידיו · ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידי׳ ואיני נושא אשה להוליד בנים : טובים השנים · לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אש׳ אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשני׳ שאין היחיד מתחיל בה לבדו : כי אם יפולו · כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ותעמידו על האמת :

ג׳ חברו ואילו האחד שיפל ואין
ג׳ ג׳ שני להקימו: גם אם ישכבו
ג׳ וכל ולאחד שנים וחם להם ולאחד איך
יחם: ואם יתקפו האחד
השנים יעמדו נגדו והחוט
ג׳ י׳ ג׳ המשלש לא במהרה ינתק:
ד׳ י׳ ג׳ טוב ילד מסכן וחכם ממלך
זקן וכסיל אשר לא ידע
להזהר

גם אף אין דמכן תרין גבר ואתתיה וישתין לרחון בסתווא ולחד איכדין ישחן: ואם ואין יקום גבר רשיעא ותקיפא בדרא ועובדוהי מקלקלין ומסתתפין לאיתתאה פורענותא בעלמא קיימין תרין צדיקיא לקבליה ומבטלין פורענותא בזכותיהון וכמה יאוון תלתא צדיקיא דהוון בדרא ושלם בניחון בתיבא דמנדליא תלת תלת נימין דלא בבהילו אתנתק:

טוב טב הוא אברהם די הוא רביא מסכן והות ביה רוח נבואה כתי״ק חכמתא מן קדם יי׳ ואשתמודע ליה מריה בטהויה בר תלת שנין ולא צבי למפלח לטעוותא יתיר מן נמרוד רשיעא דהוה מלכא סיב וטפש ומן בגלל דלא צבי אברהם למפלח לטעוותא רמא יתיה לגו אתון נורא יקדתא ואתרחיש ליה ניסא מן רבוני עלמא ושזביה מתמן ואפילו מן בתר הכי לא הות מנדעא בנמרוד לאורהדא עוד בדיל דלא למפלח לטעוותא

אהרן

והחוט המשולש כתובות ס: קדושין ח נדרה כט מנחות סו

רש״י

ואי לו ואוי לו: וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממין זה מזה ומולידים: ואם יתקפו האחד. אם באו לסטים עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ״ש אם ג׳ הם החוט המשולש לא במהרה ינתק: ד״א מי שהוא ת״ח ובנו ובן בנו טוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך: ד״א חוט המשולש במקר׳ ובמשנה ובדרך ארץ לא במהר׳ הוא מוטא. בפני אחרים כדרש במדרש יש א׳ ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליה׳: טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י״ג שנה: מסכן שאין האיברי׳ שומעי׳ לו כמו ליצ״הר: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. יצ״הר שהוא שליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ:

וכסיל

אבן עזרא

אולי או יפול זה או זה יעזרנו חברו ומלת אי כמו אוי ואין לה דומה כי אם בספר הזה אי לך ארץ: גם. בהתחבר הגויות יחמו לענין ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ואם יתקפו. אם יתחזק עליו אדם אחד השנים יעמדו נגדו מלת יתקפו מן הפעלים היוצאים כמו תתקפהו לנצח ובא חסר נו״ן או ה״א כמו וזה שמו אשר יקראו ויש אומרים כי וי״ו של יתקפו נוסף וזה רחוק לא ימצא וי״ו נוסף בסוף המלה כי אם בשמות לבדם כמו למעינו מים בנו בעור. והחוט המשולש אם ענין ואין שני הוא העזר יהיה המשולש שהכן כענין לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער: טוב. כאשר השלים לבאר כי ענין הכסיל ואפילו שיש לו עושר רב הבל הוא הזכיר כי הטוב הוא החכם ואפילו יהיה עני כי מסכן כמו דל כמו אשר לא במסכנות וילד כנגד זקן ומסכן כנגד מלך וחכם כנגד כסיל וענין ילד שכל יום יוסיף חכמה והזקן לא ידע להזה׳ עוד בעבור שזקן בכסילות:

פי׳: יתכן שיהיה הילד שהוא חכם מלך ואפילו שיהיה בבית הסורים והמלה חסר׳ אל״ף כמו מלפנו

לְהִזָּהֵר עוֹד׃ כִּי־מִבֵּית
הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם ל׳ וח״ל י״נ
בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃ רָאִיתִי וחסר נ׳ ר״פ
אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים ל׳
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי
אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו׃ אֵין־קֵץ
לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה ו׳ פסו׳ וכל נכל
לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא ז׳ מ״נ
ישמחו

לְמַטְעֲוָתָא דְהוּא פָּלַח מִן לְקַדְמִין׃ כי אֲרוּם מִן גְנִיסַת פַּלְחֵי טַעֲוָתָא נְפַק אַבְרָהָם וּמְלַךְ עַל אַרְעָא דִכְנַעֲנָאֵי אֲרוּם אַף בְּיוֹמֵי מַלְכוּתֵיהּ דְאַבְרָהָם אִתְעֲבִית נִמְרוֹד מִסְכְּנָא בְעָלְמָא׃

ראיתי אָמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ חֲזֵית יַת כָּל חַיַּיָא דְאָזְלִין בְּטִפְּשֵׁי הוֹן דְסָרְבָא עַל רְחַבְעָם בְּרֵי תְחוֹת שְׁמַיָא וּמִפַּלְגִין לֵיהּ יַת מַלְכוּתָא לְאִתְיַהֲבָא לְיָרָבְעָם בַּר נְבָט בְּרַם שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין וִיהוּדָה הֲוָה לְכְהוֹן שָׁלִים עִם רַבְיָא דְהוּא רְחַבְעָם בְּרֵי דַהֲוָה תַּנְיָין לְמַלְכוּתֵי דִיקוּם וְיִמְלוֹךְ בְּאַתַר אַחְסַנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם׃

אין לֵית סוֹף לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְכָל צַדִּיקַיָּא דַהֲוָה מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בְּרַם הִנּוּן יַעֲטוּהִי בְּחוּכְמְתָא לְמֵיכַל נִירָא מַעֲלֵיהוֹן וּבְטִפְּשֵׁיהּ אָזַל

ואתיעט

אבן עזרא

מלפנו מבהמות ארץ שהוא מן ואאלפך חכמה וזה הילד כמו יוסף שחכמתו שמתהו לאדון ואמר שלמה אל תתמה איך יצא החכם מדבר להפך כי גם הזקן שהוא מלך נולד רש כענין ערום יצאתי מבטן אמי : ראיתי עם הילד השני שהוא מלך תחת הזקן וקרא שני בעבור היותו ילד בא אחריו ועמד תחתיו : אין קץ אע"פ שהוא חכם לא ישמחו בו כל החיים כי משפטי המלוכה קשי' ותוספת גם טרם האחרונים להורות על אשר לפניהם כי גם הם לא שמחו בזקן הכסיל ויש מפרש הילד השני הדור הבא אחריו והענין כי ראה החיים מהלכים תחת השמש והם עם יורשיהם שיעמדו תחתיהם

רש"י

וכסיל שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש : אשר לא ידע להזהר עוד שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה : כי מבית הסורים יצא למלוך ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי : כי גם במלכותו משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש ד"א כי טוב ילד מסכן וגומר כמשמעו אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו כי מבית הסורים יצא למלוך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי ס"מך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א כמו לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן : כי גם במלכותו נולד רש כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם : נולד נעשה ולשון הוה הוא : ראיתי את כל החיים וגו' מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנא' בהם מכל החי : עם הילד השני אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו : אין קץ לכל העם פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם : לכל אשר היה לפניהם אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וברגע שאול יחתו : גם האחרונים דור הפלגה :

לא

יתיר א"ל | ישמחו־בו כי־גם־זה הבל ורעיון רוח: שמר רגליך כאשר תלך אל־בית האלהים

ד'. ח' י"ג | וקרוב לשמע מתת הכסילים

ד' מ"ג | זבח כי־אינם יודעים לעשות

כ"נ ר"פ אל | רע: ה אל־תבהל על־פיך ולבך

ואתיעט עם עולימא ורחנון יעטוהי במשותא ליקרא ניר מלכותא על עמא בית ישראל ושבק מלכות סביא ואזיל כמלכת בתראי ברם תנון בתראי תווהו בתר בן ולא חדו ביה ואנון גרמו עלוהי לאסתפפא למהוי מתפלגין מניה עשרתי שבטיא ומלוך עליהון ירבעם חייבא אמרית אף דין הבלו לרחבעם ברי ותבירות רוח לדילי: שמר אנת בר נשא טר רגלך בעידן דתיזיל לבית מוקדשא דיי לצלאה ולא תהך תמן כלאחובין קדם עד לא תתוב ותהי מקריב אודנך לקבלא אולפן אורייתא מן כהניא וחכימיא ולא תהא כטפשא דמקרבין קורבנא על חוביהון ולא תייבין מן שבריהון בישיא דאחידין בידיהון ולתוהי מקבל ברעוא ארום ליתיהון ידעין למעבד בהון בין טב לביש: אל לא תבהל על מימרך לשבשא ית מלי פומך ולבך לא

שמו'רגלך ברכות כג

אל תבהל ברכות סא

רש"י

לא ישמחו. גם הם בטוב הכיתן בידם: כי גם זה. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם י הלך אחרי יצרו: שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהי'. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמי' הוא הטוב: ושמו'עצמך שלא תצטרך לילך להביא חטאו'ואשמו'. וקרוב. הוי לשמוע דברי הק"בה והוא טוב וקרוב להק"בה: מתת זבח הכסילים. שיחטא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו: להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה כלפי מעלה:

אבן עזרא

תחתיהם כמו שהיו הם עם הראשונים אשר היו לפניהם ואלה ואלה לא ישמחו בעולם: שמר' רוני המפרשים פירשו רגלך כמו לא עשה רגליו ודרך פשוטו הוא כאשר הזכיר המלך ושלא ישמחו בו הקרובים אליו בעבור שיפחדו ממנו והבא אל ארמונו שמר במלבושיו ודברי פיו אמר יותר מזה יש עליך להשמר כאשר תלך אל בית האלהים ועניין שמור רגלך כאדם שיאמר מקום פלוני מסוכן הוא ואם לא תדע להשמר שמר רגלך: ועניין וקרוב לשמוע. אע"פ שאמרתי לך שמור רגלך אין באלהים רחוק כמלך בשר

כי

ודם רק הוא יותר קרוב לקבל דבריך אם תקראנו באמת מזבח שיתנוהו הכסילים כי אינם יודעים רק לעשות רע כמו אין טוב באדם שיאכל ושתה והעניין כי אין להם דעת נכונה לעשות טוב ויש אומר' כי הכסילים אפי' לעשות רע שהוא קרוב ליצר לב האדם אינם יודעים ואף כי הטוב ויש אומרים כי פירו' רע כמו רצון: אל תבהל. אל יוצא פיך מלין לפניו בביתו בבהלה ולבך אל ימהר כי אם תבינהו כי הלב כמו אודד ותועה בעסקי העולם על כן אמר משיח ה' מצא עבדך את לבו ודע כי האלהים נגד עליך ורואה אותך ושומע דבריך כי הוא בשמים בגבהי מרום הגבוהים ואתה על הארץ ואין לטוב ממך על כן יהיו דבריך מעטים שלא תסתכן כמו שהיה כהן גדול ביום הכפורים מתפלל תפלה קצרה ויוצא:

אמר אברהם המחבר הנה כאן הואלתי לדבר כי בעבור היות כבוד המקום מלא כל מקום ולא יוכל האדם להשמר בכ"מ הוכן לו מקום שיהיה לו קבוע לתפלתו והוא חייב לכבדו גם חייב הוא

האדם

ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: ו' דסמי' נ' יהיו יפי'

בי

יוהי לאפפא סמלל בעידן דאנת מצלי מן קדם יי' ארום יי' שליט על כל עלמא ויתיב על כורסי יקריה בשמי מרומא ואנת יתיב על ארעא בגין כן יהון מלי פומך קלילין:

רש"י

כי הוא בשמים ואתה על הארץ ואפי' אלם מלמעל' וגבור מלמטה איאמת אלם על הגבור וכל שכן גבור למעלה ואלם למט': כי בא החלום ברוב ענין כי דרך החלו' לבא ברוב הרהורי' שאדם מעיין ומהרה' ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברי' כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים:

אין

אבן עזרא

כי

האדם להודו' ולשבח לאלהיו בכל רגע כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע שיחיינו ותענג בהרגשות רק בעבור היות האדם מתעסק בעסקי העולם שם לו זמן שיתפלל בו והם עתים ידועי' ערב ובקר וצהרים כי כל מי שיש לו עינים ידע עת צאת השמש ועת נטותו ועת בואו על כן חייב אדם שיתפלל שישמור פתחי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך בידו להחיות ולהמית על כן אסור שיתפלל אדם ויכניס בתוך תפלתו פיוטין לא ידע עיקר פירושם ולא יסמוך על המחב' ברצונו הראשון כי אין אדם אשר לא יחטא או המעתיקים חטאו וכלל אומ' יש בפיוטי ר' אלעזר הקליר ז"ל ארבעה דברים קשים הדבר האחד כי רובי פיוטיו חידות ומשלים והזכיר מפיוטיו אחד והוא לירחי יקפיל וחדשי' יכפיל ליום זה פור הפיל ומציון ימלוך יש מפרשים כי לירחי הוא ביו"ד ועניינו הוא המשיח יקפיל הארץ לפניו וחדשים יכפיל שיכפיל חדשי השנים וימהר ביאתו ויש אומרי' כי הוא בלא יו"ד ועניינו יעביר כמלת ראי דרך בגי וחדשים יכפיל יספיר והם העננים החדשים מקרוב באו וחכמי הדור יפרשו לירחי יקפיל שיעביר אלה השמים הנמשלים לראי מוצק וחדשים יכפיל הם השמים החדשים גם זה איננו נכון כי אין משמע לשונו כי אם יעביר ראי ויכפיל חדשים אולי ענותים הם ויכפילם כדי התהיה המכה בהם קשה היתכן שיאמר אדם אין בכל החיי' חכם כעיר ויאמ' כי ענינו אדם שנא' ועיר פרא אדם יולד או יאמר אחרי הטעם עובדי אש ומשתחוים לשמש ויאמר כי אש הוא השם הנכבד והנורא שנאמר כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא גם הוא שמש שנאמר כי שמש ומגן יי' אף כי אלה בלי כ"ף דמות כראי חזקי' ולא דמה הכתוב השחקי' לראי כי אם בחוזק היתפלל אדם ברוך אתה אריה בעבור שנמצא על המקום כאריה ישאג הייטיב בעיני יי' ולמה לא נלמוד משלמה שלא היה חכם אחריו כמהו והנה תפלתו שהתפלל מודעת וכל יודע לשון הקדש יבין אותה ואיננה חידות ומשלים וכן תפלתו של דניאל שהיה משרא קטרין והנה אלה לא התפללו כי אם בדברים מבוארים שהיו חכמים אף כי המתפלל על אנשים רבים וכלם איננו חכמים וכן כל תפלה לחול ולקדש שתקנו הראשונים אין בה חידות ומשלים ומה ענין יש שיכפיל השמים החדשים שיהיו שנים ויכפילם ולאמר על המקו' ליום זה פור הפיל איננו נכון כי המשליך גורל לא ידע מה יהיה והיה ראוי שיברח ממלת פור הפיל כי לא תמצא כי אם במקום הצורר ועוד אחר שיעביר אלה השמים והארץ איך ימלוך מציון והיא חלק מהארץ ענה אחד מחכמי הדור ואמר כי חרוז יקפיל הכריחו שיאמר פור הפיל השיבותיו כי לא מצאנו הנביאי' בכל תפלת' שיעסקו בחרוז ועוד כי היה לו לעשו' על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל ואם ראה בחלום שיעשה חרוז על פיל והוצרך נבקין לפתור חלומו יהיה אומר לוחץ יעפיל להתנשא יפיל ורמי לב יספיל ומציון ימלוך. והדבר השני שפיוטיו מעורביים בלשון תלמוד וידוע כי יש כמה לשונות בתלמוד ואינמו לשון הקדש וכן אמרו לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד ומי הביאנו בצרה

הזאת

כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים :

כאשר

כי ארום היכמא דאתי חלמא על הרהורי לבא בסגי אות גוונא קל שטיא כדין בסגיאות פתגמין בטלין :

כאשר

אבן עזרא

ואת להתפלל בלשונות נכריות הלא נחמיה הוכיח המדברי' לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה למה לא נלמד מן התפלה הקבועה שהיא כלה דברי צחות בלשון הקדש ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס אדום וישמעאל · והדבר השלישי אפילו המלות שהם בלשון הקדש יש בהם טעיות גדולות כמו אנסיכה מלכי לפניו והנמצ' מזה הענין ואני נסכתי מלכי והוא מן הבנין הקל על משקל נפלתי ונדרתי העתיד אסוך או אנסוך כמו אפול ואדור ומן הבנין הכבד יאמר הפיל והעתיד אפיל וכן מן הסיך יאמר אסיך או אנסיך בהראות הנו"ן כמו ולנפול ירך והנה יהיה פירוש אנסיכה מלכי אעשה ממנו נסוך כמו בל אסיך נסכיהם מדם ויש מפרשים נסכתי מלכי כמו משחתי ואם היה הפירוש אמת תהיה טעות שנית ולמה לא אמר ארוממה מלכי או אשבח ואודה או אקדש רק בקש מלה להראות חכמות לשומעים ואנחנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב שלא נטעה כמו המברכים ברכות המזון שיאמרו זכנו ולא ידעו כי זכנו היא מן זכה כמו עשנו מן עשה ולא יאמר מן זן כי אם זננו כמו שובנו אלהי ישענו ופעם יאמר נו לשון עבר והוא לשון ציווי כאשר יאמרו רבים בתענית שחל עניו פניך וידוע שבש"ין במקום אשר כמו מה שהיה הוא שיהיה וחל הוא לשון צווי לעתיד כמו חל נא את פני יי' והנכון לומר שחלה כמו ובהכנעו חלה את פני יי' ועוד כי לשון הקדש ביד רבי אלעזר נ"ע עיר פרוצה אין חומה שיעשה מן הזכרים נקבות והפך הדבר ואמר שושן עמק אויימה וידוע כי ה"א שושנה לשון נקבה ויסוד הה"א תי"ו כשיהיה סמוך שושנת העמקים ובסור הה"א או התי"ו יהיה לשון זכר כמו צדקה וצדק ואיך יאמר על שושן אויימה ולמה ברח מן הפסוק ולא אמר שושנת עמק אויימה ועוד מה ענין לשושנה שיתארנה באימה התפחד השושנה ואין תואר השושנה כי אם קטופה או רעננה או יבשה אמר אחד מחכמי הדור הוצרך לומר אויימה בעבור שתהיה חרוזתו שירה השיבותי אם זאת חרוז' שירה הנה יש בפיוטיו חרוזים עניים ואביונים מחזרים על הפתחים שחיבר הר עם נכחר אם בעבור היות שניה' מאותיות הגרון אם כן יחבר עמם אל"ף ועי"ן ועם הני"ת והזי"ו שהוא גם מחבר לוי עם נביא יחבר עמם מ"ם ופ"ה ויהיו כל החרוזים חמשה כמספר מוצאי האותיות ואם סבת חבור ה"א עם חי"ת בעבור היות דמותם קרובות במכתב אם כן יחבר רי"ש עם דל"ת ואף כי מצאנו דעואל רעואל דודנים רודנים וכן יחבר משפטים עם פתי' כי הם ממוצ' אחד ונמצא הטי"ת תמורת תי"ו במלת נצטד' הצטיידנו ויצטירו וכן חבר יום עם פדיון ועליון גם זה איננו נכון אע"פ שנמצא מ"ם במקו' נו"ן כמו חיין וחטין איך יחליף מ"ם יום שהוא שורש עם נו"ן עליון פדיון שהוא מן עלה ופד' והוא איננו שרש ועו' מה ענין החרוז רק שיהיה ערב לאוזן ותרגיש כי סוף זה כסוף זה ואולי היתה לו הרגשה שאית שירגיש זה כי המ"ם כמו הנו"ן ואיננו מוצא אחד ועוד חבר עושר עם עשר תעשר גם זה איננו נכון רק אם היה המתפלל אפרתי יש אומרי' אין משיבין את הארי אחר מותו התשוב' רוח אל עפתנו כלנו ומחומר קורצנו הקדמונים כמונו ואוזן מלים תבחן וכלנו נדע כי דניאל היה נביא ורב על כל חרטומי בבל וחכמי' והנה אמרו חכמים ז"ל טעה דניאל בחשבונו והחשבון הוא דבר קל ועוד כי ירמיה הנביא בזמן דניאל היה ואחר שבראו חכמינו הדאיה על טעותו האמור יאמר להם אילו היה דניאל חי היה מטעה המטעים אותו ואחרים אמרו רחמנא ליבא בעי א"כ למה נצטרך לדבר כי הוא יודע תעלומות לב והלא תקנו הקדמונים לאמר בנוס כפור היה עם פיפיו' שלוחי עמך בית ישראל ואל יכשלו בלשונם · והדב' הרביעי שכל פיוטיו מלאים מדרשות ואגדות וחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו א"כ אין ראוי להתפלל על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד או הוא על דרך משל או הוא כענין שאין הלכה כמותו או שיתפרש לענינים רבים

הלא

אהרן | כַּאֲשֶׁר בְּעִידַן דְּתִדַּר נִדְרָא קֳדָם יְיָ לָא תְעַכֵּב לְשַׁלְמוּתֵיהּ אֲרוּם בְּגִין כֵּן לֵית רַעֲוָא דַיְיָ בְּטִפְּשַׁיָּא מִן בְּגַלַל דִּמְעַכְּבִין נִדְרֵיהוֹן וְלָא מְשַׁלְּמִין וְאַנְתְּ יַת דְּתִדַּר שַׁלֵּם׃ טוֹב טַב לָךְ דִּי לָא תִתְּנַדַּר מִן דִּי תִנְדַּר וְלָא תְשַׁלֵּם׃ אַל לָא תְנַבֵּל יַת מֵימַר פּוּמָךְ לְמִגְרַם דִּין גֵּהִנָּם עֲלֵי בִסְרָךְ וּבְיוֹם דִּינָא רַבָּא לָא תֵיכוּל לְמֵימַר קֳדָם מַלְאֲכָא אַכְזָרָא דְּרָדֵי בָךְ אֲרוּם שָׁלוּתָא הִיא לְמָא דֵין יִתְקַף רוּגְזָא דַיְיָ עַל קָל מֵימְרָךְ דְּאִתְאֲמַר בְּגַנּוּתָא וְיִחַבֵּל יַת עוֹבָדֵי יְדָךְ׃

כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־
תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ ד'
בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר
שַׁלֵּם׃ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר
מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ אַל־ ג' ומ"ג
תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־ ג'
בְּשָׂרֶךָ

טוב אשר נדרים ט מנחות פא חולין ב
אל תתן שבת לב חגיגה טו כתובות ח שבועות לט

כי

אבן עזרא

הלא ידענו ממדרש שיר השירי' שכל שלמה האמור שם הוא קדש ועניינו המלך שהשלום שלו הנכון שיאמר אדם בתפלתו הושיענו המלך שלמה והנה מצאנו במקרא האומרים מה משא ה' וידוע כי יש משא כמו נבואה והמדברים לירמיה הנביא מה משא ה' לא ידע הנביא סודם שלא היו אומרים כי אם מענין איש איש על משאו ואמר היודע הנסתרות לנביא שיאמר להם כי המשא יהיה לאיש דברו והפכת' את דברי וגו' אכן תאמרו מה דבר ה' ומה ענה ה' שאין במלה ספק כענין וכן לא תקראי לי עוד בעלי והלא הוא בעל נעורים כמו אישלכן בעבור היות שם בעל ספק עם שם הבעל שהוא צלם אמר הנביא אפי' מלה שיש בה ספק כענין צלם לא תאמרי לי כי אם אישי והגאון רב סעדיה נשמר מאלה הארבעה דברים בבקשותיו השתים שלא חבר מחבר כמו הם והם על לשון המקרא ודקדוק הלשון באין חידות ומשלים ולא דרש וחכם היה בגרפת גם הוא נחר בקשה תחלתה אמרי האזינה ה' ויש בה דברים איננו נכונים מהם שאמר הרחבת עולמות אין להם גבול ומה שאין לו גבול איננו נברא ואמר כי שמך בך ובך שמך ואילו ידע מה פירוש שם לא היה זה הדבור עולה על לבו ועוד אחר שאמר כי שמך בך הלא הוא בעצמו בך שמך כי מה הפרש בין שלום עליך או עליך שלום ראובן אתה או אתה ראובן תפשום חיים או חיים תפשום יברכך ה' וישמרך יי' ישמרך מכל רע ואין זה דרך תפלה אלא דרך שחוק וחכם אחד שחבר שתי מלות והיו לאחדים בפיו כמו אברמל פירוש אבאר מלה או אברר מלה והנה עשה הפך מה שאמר כי לא באר המלה ולא דבר ברור רק בלל בשפתו שפת הקדש ולא אוכל לבאר אחד מני אלף מטעות הפייטנים והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה ויהיו דבריו מעטים ולא נענש בדין: כי בא החלום כשיהיה החלום מעורב מענינים רבים ידוע שהוא מתערובת המאכלים ותגבר אחת מן הארבעה שרשים לא יהי לו פתרון ולא יורה על טוב או רע כי הבל הוא כן ידמה הכסיל שירבה דברים וכל המרבה דברים בכל מקום מביא חטא אף כי במקום המוכן להזכיר שם הנכבד בו תמיד: כאשר צויתיך שתשמור בבית האלהים בדבריך גם כן אתה חייב להשמר בכל מקום ובכל עת שתזכור השם או תדור נדר לו תשמור מוצא שפתיך ולא תהיה מן הכסילים כי אין חפץ בם: טוב כענין וכי תחדל לנדור: אל תתן למה יהי פיך מוליד חטא ורע על בשרך שהוא גוף אם לא תשלם אשר דברת בפיך ודע כי ככה עיני ה' דרכי איש וכל צעדיו יספור ומלאך המשרתיו מוכנה לכתוב בספר כל הדברי'

ביוצאים

רש"י

אין חפץ בכסילים אין חפץ לפני הק"בה ברשעים הנודרים ואין משלמים: אל תתן את פיך בנדר: לחטיא את בשרך שיפקוד העון על בניך:

ואל

בשרך ואל תאמר לפני
המלאך כי שגגה היא למה
נ׳ יקצף האלהים על קולך
נ׳ח׳ כרמ׳ וחבל את מעשה ידיך : כי
חבל׳ י״ח ברב חלמות והבלים
ת״נ ודברים הרבה כי את
נ׳ חלמים׳ ל׳ כלים׳ האלהים ירא : אם עשק
ל׳ רש וגזל משפט וצדק תראה
ל׳ וחד׳ גזל׳ ד״ן במדינה אל תתמה על
נ׳ ג׳ החפץ כי גבה מעל גבה שמר
נ׳ וגבהים עליהם :
ל׳ וחד׳ וגבהים ויתרון

אהרן כי ארום בסגיאות
חלמין דנביאי שקרא והבלין
דבעלי חרשין ומלין סגיאין
דרשיעיא לא תהימין ארום
כי ברב ברכות י חכימיא צדיקיא תהי משמש
וסנהין תתבע אולפן ומן קדם
ייי תהוי דחיל : אם אנין
אניסות מסכנין וגזלתא ודין
צדקתא תחמי בקרתא לא
תתמה בלבך למימר איכדין
רעותא דייי על כל אלין ארום
אל אדיר על שמי מרומא
נטיר עובדי בני אינשא בין
טב לבישתא ומן קדמוי
משתלחין גוברין גיותנין ותקיפין ולמרדי ברשיעיא ולמהוי דחלין
מתמנן רבנין עליהון :

רש״י

ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : כי שגגה היא · בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן : וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידך שעשית כבר אבדתם כן נדרש במדרש : על קולך · בשביל קולך : כי ברוב חלומות וגו׳ · אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאחרי מקום : כי את האלהים ירא · הרי כי נופלים בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא : אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו׳ · אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את משפטו ואת הצדק : אל תתמה על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה : כי גבוה מעל גבוה שומר · ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם : וגזל משפט · גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ · ענין אחר אם תראה שהם עושקי רשים וגוזלי משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב״ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו : כי גבוה מעל גבוה שומר · ממתין עד שתתמלא סאתם : וגבוהים · יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר אמונים שמר את הדבר :

אבן עזרא

ויתרון

היוצאים מפי האדם ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היה הנדר שנדרת · וחבל את מעשה ידיך כמו והשחית וכמוהו מחבלים כרמים ויש חבל חלשון לידה כמו יחבל און חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך ויתכן היותו מן צירים וחבלי׳ בעבור חבלי יולדה וחבל שלישי וכשוכב בראש חבל והוא התורן אשר בספינה שכל החבלים תלויים בו והוא שם התואר כמו איש אטר יד ימינו : כי ברב · כמו כי בא החלו׳ ברוב ענין אך את האלהי׳ ירא בכל דבר או שניכו ראה אתה חלומות רבים ודבר הבלים והרבה לדבר רק ירא האלהים והענין שכל דבור מותר לך חוץ אם היה בו זכר לשם : אם עושק · שמא תחשוב כי אין שומר על דבורך בעבור שתראה חמס בפרהסיא ואין מושיע וזכר רש בעבור שהיה אדם לעזרו והנה הוא עשוק וגזל משפט סמוך
כמו

ויתרון

ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד: אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הבל: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם

ראית

ז'דגש' אח ק'

ג' ו'מ'ע

ויתרון וסותר שבח פולחנות ארעא על כולא היא דכעידן דמרודין בני מלכותא ומלכא מתייהב בפצהיהון מן קדמיהון איזלית לית עיבור למיכל הוא מלכא לגבר פלח בחקלא מיתעביד עבר משתעבד: ובתיק נידסאות סחולפות ושונות: אהב גבר תגר דירחים למקני כסף ומרי פרנסא לא ישבע למצבור כסף ומן דירחים למכנוש ממון יתיר לית ליה שבח בעלמא דאתי אין לא יעביד מיניה צדקתא בגין דלית ליה אגר חולק למיכל אף דין הבלו: ברבות בזמן דסגי טבוותא בעלמא סגיאן אוף בני אנשא דייכלונה ומה הנאה אית למרהא דיצבירנה אין לא יעביה

אהב כסף מכות י

ברכות הטובה מנחות קי

אבן עזרא

כמו וגדר אבניו נהרסה כענין גדר מזה או בגול וזכר במדיכה לעיני הכל ולא במדבר: אל תתמה על החפץ שתאמר מה חפץ יש למקום שלא יושיע דע כי יש שומר שרואה זה החמס ואיננו אחד רק הם רבים וכל א' גבוה מעל גבוה ושומרים רבים לא ידע איש מספרם כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה שוה והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם חמשים וחמש ולא אוכל לפרש: ויתרון: כאשר השלים לצוות על יראת שמים שב להורות לו בדברי העולם אי זו מלאכה טובה שיהיה מנוחה ולא יהיה בה חטא ואמר כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר הוא אפי' המלך שאין למעלה ממנו נעבד לשדה בעבור צרכו כי ממנו מחיתו: אוהב כסף: נפשו לא תשבע: ומי אוהב בהמון

רש"י

סימן

ויתרון ארץ בכל היא: ויתרם של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל היא: בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפי' ע"י יתושין כדרך שעשה לטיטוס: מלך לשדה נעבד הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריבה ולשלם שכר לבוכיה: אוהב כסף לא ישבע כסף: אוהב מצות לא ישבע מהם: ומי האוהב בהמון: מצות רבות: לא תבואה ואין בא' מהם מצוה מסויימת וניכרת כגון בניין בהמ"ק ובית הכנסת וספר תורה נאה גם זה הבל: כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הנדרשים אך זה הקדמתי לפי שהוא מעניין ונדרשים עליהם שמסכן הכתוב יחד: ד"א ויתרון ארץ בכל היא: שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה עם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: אוהב כסף לא ישבע כסף: לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון: בממון: לא תבואה: שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל: ד"א ויתרון ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל ד"ת הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמ': מלך לשדה נעבד: מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף: אוהב תורה אינו שבע בה: והאוהב בהמון: תורה: לא תבואה: שיש לו מקרא משנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה: ברבות הטובה: כשישראל מטיבין מעשיה': רבו אוכליה: מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעליה: להקדוש ברוך הוא בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו: שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכליה: שמביאים נדבות

ראות ק' נ' ס' נסיבה | ראית עיניו: מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון: יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעליו לרעתו: ואבד העשר ההוא בענין רע

י"ב

נ' ומ"נ

נ"ומ"נ כי טעמי' ג

והוליד

מיניה טבותא בגין דיתחזי אהרן בעלמא דאתי יהבית אגרהא בעינוי: מתוקה בסימת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלב שלים ואית ליה ניחא על בית קבורתיה אין זעירות שנין ייחי אין סגאות שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ירוי יחסין וחוכמת אוריתא דיי לגבר דעתיר בחוכמתא היכמא דמעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבקיניה בלחורוהי היכמא דלא שבקת איתתא לגוברה בלחורוהי לרמכא:

פסוק'שנג

שם

עוש'שמור

פסחים ק"ט סנהדרין ק'

יש אית בישותא מרעיתא חמית בעלמא הדין תחות שמשא ולית ליה אסו גבר דיכנוש עתרא ולא עביד מיניה טב לסוף יומיא ההוא עתרא נשיר ליה לאבאשא ליה לעלמא דאתי: ואבד וההוא עתרא די ישבק לבריה בתר מותיה יהובד על די קנא ליה בגוון ביש ולא יתקיים

רש"י

הרבה רבו הכהנים אוכליה: ומה כשרון לבעליה הקב"ה: כי אם ראות עיניו שאמר ונעשה רצונו: מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשי' איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה איננו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד"א מתוקה שנת העובד את השם': אם מעט ימי שניו. ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל מ' שנה ושמואל הנבי' פירנסם עשר שנים ושקלו הכתוב זה כזה שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש בתנחומא: והשובע לעשיר. בעל שמועות: איננו מניח לו לישון. בקבר שנא' דובב שפתי ישני' כל ת"ח שאומר דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שע"י כן נתגאה ויר' לשאול:

ואין

כיר
אבן עזרא

בהמון לא תבואה יש מי שאוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל וגם ישוב על אוהב כסף והוא המקבץ כסף וזהב בלבד וי"א מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנות עבדים ושפחות ומשרתים והענין שיאהב להיות המון לפניו: ברבות רבו אוכליה. מפעלי הכפל והוא פעל עבר ויאמר מן הפעלים שהלמ"ד שלהם איננו שלם לשון נווי לרבים כמו רבה נגאך ונאה. כשרון כמו טוב וכשר בדבר אחר שהטובה שלו יאכלוה רבים לפניו מה טוב לו בטובה רק מראה עיניו: מתוקה. ידוע כי העשיר יפחד ביום ובלילה על עשרו מן המלך וחומסים וגנבים וענין שבע רוב ממון שיחשב בלילה מחשבות איך תשבע נפשו מעושר או יהיה שבע שב אל המאכל כענין פן תשבענו והקאתו ושנת העובד פתוח כדרך כל סמוך ואם אתן שנת לעיני קמוץ כי הלמ"ד הכרית הסמיכה ואמ' רבי משה הכהן הספרדי כ"ע כי ענין שנת הקמוץ שנתי וכמהו אף כחלת ספרה עלי עוני וזמרת יה גם הם קמוצין: יש רעה חולה. יתכן היות חולה מן נחלה מכתי מהפעלי' שהלמ"ד שלהם איננו שלם והענין ורעה בחלי רע:

בענין

והוליד בן ואין בידו מאומה : ג׳
כאשר יצא מבטן אמו ערום
ישוב ללכת כשבא ומאומה ג׳ מן נית
לא ישא בעמלו שילך בידו : ג׳
וגם זה רעה חולה כל עמת ג׳ ר״פ
שבא כן ילך ומה יתרון לו
שיעמל לרוח : גם כל ימיו ג׳
בחשך יאכל וכעס הרבה י״ג ג׳
וחליו וקצף : הנה אשר ב׳ וכליינזיין
ראיתי אני טוב אשר יפה ס׳
לאכול ולשתות ולראות י״ג מ״ג
טובה בכל עמלו שיעמל
תחת

בידי בריה די יוליד ולא
אשתאר ליה בידוי מידעם :
כאשר היכמא די נפק
ממעי אמיה ערטילי בלא
כסו כתי״ק הגירסא וכותא
ובלא מדעם טב כדין יתיב
למיזל לבית קבורתיה חסיר
מן זכותא היכמא די אתא
בעלמא הדין ומדעם אגר
טב לא יקבל בטורחיה
לסוברא עמיה לעלמא דהוא
אזיל למהוי לזכו בידיה :
וגם ואוף דא בישתא
מרעיתא ולית לה אסו דכל
קביל דאתא לעלמא הדין
חסיר מן זכותא כדין ייזיל לעלמא ההוא ומה מותר הוה ליה די טרח
לקבלת רוחיה : ג אוף כל יומוהי בחשוכא שרא בדיל דלא תסוהי
בלחודוהי טעים ובנכסים סגי חיי ובמרעין ורגיז הוו חיוהי : הנה והא
די חזית אנא טבא הוא לבני אנשא ודשפיר לחון למעבר בעלמא הדין
דייכלון וישתון מן טורחתיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא ובחטוף
למיטר פתגמי אוריתא ולמיחן עניי נכסא מן בגלל דיהוון טבתא בכל
טורחותיהון

אבן עזרא

כענין ואלי רע הוא או תהיה מלת חולה על משקל
טובה מן הפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם מן
על ראש רשעים יחול · עודנו בענין הראשון
שעבודת האדמה טובה מכל ממון : ואבד העושר ·
בענין רע שהביא על בעליו והענין אילו אבד
לבדו ולא הוליד רע היה החצי רע : כאשר · בי״ת
בעמלו מקום מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם :
וגם זו רעה חולה · היא לכל באי עולם כי ערומים
באו וערומים ילכו כלם ומה יתרון לו שעמל
לרוח : גם · ביום שהוא אור לא יאכל כי אם
בחשך והענין מרוב עסקיו ועמלו לקנן ממון לא
יאכל עד בוא הלילה והוא מלא כעס ואלי הנפש שהוא הפחד : הנה · זה פסוק שלישי והענין בעבור
שהאדם ילך עומת שבא כנגד שבא ראיתי אני שאין טוב לאדם המתעסק לקנן ממון רק שיאכל
וישמח : גם כל · ולשאת את חלקו · זה המקבל שישא עמו : כי לא · יש מפרש · אם לא יעמוד לו
הטוב הרבה יזכור את ימי חייו שהתענג בהם ויש לו בזכירתם שמחת לבב והנכון בעיני שהוא כן יזכור
כי לא הרבה ימי חייו ואת כוסף כמו ובא באחרי ואת הדוב · כי האלהים מענה ענינו ממציא כמו
מענה

רש״י

ואין בידו מאומה · אף זכות אבות : ומאומה
לא ישא בעמלו כשימות לא ישא בידו שום זכות
צדקה שעשה ממונו בחייו כל עומת שבא אותו
הממון כן הלך : וחליו · כמו וחולי והוא״ו
יתירה כמו וי״ו של חייתו יער : לאכול ולשתות
ולראות טובה · לעסוק בתורה שהיא לקח טוב
ואל יקנן הון רב אלא בחלק שניתן לו ישמח כי
הוא חלקו : והשליטו לאכול ממנו · בחייו
ולשאת חלקו במותו שיזכהו לעסוק בתורה
ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר : כי לא הרבה·
שאין

פ' חסר תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ
פ' כרי ג' וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ
חסר ס"א כתי' כ' בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי
י' דפסי' חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃

יש

טוּרְחָתֵיהוֹן דִּי טָרְחוּ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא מִנְיַין יוֹמֵי חַיּוֹהִי דִּגְבַר דִּי יְהַב לֵיהּ בְּמַזָּלֵיהּ אֲרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ וְלֵית אָחוֹרָן בַּר מִינֵּיהּ׃ גם אוּף כָּל אֱנָשׁ דִּיהַב לֵיהּ יְיָ עוּתַר וְנִכְסִין וְאַשְׁלְטֵיהּ יְיָ לְמֵיכַל מִינֵּיהּ בְּעָלְמָא הָדֵין וּלְמֶעְבַּד מִנֵּיהּ צְדָקְתָא וּלְקַבָּלָא אֲגַר שְׁלִים בְּעָלְמָא דְּאָתֵי וּלְסַבְּרָא בְּטוּרְחֵיהּ ס"א בחולקיה עִם צַדִּיקַיָּא הָא דָּא מַתְּנָא דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּמַזָּלֵיהּ וּמִן קֳדָם יְיָ הוּא׃ כי אֲרוּם לָא יוֹמִין סַגִּיאִין חַיֵּי אֱנָשׁ דִּי יִדְכַּר יַת יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּמָה מִנְּהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי טָבְוָון וְכַמָּה מִנְּהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בִּישִׁן מְטוּל דְּלָא אִתְמְסַרוּ לִבְנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְּזַר עֲלוֹהִי בְּמָה יוֹמִין יִסְתַּגֵּיף וְכַמָּה יוֹמִין יְהֵי בְּחֶדְוַת לִבֵּיהּ׃

אית

רש"י

שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכר את ימי חייו׳ כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה וגו׳. הקב"ה מדות קבועה לזה לעולם. בשמחת לבו. שמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שעלה אותו לשנה זו לא היה מעלה אותו לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו׳. ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו: מענה. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל:

אבן עזרא

אענה את השמים והם יענו את הארץ ויש אומרים שהוא מלשון ענה ועניכו ענה השואל והמבקש כפי שאלתו וכן יענה את הכל ומענה מן הבנין הכבד בנוסף על משקל מעלה נשיאי׳ והענין שחלקו׳ מסייע לו בשמחתו כי הוא נתן לו והשליטו לאכול ממנו וענין ממנו שאין רשוי שיאכל ממנו יותר מדאי: יש רעה. רבה בלשון הקדש על ארבעה ענינים האחד רב שהוא הפך מעט לרב תרבו את נחלתו והשני רב את יוגרו מלשון ריב והשלישי רבה מלשון רבה קשת אך הוא מפעלי שכפל כמו השמיעו על בבל רבים והבא אחריו יורה עליו והוא על משקל דלים רכים ופעל עבר מן רכים יען רך לבבך יבן ונדקים רב ויהומם ויורה עליו תחלת הפסוק ויפלא חציו ויפילם והרביעי גדול כמו מושיע ורב והגילם על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כענין קרית חנה דוד ויש נופרשי׳

ורבה

שהוא המקום ואינכו נכון בעבור שלא הודיע שמלות ותהייכה לאל דברב ולשון רבים רבי המלך ולשון נקבה רבה ורבה היא על האדם: איש. יש מפרשים נכסים כמו רכוש ומלת חסר ומלת מלא על דרך אחת והם שתיהם מן הפעלים העומדים אף על פי שצריכין סמיכה וענין כשיאמר שאומר חסר

הוא

יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ ד׳ י ג׳
אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים
עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ
חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־ ל׳
יִתְאַוֶּה וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים
לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי
יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃
אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים
רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־
שנים

יש אית בישתא דחזית
בעלמא חרין תחות שמשא
ורבתא היא על בני אנשא׃
איש גבר די יהב ליה ייי
במליה עותר ויקר ונכסין
וליתוהי מחסר לנפשיה מכל
די יתרעי ולא אשלטיה ייי על
חובתיה למטעם מיניה אלהין
ימות בלא ולד ולא הס
קריביה לאחסנותיה ליה
ארום אנתתיה תהא מתנסבא
לגבר חילונאי ויחסנינה
וייכלינה כל דין גרמו ליה
חובוהי דלא עבד מיניה מדעם טב ואתהפיך עתריה למהוי ליה להבלו
ולמרעא בישא׃ אם אין יוליד גבר מאה בנין ושנין סגיאין יחי
ובשלטנותא ורבנותא הוא די יחון יומי שנוהי ונפשיה לא שבעת מן
טבתא דהוית ליה על די רחים על עתריה ולא קנה מניה שמא טבא אף
בית קבורתא לא הוות מזמנא ס״א מחוסנא ליה אמרית אנא במימרי
דטב

אבן עזרא

הוא פלוני בר׳ שיוסיף לבאר חסרונו אם מחכמ׳
אם מהון אם מגדולה הלא תראה חסר משוגעי׳
אני והוא סמוך ועניינו חסר אני משוגעים וכן
מלא ימים וכן ואיננו חסר מכל תאות נפשו
והוא בבניינים הכבדי׳ פועל יוצא כמו ותחסרהו
מעט מאלהים שמתו חסר מעט מאלהים וטעם
האומר כי הוא יוצא לשנים פעולים ובמלא חן
בכבד בכוסף והמעיט לא החסיר ענינו לא
הוליד חסרון והנה הוא כמו פועל יוצא כמו
העדיף : אם יוליד · אם יוליד בנים רבים ודרך
לשון הקדש לזכור עשרה ומאה ואלף בעבור
היות׳ כלל חשבון הלא תראה כי בהשלמ׳ העשרה
תחל באחד גם יזכרו שבעה ובמקומו אפרשנו ·
ושנים רבות יחיה עד שיהיה ישיש · ורב שיהיו
ימי שניו מהכבד העולם · וגם קבורה התכריכין שיקבר בהם המת והנפל הוא נפל אשת : כי בהבל ·
וצריך שיתעלם שמו ולא יזכר : גם שמש · ישוב לנפל ואמר הנה הנפל שלא ראה אור העולם ולא ידע
מאומה · נחת היה לו כי לא עמל בדברי העולם וזה בעל העושר שראה אור העולם וידע כי לא היתה
לו מנוחה כי אם עמל בלא שכר ולא תענוג בשתי העולמות : ואלו חיה · זאת המלה כמו ואילו לעבדים
ולשפחות ויש מפרש שאמר שהיא מורכבת מן אם ומן לו · ואלף פעמים אלף אלפים כמו עשרים פעמים
לבם

רש״י

ורבה היא על האדם · בהרב׳ בני אדם היא נוהגת:
עושר ונכסים · לפי פשוטו כמשמעו : ולא ישליטנו
האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח בחלקו למנו׳
קורא רוח בעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון
כענין שנאמר והוא ימות ולא ישבע וגם לא
ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש
נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנ׳ ממנו ·
ומדרש אגדה בדברי תורה : עושר ונכסים וכבוד ·
מקרא משנה ואגדה : לא ישליטנו · שלא זכה
לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר
הוראה : כי איש נכרי יאכלנו · זה בעל הגמרא :
אם יוליד איש מאה · בנים : ורב שיהיו ימי שניו ·
(ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו׳ ורב לשון די די לכל
טובה

ג׳ ח׳ שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־
ג׳ הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־
הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ
ג״ב ונפשו הַנָּפֶל׃ כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ
יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃
י״ב גַּם־שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע
ג׳ י״ג נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃ וְאִלּוּ חָיָה
ג׳ אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה
ג׳ לֹא רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד
הַכֹּל הוֹלֵךְ׃ כָּל־עֲמַל הָאָדָם
לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא׃
כי

דְּטַב מִנֵּיהּ שְׁלִילָא דְּלָא חֲזָא עָלְמָא הָדֵין׃ כי אֲרוּם בְּהַבְלוּ אֲתָא בְּעָלְמָא הָדֵין בַּחֲשׁוֹךְ יֵיזֵיל לְעָלְמָא הָהוּא וּבַחֲשׁוֹכָא שְׁמֵיהּ מִתְחַפֵּי מִן בִּגְלַל דְּלֵית לֵיהּ זְכוּתָא וְשׁוּם טַב לָא קְנָא לְמֶהֱוֵי מִדְּכַר׃ גם וְאַף נְהוֹר אוֹרַיְתָא לָא חֲמָא וְלָא יָדַע בֵּין טַב לְבִישׁ לְמִבְחַן בֵּין עָלְמָא הָדֵין לְעָלְמָא דְּאָתֵי׃ ואילו וְאִלּוּלֵי חֲווֹ יוֹמֵי חַיּוֹהִי דְּגַבְרָא תְּרֵין אַלְפִין שְׁנִין וּבְאוֹרַיְתָא לָא עֲסִיק וְדִינָא וּצְדַקְתָּא לָא עֲבַד בְּשְׁבוּעַת מֵימְרָא דַּיְיָ דְּבְיוֹם מוֹתֵיהּ נַחֲתָא נַפְשֵׁיהּ לְגֵיהִנָּם לַאֲתַר חַד דְּכָל חַיָּיבָא אָזְלִין תַּמָּן׃ כל כָּל טוֹרַח דְּגַבְרָא בְּדִיל מְזוֹן פּוּמֵיהּ דְּהוּא מָרַח וְעַל מֵימַר פּוּמָא דַּיְיָ מִיתְזַן וְאַף נַפְשָׁא דֶּאֱנָשׁ לָא תִשְׂבַּע מִכְּלָאוּם שְׂתְיָא׃

כי

רשי

טובה: ונפשו לא תשבע · מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו: וגם קבור' לא היתה לו · פעמים שנהרג וכלבים אוכלי' אותו וכל הדברים האלו כמאלו · באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מלא קורת רוח בממונו וכלבי' אכלוהו: טוב ממנו הנפל · של אשה כי הנפל בהבל · בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער: ואלו חיה ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: כל עמל האדם · בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בע״הז והנאה וזה לא נהנה בחייו · וגם הנפש לא תמלא · בתמיה כלו' וזה אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי ולשון השג' תאוה ואחרי שכן הוא מה יות' לו בחכמתו משאם הי' כסיל · מה לעני חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך נארץ אצל החיי' · ד״א וגם הנפש לא תמלא לע״הב שהרי לא עשה מעשי' טובי' בחייו:

[illegible]

אבן עזרא

פעם אלף אלפים מאות · אל מקום אחד הוא הקבר: כל עמל · תמה על הכסיל שלא ראה טובה והלא עיקר כל עמל כדי שיאכל אדם ולא ימות ועכין וגם הנפש לא תמלא שלא תשבע ואילו היה לה כל הון שבעולם וכל חטא ועניין גם ישוב על הפה שלא ימלא כי מיד ירד במאכל ממנו: כי מה יותר לחכם · אם יבקש החכם ממון אין קץ ונפשו לא תמלא כנפש הכסיל מה יתרון יש לו ועניין מה לעני יודע הפני שהוא יודע ומבין מה לו להלוך בדרך הכסילים כנגד החיים חיים במקום הזה שם התואר כמו חיים כלכם: טוב · אמר מה לחכם שתהלוך נפשו בדרך הכסילים שנפשם לא תמלא די לו הנמצא הנראה לעין אף על פי שהנראה ואשר יעלה במחשבת הנפש הבל פירוש אשר שיהיה טוב מראה עיניו דברי החיים כעניין ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו: מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע · שהוא אדם כן וכך ולמה יבקש הליכת הנפש

עד

תולדות אהרן

כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל ז׳פ׳נלו׳
מַה־לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד י׳
הַחַיִּים׃ טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם
מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל ג׳
וּרְעוּת רוּחַ׃ מַה־שֶּׁהָיָה ג׳
כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע אֲשֶׁר־ ג׳
הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם ד׳י ג׳
שֶׁהתַּקִּיף מִמֶּנּוּ׃ כִּי יֶשׁ־ נ׳יתירה׳
דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל ד׳
מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃ כִּי מִי־יוֹדֵעַ
מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר
יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל נ׳י ה׳דגש׳
אשר

כי אֲרוּם מַה מוֹתְרָא אִית לְחַכִּימַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִן שַׁטְיָא בְּגִין דְּרָא בִּישָׁא דְּלָא מִתְקַבַּל עֲלֵיהוֹן וּמַה אִית לְהַהוּא גַּבְרָא עַנְיָא לְמֶעְבַּד אֱלָהֵין לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דַּיְיָ בְּגִין דִּי יִנְדַּע הֵיכְדֵין עָתִיד לְמֵהָךְ לָקֳבֵל צַדִּיקַיָּא בְּגִנְתָא דְעֵדֶן׃

טוב מַב לְגַבְרָא לְמֶחֱדֵי עַל מַה דְּאִית לֵיהּ וּלְמֶעְבַּד צִדְקְתָא וּלְמֶחֱמֵי אֲגַר טַב עַל עוֹבָדוֹי לְיוֹם דִּינָא רַבָּא מִן דְּיֵיזִיל לְעָלְמָא הַהוּא בְּסִיגוּף נַפְשׁ בְּרַם דֵּין לְגַבְרָא חַיָּיבָא הֲבָלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא׃

מה מַה דַּהֲוָה בְּעָלְמָא הָא כְּבַר אִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לִבְנֵי אֱנָשָׁא מִן יוֹמָא דַּהֲוָה אָדָם קַדְמָאָה וְכוּלָּא גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ הִיא וְלֵית רְשׁוּ לְגַבְרָא לְמֵיקַם בְּדִינָא עִם מָרֵי עָלְמָא דְּתַקִּיף מִנֵּיהּ׃ כי אֲרוּם אִית פִּתְגָּמִין סַגִּיאִין דְּמַסְגִּין הֲבָלוּ בְּעָלְמָא מַה מוֹתַר אִית לְגַבַר דְּמִתְעַסַּק בְּהוֹן׃ כי אֲרוּם מַן הוּא דִּי יִנְדַּע מַה יוֹמִיב לֶאֱנָשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְיתָא דִּי אִינוּן חַיֵּי עָלְמָא וְכָל מִנְיַין יוֹמֵי חַיֵּי הֶבְלוֹ דִּי

יתח׳

טוב מראה יומא על

חצי הספר בפסוקים

אבן עזרא

עד שיהיה כפלוני ויתכן שלא ישיגנו ואין ראוי לאיש שכל שידין עם שתקיף ממנו · על כן אין ראוי לו לבקש מה שהחיים מבקשים ויעשה זאת כנגדם שיהיה כמו הם ׃ כי יש דברים הרבה ·
חוץ מהליכת הנפש מתאות העולם
לקנין הון כמו לבקש שררה ודברי חפץ וכלם והדומה להם מרבים הבל ויסיפו על הבלו של אדם ודי לו שהוא הבל גם זה הפסוק יסוב על הענין היודע שראוי לו להשמר מכל הבל כי
מה

רש״י

טוב מראה עינים מהלך נפש · טוב היה והוכשר לזה לראות שוסרו למראה עינו מואכל ומשתה ההולך בנפש׳ ד״א טוב מראה עיניו מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך בשימות ׃ גם זה הבל · הנ׳הכיתן לרשעים ׃ מה שהיה כבר נקרא שמו · חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו · כבר נקרא שמו כלו׳ כבר היה ועבר כבר ילא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא לו וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות

שהוא תקיף ממנו ׃ כי יש דברים הרבה · שנתעסק בהן בחייו כשתוק המלכים קופים ופילים
ואחריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משמת ׃ כי מי יודע · כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם
לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך ׃ מספר ימי חיי הבלו · שהם מעט מספר ׃ ויעשם ·
לאותם מעשים כשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואע״פ שאמר ש׳ מה כצל סתם
ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו ימיו כצל עובר זהו צל של עוף
הפורח

פ' רבתי ן אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה
אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טוֹב
שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם
הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃ טוֹב
לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת
אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא
ס"ו סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־
לִבּוֹ

ייתי בְּעִידַן סוֹתֵיהּ אגון אחרון
חָשִׁיבִין כְּעֵינוּוֵי כְּטַלְלָא דְּמָן טוב שם
הוּא דִּי יִחְוֵי לֶאֱנָשָׁא מַה ברכות יו
דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּאַפּוּהִי בתי"ק
בתרוהי בְּעָלְמָא הָדֵין טוב ללכת
תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ טַב טַב בתוגות ע
שְׁמָא טָבָא דִּיקְנוּן צַדִּיקַיָּא
בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִמִּשְׁחָא והחי יתן
דִּרְבוּתָא דַּהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל ס"ק כח
רֵישׁ מַלְכַיָּא וְכַהֲנַיָּא וְיוֹמָא נדריס פג
דְּיִשְׁכּוֹב גְּבַר וּמִפְטַר לְבֵית קְבוּרְתָּא בְּשׁוּר טַב וּבִזְכוּתָא מִן יוֹמָא דִּי אִתְיְלִיד רָשִׁיעָא בְּעָלְמָא׃ טוב טַב לְמֵיזַל לִגְבַר אֲבִילָא לְנַחֲמוּתֵיהּ מִלְּמֵיזַל לְבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא דְּמִתְלַעֲבִין תַּמָּן דִּי בְּבֵית אֲבִילָא תַּמָּן הֲוָא סוֹף כָּל אֱנָשָׁא לְמֵיזַל דִּי עַל כּוּלְּהוֹן אִתְגְּזֵרַת גְּזֵירַת מוֹתָנָא וּמִן בְּגִין דְּיֵיהָךְ לְבֵית אֲבוּלָא גַּבְרָא צַדִּיקָא יָתִיב וְיִתֵּן לְלִבֵּיהּ מִילֵּי דְּמוֹתָא׃

רש"י

הפורש כך נדרש במדרש: כי מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שהקנה מעושק לבניו אחריו תחת השמש: טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן, טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר ואגדלה שמך שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר שם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים ושם נדב ואביהו שנכנסו משמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. כשנולדה מרים אין הכל יודעים מה היא מתה נסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שגמול חסד עם המת אנטרך אכי שיגמלו לי במותי דידל ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דיילוה ילוויניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא שלך יכול לומר לו סופך שיולד

אבן עזרא

ואין

מה יותר יש לו: כי מי. גם זה ישוב לענין הענין היודע כי לא ידע האדם מה טוב לו בחיים אם העושר ואם העוני וימי חייו הבלו הם במספר ראוי שיעשה אות' כצל עובר ולא יבקש הליכת הנפש על שיעזוב הממון כי לא יועיל כל מה שיעזוב אפי' לא ידע מה יעשה אחריו בממונו ועכין יעשה ככל שיחשוב במחשבתו כמו שהצל איננו עומד רגע אחד כן ימיו ילכו ויעברו שהם העיקר אף כי כל מה שיקרה להם מטוב ועד רע ועושר ועוני ופי' אחר בפסוק והסכל ירבה דברים: טוב שם. גם זה הפסוק טוב שם דבק בראשונים כי העני היודע שמעשיו טובים יותר כבוד לו הוא השם משמן הטוב ויותר תענוג

לך

לִבּוֹ׃ טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃

לב

טוב כעס סנת ל

אהרן וא[...]ת בידיה מרעם ניש ישבקיניה ויתיב בתיובתא קדם מרי עלמא: טוב טב רגיז דרגז מרי עלמא על צדיקיא בעלמא הדין מן חוכא די הוא מחייך עם רשיעיא ארום באנבאשות אפי שכינתא אתי בצורתא ופורענותא בעלמא בגין לאוטבא לב צדיקיא ויצלון קדם מרי עלמא דהוא מרחים עליהון:

לב

אבן עזרא

מתכונו ויום המות הוא טוב לאשר יש לו שם טוב מיום הולדו כי ביום הולדו לא ידע איש מה יהיה אם טוב ואם רע ובמותו נקרא שמו ונודע שהוא אדם טוב ויתכן היות ויום המות טוב לבעל השם הטוב בעבור שימצא מנוחה ושכר טוב ולא יראה עמל ואין כן ביום הולדו כי אדם לעמל יולד ויש מפרשים ויום המות חייב אדם שיעלה על לבו יום המות מיום הולדו והענין בעצמו טוב לכן איננו מענין הפסוק: טוב ללכת· בעבור ראותו מה הוא סוף כל האדם שהוא המות ובעודנו חי יתן אל לבו: טוב כעס· כבר בארו חכמי הראיות שיש באדם שלש נפשות האחת הנפש הצומחת והענין כי כמו שיש במיני הצמחים והדשאים וכל עץ כח קרא שמו נפש או מה שתרצה שיגדל גשם הצמח ויגביהנו וירחיבנו כן יש באדם וזאת הנפש מתגברת עד זמן קצוב וזאת הנפש היא המתאוה והצריכה לאכול והנפש השנית נפש הבהמה והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנועה ההולכת ממקום למקום וזאת הנפש גם היא באדם ולאדם לבדו נפש עליונה היא הנקראת נשמה היא המדברת המכרת בין אמת ושקר בעלת החכמה והנפש השנית היא אמצעית בין שתי הנפשות והש"י נטע שכל באדם הוא הנקרא לב למלאת חפץ כל נפש בעתו וגם עוזרו במצות מעמודכה כל דבר על מתכונתו ואין זה הספר מוכן לדבר על סוד הנפש כי עמוק הוא ולא יוכל מבין לעמוד על האמת כי אם אחר קריאת ספרי רבים ולולא שהוצרכתי להזכיר חלקי הנפשות בעבור פירושי הפסוק לא רמזתי לכלל אף לפרט ועיקר הצורך הוא שיראו בדברי שלמה בספר הזה דברים קשים מהם שיאמר במקומות רבים דבר ויאמר הפך הדבר ובעבור זה אמרו חכמי ישראל ז"ל בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה אמ' טוב כעס משחוק והפך זה כי כעס בחיק כסילים ינוח וכן כי ברוב חכמ' רוב כעס והפך זה והסר כעס מלבך וגם טוב אשר יפה לאכול ולשתות והפך זה טוב ללכת אל בית אבל וכן ושבחתי אני את השמחה והפך זה ולשמחה מה זו עושה וכן כי מה יותר לחכ' מן הכסיל והפך שיש יתרון לחכמ' וכן' ושבח אני את המתים והפך זה כי לכלב חי הוא טוב וכן כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול והפך כי עת לכל חפץ וכן וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים והפך יש רשע מאריך ברעתו וכן אשר יהיה טוב ליראי האלהים והפך יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים והמחפש היטב ימצא עוד כאלה בספר הזה וידוע כי הקל שבחכמים לא יחבר ספר ויסתיר דבריו בספרו והוצרך אחד מן המפרשים לפרש מלת קהלת כמו קהלת יעקב ואמר כי תלמידיו חברו הספר וכל אחד אמר כפי מחשבתו וזה איננו נכון כלל בעבור ויותר שהיה קהלת חכם והנה הוא אדם אחד ועוד בקש קהלת למצוא דברי חפץ והראיה

רש"י

לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בנך ושם אלך: והחי יתן אל לבו· הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: טוב כעס משחוק· מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יצטער טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שלו הרא' להם קימעא רוע פנים היו חוזרי' למוטב· טוב היה לאלוניה אם עכבו אביו על כל יקרה שהי' עושה. משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: וייטב לב· יהפוך לב האדם להטיב דרכיו:

לב

לב חכמים בבית אבל ולב
ל׳ כסילים בבית שמחה :
ל׳ טוב לשמע גערת חכם
מאיש שמע שיר כסילים :
י״ח ל׳ כי כקול הסירים תחת הסיר
ל׳ כן

לב לבריון דחכימיא אינון על חורבן בית מוקדשא ועציב על גלות בית ישראל ולב שטיא בחדוות בית ליצנותהון אכלין ושתין ומתפנקין ולא יתכון על לברון סיגוף אחיהון: טוב

טב למתב במדרש בית אולפנא למשתמע נזוף גבר חכימא באורייתא מגבר דאזיל למשמע קל טכלא רשטין : כי ארום כקל סיגלת כובין דמתוקדין תחות דודא כדין קל חוכא דשטיא אופדין הבלו :

כי

רשי

לב חכמים בבית אבל · מקשבתם על יום המיתה : ולב כסילים בבית שמחה · אין חרדים מיום המית׳ ולבם בריא כאולם : כי כקול הסירי׳ · עצי קוצים אשפי״נש בלע״ז : תחת הסיר · תחת סיר נחשת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר רבי יהושע בן לוי כל קיסיא כד איכון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים אף אנו מן העצים ויש צורך בנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים :

גם

אבן עזרא

הנה מור׳ אני קהלת הייתי מלך ואח׳ שהעי׳ הכתוב על שלמה שאחריו לא יקום חכם כמוהו ידענו שאין בדבריו הפך רק הם כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת ועתה אפרש אותם בדרך קצרה אע״פ שהנשמה נפשות נקראות בשם אחד בעבור התאחדם כי הנשמה תקרא רוח ונפש לכן אשים שמות להם למען לא אאריך באומר כל אחת ויהי שם הנפש המתאוה לאכול ולשתות ולחשק המשגל נפש ויהי שם נפש בעלת הרגש׳ המבקשת שררה וגדול׳ רוח ויהי שם נפש בעלת החכמה נשמה ג״כ חלקם רבינו סעדיה גאון ז״ל ויודע כי בהתגבר הנפש תחלש הנשמה ואין לה כח לעמוד לפניה בעבור היותה גוף וכל יצריו עוזרים אותה על כן המתעסק באכילה ושתיה לא יחכם לעולם : ובהתחבר הנשמה עם הרוח תנצח׳ הנפש או תפקח׳ מעט עיני הנשמ׳ להבין חכמות הגויות לכן לא תוכל לדעת החכמות העליונות בעבו׳ כח הרוח המבקשת שררה והיא המולידה הכעס והנה זה פירוש טוב כעס משחוק וענין כי ברוע פנים ייטב לב היא הדאגה כמו מדוע פניכם רעים וענין לב הוא השכל ואחר שתתגבר הנשמה על הנפש בעזרת הרוח צריכה הנשמה להתעסק בחכמה שתעזור אותה עד שתנצח הרוח ותהיה תחת ידיה וזה פירוש אל תבהל ברוחך לכעוס וענין כי כעס בחיק כסילים ינוח שהוא עמהם לעולם ולא יזוז מהם ועם החכם לא ימצא כי אם בעתו לצורך וענין כי ברוב חכמה רב כעס כענין אל תתחכם יותר כי רוב החכמה ירבה כעסו על אבלי העולם ועל בני העולם ויצא מן הישוב כענין למה תשומם וימות בלא עתו על כן הטוב לאדם שישקול כל דבריו ושיהיו במאזני צדק ויתן חלק לכל נפש בעתו וענין והסר כעס מלבך הו׳ שלא תמשול הרוח עליך וכן והעבר רעה מבשרך היא התאוה כי אם אכל כל מאכל שיתאוה יביא רעה על בשרו וכן אם הוסיף על המשגל יביא רעה חולה על בשרו וענין בשר הוא גופו והנה הזכיר בפסוק הזה שיחליש אדם בכל יכלתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה וענין טוב אשר יפה לאכול ולשתות כנגד הכסיל שיגאל לקבץ ממון ולא יתענג ממנו טוב ללכת אל בית אבל הוא האמת וענין כי מה יותר לחכם שאם יעשה החכם כמעשה הכסיל שלא תשבע נפשו מה יתרון יש לו ושיש יתרון לחכמה הוא האמת וכן ושבחתי אני את השמחה כי היגעים בעולם ואינם מבקשים חכמה השמחים הם יותר משובחים שהדואגים לאכל ולשמחה מה זו עושה הוא האמת ופי׳ ושבח אני את

השמחים

כְּן שְׂחֹק הַכְּסִיל גַּם־זֶה הָבֶל׃ ד׳חס׳כתו׳
כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד כ׳
אֶת־לֵב מַתָּנָה׃ טוֹב אַחֲרִית ג׳נטע׳נס
דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ נ׳פ׳חס׳וא׳ מ״ל׃
רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ׃
אל

כי ארום אניסא יתהל
בחכימא בגין דלא אויל
באורחתיה ומהובר בסידרוי
בישיא ית חוכמת לב חכימת
דאתיהיבת ליה במתנא מן
שמיא׃ טוב טב סוף
עסקא מן שירויה דבשירויה
לא אשתמודע לגבר מה דעתיד למהוי בסופיה אלהן סוף מילתא טב
אשתמודע לגבר דטב הוא וטב מן קדמיי גבר די שליט ברוחיה
ומכבש יצריה מגבר דאויל בנפות רוחיה׃
אל

רש״י

גם זה הבל ועמל ׳ הוא שמסר הקב״ה לבריות להיות יגעים ומקנטרים בהם ׃ כי העושק יהולל חכם ׳ כשהכסיל מקנטר את החכם מערבב דעתו וגם הוא ככסל דתן ואבירם קנטרו את משה לומר ירא׳ ה׳ עליכם וישפוט ונומר ועירבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב״ה ואמר והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל״א מלכים ׃ לב מתנה ׳ לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנא׳ כי ה׳ יתן חכמה ׃ עושק ׳ לשון ריב וקנטורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו ׃ טוב אחרית דבר מראשיתו ׳ כשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה ׳ דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו ר״מ הוי קאים ודריש כוליה מילתא דאלישע בן אבויה במדרש קהלת ׃ ארך רוח ׳ שמאריך רוגזו ואין ממהר לריבו׃
אל

אבן עזרא

המתים כנגד העשוקים וענין כי לפלג תי היא טוב דברי בני האדם וגם כתוב למעלה וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבב׳ וכן כי אין מעשה וחשבון דבריהם וענין כי עת לכל חפץ הוא האמת וענין וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל על הרוב ידבר וענין יש רשע הוא הנמצא לפרקים מעטים וכבר הזכרתי דתחלת הספר כי בעבור רע מעט אין בחכמה העליונה למנוע טוב רב וכמו זה בספר משלי שיאמר וקובץ על יד ירבה והוא האמת ויש מפזר ונוסף עוד הוא המעט וכן יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אשר תמצא בספר הו׳ דבר ופעם שנית יראה שיאמר הפך הדבר גם כי תמצא בספר משלי כמו אל תען כסיל ענה כסיל גם כן בדברי הנביאי׳ ובתורת אלהינו שהוא העיקר כמו אפס כי לא יהיה בך אביון כי לא יחדל אביון וכלם אמת ׃ לב חכמים ׳ אחר שהזכיר טוב ללכת אל בית אבל אמר כי חכמי לב אפי׳ כשלא ילכו אל בית האבל בית האבל תמיד בלבם ׃ טוב ׳ יותר טוב יהיה למי שאינו חכם לשמוע גערת חכם בו ויותר תועילנו ואם הגערה תועיל אף כי דברי חכמות והענין שאפי׳ גערת חכם שכעס יותר תועיל ותתענג הנשמה בה משמוע שיר כסילים ׃ כי כקול ׳ סירים כמו קוצים מלשון הנני סך את דרכך בסירים והענין שישים על דרכם סירי׳ וקוצים ותחת הסיר כמו בשבתנו על סיר הבשר ובא סיר עם סירים ביחד ואינמו מענין אחד והוא לשון נחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עיירים להם ואמר גם זה הבל וישוב על שיר כסילים ועל השחוק והשמחה שלהם אין טעם לה וענין כי אם קול וצעקה כקול הסירים ׃ כי העושק ׳ הזכיר כי הטוב לחכם שלא יתעסק בדברי השחוק והזכיר שיש דבר שישיבנו מהולל והוא העושק ויחסר דבר טרם מתנה בעבור היות ויאבד לשון זכר כענין ושונא מתנות יחיה וכמהו על מצא עולתם כך ׃ טוב אחרית דבר
מראשיתו

ג׳ מ״ג אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃
כ״ו אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה
ג׳ כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה׃ טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה
ע׳ ג׳ וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי בְּצֵל
ג׳ הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן
ג׳ דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃

ראה

אל ובעידן דתיתי עלך איכחתא מן שמיא לא תבהיל בנפשך למרתח ולמימר פתגמי סרבנותא כלפי שמיא ארום אין אנת סביל ושתיק ישתביק לך חובך ואין אנת מסרב ומרתח רע ארום רתחא בעטף שטן ינוח עד כדון די תוגר יתהון: אל ובעידן עקתך לא תימר מה דהות הדרת דנא טב בעלמא ריומין קדמאין הוו טבין ואנשי דרא ההוא הוו שפירי עובדא יתיר מן אלין כגין בן טבא הוה מטי להון ואנת לא על חוכמתא שאלתא על דנא: טובה טבתא חוכמתא דאורייתא עם אחסנת ממונא ויתיר לגבר למהוי מדבר בענותנותא עם גוברין דיירי ארעא דהוין טב וביש תחות שמשא בעלמא הדין: כי ארום היכמה דמסתתר גברא בטלל חוכמתא היכדין מסתתר בטלל כספא בעידן די עביד מיניה צדקתא ומותר מנדעא בחוכמתא דאורייתא תחי ית מרהא מבית קבורתא לעלמא דאתי:

תולדת אהרן
כי כעס
כריס כח
אל תאמר
ר״ה כח
טובה
נכורות נו
כי בצל
פסחים נג
החכמה
יבמות פג
יבמות סד
חולין נט

רש״י

אל תבהל ׳ אל תמהר אל תאמר מה היה שהימים וגומר ׳ אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשוני׳ כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד : כי לא מחכמה שאלת ׳ שהכל לפי זכות הדורות : טובה חכמה וגומר ׳ חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה : ויותר לרואי השמש ׳ יתרון היא החכמה לכל הבריות ׳ רואי השמש ׳ הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו : כי בצל החכמה בצל הכסף ׳ כל מי שיחנו בצל החכמה ישבו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא : ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה ׳ ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה :

רמה

אבן עזרא

הוי

מראשיתו ׳ אמר כי החכם ראוי שלא יאהב מתנות וכל דבר שיעשה יביט מה אחריתו כי הוא העיקר הלא תראה כי החכם יאכל רפואה שהיא מרה בראשונה בעבור שתועיל באחרונה וימנע עצמו ממאכלו׳ מתוק שהוא טוב בראשיתו ורע באחריתו ושיהיה ארך רוח וארך הוא שם התואר על משקל ילד ויבא הלך יתר שאת ׳ אל תבהל ׳ ענין תבהל כמו אל תמהר וכן ויבהילו להביא את המן וכבר פירשתי הפסוק הזה בפסוק טוב כעס : אל תאמר ׳ עודנו מכוס ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ואם היה עני כמו שכתוב למעלה מה לעני יודע ויאמר שלא יתעסק בדברי קנות ממון כי אם מה שיספיקנו ולא יכעס בעבור שיש לכסיל ממון רב ממנו ויהיה ארך רוח ואל יאמר מה היה כמו שיאמרו הכסילים אם ירדו מגדולתם שנהפך העולם כי המבין ידע כי הימים שוים והמערכו׳ העליונות הם הם רק המקבלים ישתנו איש איש כפי חלקו : טובה חכמה ׳ ואם יתכן שתהיה לחכם

נחלה

אהרן

רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ נ׳ י׳ נ׳
בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם ל׳ רפין
רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־
זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת
שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו ל׳
מְאוּמָה׃ אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי
בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד
בצדקו

ראה חזי מסתכל ית עובדא דיי וגבורתיה די עבד ית סמיא ית גבינא וית חגירא למהויהון פרישן בעלמא ארום מן הוא חכימא דייכיל לתקנא ית חד מנהון אלהין מרי עלמא די עוותיה:

גם את זה חגיגה טו

ביום ביום דיוטיב לך הוי אף אנת בטיבותא ותיטב לכל עלמא בגין דלא ייתי עלך יומא בישא חזי ואסתכל ואף ית דין כל קביל דין עבד יי בגין לאוכחא אינשי עלמא מן בגלל דלא ישכח אינש בתרוהי מדעם ביש לעלמא ההוא:

את ית כולא חזית ביומי הבלותי דמן קדם יי מתגזרין טב וביש למהוי בעלמא על עיסק מזליא דאתבריאו בהון בני אנשא דאית גבר זכאי אבד בצדקותיה בעלמא הדין וזכותיה מנטרה ליה לעלמא דאתי

ואית

אבן עזרא

נחלה טוב הוא לו ויותר טוב לרואי השמש כי יכבדו אותו בעבור עשרו: כי בצל · או יהיה החכם חוסה בצל החכמה ובצל הכסף אכן יש הפרש בין צל חכמה וצל הכסף שהחכמה תחיה בעליה כי החכמה היא צורת הנשמה העליונה שאינה מתה במות הגוף: ראה · והחכם שאין לו נחלה וכסף ישמח בחכמתו ולא יכעס בעבור ענין כי כבר נגזר עליו מה שנגזר מששת ימי בראשית ומביני מלאכת השמים יבינו והוא פירוש אשר ברא אלהים לעשות כי האלהים שם בכל מלאכתו כח על הדמות הראשונ׳ ומי שהיתה מערכתו מעוותת בדבר ממון או דבר אחר אין לו תקנה: ביום · והחכם שהוא בעל נחלה וכסף למה ישמח בדבר שלא יעמוד כאילו אומרי׳ לו כשתהיה ביו׳ טוב היה בטוב ושמח לכן יש עליו להסתכל כי יום רעה יבא כענין שמח בחור שיאמר לו שמח והלך בדרך תאות לבך ועיניך ודע כי על כל אלה והנה הענין אל תשמח · גם את זה לעומת זה כענין שנאמר בספר יצירה שבע כפולות בג״ד כפר״ת ועל דברת כמו בעבור והוא כמו על דבר אשר לא קדמו אתכם וכמהו על דברתי מלכי צדק על דבר אמת וענוה צדק ויהיה היו״ד נוסף כיו״ד מלאתי משפט רבתי

רש״י

ראה את מעשה האלהים · היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן · לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחייו: ביום טובה היה בטוב · ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה · כשתבא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳ ולא תהיה מן הנראים והיו דיראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה · הטוב ושכר פעולת׳ לעמת הרע ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה · להרהר אחריו של הקב״ה: יש צדיק אובד בצדקו · אע״פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נומי ברגלו קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לאוני׳ בכו אמר לו בכי עד כאן הייתי חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו:

אל

ג׳ וחד כנלק׳ בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ
בְּרָעָתוֹ׃ אַל־תְּהִי צַדִּיק
ג׳ ז׳ ח״ג הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר
כליש׳ ג׳ לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ אַל־תִּרְשַׁע
ג׳ ג׳ הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה
ב׳ פדח״ג וחד חסר תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ טוֹב
אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־
ג׳ תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים

יצא

אחרן ואית גבר חייב דמאריך יומין בחטוהי וחושבן עובדוהי אל תהי בישיא נטרין ליה לעלמא יומא כנ דאתי לאתפרע מיניה ביום דינא רבא׃ אל לא תהי אל תרשע תהי זכאי יתיר בעידן סכת לא דאתחייב חד באקטול בבית יומא כנ דינך גבר לרחיימא עלוהי דלא לקטליה ולא תתחכם בכן יתיר כחוכמת רשיעא דקיימין בדרך ולא תאליף אורחתהון למא דין תצדי ית אורחתך׃ אל לא תהך בתר הירהור לבך לאתחייבא סגי ולא תרחק אורחך מן בית אולפן אורייתא די למחוי שטיא למה דין אנת גרים מותא לנפשך ויתקצרון שני חייך למסת עד דלא מטא זמנך למסת׃ טוב טב דתאחיר בעיסקי עלמא הדין לנסול טובא לנפשך כאורח תגריא ואף מדין ספר אורייתא לא תשבוק חולקך ארום גבר דחיל מן קדם יי נפקית ידי חובת כולהון׃

רש״י

אל תהי צדיק הרבה • כשאול שדימה להיות צדיק ודיקם על הרשעי׳ : ואל תתחכם יותר לדון ק״ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו׳ : ואל תרשע הרבה • אפי׳ רשעת מעט אל תוסיף להרשיע : למה תמות בלא עתך כשאול שנא׳ וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק : טוב אשר תאחז בזה וגו׳ • אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו : יצא את כולם • ידי שניהם יקיים הצדיק והרשע כהלכתן :

החכמה

אבן עזרא

רבתי רבנים שרתי במדינות ואחריו ישוב אל האלהים והענין שעשה זה לעומת זה ולא יוכל אדם לטעון בעבור שהחסרון בא מן המקבל כמו שפירשתי בתחלת הספר : את הכל • יש הוא הנמצא לפרקים מעטים וענין אבד בצדקו שצדקו יאבידנו כמו המתענה תמיד ומאריך ענינו מאריך ימים ברשעתו שיאכל וישתה וישמח ויעשה תענוגים לגוף : אל תהי • אם התפללת מן הבקר ועד הערב ותתענה והדומה להם תשומם והענין תסור מדרך הישוב כמו שעשו הר״ ומיטי בארץ אדום וישמעאל וכן אם בקשת להתחכם יותר מדאי ומלת תשומם מבנין נפעל ויש אומ׳ כי דגשות השי״ן איננה לחסרון נו״ן נפעל רק לחסרון תי״ו התפעל והיה ראוי שיהיה תשתומם כי לא ימצא מבנין נפעל בפעלי הכפל שימצאו שניהם רק ימצא בבנין התפעל בפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם כמו תבנה ותכונן : אל תרשע • בעבור שרוב הרשע יביא האדם לידי סכנה אמר למה תמות בלא עתך ודע״ כי הרשעות הוא להתעסק בדברי העולם אמר שתתעסק במה שיספיק לך ואל תהי סכל כלל כי הסכלות ממית בלא עת : טוב • כבר פירשתי בפסוק טוב כעס משחוק מעט מחלקי הנפש ואיש השכל יתן לכל נפש חלק בעתו ואיננו צריך לחפש מה יעשה רק ילך אחר תורת אלהינו ולא יסור ממנה ימין ושמאל וישמור המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בשני העולמות והענין הזה חתם ספרו כי ירא אלהים יצא את כלם לאחת :

החכמה

תולדת אהרן

החכמה נדרים לב בוארבאין סנהדרין פו קא

יצא את־כלם׃ החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר׃ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה־טוב ולא יחטא׃ גם לכל־הדברים אשר ידברו אל־תתן לבך אשר לא־תשמע את־עבדך מקללך׃ כי

ג׳ כסי׳ ג׳ ג׳ ורפי׳ ופי׳

החכמה וחוכמת יוסף בר יעקב איסתייעא עלוהי לחכימותיה כל קביל עשרתי אחוהי צרקא דשלטין ברחלתא דייולא שלט בהון יצרא בישא בעידן דהוו יתיבין בקרתא דמצרים ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזימנא דהוא בקר מילוי׃ כי ארום לית גבר זכאי בארעא די יעביד טב כל יומוהי ולא יחוב קדם יי אבל גברא די ייחוב קדם יי חמי ליה למהדר בתיובתא עד דלא ימות׃ גם אוף כל מיליא דימללון לך רשיעא לא תמסור לבך לקבלותהון דלא ייתון יומין די תשמע ית עבדך דילוט לך וליות לך חילא לאשתיזבא מן ידוי׃

אדום

אבן עזרא

החכמה. בעבור שאמר אל תתחכם יותר חזר לבאר שאין מעלה גדולה הימנה רק הזהיר שלא יתעסק בה תמיד רק יתן חלק לגוף כדי שיחיה ואמר כי יותר עוז וכח יש לחכמה מעוז שליטים רבים ומכין עשרה בעבור היותו סך חשבון והו' ראש הכלל כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחרים ובעבור היות עיקר כל דבר הראש והאמצעיתו וסופו היה הא"לף בלשון הקדש בתחלה והיו"ד בסוף ובכה היו הה"א והוי"ו אמצעיים ואלה הארבעה אותיות הם למשך ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם נמשך עמו והאל"ף והיו"ד בחשבון שומרי עצמם כמו גדר והה"א והוי"ו חשבון עגול וסוד גדול

רש"י

החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מלכים באשיהו שהעיד עליו הכתו' וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש במעשיו: גם לכל הדברים וגו'. לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך. ד"א מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחומס בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו. ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורו' שלפניו: ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו: ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו. ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לוושטא מן וושטא לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל מ' יום ומ' לילה כל הספרים שלנו במדרש ואיני יכול לישב עליהן מקרא של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה ניסיתי בחכמה (מוסב) על מקראות של מטן (כ"א ולא ודו"ק) ועל שם מעלן:

כי גם פעמים רבות ידע לבך
אתה ק׳ אשר גם את קללת אחרים:
ח׳ כתו׳ ה׳ כל זה נסיתי בחכמה אמרתי
ב׳ כי לא
ג׳ נסיפ׳ אחכמה והיא רחוקה ממני:
רחוק מה שהיה ועמק עמק
ג׳ חד חס׳ מי ימצאנו: סבותי אני ולבי
לדעת ולתור ובקש חכמה
י״ז ג׳ וחשבון ולדעת רשע כסל
ג׳ והסכלות הוללות: ומוצא
אני

אהרן כי ארום הוי לך למיצדק ית דינא בזמן די ילוט לך גבר דלית דכוותך דאף זמנין סגיאין ידע לבך דאוף אנת הויתא לטי גוברין אוחרנין:
כל זה יותא יד נזה ט
כל כל די אמרית בחכמתא אמרית בסימני אחכים אף כל חוכמתא אורייתא והיא רחקת מיני:
ומוצא ברכות ס יבמות עג סנהדרין נג
רחוק הא כבר אתרחק מבני נשא למידע כל מה דהוה מן יומי עלמא ורזיא דיום מותא ורזי יום דייתי מלכא משיחא מן הוא דישכחיניה בחוכמתא:
סבותי חזרית אנא לחשבא בלבי ולמידע ולאללא ולמתבע חוכמתא וחושבן אגר עובדי צדיקיא ולמידע בירשעותא חובא דשטיא וסכלתנו תולהולתא דמלכותא:
ומוצא ואשכחית אנא מתגם

רש״י

נסיתי בחכמה · בתורה: אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה · והיא רחוקה ממני · ומה היא זו:
רחוק מה שהיה את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: ועמוק עמוק · הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד סבותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של זנות והסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה: ומוצא
אני

אבן עזרא
דמדיר

גדול יש בכלם בשם הככבד והבורא שאינו שם מדה והוא מן האותיות הנוכרים וענין אשר היו בעיר הראות עזוז בהתחבר׳ כלם במקום אחד בהסכמ׳ אחת ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד ואיננו נכון: כי אדם · חזר לבאר ענין אל תהי צדיק הרבה וענינו דע כי לא תוכל שלא תחטא כי אין אדם אשר לא יחטא בפועל או בדבור או במחשבת ככתוב בספר משלי בשבע התועבות לב חורש מחשבות און וענין אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם:
גם לכל · יאמר לחכם אם תרבה למצוא מנוחה אל תתן לבך לכל דברי בני אדם ואילו היה מקללך ואפי׳ עבדך כי אם תתן לבך לדבריהם תכעס ויחשך אור חכמת הנשמה: כי גם · כל פעם בלשון הקדש חובר על לשון זכרים ולעולם הוא לשון נקבה חוץ מן אך הפעם הזה של שמשון והענין אל תחוש לדברי המבזים והמקללים כי כבר תדע שגם אתה קללת אחרים או בפיך או במחשבותיך: כל זה · כל מה שאמרתי לך הכל נסיתי בחכמה ובקשתי שאחכם יותר ומצאתי שהוא דבר רחוק וזה מענין ואל תתחכם יותר כי עיקר מה שהיה הוא רחוק מאד שישיגנו האדם והנה עמוק מאד · פירו׳ אחר בקשתי החכמה ומצאתיה רחוק׳ אעפ״כ השגתיה וחכמתי · וענין רחוק מה שהיה כי מה שהיה הוא רחוק לבדו ודבר שלא עבר והיה יכול אדם לחפש עד שימצאנו וזה ענין עמוק עמוק מי ימצאנו כענין מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנ׳:
סבותי · הסבותי פני ומחשבותי בלבי לדעת אם תתחבר החכמה והחשבון שהוא פירוש מחשבת הדעת עם הרשע והסכלות והוללות: ומוצא · מצא החפץ יעור עיני חכמים ויסלף מחשבותם ותתבלע
חכמתם

ומוצא אני — ברכות ח, יבמות סג, סנהדרין כב

אחרן דמריר על אנש יתיר מן
מריר יום מותא ית אתתא
דהיא עברת עקין סגיאין
לבעלה יקצרתן ותקלן כבירא
כפפין ידהא כדיל דלא
לאפלח בהון תקין קדם יי
גבר דישפיר יתרת בגט
פטורין ומשתזיב מיגרת
וחייבא קדם יי גבר דיסבינרת
ואתלכד בזנותהא: ראה
חזי דין יתבדרא דא אשכחית אמרה קהלת דמתקרי שלמה מלכא דישראל
בזוגית סוליא חדא חד עם חברתא לאשכחא חשבון בני אנשא מה יהא
בסופיהון: אשר איה פתגם אוחרן דעוד תבעת נפשי ולא אשכחית
גבר שלים וזכאי דלא חיבולא מן יומי דאתיליד אדם עד די אתיליד
אברהם צדיקיא די אשתכח מהימן וזכאי בין אלף מלכין דאתכנשו
למעבר

אחת לאחת — סוטה ח ט

אני מר ממות את האשה
אשר היא מצודים וחרמים — ב׳ מ״ע ות׳ נליש׳
לבה אסורים ידיה טוב לפני
האלהים ימלט ממנה וחוטא — י״נ נ׳ נסיפ׳ וכל קרי׳ לכו׳
ילכד בה: ראה זה מצאתי — במ״א סגול
אמרה קהלת אחת לאחת — והקוצא
למצא חשבון: אשר עוד
בקשה

אבן עזרא

חכמתם ומלת מוצא פועל על משקל קורא ומוצ׳ רוח מאוצרותיו מהבנין הכבד גם הוא פועל וראוי להיות מוציא ובא מלעיל בעבור היות הטעם באות הראשון במלה שאחריו ומצודי׳ הוא מן ציד ומשקלו מרומי׳ והוא מן הפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם וחרמים כענין רשת משטח חרמי׳ כמהו והענין שאין לב האשה ומחשבותיה בכל רגע כי אם לשום חרמי׳ לצודד נפשו׳ וידיה כמו בית האסורים וענין ילכד בה ברשתה ואמר כי המות היה טוב להכם מהחשק: ראה. עודנו מדבר בדברי האשה ומלת אמרה קהלת על לשון החכמה ופירוש חשבון מחשבת והענין שלא יוכל האדם למצוא מחשבת שוא הפך עד שיסמוך אחת לאחת שידוע שהמחבר׳ האחת נושא ונשוא וכן המחברת השנית רק תהיינה בהסמכ׳ הנשוא בראשונה נושא באחרונה או שני הנושאים או שני הנשואים בשוה או תוליד בין שתי המחברות דעת שלישי׳ והנה כן בדברי הנפש אף כי בגויות והענין כי אין ראוי לחכם להתחבר עם אשה כלל לולי שלא יתכן להשאיר דמותו תחתיו שהוא שלישי כי אם בהתחבר האב והאם ופירוש אחר שיהיה זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ויהיה פירוש מלת חשבון מחשבת או מנין והענין

כשתחשוב

רש״י

אני מר ממות. שהיא קשה מעברה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות: וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה. ומשמשיקם באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות. אסורים שם דבר של קשורים כמו וימסו אסוריו קשוריו כן פירשו מנחם: ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת. למצא חשבון כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים באים לפני הקב״ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת. אומרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבלת החכמ׳ קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתו׳ אחר אומר כי אתה עזרתי וכתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחר אומר מבשרת ציון: אשר עוד בקשה נפשי. לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתי׳ בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: אדם אחד מאלף

י׳ בקשה נפשי ולא מצאתי
אדם אחד מאלף מצאתי
ואשה בכל־אלה לא מצאתי:
לבד ראה־זה מצאתי אשר
עשה האלהים את־האדם
נ׳ ישר והמה בקשו חשבנות
ח ינ׳ רבים: מי כהחכם ומי יודע
פשר דבר חכמת אדם תאיר
פניו ועז פניו

למסבר סגדלא בבבל אהרן ואתתא בכל אילין נשירתון דמלכיא כשרה לא אשכחית: לבר דחור הוי דין אשכחית די עבד יי אדם קדמאה תקיף קדמוי וכאי וחיויא וחוה אנהו אטעין למיכל מן פירוא אילנא דאכלין פרוי חכימין למידע בין טב לביש ונרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל דרי עלמא ואינון תבעו למשבח חשבונין סגיאין בנין לאיתארת סתתא על דירי ארעא: מי מן הוא חכימא דיכיל למיקם סביר חוכמתא ס״א רגבר חכים דיין ולמדע פשר מיליא כנביאיא חוכמתא

אדם אחד גטין סח
מי כהחכם ברכות י
סוטה י״ג
חכמת אדם נדרים מט
ועז פניו תענית ז

רש״י

מצאתי · כשהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לגמרא אלא עשרה ואותן י׳ שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה · אפילו בשף לכך אתה צריך להזהר בה: לבד ראה זה מצאתי · שבאה לעולם תקלה על ידה: אשר עשה · הק״בה את האדם הראשון ישר: והמה · משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה: בקשו חשבונות רבים · מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש: מי כהחכם יודע · מי בעול׳ חשוב כאדם חכם: ומי יודע פשר דבר · פשרון של דבר כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהי׳ חכם בירא׳ שמים נתגלו לו רזי פשרי׳ מי כמשה עושה פשרים בין ישרא׳ לאביהם שבשמי׳: ועז פניו ישונא · משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו:

אני

אבן עזרא

כשתחשוב בכל דבר שתמצאנו איננו לבדו עד שיסמך לאחר כמו גדול וקטן כי לא יקרא גדול כי אם כנגד קטן ממנו והקטן בהפך וכן חכם וכסיל וכן צדיק ורשע ג״כ בחשבון כי בהתחבר אחת לאחת יקום ראש המנין ואם תחבר אחת לראש ישוב כמו סוף ובהתחבר אחת לסוף ישוב כגדר ובהתחבר אחת לכגדר ישוב עגול והעגול מיושר והמיושר שלם ובשלם גוף והענין אפילו שלא ימצא איש שכל וחכמה ויראה והוא האדם הישר רק ימצא כנגד בני האדם האחרי׳ ובזכרים לבדם ימצא אחד מני אלף ומלת אחת לשון נקבה · ודע כי האותיות מתחלקים לשני חלקים חלים משרתים פעמים ופעמים הם עיקרים והמשרתים כשתי״ם א״ב הם״ון והשאר עיקרים תמיד ולא ימצאו נוספים כי אם בכפל כמו שחרחורת וכן לא יגרעו חוץ מפעלי הכפל כהגרע ד״לת שדד מן שוד וכן בהתחבר תי״ו השרש עם תי״ו המכה יחסר השרש כמו אותו תשחית וכרת וכן בהתחבר נו״ן השרש עם נו״ן נקבות רבות יחסר נו״ן השרש כמו בצל דליותיו תשכונ׳ והוא מבולע וכן מלת משרת את המלך בעבור התחברות תי״ו השרש עם תי״ו הנקבה חסרו תי״ו השרש ופתחו הרי״ש להורות על לשון נקבה להפריש בינו ובין משרת משה שהוא לשון זכר וכן בהתחבר דל״ת אחד והוא רפה עם תי״ו רפה שהוא לשון נקבה והם קרובי׳ במוצא חסרו הד״לת שהוא שרש וזה מקרה הרה ללת וי״א כי שני שרשים הם בענין אחד ויפרש את לא פלה יפרה איש ועתה את מאחת מאלה

כמו

פניו ישנא: אני פי מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים: אל תבהל מפניו תלך אל תעמד בדבר רע כי כל אשר יחפץ יעשה: באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו
מה

נ' וכתי' א' נ
י"פ"נ
כ"נ ר"פ ג ג
כ"ר"ף כאשר תיבותי
ב'

חוכמתא דגבר חכים תנהר זיו אפיהי ביני צדיקיא וחציף אפין מתחלפן כל אורחתיה מטב לביש: אני היוי זהירית פוסק על גזירת מלכא למיטר מה די פקרינך ועל עיסק מומתא דיי אוזהר דלא תימי בשום מימריה על מגן: אל ובעידן רוגזא דיי לא תנוח לצלאה קדמוהי אתבהיל קדמוהי איזיל וצלי ותבעי רחמין מניה בגין דלא תקום בפתגם ביש ארום רבון כל עלמיא יי כל די יצבי יעביד: כאשר באתר דאית גזירת מימרא דמלכא דשליט על כל עלמא מתעבדא בבהילו ומן הוא גברא דמחי בידיה ויימר ליה מה עבדתא

כאשר דבר
שבת קנ

אבן עזרא

שמו אחד וזה רחוק כי פירוש אח לא פדה אין אח פודה נפש איש או אין איש פודה נפש אחיו ויהי אח פועל או פעול והבא אחריו יורה עליו והוא ויקר פדיון נפשם והענין שלא יוכלו בני אדם לפדות אחיהם או אהוביהם מן המות ואיך יוכלו לפדותם והם נלאים לפדות נפשם ופירוש ועשה אח פועל או פעול וענין הפועל ועשה ישראלי וענין הפעול עשה עבירה היא אחות לאלה העבירות הנזכרות או דבר רע הוא אח להם ועוד איך יהיה פירוש ועשה אח אחד והנה ישוב בעבור שבא אחריו מאחת מאלה ועשה אחד מאחת: אשר מלת בקשה מן הבנין הכבד והאי"רק יורה עליו ויחסר הדגש מן הקו"ף כמו שלחו באש מקדשך וכמו התל בי שהוא מן ויהתל בהם אליהו ואין לו חבר כמהו בכל הפעלים השלמים בלשון זכר ויחיד ופי' השלמים חוץ מן אותיות הגרון וישוב בכל אלה לאלף הנזכר כי כן היה מספר נשי שלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים: לבד חובר חשבון על לשון נקבות והוא לשון זכר כמו עונות והענין שעשה האלהים את האדם להיות ישר הולך בדרך ישרה וכמה בקשו ארחות עקלקלות וגם זה הענין סמוך בפסוק שלמעלה שאשה אחת די לאיש: מי כהחכם יש מלה מושכת עצמה ואחרת עמה כמלת אל בקצפך תוכיחני יסרני ראובן ואל ימות מתן בסתר יכפה אף וכן ימצא אות מושך אחר כמו מאל אביך ויעזרך ואת שדי הוא

ואתה

רש"י

אני פי מלך שמור: לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא תשובה שבכולן: ועל דברת שבועת אלהים: שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו: ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות: ועל דברת שבועת אלהים ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום ועל דברת ואל דברת שבועת אלהי' אשמור פי המלכי' וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכד נצר לך אמרין מלכא נבוכד נצר לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך אם מלכא לחם נבוכד נצר ואם נבוכד נצר לחם מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לסגוד ע"א נבוכד נצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין: אל תבהל מפניו תלך: אל תהי נבהל לומר שאלך ואברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: ואל תעמוד בדבר רע: אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: באשר דבר מלך שלטון: בשביל אשר דבר הקדוש ברוך הוא מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה:

ואם

י"ס"ג מַה־תַּעֲשֶׂה׃ שׁוֹמֵר מִצְוָה
י"ט לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט
יֵדַע לֵב חָכָם׃ כִּי לְכָל־חֵפֶץ
נ' יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת
הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ כִּי־אֵינֶנּוּ
נ"חס' נסי' יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר
יִהְיֶה

עבדתא : שומר נבר די אחין (שומ'סצוה סנת סג)
נטיר פקודיא דיי לא ינדע
סרעם לעלמא דאהיו עידן
צלותא ודין יקשוט
אשתמודע בלב חכימיא :
כי ארום לכל עסקא את
עידן טב וביש ועל דין וקשוט
אתרו כל עלמא וכד אתגזר
מן קדם יי למהוי פורענותא
בעלמא על חובת אנשין עברי בישא דסגיאן עלוהי : כי ארום
ליתוי חכים מה דעתיד למהוי בסופיה עלוה ארום בעידן דיהי רעוא
מן קדם יי לאבאשא ליה מן הוא די יחוי ליה :

רש"י

ואם שומ' מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תנוחך : ועת ומשפט ידע לב חכם · החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפט יש לפני הק"בה שסופו להפרע מהם משפט יוסטי"צא בלעז והיא הפורענות : כי לכל חפץ · שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת : כי רעת האדם רבה עליו · כאשר רבת רעת האדם ואשמתו גדושה אז באה פקודתו כי משמש בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי : כי איננו יודע מה שיהיה · כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקדוש ברוך הוא לסביאו במשפט ואוי לו בכך : כי כאשר יהיה · הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום

אין אבן עזרא

ואלת שדי והוא דבק עם הפסוק שלמעלה מידי אביר יעקב כל זה בא לך משל אביך והוא יעזרך לעולם ואמר הגאון רב סעדיה ז"ל שעניני אשאל מאל אביך ויעזרך ועל שני הפירושין צריכה תוספת מ"ם על את וכן מישרים אהבוך ומישרי' הוא תואר היין וכמהו יתהלך במישרים וכן כיין הטוב הולך לדודי למישרים וישוב אהבוך על העלמות הנזכרות בפסוק הראשון וכן מי כהחכם ומי כיודע פשר דבר ויתכן היות פירוש מי כהחכם מי שהוא יודע פשר דבר ומלת פשר ממשפחת ארמית והענין למה יתעסקו בפי אדם לחשוב השבונות רבים שלא יועילו אין מי שהוא על דרך ישרה כמו החכם כי המנקש חכמה וידרו' לדעת פשר כל דבר מה חפץ יש בו ולמה כן ויתכן היות פשר הפוך סופו בתוכו מן כי לא פורש וענין חכמת אדם תאיר פניו תמים אור בפניו והענין תסיר כמם כענין באור פני מלך חיים וענין ועז פניו ישונא סור עזות פנים ממנו כי החכמה תוליד הענוה כי בהתגבר הנשמה על הרוח יסור הכעס ועזות המצח : אני · כאשר הפלים להוכיח החכם שישמר מפה החסך שב להזהירו שלא ישען על חכמתו ויבזה מלות בעבור היותו כסיל כנגדו וענין אני אני אנוך או אוהירך על שני דברים שלא תמרה אותם האחד מה שיצא מפי המלך והשני מה שיצא מפיך גם אתה כנגד השם הנכבד והנורא כי המלך לא יכקה כל אשר ימרה את פיו ומלך האמת לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא : אל תבהל · תלך · מצאנו בלשון הזאת ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו ועיקרם ונדעה לרדוף אל תרבו לדבר ויותר נכון הוא שיחסר פי"ן שהוא במקום אשר ויהיה כן ונדעה שנרדפה אל תרבו שתדברו וכן זאת מלת תלך אל תבהל מפניו ללכת או אל תבהל מפניו שתלך אל ימהר לבך שתחשוב שתוכל ללכת מפניו פני המלך פן תעמוד על דבר שהוא רע בעיניו כי כרצונו יוכל לעשות לך : באשר · בכל מקום שדבר המלך שם שלטון הוא עליך ואין מי יוכיחנו להציל מידו כי בכל יפחדו ממנו אם כן לבשר ודם אף כי למלך האמת שמלא

יהיה מי יגיד לו: אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו: את כל זה ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם

ג׳ נ׳ וג״נ
ג׳
ק׳ י״ו
ז׳
ז׳

אין לית אנש דישלט ברוח נשמתא למסגע ית נשמתא דחיי בגין דלא יפסוק מן גופא דאנשא ולית שלטונא ביום מותא לשיזבא גבר לחבריה ולית סני זיינא מסייען בקרבא ולא ישיזיב חוב ית מרוהי ביום דינא רבא: את ית כל דין חזית די הוה בעלמא ויהבית ית לבי למדע ית כל עובדא דאתעביד בעלמא תחות שמשא בעידן דישלוט אנש באינש לאבאשא ליה:

אבן עזרא

כבודו מעלה ומטה • שומר • לא ידע דבר רע • כי לא יבא לו ברוב • ועת ומשפט ידע לב חכם יש שפרשים את במקום הזה כמו חכמה ויאמרו כי כמהו לעות את יעף דבר ביד איש עתי יודעי העתים יודעי בינה לעתים וזה איננו נכון פי פירוש לעות את יעף לשום לו עת והוא יעיר בבקר בבקר ואיש עתי שיהיה מזומן ללכת לאות העת ולא יתעכב או יהיה פירושו שמנהגו ללכת בכל עת בשנה למדבר הנזכר ועניינו כמו רגיל ויודעי בינה לעתים כבר פירשו רז״ל שהיו מחשבי עבורי השנים ויודעי העתים הם אנשי המזלות ופי׳ אחר שומר מצוה לא ירצה לדעת דבר רע ועניין עת ומשפט דבק עם הפסוק שלאחריו: כי לכל ידע החכם כי לכל חפץ יש עת ולא יכנס להלחם עם איש שהשעה משחקת לו ועניין כי רעת האדם אע״פ שידע כי עת לכל חפץ ולא ידע מתי תגיע העת וזו רעה רבה: כי איננו • לא ידע מה שיהיה ואם ידע ידע דברים על דרך כלל או בסיבות שנסה מי יגיד לו בפרט כאשר יהיו הדברים: אין אדם • ואילו היה יודע מתי ימות מה יועילנו כי אין אדם שיש לו יכולת לכלוא את הרוח וזה הפסוק יורה שהרוח דומה לאסור בבית כלא כאשר החלתי בתחלת דברי: ואין שלטון לא תועיל המלכות למלך ולא הנשק המוכן למלחמה ומשלחת כמו נשק וכמהו וחיתו תעבור בשלח ועניינו משלחת במלחמה ויש מפרשים במלחמה מלחמת המתכונת השומרות הגוף עד עת קץ גם החלי הנכנס בגוף ואם תחלש המתכונת ימות בן אדם ופירוש רשע רוב התנועה והנכוח כענין והוא ישקיט ומי ירשיע ובכל אשר יפנה ירשיע ויש מפרשים שהוא ממון שרובו הוא מקובץ מרשע: את כל זה • עודנו בענין להזהיר החכם שלא ימרה פי המלך והוא שאני ראיתי אחר שנתתי לבי עת ששלט האדם באדם כמהו לרע לו ועשה רע לו וזה הענין דבק עם כי לכל חפץ יש עת ומשפט: ובכן המפרשים

רש״י

פתאום יבואנו: אין אדם שליט ברוח • ברוחו ויצרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות: ואין שלטון • של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה • זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי: את כל זה ראיתי • האמור למעלה • ונתון את לבי לכל המעשה • וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו כהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו ואחריתו עדי אובד כן פרעה וכן נבוכד נאצר כן סנחריב:

ובכן

ד׳ג׳ ג׳ הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ וּבְכֵן
ג׳ רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ
ד׳ ג׳ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ
ג׳ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ
ו׳פ׳ק גַּם־זֶה הָבֶל׃ אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה
פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה
ס׳בטעס עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם
ג׳חס׳ בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ אֲשֶׁר חֹטֶא
עשה

ובכן ובכן ראיתי
ובכן חזית חייביא דאתקברו ואשתיציאו מעלמא מאתר קדיש דצדיקיא שרין תמן ואזלו לאיתוקדא בגיהנם ואתנשין מבין יתבי קרתא והיכמא דעבדו אתעביד להון אף דין הבלו: אשר ומן בגלל דלית מתעביד פתגם פורענות רשיעא בפריע על עובדיהון בישיא בגין כן אתמלי לבא דבני אנשא בהון למעבד ביש בעלמא הדין: אשר ובזמן דחייבא יעביד ביש מאה שנין ומן קדם יי׳ אתיהיבת ליה ארכא בגין דיתוב ארום אתגלי ליה ברוח קודשא וידעית אנא דיהי טב לעלמא

רש״י

ובכן. ולו: ראיתי רשעים קברים. בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים שהיו ראויין ליטמן בעפר שהיו גנוזים בין שאר אומות שבא׳ עליהם זה הטעם לא היה ושלטו בביתו של הק״בה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז״ל ולענין הפשוטו כך נדרש באגדה וסופו שישתכח שמם ונכרם מן העיר עצמה אשר כן עשו בה שנאמר וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר ה׳ בעיר צלמם תבזה: גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הק״בה ממהר להפרע בעושי הרעה והבריות סבורים אין דין ואין דיין: אשר אין נעשה פתגם משפט מעשה הרעה מהרה. שאין הק״בה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע: אשר חוטא וגו׳. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקדוש ברוך הוא ואינו נפרע ממנו:

אחת

אבן עזרא

השתבשו בפסוק הזה יש מפרש קבורים שמורים בארמונם ויפרשו ובאו ויהלכו שיעשו רצונם ויפרשו וישתכחו שתרגו׳ וימלאו ואחרי׳ אמרו כי ובאו נעלמו כמו ובא השמש גם זה איננו נכון כי לא ימצא זה הענין כי אם בשמש בעבור היותו הפך יצא וכן הוא אומר השמש יצא על הארץ ומפרשים אמרו בא בשכרו שהוא כמוהו ואיננו כן רק בא לו זה הדבר שלא ישולם לו בעבור שכרו וכן טעו פייטנים רבי׳ שיאמרו מאורה וישלימו קומי אורי כי בא אורך ודבריהם סותרין זה את זה אם לא ישלימו הפסוק וזה פירושו קומי אורי כי נעלם אורך הקדמון וזרח עליך כבוד יי׳ וכן יפרש לך יהי׳ לך עוד השמש לאור יומם וזה פירוש הפסוק ובכן כמו תרגום או והענין כשנתתי את לבי או ראיתי רשעי׳ שמלכו באדם והרעו להם מתו בלא ייסורין׳ קבורים בקברם כענין כי אין חרצובות למותם. ובאו לעולם שנית והענין שיבאו בניהם ויעמדו במקומם ויעמוד זכרם ואשר ממקום קדוש יהלכו והענין כי הקדושי׳ שימותו בלא בן וישתכחו בעיר שהיו שמה והם אשר עשו כן האחת כמו כן בנות צלפחד דוברות. תמה איך נכרת זכר הצדיק ונשכח כל טוב שעשה והרשע מת בשלום והניח בנים במקומו גם זה הבל: אשר. בעבור שלא נעשה דבר נקמה ותשלום ותגמול על מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם אפי׳ בנפש׳ לעשות

רע

עשה רע מאת ומאריך לו כי | ג׳ ג׳
גם יודע אני אשר יהיה טוב
ליראי האלהים אשר ייראו
מלפניו : וטוב לא יהיה לרשע | ס׳
ולא יאריך ימים כצל אשר | ב׳
איננו ירא מלפני אלהים : יש | כ׳ ופכ״ע
הבל אשר נעשה על הארץ | נ׳ נקים ׳
אשר יש צדיקים אשר מגיע
אלהם כמעשה הרשעים ויש | כ׳מס׳נבי׳
רשעים שמגיע אלהם | ו׳נפסו׳
כמעשה הצדיקים אמרתי | נ׳ כ׳
שגם זה הבל : ושבחתי אני | ו׳

את

אחרן לעלמא דאתי לדחליא דיי
דדחלין מן קדמוהי ועבדין
רעותיה : וטוב וטב לא
וטוב לא / קדושין ל״ג — יהי לרשיעא ולא יהי ליה
ארכא לעלמא דאתי ובעלמא
הדין אתקטעין יומי חיוהי
יש הבל / הוריות י — ויערקון ויחלפין כטללא בגין
דליתוהי דחיל מן קדם יי :
יש אית הבלו דאתגזר
למהוי מתעביד על אפי
ארעא דאית צדיקיא דמטי
להון כביש כאלו אנון עבדין
כעובדי חייביא ואית חייבין
ושבחתי / שבת ל — דמטי להון טב כאלו אנון
עבדין כעובדי צדיקיא וחזית
ברוח קודשא דבישא דמטי
לצדיקיא בעלמא הדין לא על חוביהון אלהן למגבי מנהון חובא קלילא
למהוי אגריהון שלים לעלמא דאתי וטב דמטי לחייביא בעלמא הדין
לא על זכותיהון אלא לשלמא להון אגרא על זכותא קלילא דעבדו
למחוייהון אכלין אגריהון בעלמא הדין ולהיברא תרקיהון לעלמא דאתי
אסרית בפסיפרי דאף דין הבלו : ושבחתי ושבחית אנא ית חדוות
אורייתא ארום לית טב לאנש בעלמא הדין תחות שמשא ארום אילהין

למיכל

אבן עזרא

רע כי שר הפחד מהם : אשר חטא · כי יראה
חוטא אחד יעשה רע מאת פעמים ומאריך לו
האלהים אע״פ שידעו המבינים בבני אדם וגם
יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים ואם
לא היה מהרה : וטוב לא יהיה לרשע ·
באחריתו ויש מהם שלא יאריך ימים ככל
ובעבור היות רשע לעניים רבים פירש שזה
הרשע הוא אשר איננו ירא מלפני האלהים :
יש הבל · מתחלת זה הפסוק עד פסוק גם זו
ראיתי חכמה הם ששה עשר פסוקים בענין
אחד דבקים גם זה הפסוק הוא מן הענין של
מעלה יש צדיקים שמגיע אליהם מה שהיה
ראוי להגיע לרשעים על מעשיהם והפך הדבר
וכאשר ראיתי זה אמרתי הכל הבל בין צדיק

ורשע

רש״י

מאת · מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים
מאת שנים מאת אלף וכן ושכורת מקרא קצר
וחסר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכרות : כי
גם יודע אני · כי אף בכל זאת שאינו ממהר
להפרע מן הרשעים ולפיות הפרש בין צדיקים
לרשעים יודע אני שסוף כל אחד וא׳ ליטול שכרו
וליראיו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר
איננו ירא לפני האלהים : יש הבל · דבר המבהיל
את הבריות : אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה
כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה
כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אח׳ מן ההבלים
הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במסכת
הוריות ואינו מיושב לי על ש·טת דבו׳ שסיים החכם
לומר שגם זה הבל :

את

ג, אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב
לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־
ג' פד חסר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא
ג' יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־
נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ ׃ כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־
ג' וס"ל לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת
אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־
ס' הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה ׃
ג' וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה
הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם
למצוא

לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וּלְמֶחְדֵי
בְּטוֹרְחֵיהּ וּבְחוּלָקֵיהּ
וְרָאתְיָה כִּלֵיהּ מִן שְׁמַיָּא וְלָא
יוֹשִׁיט יְדֵיהּ בַּחֲטוּפִין וְאָנִיסָא
וְהִיא יַלְוְיָנֵיהּ לִשְׁלָם לְעָלְמָא
הַהוּא וִיקַבֵּל אֲגַר שְׁלִים עַל
טוֹרְחֵיהּ דִּי טָרַח בִּשְׁלֵמוּתָא
כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי דִּיהַב לֵיהּ יְיָ
בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא ׃
כאשר כְּמָא דִּיהָבִית
יַת לִבִּי לְמִנְדַּע חוּכְמַת
אוֹרַיְתָא וּלְמֶחֱזֵי יַת גַּוָּן
דְּאִתְעֲבִיד עַל אַרְעָא אֲיוֹם
אַף חֲבִיבָא וְזַכַּי דְּמִתְעַסֵּק
בְּאוֹרַיְתָא וְלָא אַשְׁכָּחָא
חוּכְמְתָא טוֹרְחָא דַהֲוָה לֵיהּ
אֲיוֹם אַף בִּימָמָא לָא יְנוּחַ וּבְלֵילְיָא שִׁינְתָא בְּעֵינוֹהִי לָא חָזֵי ׃ וראיתי
וַחֲזֵית אֲנָא יַת כָּל עוֹבַד גְּבוּרְתָּא דַיְיָ אֲרוּם דְּחִילָא הִיא וְלֵית רְשׁוּ לֶאֱנָשׁ
לאשכחה

רש"י

את השמחה ׃ שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודי' ישרים משמחי לב ולא יהא שוטף אחר הרבו' הון בכסף והרבי' וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושוטף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שוטף אחרי פנשים להרהר אחרי אשת איש ׃ לאכול ולשתות ׃ ממה שחנן לו הב"ה ולשמוח בחלקו ומ"א כל אכיל' ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה בענין שנא' לכו שברו ואכלו וגו' ׃ והוא ילונו ׃ יתחבר עמו בענין שנא' והלך לפניך צדקך ׃ ימי חייו אשר נתן לו האלהים יעשה כן וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילוונו בעמלו ׃ כאשר נתתי את לבי ׃
אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו' אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו' אז וראיתי כל מעשה האלהים ׃ שנה בעיניו איננו רואה ׃ כרשע השוטף אחר הממון והעבירות ׃ וראיתי את כל מעשה האלהים ׃ שמסר לבריות ׃ כי לא יוכל האדם למצוא וגו' ׃ אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הק"בה מה
שכר

אבן עזרא

ורשע כענין ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים ׃ ושבחתי ׃ אז שבחתי את השמחה כי אין טוב לאדם רק האכילה והשתיה ופירו' ילונו בעמלו ילוה עמו זה הדבר שישמח ויתענג ׃ כאשר ׃ כמעט ושבחתי את השמחה כאשר נתתי את לבי לדעת זה הענין ולמה יגיע לצדיק כמעשה הרשע עד נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה ברוב המחשבות ׃ וי"ו עיניו שב אל לבי ׃ וראיתי ׃ קצות מעשה האלהים והבינותי עיקרם לכן זה המעשה הרע שנעשה תחת השמש לא אוכל להבינו בעבור שהוגיעו נפשם ועמלו חכמי האדם למצוא הענין ולמה זה ולא מצאו ופירוש בשל כמו בעבור וכן כי בשלי
הסער

למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא: ל׳מ׳נ נ׳ נ׳

ט כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבה גם שנאה ד׳נלי נ׳ ו׳נ׳ינ׳

לאשכחה ית עובד גנורתא דיי ואתעגיר בעלמא הדין תחות שמשא כד יטרח אנש לסתכע סרח דעתיד למהוי ולא ישכח ואף אם ייםר גבר הכים במימריה לסנדע סח דעתיד למהוי בס ף וכיאלית ליה רשו למשכח: כי ארום ית כלדין יהבית על לבי ולמכלוש ית כלדין די צדיקיא וחכימיא ותלמידיהון דמשתעבדין יהון על עיסק אולפן אוריתא מסירין בידא דיי ומנירת אתגזר על כל עלמא מה דיהי ביומיהון אף רחמתא די רחמינון גבר אף סניא דסנינון גבר לית נביא בעלמא דיינדע מה דיהי באנשא כולא בטמלא אתגזר למהוי קדמיה ן:

הכל

אבן עזרא

הסתר הגדול ועל זה הענין נעק איוב הצדיק: כי את כל זה · לבור · היה ראוי להיות בחולם וכן ירון ושמח בעבור היות שניהם מפעלי הכפ. והוא כמו לברור מן שפתי ברור מללו כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיה׳ אינם ברשותם רק ביד האלהים גם כל מה שהם אוהבים או שונאים אינם יודעים מתי יבוא הכל לפניהם ולא ירגישו או פי׳ נפניהם קודם שיהיו כבר כנגזר עליהם אם שנגזר: הכל · הכל יבא להם כמו שיבא לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע אין הפרש ביניהם לטוב ולטהור ולטמא הנה טמא במקום הזה הפך הטוב והטהור כמו שים פקח בפסוק מי שם פה לאדם הפך העור והשומע כמו לפקוח עינים פורות פקוח אזנים ודקדוק כטו׳ כחוטא כי הכפי״ן בלשון הקדש כמו כעבד כאדניו כי ישוב העבד כאדון והאדון כעבד אין הפרש ביניה׳ וכן כמוני כמוך כעמי כעמך כחטבה כאורה והמפרש כימים אשר ישבתם הימים אין טעם וריח לפירוש הזה כי מה ענין ישבתם בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם והנכון כי מקדש הלכו המרגלים ובשנת הארבעים באו לקדש עיר מואב והנה כל השנים היו במדבר קדש וזה פירושו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם עד שוב התרים כענין כמספר הימים אשר תרתם את הארץ כי בבוא המרגלים אחרו בכנו : לינו אל המקים ימכן היות צדיק ורשע במעשיו טמא וטהור בגופו וזובח במקומו : טוב וחוטא בלבו ונשבע נדבורו : זה רע · אין בכל מה שנעשה תחת השמש דבר יותר קשה

רש״י

שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים · בשל אשר יעמול האדם לבקש · בשביל אשר ראיתי הרבה עמלי׳ לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין : וגם אם יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע״ה לא עמד על הדבר באומרו הודיעני נא את דרכיך : ולבור · ולברר : את כל זה · בוררתי והבחנתי · אשר הצדיקי׳ והחכמי׳ ועבדיה׳ ביד הקב״ה הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיב באחריתם : ועבדיהם · הם תלמידיהם המשמשים הולכי אורחותם : גם אהבה גם שנאה · אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה

שנאה אין יודע האדם הכל
י"א דגש' לפניהם: הכל כאשר לכל
מקרה אחד לצדיק ולרשע
פ' ג' ג' לטוב ולטהור ולטמא ולזבח
ולאשר איננו זבח כטוב
ג' כחטא הנשבע כאשר
ג' ר"פ נטע' שבועה ירא: זה רע בכל
אשר נעשה תחת השמש
י"ט דגש' כי מקרה אחד לכל וגם לב
בני האדם מלא רע והוללות
בלבבם בחייהם ואחריו
אל המתים: כי מי
אשר

אהרן חכל טלא במזליא
תליא מן שמיא אתגזר מה
דעתיד למהוי לכולא ארעון
מקרה אחד סס כב חד לזכאה ולחייבא לדתקנן
אורחתיה ולמדכי נפשיה
ולמסאיב נפשיה ולמקרב
נכסת קודשיא ולדליתוהי
מקריב נכסת קודשין כטבא
כחייבא כגבר דיומי לשקרא
כגבר דקשוטא דחיל:
זה דין מזל ביש בכל
עלמא די יתעביד תחות
שמשא ארום ארעון חד
לכולא לכל דרי עלמא ואף
לבא דבני אנשא אתמלי ביש
על רא וחולחולתא בלבביהון
כל יומי חייהון ובתר סופהי דאנשא נטיר ליה לאתוכחא עם מתיא
דין חייבא: כי ארום מן גברא די אתבחר לכל פתגמי אוריתא

רש"י

ובמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים חכמי'. הכל כאשר לכל. הכל נותני' ללבם כאשר מגיע לכל אדם מסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד. ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואף על פי כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח: לרשע. פרעה נכה זה כלע וזה כלע: לטוב. זה משה: לטהור. זה אהרן. ולטמא. אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזובח. זה יאשיהו שנ' ויזבח יאשיהו: ולאשר איננו זובח. זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצי' וזה מת בחצי': כטוב. זה דוד: כחוטא. זה נ"נ זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה. כנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנ' גם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו וגו'. כאשר שבועה ירא. זה שמשון שנא' ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהית' שבוע' חמורה לו זה מת בניקור עיני' וזה מת בניקור עיני': ע"כ לב בני האדם מלא רע. שאומרי' אין דין פורענות לרשעי' אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע: ואחריו אל המתים. וסופן יורדים לגיהנם. כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים

אבן עזרא ולסקני

מזה על כן מלא לב בני האדם רע והוללות בלבבם בחייהם בעודם בחיים ועוד יאמרו על המתים ישוב אחריו ללב בני האדם ואחר בענין הזה בני האדם כי על הקטנים יותר קשה בעבור קוצר דעתם: כי מי. זו מחשבת בני האדם שיאמרו כי כל מי שהוא מחובר אל החיים יש לו בטחון. ופירוש אחר כי מי אשר יחובר מן המתים והענין שלא יתחבר עם כל המתפרדים ממנו אל כל החיים יש בטחון בלבד ולא למתים וכתוב יבחר וענינו
כי

יחבר ק׳ · י״א כתי׳ · ג׳ · ג׳ וחד · נכלב · ד׳ס״ג ג׳ וח׳ · ז׳ מ״ל · י״ל פסו׳ גם · גם גם · כ׳ ות׳ ח׳ס · חונים · נ׳ נ׳

אשר יבחר אל כל החיים יש
בטחון כי לכלב חי הוא טוב
מן האריה המת׃ כי החיים
יודעים שימתו והמתים אינם
יודעים מאומה ואין עוד
להם שכר כי נשכח זכרם׃
גם אהבתם גם שנאתם גם
קנאתם כבר אבדה וחלק
אין להם עוד לעולם בכל
אשר נעשה תחת השמש׃
לך אכל בשמחה לחמך
ושתה בלב טוב יינך כי כבר
רצה

אהרן · גולגלת · שבת ל · כי החיים · ברכות יח · והמתים זס · גם אהבתם · זוריות יד · לך אכל · ברכות צו

ולמקני חיי עלמא דאתי אית
ליה סבר ארום כלבא חייא
הוא טב מן אריא די הוא מית׃
כי ארום צדיקיא ידעין
דאין יתיבין עתידין לאהוייתהון
חשיבין בסיתיא לעלמא
דאתי בגין כן נטרין אורחתיהון
ולא חייבין ואין זיחובון תייבין
בתיובתא וחייבא ליתיהון
ידעין מדעם טב על דלא
אוטיבו עובדיהון בחייהון
וליתיהון ידעין מדעם טב
לעלמא דאתי ולית להון אגר
טב בתר סופיהון ארום
אתנשי דכרניהון מבני
צדיקיא׃ גם בתר
סופיהון דרשיעיא לית בהון צרוך אף רחימתהון אף שנאתהון אף
קנאתהון הא כבר הובדון מן עלמא וחולק טב לית להון עוד עם צדיקיא
לעלמא דאתי ולית להון הנייא מן כל מה דאתעביד בעלמא הדין תחות
שמשא׃ לך אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם ייי עתיד מרי עלמא
למימר לכל צדיקיא באנפי נפשיה איזיל טעום בחדווא לחמך דאתוסף
לך על לחמך דיהיב בתא לעניא ולחשוכא דהוו כפן ושתי בלב טב
חמרא

אבן עזרא

כי המת לא יוכל לבחור׃ כי החיים· והחיים אפי׳ הם הכסילים יודעים שימותו והמתים אפי׳ הם חכמים אינם יודעים מאומה ולא יש להם מה יקוו כי נשכח שמם וזכרם· גם אהבתם· כשהיו בחיים ושנאתם וקנאתם אין להם חלק בכל העולם לעולם׃ לך אכול· זה דבור לב בני האדם והוא הוללות והענין אחר שאין למת חלק בעולם כשאתה בחיים לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי אלה המעשי׳ רצה האלהים שתעשה׃

בכל

רש״י

לרשעים כמו שנא׳ אל כל החיים אפי׳ לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו׃ כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת· וכגון רשעים טוב היה לו לנבוזר אדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכד נאצר רבו שנקרא אריה שנא׳ עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן· ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנביל׳ לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר׃ כי החיים יודעים שימותו· ואולי ישובו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל המתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת׃ גם אהבתם· שאהבו פתי ולצון׃ גם שנאתם. ששנאו דעת׃ גם קנאתם· שהקניאו להק״בה במעשה ידיהם׃ וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו׳· לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו ע״א ואין להם כפרה לאחר מיתה׃

לך

ג' רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃
בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים
פ'ו'ג'בטעמ וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃
רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־
ג' אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ
אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ
ל' ונפסו' כֹּל יְמֵי הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ
ג' בַּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה
עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כֹּל
ג' אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת
ל' בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה
וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה
בשאול

אהרן חַסְרָא דְאִצְטַנַּע לָךְ בְּגַן עֵדֶן חֲלָף חַסְדָּךְ דְּמְזוֹנָתָא לְעַנְיָא וְחַשׁוֹכָא דַּהֲווֹ צָחֵי אֲרוּם הָא כְּבָר אִתְרְעִית קֳדָם יְיָ עוֹבָדָךְ טָבָא׃ בכל בְּכָל עִדָּן יְהֶוְיָן כְּסוּתָךְ חִיוָּרִין מִן כָּל סוֹאֲבוּת חוֹבָתָא וּשְׁמָא טָבָא דְּמַתִיל לִמְשַׁח רְבוּתָא קְנֵי בְּגִין דִּי יִמְטוּן בִּרְכָן עַל רֵישָׁךְ וְטִיבוּתָךְ אַל יֶחְסַר׃ ראה חֲזֵי חַיִּין טָבִין עִם אִתְּתָא דִּרְחִימְתָּא כָּל יוֹמֵי חַיֵּי הֲבָלוּתָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ בְּגוֹרָלָא בְּעַלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם הִיא חוּלָקָךְ בְּחַיִּין וּבְטוֹרְחוּתָךְ דְּאַנְתְּ טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעַלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ כל כָּל דִּי מִסְפְּקָא יְדָךְ לְמֶעֱבַד טִיבוּ וּצְדַקְתָּא עִם מִסְכֵּינָא בְּכָל חֵילָךְ עֲבִיד אֲרוּם בָּתַר מוֹתָא לֵית לִגְבַר עוֹבָדָא

בכל עת
שנת קכג

ראה חיים
קדושין ל

רש"י

לך אכול בשמחה: אבל אתה הצדיק שכבר רצה הק"בה מעשיך הטובים ותוכה לעולם הבא לך אכול בשמחה: בכל עת יהיו בגדיך לבנים. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שזימנו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא יכין מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך בכל עת מאמר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך כן דרשוהו רבותינו במסכת שבת: ראה חיים עם אשה אשר אהבת. ראה ושכן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בע"הז להתפרנס מן האומנות ובעוה"ב שיגיעת שניהם משכחת עון: כל אשר תמצא ידך לעשות. רצון קונך בע"ד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה בשאול לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במד"ם ובא לפותרו בלא שיהא כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין׃

אבן עזרא

בכל עת. המפרשים הקדמונים פירשו על ענין אחד והוא אם ידעת שרצה האלהים את מעשיך לך אכול בשמחה לחמך וצריך אתה שיהיו בגדיך לבנים והענין שלא יהיו מעשיך מגואלים וענין ושמן על ראשך אל יחסר שיהיה לו שם טוב. וכן שיקח אשה ולא ישגה בזרה. וכל אשר תמצא ידך לעשות טוב בעולם הזה עשה כי העולם הבא איננו עולם מעשה כי אם עולם הגמול. והפירוש הנכון שהפסוקים שיש למעלה ולמטה הם דבקים והוא דבור לב בני האדם כאילו מדבר עם נפשו ולבו הוא כנוי בעד נפשו והוא אכול ושתה ולבוש בגדים נקיים ותפוך תמיד שמן ושמח עם אשה שחשקת בה וכל אלה הם תענוגי הגוף לבדו: כל אשר. כל מה שתמצא לעשות מדברי תענוג עשה

בשאול אשר אתה הלך שמה: שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן כי עת ופגע יקרה את כלם: כי גם לא ידע האדם

אהרן עובדא וחושבנא ומנדעא וחוכמתא בבית קבורתא דאת אזיל תמן ולא יסייעון לך אלהין עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון: שבתי אמר שלמה מלכא בר דוד כד הויתי יתיב על כורסי מלכותי אסתכלית וחזית בעלמא חרן תחות שמשא ארום לא גוברין דאינון קלילין כנשרין

כי גם לא סנהדרין פא

מסתייען למרהט לאשתזבא מן מותא בקרבא ולא גיבריא מסתייעין באגחותהון קרבא בגבורתיהון ואף לא חכימיא מסתייעין בחוכמתהון למסבע לחמא בעידן כפנא ואף לא סוכלתנין מסתייעין בסוכלתנותהון למכנוש עותרא ואף לא ידעי בינה מסתייעין ס״א משמשין בסנדעותהון למשכח רחמין בעיני מלכא ארום עידן ועדעיתא בסזליהון יערעינון כולהון: כי ארום אף לא אשתמודע לגבר ית ומניה בין טב לביש מן מה דעתיד למהוי בעלמא ולמיתי עלוי כנוני ימא דמתאחדין בחכה וכצפרי שמיא דמתאחדין בתקולא כוותהון מיתקלין בני אנשא לזמן

כישתא

אבן עזרא

מעשה כי אין מעשה ולא חשבון על מעשה או מחשבה ודעת וחכמה בשאול שהוא הקבר כי ימצא שאול לצדיקים כמו כי ארד אל בני אבל שאולה: שבתי · אמר שלמה שבתי וחזרתי כי משבחתי השמחה וכי הטוב שיבקש האדם התענוג בעבור שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלי' יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו · ולא לגבורים המלחמה כענין וגבור לא ינצל ברוב כח · וגם לא לחכמים לחם שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילי' ויהיו רשים והדבר הפוך ברוב · וגם לא ליודעים חן בענין המשכ' שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו: כי עת ופגע יקרה את כלם ענין כלם החכמים והכסילים והגבורים והחלשים והנכון בעיני כי כלם ישיב על אלה הנזכרי' לבדם והענין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בעלי הדעות אנות המלאכות אין להם לחם · והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת מה שיש במתכונת המערכת העליונה כראוי ופירוש פגע פגיעת אחד מן המערכת באחד מהשבעה שהוא המאי ומצא לפניו ואחריו ושליטתו ותאיו לפניו ואחריו ודע כי מלת עת חסרת נו"ן ועתה אבאר דע שאין כלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומנולת

רש"י

שבתי וראה · כמו זכר ווי"דיעט בלע"ז · לא לקלים המרוץ לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיעה פקודתו: ולא לגבורים המלחמה · לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמי' לחם · כגון אבי ששי' לחמו ליום ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה הלקי מכל עמלי אקלי ומקידה: וגם לא לנבונים עושר · כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבא שעתו אמ' חנוני אתם רעי: ולא ליודעי' חן הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישרא' ולא מצא חן בתפילתו שיכנ' לארץ: כי עת ופגע' כמשמעו י"א כי עת יקר' אות והפגיע' והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו

מסרה		תרגום	
ג׳	הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים	בִּישְׁתָא דְאִתְעַתְּדַת לְמֶהֱוֵי	אחרן
ג׳ ג׳	שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה	נָפְלָא עֲלֵיהוֹן רִיגְעָא הָדָא	
ג׳ ג׳ ג׳	וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם	מִשְׁמַיָא: גם אַף דֵּין חֲזֵיתִי	
וה׳ כהם ג׳	יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה	רְחַ אחוכְמְתָא בְּעָלְמָא הָדֵין	
ג׳ מ׳ ג׳	כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃	תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא	
	גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת	לְוָתִי: עיר גוּף בַּר נָשָׁא	
ב׳ וחסיר	הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃	דִּמְתִיל לְקַרְתָּא וְעֵירָתָא	
ל׳	עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט	וְגַבְרִין גַּבְרֵי חֵילָא וְעִיר גַּנְיָה	
ב׳ וחד מלא	וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל	חִיכְמָה רַקְלִילִין וְכוּתֵיהּ בְּגַוֵּי	
	וסבב	לִבָּא דְאֶנָשָׁא וְיֵיעוֹל לְוַת גּוּפָא	עיר קטנה כלדים ג׳
		יִצְרָא בִּישָׁא דִּמְתִיל לְמֶלֶךְ רַב	
		וְתַקִּיף לְאִתְכַּנְשָׁא וְאַסְחַר יָתֵיהּ	

לְמִטְעֵי יָתֵיהּ וּבְנָא עֲלוֹהִי אֲתַר לְמוֹתַב עַל דִּי יִצְבֵּי לְאַסְטוּתֵיהּ מִן אוֹרְחַן
דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְאַחֲרָא יָתֵיהּ בִּמְצוֹדִין רַבְרְבִין דְּהָא נָם לַאֲרַךְ קוּרְתֵיהּ

רש״י

ללו: כדגים שנאחזים במצודה כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותינו היא חכה שאינ׳ אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן וחלש כמו במצוד׳ הרע׳ והפח ככה נכשלי׳ בני אדם בעת פקוד׳ רעת׳ כשבא עתם ליפול הרעה עליה׳ פתאום במצודה רעה מלווי״שא בלע״ז: כהם. כמותם:

והאדם

שבע אבן עזרא

ומבולע ונוסף וכעדר כי אם אותיו׳ אב״וי כאשר פירש ר׳ יהודה ברבי דוד בע׳ הדקדוק ז״ל ואות הנו״ן ימצא בראש מבולע ונסתר וכן באמצע ובסוף כמו נפש שבולע הנו״ן כדגש ויסע וכן וישא ויתן ויטע וידר ויפול ויגוף יפול עלהו ונפוע׳ יראו הנוני״ן כלם נוסע נושא נותן נוטע נודר נופל נוגף נובל ובצווי יחסרו הנוני״ן כמו קומו סעו שאו את ראש תנו יד ליי׳ ופעמים ישארו הנוני״ן על מתכונת׳ כמו נפלו עלינו ובאמצע ימצא מבולע בנ״ון שבי במלת שתי כי הוא מן ולא אשנה לו וכן בת חסרת נו״ן בן וכן עת הוא עגת וכמהו בדברי קדמונינו ז״ל עונה וכן בלשון ארמית וכעת וכענת ודגשות תי״ו עתו להתבלע הנ״ון כדגשו׳ תי״ו בתו ונ״ון אני במל׳ אתה וכן חטים ושניהם כראים בארמית ותי״ו אמתו כי שרשו מן אמונ׳ והתי״ו לשון נקבה ויורה עליו ותי׳ האמת כעדרת וכן תי״ו עת לשון נקבה ויורה עליו ועל זה הדקדוק ישאר לעות את יעף לבדו ולא יהיה לו חבר במקרא: כי גם. אמר כי בעת והפגע ימנענו שיעש׳ מה שיחפוץ ועוד ד״א קשה שיתכן שיגיע אליו המות פתאום והוא לא ידע ודמה בני אדם לדגים ולצפרים שלא ידעו עד שנפלו ולא יוכלו להנצל ומלת יוקשים שם התואר. אמר ר׳ יהודה בעל הדקדוק ארבעה מלות במקרא ואין להם חמישית שהם על משקל פועלים והם פעולים ואלה הם והסנה איננו אוכל אם תראה אותי לוקח מאתך ורגל מועדת כהם יוקשים בני האדם והוסיף ר׳ יונה כ״ע מלה אחרת חמישית והיא לנער היולד ואמר רב שמואל הנגיד פי ה״א היולד במקו׳ אשר כה״א ההוללה וגם פועל עבר במקום עתיד אמר ר׳ משה הכהן כ״ע כי ארבעה הם בלנ׳ לכן תוסר מלת מועדת מן החשבון ותפי׳ תחתי׳ מלת היולד בעבו׳ היות בחשבונם יוקשי׳ ואוכל ולוקח ויולד מהפעלים שיוצא׳ ם ומועדת מהפעלי׳ העומדי׳ ואמר כי השורק במקו׳ חולם והיה ראוי להיות על משקל ובחומה שיא יושבת ומ״ם פתאום נוסף וממנו פתאים וכן שלשום ויומ׳ נכון היות המ״ם סי׳ היו׳ ותחול׳: גם זו. בעינו שאמ׳ וגם לא לחכמי׳ לחם את הפך דבר׳ להלל החכם: עיר קטנ׳. המפרשי׳ הקדמוני׳ אמרו

וסבב אתה ובנה עליה ג'
מצודים גדולים : ומצא בה ג' ומ"ג
איש מסכן חכם ומלט־הוא ג' · ג'
את־העיר בחכמתו ואדם לא ט'
זכר את־האיש המסכן ההוא : ג'
ואמרתי אני טובה חכמה ג' נסימ'
מגבורה וחכמת המסכן
בזויה ודבריו אינם נשמעים : לו ומ"ל י"פ'

דברי

שבע ומנין על תוכורתי :
ומצא ואשתכח בגו גוף
יצרא טבא סכיך וחכים
ואתגבר עלוהי וכבש יתיה
בחוכמתיה ושיזיב ית גופא
מן דינא דגהינם בתוקפיה
ובחוכמתיה חיכמא דגברא
עביד לקרנא ומשזיב ית
יתבי קרתא בחוכמת לבביה
ואנש לא דכר בתר כן ליצרא
טבא דש זכיה אלהן יימר
בלבביה זכאה אנא חיכמה דיתבי קרתא ההיא לא דכירו ית עניא ההוא
דשזיב יתהון : ואמרתי ואמרית אנא במימרי טבא חכמת צדיקא
מכה גבורת רשיעיא דחוכמת צדיקיא וזכותיה משיזבא ליה ולאנשי
דריה ותקוף רשיעא דמאס בתוקפיה דלביה בדיל דלא למהדר

בתיובתיה

רש"י

ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום : ואמרתי אני · בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו : ומ"א עיר קטנה · זה הגוף : ואנשים בה מעט · אלו איבריו של אדם : מלך גדול · זה יצר הרע שכל איברי' מרגישי' בו : איש מסכן · יצר טוב : בנחת נשמעים · מקובלים הם לבריו' :

מועקת

אבן עזרא

כי זה על דרך משל ועיר קטנה גופו של אדם ואנשים בה מעט בעלי כח התולדת משרתי הנפש ומלך גדול הוא יצר הרע והאיש המסכן הו' השכל והנכון שאינו מדבר על דרך משל כי אם כמשמעו ועניינו על החכם שאין לו לחם והוא בעצמו מה לעני יודע אע"פ שלא תועילנו חכמתו בעולם הזה על דרך הרוב גם יש פעמים שתועיל חכמתו יותר ממלכות אמר עיר קטנה כנגד וסבב אותה מלך גדול בעם רב כנגד ואנשים בה מעט והיא במקום נמוך שיכול לבנות עליה מצודים וגבוהי' ממנה והנה אין ספק שתלכד ואין מציל ומלת מצודים כמו למצד דוד מצודת ציון והמ"ם שרש : ומצא · מסכן · הוא שם התואר ומסכנות הוא השם והמ"ם נוסף וזו הלשון ידועה בארמית ועניין ואדם לא זכר שלא היה לאותו החכם המסכן זכר בפי אנשי העיר לפנים קודם שימלט אותם יש מדקדקי' אמרו כי הזכר אינו בפה והעניין כי כל זכר ויזכור הוא זכירת הלב ומלת אזכירה שהוא מן הבנין הכבד כנוסף הוא בפה והוצרכו לפרש כן ולא זכר שר המשקים שלא עלה על לבו ומלת וישכחהו עניין כפול ויותר נכון הוא בעיני להיות מלת זכירה פעם בלב ופעם בפה ויורה עליו ושם ה' לא תזכירו עוד ועניינו לא תזכרו עוד לי בפה משא ה' כי מה עניין לא יעלה על לבבכם זכר משא : ואמרתי · טובה חכמה מגבורה · אע"פ שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים לכן בשעת הצורך תעשה החכמה מה שלא יוכלו לעשות הגבורים ותהיה מלת וחכמת חסרת אם כאילו אמר ואם חכמת המסכן בזויה כמו ונמית והלכת אל הכלים ואם נמית ורבים כמו הם : דברי · יש מפרש הפסוק הראשון כן טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שהוא מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו יותר מדברי המלך :

טובה

דברי חכמים בנחת נשמעים
ג׳ י׳ דמ״ל מזעקת מושל בכסילים :
טובה חכמה מכלי קרב
וחוטא אחד יאבד טובה
נ׳ הרבה : זבובי מות יבאיש
ג׳מ״ל׳ נ׳ יביע שמן רוקח יקר מחכמה
מכבוד

בתיובתא מתקבלא רעות
קדם מרי עלמא ... לתורותיה וחוכמת צדיקא
ענוא מזדלזלא בעיני
רשיעי דרא ובעידן דיוכח
ית הון על עובדיהון בשינא
ופתגמי אוכחתיה דליתינון
מתקבלין : דברי מלי
דצלותא דחכימיא בחשאי
מתקבלין קדם מרי עלמא
יתיר מקבלת קל גברא רשיעא דהוא שליט על שטיין דפגין ולית מקבל:
טובה טבא חכמת חכימא בעידן עקתא יתיר מן מאני קרבא בעידן
אגחות קרבא ... חד רא ... לבא ... טבתא
רברבא מן עלמא : זבובי ... דשכין על תרעי לבא די
... סותא בעלמא על ... בעדן דחטי ומתגלי

תולדת: אהרן | וחוטא קדושין מ | זבובי סוף ברכות סא

רש״י

מזעקת מושל בכסילים · מלכי האומות ע״א · משה נפטר זה כמה שני׳ ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין : טובה חכמה מכלי ק־ב · חכמתה של סרח שנא׳ ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · ד״א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · הרי שהיו ישראל מחנה צדיקים ומחנה רשעים ובא אחד וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה : זבובי מות יבאיש יביע וגו׳ · כגון בימי החורף שאין זבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קלף שקורין אשקו״מא בלעז ונרא׳ בו כמין אבעבועות ועוד משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלו׳ מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ובמחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם :יקר · לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו :
ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות ו יבאיש יביע · שם טוב שהוא ערב משמן רוקח :

אבן עזרא

טובה · החכמה אינה צריכה לכלי קרב וכבר אמר טובה חכמה מגבורה מגבורת הלב ויותר תציל ותגן מכלי קרב לגבור והנה נמצאת החכמה תציל בעליה ואחרים עמו כמו אנשי עיר קטנה והפך זה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה וישוב על מושל בכסילים : זבובי מות · נמצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים במקומות רבים והנכון בעיני שדרכם דרך קצרה זבובי מות יבאיש עבינו כל זבוב יבאיש במקומו כמו בנות צעדה עלי שור כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומה ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו צפנה כל אחד ואחד במקומו ויקח חזקיהו את הספרים ויקראהו קרא כל א׳ וא׳ לבדו ופירש הספר שהיו בו הדברי׳ הכתובי׳ במקרא · ומלת יביע קשה במקום הזה יש מפרשים כה מן אבעבועות ולא אבה דקדוק הלשון כי שרש אבעבועות בעה מהפעלים שהלמ״ד שלהם איננו שלם וכמהו מים תבעה אם נבעה בחומה נשגבה והקרוב אלי היותו ממבוע כי דגשות הבי״ת להתבלע הנו״ן שהוא פ״א הפעל ויורה עליו כמל כובע והענין כי הזבובים

מכבוד סכלות מעט: לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו: וגם בדרך כשהסכל הלך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא: אם רוח המושל תעלה עליך מקומך
אל

נ"ר"ף כפי' · יתיר ה' י"ד · פסק · י"א דנסי' · נ"פ"ג

אחרן שמא טבא דהוה דמי מן קדמת דנא למשח רבותא דמתבסם בבוסמנין ובמת יאי ויקר יתיר מן חוכמתא חכימין ועותר עתירין גבר דטפשותיה זעיר וקליל: לב לבא דחכימא למקני אורייתא דאיתיהבת ביד ימינא ברם ולבא דשטיא למקני נכסין דכסף ודהב: וגם ואף באורחא סריכא בעידן דשטיא אזיל ליביה חסיר מן חוכמתא ועבד מלין דלא תקנין לאתעובדא וכולא אמרין דשטיא הוא: אם אין רוחא דיצרא בישא מתל בך וסרך גבר למיסק עליך אתרך טב די הויתא נהיג לסיקם ביה לא תשבק ארום פתגמי אורייתא אתבריאו אסו בעלמא למשבק ולמנשי מן קדם יי חובין
דרברבין

לב חכם זס · שבת ל

רש"י

לב חכם לימינו • חכמתו מוזמנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו • לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו: ואמ' לכל סכל הוא • בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה: אם רוח המושל • מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח • מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי:
כי

אבן עזרא

זבובים המתים יבאישו שמן רוקח שאין למעל' מריחו הטוב ולא יפסק הבאוש כי הזבובים יביעוהו ויסי' פועל יוצא • ודע כי יקר הקמוץ הוא תואר השם ומלת יקר בסו"א תחת הי"וד הוא שם כמו כבוד ולעולם הוא קמוץ והוא שוה במקום המוכרת והסמוך כמו בגדי השרד וכל יקר ראת' עיני' ואת יקר תפארת גדולתו ובקמץ הסמוך להפרי' בינו ובין תואר השם הסמוך יקר רוח איש תבונה על כן יטעה האומר בתפלת ר"ה ולכבוד שמך יקר יתנו בקמצת היו"ד והאמת שהוא נשוא כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וענין יקר בפסוק הזה הוא האדם והענין כמו זבובי המתים יבאישו מהן השמן הרוקח כן יש לאדם שהוא יקר מחכמה ומכבוד שיש בו סכלות מעט כי סכלות מעט לחכם ישחית זכרו ויבאישנו וזה הסכלו' הוא חטא וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעל' וחוטא אחד יאבד טובה הרב' גם חטא אחד לחכם הוא דבר קשה הלא תראה שלמה המלך כרא'שיו המקום פעמי' ובנה מקום לכבוד השם וכסבה ורחבה חכמתו למעל' מהקדמונים והאחרונים ולא נמצא עולת' בו ובעבו' חטא אחד שלא חפש על נשיו מה היו עושות והן בנו בית לאליהן מעושר שלמה נכתב עליו כל מה שנכתב נמקרא בדברי אחיה ונתאיה ול' תתמה כי כל חטא הוא קטן וגדול לפי מעלת העוש' כענין בקרובי אקדש ומה נכבד דרש קדמונינו ז"ל במלת וסביביו נשער' מאד וכן נכתבו מלות קשות על גדולי' משלמה המלך על דבר קל ולא נעשה בזדון רק אחרים סבבו הדבר: לב חכם • לא יאמר על גוף הלב כי באמצע הוא לכל לחכם ולכסיל אע"פ שראשו נטוי לצד שמאל ועניינו שכל החכם עמו ובשעת הצורך ימצאנו מיד בכל ענייניו במהר' והפך זה הכסיל כאילו לב חכם לימינו כי לימין יותר כח מן השמאל ויותר מהירו' בעבור היות מבוע הדם שהוא הכבד לפאת ימין ואין איש אטר יד ימינו טענה כי המשל הוא על דרך הנמצא ברוב בבני אדם: וגם בדרך • והסכל בכל מעשיו ודבריו ורא' חוסר שכלו ודעתו ואפי' כשהוא הולך בדרך וכאילו הוא קורא על נפשו ומרא' קלונו ומודיע חסרונו לכל וזה ענין ואמר לכל סכל הוא כאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל: אם רוח • בעבור שהזכיר למעל' כי דברי החכם נשמעים יות' מדברי

ג׳ אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים
ו׳ מ״ל גדולים: יש רעה ראיתי תחת
ג׳ ב׳ ל׳ וחס׳ השמש כשגגה שיצא מלפני
ב׳ ה׳ סגול ו׳ ג׳ השליט: נתן הסכל
כתיב סג״ן במרומים רבים ועשירים
ג׳ בשפל ישבו: ראיתי עבדים
על סוסים ושרים הלכים
כעבדים על הארץ:

חפר

דברבין: יש איתי בישתא אחרן דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ומה ניזקא בעלמא כשגגה בפתגמא דשלותא דנפקא שיוצא מהחצפא על גברא ומן קדם מ״ק יח שולטן: נתן יהב יי ית כתובות ,כג מלכא רשיעא ושטיא לסהוי סנ בריא בסוליה ומששמש מגיעא פס באצלחותא מן שמי מרומא וחיילותהי גיותנין וסגיאין ועמך בית ישראל משתעבדין תחותוהי בגלותא ומן סגיאות חוביהון עתירי ניכסין מתמסכנין ובמסכנותא יתבין ביני עממיא: ראיתי אמר שלמה מלכא ברוח נבואה חזית עממיא דהוו משתעבדין מן קדמת דנא לעמא בית ישראל מתגברין ורוכבין על סוסון כארכונין ועמא בית ישראל ורברבניהון אזלין

רש״י

כי מרפא. דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים: כשגגה שיוצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור בו אף הקב״ה אין להשיב: נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב״ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה בהם שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידי׳ לישב בשפל שנא׳ ישבו לארץ ידמו: ראיתי עבדים על סוסים. כשדים הם שנא׳ בהן זה העם לא היו יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרים: הולכי׳ כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים:

חופר

אבן עזרא

חו

המושל בכסילים שב להזהיר החכם אם עלית בחכמתך עד מעלת הממשל׳ כענין כי מבית הסורים יצא למלוך מקומך של תנח והענין שפלת רוח או ענוו׳ שיתעסק גם בחכמ׳ תמיד כמו שהיה בתחיל׳ כאילו לא זז ממקומו ולא עלה למדרגה עליונ׳ כנגד האדם ודע שאם התרפית יניחך הרפוי עם חטאים גדולים ויותר נכון היות מרפא פועל מהבנין הכבד שממנו הרפה לה והא״לף במקום ה״א כא״לף ע״כ הוא מרפ׳ שהוא מהבנין הכבד והענין כי העוזב הממשלה יעזוב חטאים גדולי׳ וי״א כי איש מרפא יעזוב חטאים גדולים כמו בעל הרפואה לא יאכל דבר שיזיקנו היזק רב רק ישמור ויפרש זה המפר׳ אם רוח המושל תעל׳ אם תעלה עליך חמת המושל לא תסור מדרוש החכמ׳ והחכם לא יכעי׳ המושל והענין כי החכם יעזוב כל דבר שיביאנו לידי חטא שבעבורו יכעס המושל כמו הרופא שישמר בתחל׳ מן המאכלים הקשים: יש רעה. בלא מלת יוצא שהלמ״ד שלה א״לף כמו הפעלים בעלי הה״א כמו ואת מאמר מרדכי אסתר עושה והיא לשון נקבה כי הזכר יוצא וכמהו כעגלה דשא ואם היא בא״לף בלא על מנהג בעלי הה״א כמו דוה למען ספות הרוה אע״פ שאמר בעל הדקדוק שא״לף של דשא תמורת ה״א וענין זה הפסוק דבק בשל מעלה כי המושל תדריכנו ממשלתו שיעשה דברים הפך האמת ויראה כאילו הם שגגה ולא ידע: נתן הסכל. מפרשים אמרו שהיה ראוי להיות נשי״ן והענין שבעלי השכל ראויים לשבת במרומים רבים והעשירים עם פך והענין בעצמו בכון לכן איננו מענין הפסוק שהוא לפניו ואחריו וכן פירושו נתן איש הסכל

שהוא

אהרן
ופורץ גדר שבת קי
קהלת כו
מסיע אבני׳ בתרא קמה
סנהדרין ק

חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃ אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא

ל׳ וחסר׳ ל׳ ומ׳ לג״נש
ב׳ ב׳ ומ׳ ל׳
ג׳

היכעבדין על ארעא: חפר עינת סדת דינא וכו אסרת אינון גרמי לחון כל דא דהיכסא דנכר דברי שותא בפרשת אורחא ביה אתחייב למיפל ואומא די עברת על גזירת מימרא דיי התקיפו גורא בעלמא נפלו ביד מלכא רשיעא דנכית להון כחיויא: מסיע אמר שלמה מלכא נביא גלי קדמי דמנשה בר חזקיה עתיד למיהך ולמסגד לצלמיא דאבנין בגין כן אתמסר ביד מלכא דאתור ויכפתיניה בזמסין על דאבטיל פתגמי אורייתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עקריהון בגין כן יצטער ברתון ורבשקיה אחוהי עתיד למסגד לצלמיא דקיסין ולמשבק פתגמי אורייתא דאתיהיבן בארונא קיסי שיטי בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי: אם וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעבדון שמיא תקיפין

אבן עזרא

שהוא הכסיל להיות במרומים ויתכן היות סכל שם התאר כמו ילד והלך ופירוש רבים כמו גדולים ועשירים שיש להם מעלה בעולם כמו שאמר בספר משלי עשיר ברשים ימשל יושבים בשפל: ראיתי • זה הפסוק מענין הפסוק הראשון ועל כלם אמר בתחלה יש כמו שפרשתי שהוא הנמצא לפרקים מעטים: חופר • דע כי גומץ אחד ואין שני גם בן ואם אין לו במקרא וחופר יורה על ענינו שהוא כמו בור כרה ויחפרהו ויתכן שזה הענין ישוב על השליט שיעשה הפך האמת ופרץ גדר בנוסו חכמים קדמונים או יהי ענינו על הכסיל והענין אע״פ שימצאו דברים בעולם הפך האמת הוא במעט אך ברוב חופר גומץ בו יפול והחכם ברואה את הנולד לא יפול: מסיע • רובי המפרשים פירשו יסכן בם יתחמם בם ואמרו כי כמוהו ותהי למלך סוכנת וזה הענין בלשון ערב לא ימצא והנבין הקל כי אם פועל עומד והנכון כי סוכנת בעלת אוצרות המלך כמו ערי מסכנות וכמוהו אל הסוכן הזה והנה הפירוש בלא ראש ורגל כי מה ענין אם קהה הברזל והקרוב שי שמלת יסכן בם מלשון סכנה והיא ידוע בדברי הראשוני׳ ושני הפסוקים דבקים ועודנו בהלול החכמה והוא גם דבק בפסוק שלמעלה שהכסיל בסכלותו יפרוץ גדר והחכם ישמר מזה והענין שאין דבר בעולם שיוכל אדם להשיגו בלא עצבון ועמל וסכנה אפי׳ האבנים שהם ברשות אדם ומי שירצה יקח אותם יעצב בהסיעם מן המקום שירצה וכן עצי היער יובקע בבקוע׳ ופעם יסתכן: אם קהה • אף כי קהה הברזל ולא קלקל פניו והענין שלא יהיה ממורט וקלקל

רש״י

חופר גומץ • שוחה: בו יפול • פעמים שהוא נופל בו כלו׳ יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכד נצר ע״י כלי ב״ה שנא׳ ועל מרי שמיא התרוממת: ופורץ גדר • סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש • מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פרילת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצי׳: מסיע אבנים יעצב בהם • מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם • יעצב לשון יגיע כמו בעצבון תאכלנה כלו׳ כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: יסכן בם • יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: אם קהה הברזל • חרבות צורים שקיהו פיהם וחדודם: והוא לא פנים קלקל • ואינם לטושים ומרוטים למען היות להם ברק אף על פי כן וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים

הורדת אהרן

אם ישוך ערכין נ ואין יתרון תענית ס״ח

לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃ אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃
דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל
יא תְּבַלְּעֶנּוּ׃ תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃

והסכל

תַּקִּיפִין כְּפַרְזְלָא מִלְאַחֲרָא סִטְרָא וְהַהוּא דָרָא לָא צַלּוֹ קֳדָם יְיָ בְּנִין כֵּן אִתְקַלְקַל כָּל עָלְמָא בְּכַפְנָא וְכַד הַדְּרִין וּמִתְכַּנְשִׁין אוּכְלוּסִין וּמִתְגַּבְּרִין עַל יִצְרֵיהוֹן וּמַסְגַּן כְּרוֹז לְהוֹן לְמִבְעֵי רַחֲמִין קֳדָם אֱלָהֵי שְׁמַיָּא אִית בְּהוֹן רַעֲוָא עַל מוֹתַר אַכְשָׁרוּת חוּכְמַתְהוֹן׃ אם פַּר סִתְנָרִין חִיוָן חֲלַן לְטִירָאֲקָא וְנִזְמָא בְּעָלְמָא עַל חוֹבֵיהוֹן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּלָא עָסִיקוּ בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בַּחֲשַׁי וְאַף לֵית מוֹתַר לְגַבְרָא אָכִיל קוּרְצִין דִּמְשַׁתְּעֵי לִישָׁן תְּלִיתַי אֲרוּם בְּאֶשָּׁתָא דְגֵיהִנָּם עָתִיד לְאִיתּוֹקְדָא׃ דברי מִילֵי פּוּם גְּבַר חַכִּים דְּאִשְׁתְּכַח בְּדָרָא כַּד אָתֵי פּוּרְעָנוּתָא לְעָלְמָא מְצַלֵּי וּמַעְדֵּי יַת פּוּרְעֲנוּתָא וּמִשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וְסִפְוָתֵיהּ דְּגַבְרָא שַׁטְיָא מִילִין דְּגִוּיפוּתָא ס״א סליין נזיפותא וּבְגִינֵן כּוּלֵי עָלְמָא מִתְגַּמְרִין׃ תחלת שֵׁירוּי מִלֵּי פוּמֵי שַׁטְיָא וְסוֹף מֵימַר פּוּמֵיהּ תּוּלְחֻלְתָּא בִּישָׁא׃

והסכל

רשי

שחיילים לנצח : ויתרון הכשר חכמה · ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם קשה עליו תלמודו כברזל שפניו קלקל ואתה רואהו מסכן בין עשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי״ו וחיילים כי הרבה ווי״ן נופלים כן בלשון עברית כמו אם ראית גנב ותירץ עמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כוס : אם ישך הנחש · את איש : בלא לחש · מחמת שלא לחשו בחבר שלא ישוך : ואין יתרון · לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם תראה דור שעיניו כבדות עליו כשלי׳ באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר : דברי פי חכם חן · על שומעיהם ונשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרו של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות : תחלת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקב״ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה׳ אתה יודע וגו׳ אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלו׳ אם בעיניך אני בזוי חשוב אני בעיני מלכי הארץ : ואחרית פיהו הוללות · שיעצם וערבוב לכה איעצך ואת אולת :

והסכל

אבן עזרא

הוא מפעלי הכפל והוא כפול והוא מענין נחשת קלל או יתיש כח הבוקע ומלת יגבר כמו יכלה כמו וגברתי את בית יהודה וחיילים יגבר כמו כח כענין אלהים ה׳ חילי אנשי חיל׳ ויתרון הכשר חכמה והענין שיש לחכמה יתרון על כל עמל כי תכשיר האדם ותיישרנו בלא עמל והתוספת כח וכשר הדבר פועל עומד מן הבנין הקל והכשר פועל יוצא מן הבנין הכבד הנוסף: אם ישך · חוזר לענין שלמעלה והוא פורץ גדר ישכנו נחש ויתכן שזה הגדר הוא שגדר השליט ודמ׳ המלשין לנחש והענין אין יתרון לבעל הלשון מן הנחש הנפעוני שלא ישמע לחש שיזיק ולא יהנה : דברי פי · הלילה להיות החכם בעל לשון רק כל הדברים שיוצאים מפיו הם חן

והכסיל

והסכל ירבה דברים לא־ידע י״ט
האדם מה־שיהיה ואשר יהיה
מאחריו מי יגיד לו : עמל
הכסילים תיגענו אשר לא־ ג׳
ידע ללכת אל־עיר : אי־לך
אי־ץ שמלכך נער ושריך כ׳ ונפלין
בבקר יאכלו : אשריך ארץ ג׳ ומ״ג
שמלכך בן־חורים ושריך ג׳
בעת יאכלו בגבורה ולא
בשתי

אחרן והסכל ושטיא מסגי
פתגמין סריקין דלית ברהון
צרוך עד דלא ינדע אנש מה
דעתיד למהוי ביומוהי ומה
דעתיד למהוי בסייפיה מן
אי לך ארץ יחוי ליה : עמל טרחות
סנת י שטיא דטרח בשטותא איתו
משלחי ליה על דלא אליף
אשריך ארץ לם זל לקרתא דחכימיא שרי
סס בניה למתבע סניה אולפנא :
אי ויילך ארעא דישראל
בזמן די ימלוך עלך ירבעם
חייבא ויבטיל מינך תקרובתא דצפרא ורברבניך עד דלא יקרבון תמידא
דצפרא ייכלון לחמא : אשריך טב ליך ארעא דישראל בעידן די
ימלוך עלך חזקיהו בר אחז די הוא מן יחוס בית דוד מלכא דישראל די
הוא גיבר תקיף באורייתא ונפיק ידי חובת פיקודיא ורברבניך בתר
דמקרבין תמידא אכלין לחמא בזמן ארבע שעין מן עמל ידיהון בגבורת
אוריתא

אבן עזרא

והכסיל ישחית על נפשו בדבורו ואמ׳ תבלעכו לשון יחיד כענין ובוכי מות שמש ירח עמד זבול׳: תחלת · אין טעם לדבריו תחלה וסוף : והסכל · יאמ׳ אוכל ואשתה כי לא אדע מה שיהיה בחיי ובמותי ויתכן היות כמהו כי מי יודע מה טוב לאדם בעבור היות למעלה כי יש דברי׳ הרבה מרבים הבל : עמל · דמה הכסיל שיעמוד לבקש גבוהות ונפלאות ממנו והוא לא ידע הנראות והידועות כאדם רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך וייגע ולא יראה חפצו וכל עמל במקרא הוא לשון זכר וזה לבדו לשון נקבה כמו כל כבוד במקרא לשון זכר חוץ מאחד אל תחד כבודי : אי · כאשר הזכי׳ דבר הכסיל שהוא הבל אמ׳ אם הי׳ זה הכסיל מלך יהיה דבר קשה אף כי אם היה גם נער ואלת אי כמו אוי כמו ואי לו האחד שיפול ואי׳ להם שלישי בתכנס · ושריך בבקר יאכלו בעבור שלא יתעסקו כי אם באכיל׳ הפך דינו לבקר משפט : אשריך · זאת המלה באה בלא סמיכת דבור בלשון רבים כמו אשרי האיש ובסמיכה פעם בלשון רבים כמו ובוטח בי׳ אשריו ובמקום אחר בלשון יחיד ושומר תורה אשרהו א״ר משה הכהן כ״ע כי אשרהו לשון רבים וכן עיניהו ידפו גבורתו בהתפללו

רש״י

והסכל ירבה דברים · שהיה מתפאר בעצמו שהי׳ יודע דעת עליון : כי לא ידע האדם מה שיהיה · לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב · ולפי פשוטו הסכל ירב׳ דברים גוזר ואומ׳ מחר אעש׳כן לפלוני ואינו יוד׳ מה יהי׳ מחר : ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלו׳ לא סוף דבר שאינו יודע מה יהי׳ לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו ויורכו׳ צריך הוא שיבא מי יגיד לו : עמל הכסילי׳ תיגעכו · כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואו׳ העיר ומתגיע ליכנס דרך פחתי׳ ובצעי המים ויגע בטביעות רגליו כבוץ כלו׳ מגלות של עוזבי התור׳ גורם להם יגיעת עמל בגיהנם · אשר לא ידע ללכת אל כתיב אמת לפרוש מן העביר׳ לפי שלא למד תורה שהא׳נר לרגלי דבריך : אי לך ארץ שמלכך · בזמן שמלכך ודייניך מתנהגי׳ בנערו׳ : בגבורה ולא בשתי · שעוסקין בגבורת החכמה והבינה

ג' וכל טפפ' בַשְּׁתִי׃ בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ
דכו' · ג' · ג' הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף
ג' · נ' · ג' הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם
י' וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה
כ' אֶת־הַכֹּל׃ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ
אל

אוֹרַיְתָא וְלָא בְּחַלָּשׁוּת וּבְסַטְיוּת עֵינָא׃ בעצלתים בְּחַלָּשׁוּת עִיסְק אוֹרַיְתָא וּפִיקוּדַיָּא מִתְמַסְכְּנִין מִבְנְיָן וּבְסִבִּיכוּרַת תַּפְקִידְתָּא דְאִ פַּקְּדַת אִתְּתָא לְמִנְטַר סַן רִיחוּק סוֹאֲבוּת דְּמָא וְרָזָא נִטְרָא מִתְעַבְרָא דָוְותָא בְּגוֹ בֵּיתָהּ׃ לשחוק לְחוּכָא עָבְדִין צַדִּיקַיָּא לְחֵים לְפַרְנָסָא עֲנָיֵיו כְּפִינִין וְחַמְרָא דִמְזוּגִין לְדַצְחָיָיו ס"א לרציצן יְהֵי לְהוֹן לְחֶרְוָוא לְעָלְמָא דְאָתֵי וּכְסַף פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְהִיד עֲלֵיהוֹן וְכוּרְתָא לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּאַנְפֵּי כוֹלָא׃ גם אַף בְּמַנְדְּעָךְ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְלוּט וּבְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ לָא תְלוּט חַכִּימָא אֲרוּם רָזִיאֵל מַלְאֲכָא מַכְרִיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוּרָא דְחוֹרֵב וּמִתְהַלֵּךְ קָלֵיהּ

ככל

בעצלתים תענית ו מגלה יא סנהדרין ז

גם במדעך נתרא ז

רשיי

והבינה ולא בשתיית יין: בעצלתים ימך המקרה · כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנ' שבתקרת הבית: ימך המקרה · ישפל הבנין המקר' את הבית והמסכך עליו: ידלוף · יטפטף דלף גשמים כלומר כשישרא' מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: לשחוק עושים לחם · לחדוות מזומני חתני' ומלכים עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרוים לחם כמו דאת אמר בלשצר מלכ' עבד לחם רב: ויין · משקין בסעוד' אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל · אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכ' כדי שיהא לו מה להוציא: גם במדעך מלך · אפילו במחשבותיך בלא דבור · גם אפילו · מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו

אבן עזרא

בהתפללו בעד רעהו ורלאיותיו כי נכח עיני יי' דרכי איש ושם הנה עין יי' אל יריאיו ג"כ ידהו לשון יחיד וגבורהו כן מגן כל גבור שיש בו ובעבור מלת בהתפללו בעד רעהו כהפך העולם וא"כ ביד רעהו העדלמי שני' היו ומה הפרש בין רעו ורעהו שיו שיהו גם בפעלים ירדפו ירדפהו אולי התפלל איוב בעד כל א' וא' מרעיו תפלה בעצמ' ולקח כל אחד מהם ז' פרים ושבעה אילים ויורה על מלת אשרהו שהו' לשון יחיד אשרך ארץ ועניין בן חורין שיעש' מעש' הגדולים והפך בן בליעל · אמ"א' מהמפרשים ידוע שאין בעינים כדמו' הלובן שהוא דומ' לאור ואין למט' מן השחור והכתוב ידמה הגדולי' ללובן והקטני' שאין להם מעל' וגדולה להשך ויפרש חורי' לבנים כמו חור כרפס ותכלת ג"כ יפרש ואורגים חורי שלי חורי ולבן בלשון ארמית חיור והפך החורי' חשוכי' בל יתיצב לפני חשוכי' · יש מפרש ולא בשתי כמו בשתיה וי"א כי בשתי כענין דלות כמו וכשתו חיים לשונם בצמא נשת' והעניין כי כל מעשיה' בגבורה ועניין סמיכת גבור לאכיל' עד שיתאוו ויתאכל המאכל בראשון והעניין שאינם אוכלי' כי אם לצורך ולא בשביל תענוג: בעצלתים · ידוע כי כל מלה היא על שנים היא שנים כמו עינים רגלי' ידים שוקים שינים בעבו' היותם שתי מערכות רחים וכן שמים ומבין סוד הגלגלים יודה כן וכן פעמים גם מים ויש לו סוד סתום וחתום ואת כל לוחותים שיש ספינו' כשתי לוחות ומעקש דרכים כן ויורה עליו סוף הפסוק יפול באחת וכן פי' ר' משה הכהן כ"ע נהרים א"כ תהיה מלת עצלתים חוזרת לידים כאילו אמר בידים עצלות והוא לשון קצר ופמקר' במקו' הזה שם וי"א שהוא פועל כמו המקר' במים עליותיו המה קרוהו וכלם מן הבנין הכבד הדגו' ויש' הר"יש ראוי להדגש ויאמר כי המקר' בעצלות ידיו עשה מעש' מך וזה רחוק בעבור היות ימך מבנין נפעל כמו ידל כבוד יעקב והוא מפעלי הכפל · ובשפלות ידים עניינו עניות ומסכנות וידלוף מלשון דלף טורד ועניינו

פטפות

אהרן ובחדרי בתרא ד כי עוף סס הנזיניס

תן חלק עירובין מ

בכל עלמא יאליהו כהנא רבא אזיל ופרח באויר שמיא כנשרא מרי גפין ומחוי מלין דמתעבדין בסטורתא לכל דיירי ארעא: שלח אושיט לחם פרנסותא לעניי דאזלין בספינן על אפי מיא ארום בתר עידן יומין סגיאין תמן תשכח אגריה דעלמא דאתי: תן הב חולק טב מן זרעא לחקלך בתשרי ולא תתמנע מלמזרע אף בכסליו ארום לא תנדע מה יהי בישא עלוי ארעא אי חרפי נצחן אי אפילי:

אם אין מתמלין עננא מטרא עילוי ארעא מערן ית מיטרהון בגין זכותא

אל־תקלל ובחדרי משכבך
אל־תקלל עשיר כי עוף
השמים יוליך את־הקול ובעל — כ' חד מ"ל וחד חסר
הכנפים יגיד דבר: שלח — כנפים ק'
יא לחמך על־פני המים כי־ברב
הימים תמצאנו: תן־חלק
לשבעה וגם לשמונה כי לא — ה"מ"ל וכל ד"ס דכו'
תדע מה־יהיה רעה על־
הארץ: אם־ימלאו העבים — ג'
גשם

אבן עזרא

כטפות היורדות וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה כאילו יאמר על אותו המלך והשרים שמתעסקים באכילה ויעצלו להבינ'. בדברי המלוכה והנה יתחדשו עליהם בעבור עצלותם שני דברים האחד שתשחת מלכותם כמו הבית שיהרס מעט מעט וימך המקרה והדבר השני שלא ישתכלו כדי להוסיף ממון ולאצור אותו בשעת הצורך וזה ענין ובשפלות ידים: לשחוק' והלא יראו כי כל שמחה שבעולם ושחוק עיקרם בלחם שעושים ויין המשמח חיי אדם ויתכן היות חיים תואר השם כי היין ישמח החיים שעל פני האדמה והכסף יענה את הכל וענין יענה ימציא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימציאנו בעת שירצ' הרוצה: גם במדעך' אע"פ שהמלך נער השמר לך שלא תקללו

רש"י

למלכו של עולם. דבר אחר כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים מלאך המלווה אותך כענין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו שעוברים והשבים יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגידו לאחרים: שלח לחמך על פני המי' עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לבד עליו לא תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם ובשכר שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: תן חלק לשבעה וגם לשמונה' חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חסד חלק עוד לשמנ' שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם או תנצל ע"י הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי. ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת וגם לשמנה אלו שמנת ימי המילה. ד"א תן חלק לשבעה קרבנות צבור שבעה ימי פסח וגם לשמנה של שמונת ימי החג. כי לא תדע מה יהיה רעה אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו הראשונים ד"א כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים החג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות: אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת שם סופה לנוח אף כן דע שאם יפול עץ וגו' אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומותיו ותשלום טובה

ליוצאי

ג'נתריליס' גשם על הארץ יריקו ואם
יפול עץ בדרום ואם בצפון
ל' · ג' מקום שיפול העץ שם יהוא:
שמר רוח לא יזרע וראה
ג'פת' בעבים לא יקצור: כאשר
אינך יודע מה דרך הרוח
כעצמים

וזכותא דצדיקיא ואין לית זכו גברא ההוא בימא ובמדברא נחתין דלא יתהנון מנהון בני אנשא ואי אתגזר מן שמיא למנפל מלכא ועטוהי מן סדרותהון מן קדם מטרא דשמיא הוי ואי סובעא וכפנא בדרומא או בציפונא אתר דאתגזר למתקיימא ההוא עיטא תמן משתלחא למהוי: שומר גבר דנטיר חרשין וקוסמין לא יעביד טב לעלם ודמסתכל במזליא לא מגבי אגר אתרום חרשין ורוחין מתילן לרוחא דלא מתפס בידוי דבר נש ומזליא מתילן לענני שמיא דאזלו ולא תייבין: כאשר היכמא דליתך ידע איכדין יהליך רוח נשמתא דחיי בגוף עולימא שליא דשרי במעינא דאמה מעברא והיכמה דלא תנדע או דכר או נוקבא עד זמן דאתיליד הכדין ליתך

רש"י

ליופני המקום על מנהג הטוב שהדריכ' בדרך ישרה: יפול · ישכון כמו על פני כל אחיו נפל: עץ · תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: שומר רוח · ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע · פעמים ממתין ואינו בא: ורואה בעבי' · נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: כאשר אינך יודע · כעצמים בבטן המלאה · דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהיא מלאה ואע"פ שבולטת לחוץ · כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבי' שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו לארץ אחר' וכרי' לשון זה כמו כגון ה' בארץ מגדים השפחה כגבירתה כקונה כמוכר ופעמים שהוא משום מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משום מאוחר למוקד' אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן

אבן עזרא

תקללנו אפי' במדעך ועניינו בלבך ובמחשבותיך שאתה יודע אותם לבדך ובמקום הסתר אל תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיק בכחו והעשיר בעשרו · כי עוף השמים דרך משל כמו כי הוא מעופף את כל ובעל כנפים הוא עוף השמים והענין כפול: שלח · יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהיינה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה: תן חלק · עיקר שבעה במקרא מה שאמר בעל ספר יצירה והיכל הקדש מכוון באמצע ואמר לשמנה כנגד ימי השבוע כי היום השמיני הוא כמו היו' שהחל בו והענין תמיד בלי הפסק וענין מה יהיה רעה שיבא לידי עוני ואח' יהיה עם רעה כמו כי יהיה נערה בתולה: אם ימלאו · דרך משל לעושר שלא נתן לעשיר כי אם לעשות טוב לכל מצטרך אליו ומלת יהוא לשון רבים והאל"ף נוסף כאל"ף ההלכוא אתו ולא אבוא שמוע כי בתחלה הוא יהי בלשון יחיד ואין לו דומה במשקלו במקרא והענין אל המקום שיפול פרי העץ בצפון או בדרום שם יהו האוספים והענין על העשיר ויש אומרים כי על העץ בעצמו יאמר וחצי הפסוק הזה הוא כנגד חצי הפסוק הראשון וחציו האחרון כנגד אלו האחרון ואמר זה המפרש כי יו"ד יהוא לעתיד מחלת הוא והוא לשון יחיד והענין

כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה ג׳ י׳ ג׳
לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃ בַּבֹּקֶר
זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־ ג׳
תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה ג׳ ובסיפ׳
יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־ ג׳ י׳ ד׳ רפי׳
שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃ ז׳
וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם י׳ ו׳ י׳ ד׳ צ׳ וג׳
לראות

אהרן לְיַרְחָךְ יְדִיעַ יַת עוּבָדָא דַיְיָ דַעֲבַד בְּחוּכְמְתָא יַת כּוּלָּא׃ בבקר בְּיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תִּיסַב אִתְּתָא דְתוֹלִיד בְּנִין ולעירן סִיבוּתָךְ לָא תִשְׁבּוֹק אִתַּת חוּלָקָךְ מִלְּמֵילַד בְּגִין אֲרוּם לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ אֵידֵין מִנְּהוֹן אִתְבְּחַר לְמֶהֱוֵי טַב הָדֵין אִי דֵין אִי תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא טָבִין׃ ומתוק ובסים נְהוֹרָא אוֹרַיְתָא וְטַב לְאַנְהָרָא עַיְינִין חֲשִׁיכִין לְמֶחֱזֵי יְקַר אַפֵּי שְׁכִינְתָּא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא אַפֵּי צַדִּיקַיָּא

בבקר זרע ינמות סב

אבן עזרא

והענין כי העץ בעבור שיתן פרי ישקושו ויעבדוהו ובשעה שיפול ידעו שלא יתן פרי לעולם יעזבוהו במקום שנפל ואמ׳ מפרש אחד כי זה העץ הוא מן עצה והאומר כזה לא אכל מעץ הדעת: שומר . גם זה מושל על הנדיב כי הזורע העצל הכילי יאמר זה הרוח יורה שלא ירד גשם בימים הבאים ולמה אקח מה שיש לי והוא הזרע ואטמנהו בארץ ויש אומרים שהיא מצוה כמשמעה לזורע שהגבר זכר שלמה שאין במלאכות כמו עבודת האדמה לכן אל ישען על דעתו ועל כל מה שנסה כי העתים משתנות: כאשר . מפרשים אמרו כי כעצמים הוא כענים וזה הבל ועניינו גוף הילוד טרם יולד וקראו עצמים כי הם מוסדי הגוף כי הבשר והעור כמו מלבוש והמלאה היא ההרה ויתכן שיהיה המלאה תואר לאשה ותהיה מלת בטן סמוכה וגם יתכן להיות שתהיה תואר לבטן כי לעולם היא בלשון נקבה בלשון הקדש והיה ראוי לשיות הבי״ת הראשון פתוח והשני דגוש וכמהו באים העשיר: בבקר . ענינו תמיד על פני הפירושים ותי״ו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תניח ידיך מן הזרע כי מצאנו מלת הניח יוצאת לשני פעלים: ומתוק . זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ואחר על האור מתוק ואין כו דבר שיאכל ועיקר זה בעבור התחברות ההרגשות במקום שעל המצח והוא מקום ואמרו מלה שפיה ידועה לזאת

רש״י

הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: כעצמים . אינק״לוש״ש בלעז כמו עוצם עיניו: ככה לא תדע וגו׳ . אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואני לא אעסוק בתור׳ ואתבטל ממלאכתי ואני לא אשא אשה ויהיו לי בנים ואצטרך להוצי׳ עליהם: בבקר זרע את זרעך וגומר . אם למדת תורה בילדותיך למוד תור׳ בזקנותיך אם היו לך תלמידי׳ בילדותיך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנותיך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה בזקנותיך: כי אינך יודע איזה יכשר . אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו בר׳ עקיבא שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם . ולענין שבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: ומתוק האור . מתוק הוא אורה של תורה וטוב לעינים לראות את השמש . ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים:

בכולם

לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי אִם־
שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם
בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי
הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־
שֶׁבָּא הָבֶל׃ שְׂמַח בָּחוּר
בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי
בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי
לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָע כִּי
עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים
בַּמִּשְׁפָּט׃ וְהָסֵר כַּעַס
מלבך

צדיקיא מן זיו שכינתא ולמחזי שופריהון כשמשא׃ כי ארום אם יומין סגיאין חיי אנשא בכולהון חדי ליה למעבד ולמעסק באורייתא דיי ויהא דכיר ית יומי חשוכא דמותא ולא ייתוב ארום סגיאין אינון יומיא דישכוב שכיבא בבית קבורתא דחמי ליה לקבלא דינא מן שמיא בחיוהי די רחים כל זמן דייתי עלוהי פורענותא סרי הבלותא די עבד׃ שמח חדי שליטא ביומי עולימתך ויהי לבך טב עלך ביומי רביותך ואזיל בענותנותא עם אורחי לבך ותהי זהיר בחזוני עינך ולא ולא תסתכל בביש ואשתמודע לך ארום על כל אילין ימטיך יי לאתלותך בדינא׃ והסר ותעדי רגיז מלבבך ולא תגרום בשעתך בסרך ארום
סולימות

רש״י

בכולם ישמח • יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטב מעשיו שיגלגלו הם וגם ימי מיתת עולם גם ימי הרשעים : כי הרבה יהיו • באותו הימים יותר מימי החיים : כל שבא • עליו יחיה הבל וחשך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך : שמח בחור בילדותך • כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמ׳ שמח בחו׳ בילדותך והלך בדרכי לבך ובטו׳ תבי׳ כי על כל אלה יביאך השופט במשפט : והסר כעס • דברים המכעיסים את המקום :
והעבר

אבן עזרא

הההרגשה להרגשה אחרת וכן מהו ראה ריח בני וכל העם רואים את הקולות ועניין הדבק זה הפסוק בראשון שיתעסק תמיד לעשות טוב ולא יתעסק בשמחה אחרת : כי אם • אילו ידע האדם שיחיה שנים רבות וישמח בכלם כשיזכור ימי החשך שהם ימי הקבר כי הרבה יהיו ימר לו האור הנזכר וכל שבא הבל עניינו יבין כי כל שבא לעולם כמו דור הולך ודור בא הוא הבל : שמח • אחר שהכל הבל שמח עתה בחור בילדותיך ועניינו כמו אומר עשה רע ותראה מה יבא עליך כמו עלי פלשת התרועעי שהוא במקום אחר עלי פלשת אתרועע והעניין על אדום השלכתי נעלי שהוא תקי״ף והזקי התנועעי עלי פלשת עתה ותראי מה אעשה לך וכן שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכן טעם הפסוק ודע כי על כל אלה וישוב אלה על השמחה והטבת הלב והלוך בדרך לב ומראה עין ועניין טוב הלב בלשונכו על שלשה פנים הא׳ שייטב מעצמו כמו וייטב לבו והשני שהלב ייטיב לבעל הלב כמו וייטיבך לבך והשלישי שהאדם ייטיב לבו כמו שהם מטיבים את לבם ועניין זה הפסוק כמו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם : והסר • פרשתיו למעלה ומלת שחרות מן כי עלה השחר כי למה ימי השחרות לשחר כשיבקע כעניין או יבקע כשחר אורך או יהיה השחרות רמז לשער השחור מעניין שחורה אני ונאוה : וזכור ׳ אנשי כעורים עלומים : זוכר כלם לשון וכדים רק בחורותיך יצא מן הדרך ויש אומרים מגם שתי לשונות

מלבך והעבר רעה מבשרך כי הילדות והשחרות הבל:
יב זכר את בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ:
עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם: ביום שיזעו שמרי הבית

והתעותו

אחרן עולימות ויומי אובמות שער הבלו: זכר ותהי דכיר ית בריך ליקרותיה ביומי דביותך עד דלא ייתון לותך יומי בישות ויקטון עלך שנין דתימר לית לי בהון רעוא: עד עד דלא ישתני זיו יקרא אפך דמתיל לשמשא ונהורא דעינך עד דלא יפתסון וחדר ליסתך עד דלא יתמררון גבי עינך דמתיל לכוכביא עד דלא יתעמסון וריסי עינך יחון זלגין דמעות כעננין בתר מטרא: ביום ביומא די יזועון ארכובתך ויתנקשון

אדרעך

אבן עזרא

לשונות ויפרש מארת משא מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורי׳ אם יסמכו לא ישתנו: ימי הרעה הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו: עד. פירוש והאור הו׳ אור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ויעמוד אחר בואו שעה ושליש שעה מהשעות השוות ואחר שהזכיר השמש מה צורך היה לו להזכיר האור והירח והכוכבים בעבור שימצאו כבראי׳ כמו עופות שלא יוכל לעוף ביום מפני להט אור השמש והקרוב כי זה דרך המקרא להקדים או לאחר כמו הנה לא ינום ולא יישן והתנומה יותר קלה מן השינה יש מפרשים ושבו העבים על הבכי ואחרים אמרו על הליחה המתגברת עליו והנכון בעיני שהוא כמשמעו כי החולה בעת מותו יחשך לו העולם ויתראה לו כאילו העבים הסתירו האור וכן הוא ושבו העבים לגשמים אחר הגשם: ביום. מלת יזועו כמו ולא קם ולא זע ממנו ומעמו פועל יוצא והענין מעמו הטחינה. יש אומרים כי שומרי הבית הם הכסלים והצלעו׳ ויש אומרים שהם הארבעה הממונים בכל אבר ואבר לשמרו והם המושך והמעכל והמעכב והמטהר גם יפרש. אנשי החיל הוא והמוליד והמצייר והקרוב אלי ששומרי הבית הם הידים עם הזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו רע ואנשי החיל הם השוקים ויורה עליו והתעותו כי אין להם כח לעמוד וענין חיל כח בעבור שיוש׳ כל הגוף עליהם והטוחנות הם השנים והרואות העינים: ושגרו דלתים. הם השפתים וכמהו דלתי פניו

רש״י

והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה לך לב בשר: והשחרות. כשרות שראש אדם שחור בימי עלומיו: וזכור את בוראך. תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו׳ ומקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו. וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה. וזכור בארך באר שנבעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה. ימי הזקנה והחלשות: עד אשר לא תחשך השמש. אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומזהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מזהבת: והאור. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: והככבים. אלו הסלתות רומני דאפי שקורין פומ״ילש של לחיים שמגביהים: ושבו העבים אחר הגשם. תנא כהיית המאור אחר דמעת הבכי מכחה צרות שעברו עליו: שיזועו. ירתיתו: שומרי הבית. אלו הצלעות והכסלים המגינים

נ׳ נ׳ והתעותו אנשי החיל ובטלו
נ׳ נ׳ נ׳ הטחנות כי מעטו וחשכו
נ׳ נ׳ נ׳ הראות בארבות : וסגרו
נ׳ דלתים בשוק בשפל קול
נ׳ נ׳ הטחנה ויקום לקול הצפור
נ׳ וישחו כל בנות השיר : גם
נ׳ מגבה יראו וחתחתים בדרך
נ׳ נ׳ נ׳ נ׳ וינאץ השקד ויסתבל החגב

ותפר

אחרן אדרעך ויתבטלון כבי פומך
עד לא יכלין למלעס מיכלא
וסגרו ז׳ פ׳ ויתעסמון עינך דמסתכלין
בחרכי רישך : וסגרו
ויהון רגלך כבילן מלמיפק
בשוקא ויעדי סינך דעורת
גם ז׳ פ׳ מיכלא ותהי מתער משינתך
מל עיסקל עופא כאילו על
גנביא דאולין בליליא
ויתרפסון ספותך מלמימר
שירתא : גם אף מן
עוברין דהוו מן קדמת דנא תהי דחיל למרכב ית רמון ונכשושית תא
פלילא מתילא באנפי נפשך לטור רם בעידן מהלך באורחא ויהפיץ

רש״י

המגינים על כל חלל הגוף: והתעוותו ויאמוס עוות שקורין קרא״כפף והתעותו אכרופי״רוט בלע״ז : אנשי החיל · שוהשוקים שנשען כל הגוף עליהם · ובטלו הטוחנות · אלו השינים : כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נושרות : הרואות בארובות · אלו העינים : וסגרו דלתים : אלו נקביו · בשפל קול הטחנה קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס : ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין : וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות : גם מגבוה ייראו · מגבשושיות ותלוליות שברחובות הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם : וחתחתים בדרך · אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים · וינאץ השקד · לשון הנצו הרמונים שברי האל״ף לא נקרא בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק״א בלע״ז שעג׳ הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט : השקד · אילן של שקדים כלומר שקפוץ הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות : ויסתבל החגב · אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא ככד :

אבן עזרא

ס״א

פניו מי פתח · בשפל קול הטחנה הוא הקרב העליון והוא המסס שהוא טוחן המאכל ומלת בשפל שם ואיננו תואר וכמהו טוב שפל רוח ועניינו שפלו׳ וענין בשוק על דרך משל כשישפל קול הטחנה אין קמח כמנא ויהיו חנויות שוק האופים סגורים וכמנא דלתי ודלתות כמו שפתי ושפתות : ויקום לקול הצפור · ידוע כי המאכל יוליד השינ׳ ובהסגר השפה ככרת המאכל ויקץ לדבר קל : וישחו כל בנות השיר · הוא הגרון שהיה לפני׳ בו משורר ישח קולו עד שלא ישמע ובאלה מלת ישחו שהיא לשון זכרים עם בנות שהן נקבות כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ויתכן שפתיהם שבות למלת כל : גם מגבוה · יש אומרים כי על הזקנים ידבר שאין להם כח לעלות אל המקום הגבוה ויאמרו כי וי״ו ויראו נוסף ויש אומרים יראו שוקיו : וחתחתים · כפול הפ״ה והלמ״ד כי הנו״ן מבולע והוא מן תראו חתת כמו פחד : וינאץ השקד · אמרו שהוא מן עלתה נצה והענין השיבה : ויסתבל החגב · הקרסול ויש אומרי׳ השקד הוא האבר שהינתו אחר הראש והזקן ויסתבל החגב המכוסים שימשכו למטה ואחרי׳ אמרו כי החי״ת במקום עי״ן גם זה הבל כי לא יתחלף

ויסתבל איסת״רייד סורפיי״סין בלע״ז :

ותפר

ותפר האביונה כי הולך ג׳ י׳ ג׳
האדם אל בית עולמו ג׳חס׳
וסבבו בשוק הספדים : ג׳ י׳ ג׳ ומ׳ג
עד אשר לא ירחק חבל ירתק ק׳
הכסף ותרוץ גלת הזהב חל׳ י׳ ג׳
ותשבר כד על המבוע ג׳ י׳ ג׳
ונרץ

אהרן ס״א ותציין רישׁ שׁזרתך מן
כי הולך פס׳ חישוטתא בשינדא ויתנפחון
אסתוורי רגלך ותתמנע מן
וסבבו בשוק משכבא ארום אתפני אנשא
שבת כב למהך לבית קבורתיה
עד אשר ויסחרון מלאכא תבעי דינך
פס קנ״ח כסופריא דמסחרין בשוקא
למכתב דין חושבנך :
עד עד די לא יתאלם לישנך
מלמללא ותהי רשיעא סוקדא דרישך ותתבר מריתך על כבדך ויתהם
גופך

אבן עזרא

יתחלף אות באות חוץ מאותיות יהו״א בעבור שהם נראים פעמים ונעלמים · ותפר האביונה ·

רש״י

ותפר האביונה · חמדת תאות נשים שאינו כוזק לנשים לתשמיש · אביונה תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך : עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו השר׳מוחו ומתרקון ויבש ומתעקש בתוך החליות ונעשת כשלשלת · ירתק לשון רתוקות כסף : ותרוץ גולת הזהב · זו האמה שהיתה מקלחת מים ונוצע׳כמעין כמו גולות עליות · ותרוץ לשון רציצה : ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיא עבה ונבקע׳במותו : ונרוץ הגלגל אל הבור · יתרוצץ גלגל העין בתוך גומא לפי פשוטו גלגל הדולין בהם מים מן הבור כך כדר׳כל הענין במסכת שבת · ומדר׳קינו׳פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורו׳שבכם קיימת · בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן · בעוד שהלוים קיימת שנאמר בו כי בו בחר ה׳ אלהיך מכל שבטיך ·· בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ויבחר בדוד עבדו · בעוד שירושלם קיימת שנאמר בה העיר אשר בחרתי בה בעוד שבית הבחירה קיים׳שנאמר בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה · בעוד שאתם קיימים שנאמר ובך בחר ה׳ · עד אשר לא יבואו ימי הרע׳אלו ימי הגולה · עד שלא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנאמר וכסאו כשמש נגדי · והאור זו תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור · והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה · והכוכבים אלו הרבנים שנאמר מצדיקי הרבים ככוכבים · ושבו העבים אחר הגשם · צרה אחר צרה קשה אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית · ביום שיזעו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה · והתעוותו אנשי החיל או הכהנים שהם גבורים כמה א״ר חנא בר כהנא כ״ב אלף לויים הניף אהרן ביום אחד א״ר חנינא המורא׳ הזה דבר קל הוא והכהן זורקו יותר משלשי׳אמה · ובטלו הטוחנות אלא׳המשניו׳הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא · וחשכו הרואות שישתכח הגמרא מן הלב · וסוגרו דלתים בשוק כגון דלתי כהושעא בן אלכתן שהיו פתוחין לרווחה : בשפל קול הטחנה · ע״י שלא נתעסקו בתורה א״ר שמואל כמשלו ישראל לטחינ׳הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגית בו יומם ובלילה : ויקום לקול הצפור · זה נבוכד נצר הרשע : א״ר לוי י״ח שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצ׳בפלטין נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה : וישחו כל

בנו׳

וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃
ט"ו רפין ב' ר"פ ג' וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ
כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃
ג' נ' ומ"ג הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת
הַכֹּל הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה
ג' קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־
דַּעַת

גופך בגו קברך : וישב ויתוב בסרך דאתברי מן עפרא עלוי ארעא היכמא דהוה מלקדמין ורוח נשמתך תתוב למיקם בדינא קדם יי דיהבה לך : הבל כד אסתכל שלמה מלכא דישראל בהבלי דעלמא הדין ובהבלין דעברין בני אנשא אמר קהלת בפימיה כולא הבלו : ויתר ויותר מן כל בני אנשא הוה שלמה די מתקרי קהלת

אהרן
וישו' תעפ' סס קככ
ויות' שהיה ערונין כח

רשי

בנו' העיר בשי' לא ישתו יין · גם מגבוה יראו מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים : ותתחתים בדרך · מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך מילך כענין שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצי' שאל בתרפים : וינאץ השקד · תנחם נבואת ירמיה שאמר מקל שקד אני רואה א"ר אלעזר השקד הזה משע' שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום · ויסתבל החגב · זה עגבות של נבוכד נצר רומיה אמין שתין פותייה אמין שית ואם אין עוביו שם איכו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלם ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר וחפנס לנדה ולמם יהיה · ותפר האביונה · זו זכות אבו' תופר משענת אבות שלכם היה אביונה מלשון אב · כי הולך האדם · ישראל שנקראו כאן אדם אדם אתם · אל בית עולמו · מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם · מעבר הנהר היה · וסבבו בשוק הסופדים · גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה י"א שנה כשהגלה נבוכד נצר גלו' צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכד נצר על כרחו עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו

אבן עזרא

האביונה אמרו שהוא מן ולא אבה ועניינו תאות המשגל ואמר ר' אדונים בן תמים המזרחי כ"ע כי אביונה כנוי לרוח בני האדם וכן דקדוקו אביון תואר השם לזכר ואביונה לשון נקבה ואם תצעירנה תהיה אביונה וכן מלת אמינון וגשמו אומר וזהו דקדוק עניות כי אין בלשון הקדש מלה שהקטינו כלל ואילו היה זה כיסוד הלשון להקטין יהיו נמצאים במקרא למאות ולאלפים ואולם אמנון ואמינון שני שמות לאיש אחד כמו שלמה ושלמון אבשי אבישי אבנר אבינר ותוספות וי"ו גשמו כמו יתר ויתרו ועתה אפרש הפסוק אחר שאמר וחשכו הרואות בארובות ולא יאכל ולא ישמע קולו איך יחזור לאחור לאמר גם מגבוה יראו ודב' השיבה אכן הוא בענין אחר וכן הוא גם מגבוה יראו מחשבותיו שהרוח חושבת שהיא נוסעת והולכת אל מקום גבוה ותפחד מן סדר' וסוף הפסוק יורה עליו כי הולך האדם ומלת ינאץ היא בא"לף והיא כמו וינאץ בוצע אפו שהוא כמו וימאס אף על פי שהניקס 'חשבי בנינים והשקד הוא תואר השם במשקל והיא דשן ושמן ועניינו שומר מתכונת הגוף כאבי' שקדו שמרו שוא שקד שומר וכן נמר שוקד על עריהם ועניינו מאס לשקוד · ויסתבל החגב שהוא קל קל ומזמר הגוף ותי"ו ויסתבל מבנין התפעל ·

אחרן

ואזן וחקר יבמות כא

בקשקהלת ר״ה כא

דברי חגיגה ג

קהלת חכים ויתור הוית סאליף מנדעא ית עמא בית ישראל ואצית לקל חכימיא ובליש בספרי חוכמתא וברוח נבואה מן קדם יי תקין ספרי חורמתא ומתילין דסוכלתנו סגיאין לחדא: בקש בעא שלמה מלכא דמתקרי קהלת דחוכמתיה למידן דינין על הרהורי לבא דאנשא ובלא סהדי בכן אתאמר ליה ברוח נבואה מן קדם יי הא גבר אכתיב בספר אוריתא על ידוהי דמשה רבחון דישראל תקנין פתגמין ומהימנין על מימר סהדיא יקום פתגם: דברי פתגמי חכימין מתילין לזקתין ולקלשונין דאצבתין דאצנין לאלפא חוכמתא לסריקי ומנדעא היכבא

דעת את־העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה: בקש קהלת למצא דברי־חפץ וכתוב ישר דברי אמת: דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות

ג׳ · ג׳
ב׳ ר״פ
ג׳
ל׳ וכתי׳ פי׳ ג
ומ״ל · ג׳
ומ״ג

אבן עזרא

התפעל והתאחר כשנכנס כל סמ״ך ושי״ן כמו מסתולל משתולל · ותפר האביונה ידוע כי מלת הפיר לעולם היא יוצאת והענין תפר ביומנת מועצותיו והיא הרוס וזה דקדוק הלשון כבר באר רבי יהודה בר דוד נ״ע בעל הדקדוק כי מלת קם ושב ומגיריהם שרשם משלשה אותיות והאמצעי יו״ד ויורה עליו קים דברי הפועלים ומלת ביכם כמו שבתם וקימתם והבין כמו הקים ובנת לרעי כמו קמת ותואר השם קם כמו הנני שב שבות והשלם קים ועל משקל

רש״י

והיו רואין את השכויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת וביד׳ אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם: עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זו שלשלת אחסין · ותרוץ גולת הזהב · אלו דברי תורה שנאמר הנחמדי׳ מזהב · ותשבר כד על המבוע · כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה שכניהם גלו לבבל ופסקו מליעודם בעוני הדרך · תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכד נצר את מצרים הגלם לבבל: ונרוץ הגלגל אל הבור · זו בבל שהיא זוטו של עולם: וישב העפר וגו׳ · מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב · זו רוח הקדש שכיון שנסתלקה רוח הקדש גלו: הבל הבלים · אני רואה בעולם: אמר הקוהלת · מי שכו קבוצת החכמה: הבל הבלים · כל מה שנברא בששת ימי בראשית: ויותר שהיה קהלת חכם · ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן · עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: בקש קהלת · נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו: דברי חפץ · הלכה למשה מסיני: וכתוב יושר · זה תורה שבכתב והנביאים: דברי חכמים · שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד חצות ושם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן: כדרבונות · זה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים: וכמשמורות נטועים · מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים

נ' י ו' י נ' אספות נתנו מרעה אחד :
נ' ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין
נ' י נ' וחס' קץ ולהג הרבה יגעת בשר :

סוף

היכמא דמאלף זיכת אחרן לתורתא ורבני סנהדרין סרי הלכתין ומדרשין דאתיהיבו על ידוי דמשה נביא דרעא בלהורוזי ית עמא בית ישראל במדברא בסנא ובריגוגין :

ויתר מהמה ערובין כא

ויתר

ויתר מנהון בני הזהר למעבד ספרי חוכמתא סגי עד לית סוף ולמעסק בפתגמי אוריתא ולאסתכלא בליאות בשרא :

סוף

רש"י

קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם : בעלי אסופות · משמרים שיש להם גולגולת אסופה ונקה גרו"סה בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט : נתנו מרועה אחד · כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן משה מפי הגבורה : ויותר מהמה · כתוב בסי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים ומכין משמרות כהונה ולוים : ויותר מהמה בני הזהר · ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים שנזכרים למעלה · בני הזהר לשמור דברי חכמים · ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו : עשות ספרים הרבה אין קץ · אם באנו לכתוב לא הספקנו : ולהג הרבה יגיעת בשר · ואם לתת לב להגירסא חבילות יותר מהם שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל אף סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא מה שתוכל עשה ולבך לשמים :

ואת

אבן עזרא

משקל גנב ולנקבה קיימת ונה"א קימה מלרע אשוב לענין אביונה ואמר כי הא"לף נוסף כא"לף אקדח באורועך ובאזניהו ותהיה זאת המלה תואר מבינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה : אל בית עולמו · הוא הקבר והוא הבית שידור שם לעולם ויש עולם קצון כמו וישב שם עד עולם ועבדו לעולם · וסבבו בשוק · כשיוליכו אותו ישאוהו על כתף יספדוהו : עד · זה משל כבד והגולה היא כראש הגלגל המתגלגל בחבל וראש החבל קשור בגולה · וירתק מן עשה הרתוק כשיתקשר החבל כאלו ישתלשל לא ישיג אל המבוע גם כן ענין מלת ירחק שהוא כתוב ומלת ונרוץ מן ותרץ את גלגלתו מענין וירוצצו כאשר תשבר הגולה · וירוץ הגלגל אל הבור ישבר הכד ואין מים עולים ומלת ונרוץ בנין נפעל כמו נכון פועל עבר יחיד מן נכונו ללצים שפטים · וחבל הכסף הוא חוט השדרה וקראו כסף בעבור היותו לבן · וגולת הזהב הוא המוח ודמהו לזהב בעבור הקרום שהוא אדום אשר הוא עליו והכד היא המרה ונקרא כד בעבור שמשם תתחבר המרה באדומה · והמבוע הוא הכבד ונרוץ הגלגל גלגולת הראש שהיתה למעלה לעולם ירדה אל הבור מתחת לארץ : וישוב · לא ישאר בגוף כי אם העצמות גם הם ישובו עפר · והרוח תשוב זה הפסוק יכחיש האומרים שהרוח היא מקרה כי המקרה לא ישוב : הבל · יתכן היות מלת הבל שתי לשונות האחד כמשקל זהב והשני הידוע על משקל ארץ כמו ויעל עשנו כעשן הכבשן ויספך בכרי כמו חלב עזים ויש אומרים כי הבל לשון צווי והענין כמו עזוב ובא ה"א הידיעה

על

אחרון
סוף דבר
ברכות ו
שבת ל
כי זה כל
גטין סח
כי את כל
חגיגה ה

סוף פתגם דאתעבד בעלמא בצנעא בולא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני אנשא בגין כן ית מימרא דיי הוי דחיל וית פקודוי הוי נטיר דלא למיחב בסתרא ואין תחוב הוי זהיר למתב ארום בדין חזי לסהדוי אורח כל אינש:

סוף דבר וכולו

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: כי את כל

נ"ס רנתי
ז"כנ"ל
נ"מ"ל

מעשה

כי ארום ית כל עובדא דיי יעיל ליום דינא רבא

ועתיד

אבן עזרא

על קהלת בעבור היותו תואר השם כי לא יבא על שם העצם וכאשר זכר מות האדם אמר נתברר לך מה שאמרתי לך בתחלה הבל הבלים: ויותר · עוד · תמיד כמו עוד שואלתו בו · ואזן · מן או נים שירים או חבור מאזני החכמה או הוא כענין השמיע · וחקר וחורש דרכים לעם לחקור בהם החכמה ויהיה פועל יוצא לשנים פעולים · תקן משלים הרבה וידבר שלשת אלפים משל: בקש · דברי חפץ · היא החכמה העליונה עד שאלה והענין מה חפץ יש בזה שנבראה כך ולמה כך · וכתוב יושר הוא פירוש וכמהו על ספר הישר ואיננו אצלנו: דברי · יש בדברי הקדמונים דברים שהם כדרבונות לבהמה שמישרים ומפקחים הנפש ויש כמסמרות נטועים הגדולים שיאחזו הדלתות שלא יתפרדו וזאת תורת האדם ויש אומרים וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם מלוקטים מספרים רבים ויחברו מחברות אף על פי שיחלקו כלם לימדם בורא אחד ומלת רועה בעבור שדימה האדם לבהמה הצריכה דרבונות: ויותר · הוזהר מעשות ספרים כמו השמרו לכם עלות בהר וענין עשות קנות או כתיבה כי אין קץ להם ולא"ד להג פרש כלמ"ד למד דעת כמשכל להג ההגה ואין לה דומה בלשון ישמעאל הוא כמו קריאה: סוף דבר · כבר השמעתיך הכל או שמעת כל מחלוקת החכמים · זה שעם את האלהים ירא · כי זה כל האדם ישוב לענין שעבר שהוא האדם בחיין ובמותו הבל ועניינו כי זה מקרה כל האדם או כי זה עיקר כל האדם וישוב ליראה השם שנכבד והנורא: כי את · סוד שלא זכר בספר בראשית עד ויכלו לשם שם כי אם האלהים הוא סוד ספר קהלת והענין על כל נעלם כל מעשה נראה שתעשה יובא במשפט כפי הנעלם והענין כפי כונת הלב אם טוב ואם רע ויש אומרים ואפילו כל דבר שנעלם ממך והראשון יותר נכון בעיני וברוך היודע מחשבות ומחסדיו אשאל לכפר שגיאותי ויעיר כבודי עד יודיעני ארח חיים:

רש"י

ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם · כי לדבר זה נברא כל האדם · כי את כל מעשה · אשר אדם עושה יביא האלהים במשפט ולכך נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק

והספר נעלם · דפירוש כל נעלם · בצורת אל עולם · מלמד כל דעת : ורוב הודות לשמו · וכל חסד עמו · יצוה אל עמו · גאולה וישועה : לחשבון היודעים · תעודת שעשועים · תשע מאות יש שם · אלפים ארבעה :

נשלם אבן עזרא מספר קהלת

ו' סגול · ה' מעשה האלהים יבא | ועתיד לפרסמא על פתגם
חסר ג' במשפט על כל נעלם | דאתכסי מן בני אנשא אין
ג' א' ר"פ אם טוב ואם | טב ואין
בקול ה' רע : | ביש :
אלהינו : | סוף דבר וגומר :

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה
כל האדם : סימן ית"קק :

סכום פסוקי דספר קהלת מאתים ועשרים ושנים · וסימנו מה שהיה
כבר נקרא שמו · וגם חציו מה שהיה כבר נקרא שמו · וסדריו ארבעה ·
וסימנו אבא נא אודה יה :

רש"י

דבוק לעם : על כל נעלם · אפילו על השוגג : אם טוב ואם רע · אפילו הכשל במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' :

נשלם פירוש ספר קהלת